

T.C.

ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TEK EBEVEYNLİ AİLELERDE YOKSULLUK DÖNGÜSÜNÜN
EKOSİSTEM PERSPEKTİFİ TEMELİNDE ANALİZİ: BİTLİS İLİ
ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

Alpaslan Çobanoğlu

Kadın ve Aile Çalışmaları Anabilim Dalı

Kadın ve Aile Çalışmaları

TEMMUZ 2025

T.C.

ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**TEK EBEVEYNLİ AİLELERDE YOKSULLUK DÖNGÜSÜNÜN
EKOSİSTEM PERSPEKTİFİ TEMELİNDE ANALİZİ: BİTLİS İLİ
ÖRNEĞİ**

Doktora Tezi

Alpaslan Çobanoğlu

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Sutay YAVUZ

Kadın ve Aile Çalışmaları

TEMMUZ 2025

TEZ ONAY SAYFASI

Enstitümüzün Kadın ve Aile Çalışmaları Doktora Programı 195452009 numaralı öğrencisi Alpaslan Çobanoğlu'nun hazırladığı “Tek Ebeveynli Ailelerde Yoksulluk Döngüsünün Ekosistem Perspektifi Temelinde Analizi: Bitlis İli Örneği” başlıklı tezi ile ilgili tez savunma sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri gereğince 21/07/2025 günü saat 10:00'da yapılmış, tezin onayına oy birliği ile karar verilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Gonca POLAT

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Sutay YAVUZ

(Danışman)

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Fuat GÜLLÜPINAR

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Ayşe GÜÇ

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Zeynep KURNAZ

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun/...../..... tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

.....
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması tek ebeveynli ailelerde yoksulluk döngüsünü ekosistem perspektifi temelinde ele almakta ve bu döngünün farklı düzeydeki dinamiklerini anlamaya yönelik bir çaba sunmaktadır. Çalışma, Bitlis ili örneğinde yürütülen keşfedici durum çalışması ve karma araştırma yoluyla hem bireysel hem de yapısal etkenlerin yoksulluğun yeniden üretiminde ve mücadele süreçlerinde nasıl rol oynadığını incelemektedir.

Tezin giriş bölümünde araştırmanın sorunsalı, amacı, önemi ve temel kavramsal çerçevesi sunulmuştur. Birinci bölümde, yoksulluk ve ekosistem perspektifi kapsamlı biçimde ele alınmış; yoksulluğun tarihsel gelişimi, tanımı, kuramsal yaklaşımları ve mücadele yöntemleri tartışılmıştır. Ekosistem kuramının analitik katkıları ile dayanışma ağlarının yoksulluk döngüsündeki rolü vurgulanmıştır. Yöntem bölümünde, keşfedici durum çalışması ve karma araştırma süreçleri detaylandırılmış; çalışma grubu, veri toplama araçları, analiz yöntemleri ve sınırlılıklar açıklanmıştır. Bulgular bölümünde araştırma sürecinde aşamalı olarak elde edilen bulgular sırasıyla sunulmuştur. Tartışma bölümünde ekosistem kuramının düzeyleri ve araştırma soruları dikkate alınarak nicel ve nitel bulgular bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Sonuç ve öneriler bölümünde ise elde edilen bulgular doğrultusunda yoksulluk döngüsünü kırmaya yönelik farklı düzeylerde çözüm önerileri geliştirilmiş ve çalışmanın bilimsel ve uygulamalı alana sunduğu katkılar tartışılmıştır.

Bu çalışma tek ebeveynli ailelerin karşılaştığı yapısal eşitsizlikleri ve döngüsel yoksulluk deneyimlerini görünür kılmaya yönelik bir çaba sunarken, sosyal hizmet programlarında önleyici ve koruyucu müdahalelerin güçlendirilmesi gerektiğine de dikkat çekmektedir. Ekosistem perspektifi temelinde kurgulanan araştırma, sosyal hizmet, sosyal politika, aile ve yoksulluk çalışmaları alanına teorik ve yöntemsel katkılar sağlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca yerel yönetimler, kamu kurumları ve sivil toplum kuruluşları için politika geliştirme süreçlerinde yararlanılabilecek bazı öneriler sunmaktadır. Bu yönüyle çalışma, sosyal politika literatüründe ekosistem yaklaşımının uygulanabilirliğine dair bir örnek oluşturmaya çalışmakta; kullanılan sıralı karma desenin (nitel-nicel-nitel) ise benzer konularda çalışacak araştırmacılar için yol gösterici nitelikte olduğu düşünülmektedir.

TEŞEKKÜR

Doktora tezinin ortaya çıkmasında emeği geçen tüm kişi ve kurumlara içtenlikle teşekkür ederim.

Öncelikle, doktora eğitimim boyunca akademik gelişimime rehberlik eden, bilgi ve birikimiyle çalışmamın her aşamasında yol gösterici olan çok kıymetli danışmanım Prof. Dr. Sutay Yavuz'a en derin teşekkürlerimi sunuyorum. İlk doktora öğrencisi olmanın sorumluluğu ve heyecanı içinde, onun sabırlı yaklaşımı, titiz yönlendirmeleri ve ilham veren bakış açısı bu tezin oluşumunda belirleyici olmuştur.

Her daim yanımda olan ve bu süreci anlamlı kılan aileme, özellikle sevgili eşim Hacer'e ve çocuklarım Zeynep Dila, Zehra ve Barış Alp'e sonsuz teşekkür ederim. Akademik yolculuğum boyunca gösterdikleri sabır, anlayış ve sevgi karşılaştığım güçlükleri aşmamda en büyük destek kaynağım olmuştur.

Tez İzleme Komitesi üyeleri Prof. Dr. Fuat Güllüpnar ve Doç. Dr. Ayşe Güç'e, çalışmanın yönünü şekillendiren kıymetli katkıları ve akademik rehberlikleri için şükran borçluyum. Sınav jürisinde yer alan Prof. Dr. Gonca Polat ve Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Kurnaz'a süreç boyunca sundukları yapıcı değerlendirmeleri ve teşvik edici görüşleri için teşekkür ederim.

Saha araştırması sürecinde bilgi ve deneyimlerini paylaşan, vakit ayırarak çalışmaya katkı sunan tüm profesyonellere ve gönüllülere müteşekkirim. Ayrıca bu çalışmanın asıl özneleri olan ve kendi yaşam deneyimlerini paylaşarak araştırmaya anlam katan tüm tek ebeveynlere en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Onların katkıları bu tezin hem bilimsel hem de insani boyutunu güçlendirmiştir.

Bu tezin, tek ebeveynli ailelerin karşılaştığı yapısal zorluklara ışık tutması ve sosyal hizmet ile sosyal politika alanına yenilikçi bir perspektif kazandırması ise en büyük dileğimdir.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	i
ÖNSÖZ.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ÖZET.....	viii
ABSTRACT	ix
KISALTMALAR	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
TABLOLAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Sorunsalı	8
2. Araştırmanın Amacı	13
3. Araştırmanın Önemi	14
4. Araştırmada Kullanılan Kavramların Tanımları.....	15
5. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	16
6. Tek Ebeveynli Aileler Özelinde Yapılan Araştırmalar	18
6.1. Dünya’da Tek Ebeveynli Aileler Özelinde Yapılan Araştırmalar.....	19
6.2. Türkiye’de Tek Ebeveynli Aileler Özelinde Yapılan Araştırmalar.....	24
BİRİNCİ BÖLÜM.....	28
YOKSULLUK VE EKOSİSTEM PERSPEKTİFİ	28
1.1. Kavramsal Çerçeve.....	29
1.1.1. Yoksulluğun Tarihçesi	29
1.1.2. Yoksulluğun Tanımı	32
1.1.2.1 Tanımsal Perspektife Göre Yoksulluğun Tanımı	33
1.1.2.2. Süreklilik Boyutunda Yoksulluğun Tanımı	35
1.1.2.3. Coğrafi Özellikler Bağlamında Yoksulluğun Tanımı	37
1.1.2.4. Sosyal Politik Tanım	38
1.1.2. Yoksulluk Kuramları ve Yaklaşımları	40
1.1.3. Yoksullukla Mücadele	48
1.1.3.1. Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları	50

1.1.3.2. Dünya’da Yoksullukla Mücadele	53
1.1.3.3. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele	59
1.2. Kuramsal Çerçeve.....	62
1.2.1. Ekosistem Perspektifinden Tek Ebeveynli Ailelerde Yoksulluk.....	63
1.2.2. Ekosistem Perspektifinden Yoksulluk Döngüsü.....	67
1.2.3. Ekosistem Perspektifi ve Dayanışma Ağları.....	70
İKİNCİ BÖLÜM.....	73
YÖNTEM.....	73
2.1. Keşfedici Durum Çalışması.....	78
2.1.1. Çalışma Grubu	80
2.1.2. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi ve Veri Toplama Süreci	82
2.1.3. Geçerlik ve Güvenduyulabilirlik.....	83
2.1.4. Veri Analizi Süreci	84
2.2. Karma Araştırma	84
2.2.1. Çalışma Grubu	87
2.2.2. Nicel Araştırmanın Çalışma Grubu.....	87
2.2.3. Nitel Araştırmanın Çalışma Grubu	87
2.2.4. Veri Toplama Araçlarının Geliştirilmesi ve Veri Toplama Süreci	88
2.2.5. Geçerlik ve Güvenirlik/ Güvenduyulabilirlik	90
2.2.5.1. Nicel Araştırmada Geçerlik ve Güvenirlik.....	90
2.2.5.2. Nitel Araştırmada Geçerlik ve Güvenduyulabilirlik	91
2.2.6. Veri Analiz Süreci.....	91
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	93
BULGULAR.....	93
3.1. Keşfedici Durum Çalışmasının Bulguları: Tek ebeveynli ailelere destek sağlayan profesyonel ve gönüllülerle yapılan derinlemesine görüşmeler	93
3.1.1. Tema 1: Bitlis Özelinde Yoksulluk.....	94
3.1.1.1. Alt Tema: Temel Yoksunluklar	94
3.1.1.2. Alt Tema: Yoksulluğu Derinleştiren Faktörler.....	96
3.1.2. Tema 2: Yoksullukla Mücadele Stratejileri	98
3.1.2.1. Alt Tema: Bireysel ve Ailevi Stratejiler.....	99
3.1.2.2. Alt Tema: Formel Dayanışma Ağları.....	101
3.1.2.3. Alt Tema: Sınırlı Çevresel Destek	103
3.1.3. Tema 3: Yoksulluk Döngüsü	104
3.1.3.1. Alt Tema: Döngüsel Yoksulluğun Nedenleri	105

3.1.3.2. Alt Tema: Yoksulluk Döngüsünü Kırmaya Yönelik Çözüm ve Stratejiler....	108
3.1.4. Tema 4: Tek Ebeveynli Yoksul Aileler	110
3.1.4.1. Alt Tema: Tek Ebeveynli Ailelerin Deneyimleri	111
3.1.4.2. Alt Tema: Yapı Bakımından Farklı Tek Ebeveynli Aileler	114
3.1.4.3. Alt Tema: Tek Ebeveynin Cinsiyeti ve Yeniden Evlenme Eğilimleri.....	116
3.1.5. Bulguların Nicel Veri Toplama Aracının Geliştirilmesine Katkısı	117
3.1.5.1. Keşfedici Durum Çalışmasının Nicel Veri Toplama Aracına Katkısı	118
3.1.5.2. Bitlis Özelinde Yoksulluk Temasının Anket Sorularına Katkısı	118
3.1.5.3. Yoksullukla Mücadele Stratejileri Temasının Anket Sorularına Katkısı	120
3.1.5.4. Yoksulluk Döngüsü Temasının Anket Sorularına Katkısı	122
3.1.5.5. Tek Ebeveynli Yoksul Aileler Temasının Anket Sorularına Katkısı.....	124
3.1.6. Nicel Veri Toplama Aracının İçeriği	125
3.2. Karma Araştırmanın Bulguları	127
3.2.1. Nicel Bulgular: Tek ebeveyn olan 80 bireyle yapılan anket çalışması	128
3.2.1.1. Sosyo-Demografik Bulgular	128
3.2.1.2. Barınma Koşullarına İlişkin Bulgular	130
3.2.1.3. Sosyal Yardımlara İlişkin Bulgular	133
3.2.1.4. Kırılganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular.....	138
3.2.1.5. Yoksulluk Döngüsüne İlişkin Bulgular	141
3.2.1.6. Tek Ebeveyn Olma Deneyimine İlişkin Bulgular	143
3.2.2. Nicel Bulguların Nitel Veri Toplama Aracının Geliştirilmesine Katkısı	146
3.2.3. Nitel Bulgular: Tek ebeveyn olan bireylerle yapılan derinlemesine görüşmeler..	149
3.2.3.1. Hanehalkı Özellikleri	150
3.2.3.2. Tek Ebeveyn Deneyimleri	151
3.2.3.3. Yoksulluk.....	198
3.2.3.4. Yoksulluk Döngüsü	239
3.2.3.5. Sosyal Destek	302
3.2.3.6. Yapısal Çözüm Önerileri	332
TARTIŞMA	348
SONUÇ VE ÖNERİLER	358
KAYNAKÇA.....	363
EKLER.....	381
EK 1. Etik Kurul Onay Belgesi: Keşfedici Durum Çalışması.....	381
EK 2. Etik Kurul Onay Belgesi: Nicel Anket Çalışması.....	382

EK 3. Etik Kurul Onay Belgesi: Temel Nitel Araştırma.....	383
EK 4. Bilgilendirilmiş Onam Formu (Keşfedici Durum Çalışması)	384
EK 5. Bilgilendirilmiş Onam Formu: Nicel Anket Çalışması.....	385
EK 6. Bilgilendirilmiş Onam Formu (Temel Nitel Araştırma)	386
EK 7. Uzman ve Karar Vericilere İlişkin Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu.....	387
EK 8. Nicel Araştırma Anket soruları	389
EK 9. Tek Ebevenlere İlişkin Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları	393
ÖZGEÇMİŞ	396

ÖZET

Tek Ebeveynli Ailelerde Yoksulluk Döngüsünün Ekosistem Perspektifi Temelinde Analizi: Bitlis İli Örneği

Bu çalışma, tek ebeveynli ailelerde yoksulluğun kuşaklar arası aktarım süreçlerini ve bu süreçleri etkileyen faktörleri ekosistem perspektifi temelinde analiz etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın temel amacı, Bitlis ilinde yaşayan tek ebeveynlerin yoksulluk deneyimlerini, bu deneyimin farklı düzeylerde (mikro, mezo, ekzo, makro ve krono) nasıl şekillendiğini ve yoksulluk döngüsünü kırmaya yönelik çözüm arayışlarını ortaya koymaktır.

Çalışma, durum çalışması ve karma yöntem yaklaşımlarının birlikte kullanıldığı bir araştırma tasarımına sahiptir. Araştırmanın ilk aşamasında, Bitlis ilinde keşfedici nitel durum çalışması yürütülmüş; bu kapsamda profesyoneller ve gönüllülerle gerçekleştirilen görüşmeler yoluyla alana özgü ön bulgular elde edilmiştir. İkinci aşamada ise karma yöntem tasarımına geçilmiş; Bitlis ilinde yaşayan 80 tek ebeveyn olan yoksul bireye anket uygulanmış, ardından 17 tek ebeveynle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada baskın yöntem nitel araştırmadır. Nitel veri analizi MAXQDA yazılımı kullanılarak, nicel analiz ise SPSS programı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Ardından, derinlemesine kavrayış amacıyla nicel ve nitel bulguların entegrasyonu sağlanmış ve elde edilen bulgular bütüncül biçimde tartışılmıştır.

Araştırma bulguları, yoksulluk döngüsünün yalnızca bireysel değil; çok düzeyli ve yapısal faktörlerle yeniden üretildiğini göstermektedir. Araştırmada kök aileden başlayan yoksunluk deneyimleri, sınırlı eğitim olanakları, sosyal destek sistemlerindeki erişim ve adalet sorunları, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve ekonomik kırılganlık, yoksulluk döngüsünü derinleştiren başlıca unsurlar olarak öne çıkmıştır. Katılımcıların geliştirdiği bireysel ve toplumsal mücadele stratejelerinin ise yapısal engeller karşısında sınırlı etki yarattığı görülmüştür.

Son olarak araştırma, yoksullukla mücadelede düzeyler arası etkileşimleri gözetken bütüncül sosyal politika ve hizmet tasarımlarına yönelik öneriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, yoksulluk döngüsü, aile, tek ebeveynli aileler, ekosistem perspektifi, karma yöntem, durum çalışması.

ABSTRACT

An Analysis of the Poverty Cycle in Single-Parent Families from an Ecosystem Perspective: The Case of Bitlis

This study aims to analyze the intergenerational transmission of poverty and the factors influencing this process in single-parent families through the lens of the ecosystem perspective. The primary objective of the research is to explore the experiences of poverty among single parents living in Bitlis Province, to examine how these experiences are shaped across different levels (micro, meso, exo, macro, and chrono), and to identify potential strategies for breaking the poverty cycle.

The research employs a design that integrates both case study and mixed methods approaches. In the first phase of the study, an exploratory qualitative case study was conducted in Bitlis Province, during which preliminary insights were gathered through interviews with professionals and volunteers. In the second phase, a mixed methods design was adopted; a survey was administered to 80 economically disadvantaged single parents, followed by in-depth interviews with 17 single parents. In this phase, the dominant method was qualitative research. The qualitative data were analyzed using MAXQDA software, while the quantitative data were processed using SPSS. Subsequently, in order to achieve a deeper understanding, the qualitative and quantitative findings were integrated and discussed holistically. The findings of the study reveal that the poverty cycle is reproduced not only through individual factors but also through multi-level structural dynamics. The study highlights that poverty is reinforced by factors such as deprivation originating from the family of origin, limited educational opportunities, access and equity issues in social support systems, gender-based inequalities, and economic precarity. Moreover, the individual and collective coping strategies developed by participants were found to have limited impact when confronted with entrenched structural barriers.

Ultimately, the study offers recommendations for comprehensive social policies and service designs that take into account interactions across different systemic levels in combating poverty.

Keywords: Poverty, poverty cycle, family, single-parent families, ecosystem perspective, mixed methods, case study.

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ASHB	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ÇBYE	: Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
DAC	: Kalkınma Yardım Komitesi
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
İİT-VET	: Mesleki Eğitim ve Öğretim Programı
İKB	: İslam Kalkınma Bankası
İSEDAK-COMCEC	: İslam İşbirliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi
IMF	: Uluslararası Para Fonu
ISFD	: İslam Dayanışma Fonu
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
OPHI	: Yoksulluk ve İnsani Gelişme İnisiyatifi
PRGF	: Yoksulluğu Azaltma ve Büyüme Kolaylığı
PRSP	: Yoksulluğu Azaltma Strateji Belgeleri
PSID	: Panel Study of Income Dynamics
RCF	: Hızlı Kredi Kolaylığı
SKH	: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
SPDA	: Özel Kalkınma Programı
STK	: Sivil Toplum Kuurluşları
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. OECD ülkeleri gini katsayısı	10
Şekil 2. Tek ebeveynlik bağlamında ekosistem perspektifi	65
Şekil 3. Yoksulluk döngüsü	68
Şekil 4. Durum çalışması ve karma yöntemin birlikte kullanımı	76
Şekil 5. Durum çalışması-karma yöntem araştırma tasarımı	77
Şekil 6. Keşfedici durum çalışması akış şeması.....	79
Şekil 7. Karma araştırma akış şeması.....	85
Şekil 8. Katılımcıların tek ebeveynin yaşam koşulları ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli.....	152
Şekil 9. Katılımcıların tek ebeveynin sosyal ve kişisel yaşamı ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli	162
Şekil 10. Katılımcıların ebeveyn özgeciliği ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli.....	170
Şekil 11. Katılımcıların tek ebeveynin yeniden evlenmesi ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli	192
Şekil 12. Katılımcıların yoksulluğun tanımlanması ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli.....	199
Şekil 13. Katılımcıların yoksulluğunun nedeni ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli.....	204
Şekil 14. Katılımcıların yoksullukla mücadele stratejileri ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli.....	218
Şekil 15. Katılımcıların yoksulluğun önlenmesi için gereklilikler ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli	233
Şekil 16. Katılımcıların kök aile ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli	239
Şekil 17. Katılımcıların çocukların yoksulluğu ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli.....	249
Şekil 18. Katılımcıların çocuğa ilişkin beklenti ve umutları ile ilgili görüşlerinin dağılımını gösterir kod modeli	264
Şekil 19. Katılımcıların toplumsal cinsiyet ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli.....	271
Şekil 20. Katılımcıların yoksulluk kader mi? ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli.....	298
Şekil 21. Katılımcıların erişim, adalet, yeterlilik sorunları ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli	303
Şekil 22. Katılımcıların formel destekler ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli	315
Şekil 23. Katılımcıların enformel destekler ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli.....	324
Şekil 24. Katılımcıların yapısal çözüm önerileri ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli.....	333

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1. Türkiye’ de hanehalkı tiplerine göre hanehalkı oranı, 2015-2023	1
Tablo 2. Beş yoksulluk kuramı ve müdahale boyutu	47
Tablo 3. Keşfedici durum araştırmasının katılımcı bilgileri	81
Tablo 4. Temel Yoksunluklar.....	94
Tablo 5. Yoksulluğu derinleştiren faktörler	96
Tablo 6. Bireysel ve ailevi stratejiler.....	99
Tablo 7. Formel dayanışma ağları.....	101
Tablo 9. Döngüsel yoksulluğun nedenleri.....	106
Tablo 10. Yoksulluk döngüsünü kırmaya yönelik çözüm ve tavsiyeler	108
Tablo 11. Tek ebeveynli ailelerin deneyimleri.....	111
Tablo 12. Yapı bakımından farklı tek ebeveynli aileler	114
Tablo 13. Tek ebeveynin cinsiyeti ve yeniden evlenme eğilimleri.....	116
Tablo 14. Yoksul Tek Ebeveynlerin Cinsiyet ve Medeni Duruma Göre Dağılımı (N=80) ...	128
Tablo 15. Katılımcıların eğitim durumu ve medeni durumuna göre dağılımı (N=80)	129
Tablo 16. Katılımcıların çalışma durumu ve medeni durumuna göre dağılımı (N=80)	129
Tablo 17. Genel ve medeni duruma göre yoksul tek ebeveynli ailelerin yaşadığı konut türleri (N=80)	130
Tablo 18. Genel ve medeni duruma göre katılımcıların konut kirası ve mülkiyet durumları (N=80)	130
Tablo 19. Medeni duruma göre tek ebeveynli yoksul ailelerin ev kirasını ödeme güçlüğü (N=34)	131
Tablo 20. Genel ve medeni duruma göre yoksul tek ebeveynli ailelerin konut ısıtma şekilleri (N=80)	132
Tablo 21. Genel ve medeni duruma göre yoksul tek ebeveynli ailelerin konuttan memnuniyet düzeyleri (N=80)	132
Tablo 22. Yoksul tek ebeveynli ailelerin yaşadıkları konutlardaki fiziksel sorunların varlığı (N=80)	132
Tablo 23. Genel ve medeni duruma göre yoksul tek ebeveynli ailelerin son bir yılda sosyal/ekonomik yardım alıp almadıkları (N=80)	133
Tablo 24. Yoksul tek ebeveynli ailelerin aldıkları yardım türleri (N=73)	134
Tablo 25. Genel ve medeni duruma göre yoksul tek ebeveynli ailelerin son bir yıl içinde SYDV ve ASHM’den yardım alma durumları (N=80).....	134
Tablo 26. Bitlis SYDV ve ASHM’den yardım alan katılımcıların yönlendirme kaynakları .	134
Tablo 27. Genel ve medeni duruma göre SYDV veya ASHM dışındaki diğer kurumlardan sosyal yardım alma durumu (N=73).....	135
Tablo 28. Bitlis’te SYDV ve ASHM dışında yardım alınan kurumlar (N=73)	135
Tablo 29. Genel ve medeni duruma göre yoksul tek ebeveynli ailelerin hane dışından ekonomik destek alma durumları (N=80)	136
Tablo 30. Haneye düzenli gelir dışında hane dışından ekonomik destek alan 56 katılımcının başvurduğu kaynaklar (N=56).....	136

Tablo 31. Genel ve medeni duruma göre alınan sosyal/ekonomik yardımların hane ekonomisine katkı düzeyi (N=80)	137
Tablo 32. Genel ve medeni duruma göre alınan sosyal/ekonomik yardımların hane ekonomisine katkısı (N=80)	137
Tablo 33. Medeni duruma göre sosyal/ekonomik yardımların hane gelirine katkı düzeyi (N=80)	138
Tablo 34. Yoksul tek ebeveynli ailelerin borçlandığı kişi veya kurumlar (N=80)	138
Tablo 35. Yoksul tek ebeveynli ailelerin hane giderlerini azaltmak için uyguladığı tasarruf stratejileri (N=80)	139
Tablo 36. Hanelerde iki günde bir et, tavuk veya balık içeren yemek karşılayabilme durumu (N=80)	140
Tablo 37. Hanede ekonomik olarak beklenmedik bir mecburi harcamayı (5000 TL) kendi imkânlarıyla karşılayabilme durumu (N=80)	140
Tablo 38. Medeni duruma göre içinde yaşanılan toplumun genel durumunu ailenin ekonomik durumu ile karşılaştırma (N=80)	141
Tablo 39. Evlenmeden önce kendi (kök) ailesiyle yaşadığı hanenin ekonomik durumunun şu an yaşadığı hanenin ekonomik durumuna göre değerlendirilmesi (N=80)	141
Tablo 40. Evlenmeden önce eşin kendi ailesinin yaşadığı hanenin ekonomik durumunun, birlikte yaşanılan hanenin ekonomik durumuna göre değerlendirilme (N=80)	142
Tablo 41. Eşiyle veya eski eşiyle birlikte yaşadığı dönemdeki hanenin ekonomik durumunun, şu an yaşadığı hanenin ekonomik durumuna göre değerlendirilmesi (N=80)	142
Tablo 42. Katılımcıların ankette tek ebeveyn-1 sorularına verdikleri cevapların genel ve medeni duruma göre dağılımı (N=80)	143
Tablo 43. Katılımcıların ankette tek ebeveyn-2 sorularına verdikleri cevapların genel ve medeni duruma göre dağılımı (N=80)	145
Tablo 44. Katılımcıların demografik özellikleri	150
Tablo 45. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Tek Ebeveynin Yaşam Koşulları ile ilgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	153
Tablo 46. Tek Ebeveynli Aile Yapısına Göre Katılımcıların Tek Ebeveynin Yaşam Koşulları ile ilgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	155
Tablo 47. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Tek Ebeveynin Sosyal ve Kişisel Yaşamı ile ilgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	163
Tablo 48. Tek Ebeveynli Aile Yapısına Göre Katılımcıların Tek Ebeveynin Sosyal ve Kişisel Yaşamı ile ilgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	164
Tablo 49. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Ebeveyn Özgeciliği ile İlgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	171
Tablo 50. Tek Ebeveynli Aile Yapısına Göre Katılımcıların Ebeveyn Özgeciliği ile ilgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	173
Tablo 51. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Tek Ebeveynin Yeniden Evlenmesi ile ilgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	193
Tablo 52. Tek Ebeveynli Aile Yapısına Göre Katılımcıların Tek Ebeveynin Yeniden Evlenmesi ile ilgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	194
Tablo 53. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Yoksulluğun Tanımlanması ile İlgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	199

Tablo 54. Tek Ebeveynli Aile Yapısına Göre Katılımcıların Yoksulluğun Tanımlanması ile ilgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu.....	200
Tablo 55. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Yoksulluğunun Nedeni ile İlgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	205
Tablo 56. Tek Ebeveynli Aile Yapısına Göre Katılımcıların Yoksulluğunun Nedeni ile ilgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	207
Tablo 57. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Yoksullukla Mücadele Stratejileri ile İlgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	219
Tablo 58. Tek Ebeveynli Aile Yapısına Göre Katılımcıların Yoksullukla Mücadele Stratejileri ile ilgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	221
Tablo 59. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Yoksulluğun Önlenebilmesi İçin Gereklilikler ile İlgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	234
Tablo 60. Tek Ebeveynli Aile Yapısına Göre Katılımcıların Yoksulluğun Önlenebilmesi İçin Gereklilikler ile ilgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	235
Tablo 61. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Kök Aile (Yoksulluk Döngüsü) ile İlgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	240
Tablo 62. Tek Ebeveynli Aile Yapısına Göre Katılımcıların Kök Aile (Yoksulluk Döngüsü) ile ilgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	241
Tablo 63. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Çocukların Yoksulluğu ile İlgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	250
Tablo 64. Tek Ebeveynli Aile Yapısına Göre Katılımcıların Çocukların Yoksulluğu ile ilgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	252
Tablo 65. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Çocuğa İlişkin Beklenti ve Umutları ile İlgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	264
Tablo 66. Tek Ebeveynli Aile Yapısına Göre Katılımcıların Çocuğa İlişkin Beklenti ve Umutlarına ile ilgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	265
Tablo 67. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet ile İlgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	272
Tablo 68. Tek Ebeveynli Aile Yapısına Göre Katılımcıların Toplumsal Cinsiyet ile ilgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	275
Tablo 69. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Yoksulluk Kader Mi? ile İlgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	298
Tablo 70. Tek Ebeveynli Aile Yapısına Göre Katılımcıların Yoksulluk Kader Mi? ile ilgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	299
Tablo 71. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Erişim, Adalet, Yeterlilik Sorunları ile İlgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	304
Tablo 72. Tek Ebeveynli Aile Yapısına Göre Katılımcıların Erişim, Adalet, Yeterlilik Sorunları ile ilgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	306
Tablo 73. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Formel Destekler ile İlgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	316
Tablo 74. Tek Ebeveynli Aile Yapısına Göre Katılımcıların Formel Destekler ile ilgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	318

Tablo 75. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Enformel Destekler ile İlgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	325
Tablo 76. Tek Ebeveynli Aile Yapısına Göre Katılımcıların Enformel Destekler ile ilgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	327
Tablo 77. Cinsiyetlerine Göre Katılımcıların Yapısal Çözüm Önerileri ile İlgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	334
Tablo 78. Tek Ebeveynli Aile Yapısına Göre Katılımcıların Yapısal Çözüm Önerileri ile ilgili Görüşlerinin Dağılımını Sembol Büyüklüğü ile Gösterir Kod Matris Tablosu	336

GİRİŞ

Toplumsal değişme açısından 21. yüzyıl insanlık tarihindeki diğer dönemlerle mukayese edildiğinde ekonomik, sosyal, kültürel ve demografik bağlamda dönüşümlerin en hızlı yaşandığı yüzyıl olması yönüyle öne çıkmaktadır (Smith, 2011). Bu özelliği itibariyle günümüz toplumsal kurumları arasında yer alan aile de yapısal olarak değişikliklere uğramakta ve aile sistemlerinde yaşanan yapısal dönüşüm süreci devam etme eğilimi göstermektedir (Yavuz & Yüceşahin, 2012; Güngör, 2023). Nitekim herhangi bir toplumda yaşanan büyük çaplı dönüşümler o toplumdaki aile sistemini de yapısal olarak etkisi altına almaktadır (Yıldırım, 2018).

Türkiye’de son yıllarda aile yapılarına dair hanehalkı kompozisyonlarını içeren veriler incelendiğinde tek ebeveynli aile gibi toplumda görülme sıklığı daha az olan aile türlerinin ve aileye alternatif yeni hanehalkı kompozisyonlarının oransal olarak artış gösterdiği söylenebilmektedir (Canatan ve Yıldırım, 2019). Dolayısıyla bu çalışmanın fikrîsel altyapısının oluşması ve şekillenmesinde araştırma grubunu oluşturan tek ebeveynli ailelerin toplumda görülme sıklığının günden güne artış göstermesi ve yakın gelecekte de artış göstermeye devam edeceği düşüncesi etkili olmuştur.

Tablo 1. Türkiye’ de hanehalkı tiplerine göre hanehalkı oranı, 2015-2023

Hanehalkı %	Tipleri	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Tek kişilik hanehalkı		14.4	14.9	15.4	16.1	16.9	17.9	18.9	19.4	19.7
Tek çekirdek aileden oluşan hanehalkı		66.9	66.4	65.1	65.3	65.1	65.2	64.4	64.5	63.8
Sadece eşlerden oluşan çekirdek aile		14.3	14.2	14.2	14.1	13.9	13.5	13.5	13.8	14.0
Eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile		44.8	44.0	43.5	42.3	42.0	42.0	40.8	40.4	39.2
Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile		7.8	8.2	8.5	8.9	9.2	9.7	10.1	10.3	10.6
Baba ve çocuklardan oluşan çekirdek aile		1.6	1.7	1.8	1.9	2.0	2.2	2.3	2.3	2.4
Anne ve çocuklardan oluşan çekirdek aile		6.2	6.5	6.7	7.0	7.2	7.5	7.8	8.0	8.2
En az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanehalkı		16.5	16.3	16.0	15.8	15.0	14.0	13.5	12.8	13.2

Çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanehalkı	2.2	2.4	2.5	2.8	3.0	2.8	3.2	3.3	3.3

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2015-2023

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2023 yılı *İstatistiklerle Aile* bülteni kapsamında sunulan Tablo 1 incelendiğinde, Türkiye'deki hanehalkı kompozisyonunda 2015 ve 2023 yılları arasında yılları arasında dikkate değer değişimler gözlemlenmiştir. Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek ailelerin toplam hanehalkları içindeki oranı 2015 yılında %7,8 iken, 2023 yılında %10,6'ya yükselerek belirgin bir artış göstermiştir. Diğer taraftan, eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek ailelerin oranı aynı dönemde %44,8'den %39,2'ye gerilemiştir. Bu veriler, Türkiye'de çekirdek aile tipinin oransal olarak azalma eğiliminde olduğunu, buna karşın tek ebeveynli aile tipinin toplumsal yaygınlığının arttığını ortaya koymaktadır. Tek ebeveynli aile oranındaki artış yalnızca Türkiye'ye özgü bir durum olmayıp, dünya genelinde en az 45 farklı ülkede benzer eğilimler gözlemlenmektedir. Maldonado (2018) Dünya genelinde ortalama olarak her beş aileden birinin tek ebeveynli olduğunu belirtmiştir. Örneğin, Almanya'da tek ebeveynli aile oranı %22,7'ye ulaşırken (Federal Statistical Office of Germany, 2021), Birleşik Krallık'ta bu oran %14,9'dur (Office for National Statistics, 2019). İsveç'te %23 (Nordic Social and Health Statistics, 2019) oranında tek ebeveynli aile görülmektedir. Amerika kıtasında ise bu oran %32 ile daha yüksek seviyelerdedir (World Family Map, 2017). OECD ülkelerinde her dört çocuktan birinin tek ebeveynli bir hane içerisinde yaşadığı tespit edilmiştir. Bu oran, Belçika, Litvanya ve ABD gibi ülkelerde en yüksek seviyelerde yer almaktadır (European Institute for Gender Equality, 2020; Eurostat, 2016; OECD, 2020). Bu araştırma, genel anlamda toplumda görülme sıklığı artış eğiliminde olan tek ebeveynli aile yapılarını konu edinmektedir.

Bu tez çalışmasının adı “*Tek Ebeveynli Ailelerde Yoksulluk Döngüsünün Ekosistem Perspektifi Temelinde Analizi: Bitlis İli Örneği*” olarak belirlenmiştir. Çalışmanın adından hareketle işevuruk tanımların kesişimsel unsurlar barındırdığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle bu tez, tek ebeveynli ailelerin süregelen yoksulluk deneyimlerini kuramsal bir temele konumlandırarak açıklama amacı gütmektedir. Dolayısıyla fikrîsel düzeyde tez çalışmasına temel oluşturan bir diğer unsur da yoksulluk olgusudur.

Tek ebeveynli yoksul aileler, ekonomik kaynakların sınırlılığı, istihdama erişimde yaşanan engeller, çocuk bakım yükünün eşitsiz dağılımı ve sosyal destek mekanizmalarına erişimdeki yetersizlikler nedeniyle çok boyutlu sorunlarla karşılaşmaktadır (Aydın-Boylu & Öztop, 2013). Bu ailelerde ekonomik yük genellikle tek bir bireyin sorumluluğuna kalmakta, bu durum hem maddi sıkıntıların derinleşmesine hem de ebeveynin fiziksel ve psikolojik

sağlığının olumsuz etkilenmesine yol açmaktadır (Demir & Çelebi, 2017). Ayrıca düşük gelir düzeyi, çocukların eğitim, sağlık ve sosyal gelişim alanlarındaki fırsat eşitliğini sınırlandırmakta ve tek ebeveynli ailelerde yoksulluğun nesiller arası aktarılma riskini artırmaktadır (Durgun, 2011). Bu durum literatürde yoksulluk döngüsü (cycle of poverty) veya yoksulluk tuzağı (poverty trap) olarak adlandırılmaktadır. Yoksulluk döngüsü, bireylerin ve toplumların düşük gelir düzeyleri, finansal kaynaklara erişim eksikliği, kurumsal yetersizlikler ve piyasa başarısızlıkları nedeniyle ekonomik fırsatlarını sürdürülebilir bir şekilde geliştirememesiyle kendini yeniden üreten bir süreçtir (Albayrak & Birinci, 2024). Bu döngü, özellikle fiziki kaynakların sınırlılığı ve insan sermayesinin yetersizliğiyle beslenir; bireyler temel ihtiyaçlarını karşılayamadıkları için eğitim, sağlık gibi hizmetlere ve üretken yatırımlara erişim sağlayamaz, bu da uzun vadede gelir artırıcı olanaklardan uzaklaşmalarına neden olmaktadır. Kurumsal başarısızlıklar ve altyapı eksiklikleri, yoksulluk döngüsünü daha da derinleştirerek, bireylerin yalnızca ekonomik değil, sosyal açıdan da dezavantajlı duruma düşmesine yol açmaktadır (Barrett & Carter, 2013).

Yoksulluk döngüsüne sıkışmış aileler, sınırlı kaynaklara sahiptir ya da bu kaynaklardan tamamen yoksundur ve bu durum, bireylerin bu döngüyü kırmasını neredeyse olanaksız hale getiren bir dizi kendini besleyen dezavantajı beraberinde getirir. Bu dezavantajlar, ekonomik, sosyal ve yapısal engellerle kronikleşmekte ve yoksulluğun nesiller boyu süregelmesine zemin hazırlamaktadır (Marger, 2008). Bahse konu dezavantajların deneyimlenmesinde ailenin yapısal özelliklerinin de yoksulluğun kuşaktan kuşağa aktarılmasında önemli etkenlerden biri olduğu bilinmektedir. Bu yönüyle tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan ailelerde yoksulluğun ebeveynlerden çocuğa/çocuklara devri daha muhtemel bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Opçin, 2018). Nitekim Hill (1986) tek ebeveynli ailelerin, ekonomik zorluklar ve sosyal rollerin getirdiği yükler nedeniyle yoksulluğa yakalanma riskine daha yatkın olduğunu belirterek, özellikle bu ailelerin yaşam döngüsünde boşanma, yeniden evlenme ve ergenlik gibi kritik geçişlerin süreci daha da karmaşık hale getirdiğini vurgulamaktadır. Bu ailelerdeki ebeveynler genellikle düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalır, bu da finansal istikrarsızlığa yol açmaktadır. Ayrıca, çocuk bakımı ve ev içi sorumlulukların büyük bir kısmını üstlenmeleri, ebeveynlerin iş ve aile yaşamı arasında denge kurmalarını zorlaştırmaktadır. Sonuç olarak, tek ebeveynli aileler, yoksulluk döngüsünden çıkmakta büyük zorluklar yaşamaktadır (UNİCEF, 2023). Türkiye de aile yapısı bağlamında yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular da yoksulluğun nesiller arasında aktarılma olasılığı muhtemel olan bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. (Feyzioğlu & Kuşçuoğlu, 2011; Aydın Boylu & Öztıp, 2013; Demir & Çelebi, 2017; Güngör, 2023). Bu tespit, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde hem nitel

hem de nicel veriler aracılığıyla daha kapsamlı biçimde ele alınacaktır.

Bu tez çalışması, tek ebeveynli ailelerin deneyimlediği yoksulluğun hangi durumlarda ve nasıl, bir sonraki kuşağa aktarıldığını Bitlis ili örneğindeki bir incelemeye dayalı olarak açıklama amacı taşımaktadır. Yoksulluk birçok farklı şekilde ölçülebilen bir sosyal sorun olsa da bireyler genellikle bu yoksulluğu yaşadıkları yerleşim yerinin gelir düzeyleri üzerinden deneyimlemektedir. Bu bağlamda Türkiye’de yıllık ortalama hanehalkı fert gelirlerinin bölgesel düzeyde nasıl dağılım gösterdiği, yoksulluğu aile yapısı bağlamında açıklamada öne çıkmaktadır. Bu tez çalışmasının evreninin Bitlis ili olarak belirlenmesinde hanehalkı fert gelirlerinin bölgesel düzeydeki dağılımı etkili olmuştur. TÜİK *Gelir Dağılımı İstatistikleri* 2023 yılı verilerine göre Türkiye'deki yıllık ortalama eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri 90.116 TL iken, Bitlis’in de içinde yer aldığı TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkâri) bölgesinde bu ortalama gelirin sadece 41.385 TL olduğu belirlenmiştir. İlgili veri, TRB2 bölgesinin gelir düzeyi bakımından Türkiye’deki en düşük bölge olduğunu göstermektedir. Bu durum, Bitlis’i sosyoekonomik dezavantajların analiz edilmesi açısından önemli bir çalışma alanı haline getirmektedir. Bu bağlamda, Bitlis’in çalışma evreni olarak seçilmesinin altında yatan temel motivasyonun, yoksulluk alanındaki sosyoekonomik analizlere katkı sağlaması olduğu söylenebilir.

Yoksulluk konusunda bugüne değin yapılan çalışmalar yoksulluk olgusunun farklı düzeylerde ve iç içe geçmiş bir yapısının olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla tek ebeveynli ailelerde yoksulluğun nasıl deneyimlendiğini ve devredildiğini açıklamak için bütüncül bir bakış açısı geliştirmek gerekmektedir. Bu bütünselliği en iyi şekilde açıklamada ise ekosistem perspektifinin tezin amacına en uygun yaklaşım olduğu düşünülmektedir.

Ekosistem yaklaşımı Urie Bronfenbrenner (1979 tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşıma göre birey, etrafını aşamalı olarak çevreleyen katmanlı sistemlerin merkezinde olan bir organizmadır. Bu beş katmana; mikro, mezzo, ekzo, makro ve krono sistemler adı verilir. Ekosistem yaklaşımında bireye en yakın konumda olan aile bireyleri ve arkadaşları içeren mikro sistemden başlamak üzere etkileşimin sınırlı olduğu krono sisteme kadar uzanan aşamalı bir küme modeli vardır. Bu kümenin içindeki tüm sistemler canlı ve değişkendir (Bilge, & ark, 2015). Ekosistem yaklaşımının farklı boyuttaki sistemleri sırasıyla: Organizma; yaklaşımın en alt katmanıdır ve bireyin bütün kişisel özelliklerini içermektedir. Mikro sistem; yakın çevresini içeren ebeveyn, kardeş ve arkadaşlarından oluşmaktadır. Mezzo sistem; mikro sistemi kapsayan bireylerin etkileşimlerini ve bu etkileşimlerin kişiye yansımalarını ifade etmektedir. Ekzo sistem; kamusal alandaki kurumsal yapıları ve kitle iletişim araçlarını ifade etmek için kullanılmaktadır. Makro sistem; bireyin içinde bulunduğu kültür, din, etnisite ve mezhepsel

özellikleri içeren genel yapıları ifade etmektedir. Krono sistem; kendinden küçük tüm katmanları kapsamaktadır ve anlık zaman dilimindeki süreci ifade etmektedir (Zorbaz & Bilge 2019).

Bilgilerden hareketle ekosistemin katmanları; bireyden aileye ve arkadaşlara oradan da toplumsal yapıdaki kurum ve organizasyonlara doğru bir akış içerisinde olduğu görülmektedir (Gençtanırım, 2015). Ekosistem yaklaşımı *çevresi içinde bireyi* farklı boyuttaki katmanlarıyla birlikte ele almaktadır. Ayrıca ekosistem yaklaşımı insanlar ve sosyal çevreleri arasındaki uyumun iyiliğini ve bireylerin çevreleriyle etkileşimini teşvik etmek için uygulayıcının kaynaklar için ve kaynaklarla çalışmasındaki rolünü vurgulamaktadır (Valtonen, 2016). Bu hedefle yaklaşım, kişisel davranışı şekillendirmeye yardımcı olan ve önleyici-tedavi edici müdahalelerin oluşturulmasında göz önünde bulundurulması gereken sosyal etkileşimler ağını anlamak için bir çerçeve görevi görmektedir (Jack 2005). Dolayısıyla bu tez çalışması tek ebeveynli ailelerdeki döngüsel yoksulluğu tüm boyutlarıyla açıklama amacı taşıdığından araştırmada ekosistem kuramının bütüncül bakış açısının işlevsel olacağı düşünülmektedir. Çünkü ekosistem perspektifi, tek ebeveynli ailelerde döngüsel yoksulluğu çok düzeyli bir yapı içinde ele alarak bu olgunun bireysel, ailevi, toplumsal ve kültürel düzeylerdeki dinamiklerini anlamaya imkân tanımaktadır. Mikro sistem düzeyinde birey ve aile ilişkilerini, mezzo sistemde yerel topluluk ve sosyal destek ağlarını, makro sistemde ise ekonomik eşitsizlikler ve toplumsal cinsiyet gibi yapısal faktörleri değerlendirmektedir. Bu sayede ekosistem perspektifi yoksulluk döngüsünü kırmak için bireysel desteklerden toplumsal politika önerilerine kadar bütüncül ve etkili çözüm stratejileri geliştirilmesine rehberlik etme potansiyeli taşımaktadır.

Araştırmada, tek ebeveynli ailelerin sosyoekonomik zorluklarını, bu zorlukların nesiller arası etkilerini ve yoksulluk döngüsünün devam etmesine neden olan faktörleri nitel ve nicel veri toplama yöntemleriyle derinlemesine incelemek hedeflenmektedir. Bu çerçevede, ailelerin bireysel ve sosyal kaynaklarını etkileyen dinamikler üzerinde durulacak ve sürdürülebilir çözüm önerileri geliştirilmesine katkı sağlanacaktır.

Bu çalışmada temel sorunsal ise tek ebeveynli ailelerde yaşanması muhtemel yoksulluk döngüsü bağlamında belirlenmiştir. Bu döngü hem bireysel hem de yapısal faktörlerin bir sonucu olarak nesiller boyunca devam etmekte ve ailelerin yaşam kalitesini, toplumsal katılımını ve çocukların gelecek fırsatlarını sınırlamaktadır. Bu tez yoksulluğun bir miras olarak ebeveynlerden çocuklara aktarılma durumunun yeniden ve yeniden yapılandırıldığını elde edilen veriler ile ortaya koymaktadır. Tez, tek ebeveynli ailelerde döngüsel yoksulluğun kuşaktan kuşağa aktarılmasında aktörler kadar yapının da rolü olduğunu iddia etmektedir.

Bu tez, tek ebeveynli ailelerin yaşadığı yoksulluk döngüsünü *çevresi içinde birey* anlayışıyla açıklamayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, yoksulluk olgusu ele alınırken aile üyelerinin bireysel özellikleri, kök ailelerin, komşuların, arkadaş çevresinin, yerel mekanizmaların, bölgesel koşulların ve ulusal kurum ve kuruluşların bu olgu üzerindeki etkileri incelenmiştir. Son yıllarda Türkiye'de yaşanan ekonomik sorunların orta sınıf yoksulluğunu derinleştirdiği, bireyselleşmeyi artırdığı ve toplumsal dayanışma ağlarını zayıflattığı düşünülmektedir (Turgut, 2019). Bu çerçevede, tezin bir diğer argümanı, yoksullukla mücadelede yalnızca devlet destekli sosyal yardımların yeterli olmadığı, kök aile, komşu ve akraba gibi mikro ve mezo düzeydeki diğer destek mekanizmalarının etkisinin azaldığı yönündedir. Tez, bu mikro, mezo ve makro düzeydeki tüm mekanizmaların tamamının işlevsel hale getirilmeden yoksulluğun azaltılamayacağını ve tek ebeveynli ailelerdeki yoksulluk döngüsünün kırılamayacağını savunmaktadır.

Dolayısıyla Dünya'da ve Türkiye'de tek ebeveynli ailelerin döngüsel bir şekilde deneyimlediği yoksulluk olgusuna ilişkin bütüncül bir bakış açısı sunan araştırmaların sınırlı olması durumu, bu araştırmanın sorunsalını oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle bu araştırmanın temel sorunsalı tek ebeveynli ailelerin yoksulluk döngüsünden çıkışını engelleyen sosyal, ekonomik ve psikolojik faktörlerin belirlenmesi, bu faktörlerin ekosistem perspektifi çerçevesinde nasıl değerlendirilebileceği ve yoksulluk döngüsünü kırmaya yönelik etkili çözüm yollarının neler olabileceğidir. Bu bağlamda, farklı düzeylerdeki dinamiklerin ve müdahale stratejilerinin detaylı bir şekilde incelenmesi, araştırmanın hem teorik hem de pratik katkılarını şekillendirecektir.

Bu araştırmada durum çalışması ve karma yöntem yaklaşımları bir arada kullanılmıştır. Araştırma, her iki yöntemin desenlerinden faydalananarak bağlamsal derinlik sağlayan keşifsel bir süreç ve ekosistem kuramına dayalı çok yönlü analizlere olanak tanıyan bir yöntemsel yapı oluşturmuştur. Yöntemsel süreç, durum çalışmasıyla başlayarak açıklayıcı sıralı karma yöntemle devam etmiş ve her iki yaklaşımın güçlü yönleri birleştirilerek, ekosistem kuramına dayalı kapsamlı bir analiz gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın ilk aşaması, keşfedici nitelikte bir durum çalışması deseni ile yapılandırılmıştır. Bu aşama, Bitlis ilindeki tek ebeveynli yoksul ailelerle etkileşimde bulunan uzmanlar, gönüllüler ve karar vericilerle yapılan derinlemesine görüşmelerden oluşmuştur. Durum çalışmasının temel amacı, ekosistem kuramının mikro, mezo ve makro düzeydeki analizlerine katkı sunacak bir bağlamsal çerçeve oluşturmaktır. Tek ebeveynli ailelerin

yoksulluk algıları, dayanışma ağları ve temel hizmetlere erişimde yaşadıkları zorluklar, mikro düzeyde bireylerin ve ailelerin günlük yaşamlarına odaklanırken; yerel dinamiklerin yoksulluğa etkisi mezzo düzeyde toplumsal ilişkileri açıklamada kullanılmıştır. Makro düzeyde ise ulusal politikaların ve yerel yönetim uygulamalarının yoksulluk üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Bu yaklaşımla, durum çalışması ekosistem kuramının farklı düzeylerinde yoksulluk olgusunun nasıl deneyimlendiğini anlamak için gerekli olan bağlamsal veriyi sağlamıştır. Ayrıca, elde edilen bulgular, araştırmanın sonraki aşamalarında kullanılacak veri toplama araçlarının geliştirilmesine ve kuramla uyumlu bir çerçeve oluşturulmasına katkı sunmuştur.

Durum çalışmasının tamamlanmasının ardından, araştırmanın ikinci aşamasında açıklayıcı sıralı karma yöntem deseni kullanılmıştır. Bu aşamada ilk olarak, Bitlis ilindeki tek ebeveynli yoksul ailelerden anket vasıtasıyla nicel veri toplanmıştır. Kartopu ve amaçlı örnekleme yöntemiyle 80 katılımcıya uygulanan anket, aile yapısı, barınma koşulları, sosyal destek mekanizmaları ve tek ebeveynlik durumunu içeren dört ana bölümden oluşmuştur. Nicel veriler, tek ebeveynli ailelerde yaşanan yoksulluk deneyiminin genel çerçevesini ortaya koymuş ve bu aşamada betimsel analizlere yer verilmiştir. Bu analizlerden elde edilen bulgular, ekosistem kuramına dayalı temaların belirlenmesi için bir rehber işlevi görmüştür.

Nicel verilerin analizinden sonra araştırmanın nitel veri toplama süreci gerçekleştirilmiştir. Bu süreçte farklı yapısal özelliklere sahip 17 yoksul tek ebeveynle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde yoksulluk döngüsü, sosyal destek eksikliği ve bireylerin yoksullukla başa çıkma stratejileri ele alınmıştır. Nitel araştırma, tematik analiz yöntemiyle gerçekleştirilmiş ve elde edilen bulgular, ekosistem kuramının farklı düzeylerini açıklamaya yönelik bir derinlik kazanmıştır. Mikro düzeyde aile bireylerinin yoksulluk deneyimleri ve dayanışma ilişkileri ele alınırken; mezzo düzeyde topluluk ilişkileri ve sosyal destek mekanizmalarının işlevselliği incelenmiştir. Makro düzeyde ise ulusal politikaların, ekonomik yapıların ve toplumsal normların yoksulluk üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Bu aşamalı süreçte elde edilen nicel ve nitel veriler birbirini tamamlayıcı ve destekleyici bir şekilde birleştirilmiştir. Nicel veriler mikro düzeydeki birimlerin özelliklerini anlamaya ve daha üst düzeylerle ilişkilerin kapsamını sunmaktadır. Kurama göre genel çerçeve ancak nicel + nitel (görüşmeler + literatür incelemesi) beraber ortaya çıkabilir. Bu entegrasyon yoksulluk gibi karmaşık bir olgunun ekosistem kuramı çerçevesinde bireyden topluma, topluluktan yapısal dinamiklere kadar bütüncül bir şekilde ele alınmasını sağlamıştır. Ayrıca durum çalışmasından elde edilen bağlamsal bilgiler, karma yöntemin analitik gücünü artırmış ve yoksulluk olgusunun yerel dinamiklerle olan ilişkisini kuramsal bir düzeyde anlamlandırmıştır.

Bu tez çalışması beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, araştırmanın sorunsalı, amacı, önemi ve temel kavramsal çerçevesi sunulmuş; araştırmanın sınırlılıkları ile mevcut literatür bağlamında çalışma konumlandırılmıştır. Birinci bölümde, yoksulluk ve ekosistem perspektifi kapsamlı biçimde ele alınmış; yoksulluğun tarihsel gelişimi, tanımları, kuramsal yaklaşımları ve yoksullukla mücadele yöntemleri tartışılmıştır. Bu doğrultuda, ekosistem kuramının yoksulluk döngüsüne sunduğu analitik katkılar vurgulanmış ve dayanışma ağlarının bu süreçteki rolü incelenmiştir. İkinci bölüm, araştırmanın yöntemine ayrılmış olup; keşfedici durum çalışması ve karma araştırma süreçleri ayrıntılı biçimde açıklanmıştır. Ayrıca, bu bölümde çalışma gruplarının özellikleri, veri toplama araçlarının geliştirilme süreci, veri analizine ilişkin yöntemler ve araştırmanın sınırlılıkları kapsamlı şekilde ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, araştırmanın bulgularına yer verilmiştir. İlk olarak keşfedici durum çalışması kapsamında elde edilen nitel bulgular ve bu bulguların nicel veri toplama aracının geliştirilmesine katkısı sunulmuş; devamında ise karma araştırma kapsamında elde edilen nicel ve nitel bulgular detaylı biçimde analiz edilmiştir. Dördüncü bölüm, araştırma bulgularının ekosistem perspektifi temelinde tartışılmasına ayrılmıştır. Bu bölümde, farklı düzeylerdeki (mikro, mezo, ekzo, makro ve krono) etkiler dikkate alınarak bulgular bütüncül biçimde yorumlanmıştır. Sonuç bölümünde ise yoksulluk döngüsünü kırmaya yönelik çözüm önerileri geliştirilmiş ve araştırmanın alanyazına sunduğu katkılar tartışılmıştır.

1. Araştırmanın Sorunsalı

Oktik (2008)' in ifade ettiği gibi *“Küçülen dünyanın yoksulluk görünümüleri, artık bir yaşam modeli olarak hep yanımızda. Ya onun bir parçası olarak var olursunuz ya da yoksulluğun etkilerine tanıklık etmek zorunda kalırsınız.”* Bu ifade, küreselleşmenin ve artan eşitsizliklerin yoksulluğu bireysel ve toplumsal düzeyde kaçınılmaz bir gerçeklik haline getirdiğine işaret etmektedir. Küresel dinamikler, yoksulluğu yalnızca bireylerin bir sorunu olmaktan çıkararak, toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel yapısında derin izler bırakan bir olguya dönüştürmüştür. Böyle bir dünyada, yoksulluğu görmezden gelmek ya da ondan tamamen bağımsız kalmak neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Bu durum, yoksulluğun çözümü için daha adil ve kapsayıcı sosyal politikaların gerekliliğini vurgulamaktadır.

Günümüz modern toplumlarının yaşamış olduğu yoksulluk sorununun tarihsel arka planını 16. yüzyılda Avrupa’da ortaya çıkan kapitalizmin ekonomik alanda yaratmış olduğu eşitsizlikler oluşturmaktadır. Bu eşitsizlik biçimi sürekli dönüşen toplumsal yapı içinde varlığını sürdürmekle beraber birey, aile ve toplum üzerinde olumsuz etkilerini de devam ettirmektedir (Buğra, 2013). İlk olarak Avrupa devletlerinde ortaya çıkan kapitalizm kaynaklı

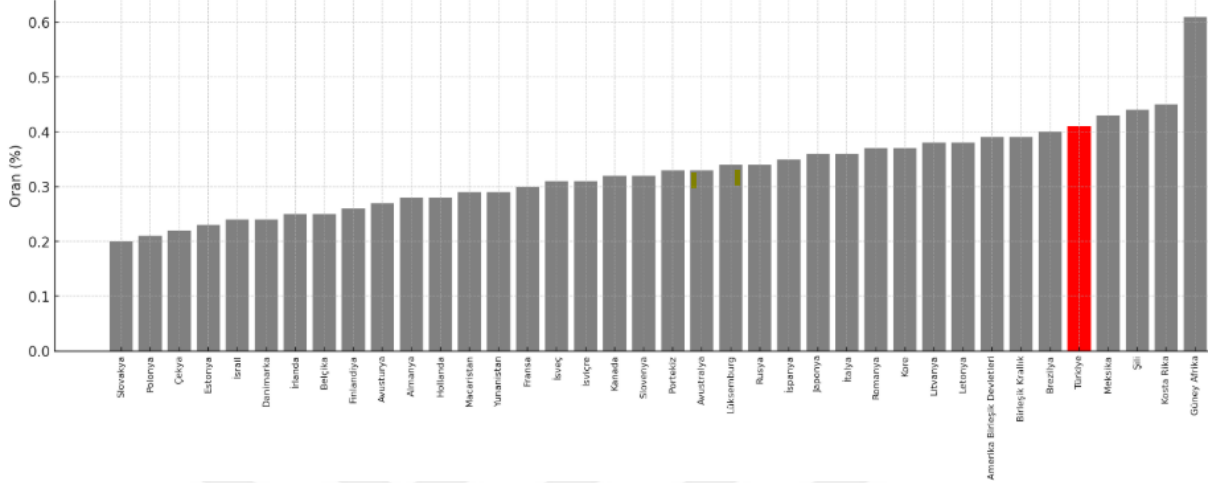
yoksulluk sorunu, küreselleşmenin de etkisi ile evrensel bir soruna dönüşmüştür. Ekonomik eşitsizliklerin artan etkisiyle ortaya çıkan yoksulluk sorunsalı toplumsal birlikteliği tehdit edecek boyutlara ulaşmış ve bireyin toplumla olan bağını koparacak bir anomi biçiminin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Anomi, toplumsal normların zayıfladığı veya ortadan kalktığı, bireylerin davranışlarını yönlendirecek kuralların belirsizleştiği durumları ifade eder (Taş, 2020). Avrupa devletleri söz konusu anominin, devletin varlığı ve toplumun devamlılığı açısından ortaya çıkardığı olumsuz sonuçları kavrayarak yoksulluk sorununa bir dizi önlemler almaya bu süreçle başlamışlardır. Böylelikle Avrupa toplumlarında sosyal devlet anlayışının benimsendiğini ve buna bağlı olarak dar anlamda sosyal politikaların işletilmeye başlandığını söylemek mümkündür (Şenkal, 2017).

Sanayi devrimi sonrası dönemde Avrupa devletleri işçi sınıfının çalışma koşullarını asgari boyutta insani düzeylere ulaştırmayı hedefleyerek dar anlamda sosyal politikalar yoluyla emek ve sermaye arasındaki eşitsizliği azaltmayı amaçlamışlardır (Bedir, 2016). Sadece bağımlı statüde çalışan işçi sınıfını kapsayan bu düzenlemeler Avrupa’da 1950’ler sonrasında sosyal ve ekonomik olarak desteğe gereksinim duyan tüm dezavantajlı grupları kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Altan, 2007). 1980’lere gelindiğinde ise refah odaklı sosyal devlet anlayışında önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Özellikle neoliberalizmin etkisiyle devletlerin bireyin refahına yönelik sunduğu hizmetlerde kısıtlamalara gittiği görülmüştür. Bu paradigma değişimi devletlerin bütçelerinde sosyal politikalar için ayırdıkları payda önemli düzeyde bir daralmaya gitmeleriyle sonuçlanmıştır. Çünkü neoliberal görüş bir yandan özelleştirmeleri teşvik ederken diğer yandan devletin vatandaşlara sunduğu sosyal ve ekonomik desteklerin azaltılması gerektiği argümanını savunmaktadır. Bu anlayışa göre devlet, sadece sosyal ve ekonomik destek olmaksızın yaşamını idame ettirmesi mümkün olmayan bireylere sınırlı, süreli ve asgari düzeyde destek sunmakla yükümlüdür. Neoliberal anlayışa göre insanlara karşılıksız olarak temel ihtiyaçları dışında sosyal ve ekonomik destekler sunmak onları tembelleştirerek üretim ilişkilerinden soyutlanmalarına neden olacaktır. Bu durumun uluslararası üretim kapasitesini olumsuz etkileyerek, küresel ekonomik daralmaya sebep olacağı düşüncesi sosyal yardımlara ilişkin hizmetlerin sunumunda yerel yönetimler ve STK’ları daha etkin mekanizmalar olarak öne çıkarmıştır (Yeldan 2008). Şüphesiz ki sanayi devrimi sonrası birçok toplumda yoksullukla mücadele bağlamında sosyal politikaları hayata geçirmede önemli araçlardan olan sosyal yardımların sunumunda birtakım farklılıklar söz konusudur.

Yoksulluk sorunu küreselleşme, göç, kentleşme, savaş, ulusal ve bölgesel ekonomik krizler, üretim ve tüketim ilişkilerindeki kültürel dönüşüm vb. gibi birçok etkene bağlı olarak

yeniden ve yeniden deneyimlenen dinamik bir yapıya sahiptir (Türk & Ünlü, 2016). Dolayısıyla Dünya’da, Türkiye’de ve bu çalışmanın özelinde Bitlis ilinde yaşanan yoksulluğa dair güncel verileri makrodan mikroya doğru ele almanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Şekil 1. OECD ülkeleri gini katsayısı

Kaynak: OECD Data, 2022 <https://data.oecd.org/inequality/income-inequality.htm>

Türkiye’nin ekonomik eşitsizlikler bağlamında dünyadaki yeri, 2021 yılı itibarıyla OECD ülkeleri arasında dikkat çekici bir noktada konumlanmaktadır. Gini katsayısı, bir toplumda gelir eşitsizliğini ölçmek için yaygın olarak kullanılan bir endekstir ve 0 ile 1 arasında bir değer alır; burada 0, tam eşitliği, 1 ise mutlak eşitsizliği ifade etmektedir (OECD, 2022). Şekil 1’de izlenen verilere göre, Türkiye’nin Gini katsayısı 0,401 olarak hesaplanmıştır, bu da ülkenin gelir dağılımındaki eşitsizliğinin, OECD ülkeleri arasında en yüksek olduğu seviyelerden birine işaret etmektedir.

TÜİK 2023 verilerine göre son 10 yılda Gini katsayısındaki artış, Türkiye’deki gelir eşitsizliğinin daha da derinleştiğini göstermektedir. 2021 yılında 0,401 olan Gini katsayısı, 2023’de 0,420 olarak tahmin edilmektedir. Bu artış, gelir dağılımındaki eşitsizliğin arttığını ve toplumun en yüksek gelir elde eden kesimi ile en düşük gelir elde eden kesimi arasındaki farkın büyüdüğüne işaret etmektedir.

Araştırmanın evreni olan Bitlis ili, gelir dağılımı açısından Türkiye’deki en düşük ortalamalardan birine sahip olan TRB2 bölgesinde yer almaktadır. Bir başka ifadeyle Türkiye’de 81 il içinde Bitlis ili, hanehalkı kullanılabılır fert gelirinin en düşük olduğu dört ilden biri olarak konumlanmaktadır (TÜİK, 2023).

Ekonomik eşitsizlikleri genelden özele doğru ele alan tüm bu verilerden hareketle Bitlis ilinde yaşayan yoksul birey, aile ve grupların Türkiye’de yoksulluğu en derinden deneyimleyen kesimler arasında olduğu söylenebilmektedir. Ayrıca Bitlis Valiliği Sosyal Yardımlaşma ve

Dayanışma Vakfı (SYDV) aracılığıyla 2023 yılının ilk altı ayı için sunulan yardımlar incelendiğinde ise bu süre zarfında 5829 aileye ayni ve/veya nakdi yardım yapıldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte Bitlis Valiliği SYDV’ den 2023 ilk altı ayı için yardım alan tek ebeveynli ailelerin de istatistiki bilgisine ulaşılmıştır. Bu bağlamda eşi vefat etmiş dul aylığı alan 208 hane, öksüz-yetim aylığı alan 94 hane, eşinden boşanmış, eşi ceza evinde olan veya eşi tarafından terkedilmiş yardım alan 75 hane olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla Bitlis ilinde gerçekleştirilen sosyal yardımlara ilişkin veri havuzunun, tek ebeveynli ailelerdeki döngüsel yoksulluk konusunu araştırmada oldukça doyurucu olduğu görülmektedir. Bitlis ilinin yoksulluğa ilişkin iktisadi verileri ulusal ve bölgesel düzeyde değerlendirildiğinde, ekonomik açıdan uzun süredir son sıralarda konumlandığını söylemek mümkündür. Bu durum tez çalışmasında Bitlis’i kronik yoksulluğun nedenlerini anlamak ve döngüsel yoksulluk sorununa çözüm önerisi getirmek açısından araştırma evreni olarak belirlemede etkili bir faktör haline getirmiştir.

Bu tez çalışmasında yoksulluk tek ebeveynli aileler özelinde döngüsel aktarım süreci odak alınarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla bu araştırmanın; tek ebeveynli aile yapısını, yoksulluk ve yoksulluğun kuşaktan kuşağa aktarımını konu edinmektedir. Nitekim genel olarak çoğu toplumda tek ebeveynli aileler arasında yoksul olma durumu, toplumda görülme sıklığı daha yaygın olan iki ebeveynli çekirdek ailelere oranla daha yüksektir. Tek ebeveynli haneler, iki ebeveynli hanelere kıyasla tüm OECD ülkelerinde daha yüksek yoksulluk oranlarına sahiptir. Örneğin, ABD, Birleşik Krallık ve Kanada’da tek ebeveynli ailelerin yoksulluk oranı % 30-40 arasında değişirken, iki ebeveynli ailelerde bu oran %10 civarındadır (Maldonado & Nieuwenhuis, 2014). Benzer durum Türkiye için de geçerlidir. Örneğin Türkiye’de TÜİK *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması* sonuçlarına göre 2023 yılında eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %60’ı temel alınarak hesaplanan yoksulluk oranı %21,7 olarak belirlenmiştir. Hanehalkı tipine göre yoksulluk oranları incelendiğinde, tek çekirdek ailelerden oluşan hanelerin %21,6’sının yoksulluk sınırının altında olduğu görülmüştür. Tek kişilik hanelerde bu oran %13,7 iken, çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan hanelerde %13,6 olarak gerçekleşmiştir. Tek çekirdek ailelerden oluşan haneler arasında ise tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan hanelerin yoksulluk oranı 2022 yılında %17,9 iken 2023 yılında bu oran % 19,2’e yükselmiştir.

Ayrıca TÜİK’ in 2023 yılı *Dezavantajların Kuşaklararası Aktarımı* araştırmasına göre, dezavantajlar eğitim, gelir, mülkiyet ve yaşam standartları gibi birçok alanda nesiller boyunca aktarılmaktadır. İlk kez 2023 yılında yapılan bu araştırmanın verilerine göre çocuklukta ailesinin maddi durumu “çok kötü” olan bireylerin %24,4’ü yetişkinlikte en düşük gelir

grubunda kalırken, yalnızca %14,9’u en yüksek gelir grubuna ulaşabilmiştir. Eğitimde, annesi lise altı eğitim düzeyinde olan bireylerin %56,3’ü lise altı seviyede kalırken, annesi yükseköğretim mezunu olan bireylerin %83,5’i yükseköğretimi tamamlamıştır. Ayrıca, ailesi tatil masraflarını karşılayamayan bireylerin %69,1’i yetişkinlikte de aynı ekonomik zorluklarla karşılaşmakta, ailesi kiracı olan bireylerin %47,7’si ise yetişkinlikte de kiracı olmaya devam etmektedir. Bulgular, maddi durum, eğitim ve yaşam standartları gibi dezavantajların nesiller boyunca süregeldiğini ve fırsat eşitsizliğini pekiştirdiğini göstermektedir. Bu durum Türkiye’de aileler özelinde avantaj veya dezavantajların devredildiğini ve yoksulluğun kısır döngüsü gibi, varsılığında verimli bir döngüsünün olduğunu göstermektedir.

Bu veriler, farklı hane yapılarının ekonomik kırılganlık düzeylerinin çeşitlilik gösterdiğini ve bu hane yapıları içinde tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan hanelerin yoksulluğu daha derinden ve döngüsel bir şekilde deneyimleme riskinin daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu noktada, tek ebeveynli ailelerin karşılaştığı bu ekonomik zorlukların, etkili sosyal politika ve müdahalelerin eksikliği nedeniyle nesiller boyunca sürdüğüne işaret etmektedir. Araştırmanın Bitlis ili özelinde gerçekleştirilmesinin temel nedeni, bölgenin kendine özgü sosyo-kültürel ve ekonomik dinamiklerinin tek ebeveynli ailelerdeki yoksulluk döngüsünü daha görünür ve derinleştirici bir biçimde ortaya koymasıdır. Güçlü geleneksel bağlara (aşiret, tarikat gibi), ataerkil toplumsal yapılara, zayıf kentleşme dinamiklerine ve terör nedeniyle geciken sosyo-ekonomik kalkınmaya sahip olan Bitlis, tek ebeveynli ailelerin kırılganlıklarının hem toplumsal hem de kurumsal düzeyde daha çarpıcı yaşandığı bir bağlam sunmaktadır (Baş, 2010; Şen & Yurtkuran, 2004).

Dolayısıyla bu araştırmadaki temel sorunsal, tek ebeveynli ailelerin yoksulluk döngüsünden çıkmalarını engelleyen sosyal, ekonomik ve psikolojik faktörlerin neler olduğu, ekosistem perspektifinden nasıl ele alınabileceği ve bu döngüyü kırmaya yönelik hangi çözüm yollarının geliştirilebileceğidir. Buradan hareketle, Bitlis ili özelinde gerçekleşen bu araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır;

Mikro Düzey:

- Tek ebeveynli aile üyeleri günlük yaşamlarında hangi psikososyal ve ekonomik zorluklarla karşılaşmaktadır?
- Tek ebeveynlerin çocuklarıyla kurdukları ilişkiler yoksulluk döngüsünü nasıl etkilemektedir?

- Medeni durumu bakımından farklı formdaki tek ebeveynli aileler yoksulluğu nasıl deneyimlemektedir?

Mezo Düzey:

- Tek ebeveynli ailelerin sosyal destek ağları (arkadaşlar, komşular, akrabalar) yoksulluk döngüsünü kırmada nasıl bir rol oynamaktadır?
- Yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanan hizmetler tek ebeveynli ailelerin yaşam koşullarını nasıl etkilemektedir?

Ekzo Düzey:

- Çalışma hayatındaki şartlar ve politikalar, tek ebeveynli ailelerin ekonomik durumuna ve refahına nasıl yansımaktadır?
- Toplumdaki algılar, tek ebeveynli ailelerin sosyal uyumunu ve dayanışmasını nasıl şekillendirmektedir?

Makro Düzey:

- Türkiye'deki sosyal politika ve yasal düzenlemeler tek ebeveynli ailelerin yaşamlarını nasıl etkilemektedir?
- Sosyal adalet ve eşitlik ilkeleri bağlamında, tek ebeveynli ailelere yönelik politikalar nasıl geliştirilebilir?

Krono Düzey:

- Yaşam döngüsünde sosyal, ekonomik ve kültürel değişimler tek ebeveynli aileleri nasıl etkilemiştir?
- Tek ebeveynli ailelerde yoksulluk döngüsünü kırmak nasıl mümkün olabilir?

2. Araştırmanın Amacı

Bu tez çalışmasının amacı, tek ebeveynli ailelerde ekosistem perspektifinin odağını oluşturan “ evresi içinde birey” unsurunu temel alarak yoksulluğun döngüsel bir şekilde kuşaktan kuşağa aktarılma biçiminin açıklanmasına katkıda bulunmaktır. Araştırma kapsamında genel amacı ayrıntılarda genişleten diğer alt amaçlar ise ekosistem perspektifinin düzeyleri dikkate alınarak tasarlanmıştır.

Mikro Düzey:

1. Tek ebeveynli aile üyelerinin günlük yaşamlarında karşılaştıkları psikososyal ve ekonomik zorlukları tespit etmek.
2. Tek ebeveynlerin çocuklarıyla kurdukları ilişkileri ve bu ilişkilerin yoksulluk döngüsüne etkilerini açıklamak.

3. Farklı formdaki tek ebeveynli aile yapılarını ve bu aile yapılarının yoksulluğu nasıl deneyimlediğini açıklamak.

Mezo Düzey:

4. Tek ebeveynlerin sosyal destek ağlarının (arkadaşlar, komşular, akrabalar) yoksulluk döngüsünü kırmadaki rollerini açıklamak.
5. Yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının sağladığı hizmetlerin, tek ebeveynli ailelerin yaşam koşullarını nasıl etkilediğini değerlendirmek.

Ekzo Düzey:

6. Çalışma hayatının (ebeveynin işyerindeki şartlar ve politikalar) tek ebeveynli ailelerin ekonomik durumuna ve refahına etkilerini açıklamak.
7. Toplumsal algının, tek ebeveynli ailelerin sosyal uyumunu ve dayanışmasını nasıl şekillendirdiğini aktarmak.

Makro Düzey:

8. Türkiye'deki sosyal politika ve yasal düzenlemelerin, tek ebeveynli ailelerin yaşamlarına etkisini açıklamak.
9. Sosyal adalet ve eşitlik ilkeleri bağlamında, tek ebeveynli ailelere yönelik politikaların geliştirilmesine katkı sağlayacak öneriler sunmak.

Krono Düzey:

10. Tarihsel süreç içinde sosyal, ekonomik ve kültürel değişmelerin tek ebeveynli aileler üzerindeki etkilerini kavramak.
11. Tek ebeveynli ailelerin zaman içinde yoksulluk döngüsünü kırmalarını sağlayacak müdahale biçimlerini ve mekanizmaları geliştirmek.

3. Araştırmanın  nemi

Tek ebeveynli ailelerin yoksulluk döngüsü içerisindeki deneyimleri, bireysel yetersizliklerin ötesinde, toplumsal adalet, eşitlik ve sürdürülebilir sosyal refahın sağlanması açısından ele alınması gereken kritik bir konudur. Bu araştırma, ekosistem perspektifi temelinde, yoksulluk gibi karmaşık bir sorunun çok boyutlu bir analizini sunmakta ve bu çerçevede hem teorik hem de uygulamalı düzeyde literatüre önemli katkılar sağlama iddiası taşımaktadır.

Bu çalışmanın temel argümanı, yoksulluk döngüsünün yalnızca bireysel düzeydeki sorunlardan kaynaklanmadığını, aynı zamanda toplumsal ve yapısal unsurlar tarafından da yeniden  retilendiğini vurgulamaktır. Ekosistem perspektifi, bu argümanı destekleyen g    bir teorik  er eve sunmaktadır. Bu yaklaşım, bireyin yalnızca içinde bulunduğu yakın  evre

(mikrosistem) ile değil, daha geniş bağlamdaki sosyal, ekonomik ve politik mekanizmalarla (mezosistem, ekzosistem ve makrosistem) olan etkileşimlerini analiz etmeyi mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla bu araştırma, ekosistem perspektifini kullanarak tek ebeveynli ailelerde kuşaktan kuşağa yaşanması muhtemel yoksulluğun bireysel etmenlerden daha fazlası olduğunu ve toplumsal bağlamdaki güç dinamikleriyle yakından ilişkili olduğunu ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu tez çalışması, ekosistem perspektifini tek ebeveynli ailelerin yaşadığı sosyal ve ekonomik zorluklara uyarlayarak, yoksulluk literatüründeki boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

Araştırmada aşamalı olarak geliştirilen özgün veri toplama araçları, tek ebeveynli ailelerdeki yalnızca ekonomik yetersizlikleri değil, aynı zamanda tek ebeveynli aile üyelerinin kapasiteleri bağlamında yapabilirlikten yoksunlaşma süreçlerini ele alan somut göstergeleri açığa çıkarma iddiası taşımaktadır. Ayrıca bu araştırmada, durum çalışması ve karma yöntem yaklaşımının bir arada kullanılmasının, ekosistem perspektifine dayalı analizlerin daha derinlemesine yapılmasını sağladığı ve hem nitel hem de nicel boyutlarıyla yoksulluk döngüsünün daha açık bir şekilde ortaya konulmasına katkı sunduğu düşünülmektedir.

Bu tez çalışmasının önemini ortaya çıkaran bir diğer unsurda araştırmada tercih edilen Bitlis ilinin sosyal, ekonomik, kültürel ve bölgesel açıdan birçok dezavantajı bir arada barındırmasıdır. Bitlis ilinin araştırma evreni olarak seçilmesinin yoksulluk döngüsüne neden olan ilişkisel faktörleri analiz etmede anlamlı bir seçim olduğu düşünülmektedir. Mevcut verilerle hane düzeyinde Bitlis ilinin Türkiye’de kronik ve döngüsel yoksulluğu en yüksek düzeyde deneyimleyen illerin başında gelmesi durumunun çalışmaya özgün bir değer kattığı düşünülmektedir.

Sonuç olarak bu tez çalışması, ekosistem perspektifini temel alarak, yoksulluk döngüsünün yalnızca birey ve aile düzeyinde değil, toplumsal ve yapısal bağlamda nasıl sürdüğünü ortaya koyma iddiasıyla literatürdeki diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Araştırmanın, gerek gerek ve yöntemleriyle gerekse de teorik arkaplanıyla gelecekte yoksulluk sarmalındaki aileleri konu alan daha kapsamlı araştırmalara ışık tutacağı ve sonuçları itibarıyla konuya ilişkin yeni araştırma fikirlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlayacağı düşünülmektedir.

4. Araştırmada Kullanılan Kavramların Tanımları

Bilimsel bir araştırmada araştırmanın sorunsalı, amacı, yöntemi, önemi ve perspektifi açısından araştırmada kullanılan temel kavramların tanımlarının açıklanması araştırmanın açık

ve anlaşılır olmasını sağlamak açısından önemlidir. Bu araştırmada kullanılan kavram ve tanımlar mevcut literatürden hareketle aşağıda belirtilmiştir.

- a) **Tek Ebeveynli Aile:** Bir ebeveynin çocuklarıyla birlikte yaşadığı, genellikle eş kaybı, boşanma veya ebeveynlerden birinin yokluğu nedeniyle oluşan aile yapısıdır (Amato, 2000).
- b) **Yoksulluk Döngüsü:** Yoksulluk döngüsü nesiller boyu devam eden kaynak yetersizliği nedeniyle bireylerin ekonomik yetersizliklerini bir sonraki kuşağa aktardığı durumdur (Sen, 1999).
- c) **Ekosistem Perspektifi:** Bireylerin davranışlarını ve yaşam koşullarını çevresel bağlamda anlamayı amaçlar (Bronfenbrenner, 1979).
- d) **Mikrosistem:** Bireyin en yakın etkileşim içinde olduğu çevreyi ifade eder; bu genellikle aile ve arkadaşlardır (Bronfenbrenner, 1979).
- e) **Mezosistem:** Bireyin mikro düzeydeki sosyal alanlarının birbiriyle etkileşimidir (Bronfenbrenner, 1979).
- f) **Ekzosistem:** Bireyi doğrudan içermeyen ancak dolaylı etkiler yaratan çevresel faktörlerdir, örneğin ebeveynin işyeri (Bronfenbrenner, 1979).
- g) **Makrosistem:** Kültürel normlar, yasalar ve ekonomik yapılar gibi daha geniş bağlamları kapsar (Bronfenbrenner, 1979).
- h) **Kronosistem:** Bireyin yaşamını zaman içerisindeki değişimler bağlamında inceler (Bronfenbrenner, 1986).
- i) **Sosyal Yardım Mekanizmaları:** Yoksullukla mücadele etmek için devlet veya sivil toplum tarafından sağlanan desteklerdir (Harvey, 2005).
- j) **Destek Ağları:** Bireylerin çevresindeki toplulukların maddi ve manevi yardımını ifade eder (Wellman & Wortley, 1990).

5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmanın metodolojisi iki yaklaşımdan (Durum Çalışması ve Karma Yöntem) yararlanılarak farklı zamanlarda sıralı olarak gerçekleştirilen veri toplama (Görüşme ve Anket) araçlarıyla operasyonelleştirilmiştir. Dolayısıyla araştırmaya yönelik sınırlılıklar aşamalı bir süreç içinde tespit edilmiş ve bu sınırlılıkları aşmaya yönelik stratejiler farklı zamanlarda geliştirilmiştir.

İlk olarak, araştırmanın keşfedici durum çalışması safhasında tek ebeveynli ailelere sosyal destek sağlayan kamu personeli profesyoneller ve STK' üye ve gönüllüleri ile

derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler gerçekleştirilirken bireysel bir araştırma yürütülmüş olması dolayısıyla araştırmacının sınırlı zaman ve mali kaynakları dikkate alınarak bir iş takvimi oluşturulmuştur. Bu bağlamda, veri toplama sürecinde önemli paydaşlardan olan Kızılay ve bir sendika temsilcisi ile görüşme planlanmışsa da iş takvimini aşan tarihlere randevu verilmesi ve kurumsal nedenlerle bu görüşmeler gerçekleştirilememiştir. Bu durum çalışmanın çok paydaşlı perspektifini sınırlamış ve bazı alternatif bakış açılarına erişimi engellemiştir. Bu nedenle keşfedici durum çalışmasının bulguları, araştırmaya katılabilen görüşmecilerin deneyim ve görüşleriyle sınırlı kalmıştır.

Araştırmanın ikinci safhası olan karma yöntem ise hem sunduğu avantajlar hem de beraberinde getirdiği zorluklarla dikkat çekmektedir. Taherdoost (2022) tarafından da vurgulandığı üzere, karma yöntemin doğasında barındırdığı zaman ve maliyet baskısı, metodolojik karmaşıklık, analiz sürecinin zorluğu ve araştırmacı becerileri gibi etmenler bu çalışmada da belirgin şekilde hissedilmiştir. Ancak bu sınırlılıklar, sürece özgü stratejik planlamalarla büyük oranda aşılmıştır. Öncelikle veri toplama süreci detaylı bir biçimde yapılandırılmış, hem nitel hem de nicel veriler aşamalı olarak ve birbirini tamamlayacak şekilde toplanmıştır. Metodolojik karmaşıklığın azaltılması adına, nitel veriler için tematik analiz, nicel veriler için ise betimsel analiz yöntemleri tercih edilmiştir. Bu sayede her iki veri türü bağlamına uygun olarak analiz edilmiş ve entegrasyon süreci sistematikleştirilmiştir. Ayrıca, analiz ve yorumlama sürecinde aşamalı yaklaşım benimsenmiş; nicel bulgular, nitel görüşme formunun yapılandırılmasında yönlendirici rol oynamıştır. Karma yöntemin gerektirdiği yöntemsel yeterlilik için araştırmacı, hem nitel hem de nicel analiz becerilerini geliştirmeye yönelik olarak literatür taraması yapmış, pilot çalışmalar gerçekleştirmiş ve alana hakim akademisyenlerden uzman görüşü almıştır. Tüm bu stratejiler, araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğini güçlendirmiştir.

Karma yöntemin nicel safhasına özgü olarak, Bitlis ilinde yardım alan tek ebeveynlerin sayısının bilinmemesi nedeniyle evrenin tamamına ulaşmak mümkün olmamıştır. Araştırmacı, bu sınırlılığı aşmak için önce 30 hane ile pilot uygulama gerçekleştirmiş, ardından bu sayıya 50 hane daha ekleyerek toplamda 80 haneye ulaşmıştır. Böylece, veri kalitesi artırılmış ve nitel araştırma örnekleme için maksimum çeşitlilik sağlanmıştır. Ayrıca, nicel verilerde genelleme yapılmaktan kaçınılarak yalnızca betimsel analizlerle sınırlı kalınmış; bu bulgular temel nitel araştırmanın örneklem listesinin çeşitlendirilmesine katkı sunmuştur. Bunun yanında, Bitlis'in geleneksel yapısı nedeniyle erkek araştırmacının kadın katılımcılara ulaşmasında yaşanan

kültürel engeller, kadın bir araştırmacının sürece dâhil edilmesiyle aşılmış; bu sayede kadın katılımcıların daha güvenli ve açık bir iletişim ortamında anket sürecine katılımı sağlanmıştır.

Karma araştırmanın nitel safhasında ise tek ebeveynli yoksul ailelerle çalışmanın doğası gereği bazı zorluklar ortaya çıkmıştır. Bu ailelerin sosyal ve ekonomik olarak kırılgan yapısı, araştırmaya gönüllü katılımı çekincelere neden olmuştur. Araştırmacı bu sınırlılığı aşmak adına yerel kurum ve derneklerle (Örneğin; Bitlis KAMER Vakfı) iş birliği yapmış ve görüşmelere bu kurumların temsilcileri eşlik etmiştir. Böylece katılımcılar için güvenli ve tanıdık bir ortam yaratılmıştır.

Nitel görüşmeler sırasında karşılaşılan diğer sınırlılıklar arasında, bazı katılımcıların kavramsal düzeydeki yetersizlikleri ve ifade güçlükleri öne çıkmıştır. Bu sorunları en aza indirmek için araştırma soruları önceden uzman görüşüne sunulmuş, sadeleştirme ve kültürel uyum çalışmaları yapılmıştır. Bu sayede, görüşmelerin daha anlaşılır, samimi ve verimli geçmesi sağlanmıştır. Ayrıca, ekonomik yetersizlikler nedeniyle katılımcıların zaman veya mekân konusunda yaşadığı erişim problemleri, araştırmacının esnek planlaması sayesinde aşılmış; görüşmeler katılımcıların uygun zamanına ve erişebilecekleri yerlere göre düzenlenmiştir.

Sonuç olarak bu çalışmada hem keşfedici durum çalışması hem de karma yöntem uygulamaları sırasında karşılaşılan sınırlılıklar, yöntemsel ve etik ilkelere bağlı kalarak geliştirilen stratejiler aracılığıyla büyük oranda giderilmiş; araştırmanın bütüncül yapısı ve güvenilirliği korunmuştur. Her bir sınırlılık, araştırma sürecinin daha dikkatli planlanmasını ve saha gerçekliklerine duyarlı bir yöntemsel yaklaşımın benimsenmesini zorunlu kılmıştır. Bu yönüyle çalışma, yalnızca bilimsel değil aynı zamanda etik sorumluluklar açısından da titizlikle yürütülmüş bir örnek olarak değerlendirilebilir.

6. Tek Ebeveynli Aileler Özelinde Yapılan Araştırmalar

Tek ebeveynli aileler, günümüz toplumlarının hızla değişen sosyal, ekonomik ve demografik dinamikleri içinde giderek daha fazla dikkat çeken bir aile yapısı haline gelmiştir. Boşanma oranlarındaki artış, evlilik dışı doğumların yaygınlaşması ve uzun yaşam süreleri gibi faktörler, bu aile yapısının hem Batı toplumlarında hem de Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde artış göstermesine neden olmuştur (Turmuş & Nizam, 2025). Tek ebeveynli ailelerin toplumsal bağlamda artan görünürlüğü, beraberinde yoksulluk, sosyal dışlanma, psikolojik zorluklar ve çocuk gelişimi üzerindeki olumsuz etkiler gibi pek çok sorunu gündeme taşımıştır.

Bu bağlamda, bu ailelerin karşılaştıkları zorlukların nedenlerini anlamak, sosyal politikalar ve destek mekanizmaları açısından kritik bir öneme sahiptir.

Bu bölümde, tek ebeveynli ailelerin özellikle ekonomik kırılganlıkları üzerine yapılmış temel çalışmalara yer verilerek, mevcut literatürde öne çıkan bulgular özetlenecek ve bu bulgularla yürütülen tez çalışmasının kesişim ve farklılık noktaları tartışılacaktır. Literatürde, tek ebeveynli ailelerin karşılaştığı yapısal dezavantajların yoksullukla nasıl iç içe geçtiği; sosyal destek mekanizmalarının, istihdam olanaklarının ve cinsiyet temelli eşitsizliklerin bu aile yapısını nasıl etkilediği çeşitli bağlamlarda ele alınmaktadır.

6.1. Dünya’da Tek Ebeveynli Aileler Özelinde Yapılan Araştırmalar

Aile yapılarındaki değişim, boşanma oranlarının artışı, evlilik dışı doğumların çoğalması ve bireysel yaşam tercihlerinin çeşitlenmesi gibi dinamiklerle birlikte, tek ebeveynli aileler dünya genelinde giderek daha görünür hale gelmiştir. Bu durum, özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tek ebeveynli ailelerin karşılaştığı ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunların daha sistemli biçimde araştırılmasını beraberinde getirmiştir. Bu başlık altında, farklı ülkelerde yürütülen çalışmalar üzerinden tek ebeveynli ailelerin yoksullukla ilişkisi, sosyal yardım politikalarıyla etkileşimi, çocuk refahı üzerindeki etkileri ve toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerle kesişimi ele alınmaktadır.

Hanson ve Sporakowski (1986), Amerika’daki demografik ve sosyoekonomik dönüşümler ışığında tek ebeveynli ailelerin toplumdaki artışını değerlendirmiş ve bu ailelerin çoğunlukla kadınlar tarafından yönetildiğini ve bu ailelerde yoksulluk, düşük eğitim ve sınırlı işgücü katılımı gibi sorunlar olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmada geniş aile ve sosyal destek ağlarının olumlu etkisi vurgulanarak, bu ağların kamu politikalarıyla desteklenmesi gerektiği savunulmuştur. Bizim çalışmamızda da tek ebeveynli ailelerde yaşanması muhtemel yoksulluk, düşük eğitim ve sınırlı işgücü katılımı gibi sorun alanları ele alınmıştır. Ancak bizim çalışmamızda bu sorunlar sadece kadın tek ebeveynler özelinde değil cinsiyet ve medeni durum fark etmeksizin tüm tek ebeveynleri kapsayıcı bir şekilde analiz edilmiştir.

McLanahan ve Sandefur’un (1994) çalışmasında ise tek ebeveynli ailelerin ekonomik sorunları çocuk refahı boyutuyla genişletilmiş; tek ebeveynli ailelerde yetişen çocukların eğitim, gelir düzeyi ve duygusal sağlık açısından çoklu dezavantajlar yaşadığı ortaya konmuştur. Çalışma, bu olumsuz etkilerin yalnızca aile yapısıyla değil, sosyal destek

politikalarının etkinliğiyle ilişkili olduğunu ileri sürmektedir. Bizim tezimizin temel argümanlarından biri de çocuk yoksulluğu giderilmeden yoksulluk döngüsünün tek ebeveynli ailelerde kırlamayacağıdır. Fakat bizim tezimiz aynı zamanda sadece çocuk refah alanının güçlendirilmesine odak almamakta tek ebeveynin psikolojik, sosyal ve ekonomik yönden güçlendirilmesi gerektiği vurgusunu hak temmelli bir perspektiften savunmaktadır.

Tek ebeveynli ailelerde yoksulluk olgusunun ölçülme biçimi üzerine yoğunlaşan Renwick ve Bergmann (1993), Temel İhtiyaçlar Bütçesi (BNB) yaklaşımını geliştirerek, resmi istatistiklerin görünür kılmadığı yoksulluk biçimlerini gün yüzüne çıkarmıştır. Çalışma, özellikle çocuk bakımı, konut ve sağlık gibi harcamaların hesaba katılmamasının yoksulluğun boyutlarını olduğundan düşük gösterdiğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde bizim tezimiz de tek ebeveynin ikili iş yükü, konut ve sağlık problemlerine odaklanmaktadır. Fakat bizim tezimiz aynı zamanda tek ebeveynlere ilişkin bu sorun alanını Bitlis'in kendine özgü sosyal, ekonomik ve kültürel dinamiklerini de dikkate alarak analiz etme çabası içersindedir.

Bu bağlamda, Nieuwenhuis ve Maldonado'nun (2017) yürüttüğü karşılaştırmalı çalışma, tek ebeveynli ailelerin kaynak yetersizliği, istihdamın süreksizliği ve sosyal politika eksiklikleriyle şekillenen “üçlü kıskaç” sıkıştığını ortaya koymuştur. Bu analiz, sadece bireysel değil yapısal koşulların da yoksulluğun sürekliliğini belirlediğini göstermektedir. Ayrıca Nieuwenhuis ve Maldonado'nun (2018) bir başka çalışması ise tek ebeveynli ailelerde çalışan yoksulluğu olgusuna odaklanmış; düşük ücretli işlerde çalışan tek ebeveynlerin çocuk bakımı gibi desteklerden yoksun olmaları nedeniyle hâlâ yoksulluk sınırının altında yaşadıkları belirtilmiştir. Bizim çalışmamızın evreni olan Bitlis ile de kaynak ve istihdam yetersizliği bağlamında bu çalışma ile benzerlik göstermektedir. Bizim çalışmamızı bu çalışmalardan ayıran temel nokta ise bizim çalışmamızın tek ebeveynli ailelerde deneyimlenen yoksulluğu sadece sistem kaynaklı makro nedenlerle değil birey ve çevresinden kaynaklı mikro ve mezo nedenlerle de açıklama çabasıdır.

Corinth ve arkadaşları (2022) ise 1995–2016 yılları arasında ABD'de refah reformları ve ekonomik teşviklerin tek ebeveynli ailelerin yoksulluğu üzerindeki etkisini incelemiş; bazı reformların olumlu sonuçlar üretse de düşük ücretli işlerin yaygınlaşması ve sosyal yardım kesintilerinin eşitsizliği sürdürücü etkiler yarattığını ortaya koymuştur. Sosyal yardım politikalarının istihdam davranışlarını nasıl şekillendirdiğini gösteren Flug ve Kasir'in (2006) İsrail örnekli çalışması ise *Tek Ebeveyn Yasası*'nın gelir desteğiyle yoksulluğu azalttığını; fakat aynı zamanda işgücü katılımını özellikle düşük eğitilmiş anneler arasında düşürdüğünü

belirtmiştir. Her iki çalışma da sosyal yardımların kısa vadeli faydalarına rağmen, düşük ücretli işlerin yaygınlaşması, gelir desteğinin istihdamdan uzaklaştırıcı etkisi ve yardım sistemlerindeki eşitsizlik gibi yapısal sorunların sürdürülebilirliği engellediğini ortaya koymaktadır. Ancak bu araştırmalar, tek ebeveynliğin yerel, kültürel ve sosyal bağlamda nasıl deneyimlendiğine dair sınırlı içgörü sunmaktadır. Oysa Bitlis'te yürütülen bu çalışma, yarı kentsel bir bölgede yaşayan tek ebeveynlerin gündelik yaşam pratiklerini, sosyal destek ilişkilerini ve kurumsal erişim deneyimlerini hem nicel veriler hem de derinlemesine görüşmelerle inceleyerek, yalnızca politika çıktılarının değil bu çıktılarla temas eden hayatların da anlaşılmasına katkı sunmaktadır.

Cinsiyet temelli yoksulluk farklarını ortaya koyan Lu ve arkadaşları (2020), yalnız annelerin sosyal yardım alım oranlarının daha yüksek olmasına karşın gelir düzeylerinin ve ekonomik güvenliklerinin yalnız babalara kıyasla çok daha düşük olduğunu göstermiştir. PSID verilerine dayanan bu bulgular, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik çıktılar üzerindeki etkisini somutlaştırmaktadır.

Asya bağlamında yürütülen Cheung'un (2015) çalışması, Hong Kong'da tek ebeveynli ailelerde çocuk yoksulluğunun zamanla arttığını ve bu durumun damlama etkisi gibi neoliberal politikalardan beklenen dönüşümü sağlamadığını ortaya koymuştur. Özellikle ekonomik yeniden yapılanma süreçleri ve işgücü katılımındaki sınırlılıkların bu yoksulluğu kalıcılaştırdığı tespit edilmiştir.

Karapınar Kocag (2023) ise ABD verileriyle yürüttüğü çalışmada, tek ebeveynli olmanın yoksulluk sınırının altında yaşama olasılığını önemli ölçüde artırdığını, bu ilişkinin istihdam durumu, eğitim seviyesi ve vatandaşlık gibi değişkenlerle bağlantılı olduğunu ortaya koymuştur.

Lu ve arkadaşlarının (2020), Cheung'un (2015) ve Karapınar Kocag'ın (2023) çalışmaları, farklı bağlamlarda tek ebeveynliğin yoksullukla ilişkisini özellikle cinsiyet, çocuk yoksulluğu ve yapısal eşitsizlikler üzerinden ele almakta; çoğunlukla nicel verilere dayanmaktadır. Bu çalışmalar, yalnız annelerin ekonomik kırılganlıklarını, neoliberal politikaların sınırlı etkilerini ve yoksulluğun istihdam, eğitim ve vatandaşlık gibi faktörlerle bağlantısını ortaya koymaları bakımından değerlidir. Ancak yerel bağlamın, sosyal ilişkilerin ve kurumsal erişimin yoksulluk deneyimine nasıl yansıdığına dair sınırlı bir bakış sunmaktadırlar. Bitlis'te yürütülen bu araştırma ise kentleşme kapasitesinin zayıf olduğu,

sosyal hizmet altyapısının sınırlı kaldığı bir şehirde, tek ebeveynli ailelerin hem çocuk hem de yetişkin odaklı yoksulluk deneyimlerini nitel ve nicel verilerle inceleyerek, alana özgün bir katkı sunma amacındadır.

Çocuk destek sistemlerinin eşitsiz işleyişini ele alan Cancian ve Meyer (2018), orta sınıf için etkili olan çocuk nafakası uygulamalarının düşük gelirli ve evlilik dışı doğumlarda yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu nedenle çalışmada her çocuk için asgari destek garantisi önerilmektedir.

Aile yapısının dönüşümünü sosyal politika düzeyinde ele alan Bumpass ve Raley (1995), birlikte yaşam, geçici birliktelikler ve evlilik dışı doğumların artışına dikkat çekerek, klasik çekirdek aile tanımlarının artık gerçekliği yansıtmadığını vurgulamışlardır.

Yoksulluk riskiyle karşı karşıya kalan grupların farklılaşmasını ele alan Galic ve Zubic (2018) ise tek ebeveynli ailelerin sosyal destek eksikliği, ekonomik eşitsizlik ve eğitimde fırsatlara erişim gibi alanlarda çok yönlü dezavantajlar yaşadığını ifade etmiştir.

Amato (2000), tek ebeveynli ailelerin ekonomik durum, sosyal destek ve ebeveynlik stilleri açısından homojen olmadığını, bu farklılıkların çocukların psikososyal uyumu üzerinde önemli etkiler yarattığını vurgulamıştır.

Eğitimde eşitsizliklere odaklanan Woessmann (2015), OECD verileriyle, tek ebeveynli ailelerin çocuklarının akademik başarılarının daha düşük olduğunu, bunun yalnızca aile yapısından değil, sosyoekonomik arka plan faktörlerinden de kaynaklandığını göstermektedir.

Garis (1998) ise tek ebeveynli ailelerde büyüyen gençlerin, özellikle yoksulluk, gözetim eksikliği ve ebeveynle bağ zayıflığı gibi nedenlerle madde kullanımı ve erken yaşta cinsel ilişki gibi riskli davranışlara daha açık olduğunu vurgulamaktadır.

Yukarıda özetlenen çalışmalar, tek ebeveynli ailelerde yoksulluğun sadece ekonomik değil, aynı zamanda suç, bağımlılık, evlilik dışı doğum, eğitimde başarı gibi sosyal, psikolojik, kültürel ve yapısal boyutlar taşıdığını göstermektedir. Bu tez çalışmasında ise tek ebeveynli yoksul aileler, mikro düzeyde hane içi geçim stratejileri ve ebeveyn çocuk ilişkisi, mezo düzeyde sosyal dayanışma ağları ve sosyal dışlanma, ekzo düzeyde kurumlar arası etkileşimin yansımaları, makro düzeyde toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler ve sosyal politikaların yeterliliği ve krono düzeyde yoksulluğun kuşaklar arası aktarımı gibi unsurlar üzerinden

değerlendirilmiş; böylece çözüm odaklı ve bütüncül bir yaklaşımla literatüre özgün bir katkı sunmayı hedeflemiştir.

Tek ebeveynli ailelerin yalnızca ekonomik zorluklarla değil ayrıca sosyal ilişkiler, psikolojik dayanıklılık ve kültürel normlarla şekillenen bir dizi zorlukla da karşı karşıya kaldığı, literatürde farklı çalışmalarda ortaya konmuştur. Bu tür çalışmalardan bazılarında aşağıda yer verilmiştir.

Hanson (1995), sosyal destek, iletişim becerileri, ekonomik koşullar ve dini inançların, tek ebeveynli ailelerin fiziksel ve zihinsel sağlığı üzerindeki etkilerini incelemiş; annelerin sağlık durumunun görece daha düşük olmasına rağmen daha geniş sosyal ağlara sahip olduğunu belirtmiştir. Çalışma, etkili iletişim ve destek ağlarının koruyucu bir rol oynadığını vurgulamaktadır.

Dowd (1997), tek ebeveynli ailelerin toplum tarafından sıklıkla olumsuz biçimde değerlendirildiğini, bu durumun yapısal düzeyde dışlayıcı sosyal politikaları da beslediğini belirtmiştir. Buna karşın yazar tek ebeveynli ailelerin dayanıklılığı, uyum kapasitesi ve çaba gibi güçlü yönlerini ön plana çıkararak, bu aile yapısını savunmaya yönelik bir yaklaşım geliştirmiştir.

Zartler (2014), Avusturya’da yürüttüğü çalışmada, tek ebeveynli ailelerin çekirdek aile ideolojisi karşısında üç strateji benimsediğini (taklit, telafi ve sınır koyma) saptamıştır. Bu stratejiler, ailelerin damgalamaya karşı geliştirdiği başa çıkma mekanizmalarını görünür kılmakta ve toplumsal normlarla ilişkilerini anlamaya olanak tanımaktadır.

Walker, Abbot ve Watson (2008), İngiltere, Kıbrıs ve Yunanistan’da çocuklarla yürüttükleri nitel araştırmada, çocukların yoksulluk, zaman kıtlığı ve sosyal dışlanma deneyimlerini anlamaya çalışmışlardır. Çalışmada, çocukların aile yapısına dair olumlu ve olumsuz yönleri değerlendirme biçimleri de analiz edilmiştir.

Zalewski ve arkadaşları (2014), yoksulluk ve tek ebeveynliğin çocukların fizyolojik stres düzeyi (kortizol) ve öz düzenleme becerileri üzerindeki etkilerini incelemiştir. Bulgular, olumsuz ebeveyn davranışlarının bu iki risk faktörü aracılığıyla çocuğun gelişimini etkileyebileceğini göstermektedir.

Kroese ve arkadaşları (2021), sistematik derlemelerinde tek ebeveynli ailelerde büyüyen çocukların suça karışma riskinin arttığını; bu riskin özellikle boşanma gibi yapısal aile değişikliklerinden kaynaklandığını vurgulamışlardır. Ebeveyn kaybı gibi faktörlerin ise bu açıdan daha az belirleyici olduğu ifade edilmiştir.

Yukarıda yer verilen çalışmalar, tek ebeveynli ailelerin sosyal dışlanma, ebeveynlik rolleri, çocukların psikososyal gelişimi ve toplumsal normlarla çatışma gibi zorluklar yaşadığını ortaya koymaktadır. Ancak bu çalışmalar genellikle Batı toplumlarının seküler ve kentleşmiş bağlamında yürütülmüş; ataerkil yapıların, geleneksel aile beklentilerinin ve kırsal sosyal çevrenin etkilerine yeterince odaklanmamıştır.

Bu tez çalışması, Bitlis ili örneğinde, geleneksel aile yapısının ve kırsallığın belirleyici olduğu bir sosyal bağlamda, kadın ve erkek tek ebeveynlerin yeniden evlenme, çocuk yetiştirme ve dayanışma pratiklerini analiz ederek mevcut literatürdeki bu boşluğu doldurmaktadır.

6.2. Türkiye’de Tek Ebeveynli Aileler Özelinde Yapılan Araştırmalar

Türkiye’de tek ebeveynli ailelere dair yapılan çalışmaların önemli bir bölümü ekonomik yoksulluk ve sosyal yardımlara erişim sorunlarına odaklanmaktadır. Karaaslan ve Opçin (2020), Tekirdağ ilinde yürüttükleri çalışmada, ayrılık, ölüm ya da diğer nedenlerle tek ebeveyn haline gelen kadınların sosyal yardım deneyimlerini incelemişlerdir. Katılımcıların büyük kısmı sosyal yardımları yetersiz bulurken, bilgi eksikliği ve başvuru süreçlerindeki karmaşıklık da dikkat çekmiştir. Araştırma, istihdam olanaklarının artırılması ve yardım-politika ilişkilerinin güçlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Benzer biçimde Boylu (2014), tek ebeveynli ailelerde finansal sıkıntıların aile içi işlevselliğe etkisini incelemiştir. Araştırma, kadınların daha yoğun finansal sıkıntı yaşadığını ve bu durumun aile içi ilişkilerde zayıflamalara yol açtığını göstermektedir. Sosyal destek politikalarının çeşitlendirilmesi ve finansal danışmanlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması araştırmanın öne çıkan önerileri arasında yer almaktadır.

Yoksulluğun yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal dışlanma ve kırılganlık üretme biçimleriyle de değerlendirilmesi gerektiğini savunan Gönülaçan Özer ve Öztürk (2022), tek ebeveynli aileleri yeni sosyal risk grubu olarak ele almışlardır. Bu çalışma, toplumsal dönüşümün etkisiyle artan boşanmaların, kadınların iş gücüne katılımının ve

demografik değişimlerin, bu ailelerin karşılaştığı çoklu sorunları derinleştirdiğini vurgulamaktadır.

Boztilki (2022), yalnız annelerin sosyal sermaye düzeylerini inceleyerek bu grubun toplumsal ağlardan dışlanma biçimlerini analiz etmiştir. Araştırma, birincil ve ikincil sosyal gruplara duyulan güven düzeyleri arasında fark olduğunu, özellikle babaya duyulan güvenin oldukça düşük olduğunu ortaya koymuştur. Yalnız annelerin sınırlı sosyal sermayesinin, ekonomik ve toplumsal katılımlarını engelleyici bir faktör olduğu vurgulanmaktadır.

Daha geniş bir perspektiften yoksullukla mücadele politikalarını ele alan Günindi Ersöz (2003), dünya konferans belgelerinde ailenin önemine ve yoksulluğun azaltılmasına yönelik geliştirilen önerilere odaklanmıştır. Çalışmada, Türkiye’deki kalkınma planlarının bu uluslararası belgelerle paralel geliştiğı ve ailelerin temel ihtiyaçlarının karşılanması sosyal politikalarda öncelik olması gerektiğı belirtilmiştir.

Yusufoğlu ve Kızmaz (2016), Elazığ ilinde yürüttükleri saha çalışmasında, parçalanmış ailelerin yaşadığı yoksulluk ve sosyal dışlanma sorunlarını incelemişlerdir. 195 hane ile yapılan araştırmada, özellikle kadınlar ve çocukların düşük eğitim düzeyi ve sosyal yardım bağımlılığı nedeniyle yoksulluk döngüsüne hapsedikleri belirlenmiştir. Çalışmaya göre toplumsal baskılar, baba evine dönüşler ve annelik kimliği üzerindeki yükler, kadınların sosyal dışlanmasını daha da artırmaktadır.

Doğan ve Usta (2016), boşanma sonrası tek ebeveyn olan kadınların ekonomik ve sosyal yüklerini derinlemesine görüşmelerle analiz etmiştir. Araştırmada, kadınların enformel işlere yönelmesi ve damgalayıcı toplumsal tutumlarla karşılaşmaları temel sorunlar arasında yer almıştır. Bu bağlamda, sosyal destek sistemlerinin güçlendirilmesinin gerekliliğı vurgulanmıştır.

Demirel (2018), Türkiye genelinde tek ebeveynli ailelerin karşılaştığı sosyal, ekonomik ve kültürel sorunları kapsamlı bir biçimde incelemiştir. Çalışma, sosyal desteklerden yeterince yararlanamamanın yoksulluk döngüsünü derinleştirdiğini ve kadınların daha fazla yük altında kaldığını ortaya koymaktadır. Mikro ve mezo düzeydeki analizleriyle çalışma, literatüre anlamlı katkılar sunmaktadır.

Karaca Aydın (2019), tek ebeveynli kadınların ekonomik, hukuki ve sosyal zorluklarını çok boyutlu olarak değerlendirmiştir. Araştırmada, düşük ücretli işler, hukuki mücadeleler ve

sosyal dışlanma temel problemler olarak öne çıkarken, toplumsal algıların kadınları nasıl dışlayıcı biçimde etkilediği analiz edilmiştir.

Acar (2022), göçmen ve yoksul kadınların boşanma sonrası hayatta kalma stratejilerini feminist perspektiften değerlendirmiştir. Derinlemesine görüşmelerle elde edilen veriler, kadınların ekonomik bağımsızlık, dayanışma ağları oluşturma ve toplumsal beklentilerle baş etme gibi stratejiler geliştirdiğini göstermektedir. Araştırma, bu grupların yaşadığı sosyal dışlanma ve psikolojik yüklerle mücadele yöntemlerini de kapsamlı biçimde analiz etmektedir.

Şahin ve Karataş (2023), boşanmış ve düşük gelirli annelerin kök aile ilişkilerini incelemiştir. Araştırmada kök aile desteği “zorunlu”, “can simidi” ve “güvenilir” biçiminde sınıflandırılmış, ataerkil yapının bu ilişkileri nasıl şekillendirdiği ortaya konmuştur. Kadınların aile içi bağımlılıklarının toplumsal cinsiyet rolleriyle nasıl ilişkilendiği detaylı biçimde ele alınmıştır.

Coşan (2018), tek ebeveynli ailelerin sosyo-ekonomik sorunlarını ve çocuklar üzerindeki etkilerini çok boyutlu biçimde analiz etmiştir. Türkiye ve Batı ülkelerini karşılaştırmalı olarak ele alan çalışmada, çekirdek aile yapısındaki artışın ve aile dayanışmasının zayıflamasının olumsuz sonuçları tartışılmıştır.

Canatan, Bilge ve Çapar (2019), Küçükçekmece örneği üzerinden, tek ebeveynli kadınların karşılaştığı sosyal ve psikolojik sorunları geniş örneklemle incelemiştir. Anket bulgularına göre, sosyal dışlanma, depresyon ve somatizasyon yaygın sorunlardır. Toplumsal baskılar, yeniden evlenme konusundaki çekinceleri artırarak kadınların ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir.

Köseoğlu ve Yıldız (2018), tek ebeveynli çocukların duygu ve yaşam deneyimlerini fenomenolojik yöntemle analiz etmişlerdir. Ebeveyn kaybı türüne göre farklılaşan deneyimlerde, ölüm sonrası yas süreci ve hayatta kalan ebeveynle kurulan bağlar ön plana çıkmıştır. Boşanma durumundaysa, yaşam standardı değişimi ve sosyal destek yetersizliği çocukların uyumunu zorlaştırmaktadır.

Deveoğlu (2021), tek ebeveynli çocukların akademik, sosyal ve psikolojik sorunlarını cinsiyete göre karşılaştırmalı biçimde ele almıştır. Baba yokluğu, erkeksi kimlik gelişimini ve akademik başarıyı olumsuz etkilerken; anne yokluğunda bakım yüküyle başa çıkamayan

babaların çocukları daha fazla kırılganlık yaşamaktadır. Ekonomik zorluklar, sosyal dışlanma riskini daha da artırmaktadır.

Çiftçi (2023), Uzunköprü örneği üzerinden aile yapısındaki dönüşümü analiz etmiş, tek ebeveynli aile oranlarında artış yaşandığını ortaya koymuştur. Bekâr baba-çocuk ailelerinin yükselişi dikkat çekerken, Türk aile yapısının Batı'daki dönüşümle benzerlik gösterdiği belirtilmiştir.

Buluş ve Ersoy (2019), okul sosyal hizmeti bağlamında, tek ebeveynli çocukların yaşadığı sosyal uyum problemlerine odaklanmışlardır. Aile içi dengesizliklerin okul ortamında davranışsal sorunlara yol açtığı ve sosyal beceri gelişiminde destekleyici grup çalışmalarının etkili olduğu belirlenmiştir.

Son olarak Odacı, Ülken ve Bülbül (2022), yalnız annelerin bilişsel esneklik, yaşam doyumu ve psikolojik sağlamlıkları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. 265 katılımcıyla yapılan araştırmada, psikolojik sağlamlığın bilişsel esneklik ve yaşam doyumu ilişkisine kısmi aracılık ettiği bulunmuştur. Eğitim düzeyi ve gelir durumu gibi değişkenlerin psikolojik durumlar üzerinde etkili olduğu da belirlenmiştir.

Türkiye'de tek ebeveynli aileler üzerine yapılan mevcut çalışmaların büyük bölümü, kadınların yaşadığı ekonomik zorluklara, sosyal yardımlara erişim sorunlarına, sosyal dışlanmaya ve psikolojik yüklenmelere odaklanmakta; çoğunlukla kent merkezli verilerle ve kadın temsiline dayalı bakış açıları sunmaktadır. Bu araştırmaların önemli katkıları olmakla birlikte, yoksulluğun kuşaklar arası aktarımı, toplumsal cinsiyet rolleriyle biçimlenen yeniden evlenme tutumları, sosyal ağların biçimi ve kurumlara erişimin yerel bağlamda nasıl şekillendiği gibi etkenleri bir arada değerlendiren, hem erkek hem kadın tek ebeveynleri kapsayan, mekâna duyarlı yaklaşımlar ise bizim tezimizde bütüncül bir şekilde sunulmuştur.. Ayrıca TÜİK (2023) verilerine göre Bitlis'in de içinde yer aldığı TRB2 bölgesi (Bitlis, Muş, Van, Hakkâri), Türkiye'de hanehalkı gelir düzeyinin en düşük olduğu bölge olarak konumlanmaktadır. Bu bağlamda, hane gelirinin en düşük olduğu şehirlerden birinde, yoksulluk döngüsü ve kronik yoksulluk olgusunun tek ebeveynli aileler özelinde incelenmesi, bu çalışmayı sosyal, kültürel, ekonomik ve demografik açılardan alanyazındaki benzer çalışmalardan belirgin biçimde ayırmakta ve yerel bağlamın etkilerini görünür kılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK VE EKOSİSTEM PERSPEKTİFİ

Bu bölüm, yoksulluk ve ekosistem perspektifi anabaşlığı altında kavramsal ve kuramsal çerçeve olmak üzere iki alt başlıktan oluşmaktadır. Kavramsal çerçeve başlığı altında, yoksulluğun tarihçesi, tanımı ve bu olguyu açıklayan farklı kuramlar detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Yoksulluğun bireyler, aileler ve toplumlar üzerindeki etkilerini açıklayan yaklaşımlar ve bu etkileri azaltmaya yönelik yoksullukla mücadele yöntemleri incelenmiştir. Ayrıca, tek ebeveynli ailelerde yoksulluğun dinamikleri ele alınarak, bu ailelerin ekonomik, sosyal ve kültürel açılardan karşılaştıkları zorluklara yer verilmiştir.

Kuramsal çerçeve başlığı altında ise ekosistem perspektifi temel alınarak, tek ebeveynli ailelerde yoksulluk çok boyutlu bir yaklaşımla incelenmiştir. Bu bağlamda, ekosistem perspektifinin mikro, mezzo ve makro düzeyde yoksulluk olgusunu nasıl şekillendirdiği tartışılmıştır. Yoksulluk döngüsü kavramı, bireylerin ve ailelerin yoksulluktan çıkış süreçlerinde karşılaştıkları bireysel ve yapısal engeller üzerinden değerlendirilmiş, bu döngünün kırılmasında farklı düzeydeki dayanışma ağlarının olguya etkisinin önemi irdelenmiştir.

Yoksulluk, tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de birçok birey, aile, grup ve toplulukların karşı karşıya kaldığı en temel toplumsal sorunlardan biri olmayı sürdürmektedir. Bu sorunun çözümüne yönelik olarak tarihin farklı dönemlerinde çeşitli stratejiler geliştirilip uygulanmış olsa da değişen toplumsal dinamiklerin etkisiyle ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel ve psikolojik faktörlerin çeşitlenmesi, yoksulluğun giderek daha karmaşık bir yapıya bürünmesine neden olmuştur (Aksan, 2012).

Bu bölümde yoksulluğun bu çok boyutlu ve karmaşık halini, kavramsal düzlemde analiz etmek için yoksulluğun tarihsel açıdan nasıl dönüştüğüne, farklı yoksulluk tanımlarının vurguladığı temel noktalara, yoksulluğu farklı perspektiflerden açıklayan teorilere, mücadele stratejilerine yer verilmiştir.

1.1. Kavramsal Çerçeve

Kavram, kullanılan dil vasıtasıyla paydaş özellikleri bağlamında nesnelerin, olayların veya fikirlerin ortak bir ad altında sınıflandırılmasını mümkün kılan sözcük veya cümlelerdir (Cevizci ve Önder, 2012). Kuram ise olgusal ilişkileri veya olguları açıklamada kullanılan kavramsal bir sistemdir. Bu yönüyle kavramlar, kuramların temel yapısını oluşturan bir araç olarak nitelendirilebilir. Kavramlar, özellikleri itibariyle bilimsel alanda incelenen konunun somutlaştırılmasını sağlayarak ilgili kuramın tutarlılığını güçlendirebilmektedir. Özellikle tümdengelim yöntemiyle tasarlanan araştırmalarda kavramsallaştırma süreci, ilgili kuramın soyut boyutunu sınanabilir denencelere dönüştürerek daha açık ve anlaşılır olmasını sağlamaktadır (Yalçın, 2017).

Yoksulluk fenomenine ilişkin literatür incelendiğinde yoksulluğa dair kavramsal çerçevenin eklektik unsurlarla genişlediği, buna bağlı olarak olguya dair yeni tanımların süreç içinde ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Bu sebeple yoksulluğa ilişkin tek ve her koşulda geçerli bir tanım yapmanın oldukça zor olduğu söylenebilmektedir (Oktik, 2008). Bir sosyal sorun olarak yoksulluk toplumsal yapıda mevcut olan birçok farklı ilişkiler ağını da içermesi nedeniyle zaman faktörüne, ideoloji ve değerler sistemindeki dönüşüm ve çeşitliliğe göre araştırmacılar tarafından başka biçimlerde kavranabilmektedir (Aksan, 2012). Ayrıca araştırmacıların yoksulluğu tanımlarken analiz etmek istediği öğeler de kavramın içeriğine etki ederek farklı tanımların yapılabilmesini mümkün kılmaktadır. Başka bir ifadeyle araştırmacının araştırma tasarlanırken oluşturduğu argümanlar araştırmada kullanılacak yoksulluk tanımı ile yakından ilgilidir. Araştırmacıların yoksulluk olgusunu anlamlandırmaya yönelik bu çabaları, tarihsel bağlam içinde kümülatif bir şekilde çeşitlenmiştir. Bu nedenle, yoksulluk olgusunu daha derinlemesine kavrayabilmek için, onun tarihsel süreçteki dönüşümüne ve farklı dönemlerde nasıl tanımlandığına dair bir inceleme yapmak yerinde olacaktır.

1.1.1. Yoksulluğun Tarihçesi

İlk insan topluluklarından günümüze kadar yoksulluk, toplumsal eşitsizliklerin bir yansıması olarak şekillenmiştir. Yoksulluğun tarihsel gelişimi, ekonomik sistemlerin evrimi ve toplumsal yapıların değişimi ile yakından ilişkilidir. İlkel toplumlarda yoksulluk “açlık ve/veya yokluk” kavramıyla eşanlama sahiptir. Tarım toplumuna geçişle birlikte ise yoksulluk, toplumsal hiyerarşilerin alt basamaklarında yer alan bireylerin kaderi olarak görülmeye başlanmıştır (Scott, 2017). Antik Yunan ve Roma uygarlıklarında ise yoksulluk, sosyal ve ekonomik sistemlerin doğal bir sonucu olarak değerlendirilmiştir. Antik Yunan’da Aristoteles,

yoksulluğu toplumsal çatışmaların ve siyasi istikrarsızlıkların temel nedenlerinden biri olarak görmüş, bu bağlamda yoksulluğun toplum düzeni üzerindeki yıkıcı etkilerine dikkat çekmiştir. Roma İmparatorluğu'nda ise yoksullar hem toplumsal bir tehdit unsuru hem de desteklenmesi gereken bir grup olarak algılanmıştır. Roma'da uygulanan “*Panem et Circenses*” (Ekmek ve Eğlence) politikası, yoksullukla mücadelede kullanılan bir strateji olarak, yoksul halkın temel ihtiyaçlarını karşılamayı ve toplumsal huzuru sağlamayı amaçlamıştır. Bu politikalar, Roma'da yoksulluğun yalnızca bireylerin yaşam koşullarını etkileyen bir mesele olmaktan öte, toplumsal düzeni ve kamusal istikrarı doğrudan ilgilendiren bir sorun olarak değerlendirildiğini ortaya koymaktadır.

Bloch (1961, akt.; Koziol, 2014), Orta Çağ'da yoksulluğu, Avrupa'da feodal sistemin doğal bir unsuru olarak toplumsal yapının ayrılmaz bir parçası haline geldiğini belirtmiştir. Bu dönemde toprak sahipleri ile serfler arasındaki keskin ekonomik ve sosyal farklılıklar, yoksulluğun yaygınlaşmasına ve derinleşmesine neden olmuştur. Orta Çağ'da Avrupa'da yoksulluk, dini bir perspektifle değerlendirilmiş ve hatta manevi bir erdem olarak yüceltilmiştir. Kiliseler ve manastırlar, yoksullara yardım etme görevini üstlenmiş, ancak bu yardımlar çoğunlukla yoksulluğun yapısal nedenlerini ele almayı değil, bireysel hayırseverlik yoluyla geçici çözümler sunmayı amaçlamıştır.

18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında gerçekleşen Sanayi Devrimi, yoksulluğun doğasını köklü bir şekilde değiştirmiştir. Kırsal alanlardan kentlere yoğun göçler, kent yoksulluğunu artırmış ve yeni sosyal sorunları beraberinde getirmiştir. Özellikle sanayi devrimin öncü ülkelerinden olan İngiltere, tarihsel olarak yoksulluğa yönelik politika ve toplumsal tutumu anlamamız açısından en iyi örneklerden biridir. İngiltere'de yoksulluk yasaları, toplumsal düzeni koruma ve yoksullara yardım sağlama amacıyla tarih boyunca evrilmiştir. 1601 tarihli *Yoksullara Yardım Yasası (Poor Relief Act)*, yoksulları üç gruba ayırarak yerel kilise cemaatlerini yardım sağlamakla yükümlü kılmıştır. Ancak Sanayi Devrimi sonrası artan maliyetler nedeniyle, 1834'te *Yoksulluk Yasası Değişikliği (Poor Law Amendment Act)* ile yardımlar, genellikle "iş evleri/atölye" (*workhouse*) adı verilen merkezlerde çalışmaya bağlı hale getirilmiştir. Yoksullara dair değişen bu yeni uygulama, devletin yoksulluğa bakış açısında bireysel yetersizliklere yöneldiğinin bir göstergesi olarak yorumlanmıştır.

20. yüzyılda Beveridge Raporu ile refah devleti anlayışı gelişmiş, sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik alanında daha kapsamlı politikalar benimsenmiştir. (Şahinoğlu, 2023). Yoksulluğun modern anlamda tanımı ve ölçümü, 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında sistematik bir yaklaşıma kavuşmuştur. İngiliz ekonomist Seebohm Rowntree, 1901'de

yayımladığı *Yoksulluk: Şehir Hayatının Bir Çalışması* (Poverty: A Study of Town Life) adlı eserinde, yoksulluğu bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumu olarak tanımlamıştır. York şehrinde yaptığı saha çalışmasında, temel ihtiyaçların maliyetini hesaplayarak yoksulluğu iki kategoriye ayırmıştır. Bu kategorilerden ilki *Birincil Yoksulluktur* ve gelirin temel ihtiyaçları karşılayamaması anlamına gelmektedir. Diğeri ise *İkincil Yoksulluk* olarak tanımlanır ve gelir yeterli olsa da yanlış harcamalar nedeniyle ihtiyaçların karşılanamaması anlamı taşımaktadır. Rowntree'nin çalışmaları, modern yoksulluk araştırmalarının temelini oluşturmuş ve Rowntree yoksulluğu toplumsal bir sorun olarak ele almıştır. Ayrıca Rowntree'nin çalışmaları, yoksulluk araştırmalarında sistematik ve veri temelli ölçüm yöntemlerinin önemini ortaya koymuştur. Yoksulluk sınırını belirlerken bilimsel bir yaklaşım benimseyen Rowntree, aynı zamanda yoksulluk ile sağlık, eğitim ve sosyal koşullar arasındaki bağlantıyı analiz etmiştir (Glennester, 2017). Bu çalışmalar, sosyal politika reformlarını dönüştürmüş ve yoksulluğun bireysel değil, yapısal bir sorun olarak görülmesinde ilham kaynağı olmuştur.

20. yüzyılın başlarında ise özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, refah devleti uygulamaları yoksullukla mücadelede önemli bir rol oynamıştır. Sosyal güvenlik sistemleri, sağlık hizmetleri ve eğitim olanaklarının genişletilmesiyle, yoksulluğun etkileri azaltılmaya çalışılmıştır. Ancak, 1980'lerden itibaren neoliberal politikaların benimsenmesiyle birlikte, refah devleti uygulamaları zayıflamış ve yoksulluk yeniden dünya genelinde derinleşen bir sosyal sorun olmaya başlamıştır (Gölçek & Organ, 2023).

Türk toplumlarında ise yoksulluk algısı ve bu olgunun tarihsel gelişimi, toplumsal, ekonomik ve kültürel dinamiklerin etkisiyle şekillenmiştir. Eski Türk devletlerinde, toplumsal dayanışma ve yardımlaşma kültürü yoksulluk bağlamında önemli bir yer tutmuştur. Birçok Türk devletinde veya topluluğunda, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek, toplumsal bir sorumluluk olarak kabul edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde ise yoksulluk, genellikle bir kader veya ilahi bir sınav olarak görülmüş; bu nedenle hayırseverlik ve vakıf sistemi aracılığıyla yoksullara yardım edilmesi teşvik edilmiştir (Taşkesen, 2017).

Türk toplumlarında vakıflar, sosyal refah sisteminin temel unsurlarından biri olarak, eğitim, sağlık ve barınma gibi alanlarda hizmet sunmuş; yoksulların temel ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca aile ve akrabalık ilişkileri, cemaat tipi dayanışmalar, lonca sistemi gibi mesleki dayanışma yapıları ve dini temelli yardımlaşma ağları, dönemin sosyal refah anlayışında kritik bir rol oynamıştır (Karadoğan, 2012).

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte, modernleşme ve sanayileşme süreçlerinin hızlanması kırsaldan kente yoğun göçlere neden olmuş ve yeni yoksulluk biçimleri ortaya çıkmıştır (Ceren

& Erdem, 2018). Bu dönemde yoksulluk, ekonomik kalkınma eksikliği ve gelir adaletsizliği gibi faktörlerle ilişkilendirilmiştir. Özellikle 1980 sonrası dönemde uygulanan neo-liberal politikalar, gelir eşitsizliklerini derinleştirerek yoksulluğu daha görünür hale getirmiştir (Kızıler, 2017). Günümüzde ise Türkiye’de yoksulluk, gelir dağılımındaki eşitsizlikler, işsizlik ve yetersiz sosyal politikaların etkisiyle derinleşmeye devam etmektedir. Türkiye’de mevcut yoksullukla mücadele politikaları ise ağırlıklı olarak sosyal yardımlar üzerinden yürütülmekte, yerel yönetimlerin, STK’ların ve diğer dayanışma mekanizmalarının yoksul kesimlere olan katkısı sınırlı kalmaktadır (Selek & Erusta, 2023).

Buradan hareketle yoksulluğun deneyimlenme biçiminin tarihsel süreçte farklı toplumlar ve dönemlerde değiştiği, bu olgunun tek boyutlu bir mesele olmadığı, toplumsal yapılar ve ekonomik sistemlerle derinden bağlantılı olduğu söylenebilmektedir. Bu bağlamda, yoksulluğun tarih boyunca değişen anlam ve kapsamını anlayabilmek için farklı dönemlerde yapılan tanımlamalara ve bu tanımların ardındaki toplumsal dinamiklere odaklanmak önemlidir.

1.1.2. Yoksulluğun Tanımı

Yoksulluk kavramının genel ve kapsayıcı bir tanımını yapmak zor olsa da yoksulluğun önemli bir sosyal sorun olduğu, sadece yoksullara değil toplumun büyük bir bölümüne olumsuz tesir ettiği ve diğer toplumsal sorunların (suç, eşitsizlik, sosyal dışlanma, madde bağımlılığı, çarpık kentleşme vb.) ortaya çıkmasında ve/veya derinleşmesinde etkili olduğu görülmektedir (Önder & Şenses, 2006; Ulutaş, 2009; Karakaş, 2010). Bu durum modern bilimin temellerinin atıldığı zamanlardan günümüze değin sosyal bilimcilerin yoksulluğu yeniden ve yeniden araştırma konusu olarak belirlemesinde rol oynamıştır. Nitekim zaman içinde araştırmacıların olguya karşı artan ilgisi olguya ilişkin kuramların, tanımların, kavramsallaştırmaların ve ölçümlerin çeşitlenmesini sağlayarak yoksulluk külliyyatının oluşmasına katkıda bulunmuştur.

Bu bağlamda yoksul olma halini tanımlamada erken dönem tanımlarının daha çok temel gereksinimler üzerine odaklandığı görülmektedir. Günümüz geç modern toplumlarında ise yoksulluk, sadece temel ihtiyaçlar üzerinden değil bireyleri yoksulluğa iten eğitim, sağlık, cinsiyet eşitsizliği vb. gibi diğer ilişkisel faktörlerle eklemlenerek tanımlanmaktadır. Bu çok yönlü ilişkiler ağı nedeniyle, yoksulluk için evrensel bir tanım sunmak genel olarak mümkün değildir. Bu yüzden yoksulluğa dair en işlevsel olan soru; *“Yoksulluk yalnızca ekonomik ölçütler üzerinden mi tanımlanmalıdır, yoksa toplumsal ve politik yapılarla da şekillenen bir sorun olarak mı ele alınmalıdır?”* olmalıdır (Bilen, Şan, & Aydın, 2005). Bu durum yoksulluğa

dair tanımlamaların farklı perspektiflere bağlı olarak değişkenlik arz ettiğini göstermektedir (Gürel Kayaoğlu, 2003). Bir başka ifadeyle yoksulluğun tanımlarının, toplumların yoksullara ilişkin bakış açılarına, farklı değerler sistemlerine ve zamanın değişen koşullarına göre şekillendiği ve bilhassa araştırmacının bu olguyu ele alırken hangi unsurları merkeze aldığıyla yakından ilişkilidir. Dolayısıyla yoksulluk tanımlarının belli başlıklar altında sınıflandırılması kavramsallaştırmaya ilişkin kolaylıklar sunacaktır.

Yoksulluk, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumu olarak tanımlanmakla birlikte, farklı bağlamlarda ve çeşitli boyutlarda ele alınabilmektedir. Bu olgunun daha iyi anlaşılabilmesi ve tanımlanabilmesi için yoksulluk farklı kriterlere göre sınıflandırılmaktadır. Tanımsal perspektife göre yoksulluk, bireylerin yoksulluk algılarına, temel ihtiyaçlarına ve yetkinliklerine odaklanırken, Süreklilik boyutunda, geçici ya da kalıcı yapısına göre bir yoksulluk tanımlaması yapılmaktadır. Coğrafi boyut, yoksulluğun kırsal, kentsel ya da bölgesel bağlamlarda ele alınmasını sağlarken sosyal politik boyut, marjinal gruplar, çocuklar ve yaşlılar gibi özel gruplara özgü yoksulluk durumlarını incelemektedir. Bu sınıflandırmaları içeren yoksulluk tanımları ise aşağıda ele alınmıştır.

1.1.2.1 Tanımsal Perspektife Göre Yoksulluğun Tanımı

Tanımsal perspektife göre yoksulluk, genellikle dört ana başlık altında incelenmektedir. Bunlar: mutlak yoksulluk, görelî yoksulluk, subjektif yoksulluk ve insani yoksulluk olarak tanımlanmaktadır.

Mutlak yoksulluk; genel olarak bir bireyin beslenme, barınma, giyinme gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamaması olarak tanımlanmaktadır (Yaşar & Taşar, 2017). Bu tanımın yoksul olma durumunu, bireyin asgari yaşam koşullarını sağlayamaması bağlamında açıkladığı söylenebilmektedir. Dünya Bankası (WB), 2022 yılında uluslararası yoksulluk sınırlarını güncelleyerek, aşırı yoksulluk sınırını kişi başına günlük 2,15 ABD doları olarak belirlemiştir. Bu güncelleme, enflasyon ve yaşam maliyetlerindeki değişiklikleri yansıtmak amacıyla yapılmıştır. Ayrıca, alt-orta gelirli ülkeler için günlük 3,65 ABD doları ve üst-orta gelirli ülkeler için günlük 6,85 ABD doları olmak üzere farklı yoksulluk sınırları da tanımlanmıştır (World Bank, 2022). Ayrıca bu sınır (2,15 Dolar) aşırı yoksulluk olarak tanımlanan gelir seviyesinin altında yaşayan bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandığını ifade etmektedir.

Mutlak yoksulluk seviyesinin belirlenmesinde iki temel unsur ön plana çıkmaktadır. İlk olarak, hanehalkı bireylerinin en düşük düzeyde tüketmesi gereken mal ve hizmet ihtiyaçlarının neler olduğu; ikinci olarak ise bu ihtiyaçları karşılamak için gereken harcama miktarını

belirleyen mal ve hizmetlerin fiyatları, yoksulluk sınırının belirlenmesindeki iki temel unsurdur. Bu bağlamda, geliri yoksulluk çizgisi seviyesinin altında kalan bireyler veya haneler yoksul, üzerinde kalanlar ise yoksul olmayanlar olarak değerlendirilmektedir (Öztürk & Çetin, 2009).

Görelî yoksulluk; bireylerin veya hanehalklarının içinde bulundukları toplumun genel refah düzeyine kıyasla daha düşük bir gelir veya yaşam standardına sahip olmaları durumunu ifade etmektedir. Bu yaklaşım, yoksulluğu mutlak bir ölçüt yerine, toplum içindeki ekonomik ve sosyal farklılıklar bağlamında değerlendirmektedir. Görelî yoksulluk, bireylerin veya hanehalkının, toplumun ortalama yaşam standartlarının altında kalmalarını ve bu nedenle sosyal dışlanma, ekonomik eşitsizlik ve yaşam kalitesinde düşüş gibi sorunlarla karşılaşmalarını içermektedir. Bu perspektifte, yoksulluk sınırı, toplumun medyan gelirinin belirli bir yüzdesi olarak tanımlanmaktadır; örneğin, medyan gelirin %50'sinin altında kalanlar görelî yoksul kabul edilmektedir (Dumanlı, 1996). Bu yaklaşım, yoksulluğun dinamik ve bağlamsal doğasını vurgulayarak, bireylerin toplumsal katılım ve fırsatlara erişimlerini değerlendirmektedir. Dolayısıyla, görelî yoksulluk, yalnızca ekonomik yetersizliği değil, aynı zamanda toplumsal bütünleşme eksikliğini de yansıtan bir kavramdır. Mutlak yoksulluğa göre, bir toplumda hiç yoksul birey olmayabilirken, görelî yoksulluk kavramı bağlamında, toplumun gelir dağılımındaki eşitsizlikler nedeniyle mutlaka bir yoksul kesimin varlığı kabul edilmektedir (Zastrow, 2015). Bu durum, görelî yoksulluğu bir eşitsizlik ifadesi olarak ön plana çıkarır ve yoksulluğun dinamik bir bağlamda ele alınmasını sağlamaktadır (Şenses, 2009).

Subjektif yoksulluk; bireylerin veya hanehalklarının kendi ekonomik durumlarını ve yaşam koşullarını değerlendirerek yoksul olup olmadıklarına dair kişisel algılarını ifade etmektedir. Bu yaklaşım, bireylerin gelir düzeyleri, tüketim alışkanlıkları ve toplumsal normlar çerçevesinde kendi refah seviyelerini nasıl hissettiklerini dikkate almaktadır. Öksüz Nariñç (2022) tarafından yapılan bir çalışmada, subjektif yoksulluk algısı, hanehalklarının “*mevcut hanehalkı geliriyle geçinebilme*” durumlarına dayandırılmış ve bu algının demografik faktörlerle ilişkisi incelenmiştir. Bu perspektifte, bireylerin eğitim düzeyi, çalışma süresi ve hanehalkı geliri gibi değişkenlerin, kendilerini yoksul hissetme algıları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkileri olduğu bulunmuştur. Dolayısıyla, subjektif yoksulluk, bireylerin kendi ekonomik durumlarına ilişkin öznel değerlendirmelerini temel alarak, yoksulluğun psikolojik ve sosyokültürel boyutlarını anlamada önemli bir kavramdır (Aktan & Vural, 2002).

İnsani yoksulluk; bireylerin temel insani yeteneklerden yoksun kalmaları durumunu ifade etmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından tanımlanan bu

kavram, bireylerin okuma-yazma, uzun bir yaşam sürme, yeterli beslenme ve sağlık hizmetlerine erişim gibi insanca bir yaşam için gerekli olan temel yeteneklerden mahrum olmasını içermektedir (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, 2009). İnsani Yoksulluk Endeksi (İYE), refah, eğitim ve sağlık gibi üç temel kriter üzerinden hesaplanmaktadır. Refah standardı, bireylerin tatmin edici bir yaşam sürdürebilmesi için gerekli kaynaklara erişimlerine; sağlık standardı, uzun ve sağlıklı bir yaşam beklentisine; eğitim standardı ise bireylerin bilgiye erişim düzeyine vurgu yapmaktadır (Arpacıoğlu & Yıldırım, 2011). Gelişmekte olan ülkeler için İYE, yaşam süresi, eğitim ve makul bir yaşam standardı eksikliklerini ölçen somut göstergelere dayanmaktadır. Örneğin, yaşam süresi kriteri, 40 yaşın altında yaşam beklentisi olanların oranını; eğitim kriteri, okuma-yazma bilmeyen yetişkinlerin oranını; makul yaşam standardı ise temiz içme suyuna erişim, temel sağlık hizmetlerinden yararlanamama ve yetersiz beslenme gibi unsurları kapsamaktadır (Gündoğan, 2008). Gelişmiş ülkelerde ise İYE, yaşam süresi, fonksiyonel okuryazarlık eksikliği, yoksulluk sınırının altında yaşayan bireylerin oranı ve sosyal dışlanma gibi unsurları dikkate almaktadır.

1.1.2.2. Süreklilik Boyutunda Yoksulluğun Tanımı

Yoksulluk birey veya hanehalkının yoksulluğu zaman özelinde deneyimleme biçimi olarak da tanımlanabilmektedir. Bir başka ifadeyle yoksulluk farklı sebeplere bağlı olarak insanların hayatlarının bir döneminde karşı karşıya kaldıkları bir sorun olmakla birlikte tüm hayatları boyunca maruz kaldıkları bir ekonomik zorluk olarak kökleşebilmektedir. Bu açıdan süreklilik boyutuna göre yoksulluk geçici (dönemsel) veya kronik (kalıcı) olarak tanımlanabilmektedir. Kronik ve geçici yoksulluğu ayırt etmek için farklı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Rodgers ve Rodgers (1993) tarafından önerilen sürekli gelir yaklaşımı, bireylerin veya hanehalklarının belirli bir dönemdeki gelir durumlarına odaklanır. Bu yaklaşıma göre, bir bireyin gelir düzeyi incelenen tüm dönemlerde yoksulluk sınırının altında ise birey kalıcı yoksul, yalnızca bir kez yoksulluk sınırının altında ise geçici yoksul, incelenen dönemin tamamında yoksulluk sınırının üzerinde ise yoksul olmayan olarak sınıflandırılmaktadır.

Bununla birlikte, Bane ve Ellwood (1986) tarafından geliştirilen süre (spells) yaklaşımı, yoksulluğun süresini analiz ederek farklı bir değerlendirme sunmaktadır. Bu yöntemle göre, analiz edilen sürenin yarısından fazlasında bireyler yoksul ise kronik yoksul, yarısından daha azında yoksul ise geçici yoksul olarak kabul edilir. Bu iki yöntem, yoksulluğun sürekliliğini ve değişkenliğini değerlendirmek için sıklıkla kullanılmaktadır (Israeli & Weber, 2014).

Kırılganlık (vulnerability) yaklaşımı, kronik yoksulluğun analizinde kullanılan bir diğer önemli çerçevedir. Barrientos (2013), bu yaklaşımın bireylerin, hanhalklarının veya toplumların gelecekte yoksulluk içinde olma olasılıklarını dikkate aldığını belirtmiştir. Bu yaklaşım, bireylerin mevcut ekonomik durumlarının yanı sıra, olası riskler ve şoklara karşı direnç düzeylerini de değerlendirmektedir.

Geçici (Dönemsel) Yoksulluk; bireylerin veya hanhalklarının ani ve beklenmedik ekonomik dalgalanmalar, doğal afetler, iş kayıpları veya sağlık sorunları gibi kısa vadeli ve geçici nedenlerle temel ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelmelerini ifade etmektedir. Bu tür yoksulluk, genellikle bireylerin veya hanhalklarının yaşam standartlarında geçici bir düşüşe neden olur ve uygun politikalar ve destek mekanizmalarıyla aşılabilmesi mümkündür. Geçici yoksulluk, yapısal veya kalıcı yoksulluktan farklı olarak, bireylerin uzun vadeli yoksulluk döngüsüne girmeden önce müdahale edilmesi gereken bir durumdur. Bu nedenle, geçici yoksulluk yaşayan bireyler veya hanhalkları, uygun sosyal destek programları ve ekonomik politikalarla yeniden ekonomik istikrara kavuşturulabilmeleri muhtemeldir (Osmani, 2007).

Kronik yoksulluk; bireylerin veya hanhalklarının uzun süre boyunca temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumunu ifade eder ve sıklıkla nesiller arası aktarılması söz konusudur. Bu yoksulluk türü, sadece düşük gelirle sınırlı olmayıp, aynı zamanda eğitim, sağlık ve barınma gibi temel hizmetlere erişimde sürekli eksiklikleri içermektedir. Kronik yoksulluk, bireylerin yaşamlarının büyük bir bölümünde devam eden ve genellikle çocuklarına da aktarılan bir durumdur. Bu nedenle, kronik yoksulluk, bireylerin temel insani gereksinimlerden yoksun olma durumuna da karşılık gelmektedir. Kronik yoksulluk, bireylerin veya hanhalklarının uzun süre boyunca temel ihtiyaçlarını karşılayamaması durumunu ifade eder ve genellikle nesilden nesile aktarılan bir özellik taşır. Bu tür yoksulluğun temel belirleyicisi, bireylerin yoksulluk içerisinde geçirdikleri süredir. Hulme ve Shepherd (2003), genellikle beş yıldan daha uzun süre yoksulluk içinde kalan bireylerin, yaşamlarının geri kalanında da yoksul kalma ihtimalinin oldukça yüksek olduğunu belirtmektedir. Bu durum, bireylerin yoksulluk döngüsünden çıkmalarını zorlaştırır ve bu yoksulluğun çocuklarına hatta torunlarına kadar aktarılmasına neden olur (Barrientos & Hulme, 2005).

Aliber (2003), çocukluk dönemini yoksulluk içinde geçiren bireylerin yetişkinlik dönemlerinde yoksul kalma olasılığının yüksek olduğunu ve bu durumun torunlarına kadar uzanabilecek bir risk oluşturduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda kronik yoksulluk, yalnızca bireylerin bugünkü durumlarını değil, aynı zamanda gelecekteki yaşam kalitelerini ve fırsatlarını da ciddi şekilde sınırlayan bir olgu olarak tanımlanır. Kronik yoksulluk, yıldan yıla

aynı yoksulluk sınırında kalan bireyleri ve nesiller boyunca süren eşitsizlikleri içeren bir süreçtir. Eğitim, sağlık hizmetlerine erişim ve gelir olanaklarındaki yapısal eksiklikler, bu tür yoksulluğun temel nedenleri arasında yer almaktadır (Hulme & McKay, 2006; Shepherd, 2007). Geçici yoksulluktan farklı olarak, kronik yoksulluk bireylerin yalnızca geçici zorluklar değil, aynı zamanda uzun vadeli ve yapısal eşitsizliklerle mücadele ettiği bir durumu ifade etmektedir.

1.1.2.3. Coğrafi Özellikler Bağlamında Yoksulluğun Tanımı

Yoksulluk, bireylerin yaşadıkları coğrafi bölgeye bağlı olarak farklı biçimlerde ve yoğunluklarda ortaya çıkmaktadır. Coğrafi boyut, yoksulluğun mekânsal dağılımını anlamak, bölgesel kalkınma düzeylerindeki eşitsizlikleri belirlemek ve farklı coğrafi alanlarda yoksulluğun temel dinamiklerini incelemek için kritik bir perspektif sunmaktadır (Gürel, 2015). Kırsal ve kentsel yoksulluk arasındaki ayrım, bu bağlamda önemli bir yere sahiptir. Bölgesel düzeyde ise, coğrafi yoksulluk, farklı bölgelerin kalkınma düzeyleri arasındaki eşitsizliklerle açıklanabilmektedir (Tutar & Demirel, 2017). Bu bağlamda coğrafi boyut, yoksulluğun yalnızca ekonomik bir sorun olmadığını, aynı zamanda mekânsal bir eşitsizlik sorunu olduğunu da göstermektedir. Bu perspektif, farklı coğrafi alanlarda yoksulluğun yapısal nedenlerini anlamaya olanak sağlarken, yerel ihtiyaçlara uygun politika ve müdahale stratejilerinin geliştirilmesine de katkıda bulunmaktadır (Güçlü, 2020).

Kırsal yoksulluk; kırsal bölgelerde yaşayan bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumunu ifade etmektedir ve genellikle düşük gelir, sınırlı eğitim olanakları, yetersiz sağlık hizmetleri ve altyapı eksiklikleriyle ilintilidir. Bu yoksulluk türü, kırsal alanların ekonomik ve sosyal yapısından kaynaklanan özgün dinamiklere sahiptir. Türkiye'de kırsal yoksulluk oranları, kentsel bölgelere kıyasla daha yüksektir. Ayrıca kırsal yoksulluk, bireylerin yeterli tüketim, eğitim, sağlık, ulaşım ve iletişim hizmetlerine erişimindeki kısıtlılıklarla da tanımlanmaktadır (Dinçoflaz, 2009). Bu durum, kırsal bölgelerde yaşayanların yaşam kalitesini düşürmekte ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmayı zorlaştırmaktadır.

Kentsel yoksulluk; kentleşme ve hızlı nüfus artışıyla birlikte, özellikle gelişmekte olan ülkelerde önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu olgu, kent nüfusunun bir kısmının, tarihsel ve coğrafi olarak belirlenen asgari geçim standardının altında yaşaması ve bunun sonucunda sorunlu toplumsal ilişkilerin ortaya çıkmasıyla ilişkilidir (Berkün, 2017). Kentlerdeki hızlı nüfus artışı ve plansız kentleşme gibi unsurlar gecekondulaşma ve çöküntü alanlarının oluşumuna neden olarak kentsel yoksulluğu daha da derinleştirmektedir (Zeybekoğlu Dündar,

2011). Bu bağlamda, kentsel yoksulluk, mekânsal bakımdan farklı yoksunlukların kırsal bölgelere göre çeşitlilik arz ettiği bir yoksulluk biçimi olarak tanımlanabilmektedir.

1.1.2.4. Sosyal Politik Tanım

Sosyal politik perspektif, yoksulluğu bireylerin kişisel eksikliklerinden ziyade, sosyal eşitsizlikler, fırsat eşitsizliği ve kamu politikalarındaki yetersizlikler çerçevesinde değerlendirir. Yoksulluk, bu bağlamda sosyal dışlanma, toplumsal bütünleşme eksikliği ve temel haklara erişimde yaşanan kısıtlılıklarla da tanımlanır. Sosyal politik perspektif, yoksulluğun etkilerini hafifletmek ve toplumsal refahı artırmak amacıyla geliştirilmiş politikaların, programların ve mekanizmaların rolüne odaklanır. Bu bağlamda, marjinal gruplar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler gibi kırılgan toplumsal kesimlerin yaşadığı yoksulluk sorunları, sosyal politika araçlarının temel hedeflerinden biridir. Bu perspektif kapsamında ele alınan yoksulluk tanımları ise şunlardır:

Yeni yoksulluk; özellikle gelişmiş ülkelerde görülen özgün bir yoksulluk türünü ifade etmektedir. Bu bağlamda, yeni yoksullukla birlikte ortaya çıkan bireyler şu şekilde tanımlanmıştır: “*Gelişmiş ülkelerde yaşayan, sistemin dışında kalan, kronik yoksullukla karşı karşıya kalan, mücadele güçlerini kaybetmiş ve kent yaşamında kendilerini izole etmeye çalışan insanlar*” (Güneş, 2009). Yeni yoksullar, sosyal, politik ve ekonomik olarak dışlanmış, sistemin dışında kalan ve marjinalleştirilen bireylerden oluşmaktadır. Bu kişiler, aile, arkadaş veya yakın çevre gibi sosyal bağlardan yoksundur ya terk edilmişlerdir ya da kendileri çevrelerindeki insanlarla bağlarını koparmışlardır. Siyasi arenada temsil edilmezler ve sözcüleri bulunmaz. Ekonomik fırsatlardan yararlanamaz, sermaye ya da maddi kaynaklardan pay alamazlar; bu nedenle dışlanmış bir yaşam sürerler. Şehirde yaşıyor gibi görünseler de kentsel imkânlara erişememeleri, onları toplumdan kopuk bir şekilde yaşamaya zorlar. Hem resmi hem de gayri resmi alanlarda yer bulamadıkları için genellikle uzun süreli ya da kalıcı işsizlikle karşı karşıya kalırlar ve şehirde var olma mücadelesini izole bir şekilde yürütürler (Işık & Pınarcıoğlu, 2009).

Engelli yoksulluğu; engelli bireylerin fiziksel veya zihinsel engelleri nedeniyle ekonomik ve sosyal kaynaklara erişimde karşılaştıkları kısıtlamalar sonucu maruz kaldıkları yoksulluk durumunu ifade etmektedir. Bu durum, engellilerin istihdam olanaklarının sınırlı olması, eğitim fırsatlarına erişimde yaşanan zorluklar ve toplumsal bariyerler nedeniyle daha da derinleşmektedir. Engelli bireyler, engelli olmayanlara kıyasla daha düşük eğitim başarıları, olumsuz sağlık koşulları ve ekonomik katılımda zorluklar yaşamakta, bu da yoksulluk oranlarının artmasına sebep olmaktadır (Genç, 2015). Dolayısıyla, engelli yoksulluğu,

bireylerin engellilik durumlarıyla doğrudan ilişkili olan ve toplumsal yapının da etkisiyle şekillenen bir yoksulluk türüdür (Akbuğa, Eliöz, Tekin & Çebi, 2017).

Yaşlı yoksulluğu; bireylerin yaşlanmayla birlikte ekonomik, sosyal ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılayacak kaynaklardan yoksun kalmaları durumunu ifade eder. Bu durum, yaşlı bireylerin istihdamdan çekilmesi, gelir kaynaklarının azalması ve artan sağlık harcamaları gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır. Özellikle sosyal güvenceye erişimi olmayan yaşlı bireyler, yoksulluk riskini daha yoğun bir şekilde yaşamaktadır. Sarı (2021), yaşlı bireylerin sağlık sorunları ve ekonomik bağımlılık nedeniyle yoksulluğu daha derinden hissettiklerini belirtmektedir.

Türkiye'de yaşlı yoksulluğu, emeklilik sistemindeki eksiklikler, düşük emekli maaşları ve sosyal yardımlara olan bağımlılık nedeniyle önemli bir sosyal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Karadeniz ve Durusoy Öztepe (2013), Türkiye'de yaşlı bireylerin büyük bir kısmının düşük gelir seviyelerinde yaşadığını ve sosyal yardımların yetersiz kaldığını ifade etmektedir. Yaşlı yoksulluğu, sadece ekonomik bir mesele değil, aynı zamanda yaşlı bireylerin yaşam kalitesini düşüren ve toplumsal dışlanmaya yol açan bir sorundur.

Çocuk yoksulluğu; çocukların temel yaşam standartlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan ekonomik, sosyal ve kültürel kaynaklardan mahrum olmaları durumunu ifade etmektedir. Açıkgöz ve Yusufoglu'na (2022) göre, çocuk yoksulluğu, yalnızca gelir eksikliğiyle değil, aynı zamanda temel hakların ihlal edilmesiyle ilişkilidir. Bu durum, çocukların bireysel gelişimlerini engelleyerek, yetişkinlik dönemlerinde de yoksulluk riskini artıran nesiller arası bir sorun haline gelmektedir. Yılmaz (2022) ise çocuk yoksulluğunun toplumsal eşitsizliklerin en kırılgan gruplar üzerindeki yansıması olduğunu ve yoksullukla mücadelede çocuklara özgü sosyal politikaların geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda yoksulluk döngüsünü kırmanın en işlevsel yönteminin çocuk yoksulluğunu önlemek olduğu söylenebilmektedir.

Tüm bu yoksulluk tanımları yoksulluk olgusuna dair alandaki yaklaşımların bağlamasal açıdan farklılaşabileceğini ortaya koymaktadır. Bizim tezimizde ise tek ebeveynli ailelerdeki yoksulluk olgusu ekosistem yaklaşımının *çevresi içinde birey* unsurunu gözterek bütüncül bir şekilde tanımlanmaktadır. Bir başka ifadeyle bu tez, yoksulluğa dair tanımlamaları yalnızca ekonomik bir zeminle sınırlamamakta; ekosistem kuramı çerçevesinde mikro, mezo ve makro düzeylerdeki etkenleri birlikte ele alarak daha bütüncül bir bakış sunmaktadır. Bu yaklaşım tek ebeveynli ailelerde deneyimlenen yoksulluk döngüsünü psikolojik, ekonomik, demografik, mekânsal, kültürel ve sosyopolitik unsurlarıyla birarada değerlendirme imkânı tanımaktadır.

1.1.2. Yoksulluk Kuramları ve Yaklaşımları

Yoksulluğa dair kuramların sınıflandırılması güç olsa da literatürde yoksulluk kuram ve kavramlarına ilişkin sınıflandırmalar mevcuttur. Sosyolojik açıdan yoksulluk kuramları iki temel perspektif etrafında kümelenmektedir. Bunlardan ilki Fransız ekolüdür, bu ekolü benimsemiş sosyologlara göre yoksulluğun temel nedeni mevcut ekonomik sistemin yarattığı eşitsizliktir. Amerikan ekolünü benimsemiş sosyologlar ise yoksulluğun ya bireylerin kendi tercihleri olduğu ya da bireylerin mevcut ekonomik sisteme uyumdaki başarısızlıklarının bir sonucu olduğu fikrindedir (Oktik, 2008). Örneğin yoksulluğu evrimci bir bakış açısıyla bireysel yetersizlikler üzerinden açıklayan İngiliz sosyolog Herbert Spencer, yoksullara yardım etmenin doğru olmadığını savunmaktaydı. Spencer, on yedinci yüzyılda İngiltere’de yürürlüğe giren ve “Yoksulluk Yasası” olarak bilinen sosyal yardım faaliyetlerine şiddetle karşı çıkmaktaydı. Ona göre devletin yoksulları destekler nitelikte yardımlar sunması toplumsal düzene zarar vermekte ve ekonomik yapıyı çökertmekteydi. Çünkü Spencer’ın sosyal evrimciliğine göre değişen toplumsal koşullara ayak uyduramayan herkes yaşadıklarının tek sorumlusuydu ve bu sebeple yoksulların acı çekmesi doğal bir durumdu (Yaşa, 2018). “Sosyal Darwinizm” olarak da adlandırılan Spencer’ın bu bakış açısı diğer sosyal evrimci düşünürlerinde fikirlerini etkileyerek dönemin liberal anlayışını şekillendirdiği söylenebilmektedir (Collins & Makowsky, 2014). Yeni sağın temsilcilerinden David Marsland bu bağlamda refah devletinin bireylere sunduğu eğitim, sağlık ve çocuk yardımlarının sivil toplum, yerel topluluk ve aile gibi diğer destek mekanizmalarını işlevsizleştireceğini ileri sürmektedir (Oktik, 2008). Marsland’a göre refah devletinin yoksullara yönelik ekonomik desteği aşırı cömertliktir ve bu cömertlik onlarda “bağımlılık kültürü” oluşturmaktadır. Ona göre devlet sadece çalışamayacak durumda olan hasta ve engelli bireylere yönelik yardımlarda bulunmalıdır. Marsland (1996) ayrıca kamu kaynaklarından yoksullara ayrılan pay artıkça hem çalışacak durumda olan bireylerin çalışmak yerine sosyal yardımlarla hayatını idame ettirme pratiği geliştireceklerini hem de bu yardımların sanayi tipi kalkınmayı olumsuz etkileyeceğini düşünmektedir. Bill Jordan (1996) ise yoksulluğun bireylerde bir bağımlılık kültürü yarattığını kabul ederken Marsland’ın devletin yoksullara sunduğu yardımların “Aşırı Cömertlik” olduğu düşüncesine katılmaz. Jordan (1996) özellikle nitelikli olmayan işlerde çalışanların düşük ücretler alarak toplumsal yaşama yeteri kadar katılamadıklarını belirtir. Bu durum devletin cömertliğiyle değil aksine cimriliğiyle ilişkilidir. Çünkü devlet düşük ücretle çalışan bireyleri ekonomik destek alabilme kriterinin dışında bırakır ve bazı ücretsiz hizmetlerden yararlanma şansını ellerinden alır. Düşük ücretle çalışan kitleler bir nevi “Sefalet Ücretine” tabii olduklarından dolayı zamanla çalışma

motivasyonlarını kaybedip işgücü piyasasından çekilirler. Aslında onları işsizliğe ve sonrasında sosyal yardım alma eğilimine iten tembellikleri değil çalıştıkları halde ekonomik açıdan kendilerine yetememe problemidir. Jordan (1996)’a göre insanları yoksulluk ve sosyal yardım bağımlılığından kurtaracak yegâne yol, onları kültürel, sosyal ve ekonomik olarak toplumun içinde tutacak ücretlerle istihdam edebilmekten geçer. Jordan, düşük ücretle çalışanların ücretlerini evrensel koşullara bağlı olarak daha kabul edilebilir bir seviyeye yükselten bir refah sisteminin oluşturulmasının bireyleri bağımlılık kültüründen kurtaracağı fikrini savunmaktadır.

Günümüz geç modern toplumlarında yoksulluğun bireyleri ekonomik yönden bağımlı hale getirdiği görülmektedir (Bilen ve Şan, 2016). Söz konusu bağımlı olma halinin süreç içinde bir yaşam biçimine dönüşerek kültürel bir nitelik kazandığını düşünen Antropolog Oscar Lewis, yoksulluğun bu kültürü benimsemiş ailelerde kuşaktan kuşağa aktararak kronikleştiğini öne sürmektedir. Lewis’in “Yoksulluk Kültürü” olarak tanımladığı bu durum yoksulluğun aile üyeleri arasında yeniden ve yeniden sosyal olarak yapılandırıldığı fikri üzerine temellenmektedir (Mutlu, 2022). Lewis 1965 yılında Meksika ve Porto Riko gibi farklı ülkelerde yoksul kentli ailelerle yapmış olduğu çalışmada ekonomik yönden yetersiz ailelerin benzer davranış kalıpları sergilediklerini ileri sürmüştür. Lewis’e göre yoksulluk kültürünün yerleştiği ailelerin ortak özellikleri; “a) yoksulların kendi aralarında sağlıklı bir etkileşimin olmaması, b) sosyal kurumlarla etkin bir iş birliği kuramama, c) yaşanan konutun mahremiyet, hijyen, ulaşım ve iklim koşulları açısından yetersiz olması, d) ailede fertler arası eşitsizliğin, ihmal, istismarın olması, çocukluk döneminin yaşanmaması, erken yaşta evden kaçma veya evlilik ve sıklıkla babanın evi terk etmesi, e) aile bireylerinde kadercilikle birlikte gelişen umutsuzluk duygusu ve zayıf benlik algısı” olarak sıralanmaktadır (Özdoğan, 2010). Lewis bu özelliklerin aileye bir kez yerleştikten sonra gelecek kuşaklara aktararak döngüsel bir hal aldığına değinmektedir. Lewis yoksulluk kültürünün eski sömürge toplumlarında ya da az gelişmiş ülkelerdeki yoksul kentli ailelerde geliştiğini, refah devletlerinde veya sosyalist toplumlarda görülme olasılığının düşük olduğunu aktarmıştır (Oktik, 2008).

Bir diğer Amerikalı Antropolog Walter B. Miller ise Lewis’in çalışmalarından ilham alarak yoksulluğun kültürel açıdan açıklanması sürecini “*en düşük gelire sahip işçi sınıfında gelişen bir alt sınıf kültürü*” olarak tanımlamıştır. Miller (2017)’e göre bir asır boyunca yoksulluğu tecrübe eden işçi sınıfı ailesi “*ekonomik sıkıntılara direnç göstermeyi*” ve “*iş dışındaki hayattan zevk alma pratiği geliştirmeyi*” geleneksel hale getirmiştir.

Türkiye’de ise yoksulluk olgusunu aile ve kültür bağlamında ele alan çalışmaların başında Orhan Türkdoğan’ın 1974 yılında gecekondu mahallelerinde yapmış olduğu çalışma öne çıkmaktadır. Türkdoğan genel olarak çalışmalarında kentin çeperlerine konuşlanmış

gecekondü bölgelerindeki yoksul ailelere odaklanmaktadır. Ona göre kırdan kente göç etmiş bu aileler ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan kente yeterince uyum sağlamada başarısız olmuşlardır. Söz konusu “*kentlileşememe*” sorunu gecekondu bölgelerinde yaşayan yoksul aileleri kültürel açıdan dönüştürmüştür. Türkdöğän’a göre gecekondu mahallelerinde yaşayan yoksul ailelerin yaşam biçimleri ne kentteki ne de köydeki yaşam pratikleriyle benzeşmektedir. Türkdöğän gecekondularda yaşayan yoksul ailelerin salt ekonomik yönden değil ayrıca sosyal ve kültürel yönden de kentli olmadıklarını belirterek bu özelliğe sahip aile bireylerinde süreç içinde “*geleceğe yönelik kaygı gütmenden günubirlik yaşama pratiği geliştirme*” anlayışının yerleştiğini belirtmiştir (Erdoğan, 2016).

Yoksulluk olgusunu genel olarak kültürel dinamiklerle açıklama eğilimi bazı eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Örneğin Georges (1971) yoksulluk kültürü tartışmalarının sadece Amerikan bilim dünyasında konu edinildiğinden genel durumu yansıtmadığını ve yoksulluğa kültürel bir açıklama getirmenin yoksullardan ziyade yoksul olmayanlara yaradığı fikrinden hareketle bu bakış açısının yoksulluk sorununa çözüm getiremeyeceğini aktarmıştır. Winter (1971) ise yoksulluk kültürünün yerleştiği aile bireylerinde görüldüğü düşünölen düşük benlik yapısı, sorumsuzluk, mahremiyet yoksunluğu gibi tutum ve davranış kalıplarının aşırı genelleme içerdiğinden, her koşulda geçerli olmadığını savunmuştur. Holliday (1971) ise merkezi hükümetlerin olguyu yoksulluk kültürü perspektifinden ele alarak politika geliştirmelerinin ekonomik yönden güçsüz kesimler arasında yoksulluğu derinleştireceğini ileri sürmüştür. Çünkü yoksulluk kültürü perspektifinden yoksullara atfedilen tutum ve davranış kalıpları onları yalnızca yoksul değil ayrıca *tembel, sosyal yardıma bağımlı ve kaderci* olarak nitelenmektedir. Bu anlayış bazı durumlarda merkezi hükümetlerin aşırı liberal bir tutumla sosyal yardım, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetlere ayırdığı kaynaklarda kısıtlamaya gitmelerine sebep olabilmektedir. Valentine (1968) ise yoksulluk kültürü perspektifine kavramsal düzeyde karşı çıkmaktadır. Ona göre kültür organize olmayı gerektiren, üyelerini bir arada tutmayı sağlayan, benimsediği insanların takip ettiğİ olumlu ifadeler içermelidir. Valentine (1968) “*yoksulluk kültürü*” kavramsallaştırmasının söz konusu özellikleri yansıtmadığı için yanlış kurgulanmış bir kavramsallaştırma olduğunu ve bu kavramsallaştırma biçiminin toplumsal açıdan yoksulları “öteki” olarak konumlandırmaya yönlendirdiğini ifade etmiştir.

Yoksulluk olgusuna dair yaklaşımlar arasında sistem kaynaklı perspektifler de mevcuttur. Sistem kaynaklı yoksulluk teorilerinin başında Marksist teori gelmektedir. Marksist Yaklaşım’a göre, kapitalist sistemde yoksulluk, kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkar ve bu durumun temel nedeni, üretici sınıf olan proletaryanın emeğinin kapitalist sınıf tarafından

sistematik olarak sömürülmesidir. Kapitalist ekonominin temel işleyiş ilkeleri, bu sömürünün giderek artmasını zorunlu kılar ve bu durum, sistemi kendi içinde çelişkili ve sürdürülemez hale getirir. Sömürünün artışı, işçi sınıfının giderek daha fazla yoksullaşmasına yol açar ve yoksulluk, kapitalist ekonominin yapısal bir özelliği olarak kalıcı bir hale gelir. Eşitsizlik ve sınıf farklılıklarını derinleştiren kapitalist yapının işleyişi, serveti kapitalist sınıfın elinde yoğunlaştırırken, işçi sınıfını giderek daha fazla yoksullaştırır. Bu nedenle Marksist Yaklaşım, yoksulluğu sadece bireylerin değil, sistemin yapısal bir sorunu olarak değerlendirir ve çözümün bu yapının radikal bir şekilde dönüştürülmesiyle mümkün olacağını savunur (Ersoy & Şengül, 2002).

Marksist perspektife göre, yoksulluk, kapitalist sistemin yapısal ve sınıfsal dinamiklerinden kaynaklanır. Bu yaklaşım, yoksulluğu kapitalizmin sınıf yapısından ve içsel çelişkilerinden bağımsız ele almanın yanıltıcı olduğunu savunur. Kapitalist sistem, üretilen zenginliğin toplumsal sınıflar arasında eşitsiz dağılımına neden olur; bu da yoksulluğun temel kaynağını oluşturur. Dolayısıyla, kapitalizm ve sınıflı toplum yapısı sürdükçe, eşitsizlikler ve yoksulluk da devam edecektir. Bu görüş, Malthus'un nüfus teorisine karşı Marx'ın eleştirileriyle de örtüşmektedir. Marx, Malthus'un nüfus artışının ekonomik sorunlara yol açtığı görüşünü eleştirerek, iyi bir toplumsal örgütlenme ile nüfus fazlalığının sorun yaratmayacağını, işsizlik ve yoksulluğun asıl nedeninin kapitalizm olduğunu belirtmiştir. Zenginliğin adil bir şekilde dağıtılması halinde, kaynakların nüfus artışına uyum sağlayacağını savunmuştur (Sabbağ, 2020).

Yoksulluğu sınıfsal bir düzeyde ele alan bir diğer sosyolog Peter Townsend, yoksulluğu sermaye ve kapitalizm ilişkisinin doğal bir sonucu olarak değil Weber'in ifadesiyle “*sınıf altı*” olma durumuyla açıklamaktadır. Bu anlayışa göre yoksullar yalnızca gelir eksikliği yaşayan bir kitle değildirler, ayrıca yoksullar toplumun geneline göre itibar eksikliği olan kitlelerdir. Bir başka ifadeyle yoksullar sosyal dışlanmaya maruz kalan ve itibardan mahrum sınıf altı gruplardır. Bu sınıf altı gruplar; süregelen hastalığı olanlar, emekliler, tek ebeveynler, kronik işsizler, eski hükümlüler gibi çeşitli nedenlerle sosyal sermaye açısından güçsüz kesimlerdir (Townsend, 1979).

Zygmunt Bauman'a göre, 2. Dünya Savaşı'nın ardından gelişen tüketim toplumlarında, yoksulluk, bireylerin tüketim kapasiteleri üzerinden tanımlanan bir dışlanma biçimi haline gelmiştir. Tüketim toplumunun normlarına ayak uyduramayan yoksullar, “*yetersiz tüketiciler*” olarak nitelendirilir ve toplumdan dışlanırlar. Bu bağlamda, zenginler küresel ölçekte yüksek bir hareketlilik kapasitesine sahip, özgürce seyahat eden ve dünyayı deneyimleyen “*turistler*” olarak tanımlanırken, yoksullar, savaşlar, işsizlik ve evsizlik gibi nedenlerle bulundukları

yerlerde yaşamlarını sürdüremeyen, hareket kabiliyetleri kısıtlanmış “*aylaklar*” olarak görülmektedir. Bu ikili yapı, modern toplumda yoksulların maruz kaldığı mekânsal ve sosyal sınırlamaları gözler önüne sermektedir. Aylaklar, sürekli bir yerinden edilme, köksüzlük ve belirsizlik hali içinde yaşarken, turistler, küreselleşmenin sağladığı imkânlarla dünyayı dolaşabilme ayrıcalığını kullanmaktadır (Bauman, 1998). Bauman’ın “*turist*” ve “*aylak*” ayrımı, modern toplumdaki tüketim temelli dışlanmayı anlamada önemli bir çerçeve sunar. Bu ayrım, zenginlik ve yoksulluğun yalnızca ekonomik bir mesele olmadığını, aynı zamanda bireylerin toplumsal statüleri, hareketlilik imkânları ve tüketim kapasiteleri üzerinden tanımlanan bir sosyal hiyerarşiyi yansıttığını göstermektedir.

Yapısal işlevselci yaklaşım ise yoksullukta dâhil tüm toplumsal olguları, toplumsal yapıya olan katkıları temelinde analiz etmektedir. Bu yaklaşımın kurucusu olarak kabul edilen Emile Durkheim, toplumu bir bütün olarak ele alır ve toplumsal yapının işlevsel bütünleşme aracılığıyla sürdüğünü savunur. Yapısal işlevselciliğe göre, toplumda var olan eşitsizlikler, Marksist Yaklaşım’da iddia edildiği gibi bir çatışma kaynağı değildir; aksine, bu tür eşitsizlikler toplumsal düzenin korunmasına ve bütünleşmeye katkıda bulunmaktadır (Shildrick & Rucell, 2015).

1940’larda Kinsley Davis ve Wilbert Moore tarafından geliştirilen ve Davis-Moore tezi olarak bilinen bu açıklama, toplumsal tabakalaşmanın ve eşitsizliğin evrensel olduğunu savunur. Onlara göre, eşitsizlik, toplumların işleyişi için işlevsel bir olgudur çünkü toplumda belirli görevlerin yerine getirilmesi ve bu görevlerin farklı yeteneklere sahip bireylerce üstlenilmesi gereklidir. Daha karmaşık veya önemli görevleri yerine getiren bireylerin daha yüksek ödüller alması, bu tür eşitsizlikleri işlevsel kılar. Bu bağlamda, yoksulluk, toplumun işlevsel dengesinin bir parçası olarak görülür; örneğin, daha düşük gelirli işler, toplumun sürdürülebilirliği açısından gerekli görevleri yerine getirir (Davis & Moore, 1945).

Gans (1971) ise toplumsal eşitsizliklerin tüm toplumlarda var olduğunu ve bu eşitsizliklerin toplumun işleyişine işlevsel katkılar sağladığını savunur. Bu yaklaşımla yoksulluk, yalnızca bireysel ya da ekonomik bir sorun değil, aynı zamanda toplumun bütünlüğünü sağlayan işlevsel bir unsur olarak görülmektedir. Yoksulların, toplumda istenmeyen ya da “*kirli*” işleri yapması, bu işlevlerden biridir. Bu sayede, yoksul olmayan grupların statüsü korunur ve toplum içindeki iş bölümü devam eder. Yoksulluğun diğer işlevleri arasında, toplumdaki baskın grupların meşruiyetini güçlendirme rolü bulunur. Yoksulların suç ve sapma gibi davranışlarla varlıklarını ortaya koymaları, baskın grupların toplumsal düzeni koruma konusundaki otoritesini pekiştirir. Ayrıca yoksullar, toplumdaki diğer gruplar tarafından tüketilmeyen defolu, eski ya da günü geçmiş malları tüketerek ekonomik sistemin

sürdürülmesine katkıda bulunur. Merhamet, dayanışma ve yardım mekanizmaları da yoksulluğun işlevsel bir yönünü oluşturur. Yoksullar, varlıklı kesimin bu tür duygularını harekete geçirerek onların vicdanını rahatlatır ve sosyal düzenin ahlaki dengesinin korunmasına yardımcı olur. Bu görüş, yoksulluğun, toplumsal düzenin devamı açısından işlevsel bir unsur olduğunu ileri süren yapısal işlevselci bakış açısının temelini oluşturur (Gans, 1971). Yapısal işlevselci yaklaşımın yoksulluğa bakışı, eşitsizliğin doğal ve gerekli bir düzen olduğunu savunurken, eleştirel sosyologlar bu görüşe katılmamaktadır. Eleştirel yaklaşımlar, bu tür eşitsizliklerin toplumsal düzene katkıda bulunmanın aksine, toplumsal adaletsizliği pekiştirdiğini ve dezavantajlı grupların daha fazla dışlanmasına neden olduğunu öne sürmektedir.

C. Wright Mills, işlevselciliğin toplumsal yapıları sorgulamaktan çok, onları doğal bir düzen olarak kabul ettiğini belirtmektedir. Ona göre, bu durum, eşitsizliklerin ardındaki güç ilişkilerinin ve iktidar mekanizmalarının göz ardı edilmesine neden olmaktadır (Mills, 1959). Aynı şekilde, Herbert Marcuse, işlevselciliğin kapitalist toplumdaki eşitsizlikleri ve yoksulluğu meşrulaştırdığını, bu nedenle sömürü ve dışlanmayı göz ardı ettiğini iddia etmektedir (Marcuse, 1964).

Pierre Bourdieu ise eşitsizliklerin yalnızca işlevsel bir düzene hizmet ettiğini öne sürmenin, kültürel, ekonomik ve sosyal sermayenin toplumsal eşitsizlikleri yeniden üretmedeki rolünü ihmal ettiğini vurgulamaktadır (Bourdieu, 1984). Erving Goffman, yoksulluk bağlamında bireylerin damgalanma ve dışlanma süreçlerine odaklanarak, işlevselci yaklaşımın bireysel deneyimleri göz ardı ettiğini ileri sürmektedir (Goffman, 1963).

Daha geniş bir perspektifle, Immanuel Wallerstein, eşitsizliklerin küresel ekonomik sistemin bir sonucu olduğunu ve işlevselciliğin bu tarihsel ve yapısal bağlamı dikkate almadığını vurgulamaktadır. Wallerstein'a göre, yoksulluk, dünya-sistemindeki merkez ve çevre ülkeler arasındaki eşitsiz güç ilişkilerinin bir sonucudur (Wallerstein, 1974). Nancy Fraser ise, toplumsal eşitsizliklerin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda kültürel ve politik boyutlarıyla ele alınması gerektiğini belirterek, işlevselci yaklaşımların bu çok boyutlu eşitsizlikleri göz ardı ettiğini aktarmaktadır (Fraser, 1997). Özetle; eleştirel yaklaşımlar, toplumsal yapının sorgulanması ve eşitsizliklerin giderilmesi için daha kapsamlı analizlerin gerekliliğine dikkat çekmektedir.

Bağımlılık kuramı ise yoksulluğu küresel ekonomik sistemin tarihsel ve yapısal bir sonucu olarak ele almaktadır. Bu kurama göre, küresel sistemdeki eşitsizlikler, gelişmiş ülkeler (merkez) ile az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler (çevre) arasındaki bağımlılık ilişkileri nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bağımlılık kuramcıları, az gelişmiş ülkelerin yoksulluğunu,

gelişmiş ülkelerin zenginliğinin bir sonucu olarak görmektedir. Özellikle kapitalist dünya sisteminin, çevre ülkeleri hammadde tedarikçisi ve ucuz iş gücü kaynağı olarak kullanarak ekonomik sömürüyü sürdürdüğü savunulmaktadır. Bu anlayışa göre çevre ülkeler, merkez ülkelerin kalkınmasını destekleyen bir ekonomik yapıya zorlanmıştır ve bu durum, çevre ülkelerde kronik yoksulluğa yol açmaktadır (Frank, 1967).

Samir Amin, bağımlılık ilişkilerinin salt ekonomik değil, aynı zamanda kültürel ve politik boyutlarını da vurgulamıştır. Ona göre, çevre ülkeler, yalnızca ekonomik kaynaklarını değil, aynı zamanda kültürel bağımsızlıklarını da kaybederek, merkez ülkelerin etkisine maruz kalmaktadır. Amin, yoksulluğun bu nedenle bağımlılık sisteminden kaynaklanan çok boyutlu bir sorun olduğunu ileri sürmektedir (Amin, 1976).

Paul Baran, bağımlılık teorisinin öncülerinden biri olarak, yoksulluğun ve az gelişmişliğin nedenlerini kapitalist sistemin yapısal özellikleriyle açıklamaktadır. Ona göre, az gelişmiş ülkeler, gelişmiş ülkelerin ekonomik çıkarları doğrultusunda sömürülen kaynak bölgeleri haline getirilmiştir. Baran, özellikle “*ekonomik artık*” kavramına vurgu yapmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde yaratılan ekonomik artık (artı değer), yerel kalkınma ve refah için kullanılmak yerine, dışa aktarılmakta ve gelişmiş ülkelerin sermaye birikimine katkıda bulunmaktadır (Baran, 1957).

De Janvry ve Garramon, bağımlılık kuramı çerçevesinde yoksulluğu “*yapısal bağımlılık*” bağlamında analiz etmektedir. De Janvry ve Garramon, az gelişmiş ülkelerdeki yoksulluğun, küresel ekonomik sistemin bir yan ürünü değil, aksine doğrudan bir sonucu olduğunu savunmaktadır. Ona göre, gelişmiş ülkeler, az gelişmiş ülkelerin ekonomik sistemlerini yalnızca kaynak sömürüsü için değil, aynı zamanda düşük maliyetli iş gücü ve hammadde temin etmek için manipüle etmektedirler. De Janvry ve Garramon, bağımlılığın yalnızca ekonomik boyutla sınırlı kalmadığını, aynı zamanda kültürel ve politik bağımlılığı da içerdiğini vurgulamaktadır. Bu bağımlılık, az gelişmiş ülkelerin kendi politikalarını geliştirme ve uygulama kapasitesini sınırlandırarak, bu ülkeleri sürekli olarak yoksulluğa ve dış müdahaleye açık hale getirmektedir. Ona göre, bağımlılık ilişkilerinin ortadan kaldırılması, yoksulluğun çözülmesi için temel bir gerekliliktir (De Janvry & Garramon, 1977).

Bağımlılık kuramı, az gelişmiş ülkelerdeki yoksulluğun küresel ekonomik sistemin yapısal eşitsizliklerinden kaynaklandığını savunurken, birçok eleştiriyi de beraberinde getirmiştir. Bu eleştirilerden biri, kuramın ekonomik determinist yapısıdır; eleştirmenler, az gelişmiş ülkelerin kalkınamamasını tamamen dış faktörlere bağlamasının, iç politika hatalarını ve yerel dinamikleri göz ardı ettiğini belirtmektedir (Cardoso & Faletto, 1979). Ayrıca, kuramın az gelişmiş ülkelerin bağımsız kalkınma ve reform yapma kapasitesini küçümsediği öne

sürülmüştür. Örneğin, Güney Kore ve Singapur gibi ülkelerin başarılı kalkınma süreçleri, bağımlılık kuramının pesimist yaklaşımlarına bir karşı argüman olarak sunulmaktadır (Rostow, 1960). Bunun yanı sıra, kuramın küresel kapitalizmin dinamik yapısını yeterince hesaba katmadığı ve teknolojik ilerlemenin veya küresel ticaretin az gelişmiş ülkeler için sunduğu fırsatları göz ardı ettiği belirtilmiştir (Bhagwati, 2004). Yerel ve kültürel faktörlerin etkisini ihmal etmesi de bir başka eleştiri olarak öne çıkmaktadır. Örneğin, yolsuzluk ve kötü yönetim gibi yerel sorunların bağımlılık ilişkileri kadar yoksulluğa yol açabileceği savunulmaktadır (Huntington, 1968).

Yetkinleştirme kuramı (empowerment theory) ise yoksulluktan kurtulmak için bireylerin yalnızca maddi kaynaklarla desteklenmesinin yeterli olmadığını, aynı zamanda sosyal, psikolojik ve politik olarak güçlendirilmelerinin gerektiğini savunmaktadır. Bu kurama göre, bireylerin kendi yaşamlarını kontrol etme kapasiteleri artırılmalı ve bu bireyler toplumsal karar alma süreçlerine aktif olarak dâhil edilmelidir (Zimmerman, 2000). Yetkinleştirme, yoksullukla mücadelede bireylerin toplumsal dışlanmadan kurtulmasını ve daha aktif bir toplumsal aktör haline gelmesini hedeflemektedir.

John Friedmann, yetkinleştirme kuramını mekânsal ve yapısal bir bağlama yerleştirerek, yoksulluğun mekânsal ve sosyal eşitsizliklerle bağlantılı olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre, yoksulluk sadece bireylerin ekonomik kaynaklara erişememesinden değil, aynı zamanda politik ve sosyal karar alma süreçlerinden dışlanmalarından kaynaklanmaktadır. Friedmann, bu dışlanmanın üstesinden gelmek için bireylerin yerel topluluklar içinde güçlendirilmesi gerektiğini savunur ve “*insan odaklı kalkınma*” yaklaşımını önerir (Friedmann, 1992). Bu yaklaşım, bireylerin ve toplulukların sosyal, politik ve ekonomik sistemlere entegre edilmesini ve böylece yaşam kalitelerinin artırılmasını amaçlar. Bu yaklaşıma göre yoksullukla mücadelede bireylerin yalnızca kaynaklara erişimlerini artırmak değil, aynı zamanda sosyal ve politik katılımını teşvik etmek temel hedef olmalıdır.

Yoksulluğa dair tüm bu kuram ve yaklaşımlar ilgili fenomeni farklı bakış açılarıyla ve farklı düzeylerde ele almaktadır. Ted Bradshaw (2007) “Theories of Poverty and Anti-Poverty Programs in Community Development” adlı çalışmasında bu kuramları sınıflandırmıştır. İlgili çalışmadan hareketle 5 yoksulluk kuramına ilişkin bilgiler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Beş yoksulluk kuramı ve müdahale boyutu

Yoksulluk Teorisi	Yoksulluğun Nedeni	Nasıl İşler?	Toplum Temelli Müdahale	Örnekler
Bireysel Teori	Tembellik, kötü tercihler, yeteneksizlik	Rekabet, kazananları ödüllendirir ve	Rehabilitasyon, eğitim, danışmanlık ve	Sosyal yardım programları,

	veya doğuştan gelen yetersizlikler	başarısızları cezalandırır.	erişilebilir güvenlik sağlama.	rehabilitasyon merkezleri
Kültürel Teori	Alt kültür, üretken olmayan değerler benimser.	Toplum, alt kültür değerleriyle uyumsuzluk yaratır.	Kültürel çeşitliliği değerlendirme, topluluk oluşturma, yeni sosyalizasyon fırsatları sağlama.	Anaokulu programları, liderlik gelişimi, kültürel projeler
Politik-Ekonomik Yapısal Teori	Sistemati bariyerler, yoksulları kaynaklara erişimden mahrum bırakır.	Bariyerler, doğrudan veya dolaylı olarak yoksulları dışlar.	Politik ve ekonomik güç kazandırma; savunuculuk ve organizasyon çalışmaları.	Ulusal yeniden dağıtım politikaları, yerel kalkınma projeleri
Coğrafi Teori	Sosyal avantajlar ve dezavantajlar belirli bölgelerde yoğunlaşır.	Kaynakların dağılımındaki eşitsizlikler ve yerel farklılıklar bu dengesizliği artırır.	Kentsel yenileme projeleri, kırsal ağlar geliştirme ve bölgesel kalkınma projeleri.	Kentsel dönüşüm projeleri, altyapı yatırımları
Kümülatif ve Döngüsel Teori	Yoksulluk, bireysel ve toplumsal eksikliklerin karşılıklı etkileşiminden kaynaklanır.	Sorunlar birbirini besler, karmaşık bir yoksulluk döngüsü oluşturur.	Bireysel ve toplumsal sorunları bir arada ele alarak döngüyü kırma çalışmaları.	Toplum kalkınma şirketleri, varlık temelli kalkınma yaklaşımları

Kaynak: Bradshaw (2007)'in, "Theories of Poverty and Anti-Poverty Programs in Community Development" çalışmasından uyarlanmıştır.

Tablo 2 incelendiğinde yoksulluk olgusuna kuramsal bakışların oldukça çeşitli olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca tüm bu kuramların her birinin güçlü ve zayıf yönlerinin olduğu, diyalektik unsurlar içerdiği ve dikotomiler barındırdığı söylenebilmektedir. Son olarak politika yapıcılar ve karar vericiler açısından yoksulluğa hangi perspektiften bakıldığının, yoksullukla mücadele stratejilerine de yön verdiğini söylemek mümkündür.

1.1.3. Yoksullukla Mücadele

Yoksullukla mücadele bağlamında, sosyal yardımların köklü bir geçmişe sahip olduğu bilinmektedir. Devlet eliyle yürütülen sistematik sosyal yardım uygulamalarına gelmeden önce, dünya toplumlarında farklı biçimlerde yardımlaşma pratiklerinin yaygın olduğu görülmektedir. Günümüzde dahi, bu geleneksel yardımlaşma biçimlerinin, ilk dönemlerindeki kadar olmasa da önemini koruduğu ve etkisini sürdürdüğü söylenebilir. Özellikle dini kuralların, kabile dayanışmasının, akrabalık, komşuluk ve meslektaşlık ilişkilerinin bir gereği olarak yapılan yardımlar bu kapsamda değerlendirilebilir. Modern dönemde ise sosyal yardımların en geniş kapsamlı biçimi, devlet destekli programlarla sağlanmakta; buna ek

olarak, ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının da bu alanda önemli roller üstlendiği gözlemlenmektedir (Kaya, 2009). Özellikle Avrupa toplumlarında refah devleti bağlamında gerçekleştirilen sosyal yardım modelleri küreselleşmenin de etkisiyle yoksullukla mücadele yöntemlerine yön vermektedir. Bu nedenle refah devletinin nasıl ortaya çıktığı ve ne anlama geldiğine kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Refah devleti kavramı, ilk olarak 19. yüzyılın sonlarında Almanya'da sosyal güvenlik alanında alınan önlemlerle birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Almanca'daki karşılığı olan “Wohlfahrtsstaat” terimi, 1870’li yıllarda kürsü sosyalistleri tarafından literatüre kazandırılmıştır. Ancak, kavramın kapsamlı bir şekilde gelişimi ve yaygın olarak kullanımı, esasen İkinci Dünya Savaşı sonrasına dayanmaktadır. Refah devleti anlayışı, kapitalist ekonomilerin endüstrileşme süreciyle birlikte ortaya çıkan sosyal sorunlar, artan eşitsizlikler ve güvensizlikler karşısında, siyasal hakların genişlemesiyle devletin bu problemlere kayıtsız kalamayacağı düşüncesinden doğmuştur (Koray, 2005).

Refah devleti, gelir dağılımını toplumun üst gelir gruplarından (genellikle ekonomik olarak aktif bireylerden) alarak, güvence altına alınmış alt gruplara (örneğin, hasta, yaşlı, engelli, işsiz ve yoksul bireyler) yönlendiren mekanizmalar aracılığıyla vatandaşlarına asgari bir yaşam standardı sağlamayı amaçlayan bir devlet modelidir. Bu model, gelir eşitsizliğini azaltmayı, bireylerin ve ailelerin karşı karşıya kalabileceği sosyal sorunların çözümüne destek olmayı, kişisel ya da ailevi sorunlara neden olabilecek risklerin (örneğin, hastalık, yaşlılık, işsizlik) etkilerini hafifletmeyi ve toplumun tüm üyelerinin en iyi sosyal koşullara erişimini sağlamayı hedeflemektedir (Lindbeck, 2004). Refah devletinin temel odak noktası, gelirin zengin kesimlerden daha düşük gelir gruplarına yeniden dağıtılmasıdır. Bu bağlamda, yüksek oranlı gelir vergileri, temel tüketim mallarına yönelik sübvansiyonlar ve refah harcamalarının genel politika araçları haline gelmesi bu yaklaşımın somut örnekleri olarak değerlendirilebilir (Ulutürk ve Dane, 2008).

Refah devleti yaklaşımları, devletin üstlendiği sorumlulukların kapsamına bağlı olarak, dar bir faaliyet alanına sahip minimalist bir modelden, oldukça geniş bir faaliyet alanını içeren kapsayıcı bir modele kadar çeşitlilik göstermektedir. Başka bir deyişle, refah rejimlerinin tanımlanması, bireylerin karşı karşıya kalabileceği risklerin nasıl paylaşıldığına dayanmaktadır. Devletin rolü, yalnızca en yoksul kesime yönelik sınırlı (residual) ve asgari (minimalist) bir yaklaşım ile tüm toplumu kapsayan ve kurumsallaşmış (institutional) bir anlayış arasında değişmektedir. Bu iki yaklaşım, toplumsal olarak üstlenilen risklerin kapsamı ve korunmaya ihtiyaç duyduğu düşünülen bireylerin sayısına göre birbirinden ayrılmaktadır (Esping-Andersen, 1999; akt.; Buğra & Keyder, 2006, s. 34).

Orta Çağ'ın başından Sanayi Devrimi'ne kadar olan dönemde, Hristiyan Avrupa'da sosyal güvenlik alanında alınan tedbirler ve uygulamalar, genellikle dini kurallara dayanarak ya da şehirler veya devlet tarafından sağlanan yardımlarla şekillenmiştir. Benzer şekilde, İslam ülkelerinde sosyal güvenlik uygulamaları, dinî kurallar (Kur'an) doğrultusunda yapılan yardımları, ahilik ve diğer meslek teşekkülleri çerçevesindeki dayanışmayı ve vakıflar aracılığıyla sağlanan destekleri kapsamaktaydı (İkizoğlu, 2000). Refah Devletinin altın çağı olarak adlandırılan 1945-1975 dönemi, birçok ülkede istihdamın arttığı, sosyal hakların genişlediği ve refah devleti anlayışının kurumsallaştığı bir dönem olmuştur. Ancak, 1975 sonrası yaşanan birinci ve ikinci petrol krizleriyle birlikte, refah devletinin temelini oluşturan ekonomik, siyasi ve sosyal yapılar hızlı bir dönüşüm sürecine girmiştir (Kleinman, 2002).

Yoksulluk, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için önemli bir sorun teşkil etmekte, ancak özellikle gelişmekte olan ülkelerde kalkınma çabalarını zorlaştıran kritik bir engel olarak öne çıkmaktadır. Çok boyutlu ve ülkeler arasında farklılık gösteren bir olgu olması nedeniyle, yoksullukla mücadele için tek bir çözüm önerisi sunulması mümkün değildir. 2000 yılı Dünya Kalkınma Raporu'nda yoksullukla mücadele kapsamında üç temel politika aracı vurgulanmıştır: fırsat, yetki verme ve güvenlik (Lustig & Stern, 2000). *Fırsat (Opportunity)*: Büyüme, yatırım ve teknolojik gelişme yoluyla yoksullara yönelik maddi olanakların (örneğin, iş, kredi, altyapı hizmetleri, eğitim, temiz su ve sağlık hizmetleri) artırılması anlamı taşımaktadır. Bu imkânların sağlanması için istikrarlı mali ve parasal politikaların yanı sıra basit ve şeffaf düzenlemeler yapılmalı, yatırımlar teşvik edilmelidir. Özel yatırımlar kamu yatırımlarıyla desteklenerek bu süreç güçlendirilebilir. *Yetki Verme (Empowerment)*: Devlet ve sosyal kurumların işlevselliğini artırmayı amaçlayan adımlar, ekonomik büyüme ve sosyal hareketlilik üzerindeki sınırlamaları azaltarak hem eşitliğe hem de ekonomik kalkınmaya katkı sağlanmasını içermektedir. Âdemi merkeziyetçi bir yönetim yapısı oluşturularak, yeterli mali ve teknik imkânların sağlanması durumunda, kamu kurumları yoksulların sorunlarına daha etkin bir şekilde müdahale edebilir. *Güvenlik (Security)*: bu politika ile hastalık riskini azaltmak için kamu sağlık kampanyalarını, su baskınlarına karşı baraj inşaatlarını ve ekonomik krizleri önlemek amacıyla güçlü makroekonomik ve finansal politikaları önermek anlamında öne çıkmaktadır (Uzun, 2001). Bu üç politika aracı, yoksullukla mücadelenin temel dinamiklerini belirlerken, belirli stratejik yaklaşımlar çerçevesinde uygulanabilirlik kazanmaktadır.

1.1.3.1. Yoksullukla Mücadele Yaklaşımları

Yoksullukla mücadelede, stratejiler üç temel yaklaşım etrafında şekillenmektedir: “Dolaylı Yaklaşım”, “Doğrudan Yaklaşım” ve “Radikal Reform Yaklaşımı”. Bu yaklaşımlar,

yoksullukla mücadelenin farklı boyutlarını ele alarak, sorunun çözümüne yönelik çeşitli stratejiler sunmaktadır (İncedal, 2013; Şenses, 2001).

Dolaylı yaklaşım, bir ülkenin mevcut kaynaklarının toplumdaki bireylerle paylaşılması yoluyla refah düzeyini ve gelirleri artırmayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu bakış açısı, ilk olarak 1950'li yıllarda birçok kalkınma ekonomisti tarafından tartışmaya açılmış ve 1980'lerde neo-liberal kalkınma modeli çerçevesinde yeniden önem kazanmıştır. Bu yaklaşımı savunan ekonomistlere göre, ekonomik kalkınma ve büyüme sağlanarak yoksullukla etkili bir şekilde mücadele edilebilir. Dolaylı yaklaşımda izlenmesi gereken temel strateji, sanayileşme süreçlerini hızlandırmak ve altyapı yatırımlarına öncelik vermek olarak görülmektedir (Genç, 2010). Ekonomik büyümenin yoksulluk üzerindeki etkilerini ele alan bu yaklaşım, büyüme ile yoksulluk arasındaki ilişkinin iki temel unsura dayandığını belirtmektedir. Birinci unsur, ekonomik büyümenin eğitim, sağlık gibi temel hizmetlerin yanı sıra istihdam olanaklarını artıracığı beklentisidir. İkinci unsur ise büyümenin gelir dağılımını iyileştireceği ve bu yolla dolaylı olarak yoksulluğu azaltacağı düşüncesidir. Özellikle genişleyen bir ekonomide, yeniden gelir dağılımını sağlayacak vergi politikalarını hayata geçirmek daha kolaydır. Bu durum, ekonomik büyüme ile yoksulluk arasında genellikle ters bir ilişkinin bulunmasının başlıca nedenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

Dolaylı yaklaşım genel kabul görse de çeşitli eleştirilere maruz kalmaktadır. İlk eleştiri, ekonomik büyümenin getirdiği faydaların toplumun tüm kesimlerine eşit şekilde dağıtılamayacağı ve büyümenin eşitsizliği artırabileceği yönündedir (Taşağal, 2022). Bu bağlamda, İncedal (2013), ekonomik gelişim sürecinde merkez bölgelerde yaşayanların sağlık, eğitim ve istihdam gibi olanaklardan daha fazla faydalandığını, buna karşın merkezden uzak bölgelerde yaşayanların bu hizmetlere yeterince ulaşamamasının görece yoksulluğu artırdığına dikkat çekmektedir (İncedal, 2013). Bir diğer eleştiri ise, her ülkenin ekonomik büyüme dinamiklerinin farklı olması nedeniyle, ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltacağına dair genellemelerin her bağlamda geçerli olmayabileceğidir (Taşağal, 2022). Dolaylı mücadele yaklaşımı, gelişmekte olan ülkelerde birçok iktisatçı ve yardım kuruluşu tarafından desteklenmekle birlikte, hangi alanlara öncelik verilmesi gerektiği konusunda tartışmalar yaratmaktadır. Genel bir değerlendirme yapıldığında, ekonomik büyümenin yoksulluğu azaltmak için önemli bir araç olduğu, ancak tek başına yeterli olmadığı sonucuna varıldığı belirtilmektedir (Arpacıoğlu, 2012).

Yoksullukla mücadelede *doğrudan yaklaşım*, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamak ve refah seviyelerini artırmak amacıyla devletin somut politikalar ve programlarla yoksul kesimlere destek sunmasını hedeflemektedir. Bu yaklaşım, sağlık, beslenme, eğitim ve konut

gibi temel hizmetlerin doğrudan ihtiyaç sahibi gruplara ulaştırılmasını öngörmektedir (Şenses, 2001). Kamu sektörü, bu süreçte sosyal yardım, sağlık, eğitim, vergi ve sosyal güvenlik politikaları gibi araçları kullanarak gelirin yeniden dağıtımında aktif bir rol üstlenmektedir. Türkiye’de doğrudan mücadele yöntemleri kapsamında, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü (SYDGM), Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Belediyeler, Kredi ve Yurtlar Kurumu ile Sivil Toplum Kuruluşları (STK) gibi kurumlar etkin bir şekilde görev üstlenmiştir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011).

Doğrudan mücadele yaklaşımına yönelik eleştiriler ise genellikle devlet yardımlarının bireylerde bağımlılık yaratabileceği ve çalışma hayatından uzaklaşmalarına neden olabileceği yönünde yoğunlaşmaktadır. Ayrıca, sosyal yardım fonlarının siyasi amaçlarla kullanılması gibi kaynakların verimli değerlendirilmesini zorlaştıran sorunlar da bu yaklaşımla ilişkilendirilmektedir. Hedefleme zorlukları da yardımın bölgesel, hane bazlı ya da bireysel olarak nasıl dağıtılacağına dair belirsizlikler doğurabilmektedir (Taşağal, 2022). Araştırmalar, doğrudan mücadele politikalarının emek arzını olumsuz etkileyebileceğini ve mevcut kaynakların etkin kullanımını sınırlayabileceğini göstermektedir (Arpacıoğlu, 2012). Doğrudan mücadele politikalarının etkinliğini artırmak ve yoksulluğu azaltmada başarılı olmak için üç temel koşul bulunmaktadır. İlki, kamuoyunda yoksullukla mücadelenin öncelikli bir hedef olarak kabul edilmesi ve bu doğrultuda politikaların geniş destek görmesidir. İkincisi, yoksulluk profillerinin doğru bir şekilde tanımlanması ve programların bu profillere uygun hale getirilmesidir. Üçüncü koşul ise, uygulamaların şeffaf bir şekilde yürütülmesi ve hızlı karar alabilen bürokratik mekanizmaların varlığıdır (Şenses, 2002).

Doğrudan ve dolaylı yaklaşımlar, yoksullukla mücadelede birbirini tamamlayan unsurlar olarak değerlendirilmelidir. Sürdürülebilir bir başarı elde etmek için, ekonomik büyümeyi hedefleyen dolaylı yaklaşımlar ile temel hizmetleri doğrudan sunmayı amaçlayan politikaların bir arada uygulanması gerekmektedir. Bu kapsamda, doğrudan yaklaşımla hayata geçirilen somut programlar, dolaylı yaklaşımla sağlanan ekonomik refah artışını destekleyerek yoksulluk sorununa daha kapsamlı bir çözüm sunabilir (Genç, 2010).

Radikal reform yaklaşımı, üretim araçlarının mülkiyetinin daha eşitlikçi bir şekilde dağıtılması ve üretim ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım, dolaylı ve doğrudan yaklaşımlardan farklı olarak bireysel değil, bölgesel temelli ve geniş ölçekli programlarla yoksullukla mücadeleyi hedeflemektedir. Uygulama şekli ülkeden ülkeye değişiklik göstermekle birlikte, temel amaç yoksul bölgelerdeki toplumların refah seviyesini artırmaktır. Bu yaklaşım, yoksul bölgelerin doğal ve beşeri kaynaklarını kullanarak bölgesel

potansiyeli harekete geçirmeyi amaçlamaktadır. Radikal reform kapsamında gerçekleştirilen yatırımlarla iki temel sonuç beklenmektedir. İlk olarak, yoksulların kaynaklara erişimini kolaylaştırmak ve bu sayede ekonomik büyümeyi desteklemek hedeflenir. İkinci olarak ise, bu yatırımların gerçekleştirilmesi ve sürekliliğinin sağlanması sırasında yoksullar için istihdam olanakları yaratılması planlanır. Bu şekilde, yoksullukla mücadele salt bireysel düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik yapıyı dönüştürmeye yönelik geniş çaplı bir perspektifle ele alınır. Bu yaklaşım 1950'lerde Çin'in yoksulluğu önlemede elde ettiği hızlı ve dikkat çekici başarısının, sonraki dönemlerde eski Doğu Avrupalıların sosyalist eski ülkeleri ve Küba da benzer yönde ilerlemelerin gerçekleşmesine ilham kaynağı olmuştur (Şenses, 2001).

İktisadi büyüme süreçlerinde, büyümenin temelinde yatan faktörlerin net bir şekilde belirlenmesindeki zorluk, yoksullukla mücadele yaklaşımlarının da kesin sınırlarla ayrılmasını zorlaştırmaktadır. Özellikle dolaylı ve doğrudan yaklaşımlar çerçevesinde ele alınan kamu yatırımları, yalnızca yoksullukla mücadeleye katkı sağlamakla kalmayıp iktisadi büyümeyi de tetiklemektedir. Ekonomik büyüme ve kalkınmanın birçok faktöre bağlı olarak sistematik bir şekilde ilerlemesi, yoksullukla mücadele yaklaşımlarını birbirine daha fazla bütünleşmiş hale getirmekte ve bu faaliyetlerin kesin hatlarla ayrılmasını güçleştirmektedir. Bu bağlamda dikkate alınması gereken, büyümenin hız ve ölçeğinin yanı sıra yoksullukla mücadelede baskın yaklaşımın doğru belirlenmesi ve büyümenin sağladığı artı gelirin yoksul kesimlere erişiminin etkin bir şekilde sağlanmasıdır.

Yoksullukla mücadele, tıpkı yoksulluk olgusu gibi çok boyutlu ve karmaşık bir konudur. İnsanlık tarihinin en eski sorunlarından biri olan yoksulluk, modern çağda da önemini korumakta, ancak geçmişten farklı biçim ve işlevlerle yeniden tanımlanmaktadır. Demirci'ye (2003) göre, modern dönemde yoksulluk, yalnızca bir toplumsal sorun olarak değil; üretim ve tüketim süreçlerinin devamlılığını sağlayan bir unsur olarak da konumlandırılmaktadır. Bu yaklaşıma göre, modern toplumların yoksullukla mücadele programları, yoksulluğu tamamen ortadan kaldırmayı değil onu sistemin işleyişine entegre ederek sürdürülebilir bir yapı içinde tutmayı amaçlamaktadır. Demirci (2003), bu durumun, yoksullukla mücadele süreçlerinin yalnızca sistem kaynaklı ihtiyaçlara değil aynı zamanda insani değerlere de dayanması gerektiğini vurgulamaktadır.

1.1.3.2. Dünya'da Yoksullukla Mücadele

Dünya genelinde yoksulluk, özellikle çok boyutlu yoksulluk bağlamında önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. UNDP ve Oxford Üniversitesi'nin Yoksulluk ve İnsani Gelişme İnisiyatifi (OPHI) tarafından yayımlanan 2023 Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk

Endeksi'ne (ÇBYE) göre, 110 ülkede yaşayan 6,1 milyar insanın 1,1 milyarı (%18'i) ağır çok boyutlu yoksulluk içinde yaşamaktadır. ÇBYE verilerine göre, yoksul bireylerin %84'ü kırsal alanlarda yaşamaktadır. Yoksulluk, Sahra Altı Afrika'da 534 milyon ve Güney Asya'da 389 milyon insanı etkilemektedir. Bu bölgelerdeki nüfusun büyük kısmı, eğitim, sağlık ve temel yaşam standartları gibi temel haklara erişimde ciddi kısıtlamalarla karşılaşmaktadır (UNDP & OPHI, 2023).

Küreselleşme süreci, ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri derinleştirerek yoksulluk sorununu dünyada daha karmaşık bir hale getirmiştir. Artık yoksulluk, yalnızca devletlerin çözmekle yükümlü olduğu bir sorun olmaktan çıkmış; bireylerin, hükümetlerin, özel sektörün, STK'lar ve ulusüstü örgütlenmelerin ortak çabalarını gerektiren çok yönlü bir mesele haline gelmiştir. Bu bağlamda ulusüstü örgütler dünya genelinde yoksullukla mücadele politikalarına yön vermektedir.

Küreselleşmeyle uluslararası ekonomik sistemdeki güç dengelerinin değişmesi, birçok gelişmekte olan ülkede gelir eşitsizliklerini artırmış ve yoksulluğun daha geniş kitlelere yayılmasına neden olmuştur. Özellikle, küresel piyasa mekanizmalarının ulusal ekonomiler üzerindeki etkileri, bazı toplumlarda yoksulluğu azaltmaya katkı sağlarken, diğerlerinde kırılgan grupların daha da marjinalleşmesine yol açmıştır. Bu bağlamda, yoksulluğun çözümü artık yalnızca ekonomik bir mesele olarak görülmemekte, aynı zamanda eğitim, sağlık, çevre ve sosyal koruma politikalarını kapsayan çok boyutlu bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmaktadır (Aktel, Kerman & Altan, 2007).

Son yıllarda küresel yoksullukla mücadelede uluslararası, bölgesel ve yerel düzeyde çok sayıda aktörün aktif rol aldığı gözlemlenmektedir. Yoksulluğun çok boyutlu bir sorun olarak ele alınması, kaynakların etkin bir şekilde mobilize edilmesini ve politikaların farklı düzeylerde desteklenmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda, küresel yoksulluğu azaltma çabalarına katkı sunan kurumlar, çeşitlilik ve iş birliği açısından dikkat çekici bir yapı sergilemektedir. Küresel düzeyde, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu (IMF), Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ve Sekreteryası, Birleşmiş Milletler uzmanlık kuruluşları ve OECD'nin Kalkınma Yardım Komitesi (DAC) gibi kuruluşlar, politika geliştirme ve finansman sağlama konusunda merkezi bir rol üstlenmektedir.

Bölgesel ölçekli organizasyonlar arasında İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT), İslam Kalkınma Bankası (İKB) ve Avrupa Birliği (AB) gibi yapılar, yoksulluğun bölgesel dinamiklerini ele alan yaklaşımlar geliştirmektedir. Bölgesel ölçekli organizasyonlar arasında İİT, İKB ve AB gibi yapılar, yoksulluğun bölgesel dinamiklerini ele alan yaklaşımlar geliştirmektedir. Bu kurumlar, özellikle kırılgan gruplar arasında yer alan tek ebeveynli ailelerin güçlendirilmesi, sosyal

yardımların koordinasyonu ve yoksulluğun kuşaklar arası aktarımının önlenmesi gibi konularda bölgesel stratejiler üretme potansiyeline sahiptir. Tezin odağında yer alan tek ebeveynli yoksul ailelerin çok katmanlı sorunları düşünüldüğünde, bu tür bölgesel yapıların uygulama kapasitesi ve politika yönelimi, karşılaştırmalı değerlendirmeler açısından analitik bir çerçeve sağlamaktadır. Bu aktörlerin yanında, ulusal hükümetler, ikili yardım kuruluşları, kalkınma odaklı STK'lar, yerel yönetimler ve sosyal hareketler de yoksullukla mücadelede önemli katkılarda bulunmaktadır. Özellikle, kadın hareketleri ve çevre temelli sosyal hareketler, yoksullukla mücadeleye yenilikçi ve insan odaklı çözümler sunmaktadır. Aynı zamanda, medya, sivil toplum, inanç temelli kuruluşlar, hayırseverler ve ünlü kişiler, yoksulluğa yönelik farkındalık yaratma ve toplumsal mobilizasyon sağlama konusunda kritik roller üstlenmektedir (Hulme, 2015).

Bu çok aktörlü ve çok düzeyli yapı, küresel yoksulluk sorununun çözümünde iş birliği ve koordinasyonun gerekliliğini bir kez daha ortaya koymaktadır. Yoksulluğun nedenlerini ve etkilerini ele almak için bu geniş kapsamlı aktörler ağı, sadece kaynakları değil aynı zamanda bilgi, deneyim ve yenilikçi yaklaşımları da bir araya getirmektedir. Bu durum, küresel ölçekte yoksullukla mücadelede sürdürülebilir ve etkili çözümler geliştirilmesine zemin hazırlamaktadır.

UNDP, 1965 yılında yoksulluğun, eşitsizliklerin ve dışlanmışlıkların ortadan kaldırılması amacıyla kurulmuş ve sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmeyi temel misyonu haline getirmiştir. Gelişmekte olan ülkelerle iş birliği içinde çalışan UNDP, yalnızca hükümetlerle değil, sivil toplum kuruluşları ve özel sektörle de ortaklaşa projeler yürüterek ekonomik ve sosyal kalkınma modelleri oluşturulmasına katkı sağlamaktadır (UNDP, 2023).

1990 yılından itibaren yayımladığı *İnsani Gelişme Raporları* ve geliştirdiği *İnsani Gelişme Endeksi (İGE)*, UNDP'nin küresel yoksullukla mücadeledeki en önemli araçlarından biri olmuştur. İnsani gelişim kavramını ortaya koyan UNDP, yoksulluğu yalnızca gelir temelli bir sorun olarak görmemiş; sağlık, eğitim, yaşam standartları ve sosyal dışlanma gibi gelir dışı faktörleri de yoksulluk hesaplamalarına dahil etmiştir. UNDP tarafından 1997 yılında yayımlanan *İnsani Gelişme Raporu*, “insani yoksulluk” kavramını tanımlamış ve yaşam süresi, eğitim, temel ihtiyaçlara erişim gibi göstergeleri içeren *İnsani Yoksulluk Endeksini* geliştirmiştir. 2010 yılında ise *ÇBYE*, yoksulluğun daha kapsamlı bir çerçevede ele alınmasını sağlamıştır (UNDP, 1997; UNDP, 2010).

UNDP'nin küresel yoksullukla mücadelede bir diğer önemli katkısı, 2000-2015 döneminde uygulanan “*Binyıl Kalkınma Hedefleri*”dir. Bu hedefler, yoksulluğun yarı yarıya azaltılmasını, eğitimde fırsat eşitliğinin artırılmasını, sağlık ve çevre koşullarının

iyileştirilmesini içermiştir. 2015 yılından itibaren ise *Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH)*, yoksulluğun her türünü ortadan kaldırmayı hedeflemiş ve daha geniş bir kapsamda ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliği ön plana çıkarmıştır (UNDP, 2015).

2030 SKH kapsamında yoksulluğun çok boyutlu doğasını ele alan UNDP, ülkelerin kalkınma planlarını desteklemek, sosyal koruma sistemlerini güçlendirmek ve uluslararası iş birliğini teşvik etmek gibi çok yönlü çalışmalar yürütmektedir. SKH'nin ilk hedefi olan “*Her tür yoksulluğu, nerede olursa olsun sona erdirmek*” amacı doğrultusunda, yoksulluğun yalnızca aşırı yoksulluk boyutunda değil, sosyal dışlanma ve hizmetlere erişim gibi tüm boyutlarında iyileştirme hedeflenmektedir. ÇBYE, bu kapsamda kullanılan önemli bir araç olarak, yoksulluğun insani yönlerini ölçmek ve çözüm geliştirmek için kritik bir referans sunmaktadır (UNDP, 2023). Bu yaklaşım, ekonomik kalkınmanın sosyal ve insani boyutlarla dengelenmesi gerektiğini vurgulamakta ve küresel yoksullukla mücadelede uluslararası iş birliğinin önemini göstermektedir (UNDP, 1990; UNDP, 2023).

IMF ise küresel yoksullukla mücadelede tarihsel süreçte önemli roller üstlenmiştir. Dünya Bankası, kuruluşundan itibaren İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın yeniden imarı için maddi destek sağlarken, zamanla enerjisini az gelişmiş ülkelerin kalkınmasına yöneltmiştir. Bu doğrultuda, 1978 yılından itibaren düzenli olarak yayımladığı “*Dünya Kalkınma Raporu*” aracılığıyla yoksulluğun farklı boyutlarını ele almış ve çözüm stratejileri geliştirmiştir. Özellikle 1980 ve 1990'lı yıllarda, yoksulluğun azaltılmasını ekonomik büyümenin ve kalkınmanın ayrılmaz bir parçası olarak görmüştür. Dünya Bankası'nın raporları, temel hizmetlere erişim, eğitim, sağlık ve gelir artışı gibi alanlarda kapsamlı politikalar önermiştir (World Bank, 1990). 1990'lı yıllarda, “*Yoksulluğu Azaltma Strateji Belgeleri*” (PRSP) ile yoksulluğun yalnızca ekonomik büyüme yoluyla çözülemeyeceği kabul edilmiş ve yoksulluğa çok boyutlu bir perspektifle yaklaşılmıştır. Dünya Bankası'nın bu dönemdeki raporları, fırsatların artırılması, güçlendirme mekanizmalarının geliştirilmesi ve güvenliğin sağlanması gibi üç temel strateji üzerine odaklanmıştır. 2000'li yıllarda yayımlanan raporlarda ise temiz su, elektrik, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlere erişim vurgusu öne çıkmıştır (Metin, 2013).

IMF ise yoksullukla mücadelede daha çok yapısal uyum programları ve makroekonomik politikalar yoluyla katkı sunmuştur. İlk olarak 1980'lerde düşük gelirli ülkeler için *Yapısal Uyum Kolaylıkları* programlarını uygulamaya koymuş, daha sonra “*Yoksulluğu Azaltma ve Büyüme Kolaylığı*” (PRGF) gibi girişimlerle bu çabalarını genişletmiştir. IMF'nin yapısal uyum programları, ekonomik istikrarı sağlamak ve büyümeyi hızlandırmak amacıyla düşük gelirli ülkelere finansman sağlamayı hedeflemiştir (IMF, 2018). Ancak, bu programların yoksulluk üzerindeki etkisi ve ekonomik eşitsizlikleri artırabileceği yönünde eleştiriler de

gündeme gelmiştir. Son yıllarda IMF, kriz zamanlarında düşük gelirli ülkelere yönelik “*Hızlı Kredi Kolaylığı*” (RCF) gibi programlar ve sosyal koruma harcamalarını kapsayan politikalar geliştirmiştir. Bu girişimlerde, yoksul ve savunmasız grupların korunması için sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik alanlarına öncelik verilmiştir. Ayrıca, Dünya Bankası ve diğer kalkınma ortaklarıyla iş birliğini artırarak sosyal koruma programlarını daha etkili bir şekilde uygulamayı hedeflemiştir (Karaçay, 2016).

Hem Dünya Bankası hem de IMF, yoksullukla mücadelede eşgüdümlü hareket etmiş, gelir artışını ve temel hizmetlere erişimi artırmayı amaçlayan stratejiler geliştirmiştir. Ancak, her iki kurumun politikaları, zaman zaman neoliberal yaklaşımlara dayalı eleştirilerle karşılaşmış ve programlarının yoksulluk üzerindeki etkisi tartışma konusu olmuştur. Bununla birlikte, bölgesel düzeyde sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda yoksullukla mücadele stratejileri geliştirilmeye devam edilmektedir.

İİT ise 1969 yılında Suudi Arabistan’da kurulmuş ve Türkiye dâhil 57 üye ülkesiyle, dayanışma ve işbirliğini geliştirme, sosyal ve ekonomik refahı artırma gibi çok boyutlu hedefler belirlemiştir. İİT’nin önemli amaçlarından biri de yoksullukla mücadeledir. Bu doğrultuda, İslam İşbirliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK-COMCEC) görevlendirilmiş ve yoksulluğun azaltılması, kuruluşun temel hedeflerinden biri olarak benimsenmiştir. İİT’nin üye ülkelerinin dörtte birinin günde 1,90 dolardan az bir gelirle yaşadığı gerçeği, yoksulluk sorununu kuruluşun öncelikli gündem maddelerinden biri haline getirmiştir (Dağ, 2018).

İSEDAK, yoksulluğun azaltılması amacıyla “*Yoksulluğun Azaltılması Çalışma Grubu*” gibi yapıların koordinasyonunda başarı hikâyelerini ve sorunları tartışmakta, politika önerileri geliştirmektedir. Ayrıca, Kalkınma İçin İslam Dayanışma Fonu (ISFD), Afrika İçin Özel Kalkınma Programı (SPDA) ve Mesleki Eğitim ve Öğretim Programı (İİT-VET) gibi projelerle yoksulluğu azaltma yönünde somut adımlar atmaktadır. Örneğin, İİT üyesi ülkelerde “*Toplum Temelli Sürdürülebilir Geçim Kaynakları*” ve “*Sosyal Koruma Sistemleri*” gibi projeler geliştirilmiştir. Bunun yanı sıra, İİT’nin yoksullukla mücadele teması çerçevesinde desteklediği toplam 17 proje bulunmaktadır (İSEDAK, 2019).

İİT, yoksullukla mücadelede yalnızca İSEDAK ile sınırlı kalmayarak, (İKB ve SESRIC gibi kurumlarla işbirliği yapmaktadır. 2025 Eylem Planı’nda, özellikle Sahra-altı Afrika ve Asya’daki yüksek yoksulluk oranlarına dikkat çekilmiş ve İslami sosyal finansman (zekât ve vakıf) gibi kaynakların daha etkili kullanımı önerilmiştir. Bunun yanı sıra, düşük gelirli üye ülkelerde yatırımların artırılması hedeflenmiştir (İİT, 2016).

İKB, üye ülkelerde yoksulluğu azaltma hedefini stratejik planlarının merkezine koymuş, bu kapsamda tarım, sağlık, eğitim ve su sanitasyonu gibi alanlarda projeler gerçekleştirmiştir. 2007 yılında oluşturulan ISFD, işsizlikle mücadele, okur-yazarlık oranlarının artırılması ve sağlık alanında iyileştirmeler yapmak üzere önemli bir fon kaynağı sağlamıştır. Banka, kuruluşundan itibaren özellikle düşük gelirli ülkelerde dokuz bini aşkın projeyi finanse ederek kalkınma işbirliğinde önemli bir aktör olmuştur (Ulusoy, 2007). İKB, yoksullukla mücadeleyi ahlaki bir zorunluluk olarak görmüş ve üye ülkelerde ekonomik kalkınmayı desteklemek amacıyla finansman sağlamanın yanı sıra çeşitli sosyal projeleri de hayata geçirmiştir. Tarım, sağlık, eğitim ve su sanitasyonu gibi alanlarda desteklenen projeler, özellikle az gelişmiş ülkelerde yaşam standartlarını yükseltmeyi hedeflemiştir. Bu çabalar, İİT'nin ve İKB'nin yoksulluğu salt ekonomik bir mesele olarak değil, çok boyutlu bir sorun olarak ele aldığını göstermektedir (Chronicle, 2008).

Dolayısıyla küresel anlamda yoksullukla mücadele, tarihsel süreç içerisinde farklı yaklaşımların ve aktörlerin katkısıyla şekillenmiştir. Küreselleşme, ekonomik eşitsizlikleri derinleştirerek yoksulluğu karmaşıklaştırsa da bu durum aynı zamanda uluslararası iş birliği ve çok boyutlu çözümlerin geliştirilmesi gerekliliğini de ortaya koymuştur. Bu bağlamda, yalnızca devletlerin değil, uluslararası kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin, özel sektörün ve bireysel çabaların da katkıda bulunduğu çok aktörlü bir mücadele dinamiği oluşmuştur.

Günümüzde yoksulluğun yalnızca ekonomik gelirle sınırlı bir sorun olmadığını anlaşılmaya, eğitim, sağlık, sosyal koruma ve temel hizmetlere erişim gibi insani boyutlar da yoksullukla mücadelenin temel unsurları haline gelmiştir. UNDP gibi kuruluşlar, İGE ve ÇBYE gibi araçlarla, yoksulluğu kapsamlı bir şekilde ölçme ve anlamaya yönelik önemli katkılar sağlamıştır. Aynı şekilde, Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası finansal kuruluşlar da yoksullukla mücadeleye yönelik stratejiler geliştirmiş, özellikle ekonomik istikrarın ve büyümenin desteklenmesi için programlar uygulamıştır.

Bölgesel ölçekte ise İİT gibi organizasyonlar, üyeleri arasında dayanışmayı artırarak yoksulluğu azaltma konusunda spesifik projeler geliştirmiştir. Bu bağlamda, yerel çözümlerle küresel yaklaşımların bir araya getirilmesi, yoksulluğun farklı bölgelerdeki etkilerini anlamak ve etkili müdahaleler geliştirmek açısından kritik öneme sahiptir.

Sonuç olarak, dünyada yoksullukla mücadele, çok boyutlu bir sorun olarak farklı düzeylerde eş güdümlü çabaları gerektirmektedir. Bu çabaların başarısı, yalnızca ekonomik büyümeye değil, aynı zamanda toplumsal eşitlik, insani gelişme ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine bağlıdır. Bu bağlamda, yoksulluğun farklı boyutlarını ele alan kapsayıcı ve uzun vadeli politikalar, mücadelede etkili bir yol haritası sunmaktadır.

1.1.3.3. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele

Türk toplumu açısından yoksulluk, tarih boyunca önemli bir sosyal sorun olarak varlığını sürdürmüş ve bu soruna yönelik çeşitli çözüm mekanizmaları geliştirilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nda yoksullukla mücadele, büyük ölçüde vakıf sistemi aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bu sistem, dinî ve kültürel değerlerin etkisiyle şekillenmiş, yerel kaynakları kullanarak bölgesel insani sorunlara çözüm üretmiştir. Ancak, 19. yüzyıldan itibaren Osmanlı’nın karşı karşıya kaldığı kitlesel sosyal sorunlar karşısında vakıf sistemi yetersiz kalmaya başlamış, bu da devletin sosyal sorunlara daha merkezi bir yaklaşımla müdahale etmesini gerekli kılmıştır (Akyol, 2011).

Osmanlı devletinde, Sultan II. Abdülhamid döneminde devletin sosyal koruma politikalarına yöneldiği görülmektedir. Bu dönemde, Tanzimat dönemindeki merkezileşme çabaları ve vakıf sisteminin zayıflaması, yoksullukla mücadelede devletin daha fazla sorumluluk almasını zorunlu kılmıştır. Özellikle bu dönemde uygulamaya konulan sosyal yardım faaliyetleri, modern anlamda Türkiye’nin sosyal devlet anlayışının ilk izlerini taşımaktadır. Devletin koruyucu bir rol üstlenmesi ve sosyal sorunlara doğrudan müdahale etmesi, bu dönemin karakteristik özelliklerinden biri olmuştur. Örneğin, Darülaceze kurumunun açılması, devlet eliyle yoksul ve muhtaç bireylere yönelik kompleks sosyal hizmet faaliyetlerinin uygulanmasına önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu tür uygulamalar, kimsesizleri koruma amacıyla devleti daha aktif bir sosyal aktör haline getirmiştir. Benzer şekilde, Muhtacin Maaşı gibi uygulamalar, kamu bütçesinden doğrudan yoksullara yardım sağlanması noktasında atılan adımlardan biri olarak öne çıkmıştır. Ancak, bu uygulamaların coğrafi olarak eşit şekilde uygulanamaması ve sistematik bir yapıya kavuşamaması, yoksullukla mücadelede sürdürülebilir bir etki yaratamamıştır (Salim, 2020). Öte yandan, bu uygulamalar, vakıf sistemindeki “hayırseverlik” anlayışını büyük ölçüde yansıtmaya devam etmiş, devletin sorumluluk üstlenme çabası ile geleneksel yardım anlayışı arasında bir bağ kurmuştur (Özbek, 2006). Osmanlı İmparatorluğu’nun yoksullukla mücadelede geliştirdiği vakıf temelli geleneksel yaklaşımlar, zamanla modern sosyal devlet anlayışının temelini oluşturacak uygulamalara evrilmiştir. Bu süreç, yerel yardımlaşma ve dayanışma odaklı sistemlerin, modern sosyal hizmetlerin ilk aşamalarına dönüşmesi açısından dikkat çekicidir.

Cumhuriyet Türkiye’si, yoksulluk sorunuyla mücadelede Osmanlı İmparatorluğu’ndan devraldığı sosyal yardım kurumlarını temel alarak yeni bir yön belirlemiştir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) ve Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu) gibi kuruluşlar, toplumsal dayanışmayı güçlendiren ve devletin sosyal sorumluluk anlayışını yansıtan önemli

aktörler olarak bu dönemde etkin bir rol oynamıştır. Bu kurumlar, kimsesizlik ve muhtaçlık sorunlarının çözümüne yönelik faaliyetlerini devlet erkânının desteğiyle sürdürmüş ve toplumsal dayanışmanın sembolü haline gelmiştir. 1920’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılmasından hemen sonra, sosyal yardımları organize etmek ve kamu sağlığı politikalarını uygulamak üzere Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı) kurulmuştur. Ancak bu yeni bakanlık, sosyal yardım hizmetlerinden ziyade sağlık politikalarına öncelik vermiştir. Sağlık yatırımları ve hijyen politikaları, yeni Cumhuriyet’in kalkınma ve modernleşme hedefleri doğrultusunda öncelikli alanlar olarak belirlenmiştir. Bu durum, sosyal yardım hizmetlerinin ikinci planda kalmasına ve yoksullukla mücadeleyle yönelik bütüncül bir yaklaşımın eksik kalmasına neden olmuştur (Özdemir ve Güneş, 2024). Bu bağlamda, Cumhuriyet dönemi sosyal yardım politikaları, bir yandan geleneksel yardım ve dayanışma anlayışından beslenirken, diğer yandan modern bir devlet organizasyonu altında yeniden yapılandırılmıştır. Ancak sosyal yardım hizmetlerinin kapsamı, sağlık alanındaki yatırımların gölgesinde kalmış ve yoksullukla mücadelede daha etkin bir sosyal devlet anlayışı oluşturmak uzun vadede mümkün olmuştur.

20. yüzyılın ikinci yarısında dünya genelinde yaşanan sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal değişimlerin etkisi, Türkiye özelinde de güçlü bir şekilde hissedilmiştir. Özellikle iç göç dalgalarıyla köyden kente olan nüfus hareketleri, geleneksel sosyal destek sistemlerinin zayıflamasına yol açmış ve sosyal sorunlara devletin daha aktif bir şekilde müdahale etmesi gerektiğine yönelik anlayışı güçlendirmiştir (Gölçek, 2023). Bu dönüşüm, sosyal devlet kavramının anayasal bir ilke olarak benimsendiği 1961 Anayasası’nda açıkça vurgulanmıştır. 1963 yılında, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuş, bu adım sosyal yardım ve hizmetlerin profesyonelleştirilmesi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Aynı dönemde, sosyal hizmetler alanında mesleki uzmanlık kazandırmayı amaçlayan yükseköğretim programlarının açılması, sosyal sorunlarla mücadelede bilimsel ve uzmanlaşmış bir yaklaşımın benimsenmesinin göstergesi olmuştur.

Türkiye’de sosyal yardım faaliyetlerinde yoksulluğu azaltmaya yönelik ilk büyük adım, 1976 yılında kabul edilen 2022 sayılı Kanun ile atılmıştır. Bu yasa, 65 yaşını doldurmuş, muhtaç, güçsüz ve kimsesiz vatandaşlara düzenli maaş bağlanmasını öngörmüş, böylece dezavantajlı gruplara yönelik gelir desteği politikalarını başlatmıştır. Bu uygulama, sosyal güvenlik sisteminden dışlanan kesimlere yönelik doğrudan bir destek sağlama açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Artan kentleşme ile giderek derinleşen kentsel yoksulluk sorununa çözüm üretmek amacıyla, 1986 yılında 3294 Sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu yasa, Türkiye genelinde il ve ilçelerde örgütlü bir yapıya

sahip Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV) aracılığıyla ayni ve nakdi yardımların yürütülmesini sağlamıştır. SYDV'ler, Türkiye'nin en yaygın sosyal yardım ağlarından biri haline gelmiş ve dezavantajlı gruplara yönelik desteklerin sistematik bir şekilde yürütülmesinde kilit rol üstlenmiştir. 1983 yılında kabul edilen 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu, sosyal hizmet faaliyetlerini daha kapsamlı bir yapıya kavuşturmuş ve bu hizmetler, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü (SHÇEK) aracılığıyla yürütülmüştür. 2011 yılında çıkarılan 633 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile SHÇEK, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı çatısı altına alınmış ve operasyonel kapasitesi daha da artırılmıştır.

Türkiye'nin 2018 yılında cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçmesiyle birlikte, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) adı altında sosyal yardım ve sosyal güvenlik politikaları birleştirilmiştir. Bugün, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, SYDV'lerle iş birliği içinde Türkiye'nin en kapsamlı sosyal yardım programlarını yürütmektedir (Salim, 2020).

Türkiye'de yoksullukla mücadele, farklı kamu kurumları arasında iş birliğine dayalı bir sistemle yürütülmektedir. Kamusal sosyal yardım hizmetlerinin ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasında sadece SYDV doğrudan sorumluluk üstlenmemekte, aynı zamanda dolaylı sorumluluk taşıyan diğer kamu kurumları da bu süreçte önemli roller üstlenmektedir (Kurtbaş, 2017). SYDV'ler, yoksullara yönelik ayni ve nakdi yardımların düzenli ve etkin bir şekilde ulaştırılmasından doğrudan sorumlu kamu kurumlarıdır. Ancak, bu hizmetlerin desteklenmesinde ve tamamlayıcı nitelikte sosyal yardım faaliyetlerinde bulunan dolaylı sorumlu kamu kurumları da mevcuttur. Bu kapsamda, ASHB'na bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, özellikle çocuk koruma politikaları çerçevesinde, risk altında bulunan yoksul ailelerin çocuklarına yönelik sosyal yardım ve destek hizmetleri sunmaktadır (Yıldırım ve Hız, 2018)

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Gençlik ve Spor Bakanlığı, eğitim ve spor alanında yoksulluk nedeniyle dezavantajlı duruma düşen çocuk ve gençlere yönelik maddi destek programları uygulamaktadır. Özellikle eğitim hizmetlerine erişim konusunda ekonomik zorluklar yaşayan öğrencilere sağlanan burslar, ücretsiz ders kitapları ve barınma imkanları bu kapsamda değerlendirilebilir (Erikli, 2016).

Belediyeler, yerel yönetim birimleri olarak, görev alanlarına giren bölgelerde yoksullukla mücadelede etkin bir rol oynamaktadır. Ayni yardımlar, gıda paketleri, barınma desteği ve sosyal hizmetlere erişim konusunda yerel halkın ihtiyaçlarına yönelik çeşitli hizmetler sunmaktadırlar. Belediyelerin sunduğu bu hizmetler, merkezi idarenin sosyal yardım

politikalarını tamamlayıcı bir nitelik taşımaktadır (Özel, 2015). Ayrıca, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Vakıflar Genel Müdürlüğü, Osmanlı döneminden miras kalan vakıf sistemini modern bir yapıda devam ettirerek, merkezi idare tarafından sağlanan kamusal sosyal yardımların yoksullara ulaştırılmasını sağlamaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü özellikle öğrencilere burs, yoksul ailelere yardım ve barınma hizmetleri sunarak bu alandaki görevini yerine getirmektedir (Salim, 2021).

Türkiye'de yoksullukla mücadelede STK'lar devletin sosyal politikalarını tamamlayıcı bir işlev görmektedir. STK'lar, temel ihtiyaçların karşılanmasından dezavantajlı grupların desteklenmesine kadar birçok alanda faaliyet göstermektedir. Özellikle gıda, barınma ve eğitim desteği gibi sosyal yardımların yanı sıra mesleki eğitim ve psiko-sosyal desteklerle bireylerin istihdam edilebilirliklerini artırmaya çalışmaktadır. Yerel yönetimlerle iş birliği içinde çalışan STK'lar, kırsal ve kentsel bölgelerde yoksullukla mücadelede etkili çözümler sunmakta, toplumsal dayanışmayı teşvik eden kampanyalarla da kamuoyunda farkındalık yaratmaktadır. Bu yönüyle STK'lar, yoksulluk sorununa hızlı ve sürdürülebilir müdahaleler sağlayan önemli bir aktör olarak öne çıkmaktadır (Tınar, 2022).

Sonuç olarak, Türkiye'nin sosyal yardım politikalarının gelişimi, geleneksel dayanışma mekanizmalarından modern sosyal devlet uygulamalarına geçişin bir göstergesi olmuştur. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında sosyal hizmetlerin kurumsallaşması ve yoksulluğa yönelik doğrudan destek politikalarının artışı, devletin sosyal sorunlara müdahale kapasitesini genişletmiş ve toplumun dezavantajlı kesimlerine yönelik kapsamlı hizmet ağlarının oluşmasına zemin hazırlamıştır.

1.2. Kuramsal Çerçeve

Kuram, gerçeği arama sürecinde elde edilen bilgilerin genelleştirilmiş kabullerle bir araya getirilmesini sağlayarak sosyal bilimcilerin bilimsel çalışmalarında temel bir başlangıç noktası oluşturmaktadır. Ayrıca kuram, araştırılan konunun sınırlarını ve hangi düzeyde ele alınması gerektiğini de belirlemektedir. Kuramlar, belirli bir konuyla ilgili kavramların adlandırılmasıyla oluşmakta ve bu kavramlara karşılık gelen tanımlar ile tanımlara dayalı önermelerden meydana gelen genellemelerle şekillenmektedir (Durand & Weil, 1990).

Bu bağlamda, bir araştırma da kuramsal çerçeve bölümü araştırmanın teorik temelini oluşturmakta, ele alınan konuların kapsamını belirlemekte ve analiz düzeyine yön vermektedir. Bu araştırmanın kuramsal dayanağı ise Urie Bronfenbrenner tarafından geliştirilen Ekolojik Sistemler Teorisidir. Ekolojik Sistemler Teorisi, insan gelişimini birey ve çevresi arasındaki karmaşık ve karşılıklı etkileşimler yoluyla şekillenen bir süreç olarak ele almaktadır.

Bronfenbrenner'in teorisi, bu süreci mikrosistem, mezosistem, egzosistem, makrosistem ve kronosistem gibi iç içe geçmiş katmanlı sistemler üzerinden açıklamaktadır. Teori, bireylerin gelişim süreçlerini yalnızca bireysel özellikler bağlamında değil aynı zamanda çevresel faktörlerin dinamik etkileri ışığında değerlendiren bütüncül bir yaklaşıma sahiptir (Bronfenbrenner, 1977, akt.; Erkul, 2021).

Ekolojik Sistemler Teorisi, yoksulluk gibi çok boyutlu bir olgunun birey, aile ve toplum düzeyindeki etkilerini analiz etmek için kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır. Bu perspektif, bireylerin yoksulluk bağlamındaki deneyimlerini sosyal ilişkiler, çevresel koşullar ve yapısal faktörlerle bir arada ele alma olanağı sağlamaktadır. Aşağıdaki alt başlıklarda, bu teorik yaklaşımın *tek ebeveynli ailelerde yoksulluk*, *yoksulluk döngüsü* ve *dayanışma ağları* bağlamında nasıl bir açıklama sunduğu ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

1.2.1. Ekosistem Perspektifinden Tek Ebeveynli Ailelerde Yoksulluk

Ekosistem yaklaşımı, bireylerin ihtiyaçlarını ve sosyal sorunlarını çevresel bağlamlarıyla birlikte ele alan bütüncül bir anlayış sunmaktadır. Bu yaklaşım, insanın biyolojik, psikolojik, sosyal ve çevresel boyutlarının birbirine bağlı olduğunu ve bu unsurların karşılıklı etkileşimler yoluyla şekillendiğini vurgulamaktadır. İnsan ekosistemi, bireylerin sosyal çevreleriyle kurduğu ilişkiler bütünü olarak değerlendirilmektedir ve bireylerin yaşamlarına yönelik fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel etmenlerin bütünleşik bir sistem içinde analiz edilmesine olanak sağlamaktadır (Bronfenbrenner, 1979).

Urie Bronfenbrenner tarafından geliştirilen Ekolojik Sistemler Kuramı bireylerin gelişimini çevresel bağlamlarıyla birlikte ele alarak, insan davranışlarını etkileyen sistemleri beş düzeyde incelemektedir. Mikrosistem, bireyin en yakın çevresini ve doğrudan etkileşimde bulunduğu bağlamları kapsamaktadır. Bu bağlamlar, bireyin ailesi, akranları, okulu, işyeri ve yaşadığı mahalle gibi unsurları içermektedir.

Mikrosistemde bireyin, ebeveynler, öğretmenler ve arkadaşları gibi sosyal araçlarla kurduğu en doğrudan ilişkiler yer almaktadır. Bu etkileşimler bireyin davranışlarını ve gelişimini şekillendiren temel faktörlerdir (Santrock, 2011).

Mezosistem, birden fazla mikrosistemin birbiriyle olan etkileşimlerini ifade etmektedir. Bu sistem, bireyin farklı sosyal bağlamlardan nasıl etkilendiğini ve bu bağlamlar arasındaki ilişkilerin bireyin yaşamını nasıl yönlendirdiğini analiz etmeyi sağlamaktadır. Örneğin, bireyin ailede yaşadığı deneyimlerin iş yaşamıyla olan bağlantıları ya da akran grupları ile aile arasındaki ilişkiler mezosistemin bir parçasıdır (Santrock, 2011).

Ekzosistem, bireyin doğrudan dâhil olmadığı ancak dolaylı olarak etkilendiği sosyal bağlamları kapsamaktadır. Örneğin, bir ebeveynin iş yaşamındaki zorlukları, bireyin evdeki deneyimlerini etkileyebilmektedir. Bu düzeydeki etkiler, bireyin yaşamına doğrudan müdahale etmese de çevresel koşulları ve sosyal bağlamları şekillendirerek dolaylı bir rol oynamaktadır (Shelton, 2019).

Makrosistem, bireyin içinde bulunduğu kültürel bağlamı temsil etmektedir. Bu bağlam, toplumun değerlerini, normlarını, yasalarını ve ideolojilerini içermektedir. Kültürel normlar, bireyin yaşadığı çevrenin genel yapısını belirler ve bireyin sosyal çevresiyle olan etkileşimlerini dolaylı olarak etkiler (Shelton, 2019).

Kronosistem, zaman içerisindeki çevresel değişimleri ve bireyin yaşamında meydana gelen geçiş dönemlerini ifade etmektedir. Bu sistem, bireyin yaşam süresi boyunca tarihsel olayların ve sosyo-ekonomik değişimlerin etkilerini kapsamaktadır. Örneğin, bireyin yaşamındaki önemli geçişler (evlilik, iş değişikliği vb.) veya tarihsel olaylar (Covid-19 pandemisi vb.) kronosistemin bir parçasıdır. Kronosistem, zamanın hem bireyi hem de sosyal çevreyi nasıl etkilediğini anlamak için önemli bir çerçeve sunar (Santrock, 2017; Shelton, 2019). Hizmet alan bireyler açısından bu sistemler, bireyin sosyal işlevselliğini geliştirmek için uygun bir ekolojik ortam oluşturulmasında rehberlik edebilir. Çevrenin bireye uyumlu hale getirilmesi veya bireyin çevreye uyum sağlaması, sosyal hizmet müdahalelerinin temel hedeflerinden biridir. Bu yaklaşım, bireyin hem durağan hem de dinamik çevrelerde yaşam koşullarını optimize etmesine yardımcı olmayı amaçlar (Sheafor & Horejsi, 2014).

Sosyal hizmet disiplini, ekosistem yaklaşımını birey-çevre etkileşimlerini incelemek ve sosyal sorunlara çözüm üretmek için bir çerçeve olarak benimsemektedir. Bu yaklaşım, bireylerin sorunlarının yalnızca içsel özellikleri bağlamında değil, aynı zamanda çevresel faktörlerle olan karşılıklı etkileşimleri üzerinden değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Örneğin, tek ebeveynlik olgusu ele alındığında, bireyin fiziksel ihtiyaçlarının yanı sıra sosyal ağlara erişimi, ekonomik koşulları ve kültürel bağlamı da dikkate alınmaktadır. Bu tür çok boyutlu analizler, bireyin yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik stratejilerin geliştirilmesini mümkün kılmaktadır (Germain & Gitterman, 1980; Toro & ark., 1991).

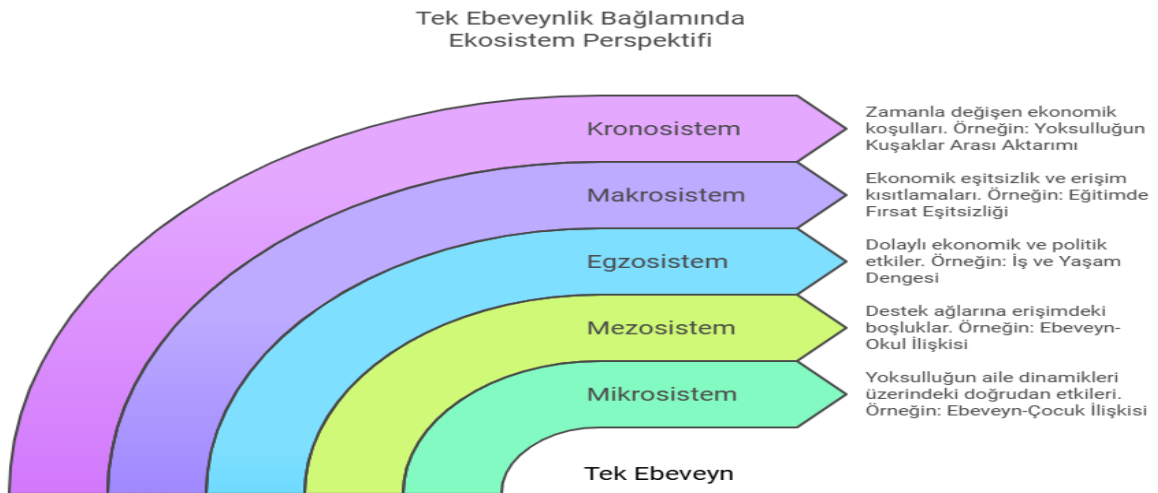
Ekosistem yaklaşımı, sosyal hizmet uygulamalarında bireylerin sosyal çevreleriyle olan ilişkilerini güçlendirmeyi, sosyal sorunların nedenlerini sistem düzeyinde analiz etmeyi ve bu doğrultuda etkili müdahaleler geliştirmeyi amaçlamakta kullanılan bir kuramdır. Mikro, mezo ve makro düzeydeki sosyal hizmet uygulamaları, bireylerin sosyal işlevselliklerini artırmak için çevresel kaynakları etkin bir şekilde kullanmayı ve bu kaynakları bireylerin ihtiyaçlarına uygun hale getirmeyi hedeflemektedir (Kirst-Ashman & Hull, 2008). Birey-çevre etkileşimlerinin

uyumlu hale getirilmesi, bireylerin refahını artırmanın yanı sıra toplumsal yapının sürdürülebilirliğini sağlamada da kritik bir rol oynamaktadır.

Ekosistem yaklaşımı, bireylerin sosyal çevresiyle olan ilişkilerinin yalnızca birey üzerinde değil, aynı zamanda toplumsal yapı üzerinde de etkili olduğunu vurgulamaktadır. Sosyal hizmet uygulamalarında bu yaklaşım, bireylerin çevresel bağlarıyla olan etkileşimlerini anlamak ve bu bağları bireylerin lehine dönüştürmek için kullanılan bir araçtır. Bireylerin sosyal sorunlarını anlamak ve çözüm üretmek için ekosistem yaklaşımı, hem bireylerin bireysel potansiyellerini hem de çevresel kaynakların etkinliğini artırmaya yönelik çok boyutlu bir strateji sunmaktadır.

Tek ebeveynli ailelerin yoksullukla mücadelesi de bireylerin ve ailelerin sosyal, ekonomik ve çevresel bağları içerisinde karşılaştıkları sorunları anlamayı gerektirmektedir. Bu bağlamda, Urie Bronfenbrenner'in Ekolojik Sistemler Teorisi, bireylerin sosyal çevreleriyle olan etkileşimlerini anlamak ve bu etkileşimlerin birey üzerindeki etkilerini analiz etmek için güçlü bir teorik çerçeve sunmaktadır. Çalışmamızda, ekosistem perspektifi, tek ebeveynli ailelerin yoksulluk döngüsünü anlamak ve bu döngüyü kırmaya yönelik stratejiler geliştirmek amacıyla uyarlanmıştır. Tek ebeveynli ailelerde yoksulluk döngüsü, yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve çevresel düzeylerde incelenmesi gereken çok boyutlu bir sorundur. Bu ailelerin yaşadığı yoksulluğu anlamak için, Bronfenbrenner'in önerdiği mikrosistem, mezosistem, ekzosistem, makrosistem ve kronosistem düzeylerinde bir analiz gerçekleştirilmiştir. Bu yaklaşım, yoksulluk döngüsünü bireylerin doğrudan çevresiyle sınırlı bir mesele olarak değil, sosyal sistemlerin ve yapısal dinamiklerin bir sonucu olarak ele almayı mümkün kılmaktadır.

Şekil 2. Tek ebeveynlik bağlamında ekosistem perspektifi

Kaynak: Bronfenbrenner, U. (1977)'in, "Toward an experimental ecology of human development. American psychologist" çalışmasından uyarlanmıştır.

Şekil 2 tek ebeveynli ailelerde yoksulluk döngüsünü açıklamak için Bronfenbrenner'in Ekolojik Sistemler Teorisi'nin bir uyarlamasını sunmaktadır. Şekil 2 yoksulluğun farklı sistem düzeylerinde nasıl ele alınabileceğini ve her düzeyin yoksulluk döngüsüne nasıl etki edebileceğini detaylandırmaktadır. Çalışmamız bağlamında, yukarıda anlatılan sistemleri şu şekilde uyarlayabiliriz:

1. Mikrosistem:

Bu düzey, tek ebeveynin doğrudan etkileşimde bulunduğu aile, çocuklar ve yakın çevre gibi bağlamları kapsar. Yoksulluk, bu bağlamda aile içi dinamikleri etkileyebilir. Örneğin, yoksulluğun aile üyelerinde yaratmış olduğu stres ve baskı ebeveyn-çocuk ilişkilerinin bozulmasına neden olabilir.

2. Mezosistem:

Mezosistem, mikrosistemler arasındaki bağlantıları ve bu bağlantıların etkilerini ele alır. Örneğin, tek ebeveynin yoksulluk nedeniyle kök ailesi veya arkadaş çevresiyle yaşadığı sorunlar, çocuğun eğitim sürecine etki edebilir. Ebeveynin farklı mikrosistemlerle yaşadığı bu sorun, veli-okul işbirliğini yeteri düzeyde gerçekleştirememesine ve çocuğun eğitim başarısının buna bağlı olarak düşmesine neden olabilir. Dolayısıyla destek ağlarının eksikliği veya parçalanmış sosyal ilişkiler farklı mikrosistemlerin birbiriyle ilişkisine tesir edebilir. Nitekim mezosistem düzeyinde yoksulluk döngüsünü besleyen unsurlar mikro düzeydeki sistemlerin birbiriyle olan etkileşimini içermektedir.

3. Ekzosistem:

Bu düzey, tek ebeveynin doğrudan içinde bulunmadığı ancak dolaylı olarak etkilendiği bağlamları temsil etmektedir. Örneğin, düşük ücretli işlerde çalışmak veya çocuk bakım hizmetlerine erişimdeki eksiklik, tek ebeveynin yaşamını dolaylı olarak etkileyerek yoksulluğun bu ailede kronikleşmesine neden olabilir. Bu düzeyde dolaylı ekonomik ve politik etkilerin önemi ele alınmaktadır.

4. Makrosistem:

Makrosistem, tek ebeveynli ailelerin yaşadığı kültürel normları, ekonomik eşitsizlikleri ve toplumsal yapıyı kapsamaktadır. Örneğin, eğitimde fırsat eşitsizliği ve kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet rolleri, bu ailelerin yoksulluk döngüsünden çıkmasını zorlaştırabilir. Bu düzey toplumsal eşitsizliklerin veya kısıtlılıkların sosyal olarak savunmasız kişiler üzerindeki etkisini vurgulamaktadır.

5. Kronosistem:

Kronosistem, zamanla değişen ekonomik ve sosyal koşulları, tarihsel olayları ve nesiller arası etkileri ifade eder. Örneğin, ekonomik krizler veya yoksulluğun kuşaklararası aktarımı, tek ebeveynli ailelerin uzun vadeli yaşam koşullarını şekillendirebilir.

Ekosistem perspektifi, tek ebeveynli ailelerin karşılaştığı sorunları anlamak ve çözümler üretmek için bu sistem düzeylerini entegre bir şekilde ele almaktadır. Bu yaklaşım, yoksulluğun nedenlerini ve sonuçlarını daha kapsamlı bir şekilde analiz etmeye olanak tanımaktadır. Dolayısıyla bu perspektif, tek ebeveynli ailelerde yaşanan yoksulluk döngüsünün kırılmasında tüm sistemlerin olguya etkisini hesaba katarak daha etkin stratejiler geliştirmede kullanılabileği düşünülmektedir.

1.2.2. Ekosistem Perspektifinden Yoksulluk Döngüsü

Yoksulluk uzun süre deneyimlenen bir duruma dönuştüğünde kalıcı olması ve bir sonraki kuşağa devredilmesi önemli bir sosyal sorundur. Yoksulluk döngüsü ise bireylerin ve ailelerin nesiller boyunca süregelen ekonomik, sosyal ve eğitimsel dezavantajlar nedeniyle toplumsal hareketlilikten yoksun kalarak sürekli bir yoksulluk durumunda yaşamalarını ifade etmektedir (Dedeoğlu, 2004). Bu süreç, yoksulluğun yalnızca mevcut nesli değil, sonraki nesilleri de etkileyen bir yapısal problem olarak şekillendirmektedir (şenses, 2014). Aldous ve Hill'in çalışmasında, yoksulluk döngüsünün özellikle çocuk yetiştirme ve ergenlik dönemlerinde ailelerin karşılaştığı ekonomik baskılarla daha da derinleştiği ve bu baskıların bireylerin gelecekteki yaşam koşullarını belirgin bir şekilde etkilediği belirtilmiştir (Aldous ve Hill, 1969). Nitekim Türkiye'de TÜİK *Dezavantajlılığın Kuşaklararası Aktarımı* (TÜİK, 2023) bülteninde gösterildiği üzere yoksulluğa bağlı dezavantajlar her nesilde kendisini yeniden üretebilmektedir.

Yoksulluk döngüsü, çocukların erken yaşlarda karşılaştıkları dezavantajların ilerleyen yaşamlarında da sürmesi ve nesiller boyu devam eden bir yoksulluk zinciri oluşturmasıdır. Bu döngü, çocukların sağlık, eğitim ve sosyal gelişim alanlarında yetersiz kaynaklara erişimleri nedeniyle oluşan yapısal eşitsizliklerin bir sonucudur. Günaydın (2021), yoksulluk döngüsünün özellikle çocukluk dönemi gibi kritik gelişim evrelerinde başlayan eşitsizliklerle pekiştiğini, bu durumun bireylerin yaşam boyu sağlık, eğitim ve ekonomik fırsatlarına olumsuz etkiler yarattığını ifade etmektedir.

Şekil 3. Yoksulluk döngüsü

Kaynak: Zastrow, C. (2015) 'un, "Introduction to Social Work and Social Welfare: Empowering People" çalışmasından uyarlanmıştır.

Şekil 3'e göre Zastrow'un (2015, s. 178) yoksulluk döngüsü modeli, bu sürecin temel mekanizmalarını ortaya koymaktadır. Şekil 3'e göre, yoksul ailelerin çocukları standartların altında yaşam koşullarına maruz kalmakta, bu durum onların eğitime ilgisini azaltmakta ve erken yaşta iş gücüne katılmalarına ya da evlenmelerine yol açmaktadır. Bu süreç, bireylerin düşük eğitim düzeyi ve düşük mesleki yeterlilikle yoksulluk içinde kalmasına neden olmaktadır.

Bu bağlamda eğitim, bu döngüyü kırmada en etkili araçlardan biri olarak görülmektedir. Araştırmalara göre, çocukluk döneminde sağlanan kaliteli eğitim fırsatları, bireylerin ileri yaşlarda iş gücüne katılımını artırırken, aynı zamanda kuşaklar arası dezavantajların ortadan kaldırılmasına katkı sunmaktadır (Brooks-Gunn & Duncan, 1997). Ancak bu sadece çocuklarla sınırlı bir müdahaleyle mümkün değildir. Ebeveynlerin ekonomik ve sosyal açıdan desteklenmesi, çocukların başarılarını doğrudan etkileyen bir unsur olarak vurgulanmaktadır. Örneğin bu bağlamda öne çıkan *İki Nesil Yaklaşımı*, ebeveynlerin ve çocukların ihtiyaçlarına

birlikte odaklanan bütüncül stratejilerin önemini vurgulamaktadır (Günaydın, 2021). Bu tür yaklaşımlar hem çocukların gelişimsel gereksinimlerini karşılamakta hem de ebeveynlerin mesleki beceriler kazanarak ekonomik bağımsızlıklarını artırmalarını hedeflemektedir.

Sağlık ve beslenme de yoksulluk döngüsünün önemli bir boyutudur. Erken yaşlarda yetersiz beslenme, çocukların fiziksel ve bilişsel gelişimlerini olumsuz etkilerken, bu durum ilerleyen yaşlarda akademik başarı ve istihdam olanaklarını sınırlandırabilmektedir (UNICEF, 2019). Özellikle, sosyal ağların güçlendirilmesi ve toplum temelli destek mekanizmalarının hayata geçirilmesi, bireylerin bu döngüyü kırmalarında kritik bir rol oynamaktadır (Ridge, 2011).

Ayrıca, Swanepoel ve De Beer (2006), düşük gelirli topluluklarda kullanılmayan topluluk kaynaklarının harekete geçirilmesi ve olumlu sosyal ağların geliştirilmesinin, yoksul hanelerin gelir güvenliğini artırmada ve kırılganlıklarını azaltmada kolaylaştırıcı faktörler olduğunu ifade etmektedir. Bu bakış açısı, yoksulluğun yalnızca bireysel müdahalelerle çözülemeyeceğini, aynı zamanda toplulukların kaynaklarını ve sosyal bağlarını güçlendirmeye yönelik kapsayıcı stratejilerin uygulanması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, topluluk gelişimi ve sosyal dayanışma, yoksulluk döngüsünü kırmada kritik bir rol oynamaktadır (Swanepoel & De Beer, 2006). Benzer şekilde Garrity ve Martin (2018), yoksulluk döngüsünü kırmada topluluk temelli yaklaşımların ve mikrofinans modellerinin önemini vurgulamaktadır. Bu yöntemin yoksul bireylerin ekonomik bağımsızlık kazanmalarında ve sosyal dayanışmanın güçlenmesinde etkili olduğu aktarılmıştır. Bu yaklaşım, bireylerin ekonomik kırılganlıklarını azaltırken, topluluk içinde olumlu sosyal ağlar ve karşılıklı destek mekanizmalarının geliştirilmesini teşvik etmiştir. Bu çalışma döngüsel yoksulluğu kırmak için toplulukların kolektif gücünü harekete geçiren stratejilerin önemi belirtilmektedir (Garrity & Martin, 2018).

Görüldüğü üzere yoksulluk döngüsü, bireylerin sosyal, ekonomik ve çevresel bağlamlarının bir sonucu olarak nesiller boyunca devam edebilmektedir. Ekosistem perspektifi, bu döngünün analiz edilmesinde ve kırılmasında etkili bir çerçeve sunabilir. Örneğin; mikrosistem düzeyinde, çocukların yetersiz eğitim ve yaşam standartları, yoksulluğun temel nedenlerinden biri olarak ortaya çıkabilmektedir. Mezosistemde ise aile ve okul gibi sistemler arasındaki zayıf bağlar bu döngüyü destekleyebilmektedir. Ekzosistem düzeyinde, yerel politikalar ve iş koşulları ailelerin yaşam kalitesini dolaylı olarak şekillendirebilmektedir. Makrosistem düzeyinde ise toplumsal eşitsizlikler ve kültürel normlar yoksulluğun yapısal bir sorun olarak sürdürülmesine neden olabilmektedir. Kronosistem düzeyinde, zamanla yaşanan ekonomik ve sosyal değişimler, yoksulluğun dinamiklerini yeniden şekillendirebilmektedir. Bu perspektif, eğitim, sağlık ve sosyal destek mekanizmalarını entegre ederek yoksulluk

döngüsünün her düzeyde aşılmasını hedefleyen kapsamlı politikalar oluşturulmasını mümkün kılabilir.

1.2.3. Ekosistem Perspektifi ve Dayanışma Ağları

Yoksulluk, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumunu ifade eden ve toplumsal yapıyı derinden etkileyen bir sorundur. Bu sorunla mücadelede, toplumun kendi dinamiklerinden doğan dayanışma ağları önemli bir rol oynamaktadır. Dayanışma ağları, bireylerin sosyal ve ekonomik refahını artırmak amacıyla oluşturulan, karşılıklı yardımlaşma ve destek mekanizmalarını içeren sosyal yapılardır (Aksan & Topçuoğlu, 2013).

Sosyolojik bağlamda yoksullukla mücadelede dayanışma ağları bireylerin sosyal sermayeleriyle yakından ilişkilidir. Sosyal sermaye, bireylerin ve toplulukların sosyal ilişkiler, ağlar ve normlar aracılığıyla elde ettikleri kaynakları ifade eder. Bu kavram, dayanışma ağlarının işleyişinde kritik bir rol oynar. Sosyal sermayeyi bireylerin sahip olduğu sosyal ilişkiler ağı ve bu ağların sağladığı kaynakları tanımlamaktadır. Sosyal sermaye, bireylerin sosyal ilişkiler aracılığıyla elde ettikleri mevcut veya potansiyel kaynakların toplamıdır. Bu sermaye, bireylerin sosyal statülerini ve güçlerini artırmada önemli bir faktördür (Yarcı, 2011). Dolayısıyla sosyal sermaye bireyin içine doğduğu toplumda kurduğu sosyal ağların bireye katkısını ifade etmektedir.

Robert Putnam ise sosyal sermayeyi, topluluk içindeki güven, normlar ve ağlar olarak tanımlar ve bu unsurların toplumun işleyişini kolaylaştırdığını savunur. Putnam'a göre, sosyal sermaye, bireylerin ortak amaçlar doğrultusunda iş birliği yapmalarını sağlayan sosyal yaşamın özellikleridir (Kitapçı, 2017).

Bu teorik çerçeveler ışığında, dayanışma ağları, bireylerin sosyal sermayelerini artırarak yoksullukla mücadelede önemli bir araç haline gelmektedir. Bourdieu'nün vurguladığı gibi, sosyal sermaye, bireylerin sosyal ilişkiler ağı sayesinde elde ettikleri kaynakların toplamıdır ve bu, bireylerin sosyal statülerini ve güçlerini artırmada önemli bir faktördür (Altay, 2007).

Putnam'ın perspektifinden bakıldığında ise, sosyal sermaye, topluluk içindeki güven, normlar ve ağlar olarak tanımlanır ve bu unsurlar, toplumun işleyişini kolaylaştırır. Putnam'a göre, sosyal sermaye, bireylerin ortak amaçlar doğrultusunda iş birliği yapmalarını sağlayan sosyal yaşamın özellikleridir (Akyiğit & Şan, 2015). Bu açıdan sosyal sermaye, mikro sistem olarak tanımlanabilen bireye en yakın (aile üyeleri, akraba, hemşehri, arkadaş ve komşu) dayanışma gruplarından başlayarak bireyin çeşitli nedenlerle dahil olduğu mezo ve makro sistemlerle (vakıflar, dernekler, belediyeler, kurum ve kuruluşlar) devam eden bir etkileşim ağını kapsamaktadır. Bir başka ifadeyle sosyal sermaye, makro, mezo ve mikro düzeyde ortaya

çıkan sosyal ilişki biçimlerini ve bu ilişkilerin yapılandırılma süreçlerini açıklamada önemli bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Özellikle Putnam ve Coleman'ın sosyal sermaye yaklaşımları, eğitim, aile, sosyal örgütlenme, toplumsal yaşam, yönetim, demokrasi, halk sağlığı, sosyal sorunlar, çevre, ekonomik kalkınma ve suç gibi geniş bir yelpazede konuların incelenmesinde temel bir referans noktası olmuştur (Woolcock & Narayan, 2000).

Örneğin ailenin sağladığı saygınlık, güven ve kolektif eylem kapasitesi, bireysel ve toplumsal amaçlara yönelik olarak kullanılabilir bir kaynak niteliği taşımaktadır. Sosyal sermayenin bir unsuru olarak aile, üyelerinin hedeflerine ulaşmasında ve karşılaştıkları sorunları çözmelerinde kilit bir rol üstlenmektedir. Aile, siyaset, ekonomi, eğitim ve eğlence gibi temel kurumsal alanlarda işbirliği ortamının oluşmasını, ortak girişimlerin hayata geçirilmesini ve dayanışma ile toplumsal uyumun güçlenmesini destekleyici bir işlev görmektedir (Aydemir & Tecim, 2012).

Aile üyelerinin çevrelerindeki topluluklarla kurdukları ilişkiler hem ailelerin hem de toplulukların sosyal sermaye üretim süreçlerini anlamak açısından kritiktir. Bir ailenin, komşularıyla veya daha geniş topluluklarla bütünleşme düzeyi ya da bu topluluklardan izole olması, aile üyelerinin sosyal sermayeyi yönetme kapasitesinin önemli bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, aile ile topluluklar arasında kurulan etkileşim alanlarının varlığı, dinamik ve işleyen bir toplumsal hayatın temel işaretidir. Ortak beklentilerin karşılanması veya yoksulluk gibi toplumsal sorunların çözümünde ailenin bir aktör olarak etkin rol oynaması, komşuluk ve mahalle dernekleri gibi platformlar aracılığıyla sosyal sermaye potansiyelinin etkin bir şekilde kullanılabildiğini ortaya koymaktadır (Furstenberg & Kaplan, 2018).

Ailenin yanısıra akrabalık ve hemşehricilik gibi etkileşimler de bir dayanışma unsuru olarak sosyal sermayeye etki eden mekanizmalardır. Fukuyama (2001), geleneksel yaşam biçimlerinin ortak normlara dayandığını ve bu normların toplumsal amaçların gerçekleştirilmesinde önemli bir işlev üstlendiğini savunmaktadır. Bu bağlamda, akrabalık ve hemşehricilik gibi kaynakların ürettiği sosyal sermayenin genel faydasının, çoğu durumda zararlarından daha ağır bastığı ifade edilmektedir (Topçuoğlu & Eroğlu, 2013). Türkiye'de, özellikle kent yoksulluğuyla mücadelede, hemşehri dernekleri gibi sosyal ağların da etkili olduğu görülmektedir. Bu dernekler, üyelerine maddi ve manevi destek sağlayarak, iş bulma, sağlık hizmetlerine erişim ve sosyal etkinliklere katılım gibi konularda yardımcı olmaktadır (Akgış & Karadaş, 2018).

Dayanışma ağları, sadece maddi destek sağlamakla kalmaz, aynı zamanda bireylerin sosyal dışlanmışlık hissini azaltarak toplumsal uyumu güçlendirir. Özellikle kadın

yoksulluğuyla mücadelede, sosyal yardımların ve dayanışma ağlarının rolü önemli görülmektedir (Atasever & Isıklı, 2024). Dolayısıyla dayanışma ağlarının önemli unsurları arasında dernek ve vakıflar gibi sivil inisiyatiflerin de yer aldığı görülmektedir. Nitekim sosyal örgütlenmelerin temel nitelikleri, üyeler arasında sosyal ağlar oluşturmak, ortak normların benimsenmesini teşvik etmek ve bireyler arasında güven inşa etmektir. Bu özellikler aynı zamanda sosyal sermayenin önemli göstergeleri olarak da değerlendirilmektedir (Portes, 2024). Bu durum özellikle yoksullukla mücadelede dernek, vakıf ve federasyonların da önemli bir rol üstlendiğini göstermektedir.

Ayrıca, yerel yönetimlerin sosyal politikaların uygulanmasındaki önemi de sosyal sermayeyi harekete geçiren dayanışma ağlarının güçlendirilmesinde kendini göstermektedir. Türkiye’de genellikle yerel yönetimler de (özellikle belediyeler) sosyal yardımlar ve dayanışma uygulamalarıyla toplumsal uyumu artırmayı hedeflemektedir (Gitmez, 2021).

Son olarak, Türkiye’de yoksullukla mücadelede devletin kurumsal yapıları da dayanışma ağları bakımından önemli bir rol oynamaktadır. 1986 yılında kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF), yoksullukla mücadelede kapsamlı bir misyon üstlenmiştir. Bu fon, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla sosyal yardım faaliyetlerini yürütmekte ve yoksul kesimlere ulaşmada avantajlar sağlamaktadır (Demirhan, & Kartal, 2015).

Ekosistem perspektifinin düzeyleri bağlamında, yoksullukla mücadelede dayanışma ağları, mikro, mezo ve makro düzeylerde farklı sosyal sermaye biçimlerini barındırmaktadır. Mikro düzeyde, aile içindeki dayanışma ve akrabalık ilişkileri, bireylerin en yakın çevresindeki sosyal sermayeyi oluşturmaktadır. Aile üyeleri arasında kurulan güven ve iş birliği, bireylerin zorluklarla başa çıkmasında önemli bir kaynak sağlamaktadır. Mezo düzeyde, komşuluk ilişkileri, mahalle dernekleri ve sosyal gruplar gibi topluluklar, bireylerin daha geniş çevrelerle kurduğu bağlantıları pekiştirmekte ve kolektif eylemi teşvik etmektedir. Son olarak, makro düzeyde, vakıflar, dernekler ve yerel yönetimler gibi kurumsal yapılar, geniş toplulukların ihtiyaçlarına yönelik kaynaklar sunarak sosyal sermayenin daha kapsamlı ve organize bir biçimde işlev görmesini sağlamaktadır. Bu düzeyler, her biri kendi bağlamında sosyal sermayenin bir biçimi olup, dayanışma ağlarının etkileşimli yapısını güçlendirerek yoksullukla mücadelede önemli bir etken oluşturmaktadır. Sonuç olarak, mikro, mezo ve makro düzeydeki dayanışma unsurları, sosyal sermayenin farklı biçimlerini ortaya koyarak yoksullukla mücadelede sürdürülebilir çözümler için birbirini tamamlayan dinamikler sunmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölüm, tez çalışmasının araştırma metodolojisinin ayrıntılı bir tanımını sunmaktadır. Araştırma metodolojisine giriş, araştırma tasarımı, örnekleme prosedürü, veri toplama araçları, veri toplama araçlarının geçerliliği ve güvenilirliği ile veri toplama prosedürlerini içermektedir.

Glense (2013) bir araştırma konusu belirlendikten sonra araştırmacının çalışmaya en uygun kuramsal ve felsefi bakış açısını belirlemesi gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda sosyal bilimlerde felsefi açıdan temel yaklaşımların pozitivist yaklaşım, eleştirel yaklaşım ve yorumlayıcı yaklaşım olduğu söylenebilir. Bununla beraber son zamanlarda sosyal bilimlerde sık kullanılan yaklaşımlar arasında postmodern yaklaşım ve feminist yaklaşımında tercih edilir olduğu görülmektedir.

Pozitivist yaklaşımlar gerçeğin ölçülebilir ve objektif bir durum olduğu fikrinde ortaklaşırken yorumsamacı yaklaşımlar gerçeğin, kişilerin anlam dünyalarında şekillendiğini ve etkileşimlerinin ürünü olduğunu iddia etmektedir. Eleştirel yaklaşım ise toplumsal dünyanın dışsallığının ve baskıcılığının doğal olmadığı, tarihsel olarak yapılandırıldığı üzerine temellenir. Görece genç bir yaklaşım olan feminist yaklaşım ise eşitsizliği cinsiyetler arası ilişkiler üzerinden açıklamaktadır. Feminist teori bu eşitsizliğin kadın ve erkeğin biyolojik özelliklerinden kaynaklı değil kalıpyargılar vasıtasıyla ataerkil toplumsal mekanizmalar tarafından yeniden ve yeniden üretildiğini iddia eder. Postmodern yaklaşımlar ise objektif bilgi ve kesin sonuçların mümkün olmadığını, bilginin çeşitli perspektiflerden etkilenecek şekilde yaratıldığını savunmaktadır (Ponterotto, 2005). Neuman (2006) tüm bu yaklaşımların her birinin güçlü ve zayıf yönlerinin bulunduğunu ve hiçbirinin bir diğerinden üstün olmadığını ifade etmiştir. Creswell ve Plano Clark (2018) ise “gerçeğin doğası nedir?” sorusunu sorarak özellikle pozitivist ve yorumsamacı yaklaşımların bir arada kullanılmasının gerçeğe ulaşmada daha etkin bir yöntem olduğunu savunmaktadır. Bundan dolayı bu yaklaşımların birarada kullanabileceği karma araştırma desenlerini öne sürmektedirler.

Bu çalışmada ise nicel ve nitel yaklaşımları bir arada kullanan ve bulguların birbirine entegre edilerek analiz edildiği bir yöntemsel süreç hakimdir. Bu durum, araştırmayı nicel araştırmaların felsefi temeli olan pozitivizm ile nitel araştırmaların felsefi temeli olan

yapılandırmacılığın arasına konumlandırmaktadır. Esasen bir araştırmaya bilimsel olarak en uygun modelin belirlenmesinde araştırmacının ilgili konuya hâkimiyeti, sorunsala hangi perspektiften baktığı ve operasyonelleştirme sürecini ne kadar iyi yönetebildiği gibi faktörlerin öne çıktığı görülmektedir. Bu araştırmada yöntem belirlenirken söz konusu unsurlardan beslenerek metodolojik süreç inşa edilmiştir.

Bu araştırmanın yöntem kısmında iki farklı yaklaşım bir arada kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan yaklaşımlar sırasıyla durum çalışması ve karma araştırma yaklaşımlarıdır. Hem durum çalışması hem de karma yöntemler, tek başlarına araştırma ve değerlendirmeye yönelik popüler yaklaşımlardır. Bunun yanı sıra durum çalışmasının ve karma yöntemin bir arada kullanıldığı araştırmalara da literatürde rastlamak mümkündür (Yin, 2014).

Bu tez çalışmasında araştırma tasarlanırken nitel desen türlerinden durum çalışması ile başlanmış ve takip eden karma araştırmada ise açıklayıcı sıralı desen tercih edilmiştir. Bu bağlamda araştırmanın hem çok yöntemli (*multiple method*) bir araştırma hem de karma yöntemin (*mixed method*) ikinci aşama olarak kullanıldığı *durum çalışması-karma yöntem araştırması* olduğu görülmektedir. Literatürde bazen karma yöntem araştırmaları çok yöntemli araştırma olarak tanımlansa da iki araştırma arasında önemli farklar vardır (Greene, 2015). Çok yöntemli araştırma, tek bir çalışmada veri toplamak ve analiz etmek için birden fazla yöntem kullanmayı içeren bir araştırma yaklaşımıdır. Bu yöntemler, deneyler, anketler ve görüşmeler gibi nicel ve nitel yaklaşımları içerebilir. Karma yöntem araştırması ise tek bir çalışmada hem nitel hem de nicel verileri birleştirmeyi içerir. Bu yaklaşım, araştırmacıların araştırma konusunun daha kapsamlı açıklanması için her iki veri türünün güçlü yönlerini kullanmaya olanak tanır. Karma yöntemli araştırma, veri toplamak ve analiz etmek için birden fazla yöntem kullanmayı içerdiğinden, bir tür çok yöntemli araştırma olarak görülebilir. Ancak, karma yöntemli araştırma özellikle nitel ve nicel verileri birleştirmeye odaklanırken, çok yöntemli araştırma herhangi bir yöntem kombinasyonunu kullanmakta daha esnektir. Karma araştırmada amaç tek bir araştırma konusunu daha kapsamlı bir şekilde açıklamak iken çok yöntemli araştırmalarda amaç aynı araştırma konusunu farklı açılardan değerlendirmek ve sonuçları güçlendirmektir. Özetle karma araştırmalarda farklı iki yöntem (nicel ve nitel) birlikte kullanılırken çok yöntemli araştırmalarda birden fazla nicel (anket verileri ve deneysel veriler) veya birden fazla nitel (görüşme verileri ve gözlem verileri) yöntem bir arada kullanılabilir. Dolayısıyla bir araştırmanın karma yöntem olabilmesi için hem farklı yöntemler kullanarak veri toplanması hem de bu verilerin belli bir aşamadan sonra birleştirilmesi gerekmektedir (Baki & Gökçek, 2012). Çoklu yöntemleri karma yöntemden ayıran bir diğer husus ise aynı araştırma

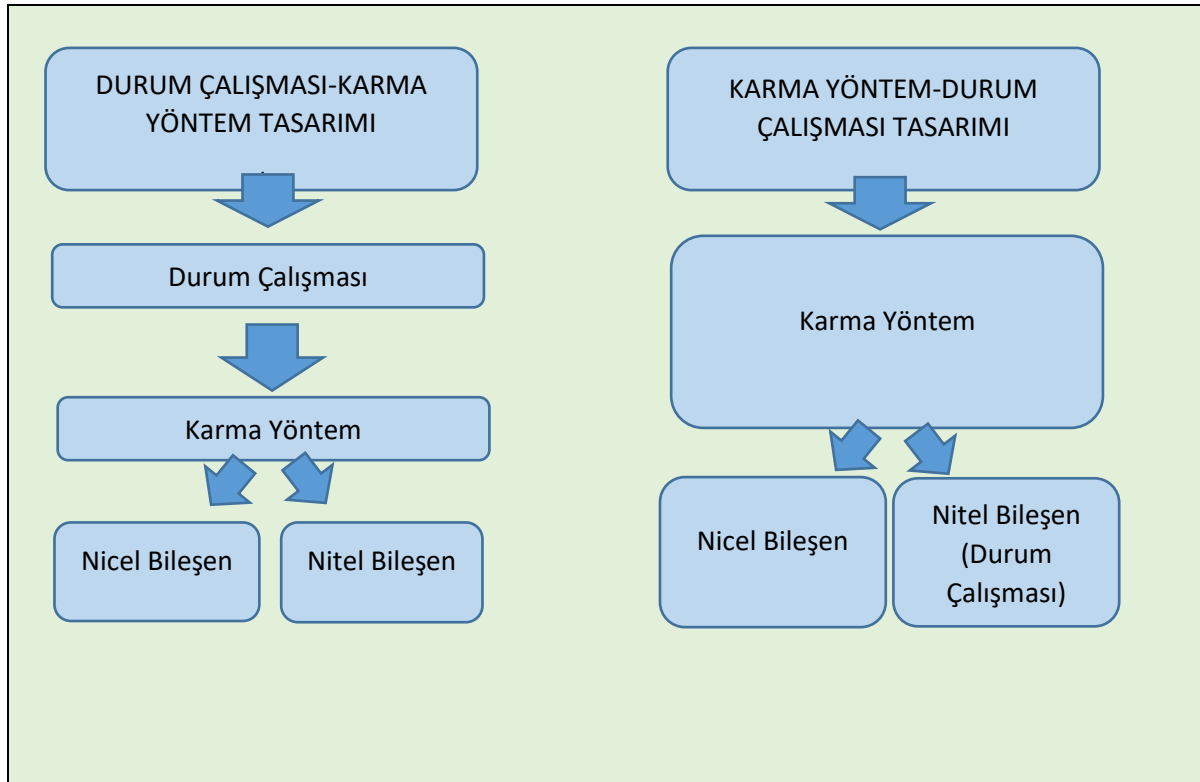
konusu için en az iki veri toplama yöntemi kullanılarak farklı araştırmalar yapılabilmesine imkân tanınmasıdır (Aydın Çakır & Türkeş Kılıç, 2021).

Bu araştırma durum çalışması ve karma yöntem araştırmasını bir arada kullanması bakımından çok yöntemli, ikinci aşamada nicel ve nitel yöntemleri bir arada, bütünleşmiş şekilde, kullanması nedeniyle karma araştırma niteliği taşımaktadır. Birden çok yöntemin bir arada kullanıldığı araştırmalarda kullanılan yöntemlerden biri (nicel veya nitel) diğerinden baskın olmakla birlikte, araştırmada kullanılan iki yöntem (nicel veya nitel) bulguları açısından birbiriyle eşit değerde de olabilir. Burada önemli olan kullanılan yöntemlerin araştırma sonuçları açısından eşit düzeyde olup olmadığını araştırmanın yöntem bölümünde açıkça ifade etmektir. Bu araştırmada ilk safha olan keşfedici durum çalışması karma araştırmaya geçerken veri toplama araçlarının geliştirilmesine ve karma araştırmanın prosedürlerinin belirlenmesine katkı sağlamıştır. Bu araştırmada ikinci safha olan karma araştırma sürecinde ise nicel ve nitel veriler birleştirilerek bulgular ortaya konmuştur. Araştırmada kullanılan veri toplama araçlarından nicel veri toplama aracı olan anketin betimsel amaçla hazırlandığı, nitel veri toplama aracı olan görüşme formunun ise sorunsal açıklamaya yönelik olduğu düşünüldüğünde karma araştırmada nitel yöntemin daha baskın olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu araştırmada aşamalı olarak birbirini izleyen farklı veri toplama teknikleri kullanılsa da sonuçları açısından araştırma karma yöntemin nitel sonuçları üzerine temellenmektedir. Karma araştırmanın nicel kısmı ise tanımlayıcı nitelikte olup araştırmanın son safhası olan nitel kısmını destekler niteliktedir.

Bu araştırmanında baskın yöntemi olan nitel araştırmalar genelleme kaygısı gütmeyen kişilerin anlam dünyalarını keşfetme amacıyla olgunun kendisine odaklanan araştırmalardır. Başka bir ifadeyle nitel araştırmalarda, araştırmaya konu olan öznelerin olguya ilişkin deneyimlerini kendi bakış açıları, ifade biçimleri ve sembollerıyla aktarmaları hedeflenmektedir (Kuş, 2012, s. 87). Nitel araştırmalar araştırma konusunu detaylı olarak tanımlaması ve olguyu tüm boyutlarıyla açıklaması açısından da tercih edilmektedir (Creswell, 2007, s. 40). Nitel yöntemin bu bakış açısı araştırmacıyı veri toplarken “aktif bir bilgi toplayıcı” olması noktasında yönlendirmektedir. Dolayısıyla katılımcı ile araştırmacı arasında veri toplama süreci karşılıklı bir aktarım sürecine dönüşmektedir. Nitel yöntemle ortaya çıkan bu iki yönlü aktarım süreci olgunun tüm detaylarıyla kavranmasına yardımcı olmaktadır (Kümbetoğlu, 2012, s. 28-29).

Bu araştırmada tercih edilen *durum çalışması ve karma yöntem araştırması* genel olarak iki farklı şekilde bir arada kullanılmaktadır. Burada temel belirleyici olan unsur, yapılan araştırmaların gerekçelendirilerek hangi sırayla gerçekleştirildiğidir.

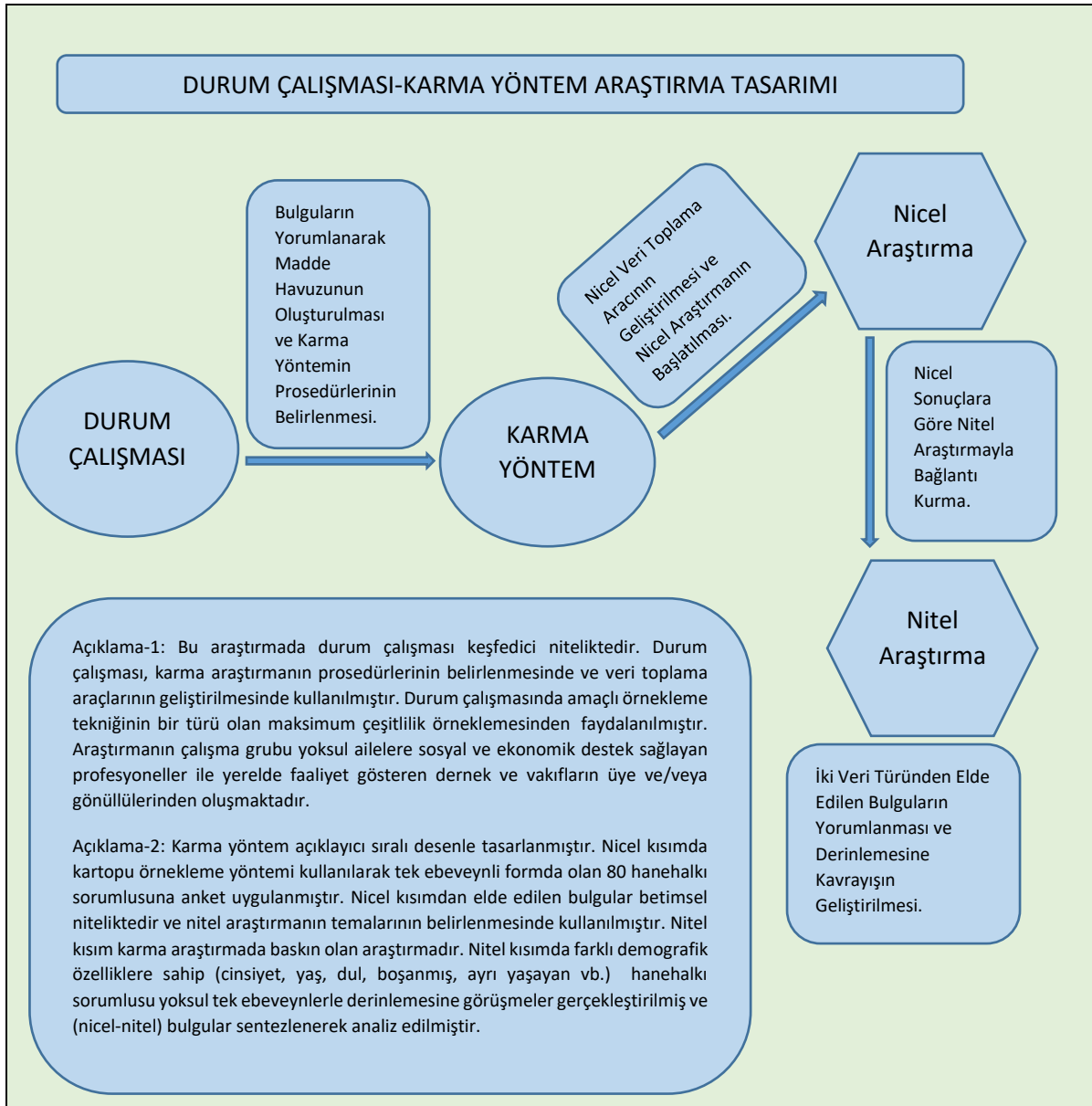
Şekil 4. Durum çalışması ve karma yöntemin birlikte kullanımı

Kaynak: Guetterman ve Fetters (2018)'in, “Two Methodological Approaches to the Integration of Mixed Methods and Case Study Designs: A Systematic Review” çalışmasından uyarlanmıştır.

Şekil 4 incelendiğinde durum çalışması ve karma yöntem araştırmasını bir arada kullanan araştırmacıların iki farklı tasarım geliştirdikleri, *Durum Çalışması-Karma Yöntem* tasarımında (DÇ-KY), araştırmacıların iç içe geçmiş karma yöntemler tasarımını içeren temel bir nitel araştırma tasarladıkları görülmektedir. Bazı araştırmacıların ise *Karma Yöntem-Durum Çalışması* tasarımını (KY-DÇ), nitel bileşen için iç içe geçmiş bir durum çalışması içeren bir üst karma yöntem çalışması olarak tasarladıkları görülmektedir. Bu araştırmada ise metodolojik süreç keşfedici nitelikte olan durum çalışmasıyla başlatılmış, ardından karma araştırma sürecine geçilmiştir. Şekil 5’de araştırmada kullanılan *Durum Çalışması-Karma Yöntem Tasarımı* görsel olarak sunulmuştur.

Şekil 5. Durum çalışması-karma yöntem araştırma tasarımı

Şekil 5, incelendiğinde araştırmanın aşamalı bir süreci içerdiği görülmektedir. Araştırmaya keşfedici nitelikte olan durum çalışmasıyla başlanmıştır. Araştırmanın durum çalışmasıyla başlatılmasının iki temel sebebi bulunmaktadır. Bunlardan ilki Bitlis ili özelinde yoksul ailelerle etkileşimde olan uzman, gönüllü ve kararvericilerin tecrübelerinden yola çıkarak tek ebeveynli ailelerin yoksulluk deneyimlerini anlamaktır. Diğer bir amaç ise bir sonraki araştırmanın veri toplama araçlarını geliştirirken durum çalışmasının çıktılarından faydalanmaktır. Nitekim keşfedici durum çalışması bir sonraki araştırmanın prosedürlerinin ve araştırma sorularının belirlenmesinde oldukça işlevseldir (Yin, 2014). Dolayısıyla bu tez çalışmasında keşfedici durum çalışması, karma yöntem için bir sorunsal belirlenmeden önce saha araştırması yapılarak bilgi toplama ve ölçme araçlarının geliştirilmesine katkı sunma

amacı gütmektedir (Davey, 1991). Buradan hareketle keşfedici nitelikteki bu araştırma, temel araştırmanın analiz birimi olan tek ebeveynli yoksul ailelerin yoksulluk deneyimlerini gözlemleyen formel ve enformel sistemlerden detaylı bilgi toplama imkânı sağlayacağı düşüncesiyle gerçekleştirilmiştir. Bitlis ilinde merkezi ve/veya yerel yönetimler, sendikalar, dernek ve vakıflar adına yardım faaliyetlerine katılan kararverici, uzman ve gönüllülerle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerin yoksulluk olgusuna projeksiyon tutacağı öngörülmektedir. Yoksulluk olgusuna dair hâlihazırdaki teorik bilgi ve belgelerin yanı sıra bu çalışmada alan araştırması neticesinde elde edilen yerel bilginin harmanlanmasının karma araştırmada hedeflenen bütüncül bakış açısını sağlamaya katkı sunacağı düşünülmektedir.

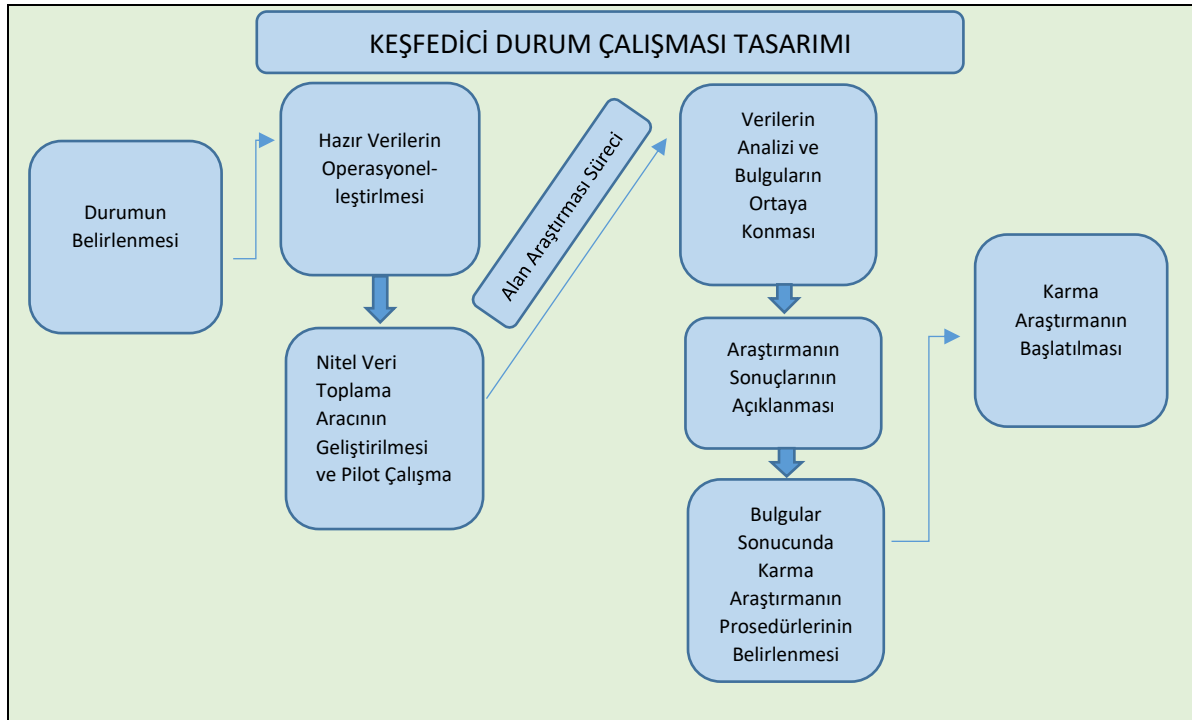
2.1. Keşfedici Durum Çalışması

Bu araştırma nitel desen türlerinden keşfedici durum çalışmasıyla başlatılmıştır. Durum çalışması Türkçe literatürde *örnek olay incelemesi*, *vaka çalışması*, *özel durum çalışması*, *vaka analizi*, *örnek olay çalışması* ve *örnek olay araştırması* gibi farklı şekillerde kavramsallaştırılmıştır. İngilizce literatürde ise durum çalışması genellikle “*case study*” olarak adlandırılmaktadır (Kaleli Yılmaz, 2014; Gürbüz & Şahin, 2016). Durum çalışması bir olgunun gündelik yaşam deneyimleri açısından, belirlenmiş bir zaman dilimi içinde toplanan veriler yoluyla detaylı incelenmesi sürecidir (Hartley, 2004). Yin (2018) ise durum çalışmasının genellikle belli bir konuda bağlam ve olgu arasında belirgin bir ayrıştırma yapılamadığı durumlarda kullanılmasının işlevsel olduğunu ifade etmektedir. Herhangi bir olgunun sınırlarının belirsiz olması durumu bağlamın önemini arttırmaktadır (Swanborn, 2010). Durum çalışmasında olguya dair kurulan gündelik yaşam etkileşimleri bulunduğu zaman dilimi içerisinde bağlam odağı alınarak araştırılmaktadır (Zainal, 2007). Durum çalışmaları ayrıca hâlihazırda var olan teori ve bilgi kümelerine yeni bilgiler eklemek veya teoriyi güçlendirmek amacıyla da kullanılmaktadır (Runeson & Höst, 2009). Dolayısıyla durum çalışmasının hem olgunun betimlenmesine ilişkin paradigmlar ortaya koyan hem de keşfedici bir niteliğe sahip çift yönlü bir amaca hizmet ettiği söylenebilmektedir (Tobin & Begley, 2010). Özellikleri açısından durum çalışmasını güncel olayları odağına alan, bağımlı ve bağımsız değişkenlerin tanımlanmadığı (Benbasat, Goldstein & Mead, 1987), sınırlılıkları açısından belli bir zaman, mekân ve fiziki niteliklerin belirlendiği (Creswell, 2012; Merriam, 2015), sosyal sistemlerin kendi sınırları içinde bir veya birden çok durumu bağlamı içinde ele alan (Hancock ve Allgozinne, 2006; Punch 2013), gözlem, mevcut doküman ve derinlemesine görüşme gibi çoklu veri setlerinin kullanıldığı (Gall, Borg & Gall, 2003; Gürbüz & Şahin, 2016), “Ne?”, “Nasıl?”, “Niçin?”, “Ne Zaman?” ve “Kim?” sorularına cevap aranan (Dawidowicz, 2011) ve olgunun

sürece odaklı boylamsal gelişimini açığa çıkarmayı amaçlayan (Best & Kahn, 2017) bir niteliğe sahip olduğu söylenebilmektedir. Datta (1990)' a göre durum çalışmaları amaçlarına göre *açıklayıcı/tanımlayıcı, keşfedici, kritik olay, program yürütme, program denetleme ve birikimli* durum çalışmaları olarak altı farklı türdedir.

Bu araştırmada keşfedici durum çalışmasının tercih edilmesindeki temel amaç; Bitlis ilinde ikamet eden yoksul tek ebeveynlerin yoksulluk algıları, dayanışma ağları, aile yapıları, çalışma ilişkileri, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişme olanakları gibi ekonomik, psikolojik, sosyal ve kültürel durumları hakkında genel bilgiye sahip olmaktır. Her ne kadar literatürde yoksul tek ebeveynli ailelerin ekonomik, psikolojik, sosyal ve kültürel durumları hakkında bilgiler mevcut olsa da yerel dinamiklere bağlı olarak söz konusu durumların nasıl deneyimlendiği bilinmemektedir. Yoksulluk olgusu, bireysel özelliklerden kültürel yapıya, küresel ekonomik nedenlerden mekânsal faktörlere kadar farklı etmenlerin olguya tesir ettiği karmaşık bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla bu araştırmanın yapıldığı Bitlis ilinin siyasi, kültürel, coğrafik ve ekonomik özelliklerinin burada yaşayan insanların yaşadıkları yoksulluk deneyimlerini dönüştürdüğü düşünülmektedir. Bu araştırmaya keşfedici durum çalışmasıyla başlarken araştırmacının temel motivasyonu, mevcut literatüre ek olarak yerel dinamiklerin de olguya etkisinin ne düzeyde olduğunu açıklamaktır. Bu amaçla Şekil 6'da keşfedici durum çalışmasının akış şeması aşağıdaki görselde verilmiştir.

Şekil 6. Keşfedici durum çalışması akış şeması

Şekil 6 incelendiğinde ilk olarak araştırmanın genel amacı dikkate alınarak durumun belirlendiği, ardından mevcut duruma ilişkin ulusal, bölgesel ve yerel istatistiklerden faydalandığı sonrasında ise mevcut literatür ve istatistikler ışığında belirlenen temalar özelinde veri toplama aracının geliştirildiği görülmektedir. Keşfedici durum çalışmasında yöntemsel süreç tamamlandıktan sonra ise 3 kişi ile bir pilot çalışma gerçekleştirilmiş ve veri toplama aracına son hali verilerek veri toplama sürecine geçilmiştir. Elde edilen bulgular analiz edilerek raporlama yapılmış ve ortaya çıkan sonuçlardan hareketle karma araştırmanın prosedürleri geliştirilmiştir.

2.1.1. Çalışma Grubu

Keşfedici nitelikteki bu araştırmanın çalışma grubu araştırmanın kuramsal temeli ve amacı odağa alınarak belirlenmiştir. Buradan hareketle araştırmada olasılıklı olmayan örnekleme yöntemlerinden amaçlı örnekleme tekniğinin bir türü olan maksimum çeşitlilik örneklemesinden faydalanılmıştır. Merriam (2018)'e göre amaçlı örnekleme tekniğinde örnekleme grubu seçilirken araştırmacının temel hedefi olguya dair iç görüş kazanmak, olguyu tüm yönleriyle anlamak ve keşfetmektir. Amaçlı örnekleme tekniğinde öne çıkan bir diğer husus ise örnekleme belirlenirken araştırmacının inisiyatif alma sürecinde etkin bir şekilde rol almasıdır (Patton, 2014). Bu nedenle bazı kaynaklarda amaçlı örnekleme tekniği, yargısal örnekleme tekniği olarak da ifade edilmektedir. Amaçlı örnekleme ayrıca kapsamlı bir içeriğe sahip durumların derinlemesine bir şekilde çalışılmasına da olanak tanımaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2018). Nitekim bu örnekleme tekniğinde araştırmaya konu olan fenomeni açıklamada zengin bir veri sunacağı düşünülen kişi, durum ve olayların belirlendiği görülmektedir (Büyük Öztürk, & ark., 2012).

Amaçlı örnekleme tekniğinin bir türü olan maksimum çeşitlilik örneklemesi ise araştırmaya konu olan fenomenin farklı boyutlarıyla derinlemesine keşfini mümkün kılacak şekilde örneklem listesinin çeşitlendirilmesidir (Yıldırım & Şimşek, 2018). Başka bir ifadeyle maksimum çeşitlilik örneklemesinde olguya dair bağlamlar belirlenerek farklı yönleriyle olguya etkilerinin açığa çıkarılması hedeflenmektedir (Suri, 2011). Maksimum çeşitlilik örneklemesi olguyu bütüncül bir şekilde ele alma imkânı açısından öne çıkmaktadır. Bu örnekleme tekniğinin olguyu kavramada farklı varyasyonları sentezleyerek bütüncül bakış açısı sağlamada etkili olduğu düşünülmektedir (Yağar & Dökme, 2018).

Bu araştırmanın öznelere; Bitlis il merkezine bağlı mahalle ve köylerde yoksul ailelere sosyal ve ekonomik destek sağlayan merkezi ve yerel yönetimlere bağlı çalışan profesyoneller

ile yerelde faaliyet gösteren dernek ve vakıfların üye ve gönüllülerinden oluşmaktadır. Durum çalışması için belirlenen katılımcıların demografik bilgileri Tablo 3’de belirtilmiştir.

Tablo 3. Keşfedici durum araştırmasının katılımcı bilgileri

Katılımcılar	Yaş	Eğitim Durumu	Cinsiyet	Medeni Durum	Mesleği	Yardıma Süreci Bulunma Yılı	Kaç Yıldır Bitlis’te Çalıştığı	Yardıma Dair Kurum/Kuruluş Dernek/Vakıf	Görüşme Süresi
K1	31	Lisans	Kadın	Bekâr	SYİG	6	6	SYDV	43 dakika
K2	37	Lisans	Erkek	Evli	SYİG	8	8	SYDV	46 dakika
K3	35	Lisans	Erkek	Evli	SHU	8	8	ASHM	51 dakika
K4	37	Yüksek Lisans	Erkek	Evli	SHU	12	8	ASHM	53 dakika
K5	48	Lise	Erkek	Evli	Muhtar	10	28	Muhtarlık	42 dakika
K6	46	Lise	Erkek	Evli	Muhtar	8	20	Muhtarlık	41 dakika
K7	33	Lisans	Erkek	Evli	Öğretmen	9	7	İHH	76 dakika
K8	43	Lisans	Kadın	Evli	Vakıf Çalışanı	9	9	KAMER	48 dakika
K9	53	Ön Lisans	Kadın	Bekâr	Emekli/Dernek Başkanı	14	30	Kadınları Koruma ve Kaynaştırma Derneği	53 dakika
K10	40	Lisans	Kadın	Evli	Sosyolog	10	10	Bitlis Belediyesi	56 dakika
K11	38	Lisans	Kadın	Evli	Uzman Öğretici	9	9	Diyanet Vakfı	45 dakika
K12	60	Lisans	Kadın	Evli	Emekli Memur-Girişimci	13	35	BİKADER	63 dakika

Tablo 3 incelendiğinde yoksul ailelerle sosyal yardım süreçlerine dâhil olan farklı demografik özelliklere sahip 6 erkek ve 6 kadın olmak üzere 12 uzman, karar verici veya gönüllünün araştırmaya katkı sunduğu görülmektedir. Katılımcılar 31 ile 60 yaş arasında dağılım göstermektedir. Katılımcılardan 2’si lise 1’i ön lisans 8’i lisans ve 1’i yüksek lisans mezunudur. Katılımcılarla yapılan mülakatlar 41 ile 76 dakika arasında olup ortalama görüşme süresi 51 dakikadır. Araştırmaya dâhil edilen öznelere ise aşağıdaki kriterlere göre belirlenmiştir:

1. Katılımcılar yoksul ailelerle yüz yüze çalışmış olmalıdır.

2. Katılımcılar yoksul aileleri doğal ortamlarında (mahalle, köy, hane vb.) deneyimlemiş olmalıdır.
3. Katılımcılar Bitlis ilinde sosyal ve ekonomik destek faaliyetlerine en az 5 yıl bir fiil katılmış olmalıdır.
4. Katılımcılar 18-65 yaş arasında olmalıdır.
5. Katılımcılar görüşme formundaki açık uçlu soruları anlayabilecek ve cevaplayabilecek niteliklere sahip olmalıdır.

2.1.2. Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi ve Veri Toplama Süreci

Nitel araştırmalarda veri toplama araçlarının doğru belirlenmesi ve uygulanması araştırma süreci açısından önemlidir. Nitekim bilimsel bir araştırma yaparken konu, sorunsal ve yaklaşımlar belirlendikten sonra araştırma tasarımı şekillenir, araştırma tasarımı sürecinde sırasıyla veri toplama araçları belirlenir, veri analiz edilir ve yorumlanır (Neuman, 2012). Buradan hareketle bir araştırmada veri toplama araçlarının belirlenmesi aşamasının araştırma sürecinin önemli safhalarından olduğu söylenebilmektedir.

Bu çalışmada yoksul ailelerle etkileşimde bulunan katılımcıların belirlenmesi ve görüşme planlarının düzenlenmesi süreci yaklaşık olarak 4 ay sürmüştür. Öncelikle sosyal yardım alanında çalışan uzman ve profesyonellerle iletişime geçilmiş, ardından sosyoekonomik açıdan en düşük seviyede olduğu tespit edilen 2 mahallenin (Hersan ve Sekizağustos) muhtarı çalışmaya dâhil edilmiş ve son olarak Bitlis ilinde sosyal yardım faaliyetleri yürüten STK'lar belirlenerek ilgili dernek ve vakıfların üye ve/veya gönüllüleriyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Nitel çalışmalarda veri toplama tekniği olarak *görüşme, gözlem ve yazılı materyal incelemesi* gibi tekniklerin öne çıktığı görülmektedir. Özellikle *görüşme* nitel araştırmalarda en sık kullanılan veri toplama araçları arasındadır (Yıldırım & Şimşek, 2018). Nitel araştırmalarda veri toplama araçları bir arada da kullanılabilir. Bazı araştırmalarda *geçerlik ve güvenilirliği* arttırmak için birden fazla veri toplama aracı kullanıldığı sıklıkla görülmektedir (Karataş, 2015). Görüşmenin veri toplama aracı olarak belirlenmesindeki temel amaç katılımcıların iç dünyalarına girerek onların nasıl bir anlam dünyası oluşturduklarını keşfetme beklentisidir. Görüşme teknikleri genellikle *yapılandırılmış, yapılandırılmamış, yarıyapılandırılmış ve odak görüşmesi* olarak dört farklı şekilde sınıflandırılmaktadır (Sönmez & Alacapınar, 2011).

Bu araştırmada uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel (Dünya Bankası, TÜİK, SYDV) düzeyde yoksulluğa ilişkin hazır verilerin yanı sıra veri toplama aracı olarak görüşmeden

yararlanılmıştır. Araştırmada katılımcılara açık uçlu sorulardan oluşan yarıyapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Yarıyapılandırılmış görüşme formu hazırlanırken soruların anlaşılır, açık, yön bildirmeyen, belli odak ve temaları içermesine özen gösterilmiştir.

Yıldırım ve Şimşek (2018) araştırmacının görüşme formu oluştururken dikkat etmesi gereken hususları; “ *kolay anlaşılabilir sorular yazılması, odak sorular hazırlanması, açık uçlu sorular sorulması, yönlendirmeden kaçınılması, çok boyutlu türden sorular hazırlanması, alternatif sorular ve sondalar hazırlanması, farklı türden sorular oluşturulması, soruların mantıklı bir biçimde düzenlenmesi* “ şeklinde sıralamıştır.

Bu araştırmada soru formu yukarıda belirtilen hususlara dikkat edilerek oluşturulmuştur. Araştırmada katılımcılara *Bitlis ili özelinde yoksulluk, yoksullukla başa çıkma, yoksulluğa müdahale, yoksulluk döngüsü ve tek ebeveynli ailelerde yoksulluk* temalarını içeren yarıyapılandırılmış soru formu uygulanmıştır.

2.1.3. Geçerlik ve Güvenderulabilirlik

Bir araştırmanın bilimsel açıdan ikna edici olması ancak geçerlik ve güvenirlik olarak tanımladığımız iki ölçütle sağlanabilmektedir. Bu araştırmada geçerlik ve güvenirliği sağlamak ve araştırmanın bilimsel inandırıcılığını tehdit eden unsurları en aza indirmek adına bir dizi önlemler alınmıştır (Yıldırım & Şimşek, 2018). Nitel araştırmalarda geçerliği sağlamak ancak zengin ve yoğun betimlemelerle mümkündür. Araştırmada bir olgu betimlenirken veya bir tema tanımlanırken olguyu veya temayı güçlendirecek yöntemsel detaylara yer vermek geçerliği sağlamada önemlidir (Creswell, 2021).

Bu araştırmada iç geçerliği sağlamak için katılımcılardan teyit alınmış, katılımcıların ifadeleri doğrudan alıntılanmış ayrıca soru formuna son hali verilmeden önce uzmanlardan görüş alınmıştır. Bu araştırmada dış geçerliği sağlamak için ise veri toplama aracı, veri toplama süreci ve veri analiz süreçleri detaylı olarak açıklanmıştır. Ayrıca bu araştırmada dış geçerliği sağlamak adına katılımcıların özelliklerine, katılımcıların nasıl belirlendiklerine, araştırmacının rolüne ve kullanılan yöntemin hangi gerekçelerle belirlendiğine detaylı şekilde yer verilmiştir.

Nitel araştırmalar genellikle insanların herhangi bir olgu veya durum hakkında bireysel düşüncelerini açığa çıkararak onların iç dünyalarını keşfetme amacı gütmektedir. Dolayısıyla bireyselleşen farklı düşünceler ve anlamlandırma biçimleri gerçekliğin kişiye, zamana ve koşullara göre değişebileceğini göstermektedir. Nitekim nitel araştırmalarda aynı çalışmanın tekrarlanması durumunda araştırmanın bulgu ve sonuçları farklılık gösterebilmektedir. Bu sebeple nitel araştırmalarda güvenirlik tekrar tekrar aynı sonuçları elde etmekten ziyade sonuç ve bulguların birbiriyle ne kadar tutarlı olduğuyula ilişkilidir (Merriam, 2018). Bu araştırmada

araştırma bulguları yorum yapılmadan aktarılmış ve veri kaybını önlemek adına katılımcıların ifadeleri kayıt altına alınarak iç güvenilirliği sağlanmıştır. Dış güvenilirliği sağlamak için ise araştırmada elde edilen verilerin kendi arasındaki tutarlılığı kontrol edilmiş ve araştırmanın sonuç kısmıyla bulgularının uygun şekilde tartışılmasına özen gösterilmiştir.

2.1.4. Veri Analizi Süreci

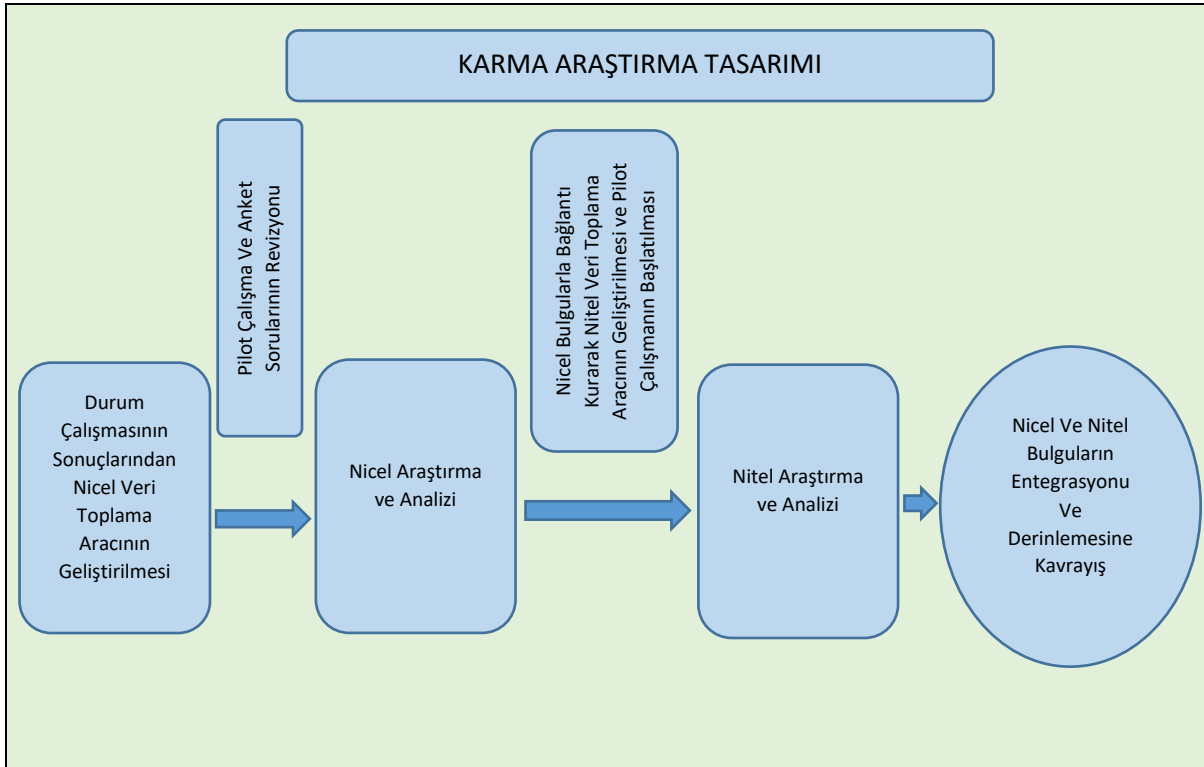
Bu araştırmada görüşmelerden elde edilen veriler tematik analiz yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Bir araştırmada tematik analiz yöntemi tımdengelim veya tümevarım yaklaşımlarından herhangi birinden faydalanılarak gerçekleştirilebilmektedir (Braun ve Clarke, 2006). Tümevarım yaklaşımının benimsendiğı araştırmalarda veri analizi sonrasında kodlar ve temalar oluşturulmaktadır. Tımdengelim yaklaşımının benimsendiğı çalışmalarda ise araştırma konusuna ilişkin literatür okumaları neticesinde araştırmacı tarafından olguya ilişkin kuramsal bir aşinalık oluşmakta ve araştırmacı bu kuramsal edinim sayesinde sistemli hale getirdiğı kavramsal şemaları belirleyebilmektedir (Gibson & Brown, 2009).

Bu çalışmada araştırmının amacı odağı alınarak yoksulluk olgusuna ilişkin literatür taraması yapılmış ve kavramsal şemalar araştırmacı tarafından veriler analiz edilmeden önce belirlenmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada müdahale boyutuyla yoksulluğun nasıl deneyimlendiğini açığa çıkarma isteğı araştırmacıyı tımdengelimsel tematik analiz yöntemini tercih etmeye itmiştir.

2.2. Karma Araştırma

Karma yöntem araştırmaları, en az bir nicel ve bir nitel yaklaşımı içeren çalışmalardır. Bu yöntemle yürütölen araştırmalarda, her iki yaklaşımın öngördüğü teknikler birlikte kullanılarak elde edilen bulgular bütüncöl biçimde yorumlanmaktadır (Katıtaş, 2019). Literatürde tanım ve felsefi temele dair tam bir uzlaşa bulunmamakla birlikte, birçok yazar karma yöntemler için en uygun felsefi pozisyonun pragmatizm olduğunu belirtmektedir (Johnson & ark., 2007, s. 125). Nitel araştırmalar sıklıkla yapılandırmacı veya eleştirel bakış açalarına dayanırken, nicel araştırmalar daha çok pozitivist yaklaşıma yaslanmaktadır. Karma yöntemde ise bu yaklaşımlar arasında pragmatik bir denge kurulmaktadır. Johnson ve arkadaşlarına göre (2007, s. 113), araştırmacı “tek doğru” anlayışına sahipse nicel yöntemlere, “görelil doğru” anlayışına sahipse nitel yöntemlere, çözüm odaklı bir bakışa sahipse ise karma yöntemle yönelmektedir. Bu tez çalışmasının ikinci safhası olan karma araştırmanın tasarımı aşağıda Şekil 7’deki görselde sunulmuştur.

Şekil 7. Karma araştırma akış şeması

Bu araştırmada tek ebeveynli ailelerde deneyimlenen yoksulluğu bütüncül bir bakış açısıyla açıklama amacı taşıdığı ve olguya ilişkin derinlemesine bilgi edinmeyi hedeflediğinden karma yöntem tercih edilmiştir. Şekil 7’de çalışmanın karma araştırma bölümünün akış şeması gösterilmiştir. Çalışmada nitel ve nicel yöntemler sıralı olarak kullanılmış ve ilk araştırmayla birlikte ortaya çıkan bulgular takip eden diğer araştırmanın yöntem ve araçlarının geliştirilmesine katkı sunmuştur. Bu araştırmada karma yöntemin seçilmesindeki bir diğer neden de farklı yöntemlerle aşamalı olarak elde edilmiş bulguların tamamlayıcı niteliğidir. Araştırmacı bu tamamlayıcı nitelikte çalışmada ele alınan olguyu farklı bakış açılarıyla kavrama hedefinin mümkün olacağını öngörmektedir (Creswell & Plano Clark, 2015).

Karma yöntem araştırmasının desenleri, araştırmanın amacına, veri toplama ve analiz sırasına göre şekillenir ve her bir desen araştırmanın farklı ihtiyaçlarına cevap vermek üzere geliştirilmiştir. Creswell ve Plano Clark (2018) ile Tashakkori ve arkadaşları (2021) bu desenleri detaylandırarak üç temel kategoriye ayırır: eş zamanlı/paralel desen, açıklayıcı sıralı desen ve keşfedici sıralı desen.

Eş Zamanlı/Paralel desende, nitel ve nicel veriler aynı anda ya da birbirine yakın bir zaman diliminde toplanır ve analiz edilir. Bu yaklaşımın amacı, her iki veri türünün birbiriyle karşılaştırılabilmesi ve sonuçların entegre edilmesiyle daha kapsamlı bir perspektif elde edilmesidir. Bu desende, paralel olarak toplanan veriler birleştirilir, böylece bir bulgu diğerini

destekler veya tamamlar. Örneğin, tek ebeveynli ailelerde yoksulluk döngüsünü ele alan bir çalışmada, aynı anda ailelerin gelir düzeyi (nicel veri) ve yoksulluk algıları (nitel veri) toplanarak kapsamlı bir analiz yapılabilir.

Açıklayıcı Sıralı desende, öncelikle nicel verilerin toplanmasını ve analiz edilmesini, ardından bu sonuçların nitel verilerle desteklenmesini içerir. Bu tür bir desen, başlangıçta belirli bir hipotez veya eğilim tespit etmek için nicel yöntemler kullanıldığında tercih edilir. Sonrasında, elde edilen bu nicel bulguların daha derinlemesine açıklanabilmesi için nitel veri toplama aşamasına geçilir. Örneğin, araştırmada tek ebeveynli ailelerde yoksulluk düzeyi tespit edildikten sonra, yoksulluğun aile bireylerine etkilerini anlamak için nitel görüşmeler yapılabilir.

Keşfedici Sıralı desende süreç, nitel verilerin toplanması ve analiz edilmesi ile başlar; bu ilk nitel bulgulara dayanarak nicel bir aşama geliştirilir. Bu desen, araştırma konusunun yeterince keşfedilmediği durumlarda tercih edilir ve başlangıçta yapılan nitel analizler sayesinde ikinci aşamada kullanılacak nicel veri toplama araçları daha etkili bir biçimde tasarlanabilir. Bu temel desenler, karma yöntem araştırmasının çeşitli veri toplama ve analiz aşamalarında kullanılabilir. Ayrıca araştırmacıya verilerin nasıl ve ne zaman entegre edileceğine dair esneklik sunar. Her bir desen, araştırmanın amacına göre özelleştirilerek, araştırmanın kapsamlı bir bakış açısıyla ele alınmasına katkı sağlar.

Bu araştırmada açıklayıcı sıralı karma yöntem deseni tercih edilmiştir, çünkü tek ebeveynli ailelerde döngüsel yoksulluğun karmaşık yapısını anlamak, öncelikle genel bir nicel analizle temel dinamikleri ortaya koymayı, ardından bu verilerin detaylarını nitel verilerle derinlemesine incelemeyi gerektirir. İlk aşamada yapılacak nicel analiz, tek ebeveynli ailelerin ekonomik durumunu, yoksulluk düzeyini ve genel sosyoekonomik yapılarını istatistiksel olarak belirlemeye olanak tanır. Bu, yoksulluğun kapsamını ve yaygınlığını geniş bir çerçevede görmemizi sağlar. Nicel bulgular elde edildikten sonra, bu bulguların içerdiği sosyoekonomik örüntüleri açıklamak amacıyla nitel verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Nitel aşama, tek ebeveynli ailelerin yoksulluk deneyimlerini, bu durumun çocuklar ve ebeveynler üzerindeki psikososyal etkilerini ve ailelerin çevresel destek sistemleriyle ilişkilerini derinlemesine anlamamıza yardımcı olur. Böylece araştırmanın ikinci aşamasında, yoksulluğun bireysel ve çevresel faktörlerle nasıl şekillendiği ve bu döngünün nasıl sürdürüldüğü ekosistem perspektifinden analiz edilebilir hale gelir. Açıklayıcı sıralı desen, elde edilen verilerin sistematik bir şekilde entegre edilmesine olanak tanır, yani nicel veriler geniş bir çerçeve sağlarken, nitel veriler bu çerçeveyi anlamlandırarak ekosistem perspektifini daha derinlemesine açıklamamıza katkı sunar. Bu nedenle, açıklayıcı sıralı desen, araştırmanın amaç ve sorularıyla uyumlu bir seçimdir

ve tek ebeveynli ailelerde yoksulluğun toplumsal ve bireysel boyutlarını kapsamlı bir şekilde ele almayı sağlar.

2.2.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın bu safhasında nicel ve nitel yöntemler için çalışma grubu oluşturulmuştur. İlk olarak nicel yöntem için Bitlis Merkeze bağlı mahalle ve köylerden sosyoekonomik seviyesi düşük olan 80 tek ebeveyne kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak ulaşılmıştır. Ulaşılan çalışma grubunun tamamına araştırmanın nicel kısmında kullanmak amacıyla tasarlanmış olan anket uygulanmıştır. Uygulanan anketin verilerinden hareketle farklı formda olan tek ebeveynli hanelerin (boşanmış, dul, ayrı yaşayan vb.) aile yapıları tespit edilmiştir. Ardından yapısal olarak farklı formda olan hanelerin tamamını kapsayacak şekilde amaçlı örnekleme tekniklerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılarak 17 katılımcı belirlenmiştir. Bu yolla amaçlı örneklemin zayıf yönleri arasında gösterilen “araştırma yanlılığı” na dair durum azaltılmaya çalışılmıştır. Karma yöntemin hem nicel hem de nitel kısmı için araştırmaya dâhil edilen öznelere aşağıdaki kriterlere göre belirlenmiştir:

1. Katılımcılar 18-65 yaş arasında olmalıdır.
2. Katılımcılar tek ebeveyn olarak hanede en az bir çocuğuyla birlikte yaşıyor olmalıdır.
3. Katılımcılar son 1 yıl içinde herhangi bir kurum, kuruluş, vakıf, dernek veya kişi(ler) vasıtasıyla en az bir kez ayni ve/veya nakdi ekonomik destek almış olmalıdır.

2.2.2. Nicel Araştırmanın Çalışma Grubu

Karma yöntemin nicel safhasında sosyoekonomik düzeyi düşük olan tek ebeveynlere anket uygulanmıştır. Çalışma kapsamında, Bitlis il merkezinde 26 farklı mahalle ve köyden toplam 80 kişiyle görüşülmüştür. Katılımcıların 66’sı kadın, 14’ü erkek olup yaş aralığı 24 ile 65 arasında değişmektedir. Katılımcıların medeni durumlarına göre 32 kişi dul, 24 kişi ayrı yaşıyor ve 24 kişi boşanmış durumdadır. Çocuk sayısı açısından değerlendirildiğinde, 1 çocuğu olan 14 kişi, 2 çocuğu olan 31 kişi, 3 çocuğu olan 15 kişi, 4 çocuğu olan 16 kişi, 5 çocuğu olan 3 kişi ve 7 çocuğu olan 1 kişi bulunmaktadır.

2.2.3. Nitel Araştırmanın Çalışma Grubu

Karma araştırmanın nitel safhasında sosyoekonomik düzeyi düşük olan tek ebeveyn bireylerle yürütülen bu çalışmada, 17 katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu

safhada görüşme yapılan katılımcıların 12'si kadın, 5'i erkektir. Medeni durumlarına göre 8 katılımcı boşanmış, 5'i eşi vefat etmiş ve 4'ü ayrı yaşamaktadır. Çalışma durumları incelendiğinde, 11 katılımcı çalışmamakta, 5'i sigortasız veya geçici işlerde çalışmakta, yalnızca 1 kişi düzenli bir işte çalışmaktadır. Eğitim düzeylerine bakıldığında, 6 katılımcının herhangi bir okul bitirmediği, 5'inin lise, 3'ünün ortaokul, 2'sinin ilköğretim ve 1'inin lisans mezunu olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların çocuk sayısı 1 ile 5 arasında değişirken, hanede yaşayan birey sayıları ise 2 ile 7 arasında dağılım göstermektedir.

2.2.4. Veri Toplama Araçlarının Geliştirilmesi ve Veri Toplama Süreci

Bu tez çalışmasında ikinci safha karma yöntemle tasarlanmıştır. Dolayısıyla bu safhada hem nicel hem de nitel yöntemin veri toplama araçlarından yararlanılmıştır. Axinn ve Pearce (2006), karma araştırmalarda dört temel veri toplama stratejisinden bahsetmektedir. Bu stratejiler, nitel ve nicel yöntemlerin bir arada kullanımıyla elde edilen kapsamlı veriyi desteklemek amacıyla geliştirilmiştir.

Birleştirici Yaklaşım: Nitel ve nicel verilerin aynı araştırmada birlikte kullanılarak entegre edilmesini sağlar. Bu yaklaşımı kullanarak araştırmanın farklı boyutlarını bir arada incelemenin daha geniş ve kapsamlı bir bakış açısı sunduğu belirtilmektedir. Birleştirici yaklaşımda, nitel veriler detaylı içgörüler sunarken, nicel veriler bu içgörülerini genelleyebilme imkânı sağlamaktadır.

Sıralı Stratejiler: Bu stratejide, veri toplama süreci belirli bir sırayla gerçekleştirilir. Sıralı strateji ile ilk olarak bir veri türünün (örneğin, nitel) toplanarak araştırmaya zemin hazırlamasını, ardından diğer veri türünün (örneğin, nicel) bu bulguları destekleyici olarak kullanılmasını önerir. Bu, araştırmacının ilk aşamada derinlemesine bir çerçeve oluşturmaya ve ikinci aşamada bu çerçeveyi genişletmesine olanak tanır.

Eş Zamanlı Veri Toplama: Bazı durumlarda nitel ve nicel verilerin aynı anda toplanmasının veri tutarlılığını artırabileceği belirtilir. Bu strateji, her iki veri türünün aynı bağlamda ve aynı zaman diliminde toplanmasını sağlar. Eş zamanlı veri toplama, verilerin karşılaştırılabilirliğini kolaylaştırır ve aynı olguyu farklı açılardan inceleme imkânı tanır.

Destekleyici Rolde Veri Kullanımı: Bu strateji ise bir veri türünün diğerine destekleyici bir unsur olarak eklenmesini içerir. Örneğin, temel araştırma nitel veriler üzerine kuruluysa, nicel veriler bu bulguları güçlendirmek ve açıklamaları detaylandırmak için kullanılır. Bu strateji, karma yöntem araştırmalarında ana bulguları pekiştirme ve verilerin güvenilirliğini artırma amacını taşır.

Bu dört strateji, karma yöntemin esnek yapısını ortaya koyar ve araştırmacılara, çalışmanın ihtiyaçlarına göre uygun veri toplama yöntemlerini bir arada kullanarak çok yönlü analiz yapma imkânı sunar. Bu çalışmada, tek ebeveynli ailelerde döngüsel yoksulluğun ekosistem perspektifi ile analiz edilmesinde, karma yöntemin sağladığı esnekliği kullanarak kapsamlı bir bakış açısı elde etmek amaçlanmıştır. Çalışmamızda sıralı stratejiler, destekleyici rolde nicel araştırma ve birleştirici yaklaşım olmak üzere üç temel veri toplama stratejisi benimsenmiştir. Bu stratejilerin kullanımı, araştırma sorularına derinlemesine yanıt bulma ve veriler arasında uyum sağlayarak daha güvenilir sonuçlara ulaşma fırsatı sunmaktadır.

Çalışmanın karma yöntem safhasında araştırma deseni açıklayıcı sıralı desen olduğundan çalışmada ilk olarak nicel veri toplama tekniklerinden anket tercih edilmiştir. Anket tasarlanırken durum çalışmasının raporunda öne çıkan temalardan yararlanılarak ankete dair bölümler belirlenmiştir. Durum çalışmasının raporu genel olarak Bitlis özelinde yoksulluğun temel ihtiyaçlar üzerinden deneyimlendiği, Bitlis'te farklı tek ebeveynli aile formlarının mevcut olduğu, dayanışma ağlarının sınırlı ve yetersiz olduğu, bu ailelerin yoksullukla mücadele ederken kendilerine ait stratejiler geliştirdiği ile genellikle yoksulluğu döngüsel olarak deneyimlediklerini ortaya koymaktadır.

Durum çalışmasının bulgularından hareketle nicel araştırmanın veri toplama aracı olan anket geliştirilmiştir. Anket dört ana bölüm ve bu bölümü içeren yapılandırılmış kapalı uçlu sorulardan oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde aile yapısını detaylı analiz etme adına *hanehalkı listesi*, ikinci bölümü yoksulluğun barınma koşulları ile ilişkisi bağlamında *yaşanılan konut*, olarak tasarlanmıştır. Ayrıca anketin üçüncü bölümünde destek mekanizmalarını tespit etmek ve yeterliliğini açığa çıkartmak amacıyla *sosyal destek* ve dördüncü bölümde tek ebeveyn olmanın zorluklarının neler olduğunu tespit etmek için *tek ebeveyn* bölümleri yer almaktadır.

Anket sorularının bazıları daha önce sahada uygulanan TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi soru kâğıdından ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsünün Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları soru kâğıdından faydalanarak oluşturulmuştur. Alan araştırması Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları ve Bilimsel Yayın Etik Kurulu tarafından 05,06,2024 tarihinde onaylanmış 10,06,2024 tarihi itibarıyla nicel araştırma başlatılmıştır. Araştırma için ilk olarak 30 kişi ile bir pilot çalışma gerçekleştirilmiş ve anket sorularına son hali verilmiştir. Araştırma kapsamında kartopu örnekleme yöntemiyle Bitlis il merkezindeki tüm mahalleler sürece dâhil edilerek toplamda 80 yoksul tek ebeveyn anket uygulanmıştır.

Karma araştırmanın ikinci safhası ise daha baskın nitelikte olan nitel araştırmadır. Nicel araştırma yaklaşık üç ay sürmüştür ve ardından bulgular analiz edilerek nitel araştırma süreci

başlatılmıştır. Nitel araştırmada ise veri toplama tekniklerinden olan görüşmeden yararlanılmıştır. Bu araştırmada tematik analiz yöntemi ile analizler gerçekleştirilmiş temaların belirlenmesinde nicel araştırmanın bulgularından ve mevcut literatürde öne çıkan unsurlardan yararlanılmıştır. Yarıyapılandırılmış açık uçlu sorulardan oluşan görüşme formunda *yoksulluk algısı, yaşanan konut, beslenme, eğitim, sağlık, sosyal yardım, sosyal sermaye, tek ebeveynlik ve yoksulluk döngüsünü kırmak* olmak üzere on temaya ve bu temaları içeren sorulara ulaşılmıştır. Nicel araştırmanın bulguları ve literatürde öne çıkan unsurlar dikkate alınarak hazırlanan form Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları ve Bilimsel Yayın Etik Kurulu tarafından 16,10,2024 tarihinde uygun görülmüş ve araştırmacı 10,11,2024 tarihinde mülakatlara başlamıştır. Mülakatlar yaklaşık bir ay sürmüş ve 11,12,2024 tarihinde veri analizi aşamasına geçilmiştir.

2.2.5. Geçerlik ve Güvenirlik/ Güvendiuyulabilirlik

Araştırmanın bu safhası karma yöntemle tasarlanmıştır. Dolayısıyla araştırmada kullanılan yöntemler farklılaşmaktadır. Bu başlık altında nicel ile nitel yöntemlere ait geçerlik ve güvenirlik süreçleri ayrı ayrı ele alınmıştır.

2.2.5.1. Nicel Araştırmada Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın nicel kısmında evren sayısının belirsiz olması ve sınırlı sayıda katılımcıyla (80 kişi) çalışılması nedeniyle genelleme ve yordama amacı güdülmemiştir. Bu araştırmada, dış geçerlik açısından daha geniş bir popülasyona genelleme yapılması mümkün değildir. Bununla birlikte, araştırmada elde edilen veriler, örneklem grubunun özelliklerini anlamak ve belirli durumlar hakkında betimleyici sonuçlar çıkarmak amacıyla kullanılmıştır.

İç geçerlik açısından, çalışmanın amaçları doğrultusunda güvenilir veriler elde etmek için veri toplama sürecinde sistematik bir yaklaşım izlenmiştir. Araştırma soruları, çalışmanın temel değişkenleri üzerine odaklanarak geliştirilmiş ve ölçme araçlarının doğruluğu göz önünde bulundurulmuştur. Böylece, elde edilen verilerin araştırma kapsamındaki ilişkileri doğru bir şekilde yansıtması hedeflenmiştir.

Yüzeysel geçerlik kapsamında, veri toplama araçları katılımcılar tarafından kolayca anlaşılabilir ve soruların görünürde ölçmeyi amaçladığı şeyi kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Sorular, araştırma konusu ve kavramlarıyla uyumlu olacak biçimde tasarlanmış, böylece katılımcıların kendilerini rahat ifade etmeleri sağlanmıştır.

Son olarak, evren sayısının belirsizliği ve örneklem büyüklüğünün sınırlı olması nedeniyle, araştırmanın güvenilirliği yalnızca bu örneklem grubu için geçerli olup, genelleme yapılmamıştır.

2.2.5.2. Nitel Araştırmada Geçerlik ve Güvenden Uyulabilirlik

Bu araştırmada, tematik analiz sürecinde geçerlik ve güvenilirliğin sağlanmasına özel önem verilmiş; analiz süreci şeffaflık, veri temelli yaklaşım, tutarlılık ve araştırmacı refleksivitesi ilkeleri doğrultusunda yürütülmüştür.

Kodlama sürecinin nesnelliğini ve tutarlılığını artırmak amacıyla, araştırma ekibi içinde işbirlikçi bir çalışma düzeni oluşturulmuş; kodlama öncesinde araştırmacılar ortak bir metodolojik çerçeve üzerinde uzlaşmıştır. Ayrıca ön kodlama kılavuzu, veriyle etkileşim sürecinde dinamik biçimde güncellenmiş, böylece veriyle güçlü uyumlu bir analiz süreci sağlanmıştır.

Kodlama işlemi MAXQDA yazılımı kullanılarak yürütülmüş; yazılımın sunduğu araçlar sayesinde kodlama süreci şeffaf ve izlenebilir biçimde belgelenmiştir. Bunun yanı sıra, üçüncü taraf uzman görüşleri aracılığıyla tema ve kod yapılarına yönelik dış değerlendirme gerçekleştirilmiş ve analiz sürecinin nesnelliği pekiştirilmiştir.

Veri güvenliği kapsamında, ses kayıtlarının deşifre edilmesi aşamasında yüksek doğruluk oranına sahip yazılımlar kullanılmış; elde edilen metinler manuel olarak kontrol edilmiş ve tüm veriler yalnızca araştırma ekibinin erişebildiği şifrelenmiş bir ortamda saklanmıştır.

Bu yöntemsel yaklaşımlar doğrultusunda, araştırma bulgularının geçerliği ve güvenilirliği Braun ve Clarke'ın tematik analiz yaklaşımının metodolojik titizlik (rigor) ilkeleri çerçevesinde güvence altına alınmıştır.

2.2.6. Veri Analiz Süreci

Bu araştırmada, nitel verilerin çözümlemesinde Braun ve Clarke'ın (2006) tematik analiz yaklaşımı temel alınmıştır. Tematik analiz süreci, araştırma verilerinin sistematik ve anlamlı bir biçimde yapılandırılmasına ve araştırma sorularına yanıt verecek şekilde yorumlanmasına olanak sağlamıştır.

Analizin ilk aşamasında, araştırmacı tüm veri setini defalarca okuyarak veriye derinlemesine aşinalık geliştirmiştir. Bu aşamada, veri bağlamı dikkatle değerlendirilmiş ve potansiyel anlamlı öğeler üzerine ön notlar alınmıştır.

İkinci aşamada, kodların geliştirilmesi süreci yürütülmüş; veriler doğrudan tümevarımsal biçimde kodlanmıştır. Önceden belirlenmiş bir kod çerçevesine bağlı kalınmamış, kodlar verilerin kendisinden türetilmiştir. Ayrıca invivo kodlama yöntemi kullanılarak, katılımcı ifadelerinin özgün anlamının korunmasına özen gösterilmiştir.

Üçüncü aşamada, temaların geliştirilmesi gerçekleştirilmiştir. Kodlar arasında anlamlı ilişkiler ve tekrarlayan örüntüler belirlenmiş; yalnızca veriyle güçlü biçimde desteklenen temalar oluşturulmuştur.

Dördüncü aşamada, potansiyel temalar gözden geçirilmiş ve temaların kodlarla ve araştırma sorularıyla olan uyumu değerlendirilmiştir. Yeterince desteklenmeyen veya anlamlı katkı sunmayan temalar çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Beşinci aşamada, tema adlandırma ve tanımlama işlemi yapılmıştır. Temaların kapsamı ve terminolojisi açık ve tutarlı biçimde yapılandırılmış, analiz sürecinde araştırmacı öznelliğini en aza indirmek amacıyla refleksif bir yaklaşım benimsenmiştir.

Son aşamada, raporun üretilmesi gerçekleştirilmiş; geliştirilen temalar, doğrudan ilgili kodlar ve katılımcı ifadeleri ile desteklenerek raporda sunulmuştur. Ayrıca, kod-alt kod modelleri ve kod matrisleri aracılığıyla bulguların şeffaf ve görsel biçimde aktarılması sağlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Bu tezde kullanılan sıralı metodolojik yaklaşımlar çerçevesinde, öncelikle keşfedici durum çalışmasıyla Bitlis il merkezinde yoksul ailelerle çalışan profesyoneller ile yerelde faaliyet gösteren dernek ve vakıfların üye ve gönüllülerinden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Ardından karma yöntem kullanılarak tek ebeveynli yoksul ailelerin sosyal ve ekonomik durumları derinlemesine incelenmiş, karma araştırmada baskın olan nitel araştırma nicel verilerle desteklenmiştir.

Keşfedici durum çalışması, katılımcıların yoksulluk algılarını, dayanışma ağlarını ve temel hizmetlere erişimde yaşadıkları sorunları profesyoneller ve gönüllülerin bakış açısıyla ortaya koyarken, karma yöntemin nicel analizleri ise baskın nitelikteki nitel araştırmanın veri toplama araçlarının geliştirilmesinde ve örneklem listesinin çeşitlendirilmesinde kullanılmıştır. Bulgular bölümü, bu iki yöntemin sıralı bir şekilde birbirini tamamlayan sonuçlarını içermekte olup, katılımcıların demografik özelliklerinden sosyal destek mekanizmalarına, yoksullukla mücadele stratejilerinden toplumsal dayanışma ağlarına kadar geniş bir perspektif sunmaktadır. Ayrıca bu araştırmanın ikinci safhası olan karma araştırmada yöntemsel entegrasyon yoluyla nitel ve nicel bulguların örtüşen ve farklılaşan yönleri de detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

3.1. Keşfedici Durum Çalışmasının Bulguları: Tek ebeveynli ailelere destek sağlayan profesyonel ve gönüllülerle yapılan derinlemesine görüşmeler

Bu araştırma yoksul ailelere sosyal ve ekonomik destek sağlayan profesyoneller ile yerelde faaliyet gösteren dernek ve vakıfların üye ve/veya gönüllüleriyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmada yoksulluğu farklı boyutlarını anlamak amacıyla dört ana tema belirlenmiştir. “Bitlis Özelinde Yoksulluk” teması, temel yoksunluklar ve yoksulluğu derinleştiren faktörler çerçevesinde yoksulluğun bölgesel dinamiklerini incelemektedir. “Yoksullukla Mücadele Stratejileri” teması, bireysel, ailevi ve kurumsal dayanışma ağları üzerinden yoksulluğa karşı geliştirilen çözüm yollarını ele almaktadır. “Yoksulluk Döngüsü” teması, yoksulluğun kuşaklararası aktarımı ve döngüyü kırmaya yönelik çözüm önerilerini kapsamaktadır. Son olarak, “Tek Ebeveynli Yoksul Aileler” teması, bu ailelerin yaşadığı sosyoekonomik zorlukları

ve farklı yapılarını analiz etmektedir. Araştırmanın bulguları, bu temalar ve alt temaları üzerinden sistematik bir şekilde sunulmaktadır.

3.1.1. Tema 1: Bitlis Özelinde Yoksulluk

Bu tema “Temel Yoksunluklar” ve “Yoksulluğu Derinleştiren Faktörler” olmak üzere iki alt temadan oluşmaktadır.

3.1.1.1. Alt Tema: Temel Yoksunluklar

Bu alt tema, Bitlis özelindeki yoksulluk koşullarında insanların karşılaştığı en temel ihtiyaç eksikliklerini ve bunların yaşam üzerindeki etkilerini kapsamaktadır. Bu alt temaya ilişkin kodlar, frekanslar ve katılımcı ifadeleri aşağıdaki Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Temel yoksunluklar

TEMA-1	ALT TEMA	KODLAR VE FREKANSLAR	ÖRNEK İFADELER
BİTLİS ÖZELİNDE YOKSULLUK	TEMEL YOKSUNLUKLAR	İşsizlik (12)	“Ailede çalışan bir bireyin olmadığı aileler genellikle yoksulluk sarmalındaki ailelerdir.” (K12)
		Beslenme (12)	“Bir insanın günlük yaşamını idare edecek kadar bir gıdaya ulaşamaması ya da ulaşabilse bile alım gücünün olmaması.” (K1)
		Barınma (9)	“Evlerin çoğunlukla rutubetli, camlarının eski, tavanı damlayan bir durumda olduğunu görüyoruz.” (K10)
		Eğitim (8)	“Bitlis’te yoksul aileler genellikle Hesan ve sekizagustos gibi ekonomik düzeyi düşük mahallelerde kümelenmişler. Bu mahallelerin genel özelliklerinden biri de civardaki okulların başarısının düşük olması. Bu okullara giden çocukların çoğunun eğitim başarısı da haliyle düşük oluyor.” (K2)
		Sağlık (7)	“Genelde beslenme, barınma, giyim, sağlık hizmetlerinden yararlanma ve ulaşım gibi ihtiyaçlar tüm yoksul ailelerin ortak gereksinimleridir diyebilirim.” (K4)
		Ulaşım (4)	“Bir de ulaşım var tabi ulaşım çok önemli yani ‘yol olmasa medeniyet olmaz’ derler ya öyle gerçekten.” (K5)
		Giyinme (8)	“Çocuğumu mevsim koşullarına göre giydiremiyorum, ayakkabısı mevsim koşullarına uygun değil diyor müracaatçılar.” (K11)

Temel yoksunluklar alt temasından elde edilen bulgular, Bitlis'te yoksulluğun en belirgin göstergelerinin, bireylerin temel ihtiyaçlarına erişimde yaşadığı zorluklarla kendini gösterdiğini ortaya koymaktadır. Katılımcıların ifadelerine göre, işsizlik, düşük gelir, yetersiz beslenme, barınma koşullarındaki problemler, eğitim eksiklikleri, sağlık hizmetlerine erişimdeki yetersizlik ve diğer temel ihtiyaçlar, bireylerin günlük yaşamlarını sürdürebilmelerini zorlaştıran kritik faktörlerdir.

Katılımcılar, Bitlis'te işsizliğin yaygın olduğunu ve bunun, yoksul ailelerin gelir elde etme imkânlarından mahrum kalarak temel ihtiyaçlarını karşılayamamasına neden olduğunu ifade etmiştir. Yetersiz gelir, özellikle hanelerin beslenme, barınma ve diğer yaşamsal ihtiyaçlarını karşılama kapasitelerini ciddi şekilde kısıtlamaktadır.

Katılımcıların büyük bir kısmı, bölge halkının en kritik problemleri arasında beslenme yetersizliğinin geldiğine dikkat çekmiştir. Katılımcılar, gıdaya ulaşamama veya yeterli besin alacak ekonomik güce sahip olamama durumlarını sıkça dile getirmiş ve bu sorunun bireylerin genel sağlık durumu üzerinde olumsuz etkiler yarattığını vurgulamıştır. Bu durum, Bitlis'te yoksulluğun temel göstergelerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

Barınma koşullarındaki yetersizlikler, katılımcıların aktardığı bir diğer önemli temel yoksunluk biçimidir. Katılımcılar, yoksul ailelerin genellikle eski ve bakımsız evlerde yaşadığını belirtmiş; bu evlerde çatı akması, rutubet ve fiziksel koşulların uygunsuzluğu gibi sorunların sıkça karşılaşıldığını ifade etmiştir. Bu mekânsal yetersizlikler, bireylerin yaşam kalitesini olumsuz etkileyen temel unsurlar arasında yer almaktadır.

Katılımcıların ifadelerine göre, düşük eğitim seviyesi, bireylerin iş gücü piyasasına katılımını ve daha iyi yaşam koşullarına erişimini kısıtlayan temel bir yoksunluk biçimidir. Katılımcılar, yoksul ailelerin çocuklarının genellikle aynı bölgedeki okullara gittiğini ve bu okulların eğitim başarısının düşük olduğunu vurgulamıştır. Bu durum, yoksul ailelerin çocuklarının aldıkları eğitimin yetersizliği bağlamında, yoksulluğun nesiller boyu devam etmesine neden olan önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

Katılımcılar, sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan zorlukların, beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarla birleşerek bireylerin genel yaşam kalitesini düşürdüğünü ifade etmiştir. Yoksul ailelerin sağlık hizmetlerinden yeterince faydalanamaması, bölgedeki yoksulluğun en belirgin etkilerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

Katılımcıların bir diğer vurguladığı konu, yoksul ailelerin ulaşım olanaklarının sınırlılığıdır. Katılımcılar, bu durumun bireylerin sosyal ve ekonomik faaliyetlere katılımını engellediğini ve bireysel/toplumsal gelişimi kısıtladığını belirtmiştir. Katılımcılara göre ulaşım

yetersizliği, bireylerin sosyal hayata dâhil olma fırsatlarını azaltan önemli bir temel yoksunluk biçimidir.

Katılımcıların ifadelerinde öne çıkan bir diğer temel ihtiyaç yoksunluğu ise giyime ilişkindir. Özellikle çocukların mevsim koşullarına uygun giysilere sahip olamaması, katılımcılar tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Bu durum, yoksulluğun bireyler üzerindeki somut etkilerini açıkça ortaya koymaktadır.

Katılımcıların ifadeleri, Bitlis'te yoksulluğun temel ihtiyaçlar üzerinden doğrudan deneyimlendiğini ve bireylerin yaşam koşullarını ciddi şekilde etkilediğini göstermektedir. İşsizlik, yetersiz gelir, beslenme ve barınma sorunları, eğitimdeki eşitsizlikler ve sağlık hizmetlerine erişim zorlukları gibi unsurlar, yoksulluğun bölgedeki belirgin göstergeleri arasında yer almaktadır. Bu bulgular Bitlis'te yoksulluğun çok boyutlu ve sistematik bir sorun olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

3.1.1.2. Alt Tema: Yoksulluğu Derinleştiren Faktörler

Bu alt tema, Bitlis özelinde yoksulluğun derinleşmesine neden olan yapısal, toplumsal ve ekonomik faktörleri ve bu faktörlerin bireyler ve aileler üzerindeki etkilerini kapsamaktadır. Bu alt temaya ilişkin kodlar, frekanslar ve katılımcı ifadeleri aşağıdaki Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5. Yoksulluğu derinleştiren faktörler

TEMA-1	ALT TEMA	KODLAR FREKANSLAR	VE ÖRNEK İFADELER
BİTLİS ÖZELİNDE YOKSULLUK	YOKSULLUĞU DERİNLEŞTİREN FAKTÖRLER	Kayıt Dışı İstihdam (8)	“Kayıt dışı çalışmak zorunda kalıyorlar çünkü işverenler sigorta yapmak istemiyor.” (K6)
		İklim Koşulları (10)	“Buranın iklimi zor bir iklim. Bu da tarım için büyük bir dezavantaj oluşturuyor. Çiftçiler senede bir mahsul alabiliyor, Çukurova tarafında ise çiftçiler senede 2 veya 3 mahsul alabiliyor.” (K7)
		Tarım ve Hayvancılık Üretimindeki Engeller (5)	“Eskiden bu mahallede bu kadar çok yoksul aile yoktu, aileler tarım ve hayvancılık yapıyorlardı. Şimdi artık kimse yapmıyor.” (K5)
		Eğitimde Fırsat Eşitsizliği (9)	“Kız çocukları ortaokuldan sonra okutulmuyor, bu yoksulluğun nesiller boyu devam etmesine neden oluyor.” (K9)

Ataerkil Toplumsal Yapı (5)	<i>“Boşanmış kadınlar toplumsal baskılar nedeniyle daha fazla yoksulluk yaşıyor.” (K8)</i>
Yoksulluğun Kuşaktan Kuşağa Aktarımı (10)	<i>“Babadan dededen gelen yoksulluk devam ediyor. Bu zinciri kırmak için eğitime öncelik verilmeli.” (K7)</i>
Yoksullukta Toplumsal Dışlanma (6)	<i>“Toplumda kadın daha çaresiz görüldüğü için yardıma daha fazla ihtiyaç duyuyor.” (K1)</i>
Kadınların İş Gücüne Katılım Zorlukları (5)	<i>“Kadınların iş bulamaması ekonomik özgürlüklerini kısıtlıyor.” (K3)</i>
Yetersiz Destek (11)	<i>“Verdiğimiz SED yardımları sınırlı ve süreli oluyor. Bu nedenle ailelerin uzun vadeli ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalıyor.” (K4)</i>

Bitlis’te yoksulluğun derinleşmesine neden olan unsurlar, katılımcıların ifadelerine göre ekonomik, sosyal ve çevresel dinamiklerin birbiriyle kesişiminden kaynaklanmaktadır. Katılımcıların aktarımlarında öne çıkan bu faktörler arasında kayıt dışı istihdamın yaygınlığı, tarım ve hayvancılıktaki verimsizlik, eğitimde fırsat eşitsizliği, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve yetersiz sosyal destek mekanizmaları dikkat çekmektedir. Katılımcıların anlatımları, yoksulluğun bireysel düzeydeki etkilerinden çok bölgedeki yapısal sorunlarla olan bağlantısını ortaya koymaktadır.

Katılımcılar, Bitlis’te kayıt dışı istihdamın yaygın olduğunu ve bu durumun bireylerin iş güvencesinden yoksun kalmasına neden olduğunu aktarmıştır. İşverenlerin sigorta yapma konusundaki isteksizliğinin kayıt dışı çalışmayı kalıcı hale getirdiği yönündeki ifadeler, bu sorunun bölgede kronikleştigiine işaret etmektedir. Bunun yanı sıra, katılımcıların ifadelerine göre Bitlis’in zorlu iklim koşulları, tarım ve hayvancılık faaliyetlerini olumsuz etkileyerek üretim verimliliğini düşürmekte ve kırsal ailelerin ekonomik dayanıklılığını zayıflatmaktadır. Katılımcılar, özellikle genç kuşakların tarım ve hayvancılığa yönelmemesinin, kırsal mahallelerdeki yoksulluğu derinleştirdiğini de vurgulamıştır.

Katılımcılar, eğitimde fırsat eşitsizliğinin yoksulluk üzerindeki etkilerine dikkat çekmiş ve özellikle kız çocuklarının ortaöğretimden sonra eğitime devam etmemesinin yoksul ailelerde sıkça görülen bir durum olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar, bu durumun bireylerin ekonomik olanaklarını sınırlandırarak yoksulluğun nesiller boyu aktarılmasına neden olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, katılımcıların ifadelerine göre, ataerkil toplumsal yapı, kadınların ekonomik

bağımsızlığını kazanmasını engellemekte ve özellikle boşanmış kadınların hem ekonomik hem de toplumsal baskı altında kalmasına yol açmaktadır. Kadınların istihdam alanlarındaki düşük temsiliyeti katılımcıların aktardığı üzere, yoksulluğun kadınlar üzerindeki etkisini artıran önemli bir faktördür.

Katılımcıların görüşleri, sosyal dışlanmanın özellikle yoksul kadınlar ve tek ebeveynli ailelerde daha yoğun yaşandığını ortaya koymaktadır. Katılımcılar, bu bireylerin hem toplumsal hem de ekonomik anlamda dışlanarak yoksulluk döngüsüne daha derinlemesine hapsedildiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra, sosyal destek mekanizmalarının yetersizliğine dikkat çeken katılımcılar, özellikle Sosyal Ekonomik Destek (SED) gibi programların sınırlı ve süreli olması nedeniyle, bu desteklerin yoksulluğu ortadan kaldırmak yerine geçici bir çözüm sunduğunu ifade etmiştir.

Katılımcıların ifadeleri, Bitlis'te yoksulluğun çok boyutlu bir yapı sergilediğini ve ekonomik, sosyal ve toplumsal dinamiklerin bu sorunun temelinde yer aldığını açıkça göstermektedir. Yoksulluk, katılımcıların aktarımlarında kayıt dışı istihdam, tarımsal verimsizlik, eğitimde eşitsizlik, cinsiyet temelli ayrımcılık ve sosyal destek mekanizmalarının yetersizliği gibi çeşitli unsurlarla ilişkilendirilmiştir. Bu durum, yoksullukla mücadelede daha bütüncül yaklaşımların gerekliliğini vurgulamakta ve bölgesel dinamiklere uygun çözümlerin önemini ortaya koymaktadır.

3.1.2. Tema 2: Yoksullukla Mücadele Stratejileri

Yoksullukla Mücadele Stratejileri teması, Bitlis özelinde yoksullukla mücadele sürecinde bireylerin ve ailelerin geliştirdiği stratejiler, bu stratejilerin yaşamları üzerindeki etkileri, formel dayanışma ağlarının sunduğu desteklerin kapsamı ve sınırlılıkları ile çevresel destek mekanizmalarının etkinliği üzerinden bir değerlendirme sunmaktadır. Yapılan analizler sonrası bu tema altında “Bireysel ve Ailevi Stratejiler”, “Formel Dayanışma Ağları” ve “Sınırlı Çevresel Destek” alt temaları ortaya çıkmıştır. Katılımcı ifadeleri doğrultusunda şekillenen bu tema, bireylerin borçlanma, sigortasız çalışma, çocuk işçiliği, evde üretim ve tasarruf gibi yöntemlerle yoksullukla başa çıkmaya çalıştıklarını; aynı zamanda, SYDV, Aile ve Sosyal Hizmetler Müdürlüğü (ASHM) ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarının sunduğu yardımlarla yaşamlarını sürdürdüklerini ortaya koymaktadır.

Bunun yanı sıra, kök aileler, mahalle esnafı ve komşuluk bağları gibi çevresel destek mekanizmalarının zayıflaması, yoksullukla mücadelede bireylerin dayanışma ağlarına erişimini sınırlamakta ve süreci daha kırılgan hale getirmektedir. Bu kapsamda, bu tema, yoksulluğun

bireysel, toplumsal ve kurumsal düzeyde nasıl deneyimlendiğini ve mücadele yöntemlerinin hangi bağlamlarda ortaya çıktığını analiz etmektedir.

3.1.2.1. Alt Tema: Bireysel ve Ailevi Stratejiler

Bu alt tema, Bitlis özelinde bireylerin ve ailelerin yoksullukla başa çıkmak için uyguladıkları yöntemleri ve bu yöntemlerin bireyler üzerindeki etkilerini kapsamaktadır. Katılımcıların ifadelerinden hareketle, bu stratejilerin genellikle günlük yaşam ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olduğu ve uzun vadede yoksulluğun yapısal boyutlarını çözmekte yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. Borçlanma, evde üretim, sigortasız çalışma, çocuk işçiliği, tasarruf ve ikinci el eşya kullanımı gibi yöntemler, bireylerin ekonomik ve sosyal yaşamlarının farklı yönlerini şekillendirmektedir. Bu alt temaya ilişkin kodlar, frekanslar ve katılımcı ifadeleri Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Bireysel ve ailevi stratejiler

TEMA- 2	ALT TEMA	KODLAR VE FREKANSLAR	İFADELER
YOKSULLUKLA MÜCADELE STRATEJİLERİ	BİREYSEL VE AİLEVİ STRATEJİLER	Borçlanma (4)	<i>“Birçok aile temel gıda veya yakacak ihtiyaçlarını karşılamak için borçlanıyor. Ancak bu borçlar birikince aileler içinden çıkamaz bir duruma düşüyor.” (K8)</i>
		Evde Üretim (7)	<i>“Evde ekmek üretimi, Bitlis'teki ailelerin yoksullukla mücadelede kullandığı yaygın bir yöntemdir.” (K4)</i>
		Sigortasız çalışma (8)	<i>“Sigortasız çalışmak zorunda kalıyorlar, çünkü sigortalı çalıştıklarında sosyal yardımlar kesiliyor.” (K2)</i>
		Çocuk İşçiliği (3)	<i>“Dilencilik ve çocuk işçiliği gibi durumları tespit ettiğimizde hem yardımı kesiyoruz hem de inceleme başlatıyoruz. Bu durumlarla sıklıkla karşılaşıyoruz.” (K3)</i>
		Tasarruf (4)	<i>“Ailelerin tasarruf yapması zor çünkü temel ihtiyaçlarını bile karşılayacak gelirleri yok. Yine de birçok aile, yakıt ve gıda gibi zorunlu olmayan harcamalarını azaltarak tasarruf etmeye çalışıyor.” (K12)</i>

İkinci El Eşya Kullanımı (3)	<i>“Yoksulluğun rengi de var aslında o eve gittiğimde gördüm bunu. Evde her halı ayrı bir renk, perdeler 1970lerden kalma, yatak ve yorganlar eski, mobilyaların her biri ayrı ayrı renklerden böyle. Evin içi çok uyumsuzdu. Belli ki tüm eşyalar toplama.” (K7)</i>

Tablo 6’ya göre borçlanma, Bitlis’te yoksullukla mücadelede en sık başvurulanan bireysel stratejilerden biridir. Katılımcılar, borçlanmanın temel ihtiyaçları karşılamak için hızlı bir çözüm sunduğunu ancak uzun vadede ailelerin ekonomik kırılganlığını artırdığını ifade etmiştir. Özellikle gelir düzeyi düşük ailelerde borçların zamanla birikmesi, bu ailelerin ekonomik bağımsızlıklarını kaybetmelerine neden olmaktadır. Katılımcılar, bu durumun aileler üzerinde hem maddi hem de manevi baskıya yol açtığını belirtmiştir.

Evde üretim ise bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamak için geliştirdikleri bir başka yöntemdir. Katılımcılar, özellikle evde ekmek üretimi gibi yöntemlerin, ailelerin harcamalarını azaltmak için yaygın bir çözüm olarak kullanıldığını aktarmıştır. Bu strateji, yoksul bireylerin gıda gibi temel ihtiyaçları karşılamada dışa bağımlılığı azaltma çabalarını yansıtmaktadır. Ancak, bu tür üretim biçimleri, yoksulluğun yapısal sorunlarına yönelik çözüm üretmekten çok, yoksul bireylerin kısa vadeli ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olduğu görülmektedir.

Sigortasız çalışma, bireylerin geçici gelir elde etmek için sıklıkla başvurduğu stratejilerden biridir. Katılımcılar, bireylerin sigortasız çalışmayı ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak için bir fırsat olarak gördüğünü ancak bu durumun sosyal güvenceden mahrumiyetle sonuçlandığını vurgulamıştır. Sigortasız çalışma, bireylerin uzun vadede sosyal yardımlara bağımlılığını artırmakta ve ekonomik kırılganlıklarını pekiştirmektedir.

Katılımcılar, geçim sıkıntısı çeken ailelerin çocuk işçiliğine başvurduğunu belirtmiştir. Çocuk işçiliği, bu aileler için kısa vadeli bir gelir kaynağı yaratırken, çocukların eğitim süreçlerini aksatmakta ve uzun vadede çocukların sosyal ve ekonomik gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Katılımcılar, çocuk işçiliğinin hem bireysel düzeyde hem de toplumsal düzeyde de yoksulluğun sürekliliğine etki ettiğini ifade etmiştir. Eğitimden uzak kalan çocukların, ilerleyen dönemlerde iş gücü piyasasında düşük vasıflı ve düşük gelirli işlere yönelmeleri daha muhtemel hale gelmektedir.

Tasarruf yapma çabası, yoksullukla mücadelede sıkça kullanılan bir diğer stratejidir. Katılımcılar, yoksul ailelerin bütçelerini dengelemek amacıyla tasarruf yapmaya çalıştığını, ancak temel ihtiyaçların karşılanmasında bile zorlanan bu aileler için tasarrufun çok sınırlı olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, ikinci el eşya kullanımı, yoksulluğun yaşam koşullarına somut bir yansımasıdır. Katılımcılar, ailelerin eski ve ikinci el eşyaları kullanarak ekonomik

zorluklarla baş etmeye çalıştığını aktarmış; bu durumun, bireylerin temel ihtiyaçlarına ulaşmada yaşadığı güçlükleri gözler önüne serdiğini ifade etmiştir.

Katılımcı ifadeleri, Bitlis'te bireylerin ve ailelerin yoksullukla mücadelede geliştirdikleri stratejilerin genellikle temel ihtiyaçlara yönelik kısa vadeli çözümler sunduğunu göstermektedir. Borçlanma, sigortasız çalışma, çocuk işçiliği ve evde üretim gibi yöntemler, bireylerin günlük yaşamlarını sürdürebilmelerine olanak tanısa da uzun vadede bu yöntemlerin yoksulluğun yapısal nedenlerini çözmekte yetersiz kaldığı açıktır. Bu stratejiler, bireylerin ekonomik ve sosyal yaşamlarında süreklilik arz eden zorlukların birer yansıması olarak değerlendirilmektedir.

3.1.2.2. Alt Tema: Formel Dayanışma Ağları

Bu alt tema, Bitlis'te formel dayanışma ağlarının yoksullukla mücadeledeki rolünü ve bu mekanizmaların bireyler üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Kodlar ve ifadeler doğrultusunda, devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşları (STK) tarafından sağlanan yardımların önemli bir destek unsuru olduğu görülmektedir. Bu alt temaya ilişkin kodlar, frekanslar ve katılımcı ifadeleri Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Formel dayanışma ağları

TEMA-2	ALT TEMA	KODLAR VE FREKANSLAR	ÖRNEK İFADELER
YOKSULLUKLA MÜCADELE STRATEJİLERİ	FORMEL DAYANIŞMA AĞLARI	SYDV (9)	<i>"SYDV, çocukların eğitim ihtiyaçlarını veya il dışı sağlık hizmeti alma durumlarında yol masraflarını üstlenmede önemli destekler sunuyor. Bu mekanizma yoksulluğun etkilerini azaltıyor." (K5)</i>
		ASHM (9)	<i>"En etkili mekanizmalar devlet kurumları ve yardım sağlayan STK'lar aslında. Özellikle Aile ve Sosyal Hizmetler Müdürlüğü ve SYDV ön planda" (K7)</i>
		STK (7)	<i>"Betav, Kiler Vakfı, İHH gibi STK'lar Bitlis'te oldukça etkili. Ailelerin özellikle temel ihtiyaçlarını karşılamak için çalışıyorlar. Genelde gıda ve kıyafet yardımları sağlıyorlar." (K10)</i>
		Devlet Destekli Tekstil İşletmeleri (8)	<i>"Tekstil fabrikalarının varlığı, özellikle kadınların iş gücüne katılımını artırdı. Ancak bu istihdam olanakları hala sınırlı ve yoksulluğu tamamen çözmek için yeterli değil." (K6)</i>

Tablo 7’ye göre SYDV, Bitlis’te bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir sosyal destek mekanizması olarak öne çıkmaktadır. Katılımcıların ifadelerine göre bu kurum, özellikle eēitim ve saēlık hizmetlerine erişim alanında sunduēu yardımlarla, yoksul bireylerin yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik önemli katkılar saēlamaktadır. Eēitim alanında, çocukların okul gereçlerinden kıyafet ihtiyaçlarına kadar çeşitli desteklerin saēlanması, bireylerin eēitim süreçlerinin devam edebilmesine katkı sunmaktadır. Saēlık hizmetlerinde ise, il dışındaki hastanelere ulaşım gibi yüksek maliyet gerektiren durumlarda saēlanan yardımlar, bireylerin tedaviye erişimlerini kolaylaştırmaktadır. Bu desteklerin, yoksulluēun bireyler üzerindeki doērudan etkilerini hafifletmeye yönelik kritik bir rol oynadıēı katılımcılar tarafından sıkça vurgulanmıştır.

Aile ve Sosyal Hizmetler Mdrlē (ASHM), SYDV ile devlet destekli sosyal yardım faaliyetlerinde merkezi bir konuma sahiptir. Katılımcılar, bu kurumun ayni ve nakdi yardımların yanı sıra psikososyal destek hizmetleri ile de bireylerin yaşamlarını iyileştirmeye yönelik çok yönlü destekler sunduēunu belirtmiştir. Bu mekanizmalar, sosyal yardımların eriřilebilirliēini artırarak, yoksullukla mücadelede bireyler için bir rahatlama alanı saēlamaktadır. Katılımcılar, özellikle bu tür yardımların bireylerin yaşam kalitesini artırmada etkili olduēunu, ancak bu hizmetlerin sürdürülebilirlik açısından ele alınması gerektiēini vurgulamaktadır.

Sivil toplum kuruluşları (STK), Bitlis’te yoksulluēun etkilerini hafifletmek için önemli bir tamamlayıcı rol üstlenmektedir. Katılımcıların ifadelerine göre, Betav, Kiler Vakfı ve İHH gibi STK’lar, özellikle gıda, kıyafet ve barınma gibi temel ihtiyaçların karşılanmasında dezavantajlı bireyler ve ailelere destek saēlamaktadır. Bu yardımlar, yoksulluk koşullarını hafifletirken, aynı zamanda toplumsal dayanışma duygusunun güçlenmesine katkı sunmaktadır. Katılımcılar tarafından STK’ların yereldeki faaliyetlerinin, bireylerin yoksullukla mücadelede farklı kaynaklardan destek bulabilmesini saēladıēı belirtilmiştir.

Devlet destekli tekstil işletmeleri, Bitlis’te özellikle kadınların iş gücüne katılımını artırmak ve ekonomik baēımsızlık kazanmalarını desteklemek amacıyla faaliyet göstermektedir. Katılımcılar, bu işletmelerin kadınlara yönelik istihdam fırsatları sunarak, bireysel ve ailevi gelir düzeylerinin artırılmasına katkıda bulunduēunu aktarmıştır. Ancak, işletmelerin sınırlı kapasitesi ve kısıtlı istihdam olanakları, saēlanan bu katkının geniş bir kitleye ulaşmasını engellemektedir. Katılımcılar, bu işletmelerin sunduēu imkânların olumlu etkiler yarattıēını, ancak mevcut kapasitenin yoksullukla mücadelede daha geniş çaplı bir etki oluşturmak için yeterli olmadıēını ifade etmiştir.

Formel dayanışma ağları, bireylerin yoksullukla mücadelede kısa vadeli ihtiyaçlarını karşılamada etkili olsa da katılımcıların ifadeleri bu mekanizmaların kapsamının genişletilmesi ve uzun vadeli sürdürülebilirlik açısından ele alınması gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda katılımcılar formel destek sistemlerinin daha etkili bir şekilde yapılandırılmasının yoksullukla mücadelenin etkinliğini artırmada önemli bir adım olarak değerlendirmektedir.

3.1.2.3. Alt Tema: Sınırlı Çevresel Destek

Bu alt tema, Bitlis'te yoksullukla mücadelede çevresel destek mekanizmalarının sınırlılığını ve bu durumun bireyler üzerindeki etkilerini incelemektedir. Kodlar ve ifadeler, aile ve komşuluk bağları gibi geleneksel dayanışma ağlarının etkinliğini kaybettiğini göstermektedir. Bu alt temaya ilişkin kodlar, frekanslar ve katılımcı ifadeleri Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Sınırlı çevresel destek

TEMA-2	ALT TEMA	KODLAR VE FREKANSLAR	ÖRNEK İFADELER
YOKSULLUKLA MÜCADELE STRATEJİLERİ	SINIRLI ÇEVRESEL DESTEK	Kök Aile (3)	<i>"Yoksul kök ailelerin kendileri de desteklenmeye ihtiyaç duyduğu için bu ailelerden destek beklemek zorlaşıyor."</i> (K4)
		Esnaf (5)	<i>"Mahalle esnafı bazen destek oluyor bu ailelere, borca alışveriş yapabiliyorlar. Ancak borçlar zamanında ödenemediğinde daha büyük ekonomik sıkıntılara yol açıyor."</i> (K5)
		Akraba Komşuluk (4)	<i>"Eskiden akraba ve komşu yardımlarıyla geçinen aileler daha fazlaydı, ama bu dayanışma eskisi kadar güçlü değil artık."</i> (K4)

Tablo 8'e göre kök aileler, geleneksel olarak bireylerin ekonomik ve sosyal kriz durumlarında başvurdukları en önemli dayanışma mekanizmalarından biri olmuştur. Katılımcıların ifadelerine göre, bu aile yapıları geçmişte yoksulluğun etkilerini hafifletmede hayati bir rol oynarken, günümüzde ekonomik koşulların giderek zorlaşması ve yoksulluğun kuşaklar arası aktarımı nedeniyle bu işlevlerini büyük ölçüde yitirmiştir. Kök ailelerin kendilerinin de ekonomik zorluklarla mücadele ediyor olması, bu yapılar üzerine yüklenen beklentilerin karşılanamamasına yol açmakta ve bireylerin dayanışma arayışlarını daha sınırlı

hale getirmektedir. Katılımcılar, bu durumun aile içi ilişkilerde çözülmeye ve ekonomik kaynakların sınırlılığı nedeniyle sosyal destek mekanizmalarının zayıflamasına neden olduğunu ifade etmiştir.

Mahalle esnafı, bireylerin günlük ihtiyaçlarını karşılamada önemli bir toplumsal destek kaynağı olarak görülmektedir. Katılımcılar, esnafın borca mal ve hizmet sağlayarak yoksullukla mücadelede bireylerin geçici çözüm bulmasına yardımcı olduğunu belirtmiştir. Ancak, bu borçların zamanında ödenememesi hem borç veren esnaf hem de borçlanan bireyler üzerinde ekonomik ve sosyal baskıya neden olmaktadır. Borçların geri ödenememesi durumu, taraflar arasındaki ilişkilerde güvensizlik oluşturmakta, bu da mahalli düzeydeki dayanışma ağlarının zayıflamasına yol açmaktadır.

Akraba ve komşuluk bağları, geçmişte bireylerin ve ailelerin yoksullukla başa çıkmada önemli bir dayanışma kaynağı olarak işlev görmüştür. Ancak katılımcılar, bu bağların günümüzde giderek zayıfladığını ve bireyler üzerindeki etkisinin azaldığını ifade etmiştir. Katılımcılar geleneksel dayanışma ağlarının her geçen gün zayıfladığını ve bireylerin yoksullukla mücadelede çevresel destek mekanizmalarına erişimini sınırlı hale getirdiğini aktarmıştır. Katılımcılar, özellikle bireyselleşme ve ekonomik krizlerin, bu tür dayanışma biçimlerini aşındıran başlıca faktörler olduğunu belirtmiştir. Komşuluk ve akrabalık ilişkilerindeki bu dönüşüm, yoksullukla başa çıkma çabalarının daha bireysel düzeyde şekillenmesine neden olduğunu göstermektedir.

Bitlis'te yoksullukla mücadelede çevresel destek mekanizmalarının rolü, kök aileler, mahalle esnafı ve komşuluk bağları gibi geleneksel dayanışma ağlarının işlevselliği üzerinden değerlendirildiğinde, bu mekanizmaların günümüzde önemli ölçüde zayıfladığı görülmektedir. Genel olarak değerlendirildiğinde, çevresel destek mekanizmalarının zayıflaması, bireylerin yoksullukla mücadelede dayanışma ağlarından sağladıkları desteği sınırlamakta ve yoksulluğun etkilerini derinleştirmektedir.

3.1.3. Tema 3: Yoksulluk Döngüsü

Yoksulluk Döngüsü teması yoksulluğun bireyler ve aileler arasında nesiller boyunca aktarımına neden olan yapısal, psikolojik ve kültürel etkenleri inceleyerek bu döngünün sürdürülmesinde etkili olan faktörleri ortaya koymakta ve yoksulluk döngüsünü kırmaya yönelik çözüm ve stratejileri değerlendirmektedir. Bu tema özelinde yapılan analizlerde “Döngüsel Yoksulluğun Nedenleri” ve “Yoksulluk Döngüsünü Kırmaya Yönelik Çözüm ve Stratejiler” alt temaları ortaya çıkmıştır.

Bu tema kapsamında edinilen veriler eğitimde fırsat eşitsizliği, yetersiz istihdam olanakları, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve sosyal yardımlara bağımlılık gibi unsurların yoksulluğun sürekliliğine neden olduğunu; çocuklara yatırım, kırsal kalkınma ve hak temelli sosyal politikalar gibi çözümlerin ise bu döngüyü kırmada kritik bir rol oynadığını vurgulamaktadır.

3.1.3.1. Alt Tema: Döngüsel Yoksulluğun Nedenleri

Bu alt tema, yoksulluğun bireyler ve aileler arasında nesiller boyunca devam etmesine neden olan yapısal, psikolojik ve kültürel etkenleri incelemektedir. Katılımcı ifadeleri doğrultusunda yapılan değerlendirmeler, yoksulluğun kuşaklar boyunca süregelen bir yaşam biçimine dönüştüğünü ve bu döngüyü kırmanın çeşitli nedenlerle zorlaştığını ortaya koymaktadır. Bu alt temaya ilişkin kodlar, frekanslar ve katılımcı ifadeleri Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. Döngüsel yoksulluğun nedenleri

TEMA-3	ALT TEMA	KODLAR VE FREKANSLAR	ÖRNEK İFADELER
YOKSULLUK DÖNGÜSÜ	DÖNGÜSEL YOKSULLUĞUN NEDENLERİ	Yoksulluğun Devri (9)	“Dede köyde yoksuldu, oğlu kente göç etti ama yoksulluğu aşamadı. Şimdi torunları yine aynı döngüyü yaşıyor. Bu zinciri kıracak bir mekanizma olmadıkça, dede ile torunun yaşam koşulları arasında bir fark oluşmuyor.” (K7)
		Yoksulluk Kültürü (7)	“Yoksulluk, bazen bir yaşam biçimi haline geliyor. Sürekli olarak yardımlara bağımlı olmak, bireylerin kendi ekonomik bağımsızlıklarını kazanmasını engelliyor ve bu davranış yeni nesillere geçiyor.” (K4)
		Yoksulluk Psikolojisi (6)	“Yoksulluk, sadece ekonomik değil, psikolojik olarak da insanları etkiliyor. Sürekli borç düşüncesi, yardımlara bağımlılık ve çaresizlik hissi ailelerin psikolojisini olumsuz etkiliyor.” (K3)
		Kadercilik Anlayışı (3)	“Yoksulluk kültürü, sadece ekonomik yetersizlikle ilgili değil, aynı zamanda bireylerin bu durumu kabullenmesiyle de ilgilidir. Aileler arasında 'bu bizim kaderimiz' anlayışı yaygın.” (K1)
		Covid-19 Salgını (6)	“Pandemi süreci, yoksul aileler için zaten var olan sorunları daha görünür hale getirdi. Özellikle eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimdeki eşitsizlikler yoksulluğu kronik hale getirdi.” (K2)
		Yetersiz İstihdam (11)	“Bitlis'teki istihdam eksikliği, bireyleri sosyal yardımlara bağımlı hale getiriyor. İş gücü piyasasının genişletilmesi, yoksullukla mücadelede en önemli adımlardan biri olur.” (K8)
		Düşük Eğitim Seviyesi (11)	“Bir zincirleme durumdur yoksulluk aslında. Eğitim seviyesi düşük kalmaya devam ettikçe babadan dededen gelen yoksulluk da ne yazık ki devam ediyor. Bu döngüyü kırmak için kişinin eğitimle baş etme kapasitesini geliştirmesi şart.” (K11)
		Ananın Tahtı Kızının Bahtı (2)	“Ananın tahtı kızının bahtı derler ya, kök ailenin yaşam tarzı, çocuklarına da geçiyor. Mesela bir annenin düşük eğitim seviyesi ve ekonomik bağımlılığı, genellikle kız çocuklarında da benzer bir hayat döngüsüne neden oluyor. Bu durum, yoksulluğun kuşaktan kuşağa aktarılmasına neden oluyor.” (K2)

Tablo 9 incelendiğinde katılımcıların yoksulluğun devredilen bir olgu olduğunu ve ailelerin yaşam koşullarının kuşaklar boyunca büyük ölçüde değişmeden sürdüğünü ifade ettiği görülmektedir. Nesiller arasındaki yaşam standartlarının önemli bir farklılık göstermemesi, bu döngünün devamlılığını açıkça ortaya koymaktadır. Katılımcıların vurguladığı üzere, eğitime erişimdeki sınırlılıklar ve ekonomik fırsatların yetersizliği, bireylerin mevcut yaşam koşullarını iyileştirme olanaklarını ciddi şekilde kısıtlamaktadır.

Yoksulluk kültürü, katılımcıların ifadelerine göre bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaktan ziyade sosyal yardımlara bağımlı hale gelmesiyle karakterize olmaktadır. Bu bağımlılık durumu, bireylerin kendi ekonomik potansiyellerini gerçekleştirmesini engellemekte ve yoksulluğun bir yaşam biçimi olarak içselleştirilmesine yol açmaktadır. Katılımcılar, bu davranış biçiminin genellikle çocuklara aktarıldığını ve yoksulluğun toplumsal normlar içinde kabul görmesine zemin hazırladığını belirtmiştir.

Yoksulluk, yalnızca ekonomik bir sorun olarak kalmamakta, aynı zamanda bireylerin psikolojik durumlarını da derinden etkilemektedir. Katılımcıların ifadelerine göre, borçlanma, yardımlara bağımlılık ve sürekli bir çaresizlik hissi, ailelerde ciddi bir psikolojik yıpranmaya neden olmaktadır. Bu durum, bireylerin yoksulluktan çıkma çabalarını zayıflatmakta ve toplumsal eşitsizliklerin sürekliliğine etki etmektedir. Ayrıca, toplum genelinde kadercilik anlayışının yaygın olması, bireylerin içinde bulundukları koşulları değiştirme yönündeki çabalarını engelleyen önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Katılımcılar, Covid-19 pandemisinin yoksulluk döngüsünü derinleştirdiğini ve mevcut eşitsizlikleri daha belirgin hale getirdiğini belirtmiştir. Salgın dönemi, iş gücü piyasasındaki daralmalar ve bireylerin gelir kayıpları nedeniyle yoksulluğun etkilerinin daha yoğun hissedilmesine yol açmıştır. Bunun yanı sıra, pandemi sürecinde eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere erişimde yaşanan zorluklar, özellikle kırılgan gruplar üzerindeki yoksulluk etkilerini daha da artırmıştır.

İstihdam olanaklarının sınırlılığı, bireylerin ekonomik bağımsızlık kazanmalarını engelleyen önemli bir faktör olarak katılımcı ifadelerinde sıklıkla dile getirilmiştir. İş gücü piyasasındaki yetersizlik, bireylerin sosyal yardımlara olan bağımlılığını artırmakta ve bu durum, yoksulluk döngüsünün sürmesine neden olmaktadır.

Katılımcılar, düşük eğitim seviyesinin bireylerin ekonomik potansiyellerini geliştirmesini engellediğini ve yoksulluğun nesiller arasında aktarılmasına zemin hazırladığını vurgulamıştır. Eğitimdeki eksiklikler, bireylerin ekonomik fırsatlara erişimini sınırlamakta ve yoksulluk zincirinin kırılmasını zorlaştırmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yoksulluğun aktarımındaki rolü de katılımcı ifadelerinde sıklıkla vurgulanmıştır. Özellikle “Ananın tahtı kızının bahtı” ifadesiyle somutlaşan bu durum, annelerin düşük eğitim düzeyi ve ekonomik bağımlılığının genellikle kız çocuklarının da benzer bir yaşam sürmesine neden olduğunu göstermektedir. Katılımcılar, bu eşitsizlik biçiminin, kadınların ekonomik ve sosyal hayatta güçlenmelerini engelleyerek yoksulluğun sürekliliğine neden olduğunu ifade etmiştir.

Genel olarak, döngüsel yoksulluğun nedenleri üzerine yapılan bu değerlendirmeler, yoksulluğun nesiller arası aktarımını önlemede eğitim, istihdam ve psikolojik destek gibi yapısal müdahalelere duyulan ihtiyacı net bir şekilde ortaya koymaktadır. Katılımcıların aktardığı veriler, yoksulluğun hem ekonomik koşulların hem de toplumsal ve kültürel yapıların bir sonucu olduğunu göstermektedir.

3.1.3.2. Alt Tema: Yoksulluk Döngüsünü Kırmaya Yönelik Çözüm ve Stratejiler

Bu alt tema, yoksulluğun nesiller arası aktarımını durdurmak ve bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarını sağlamak amacıyla önerilen çözüm ve stratejilere odaklanmaktadır. Katılımcıların ifadelerinden elde edilen bulgular, eğitim, istihdam, cinsiyet eşitliği ve kırsal kalkınma gibi alanlarda atılacak adımların yoksulluk döngüsünü kırmada kritik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bu alt temaya ilişkin kodlar, frekanslar ve katılımcı ifadeleri Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 10. Yoksulluk döngüsünü kırmaya yönelik çözüm ve tavsiyeler

TEMA-3	ALT TEMA	KODLAR VE FREKANSLAR	ÖRNEK İFADELER
YOKSULLUK DÖNGÜSÜ	YOKSULLUK DÖNGÜSÜNÜ KIRMAYA YÖNELİK ÇÖZÜM VE TAVSİYELER	Çocuklara Yatırım (5)	“Çocuk üniversite okudu, iş sahibi oldu ve ailesi artık sosyal yardımlardan bağımsız hale geldi.” (K4)
		Cinsiyet Eşitliği (6)	“Bunun ancak eğitimle kırılacağını düşünüyorum. Yani bir sonraki kuşak ancak bu döngüyü kırabilir. O yüzden çocuklara bu imkânları tanımak lazım. Bir ailemiz vardı çocuk bu durumu kavramıştı. Kız tüm zorluklara rağmen eğitimini öncellemişti. Kız sonra tıp fakültesini kazandı ailesinin umudu oldu. Benzer bir bilinci tüm yoksul aileler aşılacak lazım bence. Çünkü bu döngüyü kıracak olan çocuklardır. ” (K8)
		Eğitimde Eşitliği (8)	“Bizim burada eğitimi öncelememiz, ısrarla bu koşulu sağlamalarını ebeveynlerden talep etmemiz hatta bununla ilişkili olarak onlardan yazılı taahhütler almamız tamamen bu zinciri kırmakla ilgili. Çünkü eğitim seviyesi düşük kalmaya devam ettikçe babadan dededen gelen yoksullukta ne yazık ki devam ediyor. Yani kişinin baş etme kapasitesi geliştirmesi için eğitim şart. Bunu sadece ekonomik olarak söylemiyorum kişinin sosyal, bilişsel ve psikolojik olarak kendini gerçekleştirmesi tamamen eğitimle oluyor.” (K10)

Kırsal Kalkınma (3)	<i>“Kırsalda tarım ve hayvancılık desteklenirse aileler ekonomik olarak bağımsız hale gelebilir.” (K7)</i>
İstihdamın Arttırılması (11)	<i>“Yeni açılan tekstil fabrikaları birçok genç için istihdam sağladı ve yoksulluk döngüsünü kırmada etkili oldu.” (K5)</i>
Hak Temelli Sosyal Politika (3)	<i>“Hak temelli bir sistem oturtulmadığı sürece yoksullukla mücadelede kalıcı bir çözüm sağlanamaz. İnsanların eğitim, sağlık ve barınma gibi temel haklarına erişimi garanti altına alınmalı.” (K4)</i>
Yatırım Desteği (5)	<i>“Bakanlığın düzenlediği bir toplantıda şöyle bir öneride bulunmuştum; biz bu ailelere iki farklı kalemde destek sunalım bu desteklerden birini ihtiyaçları için kullansınlar diğer desteği ise biriktirerek bir iş kursunlar. Özellikle kırsal alanda yaşayan aileler bunu tarım ve hayvancılık yapabilmek için kullansın. Ve böylece zamanla kendine yetebilecek ekonomik yönden bağımsız bireyler olmalarının önü açılsın. Bu ikinci kalemi biz takip edelim birikim yapma noktasında aileleri denetleyelim.” (K3)</i>

Tablo 10’a göre çocuklara yapılan yatırımlar, yoksulluk döngüsünün kırılmasında en etkili yöntemlerden biri olarak katılımcılar tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Eğitim ve kariyer desteği ile üniversite eğitimi alan çocukların ilerde ailelerinin sosyal yardımlara olan bağımlılığını azalttığı ve ekonomik bağımsızlık kazanmalarını sağladığı ifade edilmiştir. Katılımcılar, eğitim yoluyla bireylerin ekonomik ve sosyal hayatta daha güçlü bir yer edinmesinin, yoksulluğun nesiller arası aktarımını önlemede belirleyici olduğunu belirtmiştir.

Cinsiyet eşitliği, yoksulluk döngüsünü kırmaya yönelik stratejilerin merkezinde yer alan bir diğer önemli faktördür. Katılımcılar, kadınların iş gücüne katılımının artırılmasının ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının, bireylerin ekonomik potansiyellerini gerçekleştirmesi açısından kritik olduğunu vurgulamıştır. İfadelerden de anlaşılabileceği gibi kadınların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları, yalnızca bireysel düzeyde değil, aynı zamanda ailevi ve toplumsal düzeyde de yoksulluğun etkilerini hafifletmektedir.

Eğitimde fırsat eşitliği, bireylerin hem ekonomik hem de sosyal hayata katılımını güçlendiren temel bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır. Katılımcıların ifadelerine göre, eğitim

olanaklarının artırılması ailelerin yoksulluk döngüsünü kırmalarında önemli bir rol oynamaktadır. Eğitimin bireylere ekonomik fırsatlar yaratmada önemli bir unsur olduğu katılımcıların aktardığı ifadelerden anlaşılmaktadır.

Kırsal kalkınma stratejileri, özellikle tarım ve hayvancılığın desteklenmesi yoluyla bireylerin ekonomik bağımsızlık kazanmalarına yardımcı olmaktadır. Katılımcılar, kırsal alanlarda üretimin artırılmasının istihdam yaratma potansiyeli taşıdığını ve ailelerin ekonomik koşullarını iyileştirdiğini ifade etmiştir.

İstihdam olanaklarının artırılması, yoksulluk döngüsünü kırmak için uzun vadeli bir çözüm olarak değerlendirilmektedir. Katılımcılar, özellikle gençlere yönelik istihdam projelerinin bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmasını sağladığını ve sosyal yardımlara olan bağımlılığı azalttığını ifade etmiştir. Örneğin, tekstil fabrikaları gibi projeler, hem gençler hem de kadınlar için iş imkânı sunarak yoksulluk döngüsünü kırmada etkili bir araç olarak görülmektedir.

Hak temelli sosyal politikalar bireylerin eğitim, sağlık ve barınma gibi temel haklarına erişimini garanti altına almayı hedefleyen kapsamlı sistemler olarak öne çıkmaktadır. Katılımcılar, bu tür politikaların yoksullukla mücadelede sürdürülebilir çözümler sunduğunu ve bireylerin yaşam standartlarını iyileştirmede etkili olduğunu belirtmiştir.

Yatırım destekleri, bireylerin ve ailelerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarını sağlayan bir diğer önemli stratejidir. Katılımcılar, özellikle ikili ekonomik destek modeli gibi programların, bireylerin günlük ihtiyaçlarını karşılarken aynı zamanda tarım ve hayvancılık gibi ekonomik faaliyetlere yatırım yapmalarına imkân tanıdığını ifade etmiştir. Bu tür desteklerin, bireylerin kendi kendine yetebilme kapasitelerini artırdığı ve ekonomik dayanıklılığı güçlendirdiği vurgulanmıştır.

Genel olarak, bu alt tema, yoksulluk döngüsünü kırmaya yönelik çözüm ve stratejilerin eğitim, istihdam, kırsal kalkınma ve sosyal politikalara dayalı çok boyutlu bir yaklaşımı gerektirdiğini göstermektedir. Katılımcıların ifadeleri, bu stratejilerin bireylerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmasını ve yoksulluk döngüsünden çıkışlarını destekleyen somut adımlar sunduğunu ortaya koymaktadır.

3.1.4. Tema 4: Tek Ebeveynli Yoksul Aileler

Tema 4, tek ebeveynli yoksul ailelerin karşılaştığı sosyal, ekonomik ve psikolojik zorlukları kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Bu tema altında yapılan analizlerde “Tek Ebeveynli Ailelerin Deneyimleri”, “Yapı Bakımından Tek Ebeveynli Aileler” ve “Tek Ebeveynin Cinsiyeti ve Yeniden Evlenme Eğilimleri” alt temaları ortaya çıkmıştır. Bu tema

altında, tek ebeveynli ailelerin deneyimleri, yapısal farklılıkları, yeniden evlenme eğilimleri ve bu süreçte karşılaştıkları toplumsal engeller üzerinde durulmaktadır.

Kodlar ve katılımcı ifadeleri üzerinden yapılan değerlendirmelere göre; ebeveynlerin ikili iş yükü, çocuk bakım sorumlulukları nedeniyle düzenli bir işte çalışamama, sosyal dışlanma, düşük benlik saygısı, tükenmişlik, çocukların eğitime erişim zorlukları ve ev içi emek rolü üstlenmeleri gibi sorunlar bu ailelerin yaşadığı temel zorlukları oluşturmaktadır. Ayrıca, eşi ölmüş, boşanmış, terk edilmiş, cezaevinde olan ya da mevsimlik işçilik nedeniyle eşi şehir dışında olan ailelerin yapısal farklılıkları ve kök ailelerle birlikte yaşayan tek ebeveynli ailelerin durumu, bu tema altında incelenmiştir. Kadın ve erkek tek ebeveynlerin yeniden evlenme süreçleri de toplumsal baskılar ve destekler açısından karşılaştırılarak, bu süreçte karşılaşılan zorluklar ve farklılıklar ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiştir.

3.1.4.1. Alt Tema: Tek Ebeveynli Ailelerin Deneyimleri

Bu alt tema, tek ebeveynli yoksul ailelerin karşılaştığı sosyal, ekonomik ve psikolojik zorlukları derinlemesine incelemektedir. Kodlar ve katılımcı ifadeleri üzerinden yapılan değerlendirmelere dayanan bu analiz, tek ebeveynli ailelerin karşı karşıya kaldığı çok yönlü zorlukları kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Bu alt temaya ilişkin kodlar, frekanslar ve katılımcı ifadeleri Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11. Tek ebeveynli ailelerin deneyimleri

TEMA-4	ALT TEMA	KODLAR VE FREKANSLAR	ÖRNEK İFADELER
TEK EBEVEYNLİ YOKSUL AİLELER	TEK EBEVEYNLİ AİLELERİN DENEYİMLERİ	İkili İş Yükü (12)	“Tek ebeveyn olmak çok zor, hem aile içindeki kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak hem de ekonomik olarak aileyi ayakta tutmak zorundalar.” (K11)
		Düzensiz Çalışma /Çalışamama (7)	“Hatırladığım kadarıyla eşinden boşanmış ve 3 çocuğu olan bir erkek tek ebeveyn var eşi sonradan vefat ettiği için çocukların velayeti ona geçti. Şuan iş bulmasına rağmen çalışmıyor çünkü evi ve çocukları kimseye bırakamıyor.” (K5)
		Sosyal Dışlanma (8)	“Bitlis’te boşanmış kadınlara bazen kendi aileleri bile destek vermek istemiyor. Toplum boşanmayı kadının bir hakkı olarak görmüyor. Aile birliğinin bozulmaması çok önemli. Bu annelere komşular da pek destek olmuyor. Hatta boşanmış kadınları tehdit olarak gören mahalleli kadınlar bile var. Mesela bir kadın, kirasını geciktirmemesine rağmen ev sahibi tarafından evden çıkarıldı.” (K8)

Düşük Saygısı (7)	Benlik	<i>“Bir çocuk, akranları gibi giyinmek, yemek, para harcamak ister. Bunları yapamadığında benlik saygısı düşebilir, okula gitmek istemeyebilir. Eğitim sürecinde bu çocuklar sosyal izolasyon ve psikolojik sorunlar yaşıyor.” (K4)</i>
Tükenmişlik (5)		<i>“Bir örnek vereyim, bir eve gittik kadının kocası cezaevinde 27 yıl ceza yemiş daha 2 yılı bile dolmamış. Üç tane çocuğu var. Kadın psikolojik olarak bitmiş, ruhu sinmiş, çaresiz durumda. Yani kadın şu modda; ne zaman günüm gelecek ve öleceğim. Ölümü kurtuluş olarak görüyor kadın.” (K7)</i>
Çocukların Eğitime Erişim Zorlukları (5)		<i>“Yine başka bir tek ebeveynli ailede benzer durum vardı. Çocuk babası ölmeden önce çok başarılı bir çocuk fen lisesinde okuyor baba ölünce çocuk okulu bırakıyor annenin bu yüzden psikolojisi bozuluyor anne de bu sefer işe gitmeyi bırakıyor ve yoksulluk o ailede baş gösteriyor.” (K12)</i>
Çocukların Ev İçi Emek Rolü (2)		<i>“Bir aileye gittik baba trafik kazasında ölmüş anne sakat kalmış. 11 yaşında bir kız çocuğu var, evin en büyüğü o. Baktık fırında mayasız kuru bir şeyler var. Nedir diye sordum. Ekmek yapıyorum dedi. Para yok ekmek alamıyoruz demişti.” (K7)</i>
Psikolojik Zorluklar (6)		<i>“Psikolojik sorunlar, özellikle tek ebeveynli ailelerde çok yaygın. Çocukların rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerine erişimi sınırlı olduğu için bu durum zamanla kronikleşiyor.” (K1)</i>

Katılımcı ifadelerine göre, tek ebeveynli ailelerde, ebeveynlerin ikili bir iş yükü ile mücadele etmek zorunda kaldıkları belirgin bir durumdur. Hem aile bireylerinin günlük ihtiyaçlarını karşılamak hem de ekonomik sorumluluklarını yerine getirmek zorunda olan bu bireyler, sürekli bir baskı altında kalmaktadır. Bu durum, ebeveynlerin fiziksel ve zihinsel sağlığı üzerinde olumsuz etkilere neden olmakta, iş-yaşam dengesi sağlama konusunda ciddi güçlükler yaratmaktadır.

Katılımcılar tarafından belirtildiği üzere, düzensiz çalışma veya iş bulamama durumu, özellikle çocuk bakım sorumlulukları nedeniyle sıklıkla karşılaşılan bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Tek ebeveyn olan bireyler, çocuklarının bakımını üstlenmek ve ev işlerini sürdürmek zorunda olduklarından, düzenli bir işte çalışma fırsatlarını genellikle kaybetmektedir. Bu durum, ekonomik olarak daha da kırılgan hale gelmelerine yol açmakta ve ailelerin yoksulluk döngüsünden çıkmalarını zorlaştırmaktadır. Özellikle esnek çalışma saatleri sunmayan işletmelerde, bu ebeveynlerin iş bulma ihtimalleri düşük olmakta ve gelir güvencesizliği artmaktadır.

Katılımcı ifadelerine göre, sosyal dışlanma, özellikle boşanmış kadınları daha fazla etkileyen bir diğer önemli zorluktur. Toplumun boşanmayı kadının meşru bir hakkı olarak görmemesi, bu bireylerin hem ailelerinden hem de çevrelerinden destek görmesini zorlaştırmaktadır. Kadınların boşanmış olmaları nedeniyle komşular ya da mahalledeki diğer bireyler tarafından tehdit olarak algılanmaları, sosyal dışlanmayı daha da pekiştirmektedir. Bu tür dışlanmalar, kadınların toplumsal katılımını sınırlandırmakta ve sosyal destek mekanizmalarına erişimini engellemektedir.

Katılımcıların aktarımlarına göre, tek ebeveynli ailelerin çocuklarında yaygın olarak gözlemlenen sorun ise düşük benlik saygısıdır. Özellikle diğer akranlarına kıyasla yetersizlik hissetme ve sosyal izolasyon, bu çocuklarda düşük benlik saygısına neden olmaktadır.

Katılımcıların belirttiği üzere, tükenmişlik, tek ebeveynli ailelerde sıkça görülen bir diğer olgudur. Hem ekonomik hem de psikolojik olarak büyük bir yük altına giren ebeveynler, sürekli bir çaresizlik duygusuyla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Eşini kaybeden ya da eşinden ayrı kalan bireylerin bu duygusal yükü başa çıkmada zorlandıkları ve zaman zaman depresif belirtiler gösterdikleri rapor edilmiştir. Bu tükenmişlik hali, ebeveynlerin hem kendi yaşam kalitelerini düşürmekte hem de çocuklarıyla sağlıklı ilişkiler kurmalarını zorlaştırmaktadır.

Katılımcı ifadelerine göre, eğitime erişim zorlukları, tek ebeveynli yoksul ailelerde sıklıkla gündeme gelen bir diğer sorundur. Aile içindeki ekonomik sorunlar ve psikolojik travmalar, çocukların eğitime kesintisiz bir şekilde devam etmesini engellemektedir. Ebeveynlerden biri olmadan büyüyen çocukların ekonomik destek eksikliği nedeniyle eğitim süreçlerini sürdürmekte zorlandığı ve bu durumun yoksulluğun kuşaklar boyunca aktarılmasına neden olduğu katılımcılar tarafından belirtilmektedir.

Katılımcılar aktarımlarından hareketle, bazı durumlarda çocukların ev içi emek rolünü üstlendiği gözlemlenmiştir. Çocukların, evin en büyük bireyi olarak sorumluluk alması, ev işlerini yerine getirmesi ve bakım verme gibi roller üstlenmesi, bu ailelerde karşılaşılan diğer önemli zorluklardan biridir. Bu durum, çocukların sosyal ve eğitim hayatını olumsuz etkilemekte ve onların çocukluk dönemine özgü gelişimsel süreçleri sekteye uğratmaktadır.

Katılımcı ifadelerine dayanarak, tek ebeveynli ailelerde psikolojik zorluklar yaygın olarak gözlemlenmekte olup, bu ailelerin rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerine erişimlerinin sınırlı olması, bu zorlukların zamanla kronikleşmesine yol açmaktadır. Psikolojik destek eksikliği hem ebeveynlerin hem de çocukların ruh sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yaratmakta ve aile içi ilişkilerin kalitesini düşürmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, tek ebeveynli yoksul aileler hem ekonomik hem de sosyal zorluklarla başa çıkmak için ciddi bir mücadele vermektedir. Bu ailelerin karşılaştığı sorunlar, yoksulluğun çok boyutlu doğasını ortaya koymakta ve bu ailelerin yaşam koşullarını iyileştirmek için daha kapsayıcı ve esnek sosyal politikaların gerekliliğini gözler önüne sermektedir.

3.1.4.2. Alt Tema: Yapı Bakımından Farklı Tek Ebeveynli Aileler

Bu alt tema, tek ebeveynli yoksul ailelerin yapısal farklılıklarını ve bu yapıların bireyler üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Kodlar ve katılımcı ifadeleri üzerinden yapılan değerlendirmelere dayanan bu analiz, tek ebeveynli ailelerin yapısal çeşitliliklerini ve bu durumların yarattığı farklı zorlukları kapsamlı bir şekilde irdelemektedir. Bu alt temaya ilişkin kodlar, frekanslar ve katılımcı ifadeleri Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12. Yapı bakımından farklı tek ebeveynli aileler

TEMA-4	ALT TEMA	KODLAR VE FREKANSLAR	ÖRNEK İFADELER
TEK EBEVEYNLİ YOKSUL AİLELER	YAPI BAKIMINDAN FARKLI TEK EBEVEYNLİ AİLELER	Eşi Ölmüş (12)	“Göreve ilk başladığımda eşi vefat etmiş ailelerin sayısının daha fazla olduğunu gözlemlemiştim. Fakat son yıllarda eşi ceza evinde olan ve bizden yardım alan ailelerin sayısı giderek artmakta aynı şekilde boşanmış ailelerinde sayısı neredeyse eşi vefat etmiş ailelerin sayısına yaklaşmakta. Dolayısıyla son yıllarda suç ve boşanmaya bağlı olarak tek ebeveynli yoksul ailelerin sayısının arttığını çok net şekilde söyleyebilirim.” (K1)
		Boşanmış (12)	“Yani eskiden eşi vefat etmiş tek ebeveynli aileler daha çoktu sayı olarak. Ama son yıllarda özellikle boşanmış ailelerin sayısı giderek arttı.” (K4)
		Eşi Tarafından Terk Edilmiş (7)	“Bitlis te özellikle son zamanlarda eşinden boşanmış veya eşi tarafından terk edilmiş tek ebeveynli aileler var. Genellikle bu aileler anne ve çocuklardan oluşan aileler oluyor.” (K8)
		Eşi Cezaevinde (8)	“Eskiden daha çok eşi ölmüş tek ebeveynli aileler vardı şimdi eşi cezaevinde olan veya boşanmış aileler var. Bunun da temel nedeni uyuşturucu, uyuşturucu kullanan erkekler ya cezaevine düşüyor ya da eşleri onları boşuyor.” (K5)

Eşi İş Bulamadığı İçin Dışında (3)	<i>“Bizim mahallede genelde boşanmış tek ebeveynli aile yok, daha çok mevsimlik iş için kocası büyük şehre giden yoksul aileler var. Yaşlıdır eşi ölmüş muhtaç erkek veya kadınlar var. Bir de eşi cezaevinde olan yoksul aileler var.” (K6)</i>
Kök Aile İle Yaşayan Tek Ebeveynli Aileler (3)	<i>“Nadir de olsa boşandıktan, eşi öldükten sonra kendi kök ailesi veya ölmüş eşinin kök ailesi ile yaşayan aileler var. Bu aileler arasında eşi cezaevinde olduğu için veya il dışında çalıştığı için kök aile ile yaşayan tek ebeveynli aileler de mevcut. Fakat bu aileler gerek ekonomik, gerekse de sosyal açıdan tam bağımsız bir yapıya sahip değil” (K8)</i>

Tablo 12 incelendiğinde eşi ölmüş aileler, katılımcıların belirttiği üzere, geleneksel olarak en sık karşılaşılan tek ebeveynli aile türüdür. Katılımcılar, Bitlis’te değişen sosyal dinamiklerin tek ebeveynli aile formlarını dönüştürdüğünü açıkça belirtmişlerdir.

Boşanmış tek ebeveynli aileler, toplumsal baskılarla daha fazla mücadele etmek zorunda kalan bir başka gruptur. Katılımcıların aktarımlarına göre, boşanma oranlarındaki artış tek ebeveynli ailelerin toplumda görülme sıklığına etki etmiştir.

Katılımcılar eşi tarafından terk edilmiş ailelerin sayısının da son yıllarda artış gösterdiğini ifade etmiştir. Bu aileler genellikle anne ve çocuk/çocuklardan oluşan ailelerdir. Katılımcıların ifadelerine göre bu durum, annenin hem ekonomik hem de sosyal anlamda daha fazla yük altına girmesine neden olmaktadır.

Eşi cezaevinde olan aileler, özellikle uyuşturucu gibi suç faaliyetlerinin artışıyla birlikte Bitlis’te daha yaygın hale gelmiştir. Katılımcılar, bu ailelerin ekonomik sorunların yanı sıra sosyal damganlama ile de mücadele etmek zorunda kaldıklarını vurgulamışlardır.

İstihdam eksikliği sebebiyle il dışında çalışmak zorunda kalan babalar uzun süreler henye geri dönememekte ve anneler bu durumdan kaynaklı olarak tek ebeveynlik pozisyonuna evrilmektedir, özellikle mevsimlik işçiliğin yaygın olduğu kırsal bölgelerdeki aileleri bu yapısal değişikliğin mağduriyetini yaşamaktadır. Katılımcılara göre bu aileler, ekonomik bağımsızlıklarını sağlamak için mücadele ederken, aynı zamanda aile birliğinin bozulması tehdidiyle karşı karşıyadır.

Kök aile ile yaşayan tek ebeveynli aileler Bitlis’te nadir de olsa gözlemlenmiştir. Katılımcı ifadeleri doğrultusunda bu ailelerin genellikle boşanma, eşin ölümü veya eşin şehir dışında çalışması gibi durumlar sonrasında, kendi kök aileleri veya eşinin ailesiyle birlikte yaşamak zorunda kalan aileler olduğu gözlemlenmiştir. Bu tür aileler, maddi ve manevi destek alma potansiyeline sahip olmakla birlikte, kök aileyle yaşamının getirdiği sınırlamalar ve sorumluluklarla da karşılaşmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde katılımcı ifadeleri, tek ebeveynli ailelerin yapısal olarak farklılaştığını ortaya koymaktadır. Bu ailelerin yapısal olarak değişkenlik arz etmesinin aileler özelinde sosyal, ekonomik ve psikolojik zorlukları çeşitlendirdiğini göstermektedir. Bu durum her bir yapının kendine özgü destek mekanizmalarına ve sosyal politikalara ihtiyaç duyduğunun bir göstergesidir.

3.1.4.3. Alt Tema: Tek Ebeveynin Cinsiyeti ve Yeniden Evlenme Eğilimleri

Bu alt tema, tek ebeveynli yoksul ailelerde ebeveynin cinsiyetine göre yeniden evlenme eğilimlerini ve bu süreçte karşılaşılan zorlukları incelemektedir. Tek ebeveynlerin yeniden evlenme kararı, cinsiyete bağlı olarak farklı dinamiklerle şekillenmektedir. Kadın ve erkek tek ebeveynlerin bu süreçte karşılaştıkları toplumsal baskılar, ekonomik ve sosyal yüklerin hafifletilmesi gibi faktörler, yeniden evlenme eğilimlerini belirleyen önemli unsurlardır. Bu alt temaya ilişkin kodlar, frekanslar ve katılımcı ifadeleri Tablo 13’te sunulmuştur.

Tablo 13. Tek ebeveynin cinsiyeti ve yeniden evlenme eğilimleri

TEMA-4	ALT TEMA	KODLAR VE FREKANSLAR	ÖRNEK İFADELER
TEK EBEVEYNLİ YOKSUL AİLELER	TEK EBEVEYNİN CİNSİYETİ VE YENİDEN EVLENME EĞİLİMLERİ	Yeniden Evlenme Kararı (6)	“Kadınlar, toplumun baskısı nedeniyle yeniden evlenme konusunda çekingen davranıyor. Yeniden evlenen kadınlara yönelik olumsuz yargılar, bu kararı vermelerini zorlaştırıyor” (K9)
		Ekonomik ve Sosyal Yüklerin Hafifletilmesi (8)	“Erkekler, eşlerini kaybettikten sonra ekonomik ve sosyal yüklerini hafifletmek amacıyla yeniden evlenmeye daha yatkın oluyor. Toplum, erkeklerin yeniden evlenmesini destekliyor ve bu durumu normal karşılıyor.” (K6)
		Evlenmeye Yönelik Toplumsal Engeller (6)	“Kadınlar, özellikle eşlerini kaybettikten sonra yeniden evlenmek yerine yalnız kalmayı tercih ediyorlar, çünkü toplum kadınların yeniden evlenmesini hoş karşılamıyor.” (K8)
		Evlenme Sürecinde Destek (8)	“ Toplum, erkeklerin yeniden evlenmesini doğal ve gerekli olarak görüyor. Erkekler, yeniden evlenme sürecinde hem ekonomik hem de sosyal açıdan destekleniyorlar, bu da onların bu kararı daha kolay almasını sağlıyor.” (K1)

Tablo 13'e göre kadınların yeniden evlenme kararı alırken toplumsal baskılardan etkilenmeleri oldukça belirgindir. Katılımcılar, kadınların özellikle geleneksel önyargılar nedeniyle yeniden evlenme konusunda çekingen davrandıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum, kadınların evlenme sürecine dair karar alma süreçlerinde ciddi bir engel teşkil etmektedir. Yeniden evlenen kadınlara yönelik olumsuz yargılar ve damgalama, bu kararı vermelerini güçleştirmektedir.

Erkeklerin yeniden evlenme eğilimi, çoğunlukla ekonomik ve sosyal yüklerin hafifletilmesi amacıyla ortaya çıkmaktadır. Katılımcılar, erkeklerin eşlerini kaybettikten sonra bu yüklerle başa çıkabilmek adına yeniden evlenmeye daha yatkın olduklarını belirtmiştir. Toplumun erkeklerin yeniden evlenmesini desteklemesi ve bu durumu normal karşılaması, erkeklerin yeniden evlenme sürecini kolaylaştıran bir faktördür. Bu durum, erkeklerin ekonomik ve sosyal açıdan daha hızlı toparlanmalarını kısmen de olsa olanak sağlamaktadır.

Kadınların yeniden evlenmeye yönelik toplumsal engellerle karşılaştığı açıkça görülmektedir. Katılımcılar, kadınların özellikle eşlerini kaybettikten sonra yeniden evlenmek yerine yalnız kalmayı tercih ettiklerini belirtmiştir. Katılımcılara göre bu tercih zorunlu bir tercihtir ve toplumun kadınların yeniden evlenmesine yönelik olumsuz tutumlarından kaynaklanmaktadır.

Erkeklerin yeniden evlenme sürecinde toplumdan önemli derecede destek gördüğü ifade edilmiştir. Toplum, erkeklerin yeniden evlenmesini doğal ve gerekli olarak görmekte ve bazı durumlarda hem ekonomik hem de sosyal açıdan destek sunmaktadır. Bu durum, erkeklerin yeniden evlenme kararını daha kolay almalarına ve bu süreci kısmen daha kolay bir şekilde atlatmalarına olanak tanımaktadır. Toplumun erkek tek ebeveynlere yönelik bu tutumu erkek ebeveynlerin yeniden evlenmelerini teşvik etmektedir.

Bu alt tema özelindeki analiz, tek ebeveynli yoksul ailelerde yeniden evlenme kararlarının cinsiyete dayalı olarak nasıl farklılaştığını ve bu sürecin toplumsal dinamikler tarafından nasıl şekillendirildiğini ayrıntılı bir şekilde gözler önüne sermektedir.

3.1.5. Bulguların Nicel Veri Toplama Aracının Geliştirilmesine Katkısı

Keşfedici durum çalışmasından elde edilen bulgular, nicel araştırma sürecinde veri toplama aracı olarak kullanılan anketin hazırlanmasında temel bir dayanak noktası olarak kullanılmıştır. Bu durum çalışması, yoksulluk, tek ebeveynli ailelerin yaşadığı zorluklar, yoksullukla mücadele stratejileri ve yoksulluğun nesiller boyu süregiden etkileri gibi konularda nitel veriler sunarak, anket sorularının içerik ve kapsam açısından nasıl şekillendirileceğine dair önemli ipuçları sağlamıştır. Nicel araştırmada kullanılan anketin sorulara ilişkin başlıkları

(Hanehalkı Listesi, Yaşanılan Konut, Sosyal Yardım, Ekonomik Durum ve Tek Ebeveyn) , bu temaların her biriyle ilişkili olarak, bu konuların daha geniş bir örnekleme ölçülebilir ve test edilebilir hale gelmesini amaçlamaktadır. Bu bağlamda, keşfedici durum çalışmasında belirlenen tema, alt tema ve kodlar, anketin sorulara ilişkin başlıklarının ve içeriğinin oluşturulmasında sistematik bir rehberlik işlevi görmüştür. Ayrıca keşfedici durum çalışmasına dâhil edilen katılımcılar aracılığıyla karma araştırmanın örnekleme olan yoksul tek ebeveynli ailelerle ilk temas sağlanmış ardında kartopu örnekleme yöntemiyle toplamda 80 tek ebeveyne ulaşılmıştır.

3.1.5.1. Keşfedici Durum Çalışmasının Nicel Veri Toplama Aracına Katkısı

Keşfedici durum çalışması yoksul ailelere sosyal ve ekonomik destek sunan profesyoneller ile yerel düzeyde faaliyet gösteren dernek ve vakıfların üye veya gönüllüleriyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, yoksulluğun farklı boyutlarını derinlemesine anlamak amacıyla dört ana tema belirlenmiştir. “Bitlis Özelinde Yoksulluk” teması, temel ihtiyaç eksiklikleri ve yoksulluğu daha da derinleştiren faktörler üzerinden bölgesel dinamikleri incelemektedir. “Yoksullukla Mücadele Stratejileri” teması, bireysel, ailevi ve kurumsal dayanışma mekanizmaları bağlamında yoksulluğa karşı geliştirilen çözüm yollarını ele almaktadır. “Yoksulluk Döngüsü” teması, yoksulluğun nesiller boyunca aktarılma sürecini ve bu döngüyü kırmaya yönelik çözüm önerilerini kapsamaktadır. Son olarak, “Tek Ebeveynli Yoksul Aileler” teması, bu ailelerin yaşadığı sosyoekonomik zorlukları ve kendilerine özgü yapısal durumlarını analiz etmektedir. Araştırmanın bulguları, bu ana temalar ve ilgili alt temalar üzerinden nicel araştırmada kullanılan anketin geliştirilmesine katkı sağlamıştır.

3.1.5.2. Bitlis Özelinde Yoksulluk Temasının Anket Sorularına Katkısı

“Bitlis Özelinde Yoksulluk” teması, bölgedeki yoksulluk koşullarının çok boyutlu bir değerlendirmesini yaparak, hanelerin temel ihtiyaçlara erişimde yaşadıkları zorlukları ve yoksulluğu derinleştiren yapısal faktörleri ele almaktadır. Bu tema, özellikle “Ekonomik Durum”, “Hanehalkı Listesi”, “Tek Ebeveyn” ve “Sosyal Yardım” başlıklarıyla ilişkilendirilerek, hane halkının temel ihtiyaçlara erişimini, gelir düzeyini, sosyal yardım mekanizmalarından faydalanma durumunu ve yapısal eşitsizliklerin etkilerini anket soruları aracılığıyla ölçmeyi hedeflemektedir. Bu bağlamda, keşfedici durum çalışmasından elde edilen nitel bulgular, anketin ilgili başlıklarıyla ilişkilendirilerek geniş bir örneklem üzerinde test edilmektedir.

Alt Temalar:

- **Temel Yoksunluklar:** Bu alt tema anketteki “Ekonomik Durum” ve “Hanehalkı Listesi” başlıklarıyla doğrudan ilişkilidir. Anketin bu bölümlerindeki sorular, hane halkının temel ihtiyaçlara erişim, işsizlik ve yaşam kalitesi gibi konularını kapsamaktadır. Temel yoksunluklar, işsizlik, beslenme, barınma, eğitim, sağlık, ulaşım ve giyinme gibi konularla doğrudan bağlantılıdır ve bu alanlardaki eksikliklerin hanehalkı üzerindeki etkileri araştırılmaktadır. Bu kapsamda, hanelerin karşılaştığı ekonomik zorlukların hangi bireyleri nasıl etkilediği belirlemekte ve bu etkilerin hane düzeyinde nasıl bir yoksulluk tablosu oluşturduğu incelenmektedir.
- **Yoksulluğu Derinleştiren Faktörler:** Bu alt tema anketteki “Ekonomik Durum”, “Sosyal Yardım” ve “Tek Ebeveyn” başlıklarıyla ilişkilidir. Yoksulluğu derinleştiren faktörler, kayıt dışı istihdam, iklim koşulları, tarım ve hayvancılık üretimindeki engeller, eğitimde fırsat eşitsizliği, ataerkil toplumsal yapı ve yoksulluğun kuşaktan kuşağa aktarımı gibi yapısal unsurları kapsamaktadır. Anket soruları, bu yapısal unsurların haneler üzerindeki etkilerini, bu etkilerin hanelerin sosyal ve ekonomik koşullarını nasıl şekillendirdiğini anlamaya yönelik hazırlanmıştır. Ayrıca, toplumsal dışlanma, kadınların iş gücüne katılım zorlukları ve yetersiz destek gibi unsurlar, yoksulluğun derinleşmesine nasıl etki ettiğini anlamak için incelenmektedir.

Kodlar:

- **İşsizlik, Beslenme, Barınma, Eğitim, Sağlık, Ulaşım, Giyinme:** Bu kodlar anketin "Ekonomik Durum" ve "Hanehalkı Listesi" başlıklarında yer alan sorularla doğrudan ilişkilidir. Bu kodlar, hane halkının temel ihtiyaçlarına erişimi ve bu ihtiyaçların karşılanmasında yaşanan zorlukları değerlendirmektedir. İşsizlik, bireylerin gelir yetersizliği sorununu artırarak temel ihtiyaçlarını karşılamalarını zorlaştırmaktadır. Eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan güçlükler, yoksulluk döngüsünü sürdürerek bireylerin yaşam kalitesini düşürmektedir. Hanehalkı listesinde yer alan bireylerin demografik özellikleri (yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi) temel ihtiyaçlara erişimde yaşanan zorlukların hangi grupları daha fazla etkilediğini anlamamıza yardımcı olmaktadır.
- **Kayıt Dışı İstihdam, İklim Koşulları, Tarım ve Hayvancılık Üretimindeki Engeller, Eğitimde Fırsat Eşitsizliği, Ataerkil Toplumsal Yapı, Yoksulluğun Kuşaktan Kuşağa Aktarımı, Toplumsal Dışlanma, Kadınların İş Gücüne Katılım Zorlukları,**

Yetersiz Destek: Bu kodlar, anketin “Ekonomik Durum”, “Tek Ebeveyn” ve “Sosyal Yardım” başlıklarında yer alan sorularla ilişkilidir. Kayıt dışı istihdam, bireylerin sosyal güvenlikten yoksun kalmasına ve ekonomik güvencesizlik yaşamasına neden olmaktadır. İklim koşulları ile tarım ve hayvancılık üretimindeki engeller, özellikle kırsal bölgelerde yaşayan hanelerin ekonomik istikrarını olumsuz etkilemektedir. Eğitimde fırsat eşitsizliği ve ataerkil toplumsal yapı, yoksulluğun derinleşmesine ve kuşaktan kuşağa aktarılmasına neden olan önemli faktörlerdir. Toplumsal dışlanma ve kadınların iş gücüne katılım zorlukları, yoksulluğun kadınlar üzerindeki etkilerini derinleştirmekte ve bu grupların ekonomik fırsatlardan yararlanma olanaklarını kısıtlamaktadır. Bu kodlar, yoksulluğu derinleştiren yapısal faktörlerin hanehalkı üzerindeki etkilerini daha iyi anlamamızı sağlamaktadır.

Bu kapsamda, “Bitlis Özelinde Yoksulluk” teması, bölgedeki yoksulluk koşullarının çok boyutlu bir şekilde değerlendirilmesini ve yoksulluğun bireyler üzerindeki farklı etkilerini anlamamıza olanak sağlamaktadır. Temel yoksunluklar ve yoksulluğu derinleştiren faktörler alt temaları, hanelerin ve bireylerin sosyoekonomik durumu ve yaşam koşulları üzerindeki etkilerini anlamak için kritik bir rol oynamaktadır. Bu temalar, yoksulluğun neden olduğu eşitsizliklerin ve bu eşitsizliklerin toplumsal yapıyı nasıl şekillendirdiğinin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla, keşfedici durum çalışmasından elde edilen bulguların nicel araştırma ile test edilmesi, bu çok boyutlu yoksulluk olgusunun derinlemesine analiz edilmesine ve temel nitel araştırmanın görüşme sorularının geliştirilmesine zemin hazırlamaktadır.

3.1.5.3. Yoksullukla Mücadele Stratejileri Temasının Anket Sorularına Katkısı

“Yoksullukla Mücadele Stratejileri” teması, hanelerin yoksullukla başa çıkmak için benimsedikleri bireysel, ailevi ve formel dayanışma ağlarına dayalı stratejileri ele almaktadır. Bu tema özellikle “Ekonomik Durum,” “Tek Ebeveyn” ve “Sosyal Yardım” anket başlıklarıyla ilişkilendirilerek, hanelerin ekonomik mücadele yöntemlerini, sosyal yardım mekanizmalarından yararlanma durumlarını ve bu stratejilerin yoksulluk üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Alt Temalar:

- Bireysel ve Ailevi Stratejiler: Bu alt tema, “Ekonomik Durum” ve “Tek Ebeveyn” başlıklarıyla ilişkilidir. Anketin bu bölümlerinde, hanelerin ekonomik zorluklarla başa çıkmak için geliştirdikleri stratejiler incelenmektedir. Borçlanma, sigortasız çalışma, çocuk işçiliği, evde üretim, tasarruf yapma ve ikinci el eşya kullanımı gibi

bireysel ve ailevi stratejiler, ekonomik durumu iyileştirme çabalarının bir yansıması olarak ele alınmaktadır. Bu tür stratejiler, ekonomik durum başlığındaki sorularla, ailelerin gelir elde etmek ve temel ihtiyaçlarını karşılamak için başvurdukları yöntemleri ortaya koymaktadır. Ayrıca, tek ebeveynli ailelerde bu stratejilerin nasıl kullanıldığı ve ekonomik zorluklarla nasıl mücadele edildiği sorularla detaylandırılmaktadır.

- **Formel Dayanışma Ağları:** Bu alt tema anketteki “Sosyal Yardım” ve “Ekonomik Durum” başlıklarıyla ilişkilidir. Devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının sunduğu yardımlar, hanelerin yoksullukla başa çıkmasında önemli bir destek unsurudur. SYDV, ASHM, STK gibi formel destek mekanizmaları, anketin sosyal yardım başlığında ele alınmakta ve bu desteklerin haneler üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir. Bu bölümde, formel dayanışma ağlarının hanelerin ekonomik koşullarını nasıl iyileştirdiği, hangi yardım türlerinin en yaygın olduğu ve bu yardımların yeterliliği gibi konular incelenmektedir.

Kodlar:

- **Borçlanma, Sigortasız Çalışma, Çocuk İşçiliği, Evde Üretim, Tasarruf Yapma, İkinci El Eşya Kullanımı:** Bu kodlar anketteki, “Ekonomik Durum” ve “Tek Ebeveyn” başlıkları altındaki sorularla ilişkilidir. Bu kodlar, hanelerin ekonomik zorluklarla nasıl mücadele ettiğini ve geçim sağlamak için hangi stratejilere başvurduğunu anlamak için kullanılmıştır. Özellikle borçlanma ve sigortasız çalışma, hanelerin geçici çözümlerle ekonomik zorlukların üstesinden gelmeye çalıştığını göstermektedir. Çocuk işçiliği ve evde üretim gibi stratejiler ise hane içi kaynakların kullanılması yoluyla geçim sağlama çabalarını yansıtmaktadır.
- **SYDV, ASHM, STK Yardımları:** Bu kodlar anketteki, “Sosyal Yardım” başlığı altında yer alan sorularla ilişkilidir. Bu sorular, hanelerin devlet ve sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanan yardımlardan nasıl yararlandığını ve bu yardımların yeterliliğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Hanelerin sosyal yardım mekanizmalarına başvuru durumları, bu mekanizmaların etkinliğini ve haneler üzerindeki etkisini analiz etmek için önemli bir veri kaynağıdır.

Bu kapsamda, “Yoksullukla Mücadele Stratejileri” teması, bireylerin ve ailelerin yoksullukla başa çıkma yöntemlerini ve formel dayanışma ağlarının bu süreçteki rolünü detaylı bir şekilde ele almaktadır. Bireysel ve ailevi stratejiler ile formel destek mekanizmaları arasındaki ilişkiler, yoksullukla mücadelede hangi stratejilerin daha etkili olduğunu ve bu stratejilerin toplumun farklı kesimleri üzerindeki etkilerini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Dolayısıyla, temadan elde edilen bulguların araştırmada nicel veri toplama aracı olan anketin sorularının belirlenmesine katkı sağlamıştır.

3.1.5.4. Yoksulluk Döngüsü Temasının Anket Sorularına Katkısı

“Yoksulluk Döngüsü Teması”, bireylerin ve ailelerin yoksulluğu nesiller boyunca devam ettirmesine neden olan yapısal, kültürel ve psikolojik unsurları ele almaktadır. Bu alt tema ve kodlar, nicel araştırmada yer alan anket sorularının şekillendirilmesinde önemli bir dayanak olarak kullanılmıştır. Anketin ilgili başlıkları bu unsurların ölçülmesini ve geniş bir katılımcı kitlesi üzerinden veri toplanmasını sağlamıştır. Bu bölümde, yoksulluk döngüsü temasıyla ilişkili alt temalar ve kodlar üzerinden yapılan analizler, anketin belirli başlıklarıyla bağlantılı olarak sunulmaktadır.

“Yoksulluk Döngüsü Teması”, bireylerin ve ailelerin yoksulluğu nesiller boyunca devam ettirmesine neden olan yapısal, kültürel ve psikolojik unsurları ele almaktadır. Bu alt tema ve kodlar, nicel araştırmada yer alan anket sorularının şekillendirilmesinde önemli bir dayanak olarak kullanılmıştır. Anketin ilgili başlıkları bu unsurların ölçülmesini ve geniş bir katılımcı kitlesi üzerinden veri toplanmasını sağlamıştır. Bu bölümde, yoksulluk döngüsü temasıyla ilişkili alt temalar ve kodlar üzerinden yapılan analizler, anketin belirli başlıklarıyla bağlantılı olarak sunulmaktadır.

Alt Temalar:

- **Döngüsel Yoksulluğun Nedenleri:** Bu alt tema anketteki “Ekonomik Durum” ve “Tek Ebeveyn” başlıkları ile doğrudan ilişkilidir. Yoksulluğun nesiller boyunca devam etmesine yol açan yapısal faktörler, gelir yetersizliği, işsizlik ve düşük eğitim düzeyi gibi konular anketin “Ekonomik Durum” bölümünde ele alınmaktadır. Bu bölümde, hanenin ekonomik kaynakları, gelir düzeyi, borçlanma durumları ve geçim zorlukları hakkında sorular yer almaktadır. Aynı şekilde, “Tek Ebeveyn” başlığı altında sorulan sorular, tek ebeveynli ailelerin yaşadığı ekonomik ve sosyal zorlukları anlamamıza olanak tanımakta ve yoksulluk döngüsünün hangi faktörlerle geliştiğini belirlemektedir.
- **Yoksulluk Döngüsünü Kırmaya Yönelik Çözüm ve Stratejiler:** Bu alt tema, anketin “Sosyal Yardım” ve “Hanehalkı Listesi”, başlıklarıyla ilişkilidir. Sosyal yardım mekanizmalarına erişim ve bu yardımların yeterliliği, yoksulluk döngüsünü kırmada önemli bir rol oynamaktadır ve bu durum "Sosyal Yardım" bölümündeki sorularla ölçülmektedir. Bu bölümde, hanelerin sosyal yardımlardan ne ölçüde yararlandığı, bu yardımların hane üzerindeki etkileri ve ekonomik bağımsızlığı

sağlamadaki rolü değerlendirilmiştir. “Hanehalkı Listesi” başlığı altındaki soruların bazıları ise, yoksulluğun eğitim yoluyla kırılma potansiyelini anlamak amacıyla eğitim seviyeleri, okula devam durumu ve eğitime erişim sorunlarını kapsamaktadır.

Kodlar:

- Yoksulluğun Devri: “Ekonomik Durum” başlığında yer alan sorular, yoksulluğun nesiller boyunca aktarılmasına etki eden faktörlerin değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. Gelir yetersizliği, işsizlik, ekonomik kırılganlık gibi unsurlar anket sorularında incelenmekte ve bu durumların haneler üzerindeki etkileri nicel olarak ölçülmektedir.
- Yoksulluk Kültürü: Yoksulluğun bir yaşam biçimi haline gelmesi ve bireylerin bu durumdan kurtulmaya yönelik çaba göstermesi veya göstermemesi, “Sosyal Yardım” başlığı altında incelenmektedir. Anketin bu bölümünde, sosyal yardımlara bağımlılık ve bu yardımların haneler üzerindeki etkisi gibi konular ele alınarak, yoksulluğun kültürel olarak nasıl sürdürüldüğü değerlendirilmiştir.
- Yoksulluk Psikolojisi: “Ekonomik Durum” ve “Tek Ebeveyn” başlıklarında yer alan sorular, yoksulluğun bireyler üzerindeki psikolojik etkilerini ölçmeyi amaçlamaktadır. Özellikle sürekli borç içinde olma, çaresizlik ve tükenmişlik duygusu gibi unsurlar, ekonomik durum ve aile yapısı ile ilişkilendirilmiştir. Tek ebeveynli ailelerin karşılaştığı zorluklar bu kodlarla açıklanmış ve anket sorularına yansıtılmıştır.
- Kadercilik Anlayışı: Bu kod, “Ekonomik Durum” ve “Tek Ebeveyn” başlıkları altındaki sorularla ilişkilendirilmiştir. Yoksulluğun bireyler tarafından bir kader olarak kabul edilmesi ve bu durumun değiştirilemeyeceğine inanılması, yoksulluk döngüsünü kırma konusunda önemli bir engel teşkil etmektedir. Bu anlayış, özellikle ekonomik zorluklar içinde olan ve tek ebeveynli ailelerde daha fazla gözlemlenmektedir.

Bu kapsamda, “Yoksulluk Döngüsü” temasının alt temaları ve kodları, anketin ilgili başlıkları ile bağlantılı olarak, yoksulluğun bireyler ve haneler üzerindeki etkilerini derinlemesine anlamamıza olanak sağlamıştır. Bu ilişkilendirme, nitel bulguların nicel veri ile desteklenmesini ve yoksulluğun nesiller arası aktarılmasına neden olan faktörlerin daha geniş bir örneklemde ölçülmesini amaçlamıştır. Bu bağlamda anket soruları, durum çalışmasından elde edilen bulgulara dayanarak, yoksulluğun çok boyutlu yapısının incelenmesine ve temel nitel araştırmanın örneklem listesinin çeşitlendirilmesine katkıda bulunmuştur.

3.1.5.5. Tek Ebeveynli Yoksul Aileler Temasının Anket Sorularına Katkısı

“Tek Ebeveynli Yoksul Aileler” teması, bu ailelerin karşılaştıkları çok yönlü sosyal, ekonomik ve psikolojik zorlukları kapsamlı bir biçimde ele almaktadır. Bu alt temalar ve kodlar üzerinden yapılan analizler, tek ebeveynli ailelerin yaşadıkları sorunların derinlemesine anlaşılmasına olanak tanımakta ve bu bulguların nicel araştırmada ölçülmesiyle geniş bir örneklem üzerinde doğrulanması amacıyla önemli bir dayanak sağlamaktadır. Aşağıda, tek ebeveynli yoksul aileler temasıyla ilgili alt temalar ve kodlar, anketin belirli konu başlıklarıyla ilişkilendirilerek sunulmuştur.

Alt Temalar:

- Tek Ebeveynli Ailelerin Deneyimleri: Bu alt tema, “Tek Ebeveyn” ve “Ekonomik Durum” başlıkları ile ilişkilidir. Tek ebeveynli ailelerin yaşadıkları sosyal dışlanma, psikolojik baskılar ve ekonomik zorluklar, “Tek Ebeveyn” başlığı altındaki sorularla ölçülmektedir. Bu sorular, ebeveynlerin karşılaştığı ikili iş yükü, çocuk bakımı ve ev işleri gibi yükleri anlamaya yöneliktir. Aynı zamanda “Ekonomik Durum” başlığı altındaki sorularla, tek ebeveynli ailelerin gelir durumu, işsizlik ve ekonomik istikrarsızlıkların yaşama etkileri ölçülmektedir.
- Yapı Bakımından Farklı Tek Ebeveynli Aileler: Bu alt tema, “Hanehalkı Listesi” ve “Tek Ebeveyn” başlıkları ile doğrudan ilişkilidir. Tek ebeveynli ailelerin yapısal farklılıkları, “Hanehalkı Listesi” bölümündeki sorularla belirlenmektedir. Bu sorular, hane halkının yapısını (eşin durumu, çocuk sayısı, vb.) ve bu farklılıkların ekonomik ve sosyal koşullar üzerindeki etkilerini anlamamıza olanak tanır. Örneğin, eşi ölmüş, terk edilmiş veya cezaevinde olan ailelerin yaşadıkları özel zorluklar bu başlıklar altında incelenmiştir.
- Tek Ebeveynin Cinsiyeti ve Yeniden Evlenme Eğilimleri: Bu alt tema, “Tek Ebeveyn” başlığı altındaki sorularla ilişkilidir. Tek ebeveynlerin yeniden evlenme konusundaki tutumları anketin “Tek Ebeveyn” bölümünde ölçülmüştür.

Kodlar:

- İkili İş Yükü: “Tek Ebeveyn” ve “Ekonomik Durum” başlıkları altındaki sorular, tek ebeveynlerin hem ekonomik hem de ev işleriyle ilgili sorumluluklarını nasıl yerine getirdiklerini anlamaya yöneliktir. Bu kod, ebeveynlerin yaşamlarında çifte yükün yarattığı baskıyı ve bu durumu nasıl idare ettiklerini belirlemek için kullanılmıştır.

- Düzensiz Çalışma/Çalışmama: “Ekonomik Durum” başlığı altındaki sorular, tek ebeveynlerin çocuk bakımı ve ev sorumlulukları nedeniyle düzenli bir işte çalışmakta yaşadıkları zorlukları ölçmektedir.
- Sosyal Dışlanma: “Tek Ebeveyn” başlığı altında, tek ebeveynlerin toplum tarafından maruz kaldıkları sosyal dışlanma durumu incelenmektedir. Boşanmış ya da terk edilmiş ebeveynlerin toplumdan destek görememesi ve bu durumun sosyal izolasyona yol açması, bu sorularla ölçülmüştür.
- Tükenmişlik: “Ekonomik Durum” başlığı altındaki sorular, tek ebeveynlerin yaşadıkları ekonomik ve sosyal zorluklar sonucu tükenmişlik duygusunu ölçmeye yöneliktir. Bu, özellikle ekonomik baskı ve sürekli iş yükü altında kalan ebeveynlerin yaşadıkları psikolojik durumları anlamaya yardımcı olmaktadır.
- Eğitime Erişim Zorlukları: “Hanehalkı Listesi” başlığı altında, çocukların eğitim durumları ve bu süreçte yaşanan zorluklar ölçülmektedir. Ekonomik sıkıntılar nedeniyle eğitime erişimde yaşanan aksaklıklar, bu kodla ilişkilidir.
- Psikolojik Zorluklar: “Tek Ebeveyn” ve “Sosyal Yardım” başlıkları altındaki sorular, rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerine erişim eksikliği nedeniyle tek ebeveynlerin yaşadıkları psikolojik sorunları ölçmektedir. Bu kod, ebeveynlerin tükenmişlik, çaresizlik ve destek eksikliği gibi sorunlarla başa çıkma durumlarını anlamaya yöneliktir.
- Yeniden Evlenme Kararı: “Tek Ebeveyn” başlığı altındaki sorular, kadın ve erkek tek ebeveynlerin yeniden evlenme konusundaki tutumlarını ve bu süreçte karşılaştıkları toplumsal baskıları değerlendirmektedir. Kadınların toplumsal baskılar nedeniyle yeniden evlenme konusunda daha çekingen davranmaları ve erkeklerin ise ekonomik ve sosyal destek görme oranları bu sorularla ölçülmüştür.

Bu kapsamda, “Tek Ebeveynli Yoksul Aileler” teması, nitel bulguların nicel veri ile desteklenmesini sağlamak amacıyla, anketin ilgili bölümleriyle ilişkili olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda anket soruları, tek ebeveynli ailelerin yaşadıkları sosyoekonomik ve psikolojik zorlukların çok boyutlu bir değerlendirmesini sunmakta ve bu ailelerin desteklenmesi için gerekli politikalara temel oluşturacak veriler sağlamaktadır.

3.1.6. Nicel Veri Toplama Aracının İçeriği

Nicel veri toplama aracı, Bitlis özelindeki tek ebeveynli yoksul ailelerin yaşam koşullarını, sosyal destek mekanizmalarına erişimlerini ve yoksullukla mücadelede

geliştirdikleri stratejileri, keşfedici durum çalışmasının bulgularından hareketle dört ana başlık ve bu temaların alt başlıkları üzerinden sistematik bir şekilde ele almaktadır.

Bu anket, tek ebeveynli yoksul ailelerin ekonomik, sosyal ve psikolojik durumlarını anlamak için çeşitli başlıklar altında sorular içermektedir. Anketin ilk kısmında, hanehalkı bilgileri yer almakta ve hanede yaşayan bireylerin demografik özellikleri, eğitim düzeyleri ve okula devam etme durumları gibi temel bilgiler toplanmaktadır. Bu bilgiler, aile yapısını ve bireylerin eğitimle ilgili karşılaştıkları zorlukları anlamak için önem taşımaktadır.

Ekonomik durumla ilgili sorular, hanenin gelir kaynaklarını, harcama alışkanlıklarını ve beklenmedik durumlarda ekonomik zorluklarla nasıl başa çıktıklarını ele almaktadır. Ankette hanenin düzenli gelirleri, tasarruf yapma kapasitesi ve borçlanma eğilimleri gibi konuları içeren sorulara detaylı bir şekilde yer verilmektedir. Ayrıca, katılımcıların yoksulluk algısı, gelir düzeylerini toplumun genel durumu ile kıyaslama ve gelecekteki ekonomik beklentilerini değerlendirmelerine yönelik sorular da bu bölümde yer almaktadır.

Sosyal yardım mekanizmalarıyla ilgili sorular, katılımcıların SYDV, ASHM gibi resmî kurumlardan ya da belediyeler, dernekler ve hayırseverler gibi diğer kaynaklardan aldıkları yardımları incelemektedir. Bu yardımların türü, düzenliliği ve haneye sağladığı katkı üzerine sorular sorulmaktadır. Ayrıca, dayanışma mekanizmalarıyla ilgili olarak akraba, komşu veya diğer toplumsal ağlardan alınan destekler de bu bölümde değerlendirilmektedir.

Konut durumu ile ilgili sorular, katılımcıların barınma koşullarını, konutlarının fiziksel durumunu ve bu koşullardan duydukları memnuniyeti ele almaktadır. Kiralık ya da kendine ait konutlarda yaşayan bireylerin karşılaştıkları zorluklar, konutla ilgili sorunlar ve genel yaşam kalitesi bu başlık altında incelenmektedir.

Çalışma durumu üzerine sorularda Hanehalkı Listesinde yer almaktadır. Bu listedeki sorular sayesinde hanedeki bireylerin istihdam durumlarını, çalışma biçimlerini ve karşılaştıkları engelleri değerlendirmektedir. Özellikle, iş bulamama, eğitim sürecine devam etme veya aile içi bakım sorumlulukları gibi sebeplerle çalışamayan bireylerin durumları bu bölümde ele alınmaktadır. Aynı zamanda, gelir elde etme yöntemleri ve mevcut çalışmaya devam etme niyetleri de bu listede sorgulanmaktadır.

Tek ebeveynlik durumu ise, anketin önemli bir odak noktasıdır. Bu bölümde, tek ebeveyn olmanın getirdiği psikososyal ve ekonomik zorluklar, aile içindeki sorumluluklar ve toplumsal algılar değerlendirilmiştir. Katılımcılara, yeniden evlenme önerileri alıp almadıkları, yeniden evlenmeyi düşünüp düşünmedikleri gibi sorular yöneltilmiştir. Ayrıca, kadın ve erkek tek ebeveynlerin toplumsal destek algılarındaki farklılıklar da bu başlık altında ele alınmıştır.

Son olarak, ekonomik durumla ilgili sorularda katılımcıların toplumsal dayanışma, yoksullukla mücadele ve gelecekteki ekonomik beklentilerine ilişkin düşünceleri incelenmiştir. Bu bölüm, eğitim gören çocukların gelecekte ailenin ekonomik durumunu iyileştirme potansiyeli üzerine görüşleri de içermektedir. Anketin sonunda, katılımcıların eklemek istedikleri bilgiler ve gelecekte yapılacak mülakatlara katılım istekleri sorulmuştur.

Bu anket yapısı, tek ebeveynli ailelerin yaşadığı çok boyutlu zorlukları anlamak ve yoksullukla mücadelede etkili çözüm önerileri geliştirmek için kapsamlı bir veri toplama aracı olarak tasarlanmıştır.

3.2. Karma Araştırmanın Bulguları

Bu bölümde, araştırmanın açıklayıcı sıralı desen (explanatory sequential design) çerçevesinde yürütülen karma yöntem yaklaşımı doğrultusunda elde edilen bulgulara yer verilmektedir. Bu desende, araştırmanın ilk aşamasında betimsel nitelikteki nicel veriler toplanmış ve analiz edilmiştir. Nicel bulgulardan elde edilen genel eğilimler, araştırmanın ikinci aşamasında yürütülen nitel veri toplama sürecine yön vermiş ve belirli temaların daha derinlemesine incelenmesini sağlamıştır. Bu sayede, yoksulluğun yalnızca yapısal göstergelerle değil, bireysel deneyimler ve toplumsal bağlam içerisindeki anlamlarıyla da ele alınması amaçlanmıştır.

Nicel veri seti, Bitlis ilinin farklı mahalle ve köylerinde yaşayan 80 yoksul tek ebeveyn olan bireyle yapılan anket uygulamaları sonucunda elde edilmiştir. Veriler SPSS programı aracılığıyla analiz edilmiş; katılımcıların medeni durumları, gelir düzeyleri, çocuk sayıları, barınma koşulları, sosyal yardım alma durumu, temel ihtiyaçlara erişim gibi değişkenler temelinde frekans ve yüzde dağılımları üzerinden betimleyici analizler gerçekleştirilmiştir. Bu analizler, yoksulluğun sosyo-demografik yapılarla ilişkisini ortaya koyan genel bir çerçeve sunmuştur.

İkinci aşamada ise, söz konusu nicel bulguların açıklanması ve bağlamsallaştırılması amacıyla, 17 yoksul tek ebeveyn olan bireyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu nitel veri toplama süreci, katılımcıların yoksullukla başa çıkma stratejileri, ebeveynlik rolleri, sosyal dışlanma deneyimleri, kurumsal destek mekanizmalarına erişimleri ve gelecek beklentileri gibi çok boyutlu konulara odaklanmıştır. Nitel veriler, ekosistem kuramı temelinde analiz edilerek mikro, mezo, ekzo ve makro düzeyleri kapsayan temalar, alt temalar ve kodlar aracılığıyla yapılandırılmıştır.

Bulgular bölümü, açıklayıcı sıralı desenin gereklilikleri doğrultusunda yapılandırılmış; bu kapsamda önce nicel, ardından nitel veriler ayrı ayrı sunulmuştur. Nicel veriler, araştırmada

yer alan örnekleme dair genel eğilimleri ve örüntüleri istatistiksel olarak tanımlamış; nitel bulgular ise bu eğilimlerin ardındaki anlamları ve bağlamsal derinliği ortaya koyacak şekilde yapılandırılmıştır. Bununla birlikte, bu iki veri seti arasındaki tamamlayıcılık, açıklayıcılık ve karşılıklı etkileşim, sistematik biçimde tartışma bölümünde bütünleştirilmiştir. Böylece bulguların sunumu ile yorumlanması arasındaki yapısal ayrım korunmuş; her iki veri türünün özgün katkısı analitik bütünlüğe uygun şekilde değerlendirilmiştir.

3.2.1. Nicel Bulgular: Tek ebeveyn olan 80 bireyle yapılan anket çalışması

Bu bölümde nicel araştırma (anket) katılımcılarının cinsiyet, medeni durum, konut, kira, sosyal yardım, borçlanma, mücadele stratejileri, ekonomik durum, temel ihtiyaçlar, yoksulluk döngüsü ve tek ebeveyn olma durumlarına ilişkin betimsel istatistiklere yer verilmiştir.

3.2.1.1. Sosyo-Demografik Bulgular

Bu bölümde, araştırmaya katılan yoksul tek ebeveynlerin temel sosyo-demografik özellikleri ve işgücü durumlarına ilişkin betimsel analiz bulguları sunulmaktadır. Tablolar aracılığıyla görselleştirilen veriler, cinsiyet dağılımı, medeni durum, okuryazarlık düzeyi, eğitim durumu ve çalışma yaşamına katılım gibi değişkenler üzerinden incelenmiş; bu değişkenlerin kendi içindeki dağılımları ve birbirleriyle olan ilişkileri açıklanmıştır. Sunulan tablolar, yalnızca frekans ve yüzde dağılımlarına dayalıdır ve örneklem grubunun nicel özelliklerini tanımlamayı amaçlamaktadır.

Tablo 14. Yoksul tek ebeveynlerin cinsiyet ve medeni duruma göre dağılımı (N=80)

Cinsiyet	Boşandı	Dul	Ayrı Yaşıyor	Yüzde (%)
Kadın	20 (%30,2)	23 (%34,8)	23 (%34,8)	66 (%100)
Erkek	4 (%28,6)	9 (%64,3)	1 (%7,1)	14 (%100)
Toplam	24 (%30)	32 (%40)	24 (%30)	80 (%100)

Araştırma grubunu oluşturan 80 tek ebeveyninden 66'sı kadın, 14'ü erkektir. Kadın katılımcılar toplam örneklemin %82,5'ini, erkek katılımcılar ise %17,5'ini oluşturmaktadır. Bu dağılım, kadınların bu araştırma grubunda tek ebeveynlik durumunda daha görünür olduğunu göstermektedir.

Verilere göre, hem kadın hem de erkek katılımcılar boşanmış, dul veya ayrı yaşıyor olma durumlarıyla örneklem içinde temsil edilmiştir. Araştırma grubu özelinde kadınlar her üç medeni durum grubunda da benzer oranlarda yer alırken; erkeklerde tek ebeveynlik daha çok dul kalmaya bağlı olarak temsil edilmektedir.

Ekosistem yaklaşımı bağlamında katılımcıların cinsiyet ve tek ebeveyn olma durumları (dul, ayrı yaşıyor, boşandı) mezo düzeyde sosyal sermaye ilişkileri açısından önem arz etmektedir. Dolayısıyla temel nitel araştırmamızda cinsiyet ve medeni durumun tek ebeveynlerin yoksullukla baş etme biçimlerini nasıl etkilediği daha ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Tablo 15. Katılımcıların eğitim durumu ve medeni durumuna göre dağılımı (N=80)

Eğitim Düzeyi	Dul	Ayrı Yaşıyor	Boşanmış	Yüzde (%)
Bir okul bitirmedi	14 (%43,8)	10 (%31,2)	8 (%25,0)	32(%100)
İlkokul	10 (%47,6)	6 (%28,6)	5 (%23,8)	21(%100)
Genel Ortaokul	5 (%45,5)	3 (%27,3)	3 (%27,2)	11(%100)
Lise	3 (%21,4)	4 (%28,6)	7 (%50,0)	14(%100)
Yüksekokul/Fakülte	0 (%0,0)	1 (%50,0)	1 (%50,0)	2(%100)
Genel Toplam	32 (%40)	24 (%30)	24 (%30)	80 (%100)

Tablo 15'e göre araştırma grubundaki 80 tek ebeveynin eğitim düzeyine ve medeni durumuna göre dağılımı incelendiğinde katılımcıların önemli bir bölümü düşük eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Toplam 53 katılımcının (%66,2) eğitim düzeyi “bir okul bitirmedi” ya da “ilkokul” mezunu şeklinde dağılım göstermektedir. Bu betimsel dağılım, araştırmanın ekosistem yaklaşımı çerçevesinde mikro düzeyde bireylerin eğitim düzeyi ile ilgili geçmişlerini krono düzeyde ise yoksulluk döngüsüne tesirini anlamaya yönelik nitel araştırmadaki derinlemesine kavrayışa bir zemin sunmaktadır.

Tablo 16. Katılımcıların çalışma durumu ve medeni durumuna göre dağılımı (N=80)

Çalışma Durumu	Boşanmış	Dul	Ayrı Yaşayan	Yüzde (%)
Çalıştı	5 (%50.0)	2 (%20.0)	3 (%30.0)	10 (%100)
Çalışmadı ama işe ilgisi devam ediyor	12 (%42.9)	7 (%25.0)	9 (%32.1)	28(%100)
Çalışmadı	7 (%16.7)	23 (%54.8)	12 (%28.5)	42(%100)
Genel Toplam	24 (%30)	32 (%40)	24 (%30)	80 (%100)

Tablo 16'ya göre araştırma grubunda yer alan 80 tek ebeveynin çalışma durumu ve medeni durum dağılımı incelendiğinde, çalışmayan bireylerin örneklem içinde sayıca daha fazla olduğu görülmektedir. Çalışmayan grubun önemli bir kısmını dul bireyler oluştururken “Çalışmadı ama işe ilgisi devam ediyor” yanıtı veren bireylerde ise boşanmış ve ayrı yaşayanların birlikte daha yüksek bir oran oluşturduğu görülmektedir.

Bu bağlamda elde edilen bulgular ekosistem yaklaşımı içerisinde özellikle mikro düzeyde bireylerin istihdama katılım durumlarını, mezo düzeyde ise destek sistemlerine erişim,

bakım yükü ve sosyal çevrenin etkisini daha ayrıntılı sorgulamak için temel nitel araştırmaya yön verici bir işlev taşımaktadır.

3.2.1.2. Barınma Koşullarına İlişkin Bulgular

Bu bölümde, yoksulluk içinde yaşayan tek ebeveynlerin barınma koşullarına ilişkin bulgular betimsel analiz yöntemiyle sunulmaktadır. Tablolar aracılığıyla betimlenen veriler, katılımcıların konut edinme biçimleri, kira ödeme durumları, konut türleri, ısınma şekilleri, konut memnuniyeti ve fiziksel yapı sorunları gibi başlıklar altında sistematik biçimde değerlendirilmiştir.

Tablo 17. Genel ve medeni duruma göre yoksul tek ebeveynli ailelerin yaşadığı konut türleri (N=80)

Medeni Durum	Müstakil Ev	Apartman Dairesi	Baraka	Yüzde (%)
Boşanmış	14 (%58.3)	10 (%41.7)	0 (%0.0)	24 (%100)
Dul	24 (%75.0)	8 (%25.0)	0 (%0.0)	32 (%100)
Ayrı Yaşayan	11 (%45.8)	12 (%50.0)	1 (%4.2)	24 (%100)
Genel Toplam	49 (%61.3)	30 (%37.5)	1 (%1.2)	80 (%100)

Tablo 17, araştırma grubundaki tek ebeveynlerin medeni durumlarına göre konut türü dağılımını göstermektedir. Katılımcıların önemli bir kısmı müstakil evlerde yaşamaktadır; bu eğilim özellikle dul bireylerde daha belirgin şekilde öne çıkmaktadır. Bitlis ilinde kış koşullarının sert olması ve uzun sürmesi tek ebeveynli aileler için müstakil evlerde yaşama durumunu zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda, konut tercihlerinin bireysel seçimlerden çok coğrafi ve ekonomik zorunluluklara dayandığı düşünülmektedir.

Araştırma grubundan elde edilen bulgular, temel nitel araştırma kapsamında mikro düzeyde barınma koşullarının tek ebeveynlerin yoksulluğu deneyimleme biçimlerini daha ayrıntılı incelemek adına yol gösterici olabilir.

Tablo 18. Genel ve medeni duruma göre katılımcıların konut kirası ve mülkiyet durumları (N=80)

Medeni Durum	Hane Bireyine Ait Konutta Yaşayan Sayısı	Kirada Yaşayan Sayısı	Kira Ödemeden Başkasına Ait Konutta Oturan Sayısı	Yüzde(%)
Boşanmış	4 (%16,6)	10 (%41,7)	10 (%41,7)	24 (%100)
Dul	11 (%34,4)	10 (%31,2)	11 (%34,4)	32 (%100)
Ayrı Yaşayan	3 (%12,5)	14 (%58,3)	7 (%29,2)	24 (%100)
Genel Toplam	18 (%22,5)	34 (%42,5)	28 (%35,0)	80 (%100)

Tablo 18'e göre, araştırma grubunda kirada yaşayan 34 katılımcının %41,2'si ayrı yaşayan, %29,4'ü boşanmış ve %29,4'ü dul bireylerden oluşmaktadır. Bu bulgular ekosistem perspektifinin mikro ve mezo düzeylerinde değerlendirildiğinde, kirada yaşamak, barınma maliyetleri üzerinden aile bütçesini doğrudan etkileyen bir unsur olarak öne çıkabilir. Dolayısıyla nicel araştırmada kirada yaşayan tek ebeveynlere ilişkin bulgular, nitel araştırma sürecinde kiralık bir evde yaşama pratiklerinin tek ebeveynli ailelerin yoksulluk deneyimlerine etkisini derinlemesine kavranmasında bir aracı rol görevi görmektedir.

Tablo 18' e göre araştırma grubumuzda konutun hanede yaşayan bireylerden birine ait olma durumu %22,5 (18 kişi) gibi düşük bir orandadır ve bu tür konutlarda yaşayanların çoğunluğunu dul bireyler oluşturmaktadır. Bu durum, mikro düzeyde barınma biçimleri mezo düzeyde ise ekonomik sermayenin aile içi mülkiyet ilişkileriyle nasıl şekillendiğine dair ipuçları sunmaktadır. Araştırma grubu özelindeki bu nicel bulgular, nitel araştırma sürecinde konutun mülkiyet durumu ile ekonomik dayanıklılık ve ekonomik sermaye arasındaki ilişkileri incelemeye yönelik derinlemesine analizler yapmak açısından ön açıcı bir bulgudur.

Tablo 18' e göre araştırma grubunda kira ödemedен oturan toplam kişi sayısı 28'dir. Bu sayı, 80 kişilik genel örneklemin %35,0'ine karşılık gelmektedir. Kira ödemedен konutta yaşama durumu, mikro düzeyde ekonomik yükü hafifletirken, mezo düzeyde aile içi destek ve sosyal ağların etkisini yansıtır. Araştırma grubu özelinde nicel araştırmadaki bu bulgunun, nitel araştırmada barınma pratiklerinin sosyal dayanışma ve mülkiyet ilişkileri bağlamında daha ayrıntılı incelenmesine katkı açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Tablo 19. Medeni duruma göre tek ebeveynli yoksul ailelerin ev kirasını ödeme güçlüğü (N=34)

Medeni Durum	Zor	Ne Zor Ne Kolay	Kolay	Yüzde (%)
Boşanmış	9 (%90)	1 (%10)	0 (%0,0)	10 (%100)
Dul	8 (%80)	2 (%20)	0 (%0,0)	10 (%100)
Ayrı Yaşayan	14 (%100)	0 (%0,0)	0 (%0,0)	14 (%100)
Genel Toplam	31 (91,2)	3 (% 8,8)	0 (%0,0)	34 (%100)

Tablo 19, araştırma grubundaki tek ebeveynlerin medeni durumlarına göre ev kirasını ödeme güçlüğü deneyimlerini göstermektedir. Kirada yaşayan 34 katılımcı, 80 kişilik araştırma grubunun %42,5'ini oluşturmaktadır. Bu katılımcıların büyük çoğunluğu kira ödemekte zorlandığını ifade etmiştir. Bu durum, tek ebeveynli ailelerde mikro düzeyde ekonomik kırılganlıkları, makro düzeyde ise barınma odaklı sosyal politikaların kapsamını keşfetmek açısından nitel araştırmanın derinlemesine kavrayış amacına aracı olmuştur.

Tablo 20. Genel ve medeni duruma göre yoksul tek ebeveynli ailelerin konut ısıtma şekilleri (N=80)

Medeni Durum	Kömür/Odun Sobası	Doğalgaz	Yüzde (%)
Boşanmış	14 (%58,3)	10 (%41,7)	24 (%100)
Dul	19 (%59,4)	13 (%40,6)	32 (%100)
Ayrı Yaşayan	13 (%54,2)	11 (%45,8)	24 (%100)
Genel Toplam	46 (%57,5)	34 (%42,5)	80 (%100)

Tablo 20, araştırma grubundaki tek ebeveynlerin ısınma türlerini medeni durumlarına göre göstermektedir. Katılımcıların %57,5'i kömür veya odunla ısınmaktadır. Bu oran, yoksul tek ebeveynli ailelerin ekonomik nedenlerle doğalgazlı evler yerine ısınma maliyeti açısından sobalı evlere yöneldiğini düşündürmektedir. Bitlis'in sert kış koşulları ve altyapı yetersizlikleri, ısınmayı ekosistem düzeyinde çok boyutlu bir sorun haline getirmektedir. Bu bağlamda, mikro düzeyde bireysel imkânlar, mezo düzeyde yerel kömür/odun yardımları ve ekzo düzeyde altyapı erişimi, nitel araştırmada detaylandırılan başlıca etkenlerdir.

Tablo 21. Genel ve medeni duruma göre yoksul tek ebeveynli ailelerin konuttan memnuniyet düzeyleri (N=80)

Medeni Durum	Memnuniyetsiz	Kararsız	Memnun	Toplam
Boşanmış	12 (%50,0)	3 (%12,5)	9 (%37,5)	24 (%100)
Dul	14 (%43,8)	8 (%25,0)	10 (%31,2)	32 (%100)
Ayrı Yaşayan	16 (%66,7)	1 (%4,1)	7 (%29,2)	24 (%100)
Genel Toplam	42 (%52,5)	12 (%15,0)	26 (%32,5)	80 (%100)

Tablo 21, tek ebeveynlerin medeni durumlarına göre konut memnuniyet düzeylerini göstermektedir. Araştırma grubunda genelinde memnuniyetsizlik dikkat çekmektedir. Mikro düzeyde, konuttan memnun olmama temel yaşam ihtiyaçlarının karşılanmasında güçlük ve bununla bağlantılı psikolojik sıkıntılarla ilişkilendirilebilir. Ekzo düzeyde, yerel düzeydeki barınma desteklerinin (kira, bakım-onarım, sosyal konut vb.) yetersizliği bu memnuniyetsizliği işaret edebilir. Bu bulgular, nitel araştırma sürecinde konut memnuniyetsizliğinin nedenlerine, etkilerine ve çözüm önerilerine dair daha derinlemesine soruların yöneltilmesine zemin sunmaktadır.

Tablo 22. Yoksul tek ebeveynli ailelerin yaşadıkları konutlardaki fiziksel sorunların varlığı (N=80)

Medeni Durum	Konutta Fiziksel Sorun Var	Konutta Fiziksel Sorun Yok	Yüzde (%)
Boşanmış	14 (%58,3)	10 (%41,7)	24 (%100)
Dul	22 (%68,8)	10 (%31,2)	32 (%100)
Ayrı Yaşayan	18 (%75,0)	6 (%25,0)	24 (%100)
Genel Toplam	54 (%67,5)	26 (%32,5)	80 (%100)

Tablo 22' ye göre araştırma grubundaki 80 katılımcının 54'ü (%67,5) yaşadığı konutta fiziksel sorun olduğunu belirtmiştir. Mikro düzeyde, nemli, çatısı akan veya yeterince ısınmayan konutlar hem yetişkinlerin hem de çocukların fiziksel ve psikolojik sağlığı üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir. Mezo düzeyde ise bu durum, yerel yönetimlerin konut onarımı ve barınma desteklerinin yaygınlaştırılması gerektiğine işaret edebilir. Bulgular, nitel araştırmada barınma koşullarının yoksulluk döngüsüyle ilişkisini derinlemesine incelemek için önemli bir aracı rol oynamaktadır.

3.2.1.3. Sosyal Yardımlara İlişkin Bulgular

Bu bölümde, yoksulluk içinde yaşayan tek ebeveynlerin son bir yıl içinde çeşitli kurumlardan aldıkları sosyal ve ekonomik yardımlara ilişkin bulgular betimsel analiz yaklaşımıyla sunulmaktadır. Katılımcıların sosyal yardım alma sıklığı, yardım türleri, yardım kaynaklarına ulaşma biçimleri, yardım sağlayan kurumlar ve bu yardımların hane ekonomisine katkı düzeyi gibi göstergeler ilgili tablolarda değerlendirilmiştir. Ayrıca veriler, medeni duruma göre karşılaştırmalı biçimde sunularak, aile yapısına göre değişen kırılganlık alanları betimlenmiştir.

Tablo 23. Genel ve medeni duruma göre yoksul tek ebeveynli ailelerin son bir yılda sosyal/ekonomik yardım alıp almadıkları (N=80)

Medeni Durum	Yardım Alan	Yardım Almayan	Yüzde (%)
Boşanmış	22 (%91,7)	2 (%8,3)	24 (%100)
Dul	28 (%87,5)	4 (%12,5)	32 (%100)
Ayrı Yaşayan	23 (%95,8)	1 (%4,2)	24 (%100)
Genel Toplam	73 (%91,2)	7 (%8,8)	80 (%100)

Tablo 23, yoksul tek ebeveynli ailelerin son bir yıl içinde sosyal veya ekonomik yardım alıp almadıklarını medeni durumlarına göre göstermektedir. Araştırma grubundaki 80 katılımcıdan 73'ü (%91,2) sosyal/ekonomik yardım aldığını belirtmiştir. Bu bulgular, çalışma grubunun büyük çoğunluğunun bir şekilde sosyal yardım sistemine dâhil olduğunu göstermektedir. Bu durum, ekosistem perspektifinden mikro düzeyde tek ebeveynli ailelerin yapısal olarak sosyal yardımlara ne ölçüde bağımlı hale geldiğini, makro düzeyde sosyal yardım politikalarının kapsayıcılığını, mezo düzeyde ise yardım başvurularının kaynağı, başvuru sürecinde karşılaşılan güçlükler ve yerel destek kurumlarının rolünü nitel araştırma kapsamında derinlemesine analiz edilmesi açısından öne çıkarmaktadır.

Tablo 24. Yoksul tek ebeveynli ailelerin aldıkları yardım türleri (N=73)

Yardım Türü	Yardım Alan Sayısı ve Yüzdesi (%)
Yalnızca Nakdi	9 (%12,3)
Yalnızca Ayni	8 (%11,0)
Ayni + Nakdi	56 (%76,7)
Genel Toplam	73 (%100)

Tablo 24'e göre araştırma grubundaki 80 katılımcıdan 73'ü (%91,2) son bir yıl içinde sosyal veya ekonomik yardım aldığını belirtmiştir. Bu yardımların büyük çoğunluğu hem ayni hem de nakdi niteliktedir (56 kişi, %76,7). Araştırma grubundan elde edilen yardım türlerine ilişkin nicel bulgular, mikro düzeyde hanelerin çok yönlü ihtiyaçlarının, mezo düzeyde yerel kurumların çeşitlendirilmiş destek sunma kapasitesinin, makro düzeyde ise sosyal yardım politikalarının kapsamı ve sürdürülebilirliğinin nitel araştırmada derinlemesine incelenmesinde aracı rol üstlenmiştir.

Tablo 25. Genel ve medeni duruma göre yoksul tek ebeveynli ailelerin son bir yıl içinde SYDV ve ASHM'den yardım alma durumları (N=80)

Medeni Durum	SYDV Yardımı Alan	SYDV Yardımı Almayan	Toplam	ASHM Yardımı Alan	ASHM Yardımı Almayan	Toplam
Boşanmış	21	3	24	18	6	24
Dul	28	4	32	9	23	32
Ayrı Yaşıyor	20	4	24	12	12	24
Genel Toplam	69	11	80	39	41	80

Tablo 25, araştırma grubundaki tek ebeveynlerin son bir yıl içinde SYDV ve ASHM'den yardım alma durumlarını göstermektedir. Araştırma grubunun büyük çoğunluğunun SYDV'den (69 kişi) ve daha sınırlı bir kısmının ASHM'den (39 kişi) yardım aldığı görülmektedir. Bu durum, tek ebeveynler açısından mezo düzeyde formel destek mekanizmalarının yardım sunma biçimlerine ve hedef kitle önceliklerine, ekzo düzeyde ise bu mekanizmaların kurumlar arası işbirliklerinin önemine işaret etmektedir. Nitel araştırmaya katkı açısından bu tablo, tek ebeveynlerin formel desteklere nasıl eriştikleri, hangi kurumlardan daha fazla faydalandıkları ve bu kurumlara yönelik algılarının derinlemesine incelenmesine olanak tanımaktadır.

Tablo 26. Bitlis SYDV ve ASHM'den yardım alan katılımcıların yönlendirme kaynakları

Yönlendirme Kaynağı	SYDV	ASHM
Akraba, komşu veya arkadaş	43	30
Sosyal yardım görevlileri	14	15
Televizyon / internet	11	10
Muhtar	6	9
Sosyal medya	1	1
Din görevlisi	0	0

Diğer (Kamer Vakfı, Avukat vb.)	10	8
Toplam	69	73

Tablo 26’da, araştırma grubu hem SYDV hem de ASHM yardımlarına erişim için birden çok yönlendirme kaynağı belirtmiştir. Araştırma grubundan elde edilen veriler, SYDV ve ASHM’den yardım alma süreçlerinde yönlendirme kaynaklarının çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Her iki kurum için de en sık karşılaşılan yönlendirme kaynağı akraba, komşu ve arkadaş gibi enformel sosyal çevreler olmuştur. Bu bulgu, nitel araştırmada mikro düzeyde tek ebeveynin yakın çevresinin kurumsal bilgiye ve desteğe erişim sürecindeki etkisini; mezo düzeyde ise sosyal ağların formel kurumlara yönlendirme kapasitesini anlamaya yönelik derinlemesine veri toplamaya olanak tanımaktadır.

Tablo 27. Genel ve medeni duruma göre SYDV veya ASHM dışındaki diğer kurumlardan sosyal yardım alma durumu (N=73)

Medeni Durum	Diğer Kurumlardan Yardım Alan	Diğer Kurumlardan Yardım Almayan	Yüzde (%)
Boşanmış	16 (%72,7)	6 (%27,3)	22 (%100)
Dul	22 (%78,6)	6 (%21,4)	28 (%100)
Ayrı Yaşayan	18 (%78,3)	5 (%21,7)	23 (%100)
Genel Toplam	56 (%76,7)	17 (%23,3)	73 (%100)

Araştırma grubundan elde edilen bulgulara göre, tek ebeveynlerin %76,7’si SYDV ve ASHM dışındaki kurumlardan sosyal yardım aldığını belirtmiştir. Medeni duruma göre dağılım incelendiğinde, yardım alma oranlarının boşanmış, dul ve ayrı yaşayan katılımcılar arasında benzer düzeyde seyrettiği görülmektedir. Bu durum, tek ebeveynlerin sosyal yardıma erişiminde kamu kurumlarının yanı sıra yerel kurum ve kuruluşların da yoksullukla mücadelede önemli bir rol oynayabildiğini düşündürmektedir. Bulgular, mezo düzeyde yerel destek mekanizmalarının işleyişine, ekzo düzeyde ise sosyal yardım sisteminin çok aktörlü ve çeşitlenmiş yapısına ilişkin bazı ipuçları sunmakta; aynı zamanda nitel araştırma sürecinde derinlemesine görüşmelerin yapılandırılmasına katkı sağlamaktadır.

Tablo 28. Bitlis’te SYDV ve ASHM dışında yardım alınan kurumlar (N=73)

Kurum/Kuruluş	Destek Alma
Kiler Vakfı	29
BETAV	21
Kızılay	16
Bitlis Belediyesi	7
Vakıflar İl Müdürlüğü	4
İHH	3
Birden Çok Kurumdan Destek Alan	23

Tablo 28'e göre araştırma grubundan elde edilen bulgular, Bitlis'te tek ebeveynlerin SYDV ve ASHM dışındaki farklı kurum ve kuruluşlardan da destek aldığını göstermektedir. En sık başvurulanan kurumun Kiler Vakfı olduğu, bunu BETAV ve Kızılay gibi kuruluşların takip ettiği görülmektedir. Ayrıca 23 katılımcının birden fazla kurumdan destek aldığı anlaşılmaktadır. Bu dağılım, tek ebeveynler açısından mezo düzeyde bu kurumların yerelde tamamlayıcı bir rol oynayabileceğine işaret ederken, bu çoklu destek arayışlarının dinamiklerini anlamaya yönelik olarak nitel araştırmanın yapılandırılmasına katkı sağlamıştır.

Tablo 29. Genel ve medeni duruma göre yoksul tek ebeveynli ailelerin hane dışından ekonomik destek alma durumları (N=80)

Medeni Durum	Hane Dışından Destek Alan	Hane Dışından Destek Almayan	Yüzde (%)
Boşanmış	15 (%62,5)	9 (%37,5)	24 (%100)
Dul	26 (%81,3)	6 (%18,7)	32 (%100)
Ayrı Yaşayan	15 (%62,5)	9 (%37,5)	24 (%100)
Genel Toplam	56 (%70,0)	24 (%30,0)	80 (%100)

Tablo 29'a göre Araştırma grubunun %70'i hane dışından sosyal destek aldığını belirtmiştir. Dağılıma göre dul olan tek ebeveynler daha yüksek bir oranla destek aldığını ifade etmiştir. Ekosistem düzeyi bağlamında, bu bulgu mezo düzeyde sosyal çevreden (akraba, komşu, arkadaş vb.) sağlanan desteklerin, tek ebeveynlerin yoksullukla başa çıkma sürecinde önemli bir tamamlayıcı rol oynadığına işaret etmektedir. Nitel araştırmaya katkı açısından ise bu bulgu, dayanışma ilişkilerinin niteliği, sürekliliği ve toplumsal cinsiyet kalıpyargıları bağlamında nasıl farklılaştığını incelemeye yönelik derinlemesine analizler için anlamlı bir temel oluşturmaktadır.

Tablo 30. Haneye düzenli gelir dışında hane dışından ekonomik destek alan 56 katılımcının başvurduğu kaynaklar (N=56)

Destek Aldığı Kaynak	Destek Alma
Kendi kök ailesi (anne, baba, kardeş, eş, eski eş)	30
Eşinin/eski eşinin kök ailesi	7
Dini cemaatler	4
Akrabalar	5
Komşular	18
Hayırseverler	18
Birden Çok Kurumdan/Kişiden Destek Alan	26

Tablo 30'a göre araştırma grubundaki 80 katılımcıdan 56'sı, hane dışından ekonomik destek aldığını belirtmiştir. Bu bireyler, özellikle kendi kök ailesi, komşular ve hayırseverler gibi birden çok kaynaktan destek aldıklarını ifade etmiştir. Bazı katılımcıların birden fazla kişiden veya kurumdan aynı anda destek aldığı görülmüştür. Ekosistem düzeyinde bu bulgular,

tek ebeveynlerin mikro düzeyde aile bağına dayalı destek arayışını, mezo düzeyde ise sosyal çevrenin (komşu, akraba, hayırsever gibi) işlevselliğini öne çıkarmaktadır. Tek ebeveynli ailelerdeki bu farklı destek ağları, nitel araştırma açısından enformel dayanışma biçimlerinin yoksullukla başa çıkma sürecindeki işlevini anlamaya yönelik derinlemesine analizlerin yapılmasına etki etmiştir.

Tablo 31. Genel ve medeni duruma göre alınan sosyal/ekonomik yardımların hane ekonomisine katkı düzeyi (N=80)

Katkı Düzeyi	Kişi Sayısı	Yüzde (%)
Tamamı	23	% 28,8
Yarısından Fazlası	16	% 20,0
Yarısı	7	% 8,8
Yarısından Azı	22	% 27,4
Çok Azı	12	% 15,0
Genel Toplam	80	(%100,0)

Tablo 31'e göre araştırma grubundaki 80 katılımcıdan 23'ü yardımların hane gelirlerinin tamamını oluşturduğunu belirtmiştir. Katılımcıların önemli bir bölümü ise yardımların hane gelirlerinin yarısından fazlasını ya da tamamını karşıladığını ifade etmiştir. Bu durum, sosyal yardımların tek ebeveynli yoksul ailelerin geçiminde merkezi bir rol oynadığını düşündürmektedir. Yardımların hane ekonomisine katkısı makro düzeyde sosyal yardım politikalarının etkisini; mikro düzeyde ise ekonomik kırılganlığın boyutunu yansıtmaktadır. Araştırma grubundan elde edilen bu nicel bulgular, nitel araştırmaya katkı bakımından yardım bağımlılığı ve geçim stratejilerinin dinamiklerini derinlemesine incelemeye yönelik anlamlı bir başlangıç noktası sunmaktadır.

Tablo 32. Genel ve medeni duruma göre alınan sosyal/ekonomik yardımların hane ekonomisine katkısı (N=80)

Medeni Durum	Yetersiz	Orta	Yeterli	Yüzde (%)
Boşanmış	21 (%87,5)	2 (%8,3)	1 (%4,2)	24 (%100)
Dul	29 (%90,6)	3 (%9,4)	0 (%0)	32 (%100)
Ayrı Yaşayan	24 (%100)	0 (%0)	0 (%0)	24 (%100)
Genel Toplam	74 (%92,5)	5 (%6,3)	1 (%1,2)	80 (%100)

Tablo 32'e göre araştırma grubunun sosyal yardımların yoksul tek ebeveynli aileler tarafından genellikle yetersiz olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Araştırma grubundan elde edilen nicel bulgular mikro düzeyde tek ebeveynleri yardım bağımlılığını, mezo düzeyde yerel destek mekanizmalarının etkisini, makro düzeyde ise mevcut sosyal yardım politikalarının etkinliğini nitel araştırma sürecinde derinlemesine ele alınmasına aracı rol oynamıştır.

Tablo 33. Medeni duruma göre sosyal/ekonomik yardımların hane gelirine katkı düzeyi (N=80)

Yardımların Gelire Katkısı	Boşanmış (%)	Dul (%)	Ayrı Yaşayan (%)	Yüzde (%)
Tamamını	%38	%8	%53	%29
Yarıdan Fazlasını	%31	%17	%13	%20
Yarisını	%0	%8	%13	%9
Yarisından Azını	%13	%46	%13	%27
Çok Azını	%18	%17	%7	%15
Genel Yüzde (%)	%100	%100	%100	%100

Tablo 33, tek ebeveyn olan bireylerin medeni durumlarına göre sosyal ve ekonomik yardımların hane gelirine katkı düzeyine ilişkin değerlendirmelerini göstermektedir. Veriler, özellikle ayrı yaşayan ve boşanmış bireyler arasında sosyal yardımların hane gelirinin tamamına yakını oluşturduğunu göstermektedir. Bu durum, söz konusu grupların geçimlerini büyük ölçüde sosyal yardımlara dayandırmak zorunda kaldıklarına işaret etmektedir. Dul bireyler arasında ise yardımların daha çok “yarısından azını” ya da “çok azını” oluşturduğunu belirten katılımcılar öne çıkmaktadır. Bu eğilim, dul bireylerin sosyal yardımlardan daha az gelir elde ettiği veya farklı bir gelir kaynağına (örneğin dul/yaşlılık aylığı gibi sosyal güvenlik temelli desteklere) sahip olabileceğini düşündürmektedir. Bu bağlamda nitel araştırmada yoksul tek ebeveynlerin aldıkları sosyal yardımların hane gelirine katkı düzeyi derinlemesine ele alınmıştır.

3.2.1.4. Kırılganlık Düzeylerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde, yoksulluk içinde yaşayan tek ebeveynlerin ekonomik kırılganlık düzeylerine ilişkin veriler betimsel analiz yöntemiyle sunulmaktadır. Tablolar aracılığıyla katılımcıların borçlanma davranışları, temel ihtiyaçlarını karşılama stratejileri, tasarruf uygulamaları, beslenme ve ani harcama karşılayabilme durumları gibi çeşitli ekonomik göstergeler değerlendirilmiştir. Aynı zamanda, katılımcıların toplumsal bağlamda kendi ekonomik konumlarına dair öznel değerlendirmelerine de yer verilmiştir. Bu analizler, örneklem grubunun gündelik yaşamda karşı karşıya kaldığı yapısal yoksunlukları ve başa çıkma biçimlerini anlamaya yönelik önemli veriler sunmaktadır.

Tablo 34. Yoksul tek ebeveynli ailelerin borçlandığı kişi veya kurumlar (N=80)

Borçlanılan Kişi veya Kurum	Borç Alma
Komşu / Arkadaş	36
Kendi ailesi (anne, baba, kardeş)	28
Esnaf	23
Akrabalar	14
Banka	6
Diğer kişi/kurumlar	3

Tefeci	1
Birden Fazla Kişi veya Kuruma Borçlanan	47
Borçlanan Katılımcı	64
Borçlanmayan Katılımcı	16
Genel Toplam	80

Tablo 34'e göre, araştırma grubundaki 80 katılımcıdan önemli bir kısmı borçlanma yoluna gitmiş olup, 64'ünün çeşitli kişi ya da kurumlara başvurduğu, bunlardan 47'sinin ise birden fazla kaynaktan borç aldığı görülmektedir. Araştırma grubundan elde edilen bulgular tek ebeveynlerin en çok başvurduğu destek mekanizmalarının komşu, arkadaş ve kök aile gibi enformel sosyal ağlar olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, nitel araştırma bağlamında tek ebeveynli ailelerin yoksullukla baş etme stratejilerini, dayanışma pratiklerini ve toplumsal ağlara olan bağımlılıklarını derinlemesine keşfetmek açısından etki etmektedir.

Tablo 35. Yoksul tek ebeveynli ailelerin hane giderlerini azaltmak için uyguladığı tasarruf stratejileri (N=80)

Tasarruf Stratejisi	Yanıt Sayısı
Elektrik, su, ısınma giderlerini azaltma	77
Mutfak masraflarını azaltma	76
Ulaşım harcamalarını azaltma	74
Giysileri dönüşümlü kullanma	68
Sağlık harcamalarını azaltma	60
Evde üretim yapma	34
Eğitim harcamalarını azaltma	15
Toplam yanıt sayısı	404
Tutumlu davranıyor	79
Tutumlu davranmıyor	1
Toplam katılımcı sayısı	80

Tablo 35'e göre araştırma grubundaki katılımcıların neredeyse tamamı (79 kişi), tutumlu davranmaya çalıştığı ve bu doğrultuda çeşitli alanlarda harcamalarını kısımaya yöneldiği görülmektedir. Katılımcılar, özellikle elektrik, su ve ısınma giderlerini azaltma, mutfak harcamalarını kısma ve ulaşım masraflarını düşürme gibi temel ihtiyaçlara yönelik tasarruf stratejilerine yönelmiştir. Bunun yanı sıra, giysilerin dönüşümlü kullanılması, sağlık harcamalarının sınırlandırılması ve evde üretim gibi uygulamalar da sıklıkla tercih edilmiştir. Temel ihtiyaçlardan tasarruf etme zorunluluğunun mikro düzeyde hem psikolojik, hem fiziksel hem de eğitime devam açısından, mezo düzeyde topluma katılım açısından ve krono düzeyde yoksulluk kültürüne dönüşmesi açısından tek ebeveynli aile bireylerine olumsuz tesir edeceği düşünüldüğünden nitel araştırmada bu hususlar derinlemesine ele alınmıştır.

Tablo 36. Hanelerde iki günde bir et, tavuk veya balık içeren yemek karşılayabilme durumu (N=80)

Medeni Durum	Hanelerde İki Günde Bir Et, Tavuk veya Balık İçeren Yemek Karşılayamayan Katılımcı Sayısı	Hanelerde İki Günde Bir Et, Tavuk veya Balık İçeren Yemek Karşılayan Katılımcı Sayısı
Boşanmış	24	0
Dul	32	0
Ayrı Yaşayan	24	0
Genel Toplam	80	0

Tablo 36, tek ebeveynlerin yaşadığı hanelerde ekonomik olarak iki günde bir et, tavuk veya balık içeren bir yemeğin karşılanabilme durumunu göstermektedir. Araştırma grubundan elde edilen bulgular tüm katılımcıların bu temel gıda ihtiyacını karşılayamadıklarını ortaya koymaktadır. Bu tablo, yoksulluğun en somut göstergelerinden biri olan beslenme yetersizliğinin tek ebeveynlerin sağlık, yaşam kalitesi ve çocuklarının gelişimi üzerinde olumsuz etkiler oluşturabileceğini düşündürmekte ve mezo düzeyde nitel araştırmada bu yetersizliklerin tek ebeveynli ailelerin yoksulluk deneyimlerine etkisi derinlemesine ele alınmaktadır.

Tablo 37. Hanede ekonomik olarak beklenmedik bir mecburi harcamayı (5000 TL) kendi imkânlarıyla karşılayabilme durumu (N=80)

Medeni Durum	Mecburi Harcamayı Karşılayamayan	Mecburi Harcamayı Karşılayabilen	Yüzde (%)
Boşanmış	24 (%100)	0 (%0,0)	24 (%100)
Dul	28 (%87,5)	4 (%12,5)	32 (%100)
Ayrı Yaşayan	23 (%95,8)	1 (%4,2)	24 (%100)
Genel Toplam	75 (%93,8)	5 (%6,2)	80 (%100)

Tablo 37, tek ebeveynlerin yaşadığı hanelerde beklenmedik ve zorunlu bir harcama (5000 TL) ile karşılaşıldığında bu harcamayı kendi imkânlarıyla karşılama durumlarını ortaya koymaktadır. Araştırma grubundan elde edilen bulgular katılımcıların büyük çoğunluğunun böyle bir harcamayı karşılayamayacağını ifade ettiğini göstermektedir. Bu durum, ani ve yüksek tutarlı mali yüklerin hane bütçeleri için ciddi bir kırılganlık oluşturduğunu düşündürmektedir. Bu tablo bireylerin yalnızca düşük gelirle değil, aynı zamanda finansal dayanıklılık eksikliğiyle de mücadele ettiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda mikro düzeyde hane içi tasarruf kapasitesinin düşüklüğü, mezo düzeyde sosyal desteklerin sınırlılığı ve makro düzeyde ekonomik krizlere karşı koruyucu mekanizmaların eksikliği, nitel araştırmada derinlemesine irdelenmiştir.

Tablo 38. Medeni duruma göre içinde yaşanılan toplumun genel durumunu ailenin ekonomik durumu ile karşılaştırma (N=80)

Medeni Durum	Çok Kötü	Kötü	Ne İyi Ne Kötü	Yüzde (%)
Boşanmış	2 (%8.3)	20 (%83.4)	2 (%8.3)	24 (%100)
Dul	4 (%12.5)	28 (%87.5)	0 (%0.0)	32 (%100)
Ayrı Yaşayan	2 (%8.3)	21 (%87.5)	1 (%4.2)	24 (%100)
Genel Toplam	8 (%10.0)	69 (%86.2)	3 (%3.8)	80 (%100)

Tablo 38'e göre araştırma grubunun büyük çoğunluğu (%86,2), içinde yaşadıkları toplumla kıyaslandığında kendi ailelerinin ekonomik durumunu “kötü” olarak değerlendirmiştir. Ekosistem düzeyi bağlamında bu bulgu, mikro düzeyde öznel yoksulluk algısına ve bireyin kendi ekonomik konumunu toplumsal yapıyla kıyaslayarak geliştirdiği sosyal değerlendirmeye işaret etmektedir. Bu tür algılar, yalnızca gelir düzeyine değil, aynı zamanda çevrede gözlemlenen yaşam biçimlerine ve sosyal normlara göre şekillenmektedir. Nitel araştırma açısından ise bu bulgu, göreceli yoksulluk hissinin nasıl deneyimlendiği, bireylerin ekonomik dezavantajlarını nasıl anlamlandırdığı ve bu anlamlandırmanın psiko-sosyal etkileri üzerine derinlemesine analizler yapılması gerektiğine işaret etmektedir.

3.2.1.5. Yoksulluk Döngüsüne İlişkin Bulgular

Bu bölümde, yoksulluk içinde yaşayan tek ebeveynlerin ekonomik durumlarını geçmiş ve şimdiki yaşam evreleri üzerinden nasıl değerlendirdiklerine dair bulgular betimsel analiz yöntemiyle sunulmaktadır. Katılımcıların kendi kök ailelerinde yaşadıkları dönem, eşlerinin ailesinin ekonomik durumu, evlilik sürecinde birlikte yaşadıkları hane koşulları ile şu anki yaşam standartları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Tablo 39. Evlenmeden önce kendi (kök) ailesiyle yaşadığı hanenin ekonomik durumunun şu an yaşadığı hanenin ekonomik durumuna göre değerlendirilmesi (N=80)

Medeni Durum	Çok Daha İyi	Daha İyi	Benzer	Daha Kötü	Yüzde (%)
Boşanmış	3 (%12.5)	16 (%66.7)	4 (%16.6)	1 (%4.2)	24 (%100)
Dul	3 (%9.4)	15 (%46.9)	13 (%40.6)	1 (%3.1)	32 (%100)
Ayrı Yaşayan	4 (%16.7)	11 (%45.8)	8 (%33.3)	1 (%4.2)	24 (%100)
Genel Toplam	10 (%12.5)	42 (%52.5)	25 (%31.2)	3 (%3.8)	80 (%100)

Katılımcı grubundan elde edilen bulgulara göre, 42 kişi kök ailesinde yaşadığı dönemdeki ekonomik durumunun, şu an yaşadığı haneye kıyasla daha iyi olduğunu belirtmiştir. Tablo 39'a göre tek ebeveyn olan yoksul bireylerde yoksulluk döngüsünün yaygın olduğunu göstermektedir. Bu durum ekosistem perspektifinden krono düzeyde ele alındığında, bu bulgu yoksulluk döngüsünün sadece kuşaklar arası değil, bireyin kendi yaşam döngüsü içinde de

derinleşerek sürdüğünü ortaya koymaktadır. Nitel araştırmada bu durum, bireylerin geçmiş ve şimdiki yoksulluk deneyimlerini nasıl kıyasladıkları üzerinden derinlemesine incelenmiştir.

Tablo 40. Evlenmeden önce eşin kendi ailesinin yaşadığı hanenin ekonomik durumunun, birlikte yaşanan hanenin ekonomik durumuna göre değerlendirilme (N=80)

Medeni Durum	Çok Daha İyi	Daha İyi	Benzer	Daha Kötü	Yüzde (%)
Boşanmış	2 (%8.3)	7 (%29.2)	9 (%37.5)	6 (%25.0)	24 (%100)
Dul	0 (%0.0)	9 (%28.1)	18 (%56.2)	5 (%15.7)	32 (%100)
Ayrı Yaşayan	2 (%8.3)	13 (%54.2)	9 (%37.5)	0 (%0.0)	24 (%100)
Genel Toplam	4 (%5.0)	29 (%36.2)	36 (%45.0)	11 (%13.8)	80 (%100)

Tablo 40’a göre katılımcıların çoğu (36 kişi), eşlerinin ailesinin ekonomik durumunu kendi haneleriyle “benzer” olarak değerlendirmiştir; 29 kişi ise “daha iyi” olduğunu belirtmiştir. Özellikle yoksulluk döngüsünün nesiller arası aktarımı bağlamında eşlerin aile yapılarının ekonomik kapasitesi, bugünkü koşulları şekillendiren unsurlardan biri olabilir. Bu bulgu, krono düzeyde değerlendirildiğinde, tek ebeveynli ailelerde yoksulluğun evlilik sonrası süreçte etkisi devam ettirme eğiliminde olduğuna işaret etmektedir. Eşlerin benzer ekonomik koşullardan gelmiş olması, hem eş seçiminde sınırlı sosyal hareketliliğe hem de ortaklaşan mekânsal yoksulluk koşullarına işaret etmektedir. Nitel araştırmada, bu benzerliğin yoksulluğun yeniden üretimindeki rolü derinlemesine ele alınmıştır.

Tablo 41. Eşiyle veya eski eşiyle birlikte yaşadığı dönemdeki hanenin ekonomik durumunun, şu an yaşadığı hanenin ekonomik durumuna göre değerlendirilmesi (N=80)

Medeni Durum	Çok Daha İyi	Daha İyi	Benzer	Daha Kötü	Çok Daha Kötü	Yüzde (%)
Boşanmış	2 (%8.3)	9 (%37.5)	6 (%25.0)	7 (%29.2)	0 (%0.0)	24 (%100)
Dul	1 (%3.1)	19 (%59.4)	8 (%25.0)	4 (%12.5)	0 (%0.0)	32 (%100)
Ayrı Yaşayan	1 (%4.2)	8 (%33.3)	13 (%54.2)	1 (%4.2)	1 (%4.2)	24 (%100)
Genel Toplam	4 (%5.0)	36 (%45.0)	27 (%33.8)	12 (%15.0)	1 (%1.2)	80 (%100)

Tablo 41’e göre 36 kişi eşiyle birlikte yaşadığı dönemdeki hanenin ekonomik durumunu şu anki durumuna göre “daha iyi” olarak değerlendirmiştir; 27 kişi ise “benzer” olduğunu belirtmiştir. Katılımcı grubundan elde edilen bulgular incelendiğinde dul bireylerde bu fark daha belirgin olup, yarısından fazlası bu dönemi ekonomik olarak daha avantajlı bulmuştur. Bu bulgu ekosistem perspektifinden krono düzeyde ele alındığında, yoksulluk döngüsünün aile yaşam döngüsü sürecinde zamanla nasıl derinleştiğini göstermektedir. Nitel araştırmada bu durum, eşle yaşanan döneme ait ekonomik dayanışma pratikleri, geçim sorumluluğunun

paylaşımı ve ayrılık sonrası ortaya çıkan bireysel yüklenme süreçleri çerçevesinde ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

3.2.1.6. Tek Ebeveyn Olma Deneyimine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, sosyoekonomik açıdan dezavantajlı konumda bulunan tek ebeveyn olan bireylerin deneyimlerine ışık tutan bulgulara yer verilmektedir. Bu bölüm yoksul tek ebeveynlerin hem kişisel hem de yapısal düzeyde karşılaştıkları güçlükleri ortaya koymakta; aile dinamikleri, toplumsal algılar, sosyal çevre ile ilişkiler ve yeniden evlilik tutumları gibi çeşitli boyutlara odaklanmaktadır.

Tablo 42. Katılımcıların ankette tek ebeveyn-1 sorularına verdikleri cevapların genel ve medeni duruma göre dağılımı (N=80)

Tek Ebeveyn-1 Bölümü Anket Soruları	Evet	Hayır	Kararsız
1. Sizce bir ailede anne veya babadan birinin olmaması durumu yoksullaşmaya sebep olur mu?	71 (88.8)	3 (3.7)	6 (7.5)
2. Aile üyeleri dışında arkadaş, komşu, akraba gibi ara sıra bir araya geldiğiniz tanıdıklarınız var mı?	55 (68.8)	23 (28.7)	2 (2.5)
3. Tek ebeveyn olduğunuz için çevrenizde sizi dışlayan/hor gören insanlar oldu mu?	36 (45.0)	42 (52.5)	2 (2.5)
4. Tek ebeveyn olduğunuzu bilen kimseler tarafından rahatsız edildiğiniz (taciz, kötü gözle bakma) durumlar oldu mu?	17 (21.3)	61 (76.3)	2 (2.5)
5. Çocuklarınız bir ebeveyn olarak sizin belirlediğiniz kurallara genel olarak uyuyor mu?	53 (66.3)	12 (15.0)	15 (17.5)
6. Çevredeki insanlar (Akraba, kök aile, komşu, arkadaş vb.) size hiç yeniden evlenmeniz gerektiği konusunda tavsiyede bulundular mı?	38 (47.5)	31 (38.8)	2 (2.5)
7. Yeniden evlenmeyi düşünüyor musunuz?	3 (3.8)	62 (77.5)	6 (7.5)
8. Ailenin diğer üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için kendi ihtiyaçlarınızı ertelediğiniz oluyor mu?	79 (98.8)	1 (1.2)	0 (0.0)

Tablo 42'ye göre, katılımcıların büyük çoğunluğu (%88,8) bir ailede anne veya babadan birinin olmamasının yoksullaşmaya sebep olduğunu düşünmektedir; bu durum özellikle ayrı yaşayan ve dul bireylerde daha belirgin görünmektedir. Ayrıca, katılımcıların %68,8'i çevreleriyle sosyal etkileşim kurduklarını belirtmiş; bu oran dul bireylerde %81,3 iken, boşanmış bireylerde %58,3'e düşmektedir. Öte yandan, katılımcıların yaklaşık yarısı (%45) tek ebeveyn olmaları nedeniyle dışlandıklarını ya da hor görüldüklerini ifade etmiş; bu oran boşanmış (%62,5) ve ayrı yaşayan (%70,8) bireylerde yüksek, dul bireylerde ise oldukça düşüktür (%12,5).

Bu bulgular, nitel araştırmada mikro düzeyde tek ebeveynliğin ekonomik sonuçları, hane geçimine etkisi ve y k paylaşımının yokluğu gibi olguların; mezo düzeyde ise sosyal ilişkilerin niteliği, toplumsal damgalanma, yalnızlaşma ve mahalle ya da akraba çevresinde yaşanan çatışmaların derinlemesine incelenmesine katkı sunmuştur.

Tablo 42'ye göre, katılımcıların %21,3'  tek ebeveyn oldukları için rahatsız edildiklerini belirtmiştir. Bu oran boşanmış bireylerde %41,7'ye çıkmaktadır. Dul bireylerin hiçbiri tek ebeveyn oldukları için rahatsız edildiğini beyan etmemiştir. Katılımcıların %66,3'  ise çocuklarının onların belirledikleri kurallara genel olarak uyduğunu belirtmiştir. Bu durum, özellikle ayrı yaşayan tek ebeveynlerde (%83,3) daha yüksektir. Ancak dul bireylerde %53,1 düzeyinde kalmıştır. Ayrıca katılımcıların yarısına yakını (%47,5)  evrelerinden yeniden evlenmeleri yönünde tavsiye aldıklarını ifade etmiştir. Bu oran boşanmış bireylerde %69,6 iken, dul bireylerde yalnızca %31,3'tür.

Bu bulgular, nitel araştırmada mikro düzeyde tek ebeveynliğin ekonomik sonuçları, hane geçimine etkisi ve y k paylaşımının yokluğu ile mezo düzeyde tek ebeveynlerin sosyal ilişkilerinin dinamiklerinin ayrıntılı biçimde ele alınmasına katkı sunmuştur. Ayrıca, yine mezo düzeyde toplumsal damgalanma, yalnızlaşma, mahalle ve akraba ilişkilerindeki çatışmalar; ekzo ve makro düzeyde ise toplumsal cinsiyet rolleri, kadın tek ebeveynlere yönelik taciz/istismar ve kamusal alanda görünürlük gibi hassas konuların daha yakından incelenmesine zemin oluşturarak, bu alanların nitel araştırma kapsamında detaylı bir şekilde irdelenmesine olanak sağlamıştır.

Tablo 42'ye göre, katılımcıların büyük çoğunluğu (%86,6) yeniden evlenmeyi düşünmediğini, yalnızca %3,8'lik bir kesimin bu konuda olumlu görüş bildirdiğini belirtmiştir. Ayrıca katılımcıların %98,8'i aile bireylerinin ihtiyaçlarını karşılamak için kendi ihtiyaçlarını ertelediklerini ifade etmiştir.

Nitel araştırma bağlamında bu bulgular, mikro ve mezo düzeyde kişisel sınırlar, çocuklara odaklanma, geçmiş deneyimlerin etkisi ve güven sorunu gibi yeniden evlenme kararını şekillendiren etkenlerin yanı sıra, fedakârlık, yoksullukla başa çıkma stratejileri ve bakım emeğinin aile içi roller üzerindeki etkisinin derinlemesine incelenmesine katkı sağlamıştır.

Ayrıca genel olarak tüm bulgular nitel araştırmada makro ve krono düzeyde zaman içinde yoksulluğun tek ebeveynli ailelerde nasıl katmanlaştığı, sosyal politikaların bu duruma etkisi, yapısal desteklerin yetersizliği gibi konuların derinlemesine ele alınmasında etkili olmuştur.

Tablo 43. Katılımcıların ankette tek ebeveyn-2 sorularına verdikleri cevapların genel ve medeni duruma göre dağılımı (N=80)

Tek Ebeveyn-2 Bölümü Anket Soruları	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1. Tek ebeveyn olarak çocuklarıma karşı sorumluluklarımı yerine getirmekte zorlanıyorum.	10 (12.5)	63 (78.8)	2 (2.5)	5 (6.3)	0 (0.0)
2. Tek ebeveyn olarak temizlik, yemek, çamaşır, bulaşık gibi işlere yetişmekte zorlanıyorum.	13 (16.3)	38 (47.5)	3 (3.8)	24 (30.0)	2 (2.5)
3. Tek ebeveynli ailelerin diğer ailelere göre ekonomik olarak ev geçindirmeleri daha zordur.	36 (45.0)	41 (51.2)	1 (1.3)	1 (1.3)	1 (1.3)
4. Tek ebeveynlerin iki ebeveynin olduğu ailelere göre çocuk yetiştirmesi daha zordur.	27 (33.8)	49 (61.3)	4 (5.0)	0 (0.0)	0 (0.0)
5. Eşi olmayan erkek tek ebeveynlerin çevresi (Akraba, kök aile, komşu, arkadaş vb.) yeniden evlenmesini daha çok destekler.	8 (10.0)	57 (71.3)	13 (16.3)	2 (2.5)	0 (0.0)
6. Eşi olmayan kadın tek ebeveynler çevrelerinden (Akraba, kök aile, komşu, arkadaş vb.) daha çok ekonomik destek görür.	5 (6.3)	44 (55.0)	22 (27.5)	8 (10.0)	1 (1.3)
7. Yaşadığım ilde kadın tek ebeveynlerin bir işte çalışması erkek tek ebeveynlere göre daha zordur.	7 (8.8)	44 (55.0)	12 (15.0)	17 (21.3)	0 (0.0)

Tablo 43'e göre "Tek ebeveyn olarak çocuklarıma karşı sorumluluklarımı yerine getirmekte zorlanıyorum" diyenlerin oranı %91,3'tür. "Tek ebeveyn olarak temizlik, yemek, çamaşır, bulaşık gibi işlere yetişmekte zorlanıyorum" diyenlerin oranı ise %63,8'dir. Ayrıca "Tek ebeveynli ailelerin diğer ailelere göre ekonomik olarak ev geçindirmeleri daha zordur" diyenlerin oranı %96,2 iken "Tek ebeveynlerin iki ebeveynin olduğu ailelere göre çocuk yetiştirmesi daha zordur" diyenlerin oranı %95,1'dir.

Bu bulgular, nitel araştırmada mikro düzeyde tek ebeveynli ailelerin gündelik yaşam pratiklerini ve karşılaştıkları sorunları daha derinlemesine anlamaya olanak sağlamıştır. Tek ebeveynlerin ikili iş yükü altında zaman ve enerji yönetiminde yaşadıkları gerilim, bakım sorumluluğunun yoğunluğu ve ev içi emeğin toplumsal cinsiyetle ilişkili biçimde yüklenilmesi, bu aile yapılarında gündelik yaşamın nasıl organize edildiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Ayrıca, ekonomik kırılganlık, geçim stratejileri, gelir yetersizliği ve borçlanma yolları gibi

olgular, tek ebeveynli hanelerin yapısal yoksullukla nasıl baş etmeye çalıştığını ortaya koymaktadır. Çocuk yetiştirmenin getirdiği duygusal ve davranışsal yönetim süreçleri ise, sadece bireysel bir ebeveynlik pratiği olarak değil, aynı zamanda okul, akraba ve mahalle gibi mezo düzeydeki sosyal çevrelerle etkileşim içinde şekillenen bir alan olarak değerlendirilmiştir. Tüm bu yönleriyle bulgular, tek ebeveynli ailelerin yaşamış oldukları zorlukları anlamaya ilişkin olarak nitel araştırmanın derinlemesine keşif amacına güçlü bir biçimde hizmet etmiştir.

Tablo 43' e göre "Eşi olmayan erkek tek ebeveynlerin çevresi yeniden evlenmesini daha çok destekler" diyenlerin oranı %81,3'tür. "Eşi olmayan kadın tek ebeveynler çevrelerinden daha çok ekonomik destek görür" diyenlerin oranı ise %61,3'tür. Ayrıca "Yaşadığım ilde kadın tek ebeveynlerin bir işte çalışması erkek tek ebeveynlere göre daha zordur" diyenlerin oranı %63,8'dir.

Bu bulgular, mezo, ekzo ve makro düzeylerde toplumsal cinsiyet normlarının, destek ilişkilerinin ve yapısal eşitsizliklerin tek ebeveynlik deneyimini nasıl şekillendirebildiğine dair bazı ipuçları sunmuştur. Erkek tek ebeveynliğe dair toplumsal algılar, yeniden evlenme beklentileri ve kadınlara yönelen destek ağlarının koruyucu ama denetleyici yapısı, cinsiyet ve medeni duruma göre farklılaşan sosyal etkileşimleri düşündürmektedir. Ayrıca, kadınların istihdama erişiminde bakım yükü ve toplumsal engellerin belirleyici olabileceği görülmüştür. Bu yönleriyle bulgular, nitel araştırmada yapısal eşitsizliklerin ve toplumsal normların derinlemesine irdeleme olanağı sağlamıştır.

Sonuç olarak bu nicel araştırma, katılımcı sayısının sınırlı olmasına karşın, baskın nitel desenin yapılandırılmasında yönlendirici bir araç işlevi görmüştür. Nicel bulgulardan elde edilen veriler, tek ebeveynli ailelerde yoksulluğun kuşaktan kuşağa aktarımını anlamada ekosistem düzeyleri bağlamında nitel araştırma için derinlemesine keşfe açık konu alanlarını ortaya koyarak çok yönlü bir çözümlemeye imkân tanımıştır.

3.2.2. Nicel Bulguların Nitel Veri Toplama Aracının Geliştirilmesine Katkısı

Bu bölümün temel amacı, araştırmada kullanılan nicel veri toplama aracından (anket formu) elde edilen bulguların, nitel veri toplama aracının (görüşme formunun) yapılandırılmasına nasıl katkı sunduğunu tematik düzeyde ortaya koymaktır. Karma araştırma deseninin açıklayıcı sıralı biçimini benimseyen bu çalışmada, ilk olarak uygulanan nicel anket ile elde edilen betimsel veriler aracılığıyla, tek ebeveyn olan bireylerin yaşadığı yoksulluk olgusuna ilişkin temel eğilimler, sorun alanları ve ihtiyaç başlıkları belirlenmiştir. Bu nicel

bulgular, nitel görüşme formunun tematik başlıklarını ve yönlendirici sorularını oluşturmada rehberlik etmiş, böylece daha bağlamsal ve derinlemesine verilerin toplanması hedeflenmiştir. Anket sonuçlarının ışığında şekillendirilen nitel görüşme formu, yoksulluğun çok boyutlu doğasını, katılımcıların öznel deneyimlerine dayalı olarak daha derinlikli biçimde analiz etmeye olanak sağlamıştır. Böylece, nicel verilerin her bir nitel tema üzerindeki yapılandırıcı katkısı sistematik biçimde ele alınmıştır.

Hanehalkı yapısına ilişkin A ve B bölümlerinden elde edilen nicel veriler, katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum, çocuk sayısı ve yaşları gibi temel demografik özelliklerinin yanı sıra hane içinde birlikte yaşanan bireylerin sosyoekonomik rollerini anlamaya olanak tanımıştır. Özellikle tek ebeveynliğin biçimi (dul, boşanmış, ayrı yaşayan) ile çocuk sayısı ve çalışma durumu, yoksulluk deneyiminin nasıl şekillendiğine dair önemli ipuçları sunmuştur. Bu veriler, nitel görüşme formundaki “Kişisel Bilgiler” başlığı altındaki yaş, eğitim, medeni durum ve tek ebeveyn olma süreci gibi soruların yapılandırılmasına doğrudan katkı sağlamıştır. Tek ebeveynliğin ne zaman ve nasıl başladığı, bu sürecin nasıl deneyimlendiği gibi nitel soruların temel dayanağı, nicel verilerden elde edilen bu demografik çeşitliliktir. Ayrıca, hanede yaşayan birey sayısına ilişkin veriler, bireyin bakım yükü, destek kaynakları ve sosyal dayanışma düzeyini anlamlandırmada kullanılmıştır.

Yaşanılan konut ve konut giderlerine ilişkin anket formunun ilgili bölümü, barınma koşullarının yetersizliği, fiziksel yapıdaki sorunlar (çatı akması, nemli duvar, çürük kapılar gibi) ve yakıt tipi (kömür sobası, elektrikli ısıtıcı vb.) gibi değişkenler üzerinden derinlemesine bilgi sağlamıştır. Katılımcıların büyük bir kısmının kira ödemediği ancak konutlarının fiziksel olarak yetersiz ve sağlıksız olduğu görülmüştür. Bu durum, nitel görüşme formunda yer alan “Karşılama zorlandığınız konut giderleri bir anne/baba olarak sizi nasıl etkilemektedir?”, “Yaşadığınız konuta dair zorluklar aile bireylerinin yaşam koşullarını nasıl etkilemektedir?” gibi soruların hazırlanmasına öncülük etmiştir. Böylece hem barınma harcamaları hem de konutun niteliğinin sosyal, psikolojik ve fiziksel refaha etkisi nitel düzeyde araştırılabilir hale getirilmiştir.

Anket formunun sosyal yardım başlığı altında toplanan veriler, katılımcıların hangi kurum ve kuruluşlardan yardım aldıkları, yardımların türü (nakdi, ayni), yardım alma sıklığı, bu yardımların bilgi kaynakları ve yeterlilik düzeylerine ilişkin algılarını kapsamaktadır. Elde edilen bulgulara göre, sosyal yardımlar çoğu hanede toplam gelirin yarısından fazlasını oluşturmaktadır ve %93'lük bir kesim yardım miktarını yetersiz bulmaktadır. Bu sonuçlar, nitel görüşme formundaki “Sosyal yardımlar ailenizin yaşam kalitesini/ekonomik refahını nasıl etkilemektedir?”, “Sosyal yardımları daha iyi hale getirmek için sizce neler yapılması

gerekmektedir?”, “Bir vatandaş olarak devletten beklentileriniz nelerdir?” gibi soruların geliştirilmesinde belirleyici olmuştur. Böylece nicel olarak ifade edilen yetersizlik ve bağımlılık durumu, nitel görüşmelerle bu deneyimlerin anlamı, beklentiler ve çözüm önerileri bağlamında derinleştirilmeye çalışılmıştır.

Anketin ekonomik durum başlığı altında yer alan sorular, hanenin düzenli gelire sahip olup olmadığı, aylık ortalama gelir düzeyi, gelir kaynakları, beklenmedik harcamaları karşılama kapasitesi, borçlanma eğilimleri ve tutumlu davranış biçimleri gibi çok boyutlu ekonomik kırılganlıkları tespit etmeyi hedeflemiştir. Elde edilen bulgulara göre, katılımcıların %93,8'i beklenmedik 5000 TL'lik harcamayı karşılayamamaktadır ve çoğu borçlanmayı tercih etmektedir. Ayrıca, katılımcıların büyük bir kısmı et, tavuk ya da balık gibi ürünleri düzenli tüketememekte ve daha çok ucuz gıdalarla beslenmektedir. Bu veriler doğrultusunda, nitel görüşme formuna günlük beslenme alışkanlıkları, yoksulluk nedeniyle tüketilemeyen ürünler, gıda yardımlarıyla ilgili düşünceler ve ideal yardım içeriği gibi sorular dahil edilmiştir. Böylece ekonomik yetersizliklerin doğrudan çıktısı olan beslenme sorunları hem rakamsal hem de deneyimsel boyutuyla ele alınmıştır.

Anketin tek ebeveynlik başlığı altında yer alan TE1 ve TE2 kodlu soruları, kadın ve erkek tek ebeveynlerin yaşadıkları toplumsal ve ekonomik zorlukları kıyaslamaya yöneliktir. Verilere göre, kadın katılımcıların %69,7'si yaşadıkları ilde kadın tek ebeveynlerin bir işte çalışmasının erkeklere göre daha zor olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, kadınların çevrelerinden daha fazla destek gördüğünü düşünenlerin oranı erkeklere göre daha yüksektir. Bu farklılaşma, nitel görüşme formunda “Bir kadın/erkek olarak tek ebeveynliğin zorlukları nelerdir?”, “Tek ebeveynli ailelerin sorunları diğer ailelere göre nasıl farklılıklar göstermektedir?”, “Tek ebeveyn olmak çalışma ve sosyal yaşamınızı nasıl etkilemektedir?” gibi soruların detaylandırılmasına etki etmiştir. Böylece toplumsal cinsiyetin, yalnız ebeveynlik deneyimine nasıl yansıdığı, nitel veriler aracılığıyla daha derinlemesine analiz edilebilecektir.

Anket formunun özellikle ekonomik durum, sosyal yardım ve tek ebeveynlik başlıklarında elde edilen bulgular, yoksulluğun kronikleşme riski taşıyan bir olgu olarak nasıl deneyimlendiğini ve bu döngünün kırılması için hangi desteklere ihtiyaç duyulduğunu anlamaya katkı sunmuştur. Katılımcıların büyük çoğunluğunun beklenmedik bir 5000 TL'lik harcamayı karşılayamaması (%93,8), iki günde bir et, tavuk veya balık içeren yemek tüketememesi (%100), temel ihtiyaçları borçlanarak karşılaması ve sosyal yardımları ana gelir kalemi olarak görmesi, ekonomik kırılganlığın süreklilik arz ettiğini ortaya koymuştur. Ayrıca, katılımcıların %93'ünün sosyal yardımları yetersiz bulması mevcut destek mekanizmalarının yoksulluk döngüsünü kırma kapasitesinin sorgulandığını göstermektedir. Nitel görüşme

formunda bu bulgular temel alınarak, katılımcılara "Ne olsaydı yoksulluk biterdi?", "Ailenizin geleceği için kurduğunuz hayaller nelerdir?" ve "Yoksulluktan kurtulmak için en etkili çözüm yolları nelerdir?" gibi sorular yöneltilmiştir. Bu sayede hem mevcut yapısal yetersizlikler hem de bireysel direnç stratejileri ve umutlar daha derinlemesine anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu bölümdeki soruların yapılandırılmasında nicel verilerden elde edilen kırılma noktası göstergeleri belirleyici olmuş; nitel veri toplama aracı, bu kırılma noktalarının ardındaki nedenleri, duygusal etkileri ve çözüm önerilerini katılımcı perspektifinden anlamaya yönelik olarak tasarlanmıştır.

3.2.3. Nitel Bulgular: Tek ebeveyn olan bireylerle yapılan derinlemesine görüşmeler

Bu bölümde, tek ebeveyn olan bireylerle yapılan derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilen nitel veriler tematik analiz yöntemiyle yapılandırılmış ve altı ana başlık altında sunulmuştur. Her bir tema, katılımcıların kendi yaşam deneyimlerine dayalı olarak dile getirdikleri görüş, gözlem ve duyguların sistematik bir analizine dayanmaktadır.

İlk olarak, “Hanehalkı Özellikleri” başlığı altında, katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, çalışma durumu, çocuk sayısı ve hanede yaşayan birey sayısı gibi demografik özellikleri incelenmiştir. Bu bölüm, çalışmanın örneklem çerçevesini ortaya koymakta ve katılımcıların sosyo-ekonomik profillerini anlamlandırmak için temel bir zemin oluşturmaktadır.

İkinci başlık olan “Tek Ebeveyn Deneyimleri”, bireylerin yaşam koşulları, sosyal ve kişisel yaşamları, ebeveynlik pratikleri ve yeniden evlenmeye ilişkin tutumlarını kapsamaktadır. Bu bölüm, tek ebeveynlerin gündelik yaşamda karşılaştıkları yoksulluk ve sosyal dışlanma deneyimlerini görünür kılmaktadır.

Üçüncü başlık olan “Yoksulluk”, katılımcıların yoksulluğu nasıl tanımladıkları, yoksulluğun temel nedenleri, yoksullukla mücadele stratejileri ve yoksulluğun önlenmesi için sundukları çözüm önerilerini analiz etmektedir. Bu bölüm, yoksulluğun bireysel ve yapısal boyutlarını bir arada değerlendirmektedir.

Dördüncü başlık olan “Yoksulluk Döngüsü”, kök ailenin etkisi, çocuk yoksulluğu, çocuğa yönelik beklentiler, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve bireylerin yaşam beklentileri gibi alt başlıklar aracılığıyla yoksulluğun nesiller arası aktarım mekanizmalarını incelemektedir. Ayrıca, bu bölümde yoksulluğun kader olarak algılanıp algılanmadığı da değerlendirilmektedir.

Beşinci başlık olan “Sosyal Destek”, hem formel hem de enformel destek mekanizmalarına erişimi, bu süreçlerde yaşanan adalet ve yeterlilik sorunlarını ve destek sistemlerinin etkinliğini kapsamlı bir şekilde analiz etmektedir.

Son olarak, “Yapısal Çözüm Önerileri” başlığı altında, katılımcıların sosyal politika ve hizmet sistemlerine yönelik geliştirdikleri yapısal çözüm önerileri sunulmuştur. Bu bölüm, yoksullukla mücadelede daha etkili ve sürdürülebilir müdahale stratejilerinin geliştirilmesine yönelik sahadan elde edilen özgün bilgiler sağlamaktadır.

3.2.3.1. Hanehalkı Özellikleri

Bu bölümde katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, medeni durum, çalışma durumu, çocuk sayısı ve hanede yaşayan birey sayısı gibi demografik bilgilerine yer verilmiştir.

Tablo 44. Katılımcıların demografik özellikleri

Katılımcılar	Medeni Durumu	Hanede Yaşayan Kişi Sayısı	Çalışma Durumu	Yaş	Cinsiyet	Eğitim Durumu	Çocuk Sayısı
Tek Ebeveyn 1	Boşanmış	3	Sigortasız / Geçici	41	E	Lise	2
Tek Ebeveyn 2	Ayrı Yaşıyor	5	Çalışmıyor	45	E	Ortaokul	4
Tek Ebeveyn 3	Eşi Vefat Etmiş	5	Sigortasız / Geçici	45	E	İlköğretim	4
Tek Ebeveyn 4	Boşanmış	7	Çalışmıyor	43	E	Lise	5
Tek Ebeveyn 5	Eşi Vefat Etmiş	7	Sigortasız / Geçici	39	E	Lise	2
Tek Ebeveyn 6	Boşanmış	2	Çalışmıyor	52	K	Ortaokul	2
Tek Ebeveyn 7	Eşi Vefat Etmiş	3	Çalışmıyor	43	K	Lise	2
Tek Ebeveyn 8	Boşanmış	3	Çalışmıyor	49	K	Lise	3
Tek Ebeveyn 9	Ayrı Yaşıyor	3	Sigortasız / Geçici	34	K	Bir okul bitirmedi	2
Tek Ebeveyn 10	Boşanmış	5	Çalışmıyor	41	K	Bir okul bitirmedi	4
Tek Ebeveyn 11	Boşanmış	2	Sigortasız / Geçici	37	K	Bir okul bitirmedi	1
Tek Ebeveyn 12	Ayrı Yaşıyor	5	Çalışmıyor	30	K	Ortaokul	4
Tek Ebeveyn 13	Eşi Vefat Etmiş	4	Çalışmıyor	36	K	Bir okul bitirmedi	3
Tek Ebeveyn 14	Ayrı Yaşıyor	3	Çalışmıyor	32	K	İlköğretim	2
Tek Ebeveyn 15	Boşanmış	4	Çalışmıyor	36	K	Bir okul bitirmedi	3
Tek Ebeveyn 16	Boşanmış	5	Çalışıyor	28	K	Lisans	1
Tek Ebeveyn 17	Eşi Vefat Etmiş	5	Çalışmıyor	46	K	Bir okul bitirmedi	4

Tablo 44'e göre görüşme yapılan 17 tek ebeveynin demografik özellikleri incelendiğinde, katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, çocuk sayısı, hanede yaşayan kişi sayısı ve çalışma durumları açısından çeşitlilik gösterdiği görülmektedir.

Cinsiyet dağılımına bakıldığında, katılımcıların 5'i erkek (%29,4) ve 12'si kadın (%70,6) olup, araştırma kapsamında kadın tek ebeveynlerin daha fazla temsil edildiği görülmektedir. Bu durum, kadınların çocukların bakımında daha fazla sorumluluk üstlenmeleri ve boşanma veya eş kaybı sonrası çocuklarla birlikte kalma olasılıklarının daha yüksek olması ile ilişkilendirilebilir.

Medeni durum açısından katılımcıların büyük çoğunluğu boşanmış ya da eşi vefat etmiş bireylerden oluşmaktadır. Boşanmış olanlar 8 kişiyle en fazla grubu oluştururken, 5 katılımcı eşi vefat etmiş ve 4 katılımcı ise eşiyle fiilen ayrı yaşamaktadır.

Çalışma durumu incelendiğinde, katılımcıların yalnızca 1'i kayıtlı (sigortalı) çalışan bir birey iken (Tek Ebeveyn 16), geri kalanların tamamı ya işsizdir ya da sigortasız/geçici işlerde çalışmaktadır. Bu durum, kayıt dışı istihdamın ve işsizlik olgusunun tek ebeveynli ailelerde önemli bir yapısal sorun olduğuyla ilişkilendirilebilir.

Eğitim durumu açısından katılımcıların çoğunluğu düşük eğitim seviyesine sahiptir. Katılımcıların 6'sı "bir okul bitirmemiş" durumdayken, yalnızca 1 katılımcı (Tek Ebeveyn 16) lisans düzeyinde eğitim almıştır. Bu verilerden hareketle, düşük eğitim seviyesinin yoksulluğun döngüsel olarak yeniden üretilmesinde belirleyici bir faktör olduğu söylenebilir.

Yaş aralığı 28 ile 52 arasında değişen katılımcıların ortalama yaşı yaklaşık 40,6'dır. Çocuk sayısı açısından katılımcıların çoğunun 2 ya da daha fazla çocuğa sahip olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcıların %70'i 3 veya daha fazla çocuğa sahiptir.

Hanede yaşayan kişi sayısı 2 ile 7 arasında değişmekte olup, hanehalkı büyüklüğü genellikle 4-5 kişi civarındadır. Kalabalık hane yapısının, yoksul hanelerde tüketim harcamalarının baskılanmasına neden olduğu düşünülmekte ve barınma gibi temel haklara erişimi sınırlandırabilmektedir.

Genel olarak Tablo 16, tek ebeveynli yoksul ailelerin düşük eğitim düzeyi, istihdamda güvencesizlik, yüksek çocuk sayısı ve kalabalık hane yapısı gibi dezavantajları aynı anda deneyimlediğini ortaya koymaktadır.

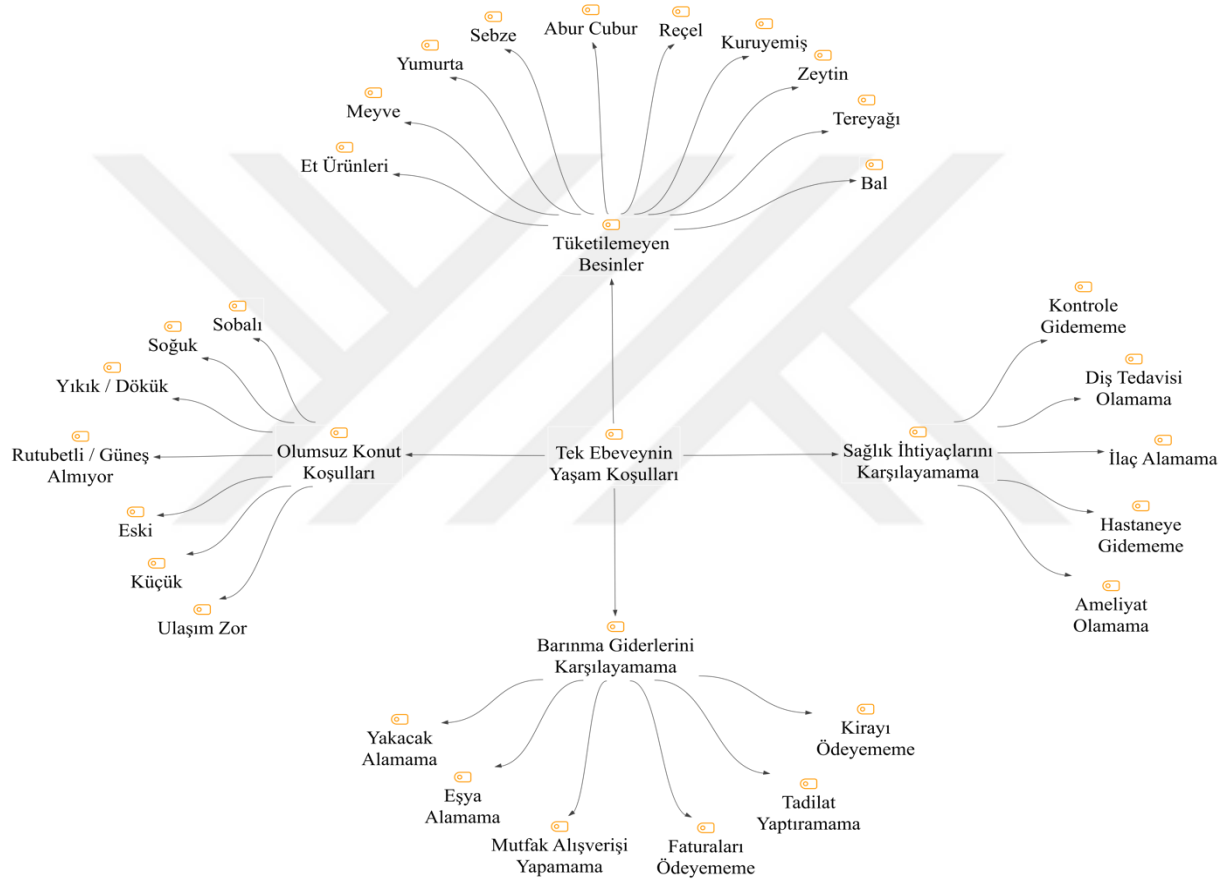
3.2.3.2. Tek Ebeveyn Deneyimleri

Bu başlık altında, tek ebeveynlerin yaşam koşulları, sosyal ve kişisel yaşamları, ebeveynlik pratikleri ve yeniden evlenmeye ilişkin tutumları incelenmektedir. Tek ebeveyn olmanın bireysel ve toplumsal düzeyde yarattığı etkiler, bu başlık altında analiz edilmiştir.

a. Tek Ebeveynin Yaşam Koşulları

Bu temada, tek ebeveyn olan bireylerin temel yaşam ihtiyaçlarını karşılama süreçlerinde karşılaştıkları çok yönlü güçlükler analiz edilmiştir. Görüşmeler doğrultusunda yapılandırılan bu bölümde, barınma, beslenme ve sağlık gibi temel alanlarda yaşanan yoksunluklar ile olumsuz konut koşulları ayrıntılı olarak ele alınmakta ve yoksulluğun günlük yaşamdaki somut etkileri görünür kılınmaktadır.

Şekil 8. Katılımcıların tek ebeveynin yaşam koşulları ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli

Şekil 8, tek ebeveynli ailelerin gündelik yaşamlarında karşılaştıkları çok boyutlu yoksulluk durumlarını sistematik bir biçimde kavramsallaştırmak amacıyla oluşturulan kod ağacını göstermektedir. “Tek Ebeveynin Yaşam Koşulları” adlı tema, dört temel alt tema altında yapılandırılmıştır. Bu temalar; sağlık ihtiyaçlarını karşılayamama, barınma giderlerini karşılayamama, tüketilemeyen besinler ve olumsuz konut koşulları olarak sınıflandırılmıştır.

Tablo 45. Cinsiyetlerine göre katılımcıların tek ebeveynin yaşam koşulları ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Kadın	Erkek	TOPLAM
▼ Tek Ebeveyn Deneyimi			0
▼ Tek Ebeveynin Yaşam Koşulları			0
▼ Sağlık İhtiyaçlarını Karşılayamama			0
 Ameliyat Olamama			5
 Hastaneye Gidememe			3
 İlaç Alamama			2
 Diş Tedavisi Olamama			1
 Kontrole Gidememe			1
▼ Barınma Giderlerini Karşılayamama			0
 Mutfak Alışverişi Yapamama			10
 Faturaları Ödeyememe			7
 Kirayı Ödeyememe			5
 Yakacak Alamama			5
 Tadilat Yaptıramama			3
 Eşya Alamama			1
▼ Tüketilemeyen Besinler			0
 Et Ürünleri			18
 Meyve			6
 Yumurta			3
 Sebze			1
 Abur Cubur			1
 Reçel			1
 Kuruyemiş			1
 Zeytin			1
 Tereyağı			1
 Bal			1
▼ Olumsuz Konut Koşulları			0
 Sobalı			7
 Soğuk			7
 Rutubetli / Güneş Almıyor			7
 Yıkık / Dökük			6
 Eski			6
 Küçük			2
 Ulaşım Zor			1
 TOPLAM	85	28	113

Tablo 45, araştırma kapsamında görüşme yapılan kadın ve erkek tek ebeveynlerin yaşam koşullarına ilişkin deneyimlerinin içerik analizine dayalı olarak kodlandığı bulguları cinsiyete göre karşılaştırmalı biçimde sunmaktadır. Kod matrisi, "Tek Ebeveynin Yaşam Koşulları" teması altında, katılımcıların özellikle sağlık hizmetlerine erişim, barınma giderlerini karşılama, temel gıda maddelerine ulaşamama ve olumsuz konut koşulları gibi yaşam alanlarında karşılaştıkları yoksunlukları ne sıklıkla dile getirdiklerini ortaya koymaktadır.

Tablo 45'den elde edilen bulgular, tek ebeveynlerin yaşam koşullarına ilişkin deneyimlerinin cinsiyet temelli ortaklıklar ve farklılıklar barındırdığını göstermektedir. Kadın katılımcı sayısının erkeklerden daha fazla olması dikkate alındığında hem kadın hem de erkek tek ebeveynlerin barınma, tüketilemeyen besinler ve olumsuz konut koşulları konularında benzer güçlükler yaşadığı anlaşılmaktadır.

Katılımcılar arasında ortaklaşan sorunlardan biri "et ürünleri tüketememe"dir. Kadın katılımcıların büyük kısmı, erkeklerin ise çoğu bu kodu ifade etmiş; bu durum, yeterli ve dengeli beslenmenin her iki grup için de ciddi bir yoksunluk alanı olduğunu ortaya koymaktadır. "Faturaları ödeyememe" ve "kirayı ödeyememe" kodları da her iki cinsiyet tarafından benzer sıklıkta dile getirilen barınma koşullarının ekonomik boyutuna yönelik ortak sorunlara işaret etmektedir.

Bununla birlikte kadın katılımcıların deneyimlerinde öne çıkan bazı temalar daha yoğundur. Örneğin, "mutfak alışverişi yapamama" yalnızca kadın katılımcılar tarafından vurgulanmıştır. Benzer şekilde "soğuk evde yaşama" ve "soba ile ısınma" kodları da kadın katılımcılar arasında daha yüksek oranda dile getirilmiş; bu bulgu, kadın katılımcıların ısınma koşulları açısından daha dezavantajlı bir durumda olduğunu göstermektedir. Ayrıca "sağlık ihtiyaçlarını karşılayamama" teması da kadın katılımcılar tarafından daha çeşitli şekillerde ifade edilmiştir; ameliyat olamama, hastaneye gidememe ve ilaç alamama gibi ayrıntılar kadın katılımcılar tarafından daha sık belirtilmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde hem kadın hem de erkek tek ebeveynler temel yaşam alanlarında ortak zorluklarla karşılaşmaktadır. Ancak kadın katılımcılar tarafından daha fazla ve daha çeşitli yoksunluk alanı dile getirilgi görülmüştür.

Tablo 46. Tek ebeveynli aile yapısına göre katılımcıların tek ebeveynin yaşam koşulları ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Eşi Vefat Etmiş	Boşanmış	Ayrı Yaşıyor	TOPLAM
▼ Tek Ebeveyn Deneyimi				0
▼ Tek Ebeveynin Yaşam Koşulları				0
▼ Sağlık İhtiyaçlarını Karşılayamama				0
Ameliyat Olamama	■	■	■	5
Hastaneye Gidememe	■	■		3
İlaç Alamama	■	■		2
Diş Tedavisi Olamama		■		1
Kontrol Gidememe		■		1
▼ Barınma Giderlerini Karşılayamama				0
Mutfak Alışverişi Yapamama	■	■	■	10
Faturaları Ödeyememe	■	■	■	7
Kirayı Ödeyememe	■	■	■	5
Yakacak Alamama	■	■	■	5
Tadilat Yaptıramama	■	■	■	3
Eşya Alamama		■		1
▼ Tüketilemeyen Besinler				0
Et Ürünleri	■	■	■	18
Meyve	■	■	■	6
Yumurta		■	■	3
Sebze			■	1
Abur Cubur			■	1
Reçel			■	1
Kuruyemiş		■		1
Zeytin	■			1
Tereyağı	■			1
Bal	■			1
▼ Olumsuz Konut Koşulları				0
Sobalı	■	■	■	7
Soğuk		■	■	7
Rutubetli / Güneş Almıyor	■	■	■	7
Yıkık / Dökük	■	■	■	6
Eski	■	■		6
Küçük			■	2
Ulaşım Zor			■	1
Σ TOPLAM	29	48	36	113

Tablo 46, tek ebeveyn olan bireylerin medeni durumlarına göre yaşam koşullarına ilişkin deneyimlerinin nitel analiz bulgularını sembol büyüklüğüne dayalı bir kod matrisi biçiminde sunmaktadır. “Tek Ebeveynin Yaşam Koşulları” teması altında sınıflandırılan veriler, katılımcıların eşlerinin vefat etmiş olması, boşanmış olmaları ya da eşlerinden fiilen ayrı

yaşıyor olmaları durumlarına göre gruplanmıştır. Her bir kodun, ilgili medeni durum grubunda ne sıklıkla ifade edildiği ayrıntılı biçimde gösterilmektedir.

Her üç grupta da et ürünlerine erişememe en sık dile getirilen ortak sorun olarak öne çıkmaktadır. Boşanmış ve eşi vefat etmiş bireyler bu sorunu benzer düzeyde ifade ederken, ayrı yaşayan bireyler de bu soruna dikkat çeken bir diğer grup olmuştur. Bu durum, yeterli ve dengeli beslenmenin medeni durumdan bağımsız olarak tüm tek ebeveynler için ortak bir yoksunluk alanı olduğunu göstermektedir.

Boşanmış bireyler, diğer gruplara kıyasla daha fazla ve çeşitli sorunlar dile getirmiştir. Özellikle barınma giderlerini karşılayamama, sobalı ve soğuk evlerde yaşama, yıkık, eski ve küçük konutlarda barınma gibi konut koşullarına ilişkin yoksunluklar bu grupta daha sık ifade edilmiştir.

Ayrı yaşayan bireyler, sağlık hizmetlerine erişim konusunda daha belirgin zorluklar yaşamaktadır. Ameliyat olamama, gibi sağlıkla ilişkili ifadeler bu grupta öne çıkarken, boşanmış bireyler de diş tedavisi olamama ve düzenli sağlık kontrollerine gidememe gibi benzer sorunlara dikkat çekmiştir. Eşi vefat etmiş bireyler ise daha sınırlı sayıda kodla temsil edilmekle birlikte, sağlığa ilişkin temel yoksunluk alanlarında benzer mağduriyetleri ifade etmişlerdir.

Tek ebeveynlerin “ Sağlık İhtiyaçlarını Karşılayamama” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Hocam bende kitle var, 6 santimdi şimdi 8 santim olmuş, ameliyat olamadığım için büyüyor. Ve ben bu ameliyatı olamıyorum hem çocuklarıma bakacak kimse yok hem de o süreçte çalışamayacağım, e o zaman kim karşılayacak bu kadar masrafı." (Tek Ebeveyn 14)

"Evet, hocam, grip falan olduğumda doktora gitmiyorum. Hastalığı evde atlatmaya çalışıyorum." (Tek Ebeveyn 17)

"Eşimin ilaçlarını eczaneden borçla aldığımız zamanlar oldu." (Tek Ebeveyn 7)

"Yıllardır dişlerim için hastaneye gitmem gerekiyor ama biliyorum diş devlet hastanesine dahi gitsen masraflı bir şey, para gidecek. Yıllardır o yüzden erteledim, artık zaten dişim kalmadı. Yani kesinlikle ekonomi her şeyi etkilediği gibi sağlığı da olumsuz etkiliyor." (Tek Ebeveyn 8)

"Mesela bu yaşıta artık benim arada kontrol yaptırmam lazım kendimi ama buna ne zamanım ne de ekonomik imkânım var." (**Tek Ebeveyn 1**)

Bu alt tema altında katılımcıların ifadelerinden oluşturulan kodlar yorumlandığında, tek ebeveyn olan bireylerin sağlık hizmetlerine erişimde ciddi yapısal ve ekonomik engellerle karşılaştıkları görülmektedir. Sağlık ihtiyaçlarının zamanında karşılanamaması, bireysel refahı olduğu kadar çocukların bakım ve gelişim süreçlerini de olumsuz etkilemektedir.

Özellikle **Tek Ebeveyn 14** tarafından ifade edildiği üzere, ciddi bir sağlık sorunu bulunmasına rağmen, çocuklarına bakacak bir destek mekanizmasının olmaması ve tedavi sürecinde çalışamayacak olmanın yaratacağı gelir kaybı endişesi nedeniyle ameliyat ertelenmek zorunda kalmıştır. Bu durum, sağlık hizmetlerine erişimde bakım sorumluluğu ile ekonomik yetersizliğin iç içe geçtiğini göstermektedir.

Benzer şekilde **Tek Ebeveyn 17**, grip gibi yaygın ve tedavi edilebilir hastalıklarda dahi doktora gitmediğini, hastalığı evde atlatmaya çalıştığını belirtmiştir. Bu ifade, temel sağlık hizmetlerinin bile ekonomik gerekçelerle ertelendiğini ve bireylerin kendi sağlıklarını ihmal etmek zorunda kaldıklarını ortaya koymaktadır.

İlaç temininde yaşanan güçlükler de dikkat çekicidir. **Tek Ebeveyn 7**, eşinin ilaçlarının zaman zaman eczaneden borçla temin edildiğini ifade etmiş; bu durum, sağlık harcamalarının karşılanamaması nedeniyle bireylerin kırılgan ve sürdürülemez borçlanma yollarına başvurduğunu göstermektedir.

Sağlık hizmetlerine erişimdeki bir diğer önemli yoksunluk alanı, koruyucu sağlık hizmetlerinden yararlanamama şeklinde ortaya çıkmaktadır. **Tek Ebeveyn 8**, yıllardır diş tedavisi yaptıramadığını ve bu durumun ciddi ağız sağlığı sorunlarına yol açtığını vurgulamıştır. Bu bulgu, ekonomik zorlukların yalnızca acil müdahaleleri değil, uzun vadeli önleyici sağlık hizmetlerini de erişilmez kıldığını göstermektedir.

Ayrıca **Tek Ebeveyn 1**, ilerleyen yaşına rağmen düzenli sağlık kontrollerini yaptıramadığını, bunun nedeninin hem zaman yetersizliği hem de ekonomik imkânsızlıklar olduğunu dile getirmiştir. Bu ifade, kronik hastalıkların erken teşhisi ve izlenmesi bakımından yaşanan yapısal eksikliklere işaret etmektedir.

Tüm bu bulgular, sağlık hizmetlerine erişimdeki eşitsizliklerin tek ebeveyn olan bireylerin yaşam kalitesini doğrudan etkilediğini ve sağlık alanındaki yoksunlukların sosyo-ekonomik dezavantajları daha da derinleştirdiğini ortaya koymaktadır.

Tek ebeveynlerin “Barınma İhtiyaçlarını Karşılayamama” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Yemin ederim bazen çarşıda gezerken gözüme meyve falan iliştiriyor canım çekiyor ama alamıyorum." (Tek Ebeveyn 6)

"Eve dair sıkıntılar, evin giderleri, faturaları yatırmakta zorlanıyorum. Doğalgaz, elektrik faturalarını yatırmakta zorlanıyorum. Eskiden 300 lira doğalgaz yardımı veriyorlardı şimdi o da kesildi, son birkaç aydır o yardımı da alamıyorum." (Tek Ebeveyn 7)

"Ben en çok giderleri karşılayamadığımda yoksul olduğumu düşünüyorum. Çocuklarım için Van'da 8500 TL burada kaldığımız evde ise 5500 TL kira veriyorum her ay. Sadece kira için bile aylık bana 14000 lira para lazım. Ev kirası ödemek benim en büyük masrafım diyebilirim. Genellikle böyle durumlarda borçla çeviriyorum, başkasından borç alıyorum. Eskiden karttan çekebiliyordum, üç aydır yatıramadığım için artık karttan da çekemiyorum. Yani en çok zorlandığım kira ve faturalar diyebilirim." (Tek Ebeveyn 3)

"İnanın 6 ay boyunca diğer odaları kullanamıyoruz. Diğer odalara soba kuracak durumum da yok. Kurma imkânım olsa hem bu kadar rutubet olmaz hem de ev daha kullanışlı olur. Kömür ve odun çok pahalı olmuş, bazen bu odayı bile yeterince ısıtamıyoruz." (Tek Ebeveyn 12)

"Evin durumu ortada, masrafları var ama yaptıracak param yok." (Tek Ebeveyn 17)

Bu alt tema altında katılımcıların ifadelerinden oluşturulan kodlar yorumlandığında, tek ebeveyn olan bireylerin barınma giderlerini karşılamada ciddi ekonomik güçlüklerle karşılaştıkları görülmektedir. Katılımcı ifadeleri, barınmaya ilişkin temel ihtiyaçların karşılanamamasının, yoksulluk deneyimini daha da derinleştirdiğini ortaya koymaktadır.

Özellikle **Tek Ebeveyn 6**, temel gıda maddelerine erişimin bile zaman zaman mümkün olmadığını vurgulamıştır. Çarşıda gezerken meyve gibi basit bir gıda ürününü dahi alamadığını ifade eden katılımcı, mutfak alışverişi yapamamanın yalnızca beslenmeyi değil, aynı zamanda hanedeki yaşam kalitesini ve psikososyal refahı da olumsuz etkilediğini dile getirmiştir.

Faturaları ödemekte yaşanan zorluklar ise bir diğer dikkat çeken boyuttur. **Tek Ebeveyn 7**, doğalgaz ve elektrik faturalarını ödemekte zorlandığını, geçmişte aldığı doğalgaz yardımının kesilmesiyle birlikte bu durumun daha da ağırlaştığını ifade etmiştir. Bu ifade, sosyal desteklerin kesilmesinin doğrudan temel yaşam giderlerinin sürdürülebilirliğini tehdit ettiğini göstermektedir.

Barınma giderlerinin en ağır yükünü ise kira harcamaları oluşturmaktadır. **Tek Ebeveyn 3**, hem Van'da hem de mevcut ikamet ettiği evde yüksek kira bedelleri ödediğini, yalnızca kira masrafını karşılayabilmek için ciddi borçlanmalar yapmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Bu durum, tek ebeveynli ailelerde barınmanın, yalnızca barınacak bir mekân bulma değil, aynı

zamanda sürdürülebilir bir yaşamı sağlama konusunda da önemli bir kırılma alanı olduğunu göstermektedir.

Isınma giderleri de katılımcıların yaşam standartlarını doğrudan etkileyen bir diğer faktördür. **Tek Ebeveyn 12**, yakacak temininde yaşanan zorluklar nedeniyle evde yalnızca bir odayı ısıtabildiklerini ve diğer odaların kullanılamaz hale geldiğini ifade etmiştir. Bu ifade, ekonomik yetersizliklerin fiziksel mekân kullanımını sınırlandırdığını ve aile yaşamını dar bir alana sıkıştırdığını ortaya koymaktadır.

Barınmaya ilişkin bir diğer sorun ise konutların bakım ve onarım giderlerinin karşılanamamasıdır. **Tek Ebeveyn 17**, yaşadığı evin tadilat ihtiyacının bulunduğunu ancak bunu gerçekleştirecek maddi imkânlara sahip olmadığını belirtmiştir. Bu durum, fiziksel konut koşullarının zamanla daha da kötüleşmesine ve yaşam kalitesinin sürekli düşmesine neden olmaktadır.

Katılımcı ifadeleri, barınma giderlerini karşılamada yaşanan güçlüklerin yalnızca ekonomik bir sorunla sınırlı olmadığını; bireylerin sağlık, güvenlik, mahremiyet ve insani yaşam koşulları gibi temel haklarının da bu süreçten doğrudan etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bu bulgu, mikro düzeyde, tek ebeveynlerin ve çocuklarının gündelik yaşamlarını sürdürmede karşılaştıkları çok yönlü zorluklara işaret etmektedir. Barınma alanında yaşanan bu yoksunluk, bireylerin fiziksel ve psikososyal refahını tehdit etmekte ve tek ebeveynli ailelerin yoksulluk döngüsünü kırma çabalarını ciddi biçimde sınırlamaktadır.

Tek ebeveynlerin “Tüketilemeyen Besinler” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Şimdi şunu söyleyebilirim ki karın doyurmakla sağlıklı beslenmek aynı şey değil. Biz şu an karnımızı doyuruyoruz beslenmiyoruz. Üç ayda bir eve bir kilo et ya giriyor ya girmiyor. Onu da çocuklar kıymalı pide seviyor diye fırında yaptırıyorum." (Tek Ebeveyn 1)

"Ya da şu lüks meyveleri çocuklar bazen istiyor. Adını bile bilmediğim meyveler var mesela." (Tek Ebeveyn 5)

Bu alt tema altında katılımcıların ifadelerinden oluşturulan kodlar yorumlandığında, tek ebeveyn olan bireylerin hanelerinde temel gıda maddelerine erişimde ciddi kısıtlılıklar yaşadıkları ve bu durumun özellikle besin çeşitliliği ve sağlıklı beslenme olanaklarını olumsuz etkilediği görülmektedir. Katılımcıların ifadeleri, yoksulluğun dengeli beslenme hakkını sınırlandırdığını ortaya koymaktadır.

Özellikle **Tek Ebeveyn 1**, karın doyurmak ile sağlıklı beslenmek arasındaki farkı vurgulayarak, evlerinde yalnızca temel açlık ihtiyacını giderdiklerini, ancak beslenme kalitesini sağlayamadıklarını ifade etmiştir. Katılımcı, üç ayda bir eve bir kilo et alabildiğini, bu eti de

çocukların isteği doğrultusunda kıymalı pide gibi özel tüketim biçimlerinde kullanabildiğini belirtmiştir. Bu ifade, protein kaynaklarına erişimin son derece sınırlı olduğunu ve hane halkının beslenme ihtiyaçlarının sağlıklı bir biçimde karşılanamadığını göstermektedir.

Benzer şekilde, **Tek Ebeveyn 5** ise çocuklarının zaman zaman lüks olarak tanımladığı bazı meyveleri istediklerini, ancak bu meyveleri temin edemediğini dile getirmiştir. Katılımcı, adını bile bilmediği meyvelerin çocuklar tarafından talep edildiğini belirterek, gıdaya erişimdeki eşitsizliklerin yalnızca ekonomik değil, kültürel boyutlara da sahip olduğunu vurgulamıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların temel gıdalara erişimde yaşadıkları güçlükler, mikro düzeyde hanehalkı üyelerinin beslenme yetersizlikleriyle karşı karşıya kaldığını ve bunun sağlıklı büyüme ile gelişim olanaklarını önemli ölçüde sınırladığını göstermektedir. Bu yoksunluk, özellikle çocukların fiziksel ve bilişsel gelişimi üzerinde uzun vadeli olumsuz etkiler yaratabilecek ciddi bir risk faktörü olarak ortaya çıkmaktadır. Temel besin maddelerine erişememek, yalnızca ekonomik bir sorun değil aynı zamanda bireylerin sağlıklı yaşam hakkının ihlali anlamına da gelmektedir.

Tek ebeveynlerin “Olumsuz Konut Koşulları” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Ev sobalı sadece bu odada soba var. Hepimiz bu odada uyuyoruz." (Tek Ebeveyn 17)

"Bazen kışın eve geliyorum soba geçmiş, ev buz gibi. İnsan ister ki o soğuktan sıcak bir yuvaya girsin. Ben de çok isterim doğalgazlı bir evde oturmayı. Çocuklar özellikle kışın yıkanmak istemiyor, banyo çok soğuk oluyor, girmek istemiyorlar. Ben de o yüzden onları sobalı odada leğende yıkıyorum. Çok yorucu suyu getirmek, götürmek, boşaltmak. Zaten bel fıtığım var, inanın çocukları yıkadıktan sonra 2-3 saat yerimden kalkamıyorum." (Tek Ebeveyn 9)

"Tabi evin rutubeti var, eve bakmama rağmen gitmiyor. Bir yağmur bir kar yağdığında, mutfak ve çocukların kaldığı oda hemen oluyor su gibi." (Tek Ebeveyn 9)

"Duvarlar falan dökülüyor artık. Çatı akmasın diye çatıya naylon serdik ama yine de sızdırıyor. Başımıza yıkılacak diye korkuyoruz." (Tek Ebeveyn 17)

"Konut gördüğünüz gibi eski bir konut, zaten 30 yıllık ev ne kadar yeni olabilir." (Tek Ebeveyn 8)

Bu alt temada katılımcıların ifadelerinden oluşturulan kodlar yorumlandığında, tek ebeveyn olan bireylerin yaşadıkları konutlarda ciddi fiziksel eksiklikler ve yaşam kalitesini doğrudan etkileyen olumsuzluklarla karşılaştıkları görülmektedir. Barınmanın yalnızca bir

mekân sağlamaktan öte, güvenli, sağlıklı ve insan onuruna yakışır koşullarda sürdürülebilir olması gerektiği düşünüldüğünde, katılımcıların yaşadıkları konut sorunları, yoksulluk olgusunun mekânsal boyutunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Özellikle **Tek Ebeveyn 17**, yaşadığı evin yalnızca bir odasında soba bulunduğunu ve tüm ailenin bu odada birlikte uyumak zorunda kaldığını ifade etmiştir. Bu durum, ısınma olanaklarının son derece sınırlı olduğunu ve aile bireylerinin mahremiyet, konfor ve sağlık açısından ciddi kısıtlamalar yaşadığını göstermektedir.

Benzer şekilde **Tek Ebeveyn 9**, kış aylarında evin tamamının soğuk olduğunu, çocukların banyoya girmekte güçlük yaşadıklarını ve üşümemeleri için sobalı odada leğende çocuklarını yıkadığını ifade etmiştir. Katılımcı, sıcak su temin etmek için fiziksel olarak yoğun bir çaba harcadığını ve bel fıtığı gibi sağlık sorunlarının bu süreçte daha da ağırlaştığını dile getirmiştir. Bu ifade, konutun fiziksel yetersizliklerinin doğrudan sağlık üzerinde olumsuz etkiler yarattığını göstermektedir.

Aynı katılımcı (**Tek Ebeveyn 9**), evde kronik rutubet sorunlarının bulunduğunu ve yağmur ya da kar yağışlarında mutfak ve çocuk odalarının su bastığını ifade etmiştir. Bu bulgu, rutubetin yalnızca estetik bir sorun değil, sağlık ve hijyen açısından ciddi riskler taşıdığını göstermektedir.

Konutun fiziksel bütünlüğü açısından da önemli sorunlar mevcuttur. **Tek Ebeveyn 17**, evin duvarlarının dökülmeye başladığını, çatının akmasını önlemek için naylon kullanmak zorunda kaldıklarını ancak bunun yeterli olmadığını ve evin çökmesinden endişe duyduklarını ifade etmiştir. Bu durum, güvenli bir barınma ortamının olmadığını ve can güvenliği açısından ciddi riskler taşıyan koşullarda yaşamın sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır.

Son olarak, **Tek Ebeveyn 8**, yaşadığı konutun çok eski olduğunu ve mevcut fiziksel koşulların iyileştirilemediğini belirtmiştir. Bu ifade, konut stokunun kalitesizliği ve tek ebeveynli ailelerin bu eski, bakım görmemiş evlere mahkûm kalmak zorunda olduklarını göstermektedir.

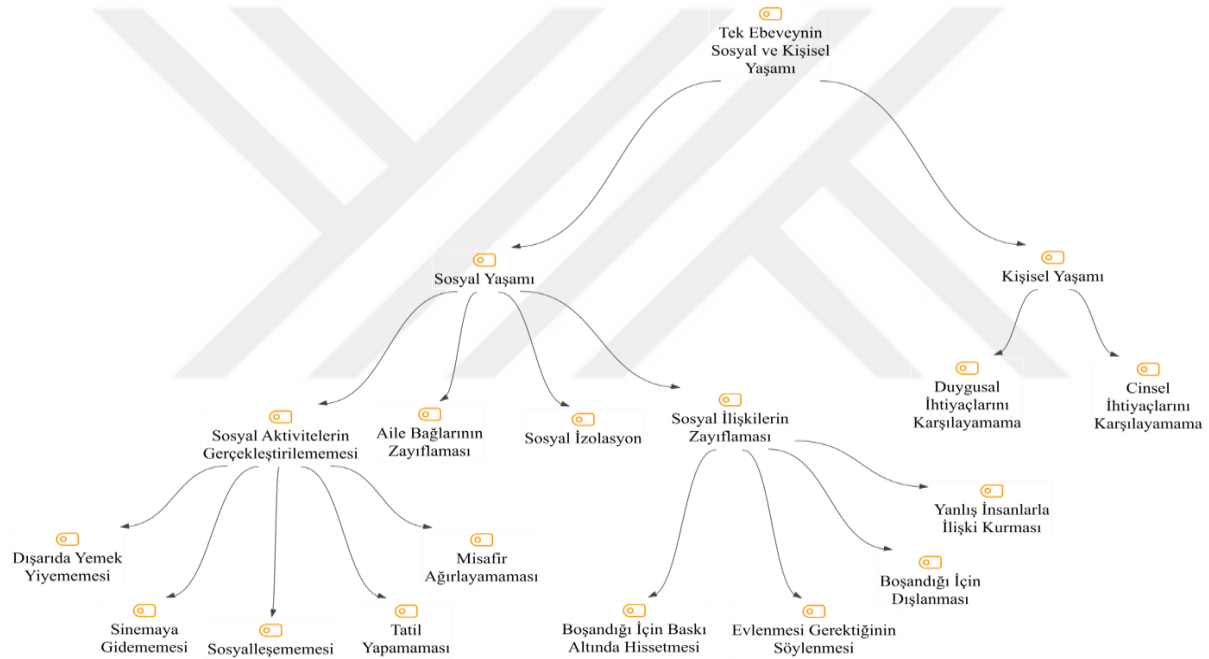
Genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların yaşadıkları olumsuz konut koşulları, yalnızca bireysel maddi yetersizliklerin değil aynı zamanda mezo düzeyde sosyal destek mekanizmalarının eksikliği ve makro düzeyde yapısal barınma politikalarındaki yetersizliklerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Fiziksel barınma ortamlarının uzun süre iyileştirilmemesi, mikro düzeyde tek ebeveynli bireylerin yaşam kalitesini düşürmekte ve bu ailelerin yoksulluk döngüsünden çıkma olasılığını önemli ölçüde azaltmaktadır. Bu durum,

yalnızca bireysel düzeyde değil aynı zamanda sosyal çevre ve kamusal politika alanlarında da müdahale gerekliliğini ortaya koymaktadır.

b. Tek Ebeveynin Sosyal ve Kişisel Yaşamı

Bu temada, tek ebeveyn olan bireylerin sosyal ve kişisel yaşam alanlarında karşılaştıkları sınırlılıklar ve kırılmalıklar ele alınmaktadır. Katılımcı ifadeleri doğrultusunda yapılandırılan bu bölümde, sosyal izolasyon, aile bağlarının zayıflaması, sosyal etkinliklere katılamama gibi dışa dönük sorunların yanı sıra, duygusal ve cinsel ihtiyaçların karşılanamaması gibi içe dönük yoksunluklar da kapsamlı biçimde analiz edilmiştir.

Şekil 9. Katılımcıların tek ebeveynin sosyal ve kişisel yaşamı ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli

Şekil 9, tek ebeveyn olan bireylerin sosyal ve kişisel yaşam deneyimlerinin tematik analiz yoluyla elde edilen kod ağı haritasını sunmaktadır. “Tek Ebeveynin Sosyal ve Kişisel Yaşamı” adlı tema altında yapılandırılan bu kavramsal yapı, bireylerin sosyal ilişkilerdeki zayıflama, kişisel ihtiyaçlarını karşılayamama ve toplumsal baskı gibi çeşitli boyutlarda yaşadıkları sorunları bütüncül bir şekilde göstermektedir.

Tablo 47. Cinsiyetlerine göre katılımcıların tek ebeveynin sosyal ve kişisel yaşamı ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Kadın	Erkek	TOPLAM
▼ Tek Ebeveyn Deneyimi			0
▼ Tek Ebeveynin Sosyal ve Kişisel Yaşamı			0
▼ Sosyal Yaşamı			0
Sosyal İzolasyon	■	■	16
Aile Bağlarının Zayıflaması		■	3
▼ Sosyal İlişkilerin Zayıflaması			0
Boşandığı İçin Baskı Altında Hissetmesi	■	■	3
Boşandığı İçin Dışlanması		■	1
Evlenmesi Gerektiğinin Söylenmesi		■	1
Yanlış İnsanlarla İlişki Kurması		■	1
▼ Sosyal Aktivitelerin Gerçekleştirilememesi			0
Dışarıda Yemek Yiyememesi		■	3
Sosyalleşememesi	■		3
Misafir Ağırlayamaması	■		1
Tatil Yapamaması		■	1
Sinemaya Gidememesi		■	1
▼ Kişisel Yaşamı			0
Duygusal İhtiyaçlarını Karşılayamama		■	6
Cinsel İhtiyaçlarını Karşılayamama		■	2
Σ TOPLAM	14	28	42

Tablo 47, araştırma kapsamında görüşme yapılan kadın ve erkek tek ebeveynlerin sosyal ve kişisel yaşamlarına dair deneyimlerini karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. Kod matrisi, “Tek Ebeveynin Sosyal ve Kişisel Yaşamı” teması altında yapılandırılmış olup, katılımcıların sosyal izolasyon, sosyal ilişkilerdeki zayıflama, toplumsal baskı, kişisel ihtiyaçların karşılanamaması ve sosyal etkinliklere katılamama gibi alanlarda yaşadıkları yoksunlukları cinsiyet temelinde ne sıklıkla dile getirdiklerini göstermektedir.

Tablo 47’den elde edilen veriler, tek ebeveyn olan bireylerin sosyal ve kişisel yaşam deneyimlerinin cinsiyete göre belirgin farklılıklar taşıdığını ortaya koymaktadır. Elde edilen anlatımlar, erkek tek ebeveynlerin sosyal ve kişisel yaşamlarına dair daha fazla sayıda ifade geliştirdiklerini göstermektedir.

Her iki cinsiyet grubunun da ortaklaştığı önemli bir alan “sosyal izolasyon”dur. Kadınlar ve erkekler bu kodla ilgili benzer sıklıkta ifade üretmiş olup, bu durum sosyal çevreden kopmanın her iki grup için de ciddi bir sorun olduğunu göstermektedir.

Kişisel yaşam alanında ise çarpıcı bir cinsiyet farkı göze çarpmaktadır. “Duygusal ihtiyaçlarını karşılayamama” ve “cinsel ihtiyaçlarını karşılayamama” gibi ifadeler yalnızca erkek katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Kadınların bu temalara hiç değinmemiş olması, bu tür ihtiyaçları daha az deneyimledikleri anlamına gelmeyebilir. Aksine, geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde kadınların duygusal ya da cinsel ihtiyaçlarını ifade etmelerinin bastırılması veya ayıplanma korkusu, bu sessizliği açıklayan önemli bir yapısal faktör olabilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, kadın ve erkek tek ebeveynler sosyal ve kişisel yaşam alanlarında ortak yoksunluklar yaşamakla birlikte, bu yoksunlukların biçimi, yoğunluğu ve ifade edilme şekli cinsiyete göre bazı durumlarda seyrilmekte veya yoğunlaşabilmektedir.

Tablo 48. Tek ebeveynli aile yapısına göre katılımcıların tek ebeveynin sosyal ve kişisel yaşamı ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Eşi Vefat Etmiş	Boşanmış	Ayrı Yaşıyor	TOPLAM
▼ Tek Ebeveyn Deneyimi				0
▼ Tek Ebeveynin Sosyal ve Kişisel Yaşamı				0
▼ Sosyal Yaşamı				0
Sosyal İzolasyon	■	■	■	16
Aile Bağlarının Zayıflaması		■		3
▼ Sosyal İlişkilerin Zayıflaması				0
Boşandığı İçin Baskı Altında Hissetmesi		■		3
Boşandığı İçin Dışlanması			■	1
Evlenmesi Gerektiğinin Söylenmesi	■			1
Yanlış İnsanlarla İlişki Kurması		■		1
▼ Sosyal Aktivitelerin Gerçekleştirilememesi				0
Dışarıda Yemek Yiyememesi	■			3
Sosyalleşememesi		■	■	3
Misafir Ağırlayamaması		■		1
Tatil Yapamaması	■			1
Sinemaya Gidememesi	■			1
▼ Kişisel Yaşamı				0
Duygusal İhtiyaçlarını Karşılayamama	■		■	6
Cinsel İhtiyaçlarını Karşılayamama	■	■		2
Σ TOPLAM	16	18	8	42

Tablo 48, tek ebeveyn olan bireylerin sosyal ve kişisel yaşamlarında karşılaştıkları zorlukların medeni durum temelinde nasıl dağıldığını karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. “Tek Ebeveynin Sosyal ve Kişisel Yaşamı” teması altında yapılandırılan bu matris, eşin vefatı, boşanma ya da eşten fiilen ayrı yaşama gibi farklı tek ebeveynlik durumlarının bireylerin sosyal ve kişisel yaşam deneyimlerine nasıl yansıdığını ve bu zorlukların her bir medeni durum grubunda ne sıklıkla dile getirildiğini göstermektedir.

Tablo 48, tek ebeveyn olan bireylerin sosyal ve kişisel yaşamlarında deneyimledikleri kırılگانlıkların medeni duruma göre (eşi vefat etmiş, boşanmış, ayrı yaşayan) nasıl farklılaştığını ortaya koymaktadır. Veriler, özellikle boşanmış bireylerin sosyal ve kişisel yaşamlarındaki sorunları daha yoğun biçimde dile getirdiklerini göstermektedir.

Sosyal izolasyon, tüm gruplarda ortak bir sorun alanı olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, tek ebeveynliğin beraberinde getirdiği yalnızlaşma sürecinin medeni durumdan bağımsız olarak tüm grupları etkilediğini ortaya koymaktadır. Buna karşın, aile bağlarının zayıflaması yalnızca boşanmış bireyler tarafından ifade edilmiştir. Eşi vefat etmiş ya da ayrı yaşayan bireylerin bu temaya hiç değinmemesi, boşanmanın aile içi ilişkilerde daha doğrudan bir kırılmaya neden olduğunu göstermektedir.

Sosyal aktivitelerin gerçekleştirilememesi ise daha çok eşi vefat etmiş bireylerde gözlemlenmiştir. “Dışarıda yemek yiyememe”, “tatil yapamama” ve “sinemaya gidememe” gibi ifadeler, bu grubun sosyal hayattan fiziksel ve duygusal olarak daha fazla çekildiğini ortaya koymaktadır. Bu durum; ileri yaş, eş kaybına bağlı yas süreci, duygusal içe kapanma ya da ekonomik yoksunluk gibi faktörlerle ilişkili olabilir.

Kişisel yaşam başlığı altında yer alan “duygusal ihtiyaçlarını karşılayamama” kodu en çok eşi vefat etmiş bireyler tarafından dile getirilmiş, boşanmış bireylerde ise daha sınırlı şekilde yer almıştır. “Cinsel ihtiyaçlarını karşılayamama” teması ise yalnızca eşi vefat etmiş ve boşanmış bireylerde görülmüş; ayrı yaşayan bireyler bu tür deneyimlere dair herhangi bir ifade sunmamıştır. Bu fark, medeni durumun duygusal ve bireysel yalnızlıkla baş etme biçimlerini etkilediğini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, ayrı yaşayan bireylerin bu tür ihtiyaçlarını dile getirmemesi, bastırma, ifade etmekten çekinme ya da henüz bu deneyimle tam anlamıyla yüzleşmemiş olma olasılığıyla da açıklanabilir.

Sonuç olarak, Tablo 48'deki veriler medeni durumun, tek ebeveynliğin sosyal ve kişisel yaşam üzerindeki etkilerini bazı durumlarda farklılaştırdığını göstermektedir. Boşanmış bireylerde daha çok toplumsal baskı ve ailevi bağların zayıflaması durumu öne çıkarken, eşi vefat etmiş bireyler sosyal hayattan kopma ile duygusal ve cinsel yalnızlık temalarıyla öne çıkmaktadır.

Tek ebeveynlerin "Sosyal Yaşam" alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Önceki hayatım çok daha farklıydı. Hani çekinmeden arkadaşlarımızla görüşebiliyorduk, aile ortamlarına girebiliyorduk. Ama boşandığın zaman hani yeri geliyor arkadaşınla bile görüşmek istemiyorsun. Hani bu durumu sormasından çekiniyorsunuz, utanıyorsunuz. Aslında utanılacak bir durum değil ama insanların önyargıları olur diye ben onlardan geri çekildim bir süre. Aslında arkadaşlarımdan böyle bir tutumu da olmadı ama ilk dönemlerde ben de böyle bir çekinme durumu vardı. Yani aslında amcalarım olsun dayılarım olsun onlar da hep beni destekledi eşimin ailesinin haksız olduğunu biliyorlardı çünkü. Ama işte insan böyle kalabalık ortamlarda yine de kendini farklı hissediyor. Sanki herkes sana bakıyormuş, seni konuşuyormuş, tüm gözler senin üzerindeymiş gibi düşünüyorsun." **(Tek Ebeveyn 16)**

"Tekrardan Mersin'den Bitlis'e geri geldik. O süreçte ben nasıl desem bayağı bir yalnız kaldım, maddi olarak değil de manevi olarak yalnız kaldım. Ben uyuşturucuya düştüm o dönem kendimi yalnız hissettiğimden, herkesin kendine göre bir derdi vardır sonuçta." **(Tek Ebeveyn 4)**

"Dışardan gelen tavırlar mesela, o da beni çok zorladı. Bitlis'te boşanmış kadın olmak zor. Mesela alışveriş yapmak için eski çarşıya gidiyorum çünkü orası daha ucuz birileri senin ne işin var eski çarşıda diyor. Ya ihtiyacım var gitmek zorundayım diyorum ama anlamıyorlar. Bir kadının eski çarşıda tek başına alışveriş yapmasını bile yadırgıyor bazıları. Yani sadece ekonomik zorluklarla karşılaşmıyoruz, insanların bazıları bize baskı yapıyor. O yüzden alışveriş yaparken çok konuşmam sadece bu ne kadar diye sorarım. Pazarlık yapmaya kalkışsam belki de arkamdan neler neler düşünecekler. Düşünün boşanmış bir kadının Bitlis'te yaşadığı zorlukları artık. Hatta tanıdık bir erkek bile selam verse bana, görmezden geliyorum çünkü çevreden birileri görse başka bir şey anlarlar." **(Tek Ebeveyn 10)**

"Şimdi hiçbir yere çıkamıyorum. Kardeşlerim veya babamlar beni ve torunlarının görmek için bize geliyorlar. Ben onlara gidemiyorum mesela. Hem maddi olarak ta gidemem

çocukları alıp bir yere gitmeye kalksam 5 kişinin minibüs parası bile gidiş geliş 100 lirayı geçiyor." (Tek Ebeveyn 12)

Bu alt temada katılımcıların ifadelerinden oluşturulan kodlar yorumlandığında, tek ebeveyn olan bireylerin sosyal yaşamda ciddi izolasyon, dışlanma ve sınırlanma deneyimleri yaşadıkları görülmektedir. Tek ebeveyn olmak, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal düzeyde de bireylerin yaşam alanlarını daraltmakta ve toplumsal katılımı sınırlamaktadır.

Özellikle **Tek Ebeveyn 16**, boşanmanın ardından sosyal çevresinden ve arkadaşlık ilişkilerinden kısmen uzaklaştığını ifade etmiştir. Katılımcı, doğrudan bir dışlanma yaşamamış olsa da boşanma sonrası dönemde kendisini kalabalık ortamlarda rahatsız hissettiğini ve sosyal ilişkilerinde çekingen bir tutum geliştirdiğini dile getirmiştir. Bu ifade, boşanmanın bireyin sosyal yaşamında içsel bir izolasyona yol açabileceğini göstermektedir.

Benzer şekilde, **Tek Ebeveyn 4**, Bitlis'e dönüş sürecinde yaşadığı manevi yalnızlık nedeniyle psikososyal sorunlar yaşadığını, bu yalnızlık hissinin bir dönem madde bağımlılığına yönelmesine neden olduğunu ifade etmiştir. Katılımcının deneyimi, aile bağlarının zayıflamasının ve sosyal destek eksikliğinin bireysel risk davranışlarını tetikleyebileceğini göstermektedir.

Toplumsal önyargılar ise sosyal ilişkilerin zayıflamasına yol açan önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. **Tek Ebeveyn 10**, boşanmış bir kadın olarak Bitlis'te sosyal yaşamda çeşitli damgalamalara maruz kaldığını belirtmiştir. Alışveriş gibi günlük aktivitelerde dahi toplumun olumsuz yargılarıyla karşı karşıya kaldığını ifade eden katılımcı, bu nedenle sosyal etkileşimlerini en aza indirdiğini ve kendisini görünmez kılmaya çalıştığını aktarmıştır. Bu durum, toplumsal normların tek ebeveyn olan bireylerin kamusal alandaki hareketliliğini ciddi şekilde kısıtladığını göstermektedir.

Ekonomik yetersizlikler de sosyal yaşamın daralmasında etkili bir diğer faktör olarak ortaya çıkmaktadır. **Tek Ebeveyn 12**, hem ekonomik nedenlerle hem de ulaşım giderlerini karşılayamadığı için ailesiyle sosyal ziyaretleri gerçekleştiremediğini belirtmiştir. Katılımcı, çocuklarıyla birlikte bir yere gitmenin maliyetinin yüksek olması nedeniyle sosyal aktivitelerden uzak kaldığını ifade etmiştir. Bu durum, maddi yoksunluğun sosyal izolasyonu pekiştiren bir unsur olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, tek ebeveyn olan bireylerin sosyal yaşamları yalnızca bireysel psikososyal süreçlerle değil aynı zamanda mezo düzeyde aile ilişkilerinin zayıflaması ve sosyal çevreyle olan bağların kopmasıyla, ekzo düzeyde ise toplumsal önyargıların ve sosyal normların dışlayıcı etkileriyle de sınırlandırılmaktadır. Sosyal izolasyon, azalan sosyal destek,

ekonomik kısıtlılıklar ve toplumsal etiketlenme bu bireylerin sosyal alandaki görünürlüklerini azaltmakta ve yaşam kalitelerini doğrudan olumsuz etkilemektedir.

Tek ebeveynlerin “Kişisel Yaşam” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Mesela bir bayan var tanıdık onun da eşi vefat etmiş 2 tane çocuğu var biri 10 diğeri 12 yaşında. Bir irtibatımız var konuşuyoruz. O da ben de aynı şeyi düşünüyoruz. Bayan diyor ki ben seninle evlensem kayınbabam çocuklarımı benden alır o yüzden şu an evlenemeyiz diyor. Çocuksuz yaşayamam diyor. Eee, nasıl olacak? Benimle benzer bir durumu var onun da." (Tek Ebeveyn 3)

"Özellikle benim gibi genç yaşta olan bekar babaların hem duygusal anlamda hem de fiziksel anlamda bir hayat arkadaşının olmaması zor bir durum. Bunun eksikliğini hissediyorum tabi. İnsan yol arkadaşıyla dertleşmek ister, oturup iki kelam etmek ister, diğer anlamda da (cinsel ihtiyaçlar) ihtiyaçlarını karşılamak ister. İnsanın bazı meseleleri hayat arkadaşıyla konuşması başka, arkadaş veya ailesi ile konuşması başka. Ben eşimle yaptığımız muhabbetleri çok özliyorum mesela. İnsan işten geldiğinde güler bir yüz ister, sıcak bir aş ister veya eşiyle bir yerlerde oturup çay içip muhabbet etmek ister. Bunu anne, baba, kardeş veya arkadaşla yapmak aynı şekilde sana hissettirmiyor. Bir erkeğin işten geldikten sonra eşiyle ve çocuklarıyla güzel zaman geçirmesi o günün yorgunluğunu üzerinden atmasını da sağlar." (Tek Ebeveyn 5)

Bu alt temada katılımcıların ifadelerinden oluşturulan kodlar yorumlandığında, tek ebeveyn olan bireylerin kişisel yaşamlarında özellikle duygusal ve cinsel ihtiyaçlarını karşılamada çeşitli güçlüklerle karşılaştıkları görülmektedir. Tek ebeveyn olmak, yalnızca çocukların bakım sorumluluğunu yalnız başına üstlenmek değil; aynı zamanda bireyin kendi temel duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarının da sıklıkla göz ardı edilmesi anlamına gelmektedir.

Özellikle **Tek Ebeveyn 3**, duygusal ihtiyaçların karşılanamaması bağlamında, evlenme niyetinde olduğu bir kadınla yaşadığı zorlukları dile getirmiştir. Katılımcı, karşısındaki bireyin çocuklarının velayetini kaybetme korkusu nedeniyle evlilikten kaçındığını belirtmiş; bu durumun kendisini yalnızlık içinde bıraktığını ifade etmiştir. Bu örnek, iki farklı cinsiyette olan tek ebeveynlerin duygusal ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yeniden evlilik gibi hem dini hem de hukuki açıdan meşru bir kararı bile ataerkil yapı nedeniyle gerçekleştiremediklerini göstermektedir.

Benzer şekilde, **Tek Ebeveyn 5**, hem duygusal hem de cinsel ihtiyaçların karşılanamamasının bireysel yaşam kalitesi üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulamıştır.

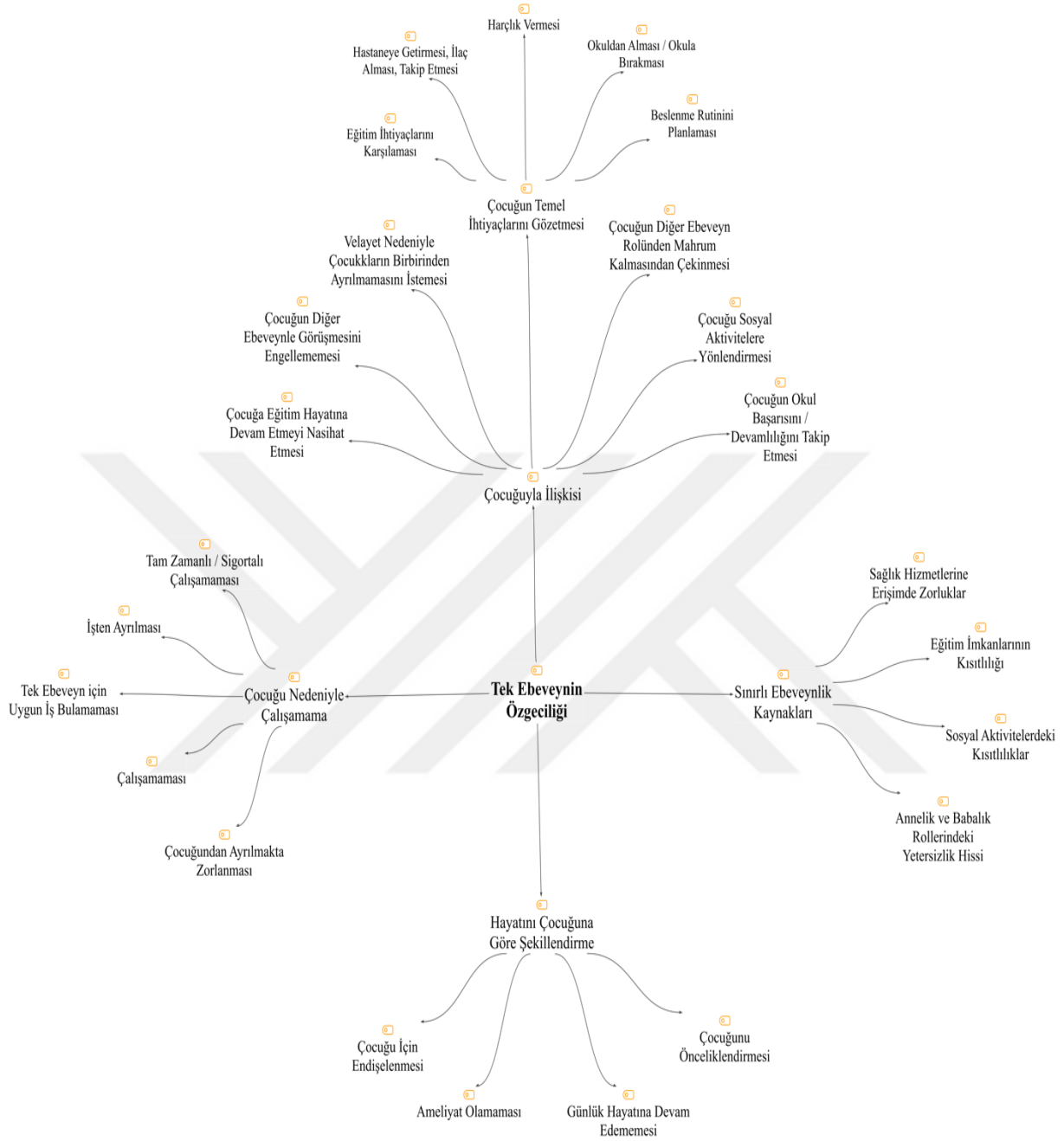
Katılımcı, eşinin kaybı sonrası yalnızlık duygusunun derinleştiğini, bir hayat arkadaşı ile paylaşımında bulunamamanın duygusal anlamda büyük bir boşluk yarattığını ve bu durumun cinsel ihtiyaçlarla birlikte daha da zorlayıcı hale geldiğini belirtmiştir. İfade edilen bu deneyim, bireyin yalnızca fiziksel yakınlık değil, aynı zamanda duygusal paylaşım ve destek arayışında da ciddi bir eksiklik yaşadığını ortaya koymaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, tek ebeveyn olan bireylerin kişisel yaşamlarında yaşadıkları güçlükler, onların psikososyal iyilik halleri üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Duygusal ve cinsel ihtiyaçların karşılanamaması, bireylerin yaşam doyumunu ve psikolojik dayanıklılıklarını azaltmakta; sosyal destek eksikliğiyle birleştiğinde ise bireysel refahın daha da kırılgan hale gelmesine yol açmaktadır.

c. Tek Ebeveyn Özgeciliği

Bu temada, tek ebeveyn olan bireylerin yaşamlarını çocuklarının ihtiyaçlarına göre yeniden yapılandırma biçimleri ve bu süreçte karşılaştıkları özgün zorluklar ele alınmıştır. Katılımcı ifadeleri doğrultusunda, hem çocuğa yönelik sorumlulukların nasıl şekillendiği hem de bu sorumlulukların istihdam, sağlık, eğitim, sosyal ilişkiler ve gündelik yaşam üzerindeki yansımaları detaylandırılmış, tek ebeveynliğin kendine özgü yükleri görünür kılınmıştır.

Şekil 10. Katılımcıların ebeveyn özgeciliği ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli

Şekil 10, tek ebeveyn olan bireylerin ebeveynlik pratiklerinde özveri, fedakârlık ve yapısal kısıtlar altında üstlendikleri çok yönlü sorumlulukları tematik analiz yöntemiyle ortaya koyan kavramsal bir kod ağı haritasını sunmaktadır. “Tek Ebeveynin Özgeciliği” teması altında yapılandırılan bu tematik yapı, bireyin yaşamını çocuğun ihtiyaçlarına göre yeniden kurgulamak zorunda kalışını, çocukla ilişkide karşılaşılan zorlukları, iş yaşamı ve zaman yönetimi bağlamında yaşanan kısıtlılıkları ve sınırlı ebeveynlik kaynaklarının yol açtığı yetersizlik hissini ortaya koymaktadır.

Tablo 49. Cinsiyetlerine göre katılımcıların ebeveyn özgeciliği ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Kadın	Erkek	TOPLAM
▼ Ebeveyn Özgeciliği			0
▼ Sınırlı Ebeveynlik Kaynakları			0
Eğitim İmkanlarının Kısıtlılığı	■		5
Sosyal Aktivitelerdeki Kısıtlılıklar	■	■	4
Annelik ve Babalık Rollerindeki Yetersizlik Hissi	■	■	3
Sağlık Hizmetlerine Erişimde Zorluklar	■	■	3
▼ Hayatını Çocuğuna Göre Şekillendirme			0
Günlük Hayatına Devam Edememesi	■	■	9
Çocuğu İçin Endişelenmesi	■	■	7
Çocuğunu Önceliklendirmesi		■	5
Ameliyat Olamaması	■		1
▼ Çocuğu Nedeniyle Çalışamama			0
İşten Ayrılması	■	■	10
Tam Zamanlı / Sigortalı Çalışamaması	■	■	8
Çalışamaması	■	■	4
Tek Ebeveyn için Uygun İş Bulamaması	■	■	3
Çocuğundan Ayrılmakta Zorlanması	■		1
▼ Çocuğuyla İlişkisi			0
▼ Çocuğun Temel İhtiyaçlarını Gözetmesi			0
Eğitim İhtiyaçlarını Karşılama		■	4
Hastaneye Getirmesi, İlaç Alması, Takip Etmesi	■	■	4
Okuldan Alması / Okula Bırakması	■		1
Harçlık Vermesi	■	■	3
Beslenme Rutinini Planlaması		■	1
Çocuğa Eğitim Hayatına Devam Etmeyi Nasihat Etmesi	■	■	10
Çocuğun Okul Başarısını / Devamlılığını Takip Etmesi	■	■	6
Çocuğun Diğer Ebeveynle Görüşmesini Engellememesi	■	■	3
Çocuğun Diğer Ebeveyn Rolünden Mahrum Kalmasından Çekinmesi	■	■	2
Velayet Nedeniyle Çocukların Birbirinden Ayrılmamasını İstemesi		■	2
Çocuğu Sosyal Aktivitelere Yönlendirmesi	■		2
Σ TOPLAM	56	45	101

Tablo 49, tek ebeveyn olan kadın ve erkek katılımcıların özgecil ebeveynlik pratiklerine ilişkin deneyimlerini tematik analiz yoluyla elde edilen kodların sembol büyüklüğüne göre sunmaktadır. “Ebeveyn Özgeciliği” teması altında yapılandırılan bu matris, katılımcıların sınırlı ebeveynlik kaynaklarına sahip olmaları, yaşamlarını çocuk merkezli olarak düzenlemeleri, çalışma hayatında karşılaştıkları kısıtlılıklar ve çocukla kurdukları ilişkide yaşadıkları zorlukları cinsiyet temelinde ne sıklıkla dile getirdiklerini karşılaştırmalı olarak göstermektedir.

Tablo 49 incelendiğinde kadın katılımcılardan gelen anlatımların erkek katılımcılardan biraz daha fazla olduğu görülmekle birlikte, her iki grubun da genel olarak benzer sorumluluklar üstlendiği anlaşılmaktadır.

Her iki cinsiyetin de ortaklaştığı temel alan, çocuk bakım sorumluluğunun istihdamla çakışmasıdır. “İşten ayrılma” kodu kadınlar ve erkekler tarafından benzer sıklıkta dile getirilirken, “tam zamanlı/sigortalı çalışamama” kadınlarda daha yoğun bir şekilde vurgulanmıştır. Bu bulgu, tek ebeveynliğin (özellikle küçük çocukların varlığında) çalışma yaşamını sekteye uğrattığını göstermektedir.

“Günlük hayata devam edememe” ve “çocuğu için endişelenme” gibi bakım emeğiyle doğrudan ilişkili temalar, kadın katılımcılar tarafından erkeklere kıyasla daha sık ifade edilmiştir. Bu durum, kadın tek ebeveynlerin çocuk bakımını önceliklendirme eğilimlerinin daha yüksek olduğunu ve kendi yaşamlarını ikinci plana atmaya daha meyilli olduklarını düşündürmektedir.

Öte yandan erkek katılımcılar bazı alanlarda bu alt temaları daha yoğun biçimde dile getirmiştir. Özellikle “duygusal bütünlüğünün korunması”na ilişkin tema erkek katılımcılar arasında daha belirgin biçimde öne çıkmıştır. Ayrıca “eğitim ihtiyaçlarını karşılama” alt teması da sadece erkek katılımcıların ifadelerinden üretilmiştir. Bu durum, erkek tek ebeveynlerin çocuklarının toplumsal ve akademik gelişimini desteklemeye dönük sorumlulukları daha doğrudan ifade ettiklerini düşündürmektedir.

Çocuğun temel ihtiyaçlarının gözetilmesi, her iki cinsiyet tarafından da sıkça vurgulanmıştır. “Eğitim ihtiyaçlarını karşılama”, “ilaç alma/hastaneye götürme”, “okul takibi” ve “harçlık verme” gibi kodlar, kadınlar ve erkekler arasında farklılaşsa da bakım verme açısından ortak pratiklere işaret etmektedir. Bu ortaklık, tek ebeveynlerin çocuklarının fiziksel, akademik ve duygusal gelişimini önemseyen benzer yaklaşımlar sergilediğini göstermektedir.

Sonuç olarak, Tablo 49, tek ebeveyn özgeciliğinin kadın ve erkek katılımcılar arasında farklı biçimlerde de olsa ortak bir tutum olarak varlığını koruduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular, kadınların daha çok bakım yükü üzerinden, erkeklerin ise yönlendirici, koruyucu ve telkin edici ebeveynlik rolleri aracılığıyla bu özgeci tutumları inşa ettiklerini düşündürmektedir.

Tablo 50. Tek ebeveynli aile yapısına göre katılımcıların ebeveyn özgeciliği ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Eşi Vefat Etmiş	Boşanmış	Ayrı Yaşıyor	TOPLAM
▼ Ebeveyn Özgeciliği				0
▼ Sınırlı Ebeveynlik Kaynakları				0
Eğitim İmkânlarının Kısıtlılığı		■	■	5
Sosyal Aktivitelerdeki Kısıtlılıklar	■	■		4
Annelik ve Babalık Rollerindeki Yetersizlik Hissi	■	■		3
Sağlık Hizmetlerine Erişimde Zorluklar	■		■	3
▼ Hayatını Çocuğuna Göre Şekillendirme				0
Günlük Hayatına Devam Edememesi	■	■	■	9
Çocuğu İçin Endişelenmesi	■	■	■	7
Çocuğunu Önceliklendirmesi	■	■	■	5
Ameliyat Olamaması			■	1
▼ Çocuğu Nedeniyle Çalışamama				0
İşten Ayrılması	■	■	■	10
Tam Zamanlı / Sigortalı Çalışamaması	■	■	■	8
Çalışamaması	■	■	■	4
Tek Ebeveyn için Uygun İş Bulamaması	■	■	■	3
Çocuğundan Ayrılmakta Zorlanması		■		1
▼ Çocuğuyla İlişkisi				0
▼ Çocuğun Temel İhtiyaçlarını Gözetmesi				0
Eğitim İhtiyaçlarını Karşılması	■			4
Hastaneye Getirmesi, İlaç Alması, Takip Etmesi	■	■	■	4
Okuldan Alması / Okula Bırakması		■		1
Harçlık Vermesi	■	■		3
Beslenme Rutinini Planlaması		■		1
Çocuğa Eğitim Hayatına Devam Etmeyi Nasihat Etmesi	■	■	■	10
Çocuğun Okul Başarısını / Devamlılığını Takip Etmesi	■	■	■	6
Çocuğun Diğer Ebeveynle Görüşmesini Engellememesi		■		3
Çocuğun Diğer Ebeveyn Rolünden Mahrum Kalmasından Çekinmesi		■		2
Velayet Nedeniyle Çocukların Birbirinden Ayrılmamasını İstemesi		■		2
Çocuğu Sosyal Aktivitelere Yönlendirmesi		■		2
Σ TOPLAM	34	47	20	101

Tablo 50, tek ebeveyn olan bireylerin yaşamlarını şekillendiren özgecil ebeveynlik pratiklerini medeni durumları bağlamında karşılaştırmalı biçimde sunmaktadır. “Ebeveyn Özgeciliği” teması altında yapılandırılan bu matris, bireylerin sınırlı ebeveynlik kaynaklarına sahip olmaları, çocuğa göre şekillenen yaşam pratikleri, çocuk nedeniyle çalışamama durumları ve çocukla ilişkide yaşanan güçlükleri, eşin vefatı, boşanma ya da fiilen ayrı yaşama durumlarına göre ne sıklıkla dile getirdiklerini göstermektedir.

İlk alt tema olan “Sınırlı Ebeveynlik Kaynakları”, tek ebeveynlerin eğitim, sosyal hayat, ebeveynlik rolleri ve sağlık hizmetlerine erişim gibi temel kaynaklara ulaşmakta yaşadığı zorlukları kapsamaktadır. Bu tema altında en çok vurgulanan durum “Eğitim İmkânlarının Kısıtlılığı” olmuştur. Özellikle boşanmış ve ayrı yaşayan bireyler bu konuda öne çıkmıştır. Bu bulgular, çocukların eğitimiyle ilgili yükün büyük ölçüde tek ebeveynler tarafından üstlenildiğini ve maddi sıkıntılarla iç içe geçtiğinde farklı psikolojik ve sosyal dezavantajlara

dönüştüğünü göstermektedir. “Eğitim İmkânlarının Kısıtlılığı” ise daha çok boşanmış bireyler tarafından dile getirilmiş, onları ayrı yaşayan bireyler takip etmiştir.

İkinci alt tema olan “Hayatın Çocuğa Göre Şekillendirilmesi”, tek ebeveynin kendi yaşamını çocuğun ihtiyaçlarına göre dönüştürmesini ifade etmektedir. Bu tema kapsamında en fazla dile getirilen ifade “Günlük Hayatına Devam Edememesi” olmuştur. Bu ifade hem eşi vefat etmiş hem de boşanmış bireyler tarafından yoğun olarak vurgulanmış, ayrı yaşayan bireylerde ise daha az oranda görülmüştür. Bu durum, günlük yaşamın çocukların ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmek zorunda kalındığını ve bireyin kendi temel yaşamsal akışını sürdüremediğini göstermektedir. “Çocuğu İçin Endişelenme” kodu da yine çoğunlukla eşi vefat etmiş ve boşanmış bireyler tarafından dile getirilmiş, ayrı yaşayan bireylerde ise daha seyrek görülmüştür. Bu bulgu, tek ebeveynlerin ekonomik, duygusal ya da sosyal yüklerinin doğrudan çocuklarına yansıdığını ve çocuklarının geleceği konusunda yoğun bir kaygı taşıdıklarını göstermektedir. “Çocuğun Önceliklendirilmesi” kodu ise en çok boşanmış bireyler tarafından ifade edilmiş, diğer iki grupta ise daha sınırlı sayıda dile getirilmiştir. Bu ifade, ebeveynlerin kendi ihtiyaç ve isteklerinden feragat ederek yaşam önceliklerini çocuklarının gereksinimlerine göre şekillendirdiklerini göstermektedir. Son olarak yalnızca tek bir katılımcı tarafından dile getirilen “Ameliyat Olamaması” kodu, ciddi sağlık ihtiyaçlarının bile çocuğun bakım sorumluluğu nedeniyle ertelenebildiğini ve çocuk önceliğinin hayati düzeyde bir özveriye dönüşebildiğini göstermektedir.

Üçüncü alt tema olan “Çocuğu Nedeniyle Çalışamama”, istihdamın çocuk bakım sorumluluğu nedeniyle sekteye uğramasını konu edinmektedir. Bu tema kapsamında en sık dile getirilen ifade “İşten Ayrılması” olmuştur. Bu durum en çok eşi vefat etmiş bireyler tarafından dile getirilmiş; onları ayrı yaşayan ve boşanmış bireyler takip etmiştir. Bu bulgu, çocuğun bakım sorumluluğunun özellikle dul bireylerde istihdamdan çekilme sonucunu doğurduğunu göstermektedir. “Tam Zamanlı / Sigortalı Çalışamaması” kodu ise tüm gruplarda benzer sıklıkta ifade edilmiş ve medeni durumdan bağımsız olarak tek ebeveynlerin güvenceli, sürekli ve düzenli işlerde çalışmakta zorlandıklarını göstermiştir. Bu durum, istihdamda yapısal kırılamlık yaşandığını ortaya koymaktadır.

Dördüncü ve son alt tema olan “Çocuğuyla İlişkisi”, tek ebeveyn olan bireylerin çocuklarının günlük yaşamına, eğitsel süreçlerine ve sosyal gelişimlerine dair kurdukları çok yönlü ilişki biçimlerini kapsamaktadır. Bu tema altında yer alan ifadeler, ebeveynin çocuklarına

yalnızca duygusal değil; aynı zamanda maddi, fiziksel ve yönlendirici destek sunduğunu göstermektedir.

Alt tema kapsamında en sık ifade edilen grup, “Çocuğun Temel İhtiyaçlarının Gözetilmesi” başlığı altında toplanan kodlardan oluşmaktadır. Bu kodlar, çocukların eğitsel, sağlıkla ilgili ve gündelik ihtiyaçlarının ebeveyn tarafından karşılandığını ortaya koymaktadır. Eğitsel yönlendirme bağlamında öne çıkan kodlardan biri olan “Çocuğun Eğitim Hayatına Devam Etmeyi Nasihat Etmesi”, oldukça yüksek sayıda dile getirilmiştir. Bu bulgu, ebeveynlerin eğitimi bir çıkış alanı olarak gördüklerini ve çocuklarını bu yönde teşvik etmeye çalıştıklarını göstermektedir. Benzer biçimde, “Okul Başarısını / Devamlılığını Takip Etmesi” kodu da üç medeni durum grubunda da eşit düzeyde ifade edilmiştir. Bu durum, eğitsel sürecin takibinin tüm gruplarda ortak bir ebeveynlik sorumluluğu olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla “Çocuğuyla İlişkisi” alt teması, tek ebeveyn olan bireylerin çocuklarının yaşamını yönlendirme, izleme ve destekleme sorumluluğunu çok boyutlu biçimde üstlendiklerini göstermektedir. Çocuğun temel ihtiyaçlarını karşılama, eğitsel sürece eşlik etme ve duygusal güvenliği sağlama yönündeki bu yaklaşım, medeni duruma bağlı olarak farklı biçimlerde ortaya çıksa da, çocuk merkezli tutumun tüm gruplarda ortaklaştığı görülmektedir.

Sonuç olarak, Tablo 50’de yer alan veriler, tek ebeveynlerin özgecilik temelinde kendi ihtiyaçlarını sistemli biçimde geri plana ittiğini ortaya koymaktadır. Bu bulgular, tek ebeveynli yaşam biçiminin, medeni durum fark etmeksizin özgeciliği zorunlu kıldığını; ancak bu özgeciliğin biçimi ve yoğunluğunun medeni durumlara göre bazı farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Tek ebeveynlerin “Sınırlı Ebeveynlik Kaynakları” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Seneye sınava girecek bütün arkadaşları dershaneye kaydolmuş. Oğlum da gidip dershaneye gidip fiyatları sormuş. Geldi bana dedi ki anne ben sordum eğer peşin verirsek 30 bin lira, eğer taksitli olursa 40 bin lira dedi. Ben de ona oğlum yaza kadar bakalım biraz para toplayabilirsek seni gönderirim dedim. Bazen de test kitapları istiyor öğretmeni bazılarını alıyorum ama bazılarını alamıyorum. Bir test kitabı 600 lira olmuş, çocukta istiyor alsam hepsini çözer ama hepsini alacak gücüm yok." (Tek Ebeveyn 11)

" Kızım liseye gidiyor, öğlenleri eve gelemiyor, günlük ona biraz harçlık vermem gerekiyor ama veremiyorum. Servis ücretleri de pahalı, o yüzden kızım okula yürüyerek gidiyor. Yaklaşık 40 dakika yürüyor hem giderken hem de gelirken. O yüzden öğlen yemeğine de

gelemiyor, çünkü öğlen arası gelse derse yetişemez. Daha çok evde yaptığım poğaça, börek veya ekmek arası bir şeyler götürüyor kendisiyle. Tabi artık ergenliğe de girdi arkadaşlarına özeniyor. Evden bir şey götürmek yerine kantinden ne bileyim bir tost, bir köfte almak istiyor. Bazen param olunca veriyorum ama bir tost 80 lira olmuş her zaman öyle bir para veremem ona. Bazen kızıyor bu yüzden aramız bozuluyor." (Tek Ebeveyn 12)

"Mesela ayda bir kez dahi olsa çocuklarımı bir lokantaya götürüp onlara bir yemek yedirebilmek isterdim ama yapamıyorum. Veya bir sosyal aktivite gerçekleştirmek istesek, çocuklar sinemaya gitmek istedi geçenlerde götüremedim. Bu sizi psikolojik olarak çökertiyor. Çevrenizde ailece lokantaya gidenleri gördüğünüzde veya gezmeye çıkanları gördüğünüzde üzülüyorsunuz. Ben niye çocuklarıma bu imkanları sağlayamıyorum diye kendine soruyor insan ister istemez." (Tek Ebeveyn 5)

"Yani geçenlerde kızım ara tatilde gelmek istiyordu, ben de gel kızım dedim. Sonra aradı beni "anne ben en iyisi gelmeyeyim bu ara tatilde eve, zaten kısa bir ara var vizelerden sonra, en iyisi mi geliş-gidiş yol paramı harçlık olarak bana gönder bir de yol parası için masraf yapmayalım" dedi. Bunu defalarca yaşadık." (Tek Ebeveyn 8)

"Çocuklar ev yemeğine alıştıkları için sefertasıyla gelen yemekleri yiyemiyorlar. Bazen ben dahi yiyemiyorum. Bazen eve kurban eti gönderiyor komşular dolaba koyuyoruz ama eti pişirmeyi bilen yok. Ya da köyden kuru bakla fasulye falan geliyor öyle evde kalıyor bozuluyordu. Sonraları köyden gelen kuru gıdaları bozulmasın diye durumu olmayan başka ailelere dağıtmaya başladım. Çünkü evde yemek yapabilen yok." (Tek Ebeveyn 3)

"Yalnız bir anne olmak gerçekten çok zor. Dediğim gibi çocuğunuza bir anne olmak kolay ama baba rolünü de oynamak biraz zor oluyor. Yani baba rollünde kendimi çok eksik hissediyorum." (Tek Ebeveyn 16)

"Sağlık bakımından masraflar bizi zorluyor, oğlumun tedavisi Diyarbakır'da yol, konaklama ve ilaç masrafları oldukça fazla. Zaten her gittiğimizde en az 15gün kalıyoruz. Gurbet elde adım başı masraf anlayacağınız." (Tek Ebeveyn 2)

Eğitim imkânlarının kısıtlılığı, bu temada öne çıkan en temel sorun alanlarından biridir. **Tek Ebeveyn 11**, çocuğunun dershaneye gidebilmesi için yeterli maddi kaynağa sahip olmadığını, sınav sürecine destek olabilmek amacıyla test kitaplarının bir kısmını alabilse de tamamını karşılayamadığını dile getirmiştir. Eğitim materyallerinin ulaşılabilir fiyatlara çıkması, ebeveynin hem çocuğuna karşı yetersizlik hissi yaşamasına hem de eğitimi bir fırsat olmaktan çok bir ayrıcalık haline getirmesine neden olmaktadır. Benzer şekilde, **Tek Ebeveyn 12**, kızının okul servis ücretini karşılayamadığı için her gün 40 dakikalık bir yürüyüş yapmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Öğlen eve gelip yemek yeme imkânı olmayan çocuk, annesinin

hazırladığı ev yiyeceklerini yanında götürmektedir. Ancak ergenlik çağındaki bir genç olarak yaşlılarına özenen kız çocuğunun, kantinden tost almak istemesi ekonomik sebeplerle her zaman mümkün olmamakta; bu durum zaman zaman anne-kız ilişkisinde gerginliğe yol açmaktadır.

Sosyal aktivitelerdeki kısıtlılıklar da bu alt temada dikkat çeken bir başka boyuttur. **Tek Ebeveyn 5**, çocuklarını lokantaya götürememekten veya sinemaya götürememekten duyduğu psikolojik yükü ifade etmiş, diğer ailelerin sosyal etkinliklerini gördüğünde kendi yetersizliğini daha derinden hissettiğini belirtmiştir. Sosyal katılımın ekonomik imkânsızlıklar nedeniyle mümkün olamaması, yalnızca çocuklar için değil, ebeveynin kendisi için de duygusal bir çöküntüye neden olmaktadır. **Tek Ebeveyn 8**'in ifadesi ise, üniversitede okuyan çocuğuyla fiziksel olarak görüşememe durumu üzerinden örneklenmektedir. Kızının eve gelip gitmesi yerine yol parasının harçlık olarak gönderilmesini tercih etmesi, ekonomik sıkıntıların aile içi bağları da nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaktadır.

Annelik ve babalık rollerinde yaşanan yetersizlik hissi, bu alt temanın duygusal derinliğini güçlendiren bir başka alandır. **Tek Ebeveyn 3**, evde yemek yapabilen kimse olmadığı için kurban etinin ya da köyden gelen kuru gıdaların bozulduğunu ve bunların başka ailelere verildiğini ifade etmiştir. Bu durum, yalnızca maddi değil, pratik yaşam becerileri açısından da bir eksiklik hissini ortaya koymaktadır. **Tek Ebeveyn 16** ise anne ve baba rolünü aynı anda üstlenmek zorunda kalmanın getirdiği zorlanmayı açıkça dile getirmiştir. Anne olmanın daha doğal olduğunu vurgulayan katılımcı, baba rolünde kendisini eksik ve yetersiz hissettiğini belirtmiştir. Bu ifade, toplumsal cinsiyet rollerinin tek ebeveynlik bağlamında bireyin üzerinde nasıl bir içsel baskı yarattığını gözler önüne sermektedir.

Sağlık hizmetlerine erişim konusunda da önemli zorluklar yaşandığı görülmektedir. **Tek Ebeveyn 2**, oğlunun tedavisi için Diyarbakır'a gitmek zorunda kaldığını, her gidişte en az 15 gün şehir dışında kaldıklarını ve bu sürecin yol, konaklama ve ilaç giderleri nedeniyle ciddi bir mali külfet yarattığını ifade etmiştir. Bu ifade, sağlık sistemine erişimin mekânsal, ekonomik ve zamansal engellerle örülü olduğunu ve bu durumun özellikle tek ebeveynli ailelerde daha görünür hale geldiğini göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, “Sınırlı Ebeveynlik Kaynakları” alt temasından elde edilen bulgular, tek ebeveynlerin mikro düzeyde ebeveynlik kapasitelerinin sorgulandığı, bireysel sınırlarının zorlandığı ve ekzo düzeyde toplumsal beklentilerle sürekli çatışma hâlinde oldukları bir mücadele içinde yer aldıklarını göstermektedir. Özellikle anne ve baba rollerini aynı anda üstlenme zorunluluğu bireyde kalıcı bir yetersizlik duygusu oluşturmakta, bu da ebeveynliğin görünmeyen duygusal yükünü derinleştirmektedir. Sınırlı ebeveynlik kaynakları

yalnızca çocuğun yaşamını değil aynı zamanda ebeveynin özsaygısını, aidiyet duygusunu ve yaşam doyumunu da doğrudan etkilemektedir.

Tek ebeveynlerin “Hayatını Çocuğuna Göre Şekillendirme” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Mesela ben burada hayvanların başındayım onlar evde yalnızlar şimdi. Ne yiyorlar, ne içiyorlar, aklım hep onlarda." (Tek Ebeveyn 3)

"Mesela ben çalıştığım her dönemde çocuklarım travma yaşadı. Ben ilk boşandığım zaman 2 yıl lokantada bulaşıkçılık yaptım. Lokanta olduğu için tatili yoktu, ben çocuklarımı çocuklarımda beni göremedi. Ve bu bir travma oldu çocuklarda. Ve ben 17 saat bulaşık yıkadım, çok zor şartlardı adeta tükenmişlik sendromu yaşadım. O kadar ağır geldi ki bize. Çünkü eve geliyorum saat gece 1 olmuş. Onlar uyumuş, ben saat 7 de tekrar işe gidiyorum. Yani gün içinde ne yaşadılar hiç bilmiyorum." (Tek Ebeveyn 8)

"Yine yaşadığım bir olayı anlatayım bir gün temizliğe gittim bir eve. Çocukları eve bıraktım ara verdiğimizde ev sahibi kadın hayırdır ne düşünüyorsun öyle dedi. Bende çocuklar evde onlara acıırsanız makarna var ısıtıp yiyin dedim ama, tüpü açık bırakmalarından korkuyorum, o aklıma geldi onu düşünüyorum dedim. Sonra kadın eşini aradı beni eve bıraktırdı. Ben ona işi bitirip sonra gitmeyi teklif ettim fakat kabul etmedi. Sağ olsun paramı da tam verdi. Böyle şeyler yaşadım. Yani her insan böyle yapmaz zaten yapmadığı için de bırakmak durumunda kaldım. Yani kafam da bunca düşünce varken kendimi işe de veremiyordum. Bir gün cam silerken aklım çocuklarımda olduğu için neredeyse aşağı düşecektim. O gün karar verdim çalışmamaya." (Tek Ebeveyn 10)

"Birini bırakıp başka yere gidemiyorum. Sürekli başlarında olmam gerekiyor. Mesela geçen çocuğuma hastanede 10 gün yatış verdiler, sadece 2 kere görmeye gidebildim yanında kalamadım. Aklım hep ondaydı hep ağladım. Yanında 10 gün boyunca annem vardı sağ olsun. Hastaneye gitsem aklım evde kalacak eve gelsem aklım hasta çocuğumda. Babaları burada olsaydı en azından gönül rahatlığıyla gidip çocuğumla ilgilenirdim hastanede." (Tek Ebeveyn 12)

"Kışın zaten küçük kızımı ben okula götürüp getiriyorum. Tek başına gitmesinden korkuyorum. Kaldırım falan da yok çocuk kendi okula gitsin. (Tek Ebeveyn 13)

"Boşanmanın ardından beni en çok zorlayan şey “acaba çocuklarıma yetebilecek miyim, onlara iyi bir ebeveynlik yapabilecek miyim ?” sorusuydu." (Tek Ebeveyn 1)

"İlk etapta insan kendini düşünemiyor, ben daha çok çocuklarımla bu durumu nasıl en az zararla atlatacaklarını düşündüm, bütün çabam onlara yönelikti. Aman üzülmesinler aman annelerinin eksikliğini hissettirmeyeyim tek gayem." (Tek Ebeveyn 5)

"Benim tek derdim oğlumun geleceği, işi gücü yok, engeli var kimseyle de evlendiremem. Ben öldüğümde ortalığa düşmesinden, perişan olmasından korkuyorum. Eğer bir işi olsaydı evlendirirdim en azından ilerde karısı çocukları ona bakardı. Ama işi yok ki, şimdi evlendirsem elin kızını da ateşe atacağım. Gece gündüz, oğluma ilerde ne olacağını düşünüyorum, uykularım kaçıyor bu dertten." **(Tek Ebeveyn 6)**

"Ney yazık ki öyle gibi görünüyor. Yani ben çocuklarım da benim durumuma düşmesin diye çabalıyorum. Zaten sürekli çocukların durumu ne olacak diye düşünmekten psikolojim bozulmuş. Dersleri biraz kötüye gitse hemen endişeleniyorum, ben yine nerede hata yaptım diye kendime soruyorum." **(Tek Ebeveyn 7)**

"Babasızlık çok zor hocam. 15 yaşında kızım var, çevre çok kötü olmuş, korkuyorum başına bir şeyler gelir diye. İnsanlar destek olsa da akşam olunca herkes evine gider. Hiç kimse bir yetime kendi evladına sahip çıktığı kadar sahip çıkmaz. Ben kendimden biliyorum." **(Tek Ebeveyn 13)**

"Yalnız bir baba olmak Bitlis şartlarında çok alışılmadık bir durum. Zaten velayet genelde anneye veriliyor. Yalnız bir baba olmak gerçekten her yönden çok zor bir durum. Bir kere kendinizi tamamen unutuyorsunuz. Çocuklarınızın geleceği daha önemli oluyor, onların geleceğini kurtarmanın derdine düşüyorsunuz, imkânlar dâhilinde tabi." **(Tek Ebeveyn 1)**

"Mesela ben şuan yaşadığımı hissetmiyorum, sadece nefes alıp veriyorum. Onu da çocuklarım için yapıyorum." **(Tek Ebeveyn 2)**

"Evet, düşünüyorum ama çocuklar bu durumdan olumsuz etkilenir diye erteliyorum. Çünkü onlar yeniden evlenmemi istemiyorlar. O yüzden şimdilik, en azından çocuklarımdan hepsi üniversiteye gidene kadar evliliği hayatımdan çıkardım. Çünkü bu şekilde yalnız yapamıyorum. 60-70 yaşında insanlar bile yalnızlıktan dolayı yeniden evleniyor benim ise hala yaşımda 45, insan yanında özellikle yaşlılıkta bir hayat arkadaşı istiyor. Sonuçta çocuklarımda bir gün evlenip gidecekler." **(Tek Ebeveyn 3)**

"Hocam bende kitle var, 6 santimdi şimdi 8 santim olmuş ameliyat olamadığım için büyüyor. Ve ben bu ameliyatı olamıyorum hem çocuklarıma bakacak kimse yok hem de o süreçte çalışamayacağım, e o zaman kim karşılayacak bu kadar masrafı. Annem de hasta çocukları ona da bırakamıyorum. İhmal ediyorum, böyle yaptığım için doktor bana da çok kızdı. Neden ameliyat olmuyorsun? Olman gerekiyor, şimdiye kadar olman lazımdı. Söyledim hocam ben işte böyle bir durumum var dedim. O da eğer olmazsan sen sağlığından olacaksın, o zaman çocuklarına nasıl bakacaksın dedi. Ne yapabilirim ki. Hatta bana ameliyat için gün de verdiler, hatta anestezi de onayladı, ben de istedim ama olamadım. Düşündüm ameliyat olunca 4 gün orada kalacağım sonra eve geleceğim, çocuklarıma bakacak kimse yok. Gece hastalansam beni

götürecek kimse yok, çocuklarıma kim bakacak, nasıl çalışacağım, nasıl geçineceğim. Bana doktor dedi ki, en az bir yıla kadar da toparlanamazsın çalışmak için. Doktor dedi ki kolay bir ameliyat olmayacak, zor olacak, riskli bir ameliyat. Ben de düşündüm taşındım kendimce, buna cesaret edemedim. Yani o kitle şu an içinde büyümeye devam ediyor." (Tek Ebeveyn 14)

Günlük hayatına devam edememesi, bu temada en sık dile getirilen kodlardan biri olarak öne çıkmaktadır. **Tek Ebeveyn 3**, hayvanların başında çalışırken aklının çocuklarında olduğunu, evde ne yiyip ne içtiklerini düşünmeden edemediğini ifade ederek zihinsel bölünmüşlüğe işaret etmektedir. **Tek Ebeveyn 8**, uzun saatler çalıştığı lokanta döneminde çocuklarının kendisini göremediğini ve bu durumun çocuklarında travmatik izler bıraktığını dile getirmiştir. Katılımcı, aynı dönemde tükenmişlik yaşadığını da vurgulayarak anneliğin, iş yaşamı içinde ne denli yıpratıcı bir mücadeleye dönüştüğünü gözler önüne sermektedir. Benzer biçimde, **Tek Ebeveyn 10**, temizlik işinde çalışırken çocuklarını yalnız bırakmanın kaygısını taşıdığını ve zihinsel olarak işe odaklanamadığını ifade etmiş, bu nedenle çalışmayı bırakma kararı aldığını belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 12** ise hastanede yatan çocuğunun yanında kalamadığını, aynı zamanda evdeki diğer çocuklarını da yalnız bırakamadığı için sürekli bir vicdani sorgulama yaşadığını belirtmiştir. Tüm bu ifadeler, tek ebeveynin yaşamını sürdürebilmesinin, çocuğunun ihtiyaçları ile sürekli çakışan bir mücadele haline geldiğini göstermektedir.

Çocuğu için endişelenme kodu, katılımcıların çocuklarının güvenliği, psikolojik iyilik halleri ve gelecekteki yaşamlarına yönelik taşıdıkları yoğun kaygıları yansıtmaktadır. **Tek Ebeveyn 13**, küçük kızını okula yalnız gönderemediğini, fiziksel koşulların yetersizliği nedeniyle çocuğunu kendisinin götürüp getirdiğini belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 1**, boşanma sonrası en büyük zorluğun çocuklarına yetip yetemeyeceği düşüncesi olduğunu vurgulamış; **Tek Ebeveyn 5** ise öncelikle çocuklarının bu süreci en az zararla atlatması için kendi ihtiyaçlarını geri plana ittiğini ifade etmiştir. Daha ağır bir kaygı örneği sunan **Tek Ebeveyn 6**, engelli çocuğunun kendisinden sonra nasıl bir hayat süreceği konusunda ciddi endişeler taşımaktadır. **Tek Ebeveyn 7**, çocuklarının ders başarısında yaşanan en küçük gerilemede bile kendi yetersizliğini sorguladığını ve bunun psikolojik olarak yıpratıcı olduğunu belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 13** ise, kız çocuğunun ergenlik çağına olmasından ve çevresel risklerden duyduğu korkuyu ifade etmiş, yalnız ebeveynliğin çocukları için tam anlamıyla bir koruma duvarı oluşturmama hissini aktarmıştır.

Çocuğunu önceliklendirmesi, bu alt temada sıklıkla dile getirilen bir diğer yönü temsil etmektedir. **Tek Ebeveyn 1**, yalnız bir baba olmanın Bitlis'te sosyal olarak alışılmadık bir durum olduğunu ve bu koşullarda kendi yaşamını ikinci plana atarak çocuklarının geleceği için

yaşadığını vurgulamıştır. **Tek Ebeveyn 2**, hayatta kalma çabasının yalnızca çocukları için sürdüğünü, kendisi için hiçbir beklenti taşımadığını ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 3** ise, yeniden evlenme düşüncesini çocukları bu duruma hazır olmadığı için ertelediğini belirtmiştir. Bu ifade, bireysel ve duygusal ihtiyaçların çocukların psikolojik bütünlüğü uğruna geri plana itildiğini göstermektedir.

Son olarak, ameliyat olamaması kodu altında yer alan **Tek Ebeveyn 14**'ün ifadesi, sağlık hizmetlerinden yararlanamamanın yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda bakım yükünün devredilemez oluşuyla da ilgili olduğunu göstermektedir. Katılımcı, ciddi bir ameliyat geçirmesi gerektiği halde çocuklarına bakacak kimsesi olmadığı için bu müdahaleyi sürekli ertelediğini, sağlığını riske atarak ebeveynlik sorumluluğunu öncelediğini ifade etmiştir. Bu durum, çocuğun varlığının ebeveynin kendi beden sağlığına dair kararlarını dahi nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, “Hayatın Çocuğa Göre Şekillendirilmesi” alt teması mikro düzeyde, tek ebeveyn olan bireylerin yaşamlarını planlarken çocuklarını mutlak merkezde konumlandıklarını ve gündelik kararlarını büyük ölçüde çocuğun ihtiyaçları doğrultusunda şekillendirdiklerini göstermektedir. Bu durum, tek ebeveynlerin yalnızca fiziksel bakım vermekle sınırlı kalmayıp kendi sosyal yaşamlarını, iş tercihlerinden günlük rutinlerine kadar birçok alanı çocuğun gereksinimlerine göre uyarlamak zorunda kaldıklarını ortaya koymaktadır.

Tek ebeveynlerin “Çocuğu Nedeniyle Çalışamama” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Sonra zaten ikisini birlikte yapamayınca bir süre işsiz kaldım. Sonra bu işsizlik Bitlis'e geri dönmeme neden oldu." (Tek Ebeveyn 1)

"Anneleri ölünce daha fazla onlarla kalmaya karar verdim, artık işten izin almamda çok zordu o yüzden yaptığım işi bırakmak zorunda kaldım. Çünkü hem çocukların bakımı hem de iş bir arada gitmiyordu. Çalıştığım işte yaklaşık 11 saat mesai yapmamız gerekiyordu, fakat bu şatlarda benim 11 saat mesai yapmam imkânsızdı. Ben de iş değil de çocuklarımı tercih etmek zorunda kaldım. Zaten onların daha iyi şartlarda yaşaması için çalışıyordum eğer bu iş onların hayatını olumsuz etkileyecekse işten ayrılmak gerekir diye düşündüm ve istifamı verdim." (**Tek Ebeveyn 5**)

"Geçen yıl okulda işe girdim. Okulda temizlik yapıyordum. Sonra baktım olmuyor. Çocuklarımla ilgilenemiyorum, aç kalıyorlar, sahipsiz kalıyorlar. İşten çıkmak zorunda kaldım. İşe aslında kredi borçlarımı kapatmak için girmiştım ama yapamadım." (**Tek Ebeveyn 7**)

"Yani boşandıktan sonra da biraz çalıştım ama sürdüremedim. İnanın bazen çocukları eve kilitlemek zorunda kalıyordum. Biliyorum yanlış ama mecburdum. Çünkü dışarısı her zaman içeriden daha tehlikelidir. Yine yaşadığım bir olayı anlatayım bir gün temizliğe gittim bir eve. Çocukları eve bıraktım ara verdiğimizde ev sahibi kadın hayırdır ne düşünüyorsun öyle dedi. Bende çocuklar evde onlara acıkırsanız makarna var ısıtıp yiyin dedim ama tüpü açık bırakmalarından korkuyorum, o aklıma geldi onu düşünüyorum dedim. Sonra kadın eşini aradı beni eve bıraktırdı. Ben ona işi bitirip sonra gitmeyi teklif ettim fakat kabul etmedi. Sağ olsun paramı da tam verdi. Böyle şeyler yaşadım. Yani her insan böyle yapmaz zaten yapmadığı için de bırakmak durumunda kaldım. Yani kafam da bunca düşünce varken kendimi işe de veremiyordum. Bir gün cam silerken aklım çocuklarımda olduğu için neredeyse aşağı düşecektim. O gün karar verdim çalışmamaya." **(Tek Ebeveyn 10)**

"Ben sabah işe gidiyorum 11 buçukta geliyorum, gündüz. Ben zaten öyle kabul ettim orayı. Beni daha önce yurda vermişlerdi, ben orada işe başladım oranın müdürü 5 olmadan imzanı atmadan çıkamazsın dedi. Ben de şey yaptım, dedim ki müdüre benim iki tane çocuğum var biri 4 yaşında, çocuğum eve geliyor kapıda kalıyor, komşuya bıraksam bir gün iki gün, zaten devir o kadar kötü ki komşu dahi olsa zaten bırakmam çocukları dedim. O yüzden ben böyle devam edemem dedim. Bir de yürüyerek gidiyorsun, kışın hiçbir ulaşım aracı gitmiyor oraya çünkü. Ben yapamadım dedim ki ya çıkışımı verin ya da yerimi değiştirin. Dediler ki biz değiştiremeyiz falan. Çıkışımı verdiler." **(Tek Ebeveyn 14)**

"Ben şu anda sigortalı bir işte çalışmam çünkü mesai saatlerine uyamam. Mesela bir doğalgaz işi vardı bir ara orada çalıştım. Patron benim çalışmamdan çok memnundu ama işyeri eve çok uzaktı ani bir şey olsa gidip geri dönemezdin o yüzden işi bıraktım. Aslında 1-2 kez izin aldım sağ olsun patronda sağduyulu davrandı ama insan yine de kendini rahat hissetmiyor. O yüzden bıraktım." **(Tek Ebeveyn 3)**

"Çocuklarımı ihmal etmeden asgari ücretli bir işte çalışmak istedim ama çocuklardan dolayı devam edemedim. Öyle bir iş imkânı olsa bir an düşünmem hemen çalışmaya başlarım." **(Tek Ebeveyn 7)**

"Aslında ben tekstilde çalışmak istiyordum hem sigortası var hem de asgari ücret veriyorlar ama çocuklardan dolayı gidemedim. Oğlum tam büyüme çağında, çevre çok kötü, uyuşturucuya falan düşer diye korktum. Babasının bu yola nasıl düştüğünü de gördüğüm için çocuklarımı sahipsiz bırakmak yerine, bu geçici işi tercih ettim. Zaten kızımın ve oğlumun okulunda temizliğe gidiyorum. Parası az ama en azından kızım ve oğlum gözümün önünde. Bazıları bana diyor ki 6-7 bin lira için neden çalışıyorsun çok az, değmez çalışmana diyorlar. Ama çocuklarım için mecburum." **(Tek Ebeveyn 9)**

"Ben mesela oğlum okul okuduğu için kendim sabit bir iş yapamıyorum. Yapabilsem zaten yardım falan almazdım. İş sabit olmayınca ücrette çok düşük oluyor. O yüzden başvurmak zorunda kalıyorsun yardımlara." **(Tek Ebeveyn 11)**

"Şimdi birkaç yıl bu şekilde idare edeceğim ondan sonra güzel bir iş bulursam çalışacağım. Çocuklar küçük olduğu için sabit bir işe girmiyorum. Çok denedim baktım ki olmuyor vazgeçtim. Yani okuldan gelirken önüne bir köpek çıksa ne yapar benim çocuğum. Zaten hiç kimseye güvenemem, hele kız çocuğu bu devirde kimseye emanet edilmez. Ben hastaneye giderken dahi çocuklarımı kimseye bırakmıyorum. Önce çocuklarımı okula bırakıyorum sonra hastaneye gidiyorum." **(Tek Ebeveyn 15)**

"Psikolojik olarak bu durumlar işimi de etkiledi, işten de ayrıldım zaten gitsem çocuklara kim bakacak. O zaman en küçük çocuğum 2 yaşındaydı." **(Tek Ebeveyn 2)**

"Yani benim yaşadığım en büyük zorluk çocuğumu bir yere bırakıp çalışamıyorum. Yaşadığım en büyük zorluk bu." **(Tek Ebeveyn 11)**

"Hayır hocam, çocuklar çok küçük çalışmam çok zor. Bırakamam çocukları tek başına. Hem bu yaştan sonra okuma yazma bilmeyen birine kim iş verir ki. Kışın zaten küçük kızımı ben okula götürüp getiriyorum. Tek başına gitmesinden korkuyorum. Kaldırım falan da yok çocuk kendi okula gitsin. Yani ben çalışsam, çocuklar hasta olduğunda onları hastaneye kim götürecektir." **(Tek Ebeveyn 13)**

"Bana şimdi devlet böyle bir iş verse ben şuan çalışamam ama çocuklarım büyüyünce belki böyle bir iş için başvuru yaparım. O yüzden bekliyorum, biraz böyle idare edeceğim." **(Tek Ebeveyn 15)**

"Bu durum çalışma durumumu etkiledi, ona uygun iş aradım o yüzden ilk zamanlarda gece çalışabileceğim işlerde çalıştım. Onunda olumsuz yanları vardı uykusuzluk ve dikkat dağınıklığı gibi durumlar." **(Tek Ebeveyn 1)**

"Yani rehva da tekstil fabrikaları var orada bir sürü kadın çalışıyor ama çok uzak bana gidip gelmem çok zor ama babaları burada olsaydı belki gider çalışırdım." **(Tek Ebeveyn 12)**

"Ben kendim işe geçtikten sen çok sıkıntılar yaşadım aslında. Çünkü bizde vardiya sistemi var belli saatlerde işte oğlumun uyuması gerek saatlerde evde olamıyorum. Başlarda bunun sıkıntısını çektik hala da var bu sıkıntı. Çocuk ayrıldıktan sonra tek ilgilenen ben olduğum için onunla bana da çok alıştı. Alıştığı için de zor oluyor onu bırakıp işe gitmek. Tamam anneannesi de ona çok iyi bakıyor ama yine de benimle olan bağı bir başka. Mesela oğlum işe gitmek için hazırlandığını gördüğünde benimle gelmek istiyor, olmaz dediğimde ağlıyor. Ben de bu durumdan etkileniyorum." **(Tek Ebeveyn 16)**

İşten ayrılması kodu kapsamında birçok katılımcı, çocuklarının bakımını üstlenebilmek için çalıştıkları işi bırakmak zorunda kaldıklarını ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 1**, çocuk bakımıyla işi bir arada yürütemediği için işsiz kaldığını ve bu durumun Bitlis'e dönmesine neden olduğunu belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 5**, 11 saatlik mesaili iş koşullarının çocuklarıyla ilgilenmesine engel olduğunu, bu nedenle istifa ederek önceliğini çocuklarına verdiğini aktarmıştır. Benzer şekilde **Tek Ebeveyn 7**, çocuklarının aç ve sahipsiz kalmaması için çalıştığı temizlik işinden ayrıldığını; **Tek Ebeveyn 10** ise çocuklarını yalnız bırakmaktan duyduğu endişe nedeniyle iş hayatından çekildiğini dile getirmiştir. **Tek Ebeveyn 14** ise iş saatlerinin çocuklarının güvenliğiyle çeliştiğini, bu sebeple işe devam edemediğini ifade etmiştir. Bu ifadeler, ebeveynlerin çocukları için ekonomik güvenceden vazgeçmek zorunda kaldıklarını ve bu kararın çoğu zaman zorunlu bir özveri içerdiğini ortaya koymaktadır.

Tam zamanlı/sigortalı çalışamaması kodu, istihdamın biçimiyle ilgilidir. Katılımcılar, uzun mesai saatlerine sahip, sabit ve güvenceli işlerde çalışmanın çocuklarıyla ilgilenmelerine engel olduğunu belirtmişlerdir. **Tek Ebeveyn 3**, ani durumlarda çocuklarına ulaşamama ihtimali nedeniyle işten ayrıldığını, **Tek Ebeveyn 7** ve **9** ise çocuklarını ihmal etmeden çalışabilecekleri uygun koşullarda iş bulamadıklarını ifade etmişlerdir. **Tek Ebeveyn 11** ve **15**, çocukların yaşının küçük olması ve günlük ihtiyaçlarının sürekliliği nedeniyle sabit bir işe girmediklerini ya da giremediklerini belirtmişlerdir. Özellikle kız çocuklarının korunması, güvensiz çevre koşulları ve güvenilir bakım desteğinin olmaması, ebeveynin istihdamdan bilinçli olarak uzak durmasına yol açmaktadır.

Çalışamaması kodu altında yer alan ifadeler, bireyin çalışmak istemesine rağmen psikolojik, fiziksel ya da yapısal nedenlerle bunu gerçekleştirememesini ortaya koymaktadır. **Tek Ebeveyn 2**, yaşadığı psikolojik yüklerin çalışmasını engellediğini belirtmiş; **Tek Ebeveyn 11**, çocuğunu bırakacak güvenli bir ortamın olmamasının istihdam sürecini doğrudan etkilediğini vurgulamıştır. **Tek Ebeveyn 13**, çocuğunu tek başına bırakamadığını, hastaneye dahi çocuklarını götürmek zorunda kaldığını ifade etmiştir. Benzer biçimde **Tek Ebeveyn 15**, çalışmak istese de çocuklarının büyümesini beklediğini ve bu süreçte devlete bağımlı kaldığını belirtmiştir.

Tek ebeveyn için uygun iş bulamaması, çoğu zaman ekonomik koşullardan ziyade sosyal destek eksikliğiyle ilişkilidir. **Tek Ebeveyn 1**, çocuğuna uygun saatlere sahip işler aradığını, bu nedenle ilk dönemlerde yalnızca gece işleri bulabildiğini, bunun da uykusuzluk ve dikkat dağınıklığı gibi sorunlara yol açtığını belirtmiştir. Eşi il dışında çalışan **Tek Ebeveyn 12** ise, çevredeki tekstil fabrikalarının mesafe nedeniyle kendisi için erişilemez olduğunu, eşin yokluğunda çocukları yalnız bırakmanın mümkün olmadığını ifade etmiştir. Bu durum, yalnız

ebeveynlerin iş seçme şanslarının sınırlı olduğunu ve bu durumun istihdamdan uzaklaşmalarına neden olduğunu göstermektedir.

Çocuğundan ayrılmakta zorlanması kodu altında ise, özellikle duygusal bağların çalışma hayatıyla çatıştığı örnekler yer almaktadır. **Tek Ebeveyn 16**, çocuğunun kendisine aşırı bağımlı hale geldiğini, işe gitmek için hazırlanırken çocuğunun kendisinden ayrılmak istemediğini, ağladığını ve bu durumun kendisini de duygusal olarak etkilediğini aktarmıştır. Bu ifade, tek ebeveynliğin hem fiziksel hem de duygusal olarak yıpratıcı bir süreç olduğunu ve iş yaşamı ile ebeveynlik arasında kurulan dengeyi daha da kırılgan hale getirdiğini göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde bu alt tema altında yer alan ifadeler mikro düzeyde tek ebeveynlerin çocuk bakım sorumluluğu güvenlik endişesi ve psikolojik yükler nedeniyle iş yaşamına katılımının ciddi şekilde sınırlandığını ortaya koymaktadır. Mezo düzeyde sosyal destek ağlarının yetersizliği bu yükün paylaşılmasını zorlaştırmakta ve bireyin istihdama yönelmesini engellemektedir. Ayrıca makro düzeyde değerlendirildiğinde tek ebeveynlerin iş gücü piyasasının dışında kalmaları çoğu zaman gönüllü bir tercih değil çocuğun korunması adına verilmiş zorunlu bir karar olarak şekillenmektedir. Bu durum yalnızca yoksulluğun sürekliliğini beslemekle kalmamakta aynı zamanda ebeveynin öz yeterlilik duygusuyla da çatışan yapısal bir çıkmaz yaratmaktadır.

Tek ebeveynlerin “Çocuğuyla İlişkisi” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Ona 3-4 bin TL'lik kitap aldım, günde 7-8 saat ders çalışıyor. Van'da yaşayan çocukların kirasını hiç aksatmamam lazım. Çünkü onlar orada yalnızlar." (**Tek Ebeveyn 3**)

"Mesela benim kızım test çözmeyi çok seviyor, geçen ay bir test kitabı aldım ona 545 lira ödedim." (**Tek Ebeveyn 5**)

"Çocuklar hasta olunca doktora götürüyorum, onları ihmal etmemeye çalışıyorum" (**Tek Ebeveyn 1**)

"Çocuklarımla sağlığına dikkat ediyorum, hele ki anneleri vefat ettikten sonra hiçbir şekilde onlar hastalandığında onları ihmal etmiyorum. Ne işim olursa olsun bırakıp onları hastaneye götürüyorum. İlaçlarını zamanında alıyorum ve takibini yapıyorum. Eşimin ölümünden sonra sağlık konusunda daha da hassaslaştım. Çünkü eşimin hastalığında hastanelerde yaşadıklarımız bana sağlıklı olmanın kıymetini öğretti. Eşimin tedavi sürecinde eşimde ben de çok çektik. Ben neredeyse bir yıl boyunca tek bir koltukta uyudum. Eşimin bir yıl boyunca tek refakatçisi bendim, sadece bir gece ablası yanında kaldı. Zaten eşimde istemiyordu başka biri onunla kalsın. Sadece beni istiyordu yanında. Eşim de ben de çocuklarımdan ve

memleketimden uzak kaldık. Bunlar çok zor şeyler, bir daha yaşamamak adına çocuklarımın sağlığına özel ilgi gösteriyorum." (Tek Ebeveyn 3)

"Çocuklarım hastalandıklarında onların tedavilerini kesinlikle ihmal etmiyorum. Hastaneye muhakkak götürürüm, ilaçlarını alırım." (Tek Ebeveyn 4)

"Bazen para olmayınca komşulardan istiyorum. Herkesin kapısına gitmesem de ara sıra dara düştüğümde borç aldığım komşularım var. Bir dahaki ay tekrar kontrole gitmemiz gerekiyor. Bu ay aldığım maaşı hiç dokunmadan kaldırdım bir köşeye, kızımı kontrole götürmek için." (Tek Ebeveyn 9)

"Öğlen çocuklarımın karda kışta eve gelirken zorlanmasınlar diye her zaman ben onlara yemek yapar götürürüm. Zaten servise de yazdıramadım servis ücretleri çok pahalı o yüzden sabah çocuklarımı ben okula götürür akşam ben gidip alırım. Servis çocuk başına benden 1200 lira para istedi, ben de o parayı servise vereceğime kirama veririm dedim. Küçük çocuğumu servise veremediğim için her sabah sırtıma alıp ben götürüyorum okula. Üşümesin, araba falan çarpmasın, yorulmasın diye kışın sırtımda götürüp getiriyorum okula. Bütün öğretmenler bana diyor ki biz senin gibi anne görmedik. Ne yapayım." (Tek Ebeveyn 15)

"Ama inanın o burslar onların masraflarına çoğu zaman yetmiyor. Geçen gün paraları bitmişti benden istediler ben 600 lira dün akşam para gönderdim yine." (Tek Ebeveyn 3)

"Bekâr olan oğluma harçlık veriyorum" (Tek Ebeveyn 6)

"Tabi bir de kız çocuğu, hiç parasız bırakılır mı, inanın bir yerlerden para bulup gönderene kadar gözüme bir damla uyku girmede. Kızının parasız olduğunu bilen bir anne uyuyabilir mi ki." (Tek Ebeveyn 8)

"Çocuklar sabah okula giderken beslenmelerini yanında götürüyorlar, aperatif bir şeyler koyuyoruz genelde, saat 12'de evde oluyorlar, o zaman birlikte kahvaltı yapıyoruz. Akşam 6 gibi hep birlikte yemek yiyoruz. Saat 9 gibi acıkan olursa yine yemek veya kahvaltılık bir şeyler yiyebiliyor. Genel olarak beslenme rutinimiz böyle." (Tek Ebeveyn 4)

"Şuan tek bir hayalim var, çocuklarımın ilerde kimseye muhtaç olmadan yaşayabilmesi. Zaten kendileriyle genellikle bunları konuşuyorum. Eğitimlerine önem göstermelerini tembihliyorum. Onlara okuyun ve kendinizi kurtarın diyorum. Durumumuz belli, benim size ekonomik olarak verebileceklerim sınırlı diyorum. Bugün ben varım yarın olmaya bilirim o yüzden okulda başarılı olun ve ilerde iyi bir mesleğiniz olsun diyorum. Bu nasihatleri sürekli yapıyorum." (Tek Ebeveyn 1)

"Yani onlarla sürekli eğitimin ne kadar önemli olduğunu konuşuyorum. Ben sizin başarınız için çalışıyorum diyorum onlara. Kendim okuyamadım nasıl bir durumda olduğumu

görüyorsunuz diyorum. Benim gibi olmayın okuyun ve başarılı olun, ilerde iyi bir mesleğiniz olsun diyorum." (Tek Ebeveyn 3)

"Tabi ki her zaman onlara söylüyorum. Ben okumadım hayatım karardı bari siz okuyun da hayatınız kurtulsun" (Tek Ebeveyn 7)

"Mesela oğlumun başarısı iyi, çok çalışkan ama kızım çok istekli değil bu konuda, çocuğun içinde de olacak biraz. Çok çaba veriyorum kızım biraz daha çalışsın derslerinde başarılı olsun diye. Onu karşıma alıp konuşuyorum. Nasihat ediyorum." (Tek Ebeveyn 9)

"Ben çocuklarıma başkasını değil kendimi örnek gösterdim. Hayatımı anlattım bakın okuyun dedim ben okumadım ve okumamamın bedelini bu şekilde ödüyorum ama siz okuyun ben size elimden gelen her şeyi yaparım diyordum ama okumadılar." (Tek Ebeveyn 10)

"Oğlum kendine oku ve ilerde bir işin olsun diye nasihat ediyorum. Ben çok süründüm sen de sürünme, oku başarılı ol diyorum." (Tek Ebeveyn 11)

"Ben zaten her zaman çocuklarımla okul durumunu takip eden biriyim. Mesela her zaman okul aile birliği toplantılarına katılırım ve her zaman çocuklarımla okuduğu okular da, okul aile birliği muhasip üyesi olarak görev alıyorum. Böylece gerek öğretmenlerinden gerek okul aile birliği başkanından çocukların eğitim durumu hakkında veya okuldaki sorunlar hakkında bilgi almam kolaylaşıyor. Çocuklarımla sürekli onların eğitim durumlarını takip ettiğimi ve onların başarılarını önemseydiğimi sürekli okula geldiğimden dolayı farkındalar." (Tek Ebeveyn 3)

"Yani çocuklarımla takip etmeye çalışıyorum aslında. E-okuldan yazılılarına bakıyorum. Eşim de burada olmadığı için her zaman gidip öğretmenleriyle görüşemiyorum veya her veli toplantısına katılamıyorum ama işim yoksa o gün muhakkak gitmeye çalışıyorum." (Tek Ebeveyn 12)

"Yaklaşık 3 yıldır görmüyorlar. Ben çocuklarıma öyle bir yasak getirmedim istediğiniz zaman annenizi görebilirsiniz dedim." (Tek Ebeveyn 4)

"Bak 15 tatil oldu gel bir çocuklarını gör ama hiç öyle bir isteği yok. Benden yana sıkıntı yok, istediği zaman gelip çocuklarını görebilir, ben buna her zaman izin veririm. Ama telefonla bile aramıyor. Aslında mahkeme sürecinde 1-2 kere pedagog eşliğinde gördü ama çocuklara bir yabancı gibi davranmış. Zaten çok sevgisiz bir insandı boşanma olduktan sonra ise ne aradı ne de sordu. Sanki Allah onun içinden babalık duygusunu almış, o derece sevgisiz bir insandı. Yani kötülemek te istemiyorum ama durum da bu. Bana deseler ki çocukları yaz tatilinde bize bırak, yani babası da biraz görsün hiç itiraz etmem. Çünkü isterim ki çocuklar baba sevgisinden mahrum kalmasin." (Tek Ebeveyn 15)

"Ben ailemin yanına geldiğimde çocuğum çok küçüktü ama yine de babasıyla görüşmesini hiç engellemedim. Şuan çocuğum babasını tanıyorsa, biraz olsun babasını biliyorsa hani bu birazda benim sayemde oldu. Çünkü karşı tarafın böyle bir hassasiyeti yoktu. Benim aile çoğu kez iletişim kurdu babasıyla işte gelsin çocuğu görsün, bir parka gitsin, birlikte vakit geçirsin dediler. Çocuk ilerde benim babam niye yok demesin istedik çünkü." (Tek Ebeveyn 16)

"Bir çocuk aslında hem anneye hem de babaya ihtiyaç duyar. Sadece maddi değil yani. Ama benim çocuklarım anne şefkati görmedi. Zaten boşanmamızın temel sebebi de eski eşimin çocuklarıma fiziksel ve psikolojik şiddet uygulamasıydı." (Tek Ebeveyn 4)

"Yalnız bir anne olmak gerçekten çok zor. Dediğim gibi çocuğunuza bir anne olmak kolay ama baba rolünü de oynamak biraz zor oluyor. Yani baba rolünde kendimi çok eksik hissediyorum." (Tek Ebeveyn 16)

"Anlaşmalı olarak 2022 de boşandık eşim sadece en küçük kızın velayetini istedi. Bizde dedik ki kardeşleri ayırmayalım ya 5 çocuğu da al ya da hepsini bana ver. Babası ben senin 5 tane çok afedersiniz pi ine bakamam dedi. Eşim çocukları istemediğinden mahkeme 5 çocuğun da velayetini bana verdi." (Tek Ebeveyn 4)*

"Bütün vaktimi onlara harcıyorum, onları kuran kursuna yazdırdım, gece kursuna yazdırdım" (Tek Ebeveyn 15)

Katılımcıların ifadeleri, çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanmasının yalnızca bir ebeveynlik görevi değil, aynı zamanda duygusal bağlılık, özveri ve sürekli bir çaba alanı olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. **Tek Ebeveyn 3**, çocuklarının eğitimi için kitap masraflarını eksiksiz karşılamaya çalıştığını ve şehir dışında yaşayan çocuklarının kiralarnı zamanında ödemeye gayret ettiğini vurgulamaktadır. Eğitim ihtiyaçlarına yönelik bu duyarlılık, **Tek Ebeveyn 5**'in ifadesinde de görülmektedir; katılımcı, test çözmeyi seven kızına tek bir test kitabı için 545 TL harcadığını belirtmektedir. Bu ifadeler, maddi yetersizliklere rağmen eğitimin önceliklendirildiğini ve çocukların bireysel ilgilerine değer verildiğini göstermektedir.

Sağlık hizmetlerine erişim bağlamında da benzer bir hassasiyet göze çarpmaktadır. **Tek Ebeveyn 1**, çocukları hastalandığında doktor randevularını ihmal etmediğini vurgularken, **Tek Ebeveyn 3**, eşinin uzun süren hastalığı nedeniyle sağlık konusuna daha fazla önem verdiğini belirtmiş ve çocuklarının sağlığını hiçbir koşulda ihmal etmediğini ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 4**, çocukların tedavisini aksatmadığını ve bu konuda kararlı olduğunu dile getirirken; **Tek Ebeveyn 9**, çocuğunu kontrole götürebilmek için aldığı maaşa dokunmadan bir kenara ayırdığını ve gerektiğinde komşularından borç aldığını belirtmiştir. Bu durum, sağlık

hizmetlerinin maddi erişilebilirliğinin zayıf olması karşısında ebeveynin bireysel dayanışma ve fedakârlık stratejileriyle çözüm üretmeye çalıştığını göstermektedir.

Günlük yaşamın organizasyonu ve çocukların fiziksel güvenliği de ebeveynin öncelikleri arasındadır. **Tek Ebeveyn 15**, çocuklarını servis ücreti karşılayamadığı için sırtında okula taşıdığını ve onların üşümemesi ve zarar görmemesi için çaba gösterdiğini belirtmiştir. Bu ifade, ebeveynliğin yalnızca duygusal değil, fiziksel yük taşıyan bir emek süreci olduğunu ortaya koymaktadır.

Maddi destek ve harçlık verme konusu da çocukla kurulan ilişkinin bir parçası olarak sıklıkla dile getirilmiştir. **Tek Ebeveyn 3**, çocuklarının bursları yetmediğinde destek sağladığını; **Tek Ebeveyn 6**, bekâr oğluna harçlık verdiğini belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 8**, kızının maddi ihtiyacını karşılamak için gece uyuyamadığını ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 4** ise, çocuklarının beslenme düzenini ayrıntılı şekilde planladığını belirtmiştir.

Çocuğa eğitim hayatına devam etmeyi nasihat etmesi kodu altında, tek ebeveyn olan bireylerin eğitimi yalnızca bir öğrenme süreci olarak değil, aynı zamanda çocuklarının gelecekteki yaşamlarını güvence altına alacak en temel araç olarak gördükleri dikkat çekmektedir. Katılımcıların ifadeleri, eğitim sürecine yalnızca destek olmakla kalmadıklarını; aynı zamanda çocuklarına sürekli bir biçimde eğitimin önemine dair rehberlik ettiklerini göstermektedir.

Tek Ebeveyn 1, ekonomik olarak çocuklarına fazla imkân sağlayamasa da, onların eğitimlerine önem vererek güçlü bir gelecek kurabileceklerine inandığını belirtmiştir. Katılımcı, bu inancı çocuklarına sürekli telkin ettiğini ve kendisinden sonra da ayakta durabilecek bireyler olmalarını istediğini ifade etmiştir. Benzer şekilde, **Tek Ebeveyn 3** de, kendi eğitim eksikliğini örnek göstererek çocuklarının başarılı ve bağımsız bireyler olmaları için eğitime odaklanmaları gerektiğini vurgulamaktadır.

Tek Ebeveyn 7'nin ifadesinde ise eğitimin “kurtuluş” ile özdeşleştiği görülmektedir. Katılımcı, hayatının eğitim eksikliği nedeniyle olumsuz yönde şekillendiğini açıkça ifade ederek, çocuklarının aynı kaderi yaşamaması adına onlara sürekli okumalarını öğütlediğini belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 9**, özellikle ders başarısı düşük olan kızını motive etmek için nasihatlerde bulunduğunu, bu yönde çaba gösterdiğini belirtmiş, eğitim yönelimlerinin bireysel eğilimle de ilişkili olduğunu vurgulamıştır.

Tek Ebeveyn 10, çocuklarına kendi hayat hikâyesi üzerinden örnek verdiğini, onların okumaları için elinden gelen tüm desteği sağladığını ifade etmiş, buna rağmen çocuklarının eğitime yeterince yönelmemesinden duyduğu hayal kırıklığını dile getirmiştir. Benzer şekilde, **Tek Ebeveyn 11** de kendi yaşam deneyimlerinden yola çıkarak oğlunu eğitime yönlendirdiğini,

geçmişte yaşadığı zorlukların tekrar etmemesi için sürekli telkinlerde bulunduğunu aktarmıştır. Eğitimi “sürünmemenin” bir şartı olarak gören katılımcı, aynı zamanda eğitimin bireysel onarıcı gücüne olan inancı da ortaya koymaktadır.

Çocuğun okul başarısını / devamlılığını takip etmesi kodu kapsamında, tek ebeveyn olan bireylerin çocuklarının akademik sürecini yakından izlemeye çalıştıkları ve eğitime yalnızca sözlü yönlendirmelerle değil, aktif takip ve katılım yoluyla da dâhil oldukları görülmektedir. **Tek Ebeveyn 3**, çocuklarının okul başarısına yönelik ilgisini yalnızca bireysel olarak değil, kurumsal düzeyde de ortaya koymaktadır. Katılımcı, okul aile birliğinde görev alarak öğretmen ve yöneticilerle sürekli iletişim içinde olduğunu, bu sayede çocuklarının eğitim durumunu doğrudan izleyebildiğini belirtmiştir. Aynı zamanda çocuklarının da bu ilgiyi fark ettiğini ve kendilerini değerli hissettiklerini ifade etmektedir. **Tek Ebeveyn 12** ise iş yoğunluğu nedeniyle her zaman okul etkinliklerine katılamadığını ifade etse de e-okul gibi dijital sistemler üzerinden çocuklarının sınav sonuçlarını takip ettiğini belirtmiştir. Katılımcı, zaman buldukça öğretmenlerle görüşmeye çalıştığını, eğitsel gelişimi ihmal etmemeye çabaladığını aktarmıştır.

Çocuğun diğer ebeveynle görüşmesini engellememesi kodu kapsamında yer alan ifadeler, tek ebeveyn olan bireylerin, boşanma ya da ayrılıkla sonuçlanan ilişkiler sonrası çocuklarının diğer ebeveyniyle bağlarını tamamen koparmaya yönelik bir tutum benimsemediklerini, aksine bu konuda çocuk merkezli, yapıcı ve sağduyulu bir yaklaşım sergilediklerini ortaya koymaktadır. **Tek Ebeveyn 4**, çocuklarının anneleriyle görüşmesini hiçbir zaman yasaklamadığını, bu konuda özgürlük tanıdığını ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 15**, eşinin çocuklarını görme konusunda isteksiz olduğunu ve hatta iletişim kurmadığını ifade etmesine rağmen, çocukların baba sevgisinden mahrum kalmamaları için görüşmelerine her zaman açık olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde, **Tek Ebeveyn 16** da çocuğunun babasını tanımada kendi çabalarının önemli olduğunu vurgulamıştır. Karşı tarafın ilgisizliğine rağmen, çocuğun “baba kimliğini” tanınması ve ilerde bir eksiklik hissi yaşamaması için inisiyatif aldığını ifade etmiştir. Aile bireylerinin de bu sürece destek verdiğini belirten katılımcı, görüşmelerin sağlanması için çaba gösterildiğini aktarmaktadır. Bu ifadeler ayrılığa rağmen ebeveynlerin çocuğun duygusal ihtiyaçlarını öncelediğini ve kendi kişisel kırgınlıklarını çocuğun ebeveynlik ilişkisine yansıtmadığını göstermektedir.

Çocuğun diğer ebeveyn rolünden mahrum kalmasından çekinmesi kodu kapsamında yer alan ifadeler, tek ebeveyn olan bireylerin, çocuklarının gelişim sürecinde hem anneye hem de babaya ihtiyaç duyduğunu kabul ettiklerini ve eksik ebeveynlik rollerinin çocukları üzerinde yaratabileceği etkilerden endişe duyduklarını göstermektedir. **Tek Ebeveyn 4**, çocuklarının anneden yoksun büyüdüğünü ifade ederken, bu durumun yalnızca maddi değil, duygusal

anlamda da önemli bir eksiklik yarattığını belirtmiştir. Katılımcı, boşanmanın gerekçesini çocuklara yönelik fiziksel ve psikolojik şiddet olarak açıklamakta, bu bağlamda annenin varlığının olmaması kadar, sağlıklı bir ebeveynlik biçiminin de çocukların gelişimi üzerinde olumsuz etkiler yarattığını vurgulamaktadır. **Tek Ebeveyn 16** ise, çocuklarının hayatında yalnız bir anne olarak yer aldığını, ancak aynı zamanda baba rolünü de üstlenmek zorunda kaldığını ifade etmektedir. Katılımcı, anne rolünü yerine getirmenin görece kolay olduğunu ancak baba figürünün eksikliğini tamamlamanın oldukça zorlayıcı olduğunu belirtmiş; bu durumun kendisinde kalıcı bir yetersizlik hissi doğurduğunu dile getirmiştir.

Velayet nedeniyle çocukların birbirinden ayrılmamasını istemesi kodu kapsamında yer alan ifade, tek ebeveyn olan bireylerin yalnızca ebeveynlik sorumluluğunu değil, aynı zamanda kardeşlik bağlarını koruma yükünü de üstlendiklerini göstermektedir. **Tek Ebeveyn 4**, boşanma sürecinde eski eşinin yalnızca bir çocuğun velayetini almak istemesi üzerine, kardeşlerin birbirinden ayrılmaması için tüm çocukların velayetini talep ettiğini ifade etmiştir. Katılımcı, eşinin çocukları sahiplenmeye yönelik olumsuz tutumuna rağmen, kardeşlerin duygusal bütünlüğünü korumayı öncelemiş ve bu yönde bir duruş sergilemiştir. Bu durum, tek ebeveynin yalnızca ebeveyn-çocuk ilişkisini değil, çocukların birbirleriyle olan ilişkisini de sürdürülebilir ve sağlıklı biçimde devam ettirmek için mücadele ettiğini göstermektedir.

Çocuğu Sosyal Aktivitelere Yönlendirmesi kodu kapsamında, tek ebeveyn olan bireylerin çocuklarının hem temel ihtiyaçlarını karşılamayı hem de onların sosyal gelişimlerini desteklemeyi önemsedikleri görülmektedir. **Tek Ebeveyn 15**, çocuklarını boş zamanlarında çeşitli kurslara yönlendirdiğini, özellikle dini ve kültürel içerikli sosyal etkinliklere katılmaları için çaba gösterdiğini ifade etmiştir. Katılımcı, çocuklarının tüm zamanını yapılandırılmış faaliyetlerle geçirmesi için hem zaman hem de emek harcadığını vurgulamaktadır. Aynı zamanda bu durum, ebeveynin yalnızlığına ve sınırlı sosyal desteğe rağmen çocukların kişisel gelişimi için gösterdiği aktif çabanın bir göstergesidir.

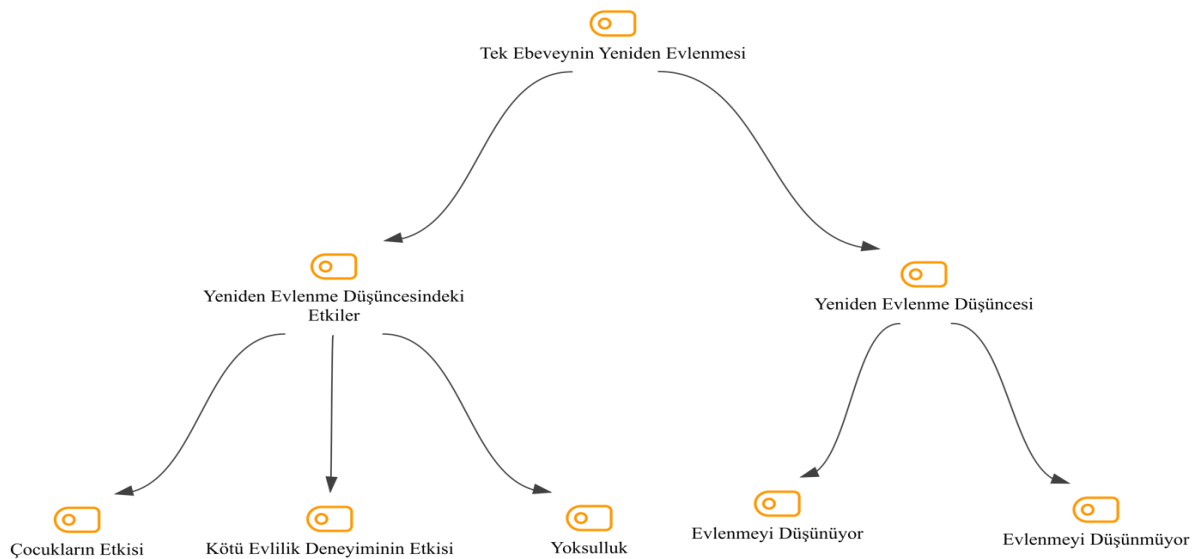
Genel olarak değerlendirildiğinde “Çocuğuyla İlişkisi” alt teması mikro düzeyde tek ebeveyn olan bireylerin çocuklarına yönelik çok yönlü bir bakım emeği sürdürdüklerini ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamayı yaşamlarının merkezine aldıklarını ortaya koymaktadır. Bu ilişki biçimi yalnızca maddi sorumluluklarla sınırlı kalmamakta aynı zamanda sağlığa, eğitime, güvenliğe ve duygusal desteğe dayalı bütüncül bir ebeveynlik yaklaşımını yansıtmaktadır. Tek ebeveynler çocuklarını eğitime yönlendirirken yalnızca ebeveynlik görevini yerine getirmemekte aynı zamanda kendi yaşanmışlıkları, pişmanlıkları ve gelecek kaygılarını da bu sürece dâhil ederek eğitimi bir kurtuluş stratejisi ve kuşaklar arası yoksulluk döngüsünü kırma aracı olarak içselleştirmektedirler.

Eğitim sürecine katılım, yalnızca maddi destekle sınırlı kalmamakta; okul içi ilişkiler, dijital platformlar ve birebir iletişim yoluyla aktif takip ve yönlendirme sorumluluğunu da kapsamaktadır. Ayrılık sonrası ebeveynlik sürecinde ise bireyler kişisel kırgınlıklarını geri planda tutarak çocuk merkezli bir yaklaşım sergilemekte ve çocukların diğer ebeveynle ilişkilerini engellememeye özen göstermektedir. Tek ebeveynler aynı zamanda, çocuklarının hem anne hem de baba rolüne duyduğu ihtiyacı karşılamaya çalışmakta, eksik ebeveynlikten kaynaklı boşluğu kapatma sorumluluğunu kendi üzerlerinde taşımaktadırlar. Bu durum zamanla bireyde yetersizlik ve tükenmişlik hissine yol açabilmekte, ebeveynliği çok yönlü ve yalnızlaştırıcı bir mücadele alanına dönüştürmektedir. Kimi zaman velayet süreçlerinde çocukların kardeşlik bağlarının korunmasına da özel bir önem atfedilmekte, ebeveynler yalnızca bireysel bakım değil, ailevi birlikteliğin devamını da gözetmektedir. Son olarak, çocukların sosyal gelişimlerinin desteklenmesi adına onları sosyal aktivitelere yönlendirme çabası, bu ebeveynlik modelinin sadece zorunlu bakım görevlerine indirgenmediğini aynı zamanda çocukların sosyal kimlik ve beceri kazanımına katkı sunan bilinçli bir yönlendirme sürecini içerdiğini göstermektedir.

d. Tek Ebeveynin Yeniden Evlenmesi

Bu temada, tek ebeveyn olan bireylerin yeniden evlenmeye dair düşünceleri, bu düşüncenin oluşumunu etkileyen faktörler ve yeniden evlenmeye yönelik tutumları ele alınmaktadır. Katılımcı ifadeleri doğrultusunda yapılandırılan bu bölümde, yeniden evlenme düşüncesinin çocukların tutumu, önceki evlilik deneyimlerinin yarattığı duygusal izler ve ekonomik yetersizlikler gibi etkilerle şekillendiği görülmektedir.

Şekil 11. Katılımcıların tek ebeveynin yeniden evlenmesi ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli

Şekil 11, tek ebeveyn olan bireylerin yeniden evlenme konusundaki düşüncelerini ve bu düşünceleri etkileyen faktörleri tematik analiz yoluyla ortaya koyan kavramsal bir kod ağı haritasını sunmaktadır. “Tek Ebeveynin Yeniden Evlenmesi” teması altında yapılandırılan bu kavramsal yapı, bireylerin yeniden evlenme kararına yönelik tutumlarını ve bu tutumu şekillendiren bireysel ve çevresel faktörleri çok boyutlu bir çerçevede sistematik olarak ortaya koymaktadır.

Tablo 51. Cinsiyetlerine göre katılımcıların tek ebeveynin yeniden evlenmesi ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Kadın	Erkek	TOPLAM
▼ Tek Ebeveyn Deneyimi			0
▼ Tek Ebeveynin Yeniden Evlenmesi			0
▼ Yeniden Evlenme Düşüncesi			0
Evlenmeyi Düşünmüyor	■	■	3
Evlenmeyi Düşünüyor	■	■	5
▼ Yeniden Evlenme Düşüncesindeki Etkiler			0
Yoksulluk		■	2
Kötü Evlilik Deneyiminin Etkisi	■	■	3
Çocukların Etkisi	■	■	4
Σ TOPLAM	6	11	17

Tablo 51, tek ebeveyn olan kadın ve erkek katılımcıların yeniden evlenme düşüncelerini ve bu düşünceleri şekillendiren faktörleri sembol büyüklüğü olarak karşılaştırmalı biçimde sunmaktadır. “Tek Ebeveynin Yeniden Evlenmesi” teması altında yapılandırılan bu matris, bireylerin yeniden evlenmeye yönelik tutumlarını ve bu tutumları etkileyen temel etkenleri cinsiyet temelinde ne sıklıkla dile getirdiklerini göstermektedir.

Tablo 51’e göre “Evlenmeyi düşünüyor” ifadesi daha çok erkek katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Buna karşılık, “Evlenmeyi düşünmüyor” ifadesi de erkekler tarafından daha sık belirtilmiştir. Bu durum, erkek katılımcıların yeniden evlenme konusunda hem olumlu hem de olumsuz düşünceleri daha sık ifade ettiklerini düşündürülebilir. Kadın katılımcıların ise bu konuda daha temkinli ya da çekimser bir tutum sergiledikleri, bu nedenle konuya ilişkin daha sınırlı sayıda ifade verdikleri söylenebilir.

Yeniden evlenme düşüncesini etkileyen faktörlere bakıldığında, en fazla öne çıkan unsur “çocukların etkisi” olarak görünmektedir. Katılımcıların, çocuklarının tutumlarını dikkate alarak yeniden evlenme konusunu değerlendirdikleri anlaşılmaktadır. “Kötü evlilik deneyiminin etkisi” ise daha çok kadın katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Bu bulgu, kadınların geçmiş yaşantılarını yeniden evlilik kararıyla ilişkilendirme eğiliminde olabileceklerini göstermektedir. “Yoksulluk” ise yalnızca erkek katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Bu durum, ekonomik kısıtlılıkların bazı erkek bireylerde yeniden evlenmeye dair çekinceler oluşturduğunu düşündürmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, yeniden evlenme eğilimleri, bireysel isteklerin ötesinde, çocukların durumu, geçmiş deneyimler ve ekonomik koşullar gibi çok boyutlu dinamiklerle şekillenmektedir.

Tablo 52. Tek ebeveynli aile yapısına göre katılımcıların tek ebeveynin yeniden evlenmesi ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Eşi Vefat Etmiş	Boşanmış	Ayrı Yaşıyor	TOPLAM
▼ Tek Ebeveyn Deneyimi				0
▼ Tek Ebeveynin Yeniden Evlenmesi				0
▼ Yeniden Evlenme Düşüncesi				0
Evlenmeyi Düşünmüyor		■		3
Evlenmeyi Düşünüyor	■	■		5
▼ Yeniden Evlenme Düşüncesindeki Etkiler				0
Yoksulluk	■	■		2
Kötü Evlilik Deneyiminin Etkisi		■		3
Çocukların Etkisi	■	■		4
Σ TOPLAM	7	10	0	17

Tablo 52, tek ebeveyn olan bireylerin yeniden evlenme düşüncelerini ve bu düşüncüyü etkileyen faktörleri medeni durum bağlamında karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. “Tek Ebeveynin Yeniden Evlenmesi” teması altında yapılandırılan bu matris, bireylerin yeniden evlenmeye dair tutumlarını ve bu tutumları şekillendiren temel etkenleri “eşin vefatı” ve “boşanma” durumlarına göre sınıflandırmakta; ayrıca “ayrı yaşayan” grubun bu temada herhangi bir ifade üretmediğini göstermektedir.

Tablo 52, yalnızca eşi vefat etmiş ve boşanmış bireylerin verilerini içermektedir çünkü fiilen ayrı yaşayan bireylere, hukuken henüz bekâr sayılmadıkları için yeniden evlenmeye dair sorular yöneltilmemiştir.

Verilere göre, “evlenmeyi düşünüyor” ifadesi eşi vefat etmiş bireyler tarafından daha sık dile getirilmiş, onları boşanmış bireyler izlemiştir. “Evlenmeyi düşünmüyor” ifadesi ise her iki grupta da benzer sıklıkta yer almıştır. Bu durum, her iki medeni durum grubunda da yeniden evlenme konusunda hem olumlu hem de olumsuz eğilimlerin ifade edildiğini göstermektedir.

Yeniden evlenme düşüncesini etkileyen faktörler arasında öne çıkan unsur “çocukların etkisi” olmuştur. Özellikle eşi vefat etmiş bireyler bu etkeni daha sık vurgulamıştır. Bu bulgu, dul bireylerin çocuklarının tutumunu dikkate alarak yeniden evlenme kararlarını şekillendirdiklerini düşündürmektedir.

“Kötü evlilik deneyiminin etkisi” yalnızca boşanmış bireyler tarafından dile getirilmiştir. Bu, ilk evlilik sonrası yaşanan olumsuz deneyimlerin yeniden evlenme konusundaki tereddütlerde etkili olabileceğini göstermektedir. “Yoksulluk” ise her iki grup tarafından da sınırlı sayıda ifade edilmiş; bu durum, ekonomik kaygıların medeni durumdan bağımsız olarak yeniden evlenme düşüncesini etkileyebileceğine işaret etmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde hem eşi vefat etmiş hem de boşanmış bireyler yeniden evlenme konusunda görüş bildirmiştir. Eşi vefat etmiş bireylerde çocuklara duyulan sorumluluğun daha belirleyici olduğu, boşanmış bireylerde ise geçmiş olumsuz evlilik deneyimlerinin daha etkili olduğu söylenebilir.

Tek ebeveynlerin “Yeniden Evlenme Düşüncesi” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Yeniden evlenmeyi isterdim ama bu ekonomik koşullarda bu pek mümkün değil, evleneceğim kişinin de benimle sefil olmasını istemiyorum. Çocuklarım yeniden evlenme konusunda bana problem çıkarmıyor, büyüdüler artık o konu da benden evlenmemden yanalar." **(Tek Ebeveyn 1)**

"Evet, düşünüyorum ama çocuklar bu durumdan olumsuz etkilenir diye erteliyorum. Çünkü onlar yeniden evlenmemi istemiyorlar. O yüzden şimdilik, en azından çocuklarımın hepsi üniversiteye gidene kadar evliliği hayatımdan çıkardım. Çünkü bu şekilde yalnız yapamıyorum. 60-70 yaşında insanlar bile yalnızlıktan dolayı yeniden evleniyor benim ise hala yaşı 45, insan yanında özellikle yaşlılıkta bir hayat arkadaşı istiyor. Sonuçta çocuklarımda bir gün evlenip gidecekler." **(Tek Ebeveyn 3)**

"Yeniden evlenmek de mesele, çocukları kabul etse dahi yeniden evlenmekte büyük bir masraf. İnsan yeniden evlenmek istese dahi düğünüdür, takısıdır bunları karşılamak çok zor."

Evlenip evlendiğin kişiyi de kendinle beraber bu zorlu hayata sürüklemeye gerek yok. Yani devletin bu aileleri ayakta tutmak için daha fazla hizmet sunması lazım. Aksi halde hem çocuklar hem de baba perişan olur gider. Bitlis şartlarında bir düğün yapmak bile en az 300-400 bin tl. Kendi adıma söylüyorum benim bu parayı toparlayabilmem için 3-4 yıl hiç yemeden içmeden para biriktirmem lazım. Bu şartlarda ben nasıl yeniden evlenmeyi düşünebilirim. 10-15 yıl sonra bu parayı topladığımı düşünün, geleceğim 50-55 yaşına o yaştan sonra evlensem ne de olur. Ayrıca çocukların da bu durumu kabullenmesi yeniden evlenmemi kabul etmesi de bir zorluk. Bu noktada ben kendim tek başıma çocukları ikna edemeyebilirim. Belki ne bileyim yetkililer bu sorunu da çözmemde bir destek sunabilir. Çocukları, anne ya da babalarının yeniden evlenme kararları noktasında psikolojik olarak hazırlayabilir." **(Tek Ebeveyn 5)**

"Daha yaşıam genç aslında taliplerim de oldu ama çocuğum için erteledim. Hayırlı bir kısmet bulursam çocuğumu da kabul edecekse tabi, evlenmekte isterim. Yalnızlık zor çünkü, bunun hastalığı var yaşlılığı var. Ailem birini buldu ama çocuğum istemedi evlenmemi ben de aileme bu konuyu bir daha açmaym dedim. Eğer oğlum ilerde evlenmemi kabul eder, gelen kişiyi bir baba bir abi olarak kabul ederse ancak o zaman düşünürüm evliliği." **(Tek Ebeveyn 11)**

"Yeniden evlenmeyi de düşünmüyorum. Çocuklarım mutlu olsun yeter. Benim evlilikten dolayı zaten başım yandı hiç gerek yok o yüzden. Böyle bir ihtiyaç ta hissetmiyorum." **(Tek Ebeveyn 4)**

"Benim zaten hayattaki en büyük hatam evden ayrılmak için çocuk yaşıta evlenmeyi kabul etmek oldu. O yüzden asla bir daha evlenmeyi düşünmüyorum." **(Tek Ebeveyn 6)**

Bu alt temada, tek ebeveyn olan bireylerin yeniden evlenme düşüncesini etkileyen ifadelerine yer verilmiştir.

"Yeniden evlenmeyi isterdim ama bu ekonomik koşullarda bu pek mümkün değil, evleneceğim kişinin de benimle birlikte sefil olmasını istemiyorum. Çocuklarım yeniden evlenme konusunda bana problem çıkarmıyor, büyüdüler artık o konu da benden evlenmemden yanalar." **(Tek Ebeveyn 1)**

"Yeniden evlenmek de mesele, çocukları kabul etse dahi yeniden evlenmekte büyük bir masraf. İnsan yeniden evlenmek istese dahi düğünüdür, takısıdır bunları karşılamak çok zor. Evlenip evlendiğin kişiyi de kendinle beraber bu zorlu hayata sürüklemeye gerek yok. Yani devletin bu aileleri ayakta tutmak için daha fazla hizmet sunması lazım. Aksi halde hem çocuklar hem de baba perişan olur gider. Bitlis şartlarında bir düğün yapmak bile en az 300-400 bin tl. Kendi adıma söylüyorum benim bu parayı toparlayabilmem için 3-4 yıl hiç yemeden içmeden para biriktirmem lazım. Bu şartlarda ben nasıl yeniden evlenmeyi düşünebilirim. 10-

15 yıl sonra bu parayı toparladığımı düşünün, geleceğim 50-55 yaşına o yaştan sonra evlensem ne de olur." (Tek Ebeveyn 5)

"Yeniden evlenmeyi de düşünmüyorum. Çocuklarım mutlu olsun yeter. Benim evlilikten dolayı zaten başım yandı hiç gerek yok o yüzden. Böyle bir ihtiyaç ta hissetmiyorum." (Tek Ebeveyn 4)

"Vallahi yalnızlık daha iyidir. İnsanın akli olsa zaten evlenmez. Gerçekten. Yani çocuklarımdan zaten memnunum, oğlum bana hiç sesini falan bile yükselmez." (Tek Ebeveyn 6)

"Çocuklarım istemiyor, onları da düşünmek zorundayım. Mesela bir bayan var tanıdık onun da eşi vefat etmiş 2 tane çocuğu var biri 10 diğeri 12 yaşında. Bir irtibatımız var konuşuyoruz. O da ben de aynı şeyi düşünüyoruz. Bayan diyor ki ben seninle evlensem kayınbabam çocuklarımı benden alır o yüzden şuan evlenemeyiz diyor. Çocuksuz yaşayamam diyor. E nasıl olacak. Benimle benzer bir durumu var onunda." (Tek Ebeveyn 3)

"Çocukların da bu durumu kabullenmesi yeniden evlenmemi kabul etmesi de bir zorluk. Bu noktada ben kendim tek başıma çocukları ikna edemeyebilirim." (Tek Ebeveyn 5)

Yoksulluk kodu kapsamında yer alan ifadeler, ekonomik koşulların tek ebeveynlerin yeniden evlenme kararlarını doğrudan etkileyen bir unsur olduğunu göstermektedir. Katılımcılar, evlenme isteği olsa dahi yoksulluk koşulları nedeniyle bu kararın ertelendiğini ya da gündem dışı bırakıldığını ifade etmektedir. **Tek Ebeveyn 1**, çocuklarının yeniden evlenmeye olumlu baktığını belirtmesine rağmen ekonomik yetersizlikler nedeniyle bu kararı uygulamaya koyamadığını ifade etmiştir. Bu durum, kararın bireysel arzudan ziyade yapısal sınırlılıklar doğrultusunda şekillendiğini göstermektedir. **Tek Ebeveyn 5** ise evlilik sürecinin maddi yüklerini detaylı şekilde açıklamış, yalnızca düğün masrafları değil, evlilik sonrası yaşanacak ekonomik sıkıntıların da evlenme kararında caydırıcı rol oynadığını vurgulamıştır.

Kötü evlilik deneyiminin etkisi kodu kapsamında yer alan ifadeler, tek ebeveyn olan bireylerin geçmişte yaşadıkları olumsuz evlilik deneyimlerinin, yeniden evlenme fikrine karşı mesafeli bir tutum geliştirmelerine neden olduğunu göstermektedir. Yeniden evliliğe dair olumsuz yaklaşımlar, yalnızca yeni bir birlikteliğe duyulan isteksizlikle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda önceki evlilikten kaynaklanan duygusal yıpranmışlığın sürdüğünü de yansıtmaktadır. **Tek Ebeveyn 4**, önceki evliliğin bireysel yaşamında ciddi olumsuzluklar yarattığını belirterek, yeniden evlenme fikrini bir ihtiyaç olarak bile görmediğini ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 6** ise evliliği doğrudan olumsuzlayan bir ifadeyle, yalnızlığı daha güvenli ve huzurlu bir yaşam biçimi olarak tanımlamıştır. Katılımcının bu yaklaşımı, evliliği yapısal bir sorun alanı olarak görmesiyle ilişkilendirilebilir.

Çocukların etkisi kodu kapsamında yer alan ifadeler, tek ebeveyn olan bireylerin yeniden evlenme kararını verirken yalnızca kendi duygusal ya da sosyal ihtiyaçlarını değil, çocuklarının bu duruma vereceği tepkileri de dikkate aldıklarını göstermektedir. Yeniden evlenme fikri, bireysel bir tercih olmanın ötesinde, çocuğun duygusal dünyasıyla da doğrudan ilişkili bir karar alanı haline gelmektedir. **Tek Ebeveyn 3**, çocuklarının yeniden evlenmeye sıcak bakmadığını ifade ederek, bu tutumun kendisini doğrudan etkilediğini belirtmiştir. Katılımcı, benzer bir durum yaşayan bir kadın tanıdığının da çocukların kaybedilmesi korkusuyla evliliği ertelediğini aktarmış ve çocukların onayının evlilik kararında belirleyici bir unsur haline geldiğini vurgulamıştır. **Tek Ebeveyn 5** ise, çocuklarının bu duruma ikna edilmesinin zorluğuna dikkat çekerek, bireysel karar alma kapasitesinin aile içi dengelerle sınırlandığını belirtmiştir. Katılımcı, bu konuda dışarıdan psikososyal yardım alınmasının gerekebileceğini ima ederek sorunun çözümünde kurumsal anlamda desteğin ihtiyacına vurgu yapmıştır.

Genel olarak bakıldığında, yeniden evlenme düşüncesi tek ebeveyn olan bireyler için yalnızca yeni bir hayat kurma isteğinden ibaret değildir. Aksine, geçmiş deneyimlerin izlerini taşıyan, mevcut sorumluluklarla eklemlenmiş ve geleceğe dair belirsizliklerle şekillenen karmaşık bir süreçtir. Krono düzeyde geçmiş yaşantıların bıraktığı duygusal etkiler, mikro düzeyde bireyin karar alma sürecini belirlemekte; çocukların duygusal tepkileri ve önceki evliliklerden miras kalan kırılmalıklar da bu sürece doğrudan dâhil olmaktadır. Katılımcıların anlatıları, bu kararı verirken bireysel arzuların çoğu zaman geri planda kaldığını; yerine ekonomik yoksunluklar, ailevi sorumluluklar ve toplumsal beklentilerle şekillenen kaygıların geçtiğini göstermektedir. Ekzo düzeyde yeniden evlenmeye dair sosyal algılar ve normlar, bireyin içsel çatışmalarını derinleştirebilmektedir. Katılımcılar tarafından yeniden evlilik kimi zaman bir umut olarak belirse de çoğunlukla yaşamın yüklerini artırma ihtimali, çocukların kabullenme düzeyi ya da geçmişten taşınan korkular nedeniyle ertelenmekte ya da tamamen göz ardı edilmektedir.

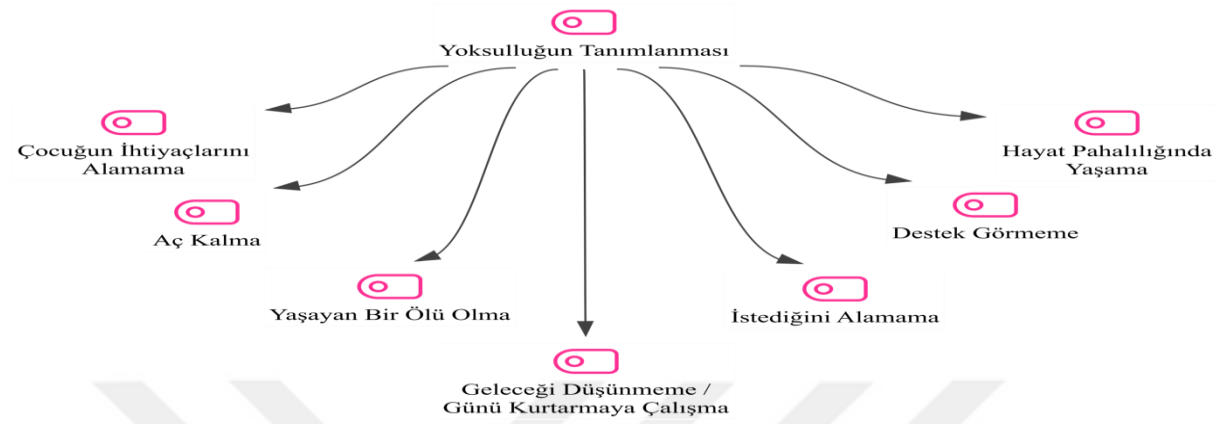
3.2.3.3. Yoksulluk

Bu bölümde, tek ebeveyn olan bireylerin deneyimleri ışığında yoksulluk olgusuna dair çok boyutlu bir çözümleme sunulmaktadır. Katılımcıların ifadeleri doğrultusunda yoksulluğun nasıl tanımlandığı, bu durumun arkasında yatan yapısal ve bireysel nedenler, baş etme stratejileri ve yoksullukla mücadeleye ilişkin beklentiler detaylı biçimde ele alınmıştır.

a. Yoksulluğun Tanımlanması

Bu tema, tek ebeveyn olan bireylerin yoksulluğu nasıl deneyimlediklerini ve bu durumu hangi göstergelerle tanımladıklarını ortaya koymaktadır.

Şekil 12. Katılımcıların yoksulluğun tanımlanması ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli

Şekil 12, tek ebeveyn olan bireylerin yoksulluk olgusunu nasıl deneyimlediklerine ve bu durumu hangi göstergeler üzerinden tanımladıklarına dair tematik analiz yoluyla oluşturulan kavramsal bir kod ağı sunmaktadır. “Yoksulluğun Tanımlanması” ana teması altında yapılandırılan bu yapı; çocukların ihtiyaçlarını alamama, aç kalma, yaşayan bir ölü olma, geleceği düşünememe/günü kurtarmaya çalışma, istediğini alamama, destek görmeme ve hayat pahalılığında yaşama gibi göstergeler üzerinden katılımcıların yoksulluğu tanımladıklarını ortaya koymaktadır.

Tablo 53. Cinsiyetlerine göre katılımcıların yoksulluğun tanımlanması ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Kadın	Erkek	TOPLAM
▼ Yoksulluk			0
▼ Tanımlanması			0
Destek Görmeme		■	2
İstedliğini Alamama	■		1
Hayat Pahalılığında Yaşama		■	1
Aç Kalma	■		1
Çocuğun İhtiyaçlarını Alamama	■		1
Geleceği Düşünmeme / Günü Kurtarmaya Çalışma		■	1
Yaşayan Bir Ölü Olma		■	1
Σ TOPLAM	3	5	8

Tablo 53, tek ebeveyn olan kadın ve erkek katılımcıların yoksulluk olgusunu nasıl tanımladıklarını sembol dağılımı üzerinden karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. “Yoksulluğun

Tanımlanması” teması altında yapılandırılan bu kod matrisi, destek görmeme, istediğini alamama, hayat pahalılığı altında yaşama, aç kalma, çocuğun ihtiyaçlarını karşılayamama, geleceği düşünememe ve günü kurtarmaya çalışma ile kendini yaşayan bir ölü gibi hissetme şeklinde kategorize edilen ifadelerin cinsiyet temelinde ne sıklıkla dile getirildiğini göstermektedir.

Tablo 53, tek ebeveyn olan bireylerin yoksulluğu nasıl tanımladıklarına dair ifadelerin cinsiyete göre dağılımını sunmaktadır. İfade sayısı sınırlı olduğu için bu tabloda cinsiyet temelli net bir ayırım yapmaktan ziyade, yoksulluğun bireyler arası ortak bir deneyim alanı olarak ortaya çıktığı söylenebilir.

Kadın katılımcılar yoksulluğu “aç kalma”, “çocuğun ihtiyaçlarını alamama” ve “geleceği düşünmeme / günü kurtarmaya çalışma” gibi ifadelerle tanımlarken; erkek katılımcılar ise yoksulluğu “destek görmeme”, “istediğini alamama”, “hayat pahalılığında yaşama” ve “yaşayan bir ölü olma” şeklinde tanımlamışlardır.

Tablo 54. Tek ebeveynli aile yapısına göre katılımcıların yoksulluğun tanımlanması ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Eşi Vefat Etmiş	Boşanmış	Ayrı Yaşıyor	TOPLAM
Yoksulluk				0
Yoksulluğun Tanımlanması				0
Destek Görmeme		■		2
İstedikini Alamama		■		1
Hayat Pahalılığında Yaşama	■			1
Aç Kalma		■		1
Çocuğun İhtiyaçlarını Alama			■	1
Geleceği Düşünmeme / Gür	■			1
Yaşayan Bir Ölü Olma	■			1
Σ TOPLAM	3	4	1	8

Tablo 54, tek ebeveyn olan bireylerin yoksulluk olgusunu nasıl tanımladıklarını medeni durumlarına göre karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. “Yoksulluğun Tanımlanması” teması altında yapılandırılan bu matris, destek görmeme, istediğini alamama, hayat pahalılığı altında yaşama, aç kalma, çocuğun ihtiyaçlarını karşılayamama, geleceği düşünememe veya günü kurtarmaya çalışma ve kendini yaşayan bir ölü gibi hissetme şeklinde kategorize edilen ifadelerin, eşi vefat etmiş, boşanmış ve ayrı yaşayan bireyler arasında ne sıklıkla dile getirildiğini sembol düzeyinde göstermektedir.

Tablo 54, içinde benzer bir durum söz konusudur. İfade sayısı sınırlı olduğu için bu tabloda medeni durum temelli net bir ayırım yapmaktan ziyade, yoksulluğun farklı yaşam durumlarına sahip bireyler açısından çeşitli biçimlerde deneyimlendiği söylenebilir.

Eşi vefat etmiş bireyler yoksulluğu “hayat pahalılığında yaşama”, “geleceği düşünmeme / günü kurtarmaya çalışma” ve “yaşayan bir ölü olma” ifadeleriyle tanımlamıştır. Boşanmış bireyler ise “destek görmeme”, “istediğini alamama” ve “aç kalma” ifadelerini kullanmıştır. Ayrı yaşayan bir birey ise yoksulluğu “çocuğun ihtiyaçlarını alamama” ifadesiyle tanımlamıştır.

Tek ebeveynlerin “Yoksulluğu Tanımlaması” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Bence sadece manevi olarak yoksulluk vardı, örneğin ben yasadışı işlere kimse arkamda durmadığı için, manevi olarak bana destek olmadıkları için kendimi yalnız hissettiğim için bulaştım. Bu da beni işimden etti. Tabi yoksul olmasak da orta halli bir ailede büyüdük babam memurdu 5 kardeşlik. Yani yokluğu da gördük varlığı da gördük. Benim demek istediğim asıl yoksulluk manevi yoksulluk." (Tek Ebeveyn 4)

"Babam öldüğünde en küçük kardeşim 13 günlüktü şu an öğretmen kendisi, bir gün eve geldim kardeşim ağlıyor, ablam ve annem de onunla birlikte ağlıyor. Ne oldu diye sordum, annem dedi ki biri yoldan geçerken elinde meyve poşeti varmış kardeşimde bunun üzerine annemden meyve istemiş. Annem de alamayız demiş paramız yok. Bunun üzerine kardeşim ağlamaya başlamış bende meyve istiyorum demiş, bunu gören annem ve ablamda kardeşimle birlikte çaresizce ağlamaya başlamış. Bende bunun üzerine hemen işyerine geri döndüm ve patrona dedim ki bana acil para lazım, bana içerdeki maaşımdan biraz para ver dedim. Tam hatırlamıyorum miktarı 9 kuruş mu lira mı neydi aldım patrondan. Sonra gittim bir poşet abur cubur birazda meyve aldım ve kardeşime götürdüm." (Tek Ebeveyn 10)

"Zaten şu anki asgari ücret bile yoksulluk sınırının altında yani. Şuan hesabını yaptığınızda sobalı bir eve bile 8000 lira kira istiyorlar. Yani kirası, faturaları, çocukların masrafları derken zaten elde avuçta bir şey kalmıyor. Öyle gezme tozma, dışarda yemeğe gitmeden falan hiç bahsetmiyorum bu dediklerimi asgari ücretle çalışan kişiler bile yapamıyor. Ayrıca eşim vefat etmeden önce bu zamanki gibi bir pahalılıkta yoktu, iyi kötü asgari ücretle geçiniyorduk. Ama şuan ki şartlarda aldığım para hiç yetişmiyor." (Tek Ebeveyn 5)

"Yani size nasıl anlatayım, benim için yoksulluk açlık demek. Bir keresinde köyde 10 gün aç kaldık, yazma işledim de çocuklarıma ekmek aldım. 10 gün aç kaldım köyde kuru ekmeğe muhtaçtık." (Tek Ebeveyn 6)

"Yani yoksulluk çocuklarının hiçbir ihtiyacını alamamak bence. Her şeyden eksiksin, yani hiçbir şeyin yok gibi. Yani kendinden geçiyorsun, kendini zaten düşünmüyorsun ama için yaniyor çocukların için. Ben en çokta küçük kızımın bir kere kreşten gelirken ağladığını gördüm hocam. Bana dedi ki anne herkes çok güzel şey getiriyor ara öğünde, herkesin yiyecek güzel şeyleri var ama benim niye yok dedi. Ben bu olaya çok üzüldüm, bu olayı düşünmekten uyuyamadım. Üzerinden uzun zaman geçti hala unutmuyorum bu olayı." (Tek Ebeveyn 14)

"Geleceğini hiç düşünemiyorsun, günü kurtarma peşindesin." (Tek Ebeveyn 3)

"Yoksul olan insan yaşayan bir ölü aslında." (Tek Ebeveyn 3)

Bu bölümde, tek ebeveyn olan bireylerin yoksulluğu nasıl tanımladıkları, kendi yaşam deneyimlerine dayalı ifadeleri doğrultusunda yapılandırılmıştır. **Tek Ebeveyn 4**, yoksulluğu daha çok manevi yalnızlık ve sosyal destek eksikliği üzerinden değerlendirmiştir. “Destek Görmeme” koduyla ifadesini yapılandıran katılımcı, arkasında kimsenin durmadığını ve kendini yalnız hissettiğini belirterek bu durumun yaşamındaki olumsuzluklara zemin hazırladığını ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 10**’un yoksulluk tanımı, istediğini alamama üzerinden somutlaşmaktadır. Kardeşinin meyve isteğini karşılayamamanın aile içinde yarattığı çaresizlik ve mahcubiyet, bu tanımın temelini oluşturmaktadır. **Tek Ebeveyn 5**, yoksulluğu doğrudan hayat pahalılığıyla ilişkilendirmiştir. Mevcut gelirle temel ihtiyaçların karşılanamaması ve artan yaşam giderleri karşısında geçimin zorlaşması, yoksulluğun en belirgin yansımaları arasında yer almaktadır. **Tek Ebeveyn 6**’nın yoksulluğu tanımlama biçimi, fiziksel açlık deneyimiyle şekillenmiştir. Katılımcının 10 gün boyunca kuru ekmekle hayatını idame ettirmek zorunda kalması, yoksulluğun en derin yaşanma şekli olan beslenememe durumuna dönüştüğünü ortaya koymaktadır. **Tek Ebeveyn 14**, yoksulluğu çocuğunun ihtiyaçlarını karşılayamamak üzerinden tanımlamıştır. Özellikle çocuğunun ara öğün eksikliği nedeniyle yaşadığı mahcubiyet, ebeveynlik duygusuyla bütünleşmiş derin bir yetersizlik hissini ifade etmektedir. **Tek Ebeveyn 3**’ün yoksulluk tanımı iki yönlüdür. İlk olarak, geleceği düşünememe ve günü kurtarma çabası, bireyin sürekli anlık çözümlerle yaşamını sürdürmeye çalıştığını göstermektedir. Yoksulluğun yarattığı umutsuzluğa bağlı olarak gelişen plansız ve anlık yaşama düşüncesi katılımcının bu durumu bir kültür olarak (yoksulluk kültürü) içselleştirdiğini göstermektedir. **Tek ebeveyn 3** ikinci olarak ise , “yaşayan bir ölü olma” ifadesiyle yoksulluğu, varoluşsal bir boşluk ve tükenmişlik hali olarak betimlemiştir.

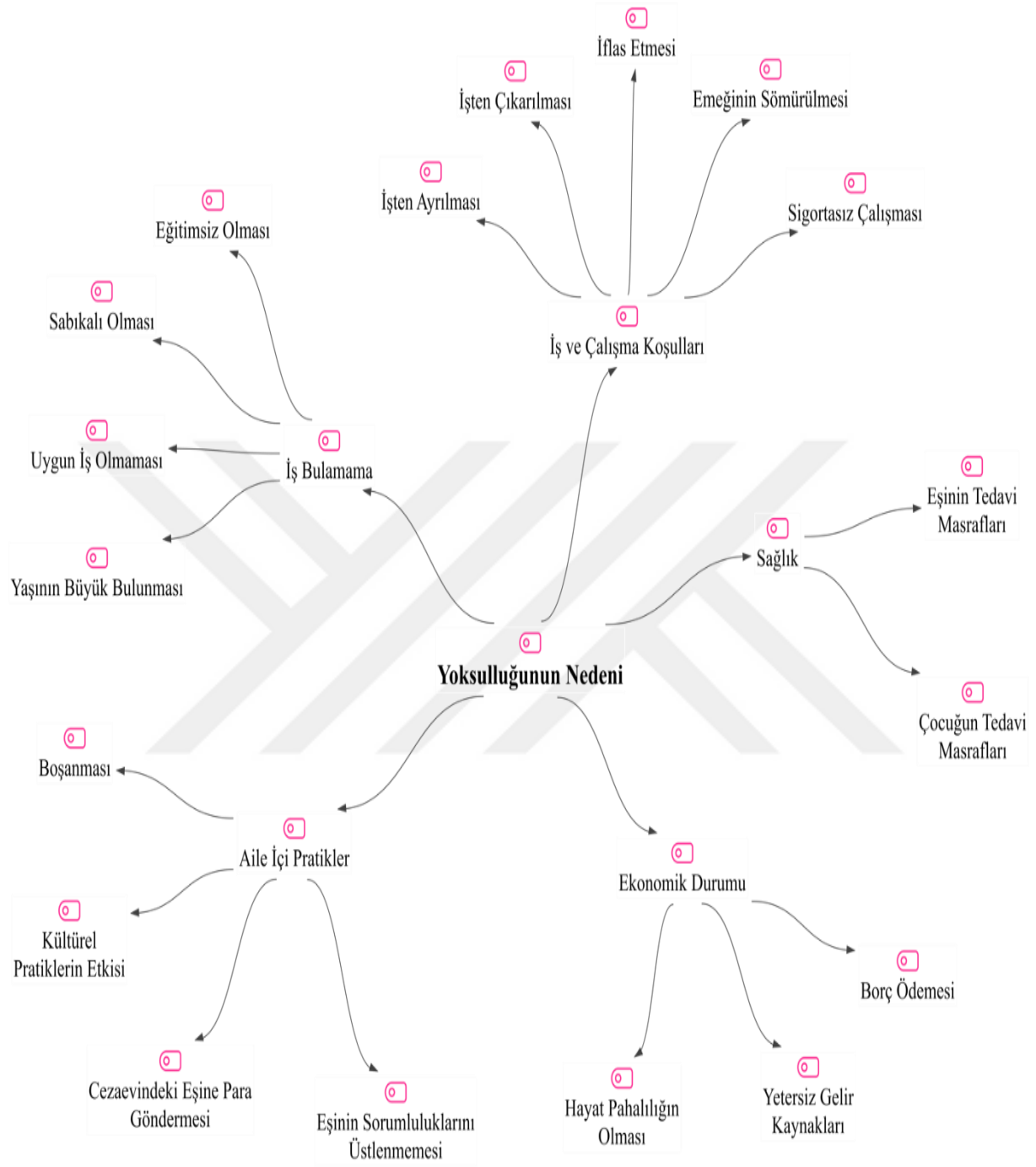
Genel olarak yedi farklı kod altında toplanan bu tanımlamalar, yoksulluğun yalnızca gelir eksikliğiyle sınırlı bir ekonomik sorun olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Katılımcı ifadeleri mikro düzeyde yoksulluğun bireyde yarattığı duygusal kırılmalar, stres, değersizlik hissi ve psikolojik tükenmişlik gibi etkileri gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte ekzo

düzeyde yoksulluğun bireyin içinde yaşadığı toplumla kurduğu ilişkileri zedelediği, sosyal dışlanmaya ve kültürel olarak damgalanmaya yol açtığı görülmektedir. Bu bulgular yoksulluğun çok boyutlu bir deneyim olduğunu ve yalnızca ekonomik göstergelerle açıklanamayacağını göstermektedir. Dolayısıyla yoksulluk, hem bireyin iç dünyasını hem de toplumsal aidiyet ilişkilerini derinden etkileyen karmaşık ve döngüsel bir olgu olarak yeniden ve yeniden deneyimlenmektedir.

b. Yoksulluğunun Nedeni

Bu temada, tek ebeveyn olan bireylerin yoksulluğa sürüklenme nedenleri beş temel başlık altında toplanmıştır. Ekonomik durum, katılımcıların en sık vurgu yaptığı alanlardan biri olup; yetersiz gelir kaynakları, borç yükü ve hayat pahalılığı gibi etkenlerle açıklanmaktadır. Aile içi pratikler başlığı altında ise, eşin sorumluluklarını yerine getirmemesi, boşanma sonrası desteğin kesilmesi ya da cezaevindeki eşe para gönderme gibi durumlar yoksulluğun aile içindeki yeniden üretim biçimlerini göstermektedir. İş bulamama, özellikle eğitim yetersizliği, sabıka kaydı, yaş gibi bireysel faktörler nedeniyle katılımcıların sıklıkla karşılaştığı bir sorun alanıdır. Öte yandan, iş ve çalışma koşulları alt teması, sigortasız ve düzensiz işlerde çalışma, emeğin sömürülmesi, işten çıkarılma ya da iflas gibi nedenlerle kırılgan hale gelen geçim koşullarını görünür kılmaktadır. Son olarak, sağlık teması hem bireyin hem de eşin ya da çocuğun tedavi süreçlerinin ciddi bir ekonomik yük oluşturduğunu ortaya koymakta ve bu yönüyle sağlık harcamalarının yoksulluğu pekiştiren önemli bir unsur olduğuna işaret etmektedir.

Şekil 13. Katılımcıların yoksulluğunun nedeni ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli

Şekil 13, tek ebeveyn olan bireylerin ifadelerine dayanarak yoksulluğun nedenlerini ortaya koyan tematik analiz sonucunda oluşturulmuş bir kod ağıdır. "Yoksulluğun Nedeni" teması altında yapılandırılan bu yapı; iş ve çalışma koşulları, sağlık, ekonomik durum, aile içi pratikler ve iş bulamama olmak üzere beş ana kategori olarak sunulmaktadır.

Tablo 55. Cinsiyetlerine göre katılımcıların yoksulluğunun nedeni ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Kadın	Erkek	TOPLAM
▼ Yoksulluk			0
▼ Yoksulluğunun Nedeni			0
▼ Ekonomik Durumu			0
Yetersiz Gelir Kaynakları			22
Hayat Pahalılığın Olması			10
Borç Ödemesi			6
▼ Aile İçi Pratikler			0
Eşinin Sorumluluklarını Üstlenmemesi			8
Kültürel Pratiklerin Etkisi			2
Boşanması			2
Cezaevindeki Eşine Para Göndermesi			1
▼ İş Bulamama			0
Sabıkalı Olması			4
Eğitimsiz Olması			3
Uygun İş Olmaması			1
Yaşının Büyük Bulunması			1
▼ İş ve Çalışma Koşulları			0
İflas Etmesi			1
İşten Ayrılması			2
Sigortasız Çalışması			1
Emeğinin Sömürülmesi			2
İşten Çıkarılması			2
▼ Sağlık			0
Çocuğun Tedavi Masraflarının Olması			2
Eşinin Tedavi Masraflarının Olması			5
TOPLAM	50	25	75

Tablo 55, tek ebeveyn olan kadın ve erkek katılımcıların yoksulluğun nedenlerine ilişkin görüşlerini sembol büyüklüğü olarak cinsiyet ayrımında göstermektedir. "Yoksulluğun Nedeni" teması altında yapılandırılan bu kod matrisi; ekonomik durum, aile içi pratikler, iş bulamama, iş ve çalışma koşulları ile sağlık olmak üzere beş ana kategori altında gruplandırılmış sembolleri sunmaktadır.

Tablo 55’deki veriler, kadın katılımcıların yoksulluk nedenlerine ilişkin erkeklere göre daha fazla ifade sunduğunu göstermektedir. Kadınlar özellikle “Yetersiz Gelir Kaynakları”, “Eşinin Sorumluluklarını Üstlenmemesi”, “Borç Ödemesi” ve “Hayat Pahalılığının Olması” kodlarında yoğunlaşmıştır. Bu bulgular, kadınların yoksullukla mücadelesinde geçim kaynaklarının yetersizliği, eşten bağımsız kalındığında üstlenilen maddi yük ve borç sarmalının daha belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Erkek katılımcılar ise “Sabıkalı Olması” ve “İşten Çıkarılması” kodlarında daha çok ifade üretmiştir. Erkekler açısından yoksulluk, istihdam koşullarındaki kırılganlıklar, geçim baskısı ve toplumsal rollere bağlı olarak ekonomik üretkenliğin kesintiye uğramasıyla tanımlanmaktadır.

Sağlıkla ilişkili ifadeler erkek katılımcılar tarafından daha fazla dile getirilmiş; özellikle çocuk ve eş tedavi masrafları yoksulluğun önemli nedenleri arasında gösterilmiştir.

Bu dağılım, kadınların daha çok yapısal eşitsizlikler ve bakım yüküyle ilişkili nedenleri, erkeklerin ise çalışma yaşamındaki kırılganlıkları öne çıkardığını göstermektedir. Cinsiyet bağlamında yoksulluğun nedenleri benzer temalarda yoğunlaşsa da deneyim biçimleri farklılaşmakta ve bu durum dile getirilen kodlara yansımaktadır.

Tablo 56. Tek ebeveynli aile yapısına göre katılımcıların yoksulluğunun nedeni ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Eşi Vefat Etmiş	Boşanmış	Ayrı Yaşıyor	TOPLAM
Yoksulluk				0
Yoksulluğunun Nedeni				0
Ekonomik Durumu				0
Yetersiz Gelir Kaynakları	■	■	■	22
Hayat Pahalılığın Olması	■	■		10
Borç Ödemesi	■		■	6
Aile İçi Pratikler				0
Eşinin Sorumluluklarını Üstlenmemesi		■	■	8
Kültürel Pratiklerin Etkisi		■		2
Boşanması		■	■	2
Cezaevindeki Eşine Para Göndermesi			■	1
İş Bulamama				0
Sabıkalı Olması		■		4
Eğitimsiz Olması		■	■	3
Uygun İş Olmaması	■			1
Yaşının Büyük Bulunması		■		1
İş ve Çalışma Koşulları				0
İflas Etmesi		■		1
İşten Ayrılması			■	2
Sigortasız Çalışması			■	1
Emeğinin Sömürülmesi		■		2
İşten Çıkarılması		■		2
Sağlık				0
Çocuğun Tedavi Masraflarının Olması			■	2
Eşinin Tedavi Masraflarının Olması	■			5
TOPLAM	18	37	20	75

Tablo 56, tek ebeveyn olan bireylerin yoksulluğun nedenlerine ilişkin değerlendirmelerini medeni durum temelinde karşılaştırmalı biçimde sunmaktadır. “Yoksulluğun Nedeni” teması altında yapılandırılan bu matris; ekonomik durum, aile içi pratikler, iş bulamama, iş ve çalışma koşulları ile sağlık olmak üzere beş ana kategori altında toplanan kodların eşin vefatı, boşanma ve fiilen ayrı yaşama durumlarına göre sembol dağılımlarını göstermektedir.

Tablo 56’ya göre ekonomik durum teması altında, özellikle “Yetersiz Gelir Kaynakları” kodu katılımcılar tarafından en fazla vurgulanan ifade olmuştur. Bu kod hem boşanmış hem ayrı yaşayan hem de eşi vefat etmiş bireylerde yoğun biçimde dile getirilmiştir. “Hayat Pahalılığının Olması” ve “Borç Ödemesi” gibi ifadeler ise ekonomik yüklerin katılımcıların yaşamlarında doğrudan belirleyici olduğuna işaret etmektedir.

Aile içi pratikler alt temasında öne çıkan “Eşinin Sorumluluklarını Üstlenmemesi” ifadesi, özellikle boşanmış bireylerin deneyimlediği yapısal bir eşitsizliği yansıtmaktadır. Ayrıca “Kültürel Pratiklerin Etkisi”, “Boşanması” ve “Cezaevindeki Eşine Para Göndermesi” gibi kodlar, katılımcıların geçmiş aile ilişkilerinden kaynaklanan ekonomik yükleri görünür kılmaktadır.

İş bulamama alt temasında ise “Sabıkalı Olması”, “Eğitimsiz Olması” ve “Uygun İş Olmaması” gibi kodlar çoğunlukla boşanmış bireylerde yoğunlaşmıştır. Bu durum, bazı bireylerin istihdam piyasasındaki yapısal dışlanmışlıklarını göstermektedir.

İş ve çalışma koşulları teması altında “Emeğinin Sömürülmesi”, “Sigortasız Çalışması” ve “İşten Çıkarılması” gibi ifadeler hem boşanmış hem de ayrı yaşayan bireyler tarafından yer verilmiştir. Bu durum, güvencesiz ve dengesiz iş koşullarının yoksullukla olan güçlü bağına vurgulamaktadır.

Son olarak sağlık alt temasında, “Eşinin Tedavi Masraflarının Olması” kodu özellikle eşi vefat etmiş bireyler tarafından dile getirilmiştir. Bu durum, bakım sorumluluğunun ve sağlık harcamalarının yoksulluğu artıran etkenler arasında yer aldığını göstermektedir.

Tek ebeveynlerin “Ekonomik Durumu” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"İhtiyaçları karşılayamayınca ister istemez bir baba olarak yoksulluğu daha fazla hissediyorsun. Öncelikle almış olduğum maaş bize yetmiyordu, biryandan kira bir yandan eşimin ve çocukların ihtiyaçları beni ekonomik açıdan çok zorluyordu. Bir türlü yetemiyordum aileme." (Tek Ebeveyn 1)

"Tabi dertleri bitiyor mu, bitmez, çocuklar büyüdükçe hem maddi hem de manevi ihtiyaçları da arttı bir yandan. Arkadaşlarında bir şey gördüler mi onlarda istiyorlar mesela. Bende daha fazla çalışarak isteklerini karşılamaya çalışıyorum ama her zaman başaramıyorum bunu." (Tek Ebeveyn 5)

"bu ev kira, ayda 3 bin lira kira veriyorum. Annem ölmüş ya, annemden 8 bin lira maaş alıyorum. 3 bin lirasını kiraya veriyorum. Birazda bekar olan oğluma harçlık veriyorum, bana 3 bin lira ya kalıyor ya kalmıyor. E şimdi 3 bin lirayla gel de geçin, neyle nasıl geçineceksin." (Tek Ebeveyn 6)

"Şuan yeni bu ay 13800 lira oldu maaşım. Yemin ederim bu ay bize kalan para 2500 lira. Gerisi krediye gidiyor, direk kesiyorlar zaten." (Tek Ebeveyn 7)

"Birde şu var patron çalışan ilişkisi var. Sömürüye açıksın, onlara muhtaç olduğunu biliyorlar ve seni en az paraya ne kadar çok çalıştırabilirlerse çalıştırıyorlar. Düşünün 17 saat çalışıyordum ama aldığım para hiçbir şekilde bize yetmiyordu." **(Tek Ebeveyn 8)**

"Bana bir kâğıt verdiler. Ben de o kâğıtla sosyal hizmetlere gittim. Sosyal hizmetler oğluma SED yardımı bağladılar. O zamanlar 600 liraydı bu yardım şimdi ise 7200 oldu. O paranın da 5 bin lirası kiraya gidiyor, 2 bin lira kalıyor geriye. Tabi bu kalan parayla geçinmek zor." **(Tek Ebeveyn 11)**

"Eşimden kalan maaş çok az, 3 tane öğrenci okutuyorum ama bir türlü denkleştiremiyorum, hayat çok pahalı olmuş. Yani sıkıntı çok çektik." **(Tek Ebeveyn 13)**

"2500 lira servise veriyorum, 2300 de evin faizi, 2500 den fazla da faturalar geliyor. Yani bana kazandığım paradan aylık en fazla 2000 lira kalıyor. Durum bu." **(Tek Ebeveyn 14)**

"Seneye ev sahibi çıkmamızı istedi kendisi emekli olup Bitlis'e taşınacakmış. Şimdiden bunu düşünmeye başladım acaba uygun fiyatlı kiralık bir ev bulabilecek miyim?" **(Tek Ebeveyn 3)**

"Zaten şu anki asgari ücret bile yoksulluk sınırının altında yani. Şuan hesabını yaptığımızda sobalı bir eve bile 8000 lira kira istiyorlar. Yani kirası, faturaları, çocukların masrafları derken zaten elde avuçta bir şey kalmıyor. Öyle gezme tozma, dışarda yemeğe gitmeden falan hiç bahsetmiyorum bu dediklerimi asgari ücretle çalışan kişiler bile yapamıyor. Ayrıca eşim vefat etmeden önce bu zamanki gibi bir pahalılıkta yoktu, iyi kötü asgari ücretle geçiniyorduk. Ama şuan ki şartlarda aldığım para hiç yetişmiyor." **(Tek Ebeveyn 5)**

"Tavuk alabiliyoruz ama kırmızı et ve balık alamıyoruz. Ben kendim 1 kilo et alamıyorum, bu pahalılıkta mümkün değil." **(Tek Ebeveyn 10)**

"Giderek daha da zor oluyor, böyle paranın değeri yok çünkü bugün aldığın şeyi yarın aynı paraya alamıyorsun." **(Tek Ebeveyn 11)**

"Zaten bu dönemde evde öğrenci varsa, çocuk varsa bu maaşlarla ancak kendine yetebilirsin. Her şey çok pahalı olmuş hocam. Markete gidiyorsun bakıyorsun yine değişmiş fiyatlar. Mesela dün çocuklar 1000 lira alışveriş yaptılar ama bakıyorsun para gitmiş ama poşetin içinde bir şey yok. Şaşıyorsun fişi kontrol etmek zorunda kalıyorsun." **(Tek Ebeveyn 13)**

"Eşimin hastalığı ve cezaevi sürecinde sürekli kredi çektim. Hala o borçları ödüyorum." **(Tek Ebeveyn 7)**

"Ekonomik olarak çok sorun yaşadık hala da yaşamaya devam ediyoruz. Eşimin babasından kalan arsaya 2 katlı bir ev yaptık hala bitmedi ne borcu bitti ne ev bitti." **(Tek Ebeveyn 12)**

"Giderken bir de eşimin borcu da üstüme kaldı. 100 bin liraya yakın borç etti. Bu sefer borçlular kapıya dayandı. Borcumuzu vereceksin yoksa evi boşaltırım evindeki eşyaların hepsini alırım dedi adamlar. Ben mecburen bir yıl çalıştım hep eşimin yaptığı borcu ödemek için. Hep onun borcunu ödemekten fırsat bulamadım çocuklarıma kazandığım parayı harcayayım. Ondan sonra onun borcunu ödeyeyim derken bütün yük omuzlarımda birikti."
(Tek Ebeveyn 14)

Yetersiz gelir kaynakları, tek ebeveyn olan bireylerin ekonomik olarak sürdürülebilir bir yaşam kurmalarını önemli ölçüde zorlaştırmaktadır. **Tek Ebeveyn 1**, çalışmasına rağmen ailesine yetemediğini vurgularken, maaşının yetersizliği karşısında kendisini daha derin bir yoksulluk içinde hissettiğini belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 5**, çocuklarının yaşla birlikte artan ihtiyaçlarına dikkat çekmiş, özellikle sosyal çevrelerinden etkilenecek ortaya çıkan talepleri karşılamak için çaba sarf ettiğini ancak bu çabanın her zaman sonuç vermediğini ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 6** ve **Tek Ebeveyn 7**, sabit gelirlerinin büyük kısmının kira ve kredi borçlarına gittiğini, ellerinde kalan miktarın geçinmeye yetmediğini aktarmışlardır. **Tek Ebeveyn 8**, uzun saatler çalışmasına rağmen yeterli kazanç elde edemediğini belirtmiş, işverenlerin bu ekonomik kırılganlığı kötüye kullandığını vurgulamıştır. **Tek Ebeveyn 11**, aldığı sosyal yardımların kira gibi sabit giderleri karşılamaya yetmediğini, elinde kalan küçük bir miktarla geçinmeye çalıştığını ifade etmiştir. Son olarak **Tek Ebeveyn 13** ve **Tek Ebeveyn 14**, çocuklarının eğitimi, ev kredisi ve yüksek faturalar gibi zorunlu giderlerin, gelirlerinin neredeyse tamamını tükettiğini ifade etmiştir.

Hayat pahalılığı, tek ebeveyn olan bireylerin ekonomik yükünü artıran en belirgin yapısal sorunlardan biri olarak öne çıkmaktadır. **Tek Ebeveyn 3**, mevcut kira sözleşmesinin bitmek üzere olduğunu ve ev sahibi tarafından evden çıkarılacağı bilgisini aldığını ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 5**, kira, fatura ve çocukların masraflarının ardından elde hiçbir şey kalmadığını ifade etmiştir. Özellikle, geçmişe kıyasla hayatın çok daha pahalı hâle geldiğini ve artık en temel harcamaların bile karşılanamadığını vurgulamaktadır. **Tek Ebeveyn 10**, artan gıda fiyatları nedeniyle et ve balık gibi protein kaynaklarını temin edemediklerini belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 11**, yüksek enflasyon nedeniyle aynı ürünü bir gün sonra bile aynı fiyata alamadıklarını ifade ederek paranın hızlı değer kaybına ve ekonomik istikrarsızlığa dikkat çekmektedir. **Tek Ebeveyn 13** ise çocukların temel ihtiyaçları için yapılan market alışverişlerinin büyük bir mali yük oluşturduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların ifadeleri, temel tüketim ürünlerinden barınmaya, eğitim ve sağlık gibi zaruri harcamalardan sosyal yaşama kadar pek çok alanda fiyatların hızla yükselmesi nedeniyle, var olan gelirle geçinmenin neredeyse imkânsız hâle geldiğini ortaya koymaktadır.

Borç ödemesi, tek ebeveynlerin ekonomik yaşamında süreklilik gösteren ve hane ekonomisini derinden etkileyen bir yük olarak öne çıkmaktadır. **Tek Ebeveyn 7**, eşinin hastalık ve cezaevi süreci boyunca sık sık kredi çekmek zorunda kaldığını ve hâlâ bu borçları ödemeye çalıştığını ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 12**, eşinin babasından kalan arsa üzerine yapılan evin hem maddi hem de psikolojik bir yük hâline geldiğini belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 14**'ün ifadesi ise borcun yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal baskıya da yol açtığını göstermektedir. Eşinden kalan 100 bin liralık borç nedeniyle tehdit edildiğini, borçları ödemek için bir yıl boyunca sadece bu amaçla çalıştığını ve çocuklarına maddi anlamda destek veremediğini belirtmiştir. Katılımcıların ifadeleri, borçlanmanın yalnızca geçici bir çözüm aracı olarak değil, aynı zamanda kalıcı bir yoksulluk kaynağı hâline geldiğini ortaya koymaktadır. Geçmişte alınan krediler, eşlerin bıraktığı borçlar ya da tamamlanamayan yatırımlar nedeniyle ortaya çıkan borç yükü, bireylerin gelirlerinin büyük bir kısmını tüketmekte ve çocuklara, eğitime ya da diğer temel ihtiyaçlara kaynak ayırmalarını zorlaştırmaktadır.

Bu bulgular, özellikle makro düzey bağlamında ele alındığında, tek ebeveynlerin yaşadığı ekonomik güçlüklerin büyük ölçüde içinde bulundukları yapısal koşullarla ilişkili olduğunu göstermektedir. Yüksek enflasyon, yaşam maliyetlerindeki artış, kira ve gıda fiyatlarındaki yükselme ile iş piyasasındaki düşük ücret politikaları, gelirlerin zorunlu harcamaları karşılamaını güçleştirmektedir. Sosyal yardım mekanizmalarının kapsayıcılık ve yeterlilik açısından sınırlı kalması ise bu ekonomik baskının hafiflemesini zorlaştırmakta ve yoksulluk durumunun uzun süre devam etmesine zemin hazırlamaktadır. Ayrıca, geçmişten taşınan borçlar ve uzun vadeli mali yükler de bu kırılganlığı artıran unsurlar arasında yer almaktadır.

Tek ebeveynlerin “Aile İçi Pratikler” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Yani evliyken de yoksulduk eşim çalışmıyordu üstüne bir de bizi dövüyordu. İstese çalışırdı ama hiç çalışmadı 28 sene boyunca." (**Tek Ebeveyn 6**)

"Ben eşime çocuğun çocuğun var git çalış diyordum o benimle kavga ediyordu." (**Tek Ebeveyn 6**)

"Ben son 7 yıl çalıştım eşim ise hasta da değildi, bir sorun bir sıkıntısı yoktu ama o ben çalışırken 7 yıl evde oturdu. İnşaatlarda temizlik yaptım, lokantalarda bulaşık yıkadım, hep öyle dayandım 7 yıl ona sabrettim. Ama sonra baktım olmuyor boşandım." (**Tek Ebeveyn 11**)

"İlk çocuğum olan kızımı 18 yaşında dünyaya getirdim. Eşim uzun süredir iş bulamadığı için Bitlis'i terk etti şuan Adana'da çalışıyor. Ama bize neredeyse hiç maddi katkısı yok. Çünkü

sürekli bir işi yok, genellikle iş bulursa inşaatlarda çalışıyor. 5-6 ayda bir eve gelip gidiyor." **(Tek Ebeveyn 12)**

"Nafaka da vermiyor, yani adam boşandıktan sonra sanki çocuklarını sildi, çocuklarım var demiyor." **(Tek Ebeveyn 15)**

"Ekonomik olarak sıkıntılarımda oldu. Çocuğum da benimleydi ve karşı taraf hiçbir şekilde destek sağlamıyordu." **(Tek Ebeveyn 16)**

"Belki bu coğrafyada doğmasaydım, başıma bunlar gelmeyecekti. Gerçekten doğu bölgesinin ve bitlisin kadınlara bakış açısı bunu etkiliyor." **(Tek Ebeveyn 8)**

"Bir de burada genel bir düşünce var o da şöyle; evlenin de soğan ekmek bile yeseniz bir şey olmaz, yeter ki evlenin. Seviyorlar birazda fakirliği toplum, sanki Allah aç kalanları daha çok seviyor düşüncesi hâkim insanlarda. Her evlenene aza tamah etmek öğretilir, sonrada bu insanlara bu senin kaderin denir. Hâlbuki gerçek öyle değil, eğer gücün yoksa evlenme, çocuk yapma, yapma ki yoksulluk senin için bir kader olmasın." **(Tek Ebeveyn 8)**

Katılımcıların aktarımlarına göre, eşlerinin evlilik süresince çalışmaması, ebeveynlerin maddi yükü tek başlarına taşımalarına neden olmuştur. Ebeveynler ayrılık sonrası ise çocukların bakım ve geçimine dair eski eşlerinden neredeyse hiç destek alamamışlardır. **Tek Ebeveyn 6**, evliken de yoksulluk yaşadığını, eşinin yıllarca çalışmadığını ve üstelik kendilerine şiddet uyguladığını dile getirmiştir. **Tek Ebeveyn 11**, son yedi yıl boyunca farklı işlerde çalışarak evi geçindirdiğini, eşinin ise evde oturduğunu söylemiştir. **Tek Ebeveyn 12**, eşinin uzun süredir iş bulamadığını ve bu yüzden Bitlis'ten ayrılıp başka bir şehirde yaşamaya başladığını, ancak ailesine neredeyse hiç maddi katkı sunmadığını belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 15**, *"Nafaka da vermiyor. Boşandıktan sonra çocuklarım var demiyor bile"* sözleriyle, ayrılık sonrası eşinin çocukları tamamen görmezden geldiğini vurgulamıştır. **Tek Ebeveyn 16** ise, çocuğunun tüm sorumluluğunu tek başına üstlendiğini ve karşı taraftan hiçbir destek görmediğini ifade etmiştir. Bu anlatımlar, birçok kadının tek ebeveynliği diğer ebeveynin sorumluluklarını da yüklenerek deneyimlediğini göstermektedir.

Katılımcıların aktarımları, içinde bulundukları coğrafyanın ve hâkim toplumsal kalıpyargıların yaşamlarında karşılaştıkları zorluklarla ilişkili olduğunu göstermektedir. Özellikle kadınlara yüklenen rollerin, evlilik ve yoksulluk konularındaki kabullerin, bireylerin yaşam pratiklerini sınırlandırdığı görülmektedir. **Tek Ebeveyn 8**, Bitlis'te kadınlara yönelik bakış açısının kendi yaşadıklarını doğrudan etkilediğini dile getirmiştir. *"Belki bu coğrafyada doğmasaydım, başıma bunlar gelmeyecekti"* diyerek yaşadığı zorlukların kişisel tercihlerinden çok, toplumsal yapıdan kaynaklandığını belirtmiştir. Aynı katılımcı, toplumun evlilik ve yoksullukla ilgili geleneksel düşüncelerini de eleştirmiştir. *"Evlenin de soğan ekmek bile*

yeseniz bir şey olmaz” anlayışının yaygın olduğunu söylemiş, insanların aza kanaat etmeyi bir erdem gibi göstermesine ve bu durumu “kader” olarak kabullenmesine tepki göstermiştir.

Bu ifadeler, kültürel ve yerel toplumsal kalıpyargıların bireysel yaşam kararlarını nasıl şekillendirdiğini ve tek ebeveyn olma sürecinde bu etkilerin nasıl derinleştiğini göstermektedir.

Tek ebeveynlerin “İş Bulamama” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"İşimden oldum. Bir sefer suça bulaştın mı kötülük peşini bırakmıyor. Artık sabıkalı bir suçluydum kimse iş vermiyordu. Yanlış yollara sapmak durumunda kaldık tekrar suç işledik."

(Tek Ebeveyn 4)

"Çok iş imkânı elime düştü ama diplomam olmadığı için yapamadım. Ne bileyim bilgisayar işleri olsun, çağrı merkezi olsun çok iş karşıma çıktı ama almadılar çünkü diplomam yoktu." **(Tek Ebeveyn 11)**

"Okumayınca iş imkânı da bulamıyorsun. Yani bir iş olsa şimdi çalışırım. Önceden olsa çalışamazdım çünkü çocuklarım küçüktü şimdi olsa çalışırım. Keşke iş bulabilsem. Hatta birkaç kez İŞKUR'a başvurdum ama çıkmadı. Yani özellikle okulda temizlik olur veya kuran kurslarında olur bir iş bulsam çalışırım. Mesela okul olsa çocuklarımın okuduğu okul onlarla birlikte okula gider gelirdik, mesela benim için de zor olmazdı. Hem de elime birkaç kuruş para geçerdi." **(Tek Ebeveyn 12)**

"Belediyeye yardım için değil de iş için gittim. Onlardan iş istedim. Şuan size göre bir iş yok dediler bana." **(Tek Ebeveyn 7)**

"Ekonomik olarak hiçbir gelirim yok, oğlumda ben de çalışmıyoruz yani ben de oğlumda iş bulamıyoruz. Yaşım 50 ye yaklaştığı için kimse iş vermek istemiyor." **(Tek Ebeveyn 8)**

Katılımcıların ifadeleri, tek ebeveyn olan bireylerin iş gücü piyasasına katılımında ciddi engellerle karşılaştığını ortaya koymaktadır. **Tek Ebeveyn 4**, geçmişte suça karışması nedeniyle iş bulamadığını ve sabıkalı olduğu için kimsenin kendisine iş vermediğini ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 11**, iş fırsatları karşısına çıksa bile diploması olmadığı için bu fırsatlardan yararlanamadığını belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 12** ise, eğitim eksikliğinin yanı sıra çocuklarının küçük olması nedeniyle geçmişte çalışamadığını, şimdi çalışmak istediğini ama iş bulamadığını anlatmıştır. **Tek Ebeveyn 7**, belediyeye iş başvurusu yaptığını ancak “*şu an size göre bir iş yok*” cevabını aldığını aktarmıştır. **Tek Ebeveyn 8** ise yaşı ilerlediği için iş bulamadığını, kendisinin ve oğlunun birlikte işsiz kaldığını ifade etmiştir.

Bu ifadelerden yola çıkarak, sabıka kaydı, düşük eğitim düzeyi, uygun iş imkânlarının bulunmaması ve yaş faktörü gibi çeşitli nedenlerin mikro düzeyde tek ebeveynlerin çalışma

hayatına dâhil olmalarını önemli ölçüde zorlaştırdığı görülmektedir. Ancak bu durum yalnızca bireysel eksikliklerle açıklanmadığı katılımcı ifadelerinden de ortaya çıkmaktadır. Ekzo düzeyde sosyal etiketleme, damgalama ve önyargılar bireylerin istihdam süreçlerine katılımını sınırlamakta; makro düzeyde ise kamu politikalarının yetersizliği, iş gücü piyasasının kapsayıcı olmaması ve destekleyici kurumsal mekanizmaların eksikliği bu dışlanmayı daha da derinleştirmektedir. Dolayısıyla istihdama erişimde karşılaşılan engeller, hem bireysel hem toplumsal hem de yapısal dinamiklerin kesiştiği çok yönlü bir soruna işaret etmektedir.

Tek ebeveynlerin “İş ve Çalışma Koşulları” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"O dönemler iş yönünden bir sıkıntım yoktu, işverendim, yanımda çalışan 50 kişi vardı. Jeneratör, kombi otomasyon sistemleri gibi işleri yaptığım bir şirketim vardı. 2010 yılında Irak ta iflas ettim." **(Tek Ebeveyn 4)**

"Erkek çocuklarımdan büyüğü MS hastası, yaklaşık 2 yıl oldu teşhis koydular. Uzun ve masraflı bir tedavi süreci var. Bizi ekonomik olarak çok kötü etkiledi. Hem o hem ben o hasta olmadan önce bir fabrikada çalışıyorduk, durumumuz o zamanlar iyiydi. Ben şoförlük yapıyordum oğlum hasta olunca ikimizde işi bırakmak zorunda kaldık." **(Tek Ebeveyn 2)**

"Zaten işimi ailem dağıldıktan sonra kaybettim, öncesinde ekonomik bir sıkıntımız yoktu kıt kanaatte olsa geçinip giderdik." **(Tek Ebeveyn 2)**

"şimdide İŞKUR'da çalışıyorum ama haftanın 3 günü işe gidiyorum. O yüzden sigortam yatmıyor" **(Tek Ebeveyn 14)**

"Bir de şu var, patron çalışan ilişkisi var. Sömürüye açıksın, onlara muhtaç olduğunu biliyorlar ve seni en az paraya ne kadar çok çalıştırabilirlerse çalıştırıyorlar. Düşünün 17 saat çalışıyordum ama aldığım para hiçbir şekilde bize yetmiyordu." **(Tek Ebeveyn 8)**

"2010 yılında iflas edince Bitlis'e geri geldim ve belediyede bir dönem geçici işçi olarak çalıştım sonra belediye değişince işimize son verdiler." **(Tek Ebeveyn 4)**

Tek Ebeveyn 4, iflas etmeden önce işveren konumunda olduğunu, yanında çalışan onlarca kişi bulunduğunu ifade etmiştir. Irak'ta yaşadığı iflas sonrası hem ekonomik hem de mesleki olarak ciddi bir kırılma yaşadığını, bu sürecin ardından geçici işlerle geçinmeye çalıştığını belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 2**, oğlunun hastalığı nedeniyle düzenli bir işte çalışmayı bırakmak zorunda kaldığını, hem kendisinin hem de oğlunun işten ayrıldığını ifade etmiştir. Daha önce fabrikada çalışan bu birey, hastalık ve aile içi dağılma gibi nedenlerle iş yaşamından uzaklaştığını belirtmiş, bu durumun ekonomik olarak yıkıcı sonuçlar doğurduğunu aktarmıştır. **Tek Ebeveyn 14**, İŞKUR üzerinden yarı zamanlı olarak çalıştığını, haftanın yalnızca üç günü

işe gittiği için sigortasının yatmadığını ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 8**, uzun süreli ve ağır çalışma koşullarına rağmen aldığı ücretin yeterli olmadığını, işverenlerin kendilerini kolayca sömürebildiğini açıkça ifade etmiştir. *“17 saat çalışıyordum ama aldığım para yetmiyordu”* sözleri, tek ebeveynlerin geçim kaygısıyla sağlıksız koşullarda çalışmak zorunda kaldığını ve emeklerinin karşılığını alamadıklarını ortaya koymaktadır. Yine **Tek Ebeveyn 4**, iflas sonrası Bitlis’e döndüğünü ve belediyede geçici işçi olarak çalışmaya başladığını, ancak belediye yönetimi değişince işine son verildiğini belirtmiştir. Bu ifade, yerel yönetimlere bağlı geçici işlerin siyasi değişimlerden kolayca etkilendiğini ve çalışanlar için ciddi bir belirsizlik oluşturduğunu göstermektedir.

Katılımcıların anlatımları, istihdam süreçlerinin mikro düzeyde bireysel engellerle, makro düzeyde ise yapısal eşitsizliklerle şekillendiğini ve bu kırılganlığın ekonomik yoksunluğu daha da derinleştirdiğini ortaya koymaktadır. Bireylerin iş yaşamına dâhil olma çabaları yalnızca kişisel çabayla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda iş gücü piyasasının dar olması, destek mekanizmalarının yetersizliği ve sosyal politikaların kapsayıcılığının sınırlı oluşu bu süreci daha da zorlaştırmaktadır.

Tek ebeveynlerin “Sağlık” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Erkek çocuklarımdan büyüğü MS hastası, yaklaşık 2 yıl oldu teşhis koydular. Uzun ve masraflı bir tedavi süreci var. Bizi ekonomik olarak çok kötü etkiledi. Hem o hem ben o hasta olmadan önce bir fabrikada çalışıyorduk, durumumuz o zamanlar iyiydi. Ben şoförlük yapıyordum oğlum hasta olunca ikimizde işi bırakmak zorunda kaldık. Tedavilerini Diyarbakır'da yapıyoruz her tedavi yaklaşık bir ay sürüyor, ben yanında refakatçi olarak gitmek zorundaydım. Kızlar okuyor, anne zaten yok başka şehirde uzun süre tedavi almak ekonomik açıdan çok zor, biraz birikimimiz vardı o da oğlumun rahatsızlığında gitti. Allah kimseyi hastanelere düşürmesin. Sağlık bakımından masraflar bizi zorluyor, oğlumun tedavisi Diyarbakır'da, yol, konaklama ve ilaç masrafları oldukça fazla. Zaten her gittiğimizde en az 15gün kalıyoruz. Gurbet elde adım başı masraf anlayacağınız. Mesela ben çocuğumu özel doktora göstermek isterdim. Ama öyle bir imkânım olmadı, geçenlerde çocuğumun belinden sıvı aldılar devlet hastanesi olmasına rağmen 2000 lira para verdim. Özel doktorun muayenesi bile 3000 lira karşılamam mümkün değil. Daha iyi bir tedavi alsaydı belki oğlumun durumu şimdikinden daha iyi olabilirdi. Bu beni çok üzüyor." (Tek Ebeveyn 2)

"Dediğim gibi çok zor günlerdi. Hem maddi hem de manevi hepimiz bu durumdan etkilendik." (Tek Ebeveyn 3)

"Çok olumsuz etkilendik. Eskiden benim kendi hayvanlarım vardı, önce onların hepsini satmak zorunda kaldım ama yetmedi. Sonra da akrabalar para gönderdiler masrafları öyle karşıladık." (Tek Ebeveyn 3)

"Öncelikle maddi olarak çok sıkıntı çektik, herhangi bir destek yoktu, ailemin desteği de olmuştur ufak tefek ama yine de yeterli gelmiyordu. Çünkü tedaviye her gidiş gelişimiz oldukça masraflıydı. Belirttiğim gibi 45 günde bir Ankara'ya gidip 15 gün orada kalıyorduk. Tabi her seferinde ben eşimle gidiyordum. Bunlar hep masraf, elimizde biraz birikmişimiz vardı o da tedavi sürecinde bitti." (Tek Ebeveyn 5)

"Özellikle eşimin tedavi sürecinde bütün birikimimiz bitti, hatta borçlanmaya başlamıştım. Ailemin de durumu çok iyi değildi onlara da fazla yük olmak istemiyordum maddi olarak. Örneğin her gidişimiz uçaklaydı, bilet parası ve konaklama hep masraf. Bazen baldızımı da götürüyordum onun da masraflarını karşılamak zorundasın. Hastane yemeklerini pek yiyemiyordu baldızım ona dışardan yemek almak gerekiyordu. Anlayacağınız adım başı masraf çıkıyordu, eşimin tedavi sürecinde ekonomik durumumuz çok geriye gitti o zamanlar." (Tek Ebeveyn 5)

"Çok sıkıntılı bir süreç yaşıyoruz. Bir emekli maaşım var babadan kalma. Ama yetmiyor. Çünkü eşimin tedavisi sürecinde çok borçlandım. Kredi çektim ve hala ödüyorum." (Tek Ebeveyn 7)

Tek Ebeveyn 2, oğlunun MS hastalığına yakalanmasının ardından yaşanan süreci ayrıntılı şekilde aktarmıştır. Oğlunun tedavisinin uzun, masraflı ve şehir dışında gerçekleştiğini belirten katılımcı hem kendisinin hem de oğlunun işten ayrılmak zorunda kaldığını, birikimlerinin ise tamamen tedavi sürecinde tükendiğini ifade etmiştir. "Allah kimseyi hastanelere düşürmesin" cümlesi, bu sürecin yalnızca ekonomik değil, manevi olarak da ne denli ağır yaşandığını ortaya koymaktadır. Katılımcı ayrıca, özel sağlık hizmetlerine erişimin ekonomik yetersizlikler nedeniyle mümkün olmadığını, bu nedenle oğlunun daha iyi bir tedavi şansı elde edemediğini üzümlere dile getirmiştir. **Tek Ebeveyn 3**, eşinin hastalık sürecinde hem maddi hem manevi anlamda tüm ailenin yıprandığını ifade etmiştir. Hayvanlarını satmak zorunda kaldığını, ancak bu satıştan elde edilen gelirin yetmediğini, akrabaların gönderdiği paralarla ancak masrafların karşılanabildiğini belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 5**, Ankara'da sürdürülen tedavi sürecinin yüksek maliyetini vurgulamış, her seferinde şehir dışına yolculuk yapmak, uzun süreli konaklamak ve eşine refakat etmek zorunda olduğunu aktarmıştır. Katılımcı, bu süreçteki harcamaların birikimlerini tükettiğini, uçak biletinden dışardan alınan yemeklere kadar her adımın ciddi bir masraf oluşturduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda baldızının da zaman zaman kendilerine eşlik ettiğini, onun da masraflarını karşılamak zorunda

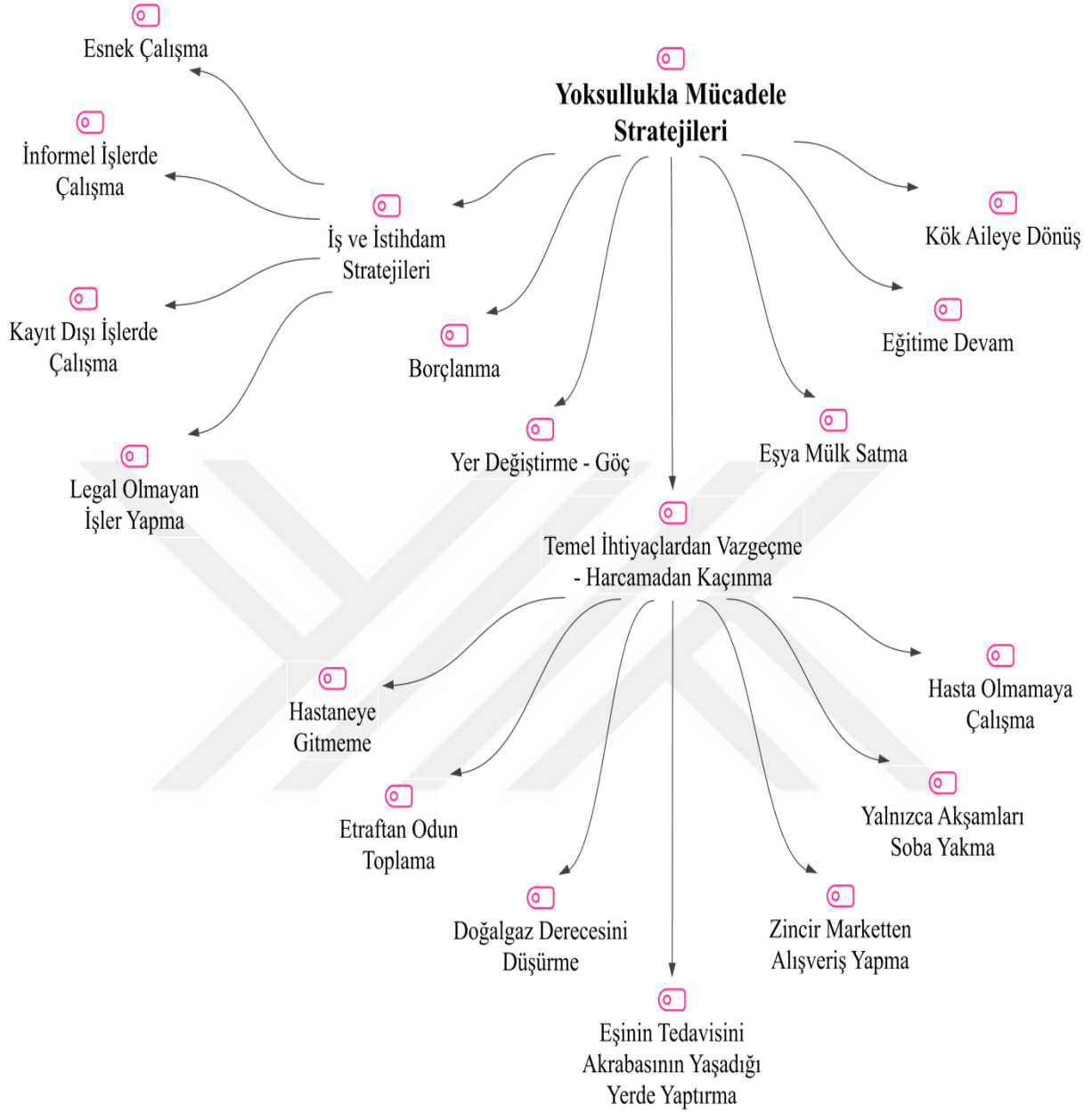
kaldığını ekleyerek bu nedenle ekonomik yükün arttığına da vurgu yapmıştır. **Tek Ebeveyn 7**, eşiyle ilgili tedavi sürecinde ciddi şekilde borçlandığını, bu nedenle kredi çektiğini ve hâlâ ödemekte olduğunu ifade etmiştir. Emekli maaşının yetersiz kaldığını belirten katılımcı, tedavi sürecinin yalnızca geçmişte değil, bugün de etkilerini sürdürdüğünü vurgulamıştır.

Bu ifadeler, sağlıkla ilgili sorunların mikro düzeyde tek ebeveynli ailelerde ciddi bir ekonomik kırılganlığa yol açtığını ve özellikle uzun süreli hastalık süreçlerinin hane ekonomisini sarsıcı biçimde etkilediğini göstermektedir. Makro düzeyde kamu desteklerinin yetersiz kaldığı durumlarda ise bireylerin mezo düzeyde kendi birikimlerine ya da yakın çevresinden sağladıkları desteklere yöneldiği görülmektedir. Ancak bu tür geçici çözümler, hem ekonomik güvencesizliği artırmakta hem de yoksulluk döngüsünü daha da derinleştiren bir risk unsuru hâline gelmektedir.

c. Yoksullukla Mücadele Stratejileri

Bu temada, tek ebeveyn olan bireylerin yoksulluk karşısında geliştirdikleri başa çıkma mekanizmaları ve hayatta kalma stratejileri ele alınmaktadır. Katılımcı ifadeleri doğrultusunda yapılandırılan bu bölümde, temel ihtiyaçlardan vazgeçme, borçlanma, yer değiştirme, iş ve istihdam stratejileri geliştirme, eğitime devam etme, eşya ya da mülk satma ve kök aileye dönüş gibi çeşitli stratejilerin bireysel ve yapısal düzeyde nasıl şekillendiği ortaya konulmaktadır.

Şekil 14. Katılımcıların yoksullukla mücadele stratejileri ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli

Şekil 14, tek ebeveyn olan bireylerin yoksulluk karşısında geliştirdikleri baş etme yollarını tematik analiz yöntemiyle ortaya koyan kavramsal bir kod ağı sunmaktadır. “Yoksullukla Mücadele Stratejileri” teması altında yapılandırılan bu yapı, bireylerin yoksullukla başa çıkmak için başvurdukları çeşitli stratejileri altı başlık altında toplamaktadır. Bunlar; iş ve istihdam stratejileri, borçlanma, yer değiştirme-göç, temel ihtiyaçlardan vazgeçme/harcamadan kaçınma, eşya-mülk satma, kök aileye dönüş ve eğitime devam şeklinde kategorize edilmiştir.

Tablo 57. Cinsiyetlerine göre katılımcıların yoksullukla mücadele stratejileri ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Kadın	Erkek	TOPLAM
▼ Yoksulluk			0
▼ Yoksullukla Mücadele Stratejileri			0
▼ Temel ihtiyaçlardan Vazgeçme - Harcamadan Kaçınma			0
Hastaneye Gitmeme	■	■	3
Doğalgaz Derecesini Düşürme	■		2
Etraftan Odun Toplama	■		1
Zincir Marketten Alışveriş Yapma	■		1
Eşinin Tedavisini Akrabasının Yaşadığı Yerde Yaptırma		■	1
Hasta Olmamaya Çalışma		■	1
Yalnızca Akşamları Soba Yakma		■	1
▼ İş ve İstihdam Stratejileri			0
Esnek Çalışma	■	■	13
İnformel İşlerde Çalışma	■	■	10
Kayıt Dışı İşlerde Çalışma	■	■	5
Legal Olmayan İşler Yapma		■	1
> Kök Aileye Dönüş	■	■	11
> Borçlanma	■	■	9
> Yer Değiştirme - Göç		■	2
> Eşya Mülk Satma		■	2
> Eğitime Devam	■		1
Σ TOPLAM	39	25	64

Tablo 57, tek ebeveyn olan bireylerin yoksullukla mücadele stratejilerini cinsiyet temelinde karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. “Yoksullukla Mücadele Stratejileri” teması altında yapılandırılan bu matris, temel ihtiyaçlardan vazgeçme/harcamadan kaçınma, iş ve istihdam stratejileri, kök aileye dönüş, borçlanma, yer değiştirme-göç, eşya-mülk satma ve eğitime devam olmak üzere yedi alt temada gruplanan ifadelerin kadın ve erkek katılımcılar tarafından ne sıklıkla dile getirildiğini göstermektedir.

Tablo 57’e göre “Esnek Çalışma”, en sık ifade edilen stratejilerden biridir. Bu stratejinin büyük ölçüde kadın katılımcılar tarafından dile getirilmiş olması, bu gruptaki bireylerin çalışma yaşamına farklı biçimlerde dâhil olduklarını göstermektedir. Esnek çalışma biçimlerinin tercih edilmesinde, gündelik yaşam koşulları, bakım sorumlulukları ve istihdam olanaklarının etkili olabileceği düşünülmektedir.

“Kayıt Dışı/İnformel İşlerde Çalışma” da dikkat çeken bir diğer stratejidir. Bu strateji çoğunlukla kadın katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Temizlik, çocuk bakımı, gündelik işçilik ya da geçici kamu destekli istihdam gibi alanlarda sosyal güvence olmaksızın çalışılan bu işler, özellikle kadınların gelir elde etme biçimlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu tür işlere yönelimde, sigortalı iş bulma güçlüğü, esnek zamanlı çalışmaya duyulan ihtiyaç ve çocuk bakım sorumluluğu gibi etkenler belirleyici olabilmektedir. Erkek katılımcıların da benzer nedenlerle bu stratejiye başvurduğu görülmektedir.

“Kök Aileye Dönüş”, hem kadın hem erkek katılımcılar tarafından benzer sıklıkta belirtilmiştir. Bu strateji, bireylerin aile içi destek mekanizmalarına yöneldiğini göstermektedir. Barınma, maddi destek ya da duygusal dayanışma gibi gerekçelerle kök aileye dönülüyor olabilir.

“Borçlanma”, yoksullukla mücadele kapsamında ifade edilen yöntemler arasında yer almaktadır. Kadınlar ve erkekler tarafından benzer oranda dile getirilmiştir. Borç alma davranışı, gelirin yeterli olmaması, beklenmedik harcamalar ya da geçici ekonomik ihtiyaçlar gibi nedenlerle gündeme gelmiş olabilir.

Tablo 57 genelinde öne çıkan bu stratejiler, katılımcıların farklı yaşam koşulları içinde çeşitli çözüm yolları geliştirdiklerini göstermektedir. Kadın ve erkek katılımcıların bazı stratejileri farklı oranlarda ifade etmiş olmaları, cinsiyet temelli farklılaşmaların da dikkate alınabileceğini düşündürmektedir. Stratejilerin büyük bölümü, gelir elde etmeye veya mevcut kaynakları kullanarak yaşamı sürdürebilmeye yöneliktir.

Tablo 58. Tek ebeveynli aile yapısına göre katılımcıların yoksullukla mücadele stratejileri ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Eşi Vefat Etmiş	Boşanmış	Ayrı Yaşıyor	TOPLAM
▼ Yoksulluk				0
▼ Yoksullukla Mücadele Stratejileri				0
▼ Temel İhtiyaçlardan Vazgeçme - Harcamadan Kaçınma				0
Hastaneye Gitmeme	■	■		3
Doğalgaz Derecesini Düşürme	■	■		2
Etraftan Odun Toplama	■			1
Zincir Marketten Alışveriş Yapma			■	1
Eşinin Tedavisini Akrabasının Yaşadığı Yerde Yaptırma	■			1
Hasta Olmamaya Çalışma	■			1
Yalnızca Akşamları Soba Yakma	■			1
▼ İş ve İstihdam Stratejileri				0
Esnek Çalışma	■	■	■	13
İnformel İşlerde Çalışma	■	■	■	10
Kayıt Dışı İşlerde Çalışma	■	■	■	5
Legal Olmayan İşler Yapma		■		1
> Kök Aileye Dönüş	■	■		11
> Borçlanma	■	■	■	9
> Yer Değiştirme - Göç		■		2
> Eşya Mülk Satma	■		■	2
> Eğitime Devam		■		1
Σ TOPLAM	19	28	17	64

Tablo 58, tek ebeveyn olan bireylerin yoksullukla mücadele stratejilerini medeni durum temelinde karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. “Yoksullukla Mücadele Stratejileri” teması altında yapılandırılan bu matris; temel ihtiyaçlardan vazgeçme/harcamadan kaçınma, iş ve istihdam stratejileri, kök aileye dönüş, borçlanma, yer değiştirme-göç, eşya/mülk satma ve eğitime devam olmak üzere yedi alt temada gruplanan ifadelerin, eşi vefat etmiş, boşanmış ve ayrı yaşayan katılımcılar tarafından ne sıklıkla dile getirildiğini göstermektedir.

Tablo 58 incelendiğinde bazı stratejilerin belirli medeni durum gruplarında daha fazla tekrarlandığı ve bu yönüyle öne çıktığı görülmektedir. Bu bulgular, yoksullukla mücadelede bireylerin yaşam deneyimlerine göre farklı yönelimlerde bulunduğu işaret edebilir.

“Esnek Çalışma”, en sık dile getirilen stratejilerden biridir. Özellikle boşanmış ve ayrı yaşayan bireyler tarafından ifade edilmiştir. Bu dağılım, aile birliğinin sona ermesinden sonra

bireylerin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak için daha esnek iş biçimlerine yöneldiğini düşündürebilir.

“İnformel/Kayıt Dışı İşlerde alışma” da öne çıkan stratejilerden biridir. Bu strateji özellikle boşanmış ve ayrı yaşayan bireyler tarafından dile getirilmiştir. Sosyal güvenceden yoksun ya da geçici işlerde çalışma biçimlerine yönelim, bu grupların kayıtlı istihdama erişimde çeşitli güçlükler yaşadığını düşündürebilir. Eşi vefat etmiş bireyler ise bu stratejiyi daha sınırlı biçimde ifade etmiştir.

“Kök Aileye Dönüş”, boşanmış ve eşi vefat etmiş bireyler tarafından dile getirilmiştir. Aile desteğine yönelme eğilimi, özellikle eş kaybı sonrası ya da boşanma sürecinde bireylerin ekonomik olarak tek başına yaşamlarını sürdüremediği durumlarla ilişkili olabilir.

“Borçlanma”, tüm tek ebeveynlerde dikkat çekmektedir. Bu strateji, mevcut gelir düzeyinin temel yaşam ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığı durumlarda geçici bir çözüm aracı olarak değerlendirilmektedir.

“Yer Değiştirme – G” ve “Eşya/Mülk Satma” gibi stratejiler, daha az sayıda katılımcı tarafından dile getirilmiş olmakla birlikte, özellikle ayrı yaşayan bireyler arasında ne çıkmaktadır. Bu tür yönelimler, yoksullukla başa çıkmak için daha radikal ve yaşamı yeniden yapılandırmaya yönelik stratejilere işaret edebilir.

“Eğitime Devam” ise yalnızca bir boşanmış katılımcı tarafından belirtilmiştir. Bu durum, bireysel gelişim yoluyla yoksullukla mücadele etmeye yönelik daha uzun vadeli bir yaklaşımın sınırlı düzeyde de olsa var olduğunu göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, boşanmış ve ayrı yaşayan bireyler esnek ve güvencesiz işlere daha fazla yönelmiş görünmektedir. Eşi vefat etmiş bireyler ise kök aile desteğine ve borçlanma gibi geleneksel destek stratejilerine daha çok başvurmuş olabilir. Bu farklılaşmalar, her bir medeni durum grubunun yoksullukla başa çıkma biçimlerinin; sosyal destek kaynaklarına erişim, ocuk bakım sorumluluğu, toplumsal beklentiler ve bireysel imkânlara göre şekillendiğini göstermektedir.

Tek ebeveynlerin “Temel İhtiyaçlardan Vazgeçme-Harcamadan Kaçınma” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Hastalandığımda genelde doktora gitmiyorum evde atlatmaya çalışıyorum" (Tek Ebeveyn 1)

"Bazen öyle soğuk algınlığı falan olduğumda doktora gitmiyorum, evde atlatmaya çalışıyorum ilaç parası vermemek için." (Tek Ebeveyn 6)

"hocam, grip falan olduğumda doktora gitmiyorum. Hastalığı evde atlatmaya çalışıyorum." (Tek Ebeveyn 17)

"Şuan 40 derecede yanıyor doğalgaz, daha fazla da yükseltmiyorum ki fatura çok gelsin." (Tek Ebeveyn 13)

"Mesela millet doğalgazı 50 derecede açar ben 40 derecede açarım." (Tek Ebeveyn 15)

"Odunu ise yok, çevreden çalış çırpı toplayarak sobayı tutuşturuyorum." (Tek Ebeveyn 17)

"Mesela geçenlerde yazma işinden aldığım parayla çocuklar meyve istemişti gidip meyve aldım. Ama onu da manavdan alamıyorum. Zincir marketlerdeki meyveler çok güzel olmasa da daha ucuz oluyor, gidip oradan alıyorum." (Tek Ebeveyn 14)

"Ablam Adana'da yaşıyordu, zaten Bitlis'te onkoloji hastanesi yok. Kalacak yer problem olmasın diye Adana'yı tercih ettik. Çünkü 15 gün tedavi alıyordu sonra 1 hafta ara veriliyordu tedaviye, kalacak yer olmasa gidip gelmek çok masraflı olacaktı. Biz de fazla masraf olmasın diye eşimin tedavisine Adana'da devam ettik. Hastanede kalmadığımız dönemlerde ablamda kalıyorduk." (Tek Ebeveyn 3)

"Sürekli diken üstünde yaşamak, aman hasta olmayalım aman gereksiz masraf yapmayalım diye düşünerek yaşamak kolay bir şey değil." (Tek Ebeveyn 5)

"Babam emekli yaklaşık 17-18 bin lira bir maaşı var, ben de belirttiğim gibi iş olunca haftada 2-3 gün yevmiye karşılığı çalışıyorum. O yüzden tasarruflu olmamız gerekiyor. Çocuklarla ben kışın sadece bir oda da yatıyoruz yoksa kömür parasına gücümüz yetmez. Üs katta sadece akşamları soba yakıyoruz. Aylık iki kata nerden baksan 3000-3500 lira arası bir yakacak masrafı var. Bu bizi zorlamıyor desem maddi olarak yalan olur." (Tek Ebeveyn 5)

Sağlık harcamaları bağlamında, üç farklı katılımcı “hastaneye gitmeme” davranışını dile getirmiştir. **Tek Ebeveyn 1**, hastalandığında genellikle doktora gitmediğini ve evde iyileşmeye çalıştığını belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 6** ise, soğuk algınlığı gibi durumlarda ilaç parası vermemek için doktora gitmediğini ifade etmiştir. Benzer şekilde, **Tek Ebeveyn 17** grip olduğunda hastalığı evde geçirdiğini söylemiştir. Bu ifadeler, sağlık hizmetlerine erişimin ekonomik nedenlerle ertelendiğini ve bazı durumlarda bireylerin kendi sağlığından tasarruf etmek zorunda kaldığını göstermektedir. Buna paralel olarak, hasta olmamaya çalışma stratejisi de **Tek Ebeveyn 5** tarafından dile getirilmiştir. Katılımcı, sürekli “diken üstünde yaşadığını”

ve “*aman hasta olmayalım, aman masraf çıkmamasın*” düşüncesiyle hareket ettiğini ifade ederek yoksulluğun bireysel kaygı düzeyine nasıl yansıdığını ortaya koymuştur. Isınma ihtiyaçlarına yönelik stratejiler de yaygın olarak dile getirilmiştir. **Tek Ebeveyn 13**, doğalgazı 40 derecede kullandığını ve daha fazlasına çıkmadığını ifade ederken; **Tek Ebeveyn 15** ise, toplumdaki ortalama kullanım düzeyine atıfta bulunarak “*millet 50 derecede açar, ben 40’da açarım*” sözleriyle kendi tasarruf stratejisini açıklamıştır. Bu tutumlar, enerji maliyetlerinin bireylerin yaşam konforunu nasıl sınırladığını göstermektedir. Ayrıca, **Tek Ebeveyn 17**, sobayı tutuşturmak için çevreden çalı çırpı topladığını ifade etmiştir. Bu durum, enerji yoksunluğunun fiziksel emekle telafi edilmeye çalışıldığını ortaya koymaktadır. Isınma ile ilgili bir diğer strateji ise, yalnızca akşamları soba yakma davranışdır. **Tek Ebeveyn 5**, çocuklarıyla birlikte sadece akşamları soba yaktıklarını, evin yalnızca bir odasında yaşamlarını sürdürdüklerini belirtmiştir. Katılımcı, yakacak giderlerinin yüksekliğine dikkat çekerek aylık 3000-3500 TL’lik masrafın kendilerini zorladığını dile getirmiştir.

Gıda tüketiminde maliyet odaklı davranış ise **Tek Ebeveyn 14** tarafından dile getirilmiştir. Katılımcı, çocuklarının meyve isteğini karşılayabilmek için manav yerine zincir marketleri tercih ettiğini belirtmiş ve ürünlerin çok kaliteli olmamasına rağmen fiyatlarının daha uygun olduğunu ifade etmiştir. Bu durum, tüketim davranışlarının temelinde ekonomik kısıtlamaların belirleyici olduğunu göstermektedir. Sağlıkla ilgili büyük ölçekli harcamaları azaltmaya yönelik bir diğer strateji, tedaviyi başka şehirde yaşayan akrabasının yanında yürütme biçiminde karşımıza çıkmaktadır. **Tek Ebeveyn 3**, eşinin onkoloji tedavisini herhangi bir büyük şehirde yapmak yerine Adana’da yaptırmayı tercih ettiklerini, bunun nedeninin Adana’da yaşayan ablasının evinde kalabilecek olmaları olduğunu ifade etmiştir. Kalacak yerin masraf yaratmaması amacıyla böyle bir karar alındığını ifade eden katılımcı, tedavi süresince hastanede yatmadıkları dönemlerde ablasının evinde kaldıklarını aktarmıştır.

Bu ifadeler bütüncül olarak ele alındığında, katılımcılar tarafından temel ihtiyaçlardan vazgeçme ya da bu ihtiyaçları yalnızca asgari düzeyde karşılama yönünde şekillenen çeşitli bireysel stratejiler geliştirildiği görülmektedir. Mikro düzeyde değerlendirildiğinde sağlık hizmetlerine erişimin ertelenmesi, ısınmadan ödün verilmesi, gıda tercihlerinin maliyete göre belirlenmesi ve barınma ya da seyahatle ilişkili harcamalardan kaçınılması gibi pratikler, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmek için temel haklardan feragat etmek zorunda kaldıklarını ortaya koymaktadır.

Tek ebeveynlerin “İş ve İstihdam Stratejileri” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Ben uzun süredir işsizim, bazen bulursam günü birlik işlerde çalışıyorum. Sigortam uzun süredir yatmıyor." **(Tek Ebeveyn 2)**

"Ben de belirttiğim gibi iş olunca haftada 2-3 gün yevmiye karşılığı çalışıyorum." **(Tek Ebeveyn 5)**

"Çocuklarım küçük, evlere temizliğe gidiyorum üç beş kuruş elime geçiyor çocuklarımın ihtiyaçlarına harcamaya çalışıyorum meğer o yüzden, bu kadın çalışıyor kendi odununu kendi alsın diye karar vermiş ailem. Hâlbuki o kadar az bir para kazanıyorum ki bize bile yetmiyor temizlikten kazandığım para. Gerçekten konduramıyorsun. Eşimden boşandığım süreçte ev ve otel temizliklerine gidiyordum, bulaşıkçılık yapıyordum." **(Tek Ebeveyn 8)**

"Birkaç ay oldu İŞKUR'dan bize iş verdiler geçici ve sigortasız. Okula temizliğe gidiyorum. Oradan gelen maaşla biraz ekonomik olarak toparlandık." **(Tek Ebeveyn 9)**

"Evde çocuk bakmaya karar verdim. Şimdi çalışan bir kadının çocuğuna bakıyorum. Bana aylık 7 bin lira veriyor. Onunla şuan geçinmeye çalışıyorum." **(Tek Ebeveyn 11)**

"Bazen onlara istedikleri şeyleri alabilmek için ek iş yapıyorum. Ben mesela eğer müşteri çıkarsa yazma da işliyorum. O yazmadan gelen parayı kızlarımın isteyip de alamadığı şeylere harcıyorum. Mesela geçenlerde yazma işinden aldığım parayla çocuklar meyve istemişti gidip meyve aldım." **(Tek Ebeveyn 14)**

"Aldığım yardımlar dışında ben fırında da çalışıyorum. Her sabah çocuklarımı okula bırakıp oradan tandır ekmeği pişirmeye gidiyorum. Oradan öğlen çocuklarıma öğlen yemek götürüyorum. Sonra çocuklarım akşama doğru okuldan çıkınca da okuldan çocuklarımı kendim alıp evime geliyorum. Bazen de ev temizliklerine giderim. Eğer birileri ev temizliği için ararsa müsaitsem giderim 1000 liramı alırım, onu da çocuklarıma harcarım. Yani aslında dışarda çalışarak ta evime katkı sağlıyorum. Çocukların veya evin bir eksikleri olduğunda bu tarz günü birlik işlerde çalışıp o ihtiyacı karşılamak için çalışmaktan asla geri durmuyorum." **(Tek Ebeveyn 15)**

"Bir de yazma dokuyordum başkalarına, onlarla geçiniyorduk." **(Tek Ebeveyn 6)**

"Çocuklarım küçük, evlere temizliğe gidiyorum üç beş kuruş elime geçiyor çocuklarımın ihtiyaçlarına harcamaya çalışıyorum meğer o yüzden, bu kadın çalışıyor kendi odununu kendi alsın diye karar vermiş ailem. Hâlbuki o kadar az bir para kazanıyorum ki bize bile yetmiyor temizlikten kazandığım para. Gerçekten konduramıyorsun. Eşimden boşandığım süreçte ev ve otel temizliklerine gidiyordum, bulaşıkçılık yapıyordum." **(Tek Ebeveyn 8)**

"Aslında ben tekstilde çalışmak istiyordum hem sigortası var hem de asgari ücret veriyorlar ama çocuklardan dolayı gidemedim. Oğlum tam büyüme çağında, çevre çok kötü, uyuşturucuya falan düşer diye korktum. Babasının bu yola nasıl düştüğünü de gördüğüm için

çocuklarımı sahipsiz bırakmak yerine, bu geçici işi tercih ettim. Zaten kızımın ve oğlumun okulunda temizliğe gidiyorum. Parası az ama en azından kızım ve oğlum gözümün önünde. Bazıları bana diyor ki 6-7 bin lira için neden çalışıyorsun çok az, değmez çalışmana diyorlar. Ama çocuklarım için mecburum." **(Tek Ebeveyn 9)**

"Ben dışarda iş bulduğumda ara ara çalışıyordum. Ne bileyim bulaşık yıkamaya giderdim, bulursam lokantalarda veya temizliğe giderdim. Öyle oradan gelen parayla geçimimizi yapardık." **(Tek Ebeveyn 11)**

"Temizliğe giderim, bir iş olursa gider yaparım, çocuklarımla birlikte işe gider gelirim, çok mutluyuz." **(Tek Ebeveyn 15)**

"Şuan çalışmıyorum, yani günübirlik iş olursa mezbahaya kesim için veya yüzme için gidiyorum. Herhangi bir sigortam yok. Haftanın 2 günü 3 günü iş çıkıyor, yevmiye karşılığı çalışarak geçinmeye çalışıyorum." **(Tek Ebeveyn 5)**

"Bu sefer cezaevine girdim, 11 buçuk ay yattım. İşimden oldum. Bir sefer suça bulaştın mı kötülük peşini bırakmıyor. Artık sabıkalı bir suçluydum kimse iş vermiyordu. Yanlış yollara sapmak durumunda kaldık tekrar suç işledik." **(Tek Ebeveyn 4)**

Esnek çalışma kodu kapsamında, tek ebeveyn olan bireylerin yoksullukla mücadelede düzenli ve tam zamanlı istihdam yerine geçici, düzensiz, kısa süreli veya zaman bakımından esnek iş biçimlerine yöneldikleri görülmektedir. **Tek Ebeveyn 2**, uzun süredir işsiz olduğunu ve bulabildiği takdirde günübirlik işlerde çalıştığını belirtmiştir. Sigortasının da uzun süredir yatmadığını ifade eden katılımcının durumu, esnek çalışmanın güvencesizlikle birlikte ilerlediğini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde **Tek Ebeveyn 5**, haftada iki-üç gün yevmiyeli işlerde çalıştığını dile getirmiştir. Kadın katılımcıların deneyimleri ise daha yoğun ve çok yönlüdür. **Tek Ebeveyn 8**, çocuklarına bakabilmek için ev temizliği, otel temizliği ve bulaşıkçılık gibi işlerde çalıştığını, fakat kazandığı paranın kendilerine bile yetmediğini ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 9**, İŞKUR üzerinden geçici ve sigortasız bir temizlik işinde çalıştığını, bu sayede bir nebze ekonomik toparlanma yaşadığını belirtmiştir. Aynı şekilde **Tek Ebeveyn 11**, evde bir çocuğa bakarak geçimini sağladığını ve bu hizmetten elde ettiği gelirle yaşamını sürdürdüğünü aktarmıştır. Bu ifadeler, kadınların ev içi hizmetlerde veya kamusal temizlik işlerinde geçici şekilde çalışarak esnekliği gelir yaratma aracı olarak kullanmak zorunda kaldıklarını göstermektedir. **Tek Ebeveyn 14**, yazma işleyerek elde ettiği geliri çocuklarının taleplerini karşılamada kullandığını, ayrıca tam zamanlı bir işte çalışmadığını belirtmiştir. Benzer şekilde, **Tek Ebeveyn 15**, tandırda ekmek pişirme, ev temizliği gibi işleri çocuklarının okul programına göre ayarladığını ve bu işler sayesinde evin ihtiyaçlarını karşıladığını ifade etmiştir.

Katılımcıların bu aktarımları, esnek çalışmanın bir tercih olmaktan çok zorunluluk hâlinde yaşandığını ve makro düzeyde çoğunlukla güvencesiz koşullar altında sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır. Mikro düzeyde esnek çalışma biçimleri, özellikle kadın katılımcılar için çocuk bakımı, ev işleri ve ekonomik geçim arasında kurulan dengesiz bir yapı içinde şekillenmekte; bu durum ekzo düzeyde toplumsal cinsiyet rollerinin istihdam biçimlerini nasıl etkilediğini göstermektedir. Gelir düzeyinin düşük olması ve sigorta gibi sosyal güvencelerden yoksun kalınması, bu stratejinin uzun vadede sürdürülebilirliğini sorgulatmaktadır. Buna rağmen katılımcılar, esnek ve geçici işlerde çalışarak en azından temel ihtiyaçlarını karşılamaya dönük bireysel stratejiler geliştirmeye çalışmaktadır.

Kayıtdışı/İnformel işlerde çalışma kodu kapsamında, **Tek Ebeveyn 6**, yazma dokuyarak geçimini sağlamaya çalıştığını ifade etmiş; bu tür ev içi üretim faaliyetlerinin hâlâ geçim stratejisi olarak sürdürüldüğünü göstermiştir. Evde ya da küçük çevresel ilişkiler yoluyla yürütülen bu tür işler, çoğu zaman sigortasız ve düşük ücretlidir. **Tek Ebeveyn 9**, tekstilde çalışmak istediğini ancak çocuklarının güvenliğinden endişe ettiği için okul temizliği gibi düşük gelirli, geçici işlerde çalışmayı tercih ettiğini ifade etmiştir. Bu durum, kadınların kayıt dışı işlere yöneliminde yalnızca ekonomik nedenlerin değil, çocuk bakım sorumluluklarının ve toplumsal kaygıların da etkili olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda “*çocuklarım için mecburum*” ifadesi, kadınların annelik rolleriyle çalışma hayatı arasında kurduğu kırılgan dengeyi gözler önüne sermektedir. **Tek Ebeveyn 11**, zaman zaman temizlik ve lokanta işlerinde çalışarak geçimini sağladığını belirtmiştir. Benzer şekilde **Tek Ebeveyn 15**, “*bir iş olursa giderim*” şeklindeki ifadesiyle informel çalışma biçiminin belirsizliğine dikkat çekmiştir. Erkek katılımcıların da benzer deneyimleri mevcuttur. **Tek Ebeveyn 2**, uzun süredir işsiz olduğunu ve bulduğu gününbirlik işlerde çalıştığını, sigortasının ise uzun zamandır yatmadığını belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 5** ise haftada birkaç gün mezbahada kesim işi gibi gündelik işlerde yevmiye karşılığı çalıştığını ifade etmiştir.

Bu örnekler, kayıt dışı çalışmanın cinsiyet farkı gözetmeksizin yoksulluk koşullarında yaşayan bireyler için ortak bir başvuru alanı hâline geldiğini ve bu durumun makro düzeyde iş gücü piyasasındaki yapısal eşitsizliklerle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Kayıt dışı istihdamın yaygınlaşması, sosyal güvenlik sisteminin yetersizliği ve denetim mekanizmalarının zayıflığı gibi kamusal düzenlemelerdeki eksikliklerin bir sonucu olarak değerlendirilmelidir.

Legal olmayan işlere bulaşma kodu kapsamında ise tek ebeveyn olan bireylerin yoksullukla mücadele sürecinde zaman zaman yasal olmayan yollara yönelmek zorunda kaldıkları görülmektedir. **Tek Ebeveyn 4**, daha önce işlemiş olduğu bir suç nedeniyle sabıkalı

olduğunu ve bu nedenle kimsenin kendisine iş vermediğini ifade etmiştir. “*Yanlış yollara sapmak durumunda kaldık, tekrar suç işledik*” ifadesi, bu döngünün kırılmasının ne kadar güç olduğuna işaret etmektedir. Katılımcının anlatımında, sabıka geçmişi ile gelen sosyal dışlanma, damgalanma ve iş bulma zorluğu açık bir şekilde ortaya konmuştur. Geçmişteki hataların bireyin ekonomik ve toplumsal yaşantısında kalıcı olumsuzluklar doğurduğu ve bu durumun ise yeniden suça yönelmeyi bir döngü hâline getirdiği görülmektedir.

Tek ebeveynlerin “Kök Aileye Dönüş” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Eşim vefat edince babamların evine taşındık zaten. İki katlı sobalı müstakil bir ev, her katta iki oda var. Ben ve çocuklarım üst katta oturuyoruz annem, babam, kız kardeşim ve iki yeğenim ise alt katta oturuyor." (**Tek Ebeveyn 5**)

"Zaten boşandıktan sonra ilk 5 yıl ailemin evinde kalmadım. Sonra kira veremediğim için buraya taşındım." (**Tek Ebeveyn 8**)

"Şu an babamın evinde oğlumla birlikte kalıyorum. Boşanma süreci ile birlikte ailemin yanına taşındım o süreçten bu yana ailemle kalmaya devam ediyorum." (**Tek Ebeveyn 16**)

"Ne zaman memlekete geldim başıma bir şeyler geldi. Erkek kardeşim de boşanmıştı, onun sorunları ve benim aile içi sorunlarım giderek artıyordu. O dönem ben İstanbul'dayken eşim ve çocuklar annemlerle kalıyorlardı, erkek kardeşimde boşanınca o ve çocukları da annemlere taşınmak durumunda kaldılar. Ev ev üstüne olmuştu anlayacağınız." (**Tek Ebeveyn 4**)

"Dediğim gibi eşim vefat edince biz zorluk yaşamaya başladık aslında. İstanbul'da yaşıyorduk eşimin işinden dolayı. O ölünce İstanbul'da tek başımıza kalmıştık, 4 çocukla orada kendimizi güvende hissetmedik, zaten İstanbul'da eşimden kalan emekli maaşıyla geçinmemiz de mümkün değildi. O yüzden Bitlis'e geri döndük. Bir süre kayınpederimin evinde kaldık" (**Tek Ebeveyn 13**)

“Ailesinin/Eşinin Ailesinin Yanına Taşınmak” kodu kapsamında **Tek Ebeveyn 5**, eşinin vefatından sonra babasının evine taşındığını belirtmiş ve çocuklarıyla birlikte evin üst katında yaşadığını ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 8**, boşandıktan sonraki beş yıl boyunca ailesinin yanında kalmadığını ancak kira ödeyemediği için yeniden aile evine dönmek zorunda kaldığını ifade etmiştir. Bu ifade, özellikle kadın katılımcıların ilk etapta bağımsız yaşamayı tercih ettiğini, ancak ekonomik yetersizlikler nedeniyle tekrar aileye dönmeyi zorunlu bir çözüm olarak gördüklerini düşündürmektedir. **Tek Ebeveyn 16**, boşanma süreciyle birlikte babasının evine taşındığını ve o zamandan bu yana ailesiyle birlikte yaşamaya devam ettiğini belirtmiştir. Bu durum, bazı bireyler için kök aileye dönüşün geçici değil, uzun vadeli bir yaşam stratejisine

dönüştüğünü göstermektedir. **Tek Ebeveyn 4**, memleketine döndüğünde ailevi sorunlarla karşılaştığını ve kardeşinin de boşanarak aile evine taşınması sonucu evin kalabalıklaştığını belirtmiştir. Katılımcının “*ev ev üstüne olmuştu*” ifadesi, kök aileye dönüşün her zaman kolay ve sorunsuz bir süreç olmadığını, bazı durumlarda mekânsal ve ilişkisel gerginlikler doğurabileceğini düşündürmektedir. **Tek Ebeveyn 13**, eşinin vefatından sonra İstanbul’da güvende hissetmediklerini ve geçim zorluğu yaşadıklarını ifade ederek çocuklarıyla birlikte Bitlis’e döndüklerini ve bir süre kayınpederinin evinde kaldıklarını belirtmiştir. Bu ifade, yalnızca kendi ailesine değil, eşin ailesine sığınmanın da önemli bir strateji olduğunu ve özellikle çocukların güvenliği ile geçim kaygısının bu kararda belirleyici rol oynadığını göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, ailesinin ya da eşinin ailesinin yanına taşınma durumu mezo düzeyde tek ebeveynliğin ekonomik ve sosyal yüklerini hafifletmeye yönelik bir baş etme biçimi olarak öne çıkmaktadır. Bu strateji barınma giderlerinden tasarruf sağlarken aynı zamanda ailevi dayanışma ağlarının varlığını da gözler önüne sermektedir. Ancak mikro düzeyde katılımcı ifadeleri bu çözümün her zaman sürdürülebilir, konforlu ya da duygusal açıdan destekleyici bir deneyim olmadığını; zaman zaman kalabalıklaşma, mahremiyet kaybı ve aile içi çatışmalar gibi yeni sorunlara yol açabildiğini göstermektedir. Bu durum kök aileye dönüşün çift yönlü bir gerçeklik taşıdığını ortaya koymaktadır. Bazı durumlarda kök aileye dönüş hem destek sunan hem de yeni yükler getiren bir yaşantıya dönüşebilmektedir.

Tek ebeveynlerin “Borçlanma” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Mesela bir komşumdan bir ara sıkışık olduğum dönemde borç almıştım." (**Tek Ebeveyn 1**)

"Ben en çok giderleri karşılayamadığımda yoksul olduğumu düşünüyorum. Çocuklarım için Van’da 8500 TL burada kaldığımız evde ise 5500 TL kira veriyorum her ay. Sadece kira için bile aylık bana 14000 lira para lazım. Ev kirası ödemek benim en büyük masrafım diyebilirim. Genellikle böyle durumlarda borçla çeviriyorum, başkasından borç alıyorum. Eskiden karttan çekebiliyordum, üç aydır yatıramadığım için artık karttan da çekemiyorum. Yani en çok zorlandığım kira ve faturalar diyebilirim. Mecbur bu ay yine akrabalarından veya arkadaşlardan borç alarak ödeyeceğim kiralari." (**Tek Ebeveyn 3**)

"Daha çok arkadaş çevremden borç aldım. Sonra yavaş yavaş ödedim, onlarda istemediler sağ olsunlar ama ben uzun vadede hepsine olan borcumu geri ödedim." (**Tek Ebeveyn 5**)

"Bazen para olmayınca komşulardan istiyorum. Herkesin kapısına gitmesem de ara sırada düştüğümde borç aldığım komşularım var." (Tek Ebeveyn 9)

"Oğlumun canı istediğinde lokantadan istiyorum. Param yoksa hesaba yazıyorlar ben de ayın 15'inde ödüyorum. Yani eksikliğini hissetmesin istiyorum para olmasa da borca kebab, lahmacun gibi şeyler artık hangisini canı isterse alıyorum oğluma. Yine benim daha önce çalıştığım lokantalar da var onlardan da borca yemek alabiliyorum. Beni idare ediyorlar." (Tek Ebeveyn 11)

"Küçük kızımın ayağında kitle vardı 2 sefer ameliyat oldu. İlk ameliyatını devlette yaptım tekrar çıktı. Sonra devlet hastanesindeki doktor gitti, diğer ameliyatları Tatvan'daki özel hastanede yaptırdım. Kitle iyi huyluydu çok şükür, bacağındaki kitle. Kemik kitlesiydi. 3 yıl önce özelde 2. ameliyatı yaptırırken 20 bin lira para istediler. Bulmakta çok zorlandım. En son abim sağ olsun bana borç verdi öyle yaptırdık ameliyatı." (Tek Ebeveyn 13)

"Ben yani, o kadar zor durumda kaldığım zamanlar oluyordu ki artık dayanamayıp babamdan istiyordum. Hiç yapmak istemediğim şey. Mecbur ondan istiyordum çünkü evde yiyecek ekmek bile kalmamış çocuklar aç. O da köyün arabasıyla bana 100 lira gönderiyordu, ben de o parayla gidip çocuklara yiyecek alıyordum. Bir de başkalarından da borç alıp, eşimin borcunun birazını ödedim " (Tek Ebeveyn 14)

"Borç Alma" kodu kapsamında **Tek Ebeveyn 1**, sıkışık bir dönemde komşusundan borç aldığını ifade etmiştir. Benzer biçimde, **Tek Ebeveyn 9**, parası olmadığında ara sıra komşularına başvurduğunu belirtmiştir. Bu ifadeler, sosyal çevreden destek almanın süreklilik arz etmese de kritik anlarda devreye sokulan bir strateji olduğunu göstermektedir. Daha sistematik ve sürekli borçlanma örnekleri de mevcuttur. **Tek Ebeveyn 3**, iki farklı şehirde kira ödediğini ve aylık yalnızca kira için 14.000 TL'ye ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Kira ve faturaları ödemek için düzenli olarak borç almak zorunda kaldığını, artık kredi kartı kullanmadığını ve akrabalarından borç alarak geçindiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde, **Tek Ebeveyn 5**, arkadaş çevresinden aldığı borçları uzun vadede ödediğini, bu desteğin daha çok dayanışma ilişkilerine dayandığını aktarmıştır. Bu, borç alma davranışının yalnızca maddi değil, aynı zamanda sosyal sermaye ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Borçlanma yalnızca para şeklinde değil, aynı ihtiyaçlara yönelik de olabilmektedir. **Tek Ebeveyn 11**, oğlunun istediği yemeği alabilmek için lokantalardan borca kebab ya da lahmacun aldığını belirtmiştir. Bu ifade, borcun hem ekonomik hem de psikolojik ve duygusal yönlerini ortaya koymaktadır. "Çocuğum eksikliğini hissetmesin" düşüncesi, borçlanmayı bir onarıcı ebeveynlik davranışı hâline getirmektedir.

Bazı durumlarda ise borçlanma, sağlık harcamaları gibi zorunlu ama yüksek maliyetli giderleri karşılamak için gündeme gelmektedir. **Tek Ebeveyn 13**, kızının özel hastanede geçirdiği ameliyat için 20 bin TL'ye ihtiyaç duyduğunu ve bu parayı abisinden borç alarak karşıladığını aktarmıştır. Sağlık gibi geri dönülemez durumlarda borçlanma, adeta son çareye dönüşmektedir. **Tek Ebeveyn 14** ise çocuklarına ekmek alacak parası dahi kalmadığında babasından borç istemek zorunda kaldığını ifade etmiştir. Katılımcının “hiç yapmak istemediğim şey” diyerek aktardığı bu deneyim, borçlanmanın yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda onur ve mahremiyet alanlarını da zorlayan bir süreç olduğunu göstermektedir.

Bu ifadelerden hareketle, borç alma davranışı mezo düzeyde tek ebeveynlerin yoksulluk karşısında başvurduğu en yaygın ve işlevsel stratejilerden biri olarak görünmektedir. Aile üyeleri ya da sosyal çevre aracılığıyla sürdürülen bu strateji mikro düzeyde bireylerin geçici bir rahatlama sağlamasına yardımcı olsa da gelir yetersizliği devam ettiği sürece daha büyük bir borç döngüsüne ve beraberinde psikolojik yıpranmaya yol açma riski taşımaktadır. Bu durum, borcun bir destek aracı olmaktan çıkarak zamanla yeni bir kırılganlık alanına dönüşebileceğini göstermektedir.

Tek ebeveynlerin “Yer Değiştirme-Göç” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"2002 yılında işsizlikten dolayı İstanbul'a göç ettik" (Tek Ebeveyn 1)

"Ekonomik sıkıntılardan dolayı il dışına çıktım, zaten evliliğim süresince uzun süre il dışına hiç çıkmamıştım. Fakat 2013 te işsizlikten dolayı ailemi bırakıp il dışına çıkmak zorunda kaldım. Mersin'e gittim Mersin'de de işçi olarak bir süre çalıştım." (Tek Ebeveyn 4)

Bu kod kapsamında **Tek Ebeveyn 1** 2002 yılında iş bulamaması nedeniyle İstanbul'a göç ettiğini belirtmiştir. Bu ifade, ekonomik nedenlerle yapılan iç göçün, bireysel ve ailesel düzeyde ciddi bir yön değişikliğine yol açtığını göstermektedir. Göç edilen yerin büyük şehir olması, katılımcının iş bulma umudunu daha çok metropollere bağladığını düşündürebilir. **Tek Ebeveyn 4**, ekonomik sıkıntılar nedeniyle daha önce hiç il dışına çıkmadığı hâlde, 2013 yılında işsizlik nedeniyle ailesini geride bırakarak Mersin'e gittiğini ve burada işçi olarak çalıştığını ifade etmiştir. Bu örnek, yalnızca ekonomik bir zorunluluğun değil, aynı zamanda aileden fiziksel kopuşun da yaşandığı bir göç deneyimini ortaya koymaktadır. Katılımcının bu kararı, yoksulluk karşısında göçün bireyler için ne denli mecburi ve köklü bir adım olabildiğini göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, yer değiştirme ya da göç makro düzeyde tek ebeveynlerin işsizlik ve geçim sıkıntısı gibi yapısal sorunlarla başa çıkmak amacıyla

başvurdukları stratejilerden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu strateji bireylerin mevcut yaşam koşullarını sürdürülemez buldukları noktada sosyoekonomik konumlarını iyileştirme çabasının bir uzantısı olarak şekillenmektedir. Ancak katılımcı anlatımlarından da görüldüğü üzere bu süreç mezo düzeyde aile bağlarında kopuşa ve toplumsal destek ağlarından uzaklaşmaya; mikro düzeyde ise yeni çevrelerde tutunma zorluklarına ve bireysel uyum problemlerine yol açabilmektedir. Bu durum göçün yalnızca ekonomik değil aynı zamanda sosyal ve psikolojik sonuçları olan çok yönlü bir kırılma yol açan bir olgu olduğunu göstermektedir.

Tek ebeveynlerin “Eşya-Mülk Satma” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Ayrıca ekonomik olarak da çok sıkıntı çektim, bir arabam vardı bu süreçte ederinin çok altında satmak zorunda kaldım. Kirayı, suyu, faturaları ödeyemedim çocukların ihtiyaçlarını karşılayamadım o yüzden arabayı satarak bu borçları kapatmaya çalıştım." (**Tek Ebeveyn 2**)

"Çok olumsuz etkilendik. Eskiden benim kendi hayvanlarım vardı, önce onların hepsini satmak zorunda kaldım ama yetmedi." (**Tek Ebeveyn 3**)

Mülk Satma kodu kapsamında **Tek Ebeveyn 2**, ekonomik olarak yaşadığı sıkıntılar nedeniyle arabasını, değerinin çok altında satmak zorunda kaldığını ifade etmiştir. Katılımcı, kira, fatura ve çocukların ihtiyaçlarını karşılayabilmek için bu kararı aldığını belirtmiş; bu durum, bireylerin maddi mülklerini temel yaşamsal giderleri sürdürebilmek adına kullanmak zorunda kaldığını göstermektedir. Aracın satışı, yalnızca ekonomik değil aynı zamanda hareketlilik ve ulaşım açısından da yeni kısıtlılıklar doğurabilecek bir sonuçtur. **Tek Ebeveyn 3** ise sahip olduğu hayvanları sattığını, ancak bu satışın dahi yaşanan sıkıntıyı gidermeye yetmediğini belirtmiştir. Bu ifade, kırsal yaşamda geçim kaynağı olarak görülen hayvancılığın, ekonomik baskı altında bir zorunlu tasfiye sürecine girdiğini göstermektedir. Aynı zamanda bu durum, gelir getirici varlıkların elden çıkarılmasının bireyleri daha derin bir yoksunluğa sürüklediğine de işaret etmektedir.

Genel olarak katılımcıların gelirin yetersiz kaldığı, borçların biriktiği ve temel ihtiyaçların karşılanamadığı durumlarda ellerindeki taşınır ya da taşınmaz malları satarak geçici bir rahatlama sağlamaya çalıştıkları görülmektedir. Mikro düzeyde bu strateji kısa vadede mali baskıyı hafifletmeye katkı sağlasa da uzun vadede bireylerin ve ailelerin maddi varlıklarını tüketmeleri nedeniyle ekonomik olarak daha kırılgan hâle gelmelerine yol açabilmektedir. Makro düzeyde ise bu tür stratejilere yönelim, sosyal destek sistemlerinin yetersizliğini ve gelir sürekliliğini sağlayacak yapısal politikaların eksikliğini işaret etmektedir.

Tek ebeveynlerin “Eğitime Devam” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

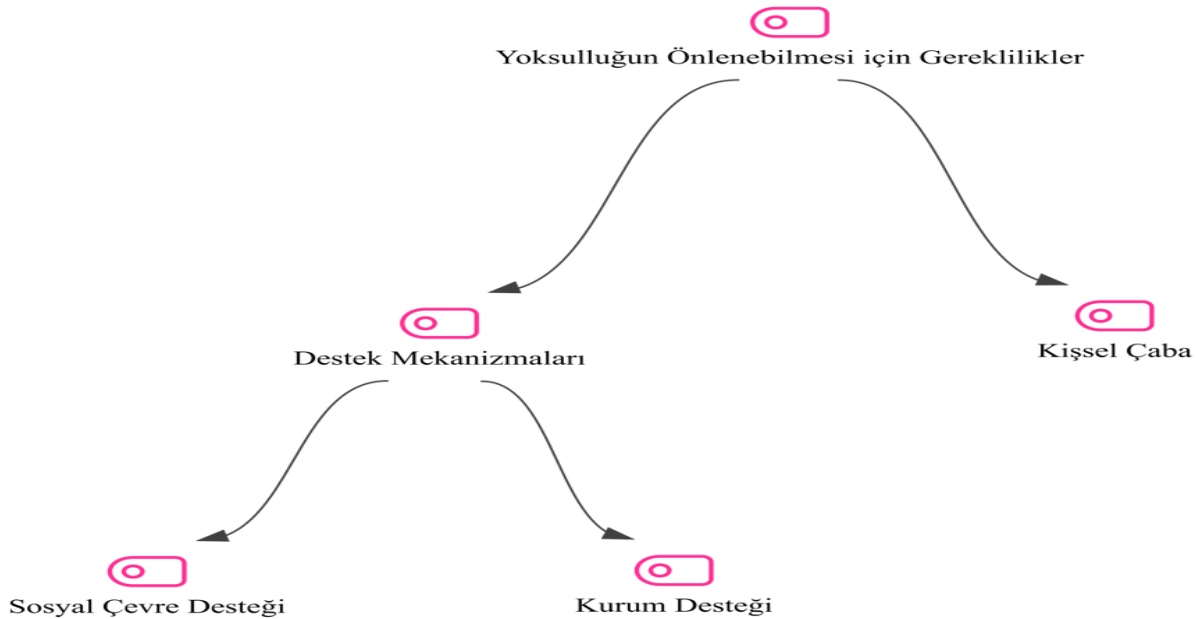
"Ben boşandığımda ilkokul mezunuydum, boşandıktan sonra ortaokul ve liseyi dışardan aldım. Lise mezunuyum." (**Tek Ebeveyn 8**)

Tek Ebeveyn 8, boşandığında ilkokul mezunu olduğunu, ancak sonrasında dışarıdan ortaokul ve lise eğitimini tamamladığını ifade etmiştir. Bu durum, bireyin yaşamında meydana gelen kırılma noktalarının boşanma sonrası hayatı yeniden inşa sürecine de zemin hazırlayabildiğini göstermektedir. Katılımcının dışarıdan eğitim yoluyla lise mezunu olması, hem kişisel gelişimi hem de ekonomik geleceğini iyileştirme çabası olarak yorumlanabilir. Bu ifade, eğitimin yalnızca bir vasıf edinme aracı değil, aynı zamanda bireyin kendine olan güvenini yeniden inşa etme, bağımsızlaşma ve geleceğe dair umut taşıma aracı olarak da işlev gördüğünü düşündürmektedir.

d. Yoksulluğun Önlenebilmesi İçin Gereklikler

Bu temada, yoksulluğun önlenebilmesi için gerekli görülen koşullar tek ebeveynlerin deneyimleri doğrultusunda ele alınmaktadır. Katılımcı ifadelerine dayalı olarak yapılandırılan bu bölümde, kişisel çabanın yanı sıra sosyal çevre desteği ve kurumsal destek gibi çok boyutlu destek mekanizmalarının yoksullukla mücadelede nasıl işlediği ve birbirini nasıl tamamladığı ortaya konulmaktadır.

Şekil 15. Katılımcıların yoksulluğun önlenebilmesi için gereklikler ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli

Şekil 15, tek ebeveyn olan bireylerin yoksulluğun önlenmesine yönelik çözüm önerilerini tematik analiz yoluyla ortaya koyan kavramsal bir kod ağı sunmaktadır. “Yoksulluğun Önlenebilmesi İçin Gereklilikler” teması altında yapılandırılan bu yapı, katılımcıların yoksullukla mücadelenin sürdürülebilirliği için gerekli gördükleri unsurları iki ana başlık altında sınıflandırmaktadır. Bunlar destek mekanizmaları ve kişisel çaba olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 59. Cinsiyetlerine göre katılımcıların yoksulluğun önlenmesi için gereklilikler ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Kadın	Erkek	TOPLAM
▼ Yoksulluk			0
▼ Yoksulluğun Önlenebilmesi için Gereklilikler			0
▼ Destek Mekanizmaları			0
 Sosyal Çevre Desteği			5
 Kurum Desteği			4
 Kişisel Çaba			3
 TOPLAM	5	7	12

Tablo 59, tek ebeveyn olan bireylerin yoksulluğun önlenmesine yönelik çözüm önerilerini cinsiyet temelinde karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. “Yoksulluğun Önlenebilmesi İçin Gereklilikler” teması altında yapılandırılan bu matris, destek mekanizmaları (sosyal çevre desteği ve kurum desteği) ile kişisel çaba olmak üzere iki alt temada gruplanan ifadelerin kadın ve erkek katılımcılar tarafından ne sıklıkla dile getirildiğini göstermektedir.

Genel olarak tablo 59, tek ebeveynlerin yoksullukla mücadele süreçlerinde hem dışsal destek mekanizmalarına hem de bireysel inisiyatife dayalı çeşitli çözüm yolları geliştirdiklerini göstermektedir. Ancak elde edilen frekanslar sınırlı sayıda olduğundan, bu eğilimlerin tüm katılımcılar için cinsiyet değişkeni üzerinden anlamlı bir şekilde yorumlanması mümkün değildir.

Tablo 60. Tek ebeveynli aile yapısına göre katılımcıların yoksulluğun önlenmesi için gereklilikler ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Eşi Vefat Etmiş	Boşanmış	Ayrı Yaşıyor	TOPLAM
▼ Yoksulluk				0
▼ Yoksulluğun Önlenmesi için Gereklilikler				0
▼ Destek Mekanizmaları				0
Sosyal Çevre Desteği				5
Kurum Desteği				4
Kişisel Çaba				3
Σ TOPLAM	4	7	1	12

Tablo 60, tek ebeveyn olan bireylerin yoksulluğun önlenmesine yönelik çözüm önerilerini medeni durum temelinde karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. “Yoksulluğun Önlenmesi İçin Gereklilikler” teması altında yapılandırılan bu matris, destek mekanizmaları (sosyal çevre desteği ve kurum desteği) ile kişisel çaba olmak üzere iki alt temada gruplanan ifadelerin eşi vefat etmiş, boşanmış ve ayrı yaşayan katılımcılar tarafından ne sıklıkla dile getirildiğini göstermektedir.

Genel olarak Tablo 60, tek ebeveyn olan bireylerin yoksullukla başa çıkabilmek için hem bireysel hem de çevresel desteklere yöneldiklerini göstermektedir. Katılımcılar, kişisel çaba, sosyal çevre desteği ve kurum desteği gibi çeşitli unsurları yoksulluğun önlenmesi açısından gerekli koşullar olarak ifade etmişlerdir. Bu unsurların farklı medeni durum gruplarında yer yer öne çıktığı görülmektedir. Örneğin, kurum desteği eşi vefat etmiş bireyler tarafından daha fazla dile getirilirken; sosyal çevre desteği ve kişisel çaba ifadeleri boşanmış bireylerde daha belirgin görünmektedir. Ancak Tablo 60’ı yorumlarken, veri setinde yer alan frekansların sınırlı sayıda olması dikkatle ele alınmalıdır. Bu durum, ortaya çıkan eğilimlerin medeni durum değişkeni üzerinden genellenebilir yorumlara dönüştürülmesini güçleştirmektedir. Dolayısıyla veriler, yoksullukla mücadele stratejilerinin hangi medeni durum grubunda ne şekilde şekillendiğine ilişkin kesin çıkarımlar yapılmasına olanak tanımamaktadır.

Tek ebeveynlerin “Destek Mekanizmaları” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Bazen çabalayarak birazda başkalarının desteğiyle kurtulabilirsin yoksulluktan. Yani değişiyor yoksulluk, kimileri için bir kader kimileri için bir kader değil diyebilirim. Çevre çok

önemli kiminin çevresi sen başaramazsın diyor senden olmaz diyor kiminin çevresi ise biz senin arkadayız diyor. Kimi için çevre insanı bu durumdan kurtulmak için kamçılarken kimi için umutsuzluğa sürüklüyor." **(Tek Ebeveyn 1)**

"Hayırseverler vesaire destek olmadan yoksulluktan kurtulamazsın, mümkün değil en azından ben böyle düşünüyorum." **(Tek Ebeveyn 3)**

"Kader değil tabi ki, önemli olan çevrenin sana inancını kaybetmemesi. Çevren sana destek vermezse sen önce yanlış işlere bulaşırsın sonrada otomatik olarak yoksullaşırsın. Yani önyargılar olmasaydı beni çevrem, başta karım hor görmeseydi, ben yeniden kendimi ekonomik olarak toparlayacak güce kavuşurdum." **(Tek Ebeveyn 4)**

"Bence yoksulluk kader değildir. Ama insanın elinde olan bir şey de değildir. Mesela benim çocuklarım ben sahip çıkmazsam, dayıları sahip çıkmazsa veya devlet sahip çıkmazsa ne yapabilirler ki. Yani bazen insanlar diyor ki ne yapalım senin de kaderinde bu varmış. Ben bunu kabul etmiyorum. İnsan çabalarsa ve çevresi o insanı desteklerse yoksulluk kader olmaktan çıkar." **(Tek Ebeveyn 10)**

"Bence bir kısmı kader olabilir ama aynı zaman da kader insanın elindedir de. Yani Allah diyor ki burada bir ateş var ama sana demiyor ki git elini o ateşin içine sok. Mesela ben çaresizlikten katlanıyorum bütün bu olanlara. Benim arkamda dağ gibi abilerim olsaydı ben bu hale düşmezdim. Benim İstanbul'daki abimin durumu çok iyi. Abimin oto galerisi var 3 katlı evi var ama adamın bir kere bizi arayıp ta bir sorduğu yok. Sanki yedi yabancı bir insan gibi. Benim de arkamda dağ gibi duran ailem olsaydı ben zaten ezilmezdim ki. Yani bazı şeyler kader ama kadere razı gelmemekte lazım." **(Tek Ebeveyn 14)**

"Yoksulluktan kurtulmak için belli bir miktar gelir zaten şart" **(Tek Ebeveyn 1)**

"Kader değil bence, eşimin ölümü Allahtan gelmiş bu kader ama devletin her türlü imkânı var istese bizim gibi ailelere daha çok destek olabilir. Yoksulluk bir alın yazısı değil, insan kendini de suçlu hissetmemeli bence. Ama çabalamak tek başına yetmez, devlet, hayırseverler vesaire destek olmadan yoksulluktan kurtulamazsın, mümkün değil en azından ben böyle düşünüyorum. Bahsettiğim destekler olursa insan ailesinin ve kendisini kurtarabilir. Mesela benim tıp okuyan kızım bu destekleri almasaydı ben tek başıma mümkün değil onu okutamazdım. Ama daha iyi imkânlar sunulabilir." **(Tek Ebeveyn 3)**

"Valla bence yoksulluk bir kader değil, muhakkak Allah bize bir yol çizmiş ama tabi ki devletin katkısıyla bu kader olmaktan çıkar. Şu anki devlet büyüklerimiz, vekillerimiz, iş adamlarımız olsun bu işe el atması lazım." **(Tek Ebeveyn 5)**

"Bunu değiştirirse devlet değiştirir. Devletin gücü var kaderimizi değiştirmeye." **(Tek Ebeveyn 13)**

Katılımcı ifadeleri, sosyal çevre desteği ve kurumsal desteklerin, tek ebeveynlerin yoksullukla mücadele süreçlerinde ne denli kritik bir işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Bazı katılımcılar, sosyal çevrenin maddi, manevi veya moral desteğinin, yoksulluktan çıkış yollarını genişletebildiğini vurgularken; destek mekanizmalarının zayıf olduğu durumlarda bu sürecin bir kader gibi algılandığı görülmektedir. **Tek Ebeveyn 1**, çevresel desteğin varlığının kişiyi motive ettiğini, yokluğunun ise bireyi umutsuzluğa itebileceğini ifade ederek sosyal sermayenin dönüştürücü potansiyeline işaret etmektedir. Benzer şekilde, **Tek Ebeveyn 3** ve **Tek Ebeveyn 4**, sosyal çevreden gelen maddi ve manevi desteklerin yoksulluktan çıkmada önemli bir araç olduğunu belirtirken olumsuz sosyal ilişkilerin ise yoksulluk döngüsünü daha da derinleştirebildiğini vurgulamaktadır. **Tek Ebeveyn 10**'un anlatımı, çocukların refahı açısından sosyal çevrenin sağladığı desteğin önemini öne çıkarırken, **Tek Ebeveyn 14** ise aile desteğinin eksikliğinin kişiyi çaresiz hissettirdiğini, ancak buna rağmen bireysel çabanın yine de önemli bir faktör olduğunu dile getirmektedir. Diğer yandan, **Tek Ebeveyn 1** ve **Tek Ebeveyn 5**'in ifadeleri, yoksulluğun bir kader olmadığını ve devletin sunduğu düzenli gelir imkânlarının bu döngüyü kırmada belirleyici olacağını vurgulamaktadır. **Tek Ebeveyn 3** ve **Tek Ebeveyn 13** de kurumsal desteklerin sürekliliğinin ve kapsamının genişletilmesinin, ailelerin yoksulluktan çıkma süreçlerine katkı sunabileceğini ifade etmiştir.

Bu anlatımlar, mezo düzeyde sosyal çevreden sağlanan enformel desteklerle makro düzeyde kurumsal hizmetlerin birlikte değerlendirilmesi ve karşılıklı olarak güçlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Tek ebeveynlerin karşılaştığı ekonomik ve psikososyal sorunların etkili biçimde ele alınabilmesi, yalnızca aile ya da arkadaş çevresine dayalı çözümlerle sınırlı değildir. Bu nedenle, sosyal dayanışma ağlarının yeniden işlerlik kazanması kadar sosyal hizmet kurumlarının erişilebilirliği, sürekliliği ve yeterliliği de kritik önem taşımaktadır. Katılımcı ifadeleri, hem yakın çevreden hem de kamu kurumlarından alınan desteğin yetersizliği durumunda, bireylerin yalnızlaştığını ve yoksullukla mücadelede kendilerini çaresiz hissettiklerini göstermektedir. Dolayısıyla sosyal çevre ve kurumsal yapıların birlikte ve birbirini tamamlayacak biçimde işler kılınması, bu ailelerin yaşam koşullarının iyileştirilmesinde temel bir gerekliliktir.

Tek ebeveynlerin "Kişisel Çaba" alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Bazen çabalayarak birazda başkalarının desteğiyle kurtulabilirsin yoksulluktan." (Tek Ebeveyn 1)

"Bence yoksulluk kader değildir. Ama insanın elinde olan bir şey de değildir. Mesela benim çocuklarım ben sahip çıkmazsam, dayıları sahip çıkmazsa veya devlet sahip çıkmazsa ne

yapabilirler ki. Yani bazen insanlar diyor ki ne yapalım senin de kaderinde bu varmış. Ben bunu kabul etmiyorum. İnsan çabalarsa ve çevresi o insanı desteklerse yoksulluk kader olmaktan çıkar." (**Tek Ebeveyn 10**)

"Yani ben tam olarak kaderdir demiyorum. Kader de birazcık insanın elinde olan bir şey. Yani ben kaderime razı olsaydım şimdi Yozgat'ta eski eşimin yanın da olurdum. Çünkü maddi bir sıkıntım yoktu, eşimin ve ailesinin hakaretlerini hor görmelerini, yutar yaşayıp giderdim. Ama ben dayağa, o ağır sözlere kaderimdir demedim. Eşim beni çocuklarımın yanında çok ezerdi sen cahilsin derdi, şiddette uygulardı zaten en son beni giden arabadan attı ben ondan sonra sığınma evine başvurdum. Ama bazen bazı sözleri dayaktan da ağırdı." (**Tek Ebeveyn 15**)

Katılımcı ifadeleri, tek ebeveyn olan bireylerin yoksullukla mücadele sürecinde kişisel çabanın, kader anlayışına karşı nasıl bir direnç noktası oluşturabildiğini göstermektedir. Bazı katılımcılar, bireysel düzeyde sergilenen gayretin, sosyal çevre ve kurumsal desteklerle birleştğinde yoksulluğun kader olmaktan çıkabileceğini vurgulamaktadır. Örneğin **Tek Ebeveyn 1**, yoksulluktan kurtulmanın sadece bireysel bir gayretle değil, çevresel destekle de mümkün olabileceğini dile getirerek kişisel çabanın tek başına yeterli olmayabileceğine işaret etmektedir. Benzer şekilde **Tek Ebeveyn 10**'un anlatımı, çaba göstermenin bireyin kontrol alanında olduğunu ancak çocuklarının geleceği için aile ve devlet desteğinin de belirleyici olacağını ifade etmektedir. Bu yaklaşım, bireysel emeğin sosyal bağlarla birlikte anlam kazandığını ortaya koymaktadır. **Tek Ebeveyn 15**'in anlatımı ise, şiddet ve aşağılama gibi zorlayıcı koşullara rağmen kişisel gayretin nasıl bir direnç stratejisine dönüşebileceğini göstermektedir. Katılımcı, kader anlayışını mutlak bir teslimiyet değil; mücadele edilmesi gereken bir durum olarak görmekte ve çocukları için direnç göstermeyi bir zorunluluk olarak tanımlamaktadır.

Bu anlatımlar, mikro düzeyde bireyin kişisel çabasının tek başına yeterli olmadığını; ancak mezo düzeyde sosyal çevrenin desteği ve makro düzeyde kurumsal mekanizmaların işlerliği ile birlikte anlamlı ve sürdürülebilir sonuçlar üretebildiğini ortaya koymaktadır. Katılımcılar, yoksullukla mücadele sürecinde bireysel motivasyonun önemli olduğunu kabul etmekle birlikte, bu çabanın ancak destekleyici unsurlarla birleştğinde yoksulluk döngüsünü kırma potansiyeline sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu durum, sosyal politikaların bireysel dayanıklılığı artıracak şekilde tasarlanması ve toplum temelli destek sistemlerinin güçlendirilmesi gereğini de açıkça göstermektedir.

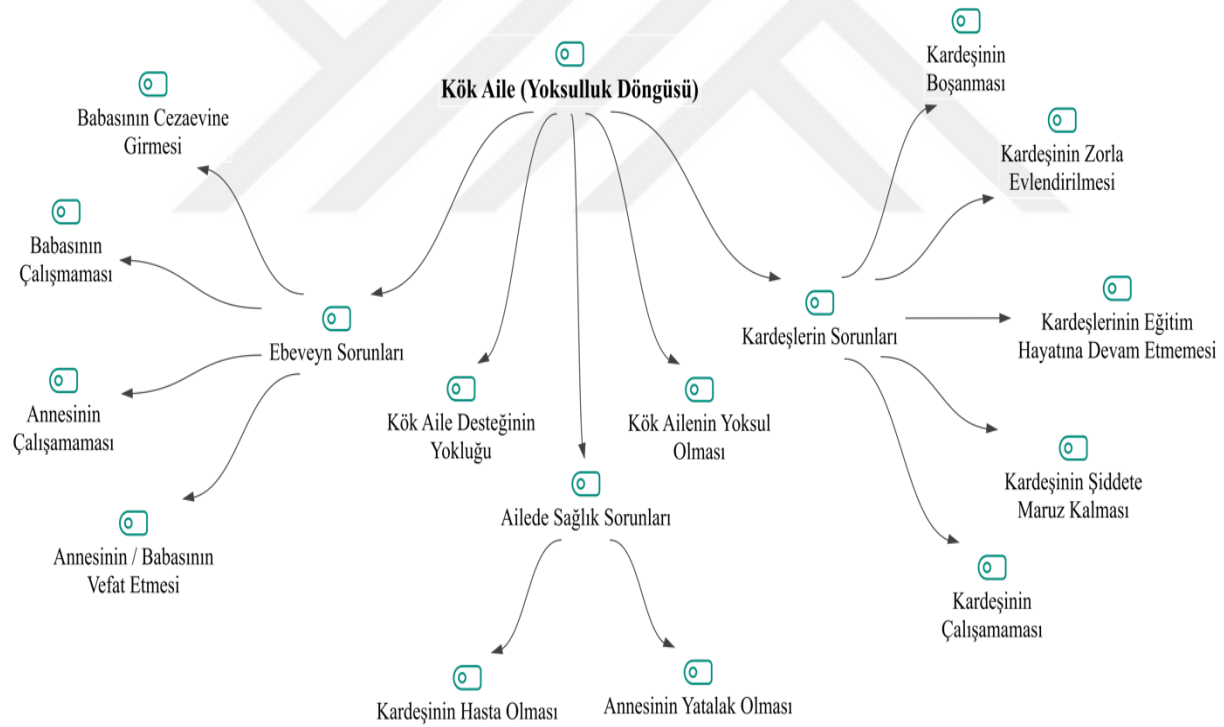
3.2.3.4. Yoksulluk Döngüsü

Bu bölümde, tek ebeveynlerin yoksullukla ilişkili deneyimlerini anlamaya yönelik olarak yapılandırılan “Yoksulluk Döngüsü” teması altında beş alt temaya yer verilmiştir. Katılımcı anlatımları doğrultusunda oluşturulan bu temalar; bireylerin yoksulluğa kök aileden itibaren nasıl maruz kaldıklarını, çocuklarının bu döngüden nasıl etkilendiğini, çocuklara ilişkin taşıdıkları umut ve beklentileri, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bu süreci nasıl derinleştirdiğini ve son olarak yoksulluğun bir kader olarak algılanıp algılanmadığını kapsamlı biçimde ortaya koymaktadır.

a. Kök Aile

Bu temada, “Kök Aile” teması altında yapılandırılan, kök ailenin yoksul olması, kök aile desteğinin yokluğu, ebeveyn sorunları, kardeşlerin sorunları ve ailede sağlık sorunları olmak üzere beş alt temadan oluşmaktadır.

Şekil 16. Katılımcıların kök aile ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli

Şekil 16, tek ebeveyn olan bireylerin anlatılarından yola çıkarak kök ailenin (yetişilen aile) yoksulluk döngüsünde nasıl bir rol oynadığını gösteren tematik analiz sonucunda oluşturulmuş bir kavramsal kod ağı sunmaktadır. “Kök Aile” teması altında yapılandırılan bu yapı; ebeveyn sorunları, kök aile desteğinin yokluğu, kök ailenin yoksul olması, ailede sağlık sorunları ve kardeşlerin yaşadığı güçlükler olmak üzere beş alt temada gruplanmıştır.

Tablo 61. Cinsiyetlerine göre katılımcıların kök aile (yoksulluk döngüsü) ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Kadın	Erkek	TOPLAM
▼ Kök Aile (Yoksulluk Döngüsü)			0
Kök Ailenin Yoksul Olması	■	■	24
Kök Aile Desteğinin Yokluğu	■	■	15
▼ Ebeveyn Sorunları			0
Babasının Cezaevine Girmesi	■		1
Annesinin / Babasının Vefat Etmesi	■		5
Annesinin Çalışamaması	■		1
Babasının Çalışmaması	■		2
▼ Kardeşlerin Sorunları			0
Kardeşinin Çalışamaması	■		2
Kardeşinin Boşanması		■	3
Kardeşinin Şiddete Maruz Kalması	■		1
Kardeşinin Zorla Evlendirilmesi	■		1
Kardeşlerinin Eğitim Hayatına Devam Etmemesi	■		1
▼ Ailede Sağlık Sorunları			0
Kardeşinin Hasta Olması	■		1
Annesinin Yatalak Olması		■	1
Σ TOPLAM	44	14	58

Tablo 61, tek ebeveyn olan bireylerin kök aile bağlamında yoksulluk döngüsünü nasıl tanımladıklarını cinsiyet temelinde karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. “Kök Aile” teması altında yapılandırılan bu matris, kök ailenin yoksul olması, kök aile desteğinin yokluğu, ebeveyn sorunları, kardeşlerin sorunları ve ailede sağlık sorunları olmak üzere beş alt temada gruplanan ifadelerin kadın ve erkek katılımcılar tarafından ne sıklıkla dile getirildiğini göstermektedir.

Tablo 61’deki veriler, kadın katılımcıların kök aileye dair yoksullukla ilişkili deneyimlerini erkek katılımcılara kıyasla daha fazla ifade ettiklerini göstermektedir. Kadın katılımcılar özellikle “Kök Ailenin Yoksul Olması” ve “Kök Aile Desteğinin Yokluğu” kodlarında yoğunlaşmıştır. Bunun yanında “Annesinin/Babasının Vefat Etmesi” kodu da kadınlar arasında dikkat çeken bir diğer ifade alanı olmuştur.

Erkek katılımcılar ise “Kök Ailenin Yoksul Olması” ve “Kök Aile Desteğinin Yokluğu” kodlarında katkı sunmuş, ancak kadınlara kıyasla daha sınırlı sayıda ifade üretmiştir.

Tablonun genel yapısı, yoksulluğun nesiller arası aktarımında kök ailenin ekonomik düzeyi, bakım kapasitesi ve destek sunma gücünün önemli bir belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 62. Tek ebeveynli aile yapısına göre katılımcıların kök aile (yoksulluk döngüsü) ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Eşi Vefat Etmiş	Boşanmış	Ayrı Yaşıyor	TOPLAM
▼ Kök Aile (Yoksulluk Döngüsü)				0
Kök Ailenin Yoksul Olması	■	■	■	24
Kök Aile Desteğinin Yokluğu	■	■	■	15
▼ Ebeveyn Sorunları				0
Babasının Cezaevine Girmesi			■	1
Annesinin / Babasının Vefat Etmesi	■	■		5
Annesinin Çalışmaması		■		1
Babasının Çalışmaması		■	■	2
▼ Kardeşlerin Sorunları				0
Kardeşinin Çalışmaması			■	2
Kardeşinin Boşanması	■	■		3
Kardeşinin Şiddete Maruz Kalması		■		1
Kardeşinin Zorla Evlendirilmesi		■		1
Kardeşlerinin Eğitim Hayatına Devam Etmemesi			■	1
▼ Ailede Sağlık Sorunları				0
Kardeşinin Hasta Olması			■	1
Annesinin Yatalak Olması			■	1
Σ TOPLAM	12	25	21	58

Tablo 62, tek ebeveyn olan bireylerin kök aile bağlamında yoksulluk döngüsünü nasıl tanımladıklarını medeni durum temelinde karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. “Kök Aile” teması altında yapılandırılan bu matris, kök ailenin yoksul olması, kök aile desteğinin yokluğu, ebeveyn sorunları, kardeşlerin sorunları ve ailede sağlık sorunları olmak üzere beş alt temada gruplanan ifadelerin eşi vefat etmiş, boşanmış ve ayrı yaşayan bireyler tarafından ne sıklıkla dile getirildiğini göstermektedir.

“Kök Ailenin Yoksul Olması” kodu, her üç medeni durum grubunda da yüksek frekansa sahiptir; bu bulgu, yoksulluğun kuşaklar arası sürekliliğini yansıtan ortak bir durum ortaya koymaktadır. Benzer biçimde, “Kök Aile Desteğinin Yokluğu” kodu boşanmış ve ayrı yaşayan bireyler tarafından daha sık dile getirilirken, eşi vefat etmiş bireyler bu duruma daha seyrek vurgu yapmıştır.

“Ebeveyn Sorunları” başlığı eşi vefat etmiş ve boşanmış bireylerce daha yoğun ifade edilmiştir; özellikle “Annesinin/Babasının Vefat Etmesi” kodu bu grupta öne çıkmaktadır.

“Kardeşlerin Sorunları” başlığı altında yer alan “Kardeşin Çalışamaması”, “Kardeşin Boşanması” ve “Kardeşin Şiddete Maruz Kalması” gibi kodlar, ağırlıklı olarak boşanmış ve ayrı yaşayan bireylerce dile getirilmiştir. Bu durum, kök ailede yaşanan yapısal sorunların kardeşler üzerinden de izlenebildiğini ve özellikle boşanmış bireylerin geçmiş aile yaşantılarına dair daha fazla olumsuzluk ifade ettiklerini göstermektedir.

Tek ebeveynlerin “Kök Ailenin Yoksul Olması” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Aslında yoksul bir ailede büyüdüm, o zamanda her istediğini alabilen biri değildim."

(Tek Ebeveyn 1)

"Onlarda ellerinden geldiğince bir şeyler yapmaya çalışıyor ama onların da durumu çok iyi değil. Ekonomik güçleri ancak kendilerini geçindirmelerine yetiyor. Hatta bazen ben yardım da bulunuyorum kendilerine. Bir amcam İstanbul'da hastaydı babam ve kardeşlerim gidemediler ziyaretine aileden biri gitmeliydi ben gittim ziyaretine. Aramızda para topladık kardeşlerle ziyaret masraflarım için, ama en çok benim param gitti. 20binlira tuttu İstanbul'a hasta ziyaretine gidiş gelişim. Çoğu benim cebimden çıktı, veremediler kardeşlerim." (Tek Ebeveyn 3)

"Tabi ki anneler ve eşimin ailesi maddi olarak destek olmaya çalıştılar, kayınbabam birçok kez maddi yardım teklifinde bulundu ama dediğim gibi iki tarafında durumunun olmadığını ben biliyordum" (Tek Ebeveyn 5)

"O zaman da kötüydü durumumuz ne var ne yok üvey annemin elindeydi, o yüzden hali dokuma kursuna gidip kendi paramı kazanmak için okulu bıraktım" (Tek Ebeveyn 6)

"Bir erkek kardeşim var, aslında bana kardeşim eğer yoksa ben sana para bulurum diyor ama onun da durumunu biliyorum, evli çocukluğu var. O yüzden ona da evet bana para bul diyemiyorum. Çünkü biliyorum ki gidip başkasından borç alacak, buna gönlüm razı olmuyor. Bu erkek kardeşim sadece kendi evine de bakmıyor. Aslında 3 evdirler bizimkiler. Anneler ve iki evli kardeşim. Diğer evli kardeşimin işi yok. Mecbur çalışan kardeşim de hepsine birden bakıyor, onun yükü benden ağır." (Tek Ebeveyn 9)

"Yoksul bir ailede büyüdüm. 11 kardeşlik. Evin en büyüğü bendim, ailem beni okutmadi. Diğer kardeşlerim okula gitti ama ben hiç okula gitmedim." (Tek Ebeveyn 11)

"Benim kendi ailem bize yardımcı olmaya çalışıyor ama onların da durumları yok babam emekli zaten. Ona da yetmiyor 2 bekarı var annem var bakması gereken yine de olursa yapıyor." (Tek Ebeveyn 12)

"Eskiden özellikle babam vefat etikten sonra çok yoksullaştık. Şimdi de yoksuluz ama o zamanlar bir kuru ekmeğe bile muhtaç olduğumuz zamanlar oldu." (Tek Ebeveyn 13)

"Onlarda yoksuldu, zaten bu mahalle hepimiz akrabayız, herkesin durumu hemen hemen aynı bu mahallede." (Tek Ebeveyn 17)

Bu alt tema kapsamında, katılımcıların kök ailelerinin ekonomik durumuna ilişkin anlatımları, yoksulluğun yalnızca bireysel bir sorun değil, kuşaklar arası aktarılan yapısal bir durum olduğunu göstermektedir. Tek ebeveyn olan bireylerin çoğu, çocukluk ve gençlik yıllarını da ekonomik yoksunluk içinde geçirdiklerini belirtmiş, bu durumun kendilerinin mevcut yaşam koşullarına doğrudan etki ettiğini ifade etmişlerdir. Bazı katılımcılar, yoksulluğun kendileriyle başlamadığını, kök ailelerinin de uzun yıllardır ekonomik olarak kırılgan olduğunu vurgulamaktadır. **Tek Ebeveyn 1** ve **Tek Ebeveyn 11**, çocukluklarını yoksul bir aile ortamında geçirdiklerini açıkça ifade etmiş, bu sürecin eğitim ve sosyal yaşantılarına nasıl sınır koyduğunu örneklemiştir. **Tek Ebeveyn 6**, ekonomik yetersizlik nedeniyle halı dokuma kursuna gitmek zorunda kaldığını ve bu nedenle okulunu yarıda bıraktığını ifade ederek, kök ailenin yoksulluğunun bireyin yaşamındaki yönlendirici etkisini ortaya koymuştur. Bazı katılımcılar ise, kök ailelerinin hâlâ ekonomik olarak kendi geçimlerini sağlayacak güçte olmadığını ve bu nedenle kendilerine destek olamadıklarını belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 3**, ailesinin ekonomik yetersizliğinden dolayı ihtiyaç duyduğu maddi desteği çoğunlukla kendi imkânlarıyla karşıladığını belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 9**, erkek kardeşinin kök ailesi dâhil olmak üzere üç haneye birden baktığını, bu nedenle ondan destek istemekte zorlandığını dile getirmiştir. Benzer şekilde **Tek Ebeveyn 5** ve **12** de kendi ailelerinin sınırlı ekonomik durumlarını vurgulayarak destek mekanizmalarının zayıflığını ortaya koymuşlardır. **Tek Ebeveyn 13** ise babasının vefatı sonrasında yaşanan ekonomik yıkımın etkilerini çocuk yaşta deneyimlediğini ve yoksulluğun ailede kronikleştiğini ifade etmiştir. Bazı katılımcılar, yaşadıkları çevrede genel bir yoksulluk hâlinin yaygın olduğunu da belirtmişlerdir. **Tek Ebeveyn 17**, "bu mahallede herkesin durumu hemen hemen aynı" diyerek, bireysel değil mekânsal düzeyde bir yoksulluk tecrübesinden bahsetmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, bu alt temada yer alan ifadeler krono düzeyde kök ailelerin yoksulluğunun, bireylerin ekonomik olarak yaşama güçlü bir başlangıç yapmalarına engel oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcılar yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel sermayeden de yoksun kaldıklarını belirtmekte; bu durum yoksulluğun bir

döngü hâlinde kuşaktan kuşağa aktarıldığını düşündürmektedir. Mikro düzeyde bu durum bireyin ekonomik bağımsızlık kazanmasını zorlaştırırken, mezo düzeyde ise mevcut tek ebeveynlerin dayanacak bir sosyal veya ekonomik destek ağı bulamamasına yol açmaktadır. Dolayısıyla kök ailelerin yoksulluğu, bireylerin yoksullukla mücadele süreçlerini daha kırılgan ve sürdürülemez hâle getirmektedir.

Tek ebeveynlerin “Kök Aile Desteğinin Yokluğu” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"İllaki zora düştüğümüzde birileri yanımızda olsun istemiyorum, iyi günde de kötü günde de birlikte olmak. Sadece eşte değil tüm aile bireyleri için bu geçerli. Ben işsiz kaldığımda ailem beni hiç desteklemedi, düzelir biz sana güveniyoruz hiç kimse demedi. İnanın dışardaki yabancı insanlarda daha fazla saygınlık görüyordum. Rahmetli kardeşimden 50 tl borç istedim bana demediğini bırakmadı. Benim anlatmaya çalıştığım bu manevi yoksulluk benim yaşadığım. Param varken iyimdim ama paran yoksa kötüsün. Bunu bana dibine kadar yaşattılar. Yani kendimi çok değersiz hissettim, eşim ve kardeşim tarafından." **(Tek Ebeveyn 4)**

"5 tane de üvey abim var onların evleri arabaları bağları bahçeleri var ama bana bir faydaları yok. Yani hayatta bir şansım yok. Ben hep diyorum kurban olduğum Allah herkesin bir şansı var da benim niye hiç şansım yok." **(Tek Ebeveyn 6)**

"Yani hiç kimseden destek almadım diyebilirim. Annem babam öldü zaten. Erkek kardeşlerim Bitlis'te yaşamıyor. İki tane ablam var burada, onlarda ancak kendi hallerinde, ancak kendilerine yetiyorlar. Zaten olsa da vermezler zaten kendilerine harcarlar. Yani ne maddi ne de manevi bir destek almadım şuana kadar aile bireylerimden." **(Tek Ebeveyn 7)**

"Yani bu ekonomik korku ailemin manevi olarak da beni desteklemesini önledi. Neredeyse gördüğüm bütün şiddet süreçlerini unutup ailem bana şey demeye başladı. Hani sende hiç alttan almadın senin de kabahatlerin var, bu boşanma işinde demeye getirdiler." **(Tek Ebeveyn 8)**

"Benim arkamda dağ gibi abilerim olsaydı ben bu hale düşmezdim. Benim İstanbul'daki abimin durumu çok iyi. Abimin oto galerisi var 3 katlı evi var ama adamın bir kere bizi arayıp ta bir sorduğu yok. Sanki 7 yabancı bir insan gibi. Benim de arkamda dağ gibi duran ailem olsaydı ben zaten ezilmezdim ki. Yani bazı şeyler kader ama kadere razı gelmemekte lazım. Biz ailemizden hep şeyi gördük işte kızım otur evinde, herkes çeker, herkes dayak yer, bir şey olmaz eşindir falan filan. Hep ailemizden bunu gördük bir sahiplenme olmadı yani. Ya da diyor ki sana bakarım ama elin çocuğuna bakmam. Demiyor ki elin çocuğu ama benim de torunum." **(Tek Ebeveyn 14)**

"Ben diğer akrabalarım ile da görüşmüyorum. Çünkü ben oradayken hiç kimse arayıp nasılsın iyi misin diye sormadı. Kötü günde yanımda olmayan akrabayı ben ne yapayım." (**Tek Ebeveyn 15**)

Bu alt tema kapsamında, tek ebeveyn olan bireylerin yoksullukla mücadele sürecinde kök ailelerinden yeterli sosyal, duygusal ya da ekonomik destek alamadıkları yönündeki deneyimleri ele alınmaktadır. Katılımcıların anlatımları, yoksullukla başa çıkma süreçlerinde dayanabilecekleri bir aile desteğinin yokluğunun, yaşanan ekonomik zorlukları daha da derinleştirdiğini göstermektedir. Bu durumun bazı katılımcılarda manevi kırılmalıklar ve aidiyet yitimine yol açtığı söylenebilir.

Tek Ebeveyn 4, ekonomik yoksunluk yaşadığı dönemde ailesinden hem maddi hem de duygusal olarak dışlandığını belirtmiş ve bu dışlanmanın kendisini değersiz hissettirdiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde, **Tek Ebeveyn 6** ve **7**, aile bireylerinin ekonomik olarak iyi durumda olmalarına rağmen herhangi bir destek sunmadıklarını vurgulamaktadır. **Tek Ebeveyn 7**'nin, ailesinin zaten maddi kaynaklarını kendilerine harcamayı tercih ettiğini söylemesi, aile içi dayanışmanın sınırlandığı bir sosyal bağlamı işaret etmektedir. **Tek Ebeveyn 8** ve **14**'ün ifadeleri, destek eksikliğinin yalnızca maddi boyutla sınırlı olmadığını; aynı zamanda kadınların yaşadıkları şiddet ve boşanma süreçlerinde de ataerkil anlayışın bir sonucu olarak, empati ve koruma gibi temel manevi desteklerden mahrum bırakıldıklarını ortaya koymaktadır. Benzer şekilde **Tek Ebeveyn 14**'ün ailesinden aldığı/alamadığı dönütler, toplumsal cinsiyet kalıplarının ve ataerkil değerlerin, kadınların yoksullukla mücadelesinde aile desteğini nasıl sınırlayabildiğini göstermektedir. **Tek Ebeveyn 15**'in ifadesi ise yalnızlık duygusunun daha geniş akrabalık ilişkilerini de kapsayacak şekilde yaşandığını göstermekte; kötü günlerde gösterilmeyen ilginin birey açısından aile bağlarını zayıflattığını ortaya koymaktadır.

Genel olarak bu alt temada yer alan anlatımlar, mezo düzeyde kök aile desteğinin yokluğunun bireylerin yalnızlaşmasını ve mikro düzeyde yoksulluğun çok boyutlu etkilerine daha açık hâle gelmelerini beraberinde getirdiğini göstermektedir. Katılımcılar, sosyal destek ağlarının yetersizliğini mikro düzeyde değer görmeme ve yalnız bırakılma, ekzo düzeyde ise toplumsal dışlanma biçiminde de deneyimlemektedir. Bu durum tek ebeveynlerin duygusal ve sosyal anlamda da kırılmalıştığını ortaya koymaktadır.

Tek ebeveynlerin "Ebeveyn Sorunları" alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Ben doğduğum yıl bizim köyde kan davası olmuş. Biz İstanbul'a kaçmak zorunda kalmışız. Babam da bu kan davası yüzünden 2 buçuk yıl hapis yattı." (Tek Ebeveyn 14)

"Benim annem ben çocukken vefat etti, onun eksikliğini çok hissettim. Bir anne çocuğunun başını okşadığında onları gördüğümde çok kısıkanıyordum. Annem hayatta olsaydı bizde bu kadar sahipsiz kalmazdık. Bu durumlara düşmezdim belki." (Tek Ebeveyn 6)

"annem babam erken yaşlarda vefat etmeseydi böyle olmazdı. Zaten anne baba erken yaşta ölünce herkes bir tarafa dağıldı." (Tek Ebeveyn 7)

"Babam ben 11 yaşındayken vefat etti." (Tek Ebeveyn 10)

"Babam eskiden muhtardı, ben 6 yaşındayken vefat etti oda. Daha çok küçüktüm. Ben de küçük yaşta yetim kaldım çocuklarımda, aynı kaderi yaşadık çocuklarımla." (Tek Ebeveyn 13)

" Evin birçok ihtiyacı vardı, annem çocuklarla ilgilenmek zorunda olduğu için çalışamazdı" (Tek Ebeveyn 10)

Bu alt tema kapsamında, katılımcıların çocukluk dönemlerinde yaşadıkları ebeveyn kaybı, ebeveynin ihmali ya da aile içi işlevsizlik gibi durumların, yoksulluk döngüsüne etki eden önemli unsurlar arasında yer aldığını göstermektedir. Katılımcılar, ebeveynlerinin ekonomik, sosyal ya da duygusal olarak yetersiz kaldığı koşullarda büyüdüklerini ve bu durumun kendi yaşam mücadelelerini doğrudan etkilediğini ifade etmişlerdir. Özellikle ebeveyn kaybı, yoksulluk deneyiminin erken yaşlarda başlamasına neden olmuş ve bireylerin sosyal destekten yoksun şekilde yetişmesine zemin hazırlamıştır. **Tek Ebeveyn 6**, annesinin küçük yaşta vefat ettiğini ve annesizliğin yaşamı boyunca hissedilen bir eksiklik olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde **Tek Ebeveyn 7**, anne ve babasının erken yaşta vefatının aile içi çözülmeye yol açtığını ve kardeşlerin birbirinden koptuğunu dile getirmiştir. **Tek Ebeveyn 10** ve **13** de çocuk yaşta babalarını kaybettiklerini ifade ederek, yetim büyümenin getirdiği duygusal ve ekonomik yükün altını çizmiştir. Öte yandan, **Tek Ebeveyn 14**'ün anlattığı gibi bazı durumlarda aile geçmişindeki travmatik olaylar (kan davası ve hapis) hem sosyoekonomik kırılganlığı hem de sosyal güvencesizliği artırmıştır.

Genel olarak katılımcı ifadeleri, mikro düzeyde ebeveynlerin yaşamda erken kaybı, etkisizliği ya da aile içi rollerini yeterince yerine getirememesi gibi durumların bireylerin yoksullukla mücadele kapasitelerini önemli ölçüde sınırladığını ortaya koymaktadır. Bu anlatımlar, krono düzeyde yoksulluk döngüsünün önceki kuşaklarda yaşanan kayıplar, kırılmalar ve yoksunlukların bugünkü sosyoekonomik konumu belirlemede doğrudan etkili olduğunu göstermektedir. Bu durum, bireylerin mevcut dezavantajlarının geçmişten gelen yapısal ve duygusal eksikliklerle daha da derinleştiğini ortaya koymaktadır.

Tek ebeveynlerin “Kardeşlerin Sorunları” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"bir kardeşimde yeni evlendi işi yok bir çocuğu var." (Tek Ebeveyn 9)

"abim köyde babamlara yakın oturuyor. O da zaten rahatsız, hasta biri. Koah hastası olduğu için çalışmıyor, onun da 2 tane küçük çocuğu var. Onun da hiçbir geliri yok" (Tek Ebeveyn 14)

"Kız kardeşim de benim gibi eşinden boşandı" (Tek Ebeveyn 1)

" Erkek kardeşim de boşanmıştı, onun sorunları ve benim aile içi sorunlarım giderek artıyordu. O dönem ben İstanbul'dayken eşim ve çocuklar annemlerle kalıyorlardı, erkek kardeşimde boşanınca o ve çocukları da annemlere taşınmak durumunda kaldılar. Ev ev üstüne olmuştu anlayacağınız." (Tek Ebeveyn 4)

"Abimin de benzer bir süreci vardı. Boşanma sonrası annem ve kız kardeşlerim onun 2 çocuğunun da bakımını üstlendiler. Abimin evi TOKİ'de annemlerin evi ise Hersan mahallesindeydi. Ya kız kardeşim ya da annem her sabah abim işe gitmeden onun evine çocuklara bakmaya giderlerdi. Yani o dönem 4 tane bakıma muhtaç çocuk vardı bizim ailenin içinde." (Tek Ebeveyn 5)

"Hiç unutmuyorum ablam 20 günlük gelindi ablamın kolu bacağı falan yanmış. Abla sana ne oldu diye sordum. Bir şey söylemedi, meğer kayınpederi ablamı yakmış. Ablam eşinin ailesi yemek yerken sofraya oturmuş. Meğerse gelinler sofraya herkes yemek yedikten sonra oturmalıymış. Öyle bir kural varmış, kuralınız batsın. Ablamın kayınpederi de vay sen nasıl biz kalkmadan sofraya oturursun diyerek, ablamın üzerine sobanın üstünde kaynayan suyu boca etmiş. Allah kabul etmesin. Sahipsizlik çok zor hiçbir şey yapamadık. Şuan hala ablamın kollarında ve bacaklarında yanık izleri var. Doktora bile götürmemişler gelin kayınpederini şikâyet etmesin diye. Amcalarımda sonradan duydu bu olayı ama bir şey yapmadılar onlarda." (Tek Ebeveyn 10)

"Amcalarım ablamı evlendirmeye karar vermişler. Amcalarım bize, yani ailemize hiç bakmadı ama iş evlendirmeye gelince üzerimizde baskı oluşturma güçleri vardı. Bunu yaparken de ne ablama ne de bana sormadılar, rızamızı almadan bizi evlendirmek istediler. Ablam istemiyorum evlenmek dedi anneme, annemde kızım amcan kızar, onlar bunu münasip görmüş büyükleri dinlemek lazım dedi. Annem de ne yapsın okumamış bir kadındı, korkuyordu amcamlardan. Sonra ben 20 yaşına kadar çalışmaya devam ettim, ablamı evlendi." (Tek Ebeveyn 10)

"Babamın hiçbir çocuğu tam okumamış hocam. Ben ilkokula kadar okudum. Köyde ortaokul yoktu, büyük abim 5 e kadar bir ablamda 3 e kadar okumuş, diğerleri zaten hiç okumamış." (**Tek Ebeveyn 14**)

Katılımcıların anlatımları, aile bireylerinin büyük bir bölümünün sosyal güvenlikten yoksun, güvencesiz ve desteğe muhtaç bir yaşam sürdüğünü ortaya koymaktadır. Bazı katılımcılar, kardeşlerinin işsizlik, hastalık ve geçim sıkıntısı gibi sorunlarla mücadele ettiğini dile getirmiştir. **Tek Ebeveyn 9**, yeni evli olan kardeşinin işsiz ve çocuk sahibi olduğunu belirtirken, **Tek Ebeveyn 14**, KOAH hastası olan abisinin hem gelirden yoksun olduğunu hem de iki küçük çocuğuna bakmak zorunda kaldığını ifade etmiştir. Ayrıca katılımcıların anlatımları, boşanmanın ve aile yapısındaki çözümlerin hem kendilerini hem kardeşlerini etkileyen ortak bir deneyim olduğunu göstermektedir. Örneğin **Tek Ebeveyn 1** ve **4**, kız ve erkek kardeşlerinin de boşanma sonrası destek ihtiyacı içine girdiğini belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 5**'in ifadesi ise, aile içindeki diğer bireylerin (anne ve kız kardeş) boşanmış bir erkek kardeşin çocuklarına düzenli olarak bakım verdiğini göstererek, karşılıklı dayanışmanın biçimini gözler önüne sermektedir. Buna ek olarak, bazı katılımcıların kardeşleri ev içi şiddet, baskı ve ataerkil uygulamalara da maruz kalmıştır. **Tek Ebeveyn 10**'un aktarımları, ablasının evlendirildikten kısa bir süre sonra gördüğü ağır fiziksel şiddeti ve aile içi sessizliği çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. Aynı katılımcının aktardığı bir diğer anlatı ise, amcalar tarafından baskıyla yapılan evlendirmelere, kadınların iradesinin yok sayılmasına ve eğitimsizliğin bu süreçlerdeki belirleyici rolüne dikkat çekmektedir. Bu durum, kadın kardeşlerin karşı karşıya kaldığı eşitsizliklerin kültürel ve toplumsal kökenli bir sorun alanı olduğunu da göstermektedir. Son olarak, eğitime erişim konusu da kardeşlerin ortak bir yoksunluk alanı olarak dile getirilmiştir. **Tek Ebeveyn 14**, ailesindeki çocukların büyük bölümünün eğitimlerini tamamlayamadığını ve bu durumun yoksulluk döngüsünü pekiştiren bir unsur olduğunu ifade etmiştir.

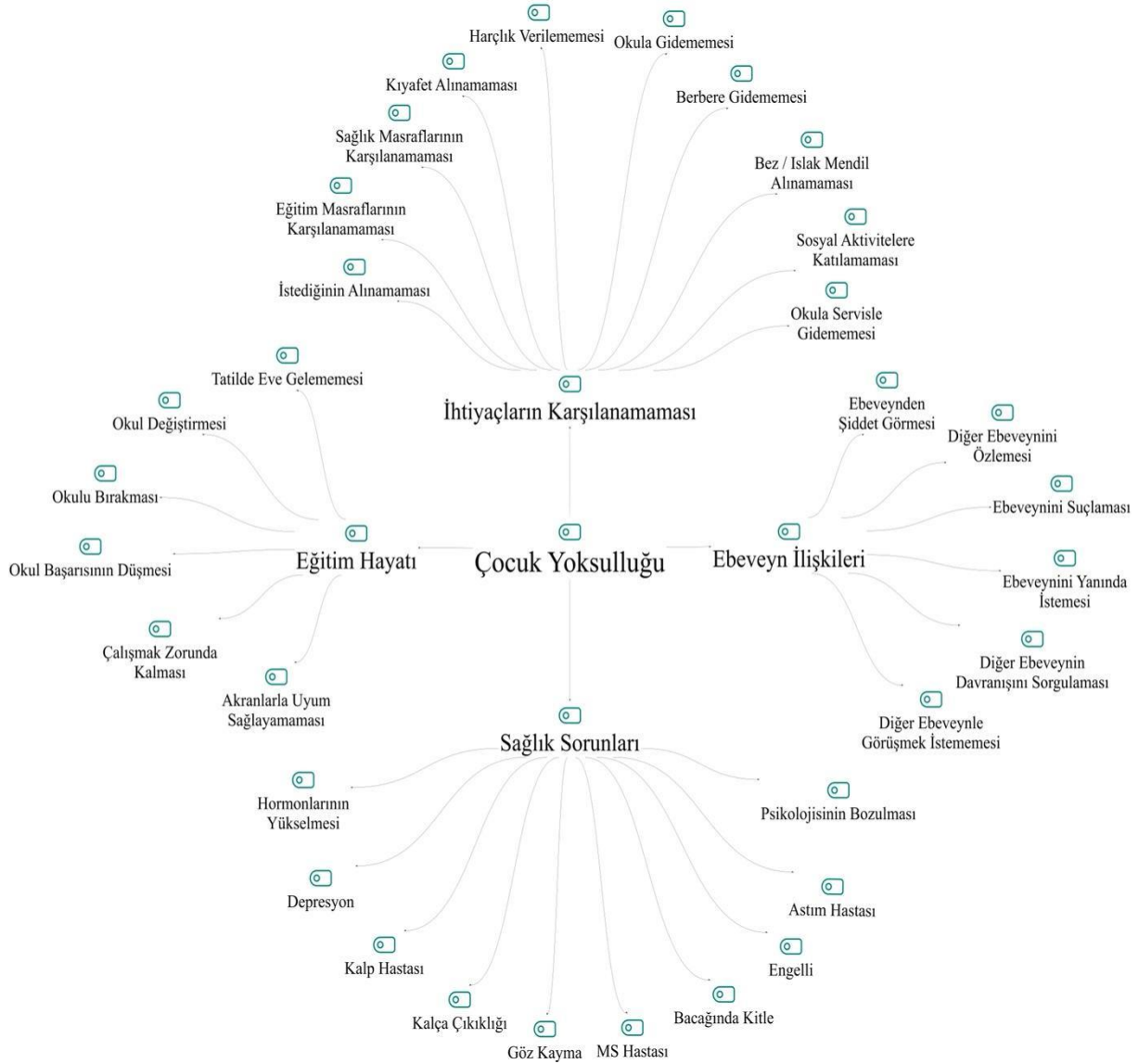
Genel olarak bu ifadeler, mezo düzeyde kardeşler arası dayanışmanın varlığına işaret etmekle birlikte, aynı zamanda ortak kırılganlıkların da bulunduğunu göstermektedir. Katılımcı anlatımları geniş aile üyelerini de etkileyen ve kuşatıcı biçimde yayılan bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, makro düzeyde yoksulluğun aile yapısı içinde nesiller arası biçimde süregeldiğini ve yapısal bir sorun olarak değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

b. Çocuk Yoksulluğu

Bu temada, çocuk yoksulluğunun çok boyutlu etkileri katılımcı ifadeleri doğrultusunda dört alt tema çerçevesinde ele alınmıştır. İhtiyaçların karşılanamaması başlığı altında temel gıda, sağlık, barınma ve ulaşım gibi yaşamsal gereksinimlerin karşılanamaması öne

çıkmaktadır. Eğitim hayatı teması, okul başarısının düşmesi, okulu bırakma ya da çalışmak zorunda kalma gibi yoksulluk kaynaklı eğitim sorunlarına işaret etmektedir. Ebeveyn ilişkileri alt teması, ebeveyn özlemi, şiddet ve ebeveynle bağ kurma güçlüğü gibi duygusal etkileri kapsamaktadır. Sağlık sorunları ise hem fiziksel hem de psikolojik düzeyde ortaya çıkan yoksullukla bağlantılı sağlık problemlerini içermektedir.

Şekil 17. Katılımcıların çocukların yoksulluğu ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli

Şekil 17, tek ebeveyn olan bireylerin çocuklarına dair yoksulluk deneyimlerini tematik analiz yoluyla yapılandırarak “Çocuk Yoksulluğu” teması altında sunmaktadır. Bu kavramsal yapı, çocukların yoksulluğu dört temel alt başlıkta ele almaktadır. Bunlar; ihtiyaçların karşılanamaması, eğitim hayatı, ebeveyn ilişkileri ve sağlık sorunları olarak sınıflandırılmıştır.

Tablo 63. Cinsiyetlerine göre katılımcıların çocukların yoksulluğu ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Kadın	Erkek	TOPLAM
Yoksulluk Döngüsü			0
Çocuk Yoksulluğu			0
Eğitim Hayatı			0
Okul Başarısının Düşmesi	■	■	8
Okulu Bırakması	■	■	4
Çalışmak Zorunda Kalması	■	■	3
Akranlarla Uyum Sağlayamaması	■		1
Tatilde Eve Gelememesi	■		1
Okul Değiştirmesi		■	1
Ebeveyn İlişkileri			0
Ebeveynden Şiddet Görmesi	■	■	13
Diğer Ebeveynini Özlemesi	■	■	6
Diğer Ebeveynle Görüşmek İstememesi	■	■	2
Diğer Ebeveynin Davranışını Sorgulaması	■		1
Ebeveynini Yanında İstemesi		■	1
Ebeveynini Suçlaması		■	1
Sağlık Sorunları			0
Psikolojisinin Bozulması	■	■	6
MS Hastası Olması		■	2
Kalp Hastası Olması	■		1
Bacağında Kitle Olması	■		1
Depresyonda Olması	■		1
Kalça Çıkıklığı Olması	■		1
Göz Kayması Olması	■		1
Hormonlarının Yükselmesi	■		1
Astım Hastası Olması	■		1
Engelli Olması	■		1
İhtiyaçların Karşılanamaması			0
İstedığının Alınamaması	■	■	7
Eğitim Masraflarının Karşılanamaması	■	■	9
Sağlık Masraflarının Karşılanamaması	■	■	6
Kıyafet Alınamaması	■	■	6
Harçlık Verilememesi	■	■	5
Okula Servisle Gidememesi	■		3
Sosyal Aktivitelere Katılamaması	■	■	2
Bez / Islak Mendil Alınamaması	■		1
Okula Gidememesi	■		1
Berbere Gidememesi		■	1
Σ TOPLAM	59	40	99

Tablo 63, tek ebeveyn olan bireylerin çocuklarına dair yoksulluk deneyimlerini cinsiyet temelinde karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. “Çocuk Yoksulluğu” teması altında yapılandırılan bu matris, eğitim hayatı, ebeveyn ilişkileri, sağlık sorunları ve ihtiyaçların karşılanamaması olmak üzere dört alt temada gruplanan ifadelerin kadın ve erkek katılımcılar tarafından ne sıklıkla dile getirildiğini göstermektedir.

“İhtiyaçların Karşılanamaması” başlığı altında yer alan “Eğitim”, “İstediğinin Alınmaması”, “Sağlık”, “Kıyafet Alamama”, “Barınma” ve “Ulaşım” gibi temel ihtiyaçlara erişimde yaşanan güçlükler hem kadın hem de erkek katılımcılar tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Bu bulgular, çocukların günlük yaşamlarının yoksulluk koşullarından doğrudan etkilendiğini göstermektedir.

“Eğitim Hayatı” temasında “Okul Başarısının Düşmesi” ve “Okulu Bırakma” ifadeleri hem kadın hem de erkek katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Ayrıca “Çalışmak Zorunda Kalma” kodu da, çocukların eğitime devam edemeyip gelir getiren işlere yönelmek zorunda kaldığını göstermektedir.

“Ebeveyn İlişkileri” alt temasında yer alan “Ebeveynden Şiddet Görme” ifadesi kadın katılımcılar tarafından daha yoğun dile getirilmiş olmakla birlikte, erkek katılımcılar da bu durumu belirtmiştir. “Diğer Ebeveyni Özleme” ise özellikle erkek katılımcıların daha sık vurguladığı duygusal bir etkilene alanı olarak öne çıkmaktadır.

“Sağlık Sorunları” temasında “Psikolojik Bozulmalar” hem kadın hem erkek katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Ancak “Kalça Çıkıklığı”, “Kalp Hastalığı”, “Astım” ve “Göz Kayması” gibi daha spesifik sağlık sorunları daha çok kadın katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Bu durum, kadınların çocuğun sağlık durumuna dair daha ayrıntılı gözlemlerini paylaştıklarını düşündürmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, çocuk yoksulluğu teması altında kadın katılımcılar daha fazla çeşitlilikte ifade sunmuş olsa da, erkek katılımcıların da birçok alt temada aktif olarak görüş belirttiği görülmektedir. Temalar arasında ihtiyaçların karşılanamaması, eğitim süreçlerinin aksaması, ebeveyn ilişkilerinden kaynaklı duygusal sorunlar ve sağlık problemleri çocukların çok boyutlu yoksulluklar yaşadığını ortaya koymaktadır.

Tablo 64. Tek ebeveynli aile yapısına göre katılımcıların çocukların yoksulluğu ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Eşi Vefat Etmiş	Boşanmış	Ayrı Yaşıyor	TOPLAM
Yoksulluk Döngüsü				0
Çocuk Yoksulluğu				0
Eğitim Hayatı				0
Okul Başarısının Düşmesi	■	■	■	8
Okulu Bırakması		■		4
Çalışmak Zorunda Kalması		■		3
Akranlarla Uyum Sağlayamaması		■		1
Tatilde Eve Gelememesi		■		1
Okul Değiştirmesi	■			1
Ebeveyn İlişkileri				0
Ebeveynden Şiddet Görmesi		■	■	13
Diğer Ebeveynini Özlemesi	■	■	■	6
Diğer Ebeveynle Görüşmek İstememesi		■		2
Diğer Ebeveynin Davranışını Sorgulaması			■	1
Ebeveynini Yanında İstemesi	■			1
Ebeveynini Suçlaması			■	1
Sağlık Sorunları				0
Psikolojisinin Bozulması	■	■	■	6
MS Hastası Olması			■	2
Kalp Hastası Olması			■	1
Bacağında Kitle Olması	■			1
Depresyonda Olması		■		1
Kalça Çıkıklığı Olması	■			1
Göz Kayması Olması	■			1
Hormonlarının Yükselmesi			■	1
Astım Hastası Olması			■	1
Engelli Olması		■		1
İhtiyaçların Karşılanamaması				0
İstedığının Alınamaması	■	■	■	7
Eğitim Masraflarının Karşılanamaması	■	■	■	9
Sağlık Masraflarının Karşılanamaması	■		■	6
Kıyafet Alınamaması	■	■	■	6
Harçlık Verilememesi		■	■	5
Okula Servisle Gidememesi		■	■	3
Sosyal Aktivitelere Katılamaması	■		■	2
Bez / Islak Mendil Alınamaması		■		1
Okula Gidememesi		■		1
Berbere Gidememesi		■		1
Σ TOPLAM	27	40	32	99

Tablo 64, tek ebeveyn olan bireylerin çocuklarına dair yoksulluk deneyimlerini medeni durum temelinde karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. “Çocuk Yoksulluğu” teması altında yapılandırılan bu matris, eğitim hayatı, ebeveyn ilişkileri, sağlık sorunları ve ihtiyaçların karşılanamaması olmak üzere dört alt temada gruplanan ifadelerin eşi vefat etmiş, boşanmış ve ayrı yaşayan bireyler tarafından ne sıklıkla dile getirildiğini göstermektedir.

“Eğitim Hayatına” ilişkin sorunlar, özellikle boşanmış ve eşi vefat etmiş bireyler tarafından dile getirilmiştir. “Okul Başarısının Düşmesi” ve “Çalışmak Zorunda Kalma” gibi durumlar, bu gruplarda dikkat çeken ortak sorun alanları arasında yer almaktadır.

“Ebeveyn İlişkileri” başlığı altında yer alan sorunlar ise daha çok boşanmış bireyler tarafından ifade edilmiştir. “Ebeveynden Şiddet Görme” ve “Diğer Ebeveyni Özleme” gibi ifadeler, çocukların boşanma sonrası yaşadığı duygusal yükü yansıtmaktadır. Özellikle bu ifadeler, aile bütünlüğünün bozulmasının çocuk üzerinde bıraktığı psikolojik etkiyi ortaya koymaktadır.

“Sağlık Sorunları” alt teması eşi vefat etmiş ailelerde daha çok öne çıkmıştır. “Psikolojik Bozulmalar”, “Kronik Rahatsızlıklar” ve “Engellilik” gibi ifadeler, yoksulluğun çocuk sağlığı üzerindeki çok yönlü etkilerini göstermektedir. Aynı zamanda, kaybedilen ebeveyne duyulan özlem de bu temayla iç içe geçmiş biçimde dile getirilmiştir.

“İhtiyaçların Karşılanamaması” ise tüm alt temalar arasında en fazla ifade edilen başlık olmuştur. “Eğitim”, “Sağlık”, “Barınma” ve “Kişisel Bakım” gibi temel alanlardaki eksiklikler özellikle boşanmış bireyler tarafından sıkça vurgulanmıştır. Bu durum, ekonomik yetersizliklerin doğrudan çocukların temel ihtiyaçlarını karşılamayı zorlaştırdığını göstermektedir.

Genel olarak Tablo 64, aile yapısının çocukların yaşam koşulları üzerinde belirleyici bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Boşanma, eşin vefatı ya da ayrı yaşama gibi durumlar, çocuk yoksulluğunu farklı biçimlerde derinleştirmekte ve her bir aile yapısı belirli yoksunluk örüntüleri üretmektedir.

Tek ebeveynlerin “Eğitim Hayatı” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Çocukların eğitimi bu süreçten etkilendi diyebilirim, hasta olan çocuk lise sonda okulda kaldı 12.sınıf tekrarına kaldı ama bu sene mezun oldu. Evliyken kızlarım çok başarılıydı

ikisi de fen lisesi kazandı ve sonra üniversiteye gittiler. Ama erkek çocuklarımın bu süreçte eğitim başarıları düştü. Çünkü hem psikolojik olarak hem de evdeki bazı işleri kendilerinin yapmak zorunda olması başarılarını düşürdü. Eskiden olsa çamaşırları yıkanır, yemekleri önlerine gelirdi" **(Tek Ebeveyn 2)**

"Oğlum ise annesi vefat ettikten sonra başarısı düştü. Normalde fen lisesi öğrencisiydi büyük oğlum Van'da, annesinin ölümü sebebiyle bunalıma girdi Bitlis'e getirdim okul başarısı bu süreçte düştü. İlk yıl üniversite sınavında iyi bir bölüm kazanamayacağı için bir sene daha sınava hazırlanmayı istedi. Ablasının yanına Van'a gitmek istedi, bende tamam dedim." **(Tek Ebeveyn 3)**

"Yani eşim vefat ettiğinde büyük çocuğum okula gidiyordu. O dönem biraz içine kapandı ve başarısı da biraz düştü." **(Tek Ebeveyn 5)**

"Zaten babaları ölünce ikisinin derslerindeki başarı biraz düşmüştü. Bu devirde babasızlık çok zor bir çocuk için." **(Tek Ebeveyn 7)**

"Oğlumda bu arada çok başarılı bir öğrenciydi ama bu yaşadıklarımız en çok ona ağır geldi." **(Tek Ebeveyn 8)**

"Aslında bayağı olumsuz etkilendi çocuklar bu durumlardan. Mesela benim oğlum 5. Sınıfa kadar çok çalışkan bir çocuktı ama şu boşanma ve taşınma süreçleri aynı zamanda yaşadığımız ekonomik zorluklar oğlumun başarısının düşmesine neden oldu." **(Tek Ebeveyn 10)**

"Özellikle ikinci kez cezaevine düştüğümde çocuklarım bundan çok etkilendi. Oğullarım okulu bırakma seviyesine geldi. Hatta okulu bıraktılar ben cezaevinden çıktığımda işsizdim, kimse bana iş vermiyordu. Büyük oğlum o dönem okuldan çıkınca fırında çalışmaya başlamış tabi zamanla devamsızlık yapmış ve sınıfta kalmış. Diğer oğlumda ben cezaevindeyken okula gitmemiş o da devamsızlıktan kalmış. Tabi başlarında anne yok baba yok tamamen bizim suçumuz." **(Tek Ebeveyn 4)**

"Şuanda oğlum okumuyor çünkü psikolojik olarak en çok ikimiz bu durumdan etkilendik." **(Tek Ebeveyn 8)**

"Büyük kızım da lise 2. Sınıfta okulu bıraktı. Ben çok zorladım devam etsin diye ama olmadı. Bazı şeyler zorlamayla olmuyor." **(Tek Ebeveyn 10)**

"Büyük kızım üniversite okurken hiç yansıtmadı çünkü çalışıyordu" **(Tek Ebeveyn 8)**

"Oğlumu bu yıl anaokuluna yazdırdım ama uyum sağlayamadı. Oğlumun akranlarıyla ilişkilerinde biraz sorunları var. Belki de boşanma süreci, taşınma, çevre değiştirme gibi durumlar oğlumu etkiledi bilemiyorum. Aslında dün gidip eşyalarını okuldan aldım. Alırken de çokta üzüldüm aslında." **(Tek Ebeveyn 16)**

"Yani geçenlerde kızım ara tatilde gelmek istiyordu, ben de gel kızım dedim. Sonra aradı beni anne ben en iyisi gelmeyeyim bu ara tatilde, eve zaten kısa bir ara var vizelerden sonra, en iyisi mi geliş-gidiş yol paramı harçlık olarak bana gönder bir de yol parası için masraf yapmayalım dedi. Bunu defalarca yaşadık." (Tek Ebeveyn 8)

"Kızım 3 yıl önce tıp fakültesini kazandı. İki yıl Çanakkale'de okudu. Bitlis'e çok uzak olduğu için ve masraflı olduğu için Van'daki tıp fakültesine yatay geçiş yaptı. Şimdi liseyi yeni bitiren kardeşiyle Van'dalar, onlara 8500 liraya ev kiraladım orada kalıyorlar." (Tek Ebeveyn 3)

Katılımcılar, çocuklarının eğitim hayatının ebeveyn kaybı, boşanma, ekonomik krizler ve ev içi sorumluluklar nedeniyle olumsuz yönde etkilendiğini belirtmiştir. Bazı katılımcılar, çocuklarının eğitim başarısında gözle görülür bir düşüş yaşandığını, bu düşüşün özellikle çocukların içine kapanmasına, devamsızlık yapmasına ve zamanla okulu bırakmasına neden olduğunu ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 2** ve **Tek Ebeveyn 3**, çocuklarının özellikle annenin ya da babanın kaybı sonrasında akademik performanslarının düştüğünü belirtmiş, bu sürecin duygusal olarak da zorlayıcı olduğunu vurgulamışlardır. **Tek Ebeveyn 5** ve **Tek Ebeveyn 7** de benzer şekilde, ebeveyn kaybının ardından çocuklarının ders başarısının azaldığını ve içine kapanma eğiliminde olduklarını ifade etmişlerdir. Eğitimden tamamen kopma örnekleri ise **Tek Ebeveyn 4** ve **Tek Ebeveyn 10**'un ifadelerinde somutlaşmıştır. Bu katılımcılar, çocuklarının cezaevi süreçleri, ekonomik krizler veya evdeki sorumlulukların artması gibi nedenlerle okulu bıraktıklarını aktarmışlardır. **Tek Ebeveyn 4**'ün cezaevine girmesi sonrası çocuklarının okulu bıraktığı, **Tek Ebeveyn 10** ise tüm çabalarına rağmen kızının lise eğitimine devam etmediğini belirtmiştir. Bazı katılımcılar, çocuklarının hâlen eğitimden uzak olduklarını, okula devam edemediklerini veya psikolojik etkiler nedeniyle eğitime odaklanamadıklarını da belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 8**, oğlunun yaşadıkları süreci kaldıramadığını ve eğitim hayatından koptuğunu belirtirken, **Tek Ebeveyn 16** ise anaokuluna başlayan çocuğunun çevresine uyum sağlayamayıp eğitime devam edemediğini dile getirmiştir. Bu ifadeler, yoksullukla birleşen ailevi kırılmaların, çocukların yalnızca eğitim performansını değil, eğitim sisteminde tutunabilme gücünü de ciddi biçimde zayıflattığını göstermektedir.

Bazı katılımcılar, ekonomik gerekçelerle çocuklarının şehir değiştirdiğini ya da eğitim masraflarını karşılamakta zorlandıklarını da aktarmışlardır. **Tek Ebeveyn 3**'ün ifadesi, üniversite eğitimi gören kızının karşılaştığı ekonomik zorluklar nedeniyle eğitim hayatını sürdürme biçimini değiştirmek zorunda kaldığını göstermektedir. Katılımcının kızı, ilk olarak Çanakkale'de bir tıp fakültesine yerleşmiştir. Ancak Bitlis'ten oldukça uzak olan bu şehirde yaşamının getirdiği yüksek yaşam maliyetleri (özellikle konaklama ve ulaşım giderleri)

nedeniyle aile bütçesi zorlanmıştır. Bu nedenle katılımcının kızı, öğrenimine daha yakın bir ilde, yani Van'daki tıp fakültesinde devam etmek üzere yatay geçiş yapmıştır. Bu karar, katılımcının ekonomik zorluklar karşısında kızını okutabilmek için geliştirdiği mecburi bir strateji olarak öne çıkmaktadır.

Tek ebeveynlerin "Ebeveyn İlişkileri" alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Birde bana kızıyordu çocuklarıma şiddet uyguluyordu veya anneme kızıyordu, çocuklarıma şiddet uyguluyordu. Tüm uyarılarıma rağmen bunu yapıyordu." (Tek Ebeveyn 4)

"Ben boşandığımda ise çocuklarım zaten yetişkindi nasıl ki ben kocamdan çekiyordum, onlarda aynı kişiden babalarından çok çektiler. Onlar içinde benim içinde boşanmam en hayırlısı oldu. En azından şimdi artık şiddet görmüyoruz. Eskiden hem şiddet görüyorduk hem de açlık çekiyorduk. Şimdi en azından dayak yok." (Tek Ebeveyn 6)

"Yani şiddetin her türlüünü gördüm. Ekonomik şiddet, psikolojik şiddet, fiziksel şiddet yani şiddetin her türlüünü gördüm diyebilirim. Her türlüünü çocuklarımla beraber yaşadık." (Tek Ebeveyn 8)

"Hepimize şiddet uyguluyordu. Son yaptığı olay sonrası kaçıp Bitlis'e geldik. Oğlum daha çok küçüktü ona içki alması için para verdi, oğlum eve eli boş geldi çünkü satıcı oğlumun yaşı küçük olduğu için ona içki satmamıştı. Bunun üzerine eşim kendi kimliğini oğluma verdi ve git adama içkiyi babama alıyorum de ve bana içkimi getir dedi. Fakat satıcı oğluma yine içki vermedi ve oğlum eve içki almadan geri döndü. Bunun üzerine eşim hem oğluma hem de bana şiddet uyguladı. Bizde o olayın sabahı pılımızı pirtümüzü toplayıp evi terk ettik." (Tek Ebeveyn 10)

"Zaten ben evde yokken çocuğuma da şiddet uygulamış. Ben haftada en fazla bir gün evde kalırdım, her gün çalışmak için sabah erkenden çıkardım. O ve oğlum evde yalnız kalırdı. Tabi çocuk küçüktü hem çok konuşamıyordu hem de babasından korktuğu için bana söylemiyordu. Çocuğumla savcı görüşme yapmış, ben ondan sonra öğrendim babasının çocuğuma şiddet uyguladığını." (Tek Ebeveyn 11)

"Buz gibi suyu kızıyla benim üstümüze döktü bu sefer. Küçük kızım bana sarılmıştı, büyük kızım ise korkudan öyle kalmıştı." (Tek Ebeveyn 14)

"Mesela ben MS hastası olan çocuğumun bu yüzden hastalığa yakalandığını düşünüyorum. Ben evde bulaşık yıkarken çocuk odaya girip sürekli ağlıyordu, annesinin de eksikliğinin etkisi var tabi. Annesini özlüyordu ve psikolojisi hiç iyi değildi." (Tek Ebeveyn 2)

"Zaten annelerinin hastalığı ve uzun süre anne ve babaya hasret kalma, psikolojik olarak onları çok etkiledi." (Tek Ebeveyn 3)

"Eşim öldükten sonra annem bakıyordu çocuklara ben işe giderken ona bırakıyordum çocukları. Büyük çocuğum o dönem 11 yaşındaydı annesinin öldüğünü kavıyordu ama küçük olan daha 6 yaşında bile değildi, o çok özlüyordu annesini." **(Tek Ebeveyn 5)**

"Çocuklarım çok özlüyor babalarını, bazen birbirimize sarılıp ağlıyoruz. Keşke o şimdi başımızda olsaydı, ben yine bu zorlukları yaşamaya razıyım." **(Tek Ebeveyn 13)**

"Yaklaşık 3 yıldır görmüyorlar. Ben çocuklarıma öyle bir yasak getirmediğim istediğiniz zaman annenizi görebilirsiniz dedim. Ama mahkemede anneleri ben 4 çocuğumu istemiyorum sadece en küçüğünün velayetini istiyorum dediğinde çocuklar buna şahit olduğu için annelerini görmek istemiyorlar." **(Tek Ebeveyn 4)**

"Mesela oğlum bazen babasının yanına gidiyor köye, gidince de kavga edip geri geliyor. Sonra bana diyor ki anne beni bir daha babamın yanına gönderme. Babası da beni arayıp çocuğu sen göndermiyorsun deyip iftira atıyor bana. Hâlbuki çocuk kendisi gitmek istemiyor." **(Tek Ebeveyn 6)**

"Küçük kızım diyor ki anne kreşten çocukları babaları arabayla alıyor, benim babam niye bunları yapmıyor." **(Tek Ebeveyn 14)**

"Daha fazlasını zaten isteyemem. Kendi çocuklarımla ise aramız çok iyi sadece küçük kızım bazen yaşananlardan dolayı beni de suçluyor. Tabi kızmıyorum ona, kendince haklı olabilir diye düşünüyorum." **(Tek Ebeveyn 2)**

Bazı katılımcılar, evlilik sürecinde maruz kalınan şiddetin çocuklara doğrudan ya da dolaylı biçimde yansıdığını ifade etmiştir. Örneğin **Tek Ebeveyn 6** ve **8**, evlilik boyunca fiziksel, psikolojik ve ekonomik şiddete maruz kaldıklarını ve çocuklarının da bu süreçlerden doğrudan etkilendiğini dile getirmiştir. **Tek Ebeveyn 10**'un anlattığı olayda ise çocuğun içki almak için kullanılması ve başarısızlıkla sonuçlanan bu süreç sonrasında yaşanan şiddet, aile içi ihmal ve tehlikenin boyutlarını çarpıcı biçimde ortaya koymaktadır. **Tek Ebeveyn 4** ise eşinin kendisine ya da annesine öfkelenmesinde bu duygusunu çocuklara şiddet yoluyla yönelttiğini belirtmiştir. Bu ifade, şiddetin yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda duygusal aktarım biçimiyle de çocuklar üzerinde yıkıcı etkiler oluşturabileceğini göstermektedir. Bazı katılımcılar, eş kaybı sonrası çocukların özellikle annesizlik ya da babasızlıkla başa çıkmakta zorlandığını ifade etmiştir. Örneğin **Tek Ebeveyn 2** ve **3**, çocuklarının annenin yokluğuna bağlı olarak psikolojik olarak yıprandığını ve bazı sağlık sorunlarının da bu durumla ilişkili olabileceğini aktarmıştır. **Tek Ebeveyn 5**, eşinin ölümünden sonra çocuklarının bakımıyla ilgilenen büyükanneden destek aldığını belirtmiş, küçük yaşta annesini kaybeden çocuğunun bu kaybı yoğun şekilde hissettiğini ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 13** ise, çocuklarının babalarının yokluğuna dair duydukları özlemi ve bu durumun duygusal ağırlığını vurgulamıştır. Boşanma

sürecinin ardından ebeveynler arası ilişkilerin kopması ve velayetle ilgili kararların çocuklar üzerinde bıraktığı etkiler de bu temada dikkat çekmektedir. **Tek Ebeveyn 4**, annenin mahkemede bazı çocuklarını istemediğini belirtmesi üzerine çocukların bu durumu içselleştirerek anneleriyle iletişim kurmak istemediğini ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 6** da benzer şekilde çocuğunun babasıyla yaşadığı olumsuz deneyimler sonrası onunla görüşmeyi reddettiğini belirtmiştir. Bu anlatımlar, ebeveynler arası çatışmaların çocukların kararlarını ve duygusal dünyalarını doğrudan etkilediğini göstermektedir. Ayrıca, bazı çocukların ebeveyninden gelen ilgisizlik ya da yokluk karşısında hayal kırıklığı yaşadığı ve bu durumu dile getirdiği görülmektedir. Örneğin **Tek Ebeveyn 14**, küçük kızının diğer çocuklar gibi babasının kendisini okuldan almamasını sorguladığını, bunun da çocukta bir eksiklik hissi yarattığını aktarmıştır. Bazı çocukların ise yaşanan süreçlerden dolayı ebeveynlerine kırgınlık geliştirdiği görülmektedir. **Tek Ebeveyn 2**, küçük kızının zaman zaman geçmişte yaşananlardan dolayı kendisini suçladığını ve bu durumu anlayışla karşıladığını ifade etmiştir.

Genel olarak bu alt tema, krono düzeyde eş ilişkileri ve aile içi kayıplar gibi geçmişte yaşanan deneyimlerin, mikro düzeyde ebeveynlik sürecini nasıl şekillendirdiğini gözler önüne sermektedir. Şiddet, ihmal, yoksulluk ve psikolojik zorluklar gibi etkenler çocuklarla kurulan bağı olumsuz yönde etkileyebilmekte; ebeveynlik rolünü duygusal açıdan daha karmaşık bir hâle getirebilmektedir. Bununla birlikte bazı katılımcıların bu zorlayıcı koşullara rağmen çocuklarıyla ilişkilerini onarmaya ve daha destekleyici bir bağ kurmaya çalıştıkları da dikkat çekmektedir.

Tek ebeveynlerin “Sağlık Sorunları” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Mesela benim kızım yıllardır hem şiddete uğramış hem de şiddete tanıklık ettiği için çok sessiz. Böyle yani nasıl desem sürekli üzgün, sürekli mutsuz. Ben hatta psikoloğa bile götürdüm onu bu durumu düzeltmek için. Bazen ağlıyor kızım. Yani sadece yokluk değil, psikolojik olarak da zorlanıyoruz." (Tek Ebeveyn 14)

"Mesela oğlumda da anksiyete ve depresyon var. Belki bu depresyon olmasa oğlumun da belki çalışması veya iş bulması daha kolay olurdu. Şuan kendisi de çalışmak istemiyor çünkü bu ruh haliyle çalışamayacağını biliyor." (Tek Ebeveyn 8)

"Erkek çocuklarımdan büyüğü MS hastası, yaklaşık 2 yıl oldu teşhis koydular. Uzun ve masraflı bir tedavi süreci var. Bizi ekonomik olarak çok kötü etkiledi." (Tek Ebeveyn 2)

"Büyük kızım kalp hastası, ameliyat oldu. Kalbinde delik vardı ameliyat oldu İstanbul'da." (Tek Ebeveyn 12)

"Küçük kızımın ayağında kitle vardı 2 sefer ameliyat oldu. İlk ameliyatını devlette yaptım tekrar çıktı." (Tek Ebeveyn 13)

" Kızımın gözünde kayma başlangıcı var, bana doktor bu çocuğu üniversite hastanesine götür dedi ama götüremiyorum. Ayrıca kızımda yıllardır kalça çıkıklığı var. Başta tedavisini yaptık ama 11-12 yaşına kadar tedavisine devam edilmesi gerekiyordu ama biz tedaviyi devam ettiremedik. Yani şuan hastalığı hangi süreçte takip edemiyoruz." (Tek Ebeveyn 7)

"Küçük çocuğun da hormonları yüksek, ona da her ay iğne yaptırıyorum. Ücretli bir iğne onu da yaptırmak zorundayım. Ayrıca büyük çocuğun astımı var " (Tek Ebeveyn 9)

"Çocuğum 3-4 yaşındayken köyde çocuklarla kavga etmişti, geldiler eve şikayet ettiler babası zaten dengesizdi, çocuğumun başına oyunla vurdu. Ondan bu tarafa çocuğum engelli oldu." (Tek Ebeveyn 6)

Katılımcı aktarımları, hem fiziksel hem de ruhsal sağlık sorunlarının, çocukların gelişimi kadar aile dinamiklerini ve bakım sorumluluklarını da derinden etkilediğini göstermektedir. Bazı katılımcılar, çocuklarının yaşadığı ruhsal sorunların, maruz kaldıkları şiddet ve ev içi çatışmalarla doğrudan ilişkili olduğunu belirtmiştir. Örneğin **Tek Ebeveyn 14**, kızının hem şiddet gördüğü hem de bu şiddete tanıklık ettiği için içine kapanık, mutsuz ve sürekli üzgün olduğunu ifade etmiş, bu nedenle çocuğunu psikolojik destek alması için psikoloğa götürdüğünü belirtmiştir. Benzer şekilde, **Tek Ebeveyn 8**, oğlunun anksiyete ve depresyon yaşadığını; bu durumun onun çalışma isteğini ve iş bulabilme kapasitesini sınırladığını aktarmıştır. Çocuklarda görülen fiziksel hastalıklar da sıklıkla dile getirilmiştir. **Tek Ebeveyn 2**, MS hastası olan oğlunun uzun ve masraflı tedavi sürecinin ekonomik olarak kendilerini zorladığını belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 12** ise büyük kızının kalbinde delik olduğunu ve İstanbul'da ameliyat edildiğini söylemiştir. Benzer şekilde, **Tek Ebeveyn 13** küçük kızının ayağındaki kitleden dolayı iki kez ameliyat geçirdiğini aktarmıştır. Bazı katılımcılar ise ekonomik yetersizlik nedeniyle tedavi süreçlerini sürdüremediklerini vurgulamaktadır. Örneğin **Tek Ebeveyn 7**, kızının kalça çıkıklığı ve göz kayması gibi sağlık sorunlarının bulunduğunu ancak bu sorunların düzenli takibini yaptıramadığını dile getirmiştir. **Tek Ebeveyn 9** ise, biri hormon tedavisi gerektiren, diğeri astım hastası olan iki çocuğunun olduğunu ve her ay ücretli iğne yaptırmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Bazı sağlık sorunları ise, doğrudan geçmişte yaşanan travmatik olayların sonucu olarak ortaya çıkmıştır. **Tek Ebeveyn 6**'nın aktarımında, çocuğun geçmişte babası tarafından şiddete maruz kalması sonucunda engelli hale geldiği

belirlenmektedir. Bu durum hem çocukların yaşam kalitesini hem de ebeveynlerin bakım yükünü kalıcı olarak artıran bir faktördür.

Genel olarak bu anlatımlar, sağlık sorunlarının hem sosyal hem de ekonomik bir mesele olduğunu ortaya koymaktadır. Mikro düzeyde travma geçmişi ve psikolojik etkiler tek ebeveynli bireylerin baş etme süreçlerini zorlaştırırken; mezo düzeyde sosyal destek yoksunluğu bu yükün paylaşılmasını engellemektedir. Makro düzeyde ise sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan güçlükler, tedavi süreçlerinin kesintiye uğramasına ve sorunların derinleşmesine neden olmaktadır. Bu etmenler bir araya geldiğinde, sağlıkla ilgili sorunların yalnızca tıbbi değil çok yönlü bir kırılganlık alanı yarattığı görülmektedir.

Tek ebeveynlerin “İhtiyaçların Karşılanamaması” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Yoksulluğu en çok çocuklarım benden bir şey istediklerinde ve ben bir baba olarak bu isteklerini yerine getiremediğimde hissediyorum. Ve bu durum beni kahrediyor açıkçası. Örneğin benim büyük çocuk bana ben takdir belgesi alırsam bana ne hediye alacaksın diye sordu. Bende ona eğer takdir alırsan sana telefon alacağım dedim. Sonra çocuk takdir aldı ve benden telefon istedi. Bende o zamanlar ekonomik olarak kötü durumdaydım. Sürekli bugün-yarın diyerek geçiştirmeye çalışıyordum. Sonra çocuğum ona telefon alamayınca bana baba sen beni kandırıyorsun bana yalan söylüyorsun telefon almayacaksın dedi. O günü hiç unutamıyorum." (Tek Ebeveyn 1)

"Yani yoksulluk çocuklarının hiçbir ihtiyacını alamamak bence. Her şeyden eksiksin, yani hiçbir şeyin yok gibi. Yani kendinden geçiyorsun, kendini zaten düşünmüyorsun ama için yaniyor çocukların için. Ben en çokta küçük kızımın bir kere kreşten gelirken ağladığını gördüm hocam. Bana dedi ki anne herkes çok güzel şey getiriyor ara öğünde, herkesin yiyecek güzel şeyleri var ama benim niye yok dedi. Ben bu olaya çok üzüldüm, bu olayı düşünmekten uyuyamadım. Üzerinden uzun zaman geçti hala unutmuyorum bu olayı. Her şeyimden kısıyorum diyorum ki yeter ki o mutlu olsun." (Tek Ebeveyn 14)

"Mesela benim kızım test çözmeyi çok seviyor, geçen ay bir test kitabı aldım ona 545 lira ödedim. Bu neredeyse kızımın bir ayda aldığı öksüz yetim aylığına denk geliyor." (Tek Ebeveyn 5)

"Küçük kızım da şuan hukuk okuyor, onun bazen paraya ihtiyacı oluyor, ona para göndermekte çok zorlanıyorum. Mesela geçen kızımın parası bitmiş, para istedi, ben biliyorum ki o çok zor durumda olmasa zaten benden para istemez çünkü evin durumunu biliyor. Tabi bir

de kız çocuğu, hiç parasız bırakılır mı, inanın bir yerlerden para bulup gönderene kadar gözüme bir damla uyku girmede. Kızının parasız olduğunu bilen bir anne uyuyabilir mi ki." **(Tek Ebeveyn 8)**

"Seneye sınava girecek bütün arkadaşları dershaneye kaydolmuş. Oğlum da gidip dershaneye gidip fiyatları sormuş. Geldi bana dedi ki anne ben sordum eğer peşin verirse 30 bin lira, eğer taksitli olursa 40 bin lira dedi. Ben de ona oğlum yaza kadar bakalım biraz para toplayabilirsek seni gönderirim dedim. Bazen de test kitapları istiyor öğretmeni bazılarını alıyorum ama bazılarını alamıyorum. Bir test kitabı 600 lira olmuş, çocukta istiyor alsam hepsini çözer ama hepsini alacak gücüm yok." **(Tek Ebeveyn 11)**

"Mesela hikâye kitapları istiyor öğretmen, onun ücretleri beni zorluyor. Ondan sonra defterdir, kalemdir, yine kitap parası istiyor öğretmeni almak zorundayım." **(Tek Ebeveyn 14)**

"Bazen cebimde para olmuyor hastaneye çocuğu götürüyorum doktor ilaç yazıyor alacak param olmuyor alamıyorum. Reçeteler üç gün geçerli biliyorsunuz, bir keresin de ilaç alacak para bulamamıştım. Reçetenin günü geçmişti, tekrar doktora gidip yazdırdım ilaçları. İnanın böyle durumları çok yaşadım." **(Tek Ebeveyn 3)**

"Evet zorlanıyorum. Kızımı Diyarbakır'a götürmem gerekti bir keresinde, düşündüm elde yok avuçta yok nasıl götüreceğim diye. Bir şekilde borç buldum götürdüm kızımı doktora." **(Tek Ebeveyn 9)**

"Hastane bizim buraya uzak, iki minibüs değiştirmek gerekiyor. Akrabalar sağ olsun, onların arabasıyla götürdük hastaneye. Yoksa çok zor olacaktı hastaneye götürüp getirmek." **(Tek Ebeveyn 12)**

"Bazen de ayakkabı özellikle kışın iyi bir bot istiyorlar. Alamıyorum genelde kışın dağıtılan ayakkabı yardımını bekliyor çocuklar. Elbise de en uygun hangisiyse onu alıyorum." **(Tek Ebeveyn 1)**

"Şu camın önünde oturdum, yemin ederim bu evde değil öteki evde o kırık dökük eşyaların içinde çocuğum soğuktan mı korkudan mı bilmiyorum altını ıslattı, başka bir elbisesi yoktu ki üstüne giydireyim. Ben o günü hiçbir zaman unutmam. Kendi üstümdeki atleti çıkarıp çocuğuma giydirdim, elbiseleri kuruyana kadar. Bunları da yaşadık." **(Tek Ebeveyn 15)**

"Çocukları okula gönderdiğimde, çocuklar kantinden bir şey alamıyor, bu onları olumsuz etkiliyor. Sürekli evden bir şeyler götürmekten utanıyorlar. Bazen sırf bu yüzden aç kalmayı tercih ediyorlar." **(Tek Ebeveyn 1)**

"Yoksulluğu en çok çocuklarımla ihtiyaçlarını karşılayamadığımda hissediyorum. Örneğin çocuğum okula gittiğinde kendilerine harçlık veremediğim zamanlarda bunu çok hissettim. Bu aslında bir babanın düştüğü zavallılıktır." **(Tek Ebeveyn 2)**

"Kızım liseye gidiyor, öğlenleri eve gelemiyor, günlük ona biraz harçlık vermem gerekiyor ama veremiyorum." **(Tek Ebeveyn 12)**

"Öğlen çocuklarımın karda kışta eve gelirken zorlanmasınlar diye her zaman ben onlara yemek yapar götürürüm. Zaten servise de yazdıramadım servis ücretleri çok pahalı o yüzden sabah çocuklarımı ben okula götürür akşam ben gidip alırım. Servis çocuk başına benden 1200 lira para istedi, ben de o parayı servise vereceğime kirama veririm dedim. Küçük çocuğumu servise veremediğim için her sabah sırtıma alıp ben götürüyorum okula. Üşümesin, araba falan çarpmasın, yorulmasın diye kışın sırtımda götürüp getiriyorum okula." **(Tek Ebeveyn 15)**

"Veya bir sosyal aktivite gerçekleştirmek istesek, çocuklar sinemaya gitmek istedi geçenlerde götüremedim. Bu sizi psikolojik olarak çökertiyor." **(Tek Ebeveyn 5)**

"Yine soruyor anne niye biz gezemiyoruz, bir yerlere gidemiyoruz diye. Bunları anlatmak bana zor geliyor bazen. Bizim öyle imkânlarımızın olmadığını biliyorlar aslında çocuklarım, yine de istiyorlar. Çünkü biz bütün gün bir evin içindeyiz." **(Tek Ebeveyn 14)**

"Özellikle çocuğumun ihtiyaçları konusunda sıkıntıları oldu. İşte giyim olsun, çocuk bezi olsun, ıslak mendil olsun. Yani çocuğumun temel ihtiyaçları noktasında sıkıntıları oluyordu." **(Tek Ebeveyn 16)**

"Benim çocuklarımın ikisi de köyde doğdu, köyde ilkokul 5'e kadardı okul, ortaokul ilçede vardı maddi imkansızlıklardan gönderemedik. Ben şehir merkezinde büyüdüğüm için ortaokula kadar okuyabildim çocuklarım benim kadar bile okuyamadı yokluktan." **(Tek Ebeveyn 6)**

"Benim 2. erkek çocuğumun tıraş olması gerekiyordu. Çocuğumu berbere götüremedim, cebimde bir kuruş desen yoktu. Benim eski bir tıraş makinam vardı çocuğun favorilerini keseyim derken beceremedim ve sıfıra vurmak zorunda kaldım. Kışın ortasında çocuk okula sıfıra vurulmuş saçla okula gitti geldi. Gerçekten o durum beni bayağı etkiledi. Oturdum ağladım günlerce kendime sordum ben nasıl bir babayım. Hatta çocuğun ayaklarına kapandım ve özür diledim. (katılımcı duygulanınca görüşmeye kısa bir süre ara verildi)" **(Tek Ebeveyn 4)**

Bu alt temada dile getirilen ifadeler, ebeveynlerin çocuklarının beslenme, giyim, eğitim, sağlık, ulaşım, barınma ve sosyal yaşama katılım gibi çok yönlü ihtiyaçlarını karşılayamadığını ve bu durumun aile içi ilişkilere etkisini göstermektedir. Katılımcılar, en çok çocuklarının taleplerine karşılık veremediklerinde yoksulluğu yoğun şekilde hissettiklerini ifade etmişlerdir.

Tek Ebeveyn 1, çocuğuna takdir belgesi alması karşılığında telefon alma sözü verdiğini, ancak ekonomik yetersizlik nedeniyle sözünü yerine getiremediğini ve bu durumun çocukla ilişkisine duygusal bir kırılma getirdiğini belirtmiştir. Benzer şekilde, **Tek Ebeveyn 14**,

çocuğunun ara öğünlerde arkadaşları kadar güzel yiyecekler getiremediğini fark edip ağladığını anlatmış ve bunun kendisinde derin bir üzüntü yarattığını ifade etmiştir. Eğitim masrafları da katılımcıların karşılayamadıkları ihtiyaçlar arasında öne çıkmaktadır. **Tek Ebeveyn 5 ve 11**, çocuklarının test kitabı, hikâye kitabı veya dershaneye gitme taleplerine bütçe ayıramadıklarını ve bu durumun çocuklarının akademik gelişiminde eksiklik yarattığını vurgulamıştır. **Tek Ebeveyn 8 ve 3**, çocuklarının okul masraflarını ya da şehir dışındaki üniversite eğitimlerini sürdürebilmeleri için gerekli harçlık ve ulaşım giderlerini karşılamakta güçlük yaşadıklarını belirtmiştir. Sağlıkla ilgili ihtiyaçların karşılanamaması da bu tema kapsamında dikkat çeken bir başka boyuttur.

Tek Ebeveyn 3, çocuğu için yazılan ilacı alacak parasının olmadığını; **Tek Ebeveyn 9 ve 12** ise hastaneye ulaşımın maddi imkânsızlıklar nedeniyle zorlaştığını dile getirmiştir. Katılımcıların ifadeleri, yoksulluğun barınma ve giyim gibi temel alanlarda da derin etkiler yarattığını göstermektedir. **Tek Ebeveyn 1**, çocuklarının kendisinden kışlık bot almasını beklediğini belirtirken, **Tek Ebeveyn 15**, çocuğunun evde soğuk nedeniyle altını ıslattığını, başka kıyafeti olmadığı için kendi kıyafetlerini ona verdiğini aktarmıştır.

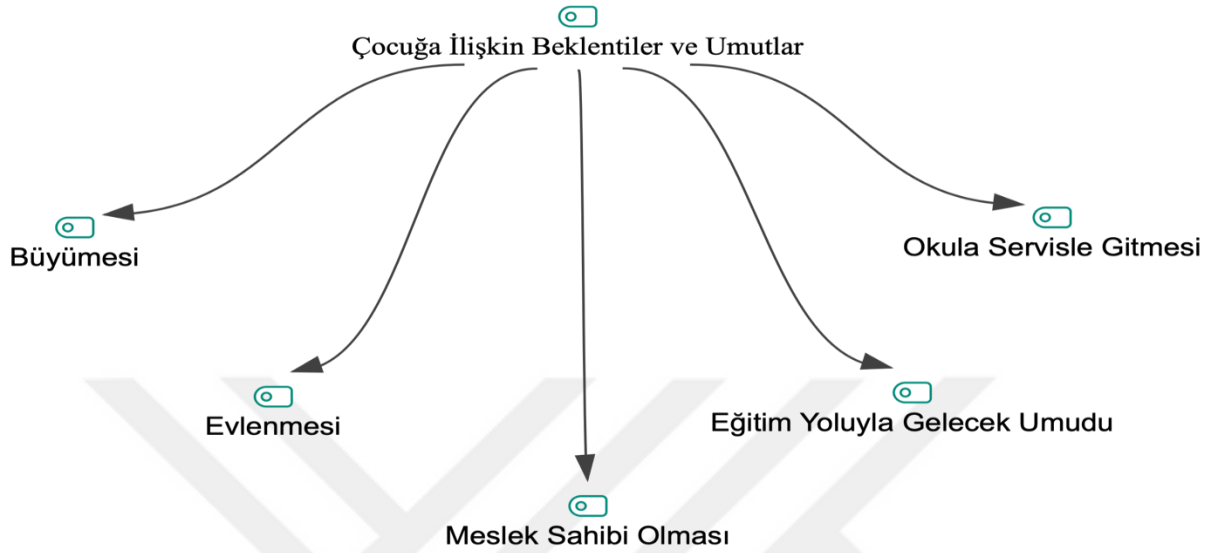
Tek Ebeveyn 4'ün yaşadığı deneyim ise kendisini psikolojik olarak derinden etkilemiştir. Ebeveyn, oğlunun berber masrafını karşılayamadığı için çocuğunun saçını sıfıra vurmak zorunda kaldığını aktarmış, bu durumun ardından yaşadığı vicdan azabı ve çaresizliği hiç unutamadığını dile getirmiştir. Ayrıca katılımcı ifadelerinden hareketle ailelerin deneyimlediği yoksulluğun sadece fiziki ihtiyaçların karşılanamamasıyla sınırlı kalmadığı görülmüştür. Çocukların sosyal yaşama katılamaması, sinemaya gidememesi veya tatillerde ailesiyle zaman geçirememesi gibi durumların hem ebeveynlerde hem de çocuklarda yetersizlik hissi yarattığı görülmektedir. **Tek Ebeveyn 5 ve 14**, çocuklarının neden gezemediklerine veya neden dışarı çıkıp etkinlik yapamadıklarına dair sorularına yanıt verememenin onları ne kadar zorladığını ifade etmiştir.

Genel olarak bu anlatımlar, tek ebeveynli ailelerin karşılaştığı ihtiyaç karşılamama durumunun mikro düzeyde ekonomik, duygusal ve psikolojik, ekzo düzeyde ise toplumsal baskılarla şekillenen çok boyutlu bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır. Ebeveynlerin büyük bölümü, çocuklarının yoksunluklarını telafi edememenin yarattığı suçluluk ve çaresizlik duygusuyla baş etmeye çalışmakta; bu süreç, zamanla onların öz saygılarını zedelemekte ve ebeveynlik rollerini sorgulamalarına yol açmaktadır. Mezo düzeyde ise çocukla kurulan ilişkide bu eksikliklerin telafi edilememesi, aile içi etkileşimleri daha kırılgan hâle getirmektedir.

c. Çocuğa İlişkin Beklentiler ve Umutlar

Bu temada, tek ebeveyn olan bireylerin yoksulluk koşullarına rağmen çocuklarına dair besledikleri umutlar ve gelecek beklentileri ele alınmaktadır.

Şekil 18. Katılımcıların çocuğa ilişkin beklenti ve umutları ile ilgili görüşlerinin dağılımını gösterir kod modeli

Şekil 18, tek ebeveyn olan bireylerin çocuklarına yönelik duydukları umutları ve gelecek beklentilerini tematik analiz yoluyla sınıflandıran kavramsal bir kod ağı sunmaktadır. Katılımcı ifadelerine dayanılarak yapılandırılan bu temada; çocuğun büyümesi, evlenmesi, meslek sahibi olması, okula servisle gitmesi ve eğitim yoluyla daha iyi bir geleceğe ulaşması gibi beklentiler öne çıkmaktadır. Bu beklentiler, ebeveynlerin yaşadıkları maddi ve sosyal zorluklara karşın çocuklarının refahı için güçlü bir motivasyon taşıdığını ve onların başarısını bir umut kaynağı olarak gördüklerini göstermektedir.

Tablo 65. Cinsiyetlerine göre katılımcıların çocuğa ilişkin beklenti ve umutları ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Kadın	Erkek	TOPLAM
▼ Yoksulluk Döngüsü			0
▼ Çocuğa İlişkin Beklentiler ve Umutlar			0
Eğitim Yoluyla Gelecek Umudu			21
Meslek Sahibi Olması			8
Evlenmesi			3
Büyümesi			2
Okula Servisle Gitmesi			1
TOPLAM	23	12	35

Tablo 65, tek ebeveyn olan bireylerin çocuklarına ilişkin umutlarını ve gelecek beklentilerini cinsiyet temelinde karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. “Çocuğa İlişkin Beklentiler ve Umutlar” teması altında yapılandırılan bu matris; eğitim yoluyla gelecek umudu, meslek sahibi olması, evlenmesi, büyümesi ve okula servisle gitmesi olmak üzere beş alt temada gruplanan ifadelerin kadın ve erkek katılımcılar tarafından ne sıklıkla dile getirildiğini göstermektedir.

En çok ifade edilen beklenti “Eğitim Yoluyla Geleceğe Dair Umut”tur. Bu beklenti hem kadın hem de erkek katılımcılar tarafından sıklıkla dile getirilmiş olup, eğitimin yoksulluk döngüsünü kırmada önemli bir araç olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.

“Meslek Sahibi Olması” beklentisi ise daha çok kadın katılımcılar tarafından vurgulanmıştır. Bu durum, kadınların çocuklarının ekonomik bağımsızlık kazanmasına daha fazla önem verdiğini düşündürülebilir.

“Evlenmesi”, “Büyümesi” ve “Okula Servisle Gitmesi” gibi diğer alt temalar daha az sayıda katılımcı tarafından dile getirilmiştir.

Genel olarak tablo, kadın tek ebeveynlerin çocuklarının geleceğine dair daha yüksek düzeyde umut taşıdığını ve bu umutlarını daha açık biçimde ifade ettiklerini göstermektedir. Erkek katılımcılar da benzer beklentilerde bulunmuş olsa da kadınların geleceğe ilişkin daha çok sayıda ve çeşitlendirilmiş umut sunduğu görülmektedir.

Tablo 66. Tek ebeveynli aile yapısına göre katılımcıların çocuğa ilişkin beklenti ve umutlarına ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Eşi Vefat Etmiş	Boşanmış	Ayrı Yaşıyor	TOPLAM
▼ Yoksulluk Döngüsü				0
▼ Çocuğa İlişkin Beklentiler ve Umutlar				0
Eğitim Yoluyla Gelecek Umudu				21
Meslek Sahibi Olması				8
Evlenmesi				3
Büyümesi				2
Okula Servisle Gitmesi				1
TOPLAM	12	16	7	35

Tablo 66, tek ebeveyn olan bireylerin çocuklarına dair umutlarını ve gelecek beklentilerini medeni durum temelinde karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. “Çocuğa İlişkin Beklentiler ve Umutlar” teması altında yapılandırılan bu matris; eğitim yoluyla gelecek umudu, meslek sahibi olması, evlenmesi, büyümesi ve okula servisle gitmesi olmak üzere beş alt temada gruplanan ifadelerin eşi vefat etmiş, boşanmış ve ayrı yaşayan bireyler tarafından ne sıklıkla dile getirildiğini göstermektedir.

Tablo 66, betimsel düzeyde incelendiğinde çeşitli beklenti türlerinin tüm medeni durum gruplarında ortaklaştığı; ancak boşanmış bireylerin bu konuyu diğer gruplara göre daha sık dile getirdiği görülmektedir. Özellikle “Eğitim Yoluyla Geleceğe Dair Umut” ifadesi, üç grup içinde de en sık vurgulanan beklenti türüdür. Bu durum, katılımcıların çocuklarının daha iyi bir yaşam kurabilmesi için eğitimi temel bir çözüm aracı olarak gördüklerini göstermektedir.

“Meslek Sahibi Olması” yönündeki beklenti de boşanmış bireyler tarafından daha yoğun şekilde dile getirilmiş; eşi vefat etmiş ve ayrı yaşayan bireylerde ise görece daha az ifade edilmiştir. Bu bulgu, ekonomik bağımsızlık ve istihdamın çocuk refahı için temel bir unsur olarak algılandığını ortaya koymaktadır.

“Evlenmesi”, “Büyümesi” ve “Okula Servisle Gitmesi” gibi daha spesifik beklentiler her üç grupta da daha sınırlı sayıda ifade edilmiştir.

Genel olarak, Tablo 66 medeni durumu ne olursa olsun tüm tek ebeveynlerin çocukları için daha iyi bir gelecek hayal ettiklerini; ancak bu hayallerin özellikle boşanmış bireylerde daha yoğun biçimde dile getirildiğini ortaya koymaktadır. Boşanma sonrası yaşanan ekonomik ve sosyal kırımların, ebeveynleri çocuklarının geleceğine daha fazla odaklanmaya yönelttiği söylenebilir.

Tek ebeveynlerin “Eğitim Yoluyla Gelecek Umudu” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Şuan tek bir hayalim var, çocuklarımın ilerde kimseye muhtaç olmadan yaşayabilmesi. Zaten kendileriyle genellikle bunları konuşuyorum. Eğitimlerine önem göstermelerini tembihliyorum. Onlara okuyun ve kendinizi kurtarın diyorum. Durumumuz belli, benim size ekonomik olarak verebileceklerim sınırlı diyorum. Bugün ben varım yarın olmaya bilirim o yüzden okulda başarılı olun ve ilerde iyi bir mesleğiniz olsun diyorum. Bu nasihatleri sürekli yapıyorum." (Tek Ebeveyn 1)

"Ben sadece şunu hayal ediyorum, her ne olursa olsun bütün çocuklarımı okutayım hayatları kurtulsun. Tek amacım budur, başka geleceğe dair hiçbir şey aklıma gelmiyor." (Tek Ebeveyn 3)

"Eğer çocuklarım okuyabilseydi belki de şimdi kendi meslekleri olurdu, maaşları olurdu." (Tek Ebeveyn 6)

"Tabi ki her zaman onlara söylüyorum. Ben okumadım hayatım karardı bari siz okuyun da hayatınız kurtulsun. Yani okusaydım belki bu durumda olmayacaktım. Eğer okusaydım belki de şimdi çalışıp çocuklarıma kimseye muhtaç etmeyecektim. Belki de hayatım bu kadar zor geçmezdi." (Tek Ebeveyn 7)

"Yani eğitim çok önemli hem ilerde kendi işleri olması açısından hem de saygınlık için. Mesela benim kızlarım okuduğu için öyle dayıları, teyzeleri gelip eskisi gibi aşağılayamıyor, onların o konuşmalarını kızlarımın susturduğunu biliyorum. Şahit oldum kendim zaten, mesela benim bu küçük kızıma hukuk okuyan kızıma çok yükleniyorlardı, ergenliği çok ağır geçiyordu. Dayıları ve teyzeleri kızıma senden hiçbir şey olmaz diyorlardı tabi kızım hukuk kazanınca onların düzleri terse döndü diyebilirim. Yani eğitim toplumda saygınlık kazanmak için de çok önemli." (Tek Ebeveyn 8)

"Size anlattıklarımı ona da anlattım. Yani bir diplomam olmadığı için birçok işe giremedim. Oğlum kendine oku ve ilerde bir işin olsun diye nasihat ediyorum. Ben çok süründüm sen de sürünme, oku başarılı ol diyorum." (Tek Ebeveyn 11)

"Kesinlikle, mesela ben okumuş olsaydım bir kocanın eline bakmazdım. Mesleğim elimde olsaydı kendi ayaklarım üstünde dururdum. Şimdi de duruyorum çok şükür, öyle ya da böyle duruyorum ama o zaman her şey benim için daha kolay olurdu. Ben her şeyi, buna okuma yazma da dâhil çok sonradan öğrendim. İsteğim çocuklarım her şeyi zamanın da öğrensin, hayattan geri kalmasın başarılı evlatlar olsunlar bana. Ben zorla da okutmam, bu çocuğun içinde olacak bir şey. Ama okuyacaksa da sonuna kadar desteklerim. Yani evde de öyleyim çocuğum otur ödevini yap derim, sağ olsun çocuklarım da beni ikiletmezler hemen ödevlerinin başına geçerler. Şimdilik iyiler dersler de, inşallah ilerde de böyle devam ederler. Yani başka çareleri de yok aslında bunun farkında olmaları gerekiyor." (Tek Ebeveyn 15)

Katılımcılardan **Tek Ebeveyn 1, 11 ve 15**, kendi eğitimsizliklerini çocuklarına karşı bir uyarı ve motivasyon aracı olarak kullanmakta ve sürekli olarak onlara “okuyun, kurtulun” nasihatinde bulunduklarını ifade etmektedir. Katılımcılar açısından eğitim yalnızca ekonomik bağımsızlık için değil, aynı zamanda kişisel saygınlık ve toplumsal kabulleniş açısından da önemli bir değer olarak görülmektedir. Özellikle **Tek Ebeveyn 8**’in ifadesi, kız çocuklarının eğitim yoluyla aile içinde ve sosyal çevrede yaşadıkları değersizleştirme karşısında nasıl

güçlenebildiklerini ve saygınlık kazandıklarını göstermektedir. Bazı katılımcılar ise çocuklarının eğitimiyle ilgili umutlarını neredeyse tek yaşam amacı haline getirmiştir. Örneğin **Tek Ebeveyn 3**, geleceğe dair başka hiçbir beklentisi olmadığını, sadece çocuklarının eğitimini tamamlamasını istediğini vurgulamıştır. **Tek Ebeveyn 6** ve **7** gibi bazı katılımcılar, çocuklarının meslek sahibi olamamış olmasını geçmişteki eğitim eksikliğine bağlamakta; bu eksikliğin çocuklarını yoksulluğa daha açık hale getirdiğini ifade etmektedir.

Bu bulgulardan hareketle, mikro düzeyde katılımcıların kendi yaşadıkları yoksunlukları çocuklarının tekrar yaşamaması için en anlamlı çıkış yolunu eğitimde gördükleri anlaşılmaktadır. Krono düzeyde ise bu yaklaşım, geçmişte deneyimlenen yoksullukların kuşaklar arası aktarımını engelleme arzusunun ve eğitimi yoksulluk döngüsünü kırmaya yönelik bir strateji olarak içselleştirdiklerini ortaya koymaktadır.

Tek ebeveynlerin “Meslek Sahibi Olması” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Meslek sahibi olmaları ve kimseye muhtaç yaşamamaları." (Tek Ebeveyn 3)

"Bir meslek sahibi olduklarını görmek" (Tek Ebeveyn 5)

"Kızımın okulu bitirip atanmasını çok istiyorum. Kendim için keşke sigortam yatsaydı belki emekli olurdum diyorum. Bunun dışında bütün çocuklarımdan ekonomik özgürlükleri olsun isterim." (Tek Ebeveyn 8)

"Herkes gibi iş güç sahibi olsun, kimseye muhtaç olmasın. En büyük isteğim bu benim hayattan." (Tek Ebeveyn 13)

"Hiç olmazsa bir meslekleri olsa babalarına, abilerine, abileri zaten yok veya hiç kimseye muhtaç olmasınlar. Yani yeri geldiğinde evlendiklerinde anlaşılmadıkları zaman kimseye boyun eğmesinler. Bilsinler ki bir meslekleri var, ellerine geçen bir para var, benim gibi olmasınlar." (Tek Ebeveyn 14)

Birçok katılımcı, kendi yaşam deneyimlerinde mesleki güvenceden yoksun kalmanın yarattığı zorlukları vurgulayarak, çocuklarının aynı kaderi yaşamaması için en önemli hedefin bir işe ve gelire sahip olmaları olduğunu ifade etmiştir. Örneğin **Tek Ebeveyn 3** ve **5**, doğrudan çocuklarının meslek sahibi olmasını ve bu sayede kimseye muhtaç olmadan yaşamalarını temenni ettiğini dile getirmiştir. Bu yönüyle meslek sahibi olmak, yoksulluğu aşmanın ve onurlu bir hayat kurmanın simgesi haline gelmektedir. Benzer şekilde **Tek Ebeveyn 8**, meslek sahibi olmanın hem bireysel başarı hem de sosyal güvenlik sistemine dahil olma anlamına geldiğini belirtmiştir. Sigortasız çalışmanın getirdiği kırılganlığı kendi deneyimi üzerinden aktararak, kızının atanmasının ve ekonomik özgürlüğünü kazanmasının bir “kurtuluş” olacağını ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 13** ve **14**’ün anlatımları ise meslek sahibi olmanın, kadın ve

çocuklar açısından ayrıca bir güçlenme aracı olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle **Tek Ebeveyn 14**, mesleki bağımsızlığın kadınların evliliklerde veya toplumsal baskı karşısında boyun eğmeden yaşamlarını sürdürebilmeleri açısından önemli olduğunu vurgulamıştır.

Bu ifadeler, tek ebeveynlerin çocuklarının geleceklerine dair umutlarının eğitimin somut bir çıktısı olarak meslek edinimi ile bütünleştiğini ve bunun da yoksulluk döngüsünü kırmada önemli rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Tek ebeveynlerin “Evlenmesi” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Ne bileyim rahat bir şekilde evlenmelerini sağlamak diyebilirim. Kısacası maddi ve manevi olarak onlara güzel bir gelecek sunabilmek." (Tek Ebeveyn 5)

"Benim tek derdim oğlumun geleceği işi gücü yok, engeli var kimseyle de evlendiremem. Ben öldüğümde ortalığa düşmesinden, perişan olmasından korkuyorum. Eğer bir işi olsaydı evlendirirdim en azından ilerde karısı çocukları ona bakardı. Ama işi yok ki, şimdi evlendirsem elin kızını da ateşe atacağım. Gece gündüz, oğluma ilerde ne olacağını düşünüyorum, uykularım kaçıyor bu deritten." (Tek Ebeveyn 6)

Katılımcılar açısından evlenme, yalnızca bir yaşam evresi değil, aynı zamanda çocuğun sosyal ve duygusal olarak güvende olmasının bir yolu olarak algılanmaktadır. **Tek Ebeveyn 5**'in ifadesinde, çocuklarının “*rahat bir şekilde evlenmesi*” arzusunun, onlara maddi ve manevi anlamda istikrarlı bir yaşam sunma isteğiyle doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Burada evlilik, çocuklar için kurulan daha genel bir gelecek tasarımının bir parçası olarak sunulmakta; yoksulluktan uzak, huzurlu bir yaşam kurabilmenin bir bileşeni olarak düşünülmektedir. Öte yandan **Tek Ebeveyn 6**'nın ifadesi, evlilikle ilgili daha derin bir kaygıyı ortaya koymaktadır. Bu katılımcı, engelli oğlunun işsizliği ve bağımsız bir hayat kuramama riski nedeniyle, onun evlenme ihtimalini hem çok zor hem de vicdani açıdan sorunlu bir durum olarak değerlendirmektedir. Bu bakış açısı, ebeveynin kendi ölümünden sonraki dönemde çocuğunun bakım ve korunma ihtiyacını evlilik üzerinden çözme düşüncesini de içermektedir. Ancak mevcut ekonomik durum ve sağlık koşulları nedeniyle bu beklentinin gerçekleşmeyeceği kaygısı, ebeveyn için ciddi bir psikolojik yük haline gelmiştir.

Bu bağlamda evlilik, mikro düzeyde bazı ebeveynler için çocuklarının yalnız kalmaması, korunması ve sürdürülebilir bir yaşam kurması açısından önemli bir hedef olarak değerlendirilmektedir. Ancak makro düzeyde yoksulluk, sağlık sorunları ve işsizlik gibi yapısal engeller bu beklentinin gerçekleşmesini zorlaştırmakta ve ebeveynlerin çocuklarına dair gelecek planlarını sınırlamaktadır. Bu durum, bireysel arzularla toplumsal ve ekonomik gerçeklikler arasındaki uyumsuzluğu da gözler önüne sermektedir.

d. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Bu temada, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin tek ebeveyn olan bireylerin yaşamlarında yarattığı çok yönlü kırılmalıklar analiz edilmiştir. Yaşamdaki zorluklar kapsamında vefat, hastalık ve cezaevi gibi yapısal kırılmalar öne çıkarken, toplumsal ön yargılar başlığı altında özellikle kadınların boşanma sonrası dedikodu, dışlanma ve damgalanma gibi sosyal baskılarla karşılaştıkları görülmüştür. Evlenme şekli, görücü usulü, zorla evlendirme ya da aileden kaçış amacıyla yapılan evliliklerin bireylerin kırılma yaşamlarını nasıl etkilediğini ortaya koymaktadır. Boşanma veya ayrılma nedenleri arasında ise şiddet, ilgisizlik ve bağımlılık gibi eşitsizlik içeren evlilik dinamikleri dikkat çekmektedir. Kök aile yaklaşımı, bireyin boşanma sonrası ailesinden yeterli destek görememesi ya da denetleyici tutumlara maruz kalması şeklinde kendini göstermiştir. Boşanma sonrası kırılmalık, ekonomik yük ve bakım emeğinin artışıyla birlikte özel yaşama müdahaleleri içermektedir. Boşanamama ise ekonomik ve kültürel baskılar nedeniyle evliliği sürdüren bireylerin fiilî eşitsizliklerini yansıtmaktadır. Son olarak, ikili iş yükü teması, geçim sağlama ve çocuk bakımının aynı anda tek ebeveyne yüklenmesinin yarattığı fiziksel ve psikolojik yorgunluğu ortaya koymaktadır.

Tüm bu anlatılar, toplumsal cinsiyet rollerinin yoksulluğu yeniden üreten temel bir yapı olduğunu göstermektedir.

Şekil 19, tek ebeveyn olan bireylerin toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında yaşadıkları deneyimleri tematik analiz yoluyla kavramsallaştıran bir kod ağı sunmaktadır. “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği” teması altında yapılandırılan bu yapı, toplumsal rollerin ve yargıların bireylerin yaşamına nasıl yansıdığını sekiz alt temada ortaya koymaktadır. Bu alt temalar; yaşamdaki zorluklar, toplumsal ön yargılar, evlenme şekli, boşanma/ayrılma nedeni, kök aile yaklaşımı, boşanma sonrası kırılmalık, boşanamama ve ikili iş yükü şeklindedir.

Tablo 67. Cinsiyetlerine göre katılımcıların toplumsal cinsiyet ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Kadın	Erkek	TOPLAM
Yoksulluk Döngüsü			0
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği			0
Evlenme Şekli			0
Görücü Usulü	■	■	9
Zorla	■		5
Severek	■		2
Aile Evinden Kurtulma Amacıyla	■		1
Boşanma / Ayrılma Nedeni			0
Şiddet Uygulaması	■	■	6
Gelirinin Az Olması		■	2
Çalışma Hayatına Başlayan Eşinin Aşağılaması		■	2
Evliliğine Müdahale Edilmesi		■	2
Kültürel Farklılıkların Olması	■		1
Tanımadan Evlenmesi	■		1
Eşinin Akrabasının Çocuğunu Terör Sempatizanı Yapmaya Çalışması		■	1
Çalışmaması	■		1
Kök Aile Yaklaşımı			0
Eğitimi Tamamlayamaması, Okuldan Alınması	■		6
Cinsiyet Ayrımcılığı Yapılması	■		2
Evlendirilmesi / Zorla Evlendirilmesi	■		9
Boşanmasının Engellenmesi	■		2
Boşanma Sürecinde Desteklenmemesi	■	■	9
Çocuklarıyla Kabul Edilmemesi	■		8
Mahremiyet Alanının Olmaması	■		1
Evliliğine Müdahale Edilmesi	■	■	3
Kötü Davranılması	■		5
Kısıtlanması	■	■	3
Yaşamdaki Zorluklar			0
Kendisi			0
Suç İşlemesi / Cezaevine Girmesi		■	4
Kalabalık Bir Evde Yaşamaması		■	2
Evden Kaçması	■		2
Zararlı Alışkanlıklar Edinmesi		■	1
Eşi			0
Eşiyle Sorun Yaşamaması	■	■	51
Boşanması	■	■	8
Eşinin Hasta Olması	■	■	8
Eşinin Vefat Etmesi	■	■	6
Eşinin Cezaevine Girmesi	■		3
Toplumsal Ön Yargılar			0
Damgalanma	■	■	15
Dedikodu	■	■	4
Dışlama	■	■	3
Boşanamama			0
Eşiyle Barışmak Zorunda Kalması	■		8
Eşin Boşanamaması	■		4
İkili İş Yükü	■	■	9
Boşanma Sonrası Kırılganlık	■	■	5
TOPLAM	158	56	214

Tablo 67, tek ebeveyn olan bireylerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin deneyimlerini cinsiyet temelinde karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği” teması altında yapılandırılan bu matris, evlenme şekli, boşanma/ayrılma nedeni, kök aile yaklaşımı, yaşamdaki zorluklar, eş ile ilgili problemler, toplumsal ön yargılar, boşanamama ve ikili iş yükü olmak üzere sekiz alt temada gruplanan ifadelerin kadın ve erkek katılımcılar tarafından ne sıklıkla dile getirildiğini göstermektedir.

Tablo 67, sekiz alt tema çerçevesinde yapılan analizlerde kadınların tek ebeveynlik sürecinde erkeklere kıyasla daha yoğun kırılğanlıklarla karşılaştığını göstermektedir.

“Evlenme Şekli” teması, bireylerin evlilik kararlarının ne derece özgür iradeye dayalı olduğunu ortaya koymaktadır. Kadınlar, “Zorla Evlendirilme”, “Görücü Usulüyle Evlenme” ve “Aileden Kurtulmak Amacıyla Evlenme” gibi baskı temelli deneyimlerden söz ederken, erkekler daha sınırlı biçimde “Görücü Usulüyle Evlenme” ifadesine vurgu yapmıştır. Bu durum, kadınların evlilikte daha çok toplumsal ve ailesel denetim altında olduklarını göstermektedir.

“Boşanma / Ayrılma Nedeni” temasında kadınlar ile erkekler benzer sıklıkta ifade kullanmış olsa da içeriksel farklılıklar belirgindir. Kadınlar “Eş Şiddeti”, “Kültürel Farklar”, “Eşin Çalışmaması” ve “Tanımadan Evlenme” gibi yapısal ve duygusal nedenlere odaklanırken; erkekler “Saygı Görmeme”, “Ekonomik Yetersizlik” ve “Aile Müdahalesi” gibi gerekçeleri dile getirmiştir.

“Kök Aile Yaklaşımı” teması, kadın kırılğanlıklarının kuşaklar arası nasıl taşındığını yansıtmaktadır. Kadınlar “Eğitim Hakkının Engellenmesi”, “Zorla Evlendirilme”, “Boşanma Sürecinde Desteklenmeme”, “Çocuklarıyla Birlikte Kabul Edilmeme” ve “Cinsiyet Ayrımcılığı” gibi yapısal baskıları yoğun biçimde dile getirmiştir. Erkekler ise yalnızca “Evliliğe Müdahale” ve “Kısıtlanma” gibi sınırlı konulara değinmiştir.

“Yaşamdaki Zorluklar” teması, katılımcıların hem bireysel hem de eş ilişkilerinden kaynaklanan yapısal kırılmaları içermektedir. Kadınlar daha çok “Eş Şiddeti”, “Eş İlgisizliği”, “Eşin Cezaevinde Olması”, “Eşin Ölümü” ve “Eşin Hastalığı” gibi sorunlara dikkat çekerken; erkekler “Suç Geçmişi”, “Zararlı Alışkanlıklar”, “Kalabalık Ev Ortamı” ve “Eşin Hastalığı” gibi bireysel ve bakım temelli zorluklara odaklanmıştır.

“Toplumsal Ön Yargılar” teması altında kadınlar “Damgalanma”, “Dedikodu” ve “Dışlanma” gibi sosyal baskı biçimlerini daha yoğun dile getirirken, erkekler bu konulara daha sınırlı değinmiştir. Toplumun kadın tek ebeveynlere yönelik ahlaki denetime ve etiketlemeye daha yatkın olduğu, erkekleri ise daha çok “Geçici Mağdur” ya da “Takdir Edilen Baba” biçiminde gördüğü anlaşılmaktadır.

“Boşanamama” teması yalnızca kadınlar tarafından dile getirilmiştir. Kadınlar “Eşin Boşanmayı Reddetmesi” ve “Aile Baskısıyla Eşle Barışmaya Zorlanma” gibi gerekçelerle yasal haklarını kullanamadıklarını ifade etmiştir. Bu bulgu, boşanma iradesinin kadınlar açısından sıklıkla sınırlandığını ve bireysel karar alma süreçlerinin toplumsal yapı tarafından kontrol altına alındığını göstermektedir.

“Boşanma Sonrası Kırılgnlık” teması kapsamında kadınlar “Yalnızlaşma”, “Özel Yaşama Müdahale” ve “Bakım Yüğü” gibi sorunları vurgulamış; erkekler bu süreci daha az görünür şekilde ifade etmiştir. Bu durum, kadınların boşanmanın ardından yeni bir yaşam kurarken çok daha kırılgn bir sosyal zeminde hareket ettiğini ortaya koymaktadır.

“İkili İş Yüğü” teması erkeklerin diğer temalara kıyasla daha yoğun ifade kullandığı nadir alanlardan biridir. Erkekler “Ekonomik Geçimi Sağlama” ile “Çocuk Bakımını Üstlenme” zorluğunu vurgularken; kadınların bu konuyu daha seyrek dile getirmesi, bakım yükünün kadınlar için “olağan” veya “görünmez” sayıldığını düşündürmektedir. Bu da toplumsal cinsiyet rollerinin kadın emeğini nasıl görünmezleştirdiğine işaret etmektedir.

Genel olarak, sekiz temadan elde edilen bulgular kadınların tek ebeveynlik sürecinde hem ilişkisel hem de yapısal düzeyde bir kırılgnlık zinciri yaşadığını ortaya koymaktadır. Erkekler bazı bireysel temalarda kırılgnlık ifade etmiş olsa da bu durumlar daha çok bireysel riskler veya sınırlı bakım yüküyle kalmaktadır. Sonuçlar, sosyal hizmet politikalarının cinsiyete duyarlı biçimde yapılandırılmasının önemini vurgulamakta, özellikle kadın tek ebeveynlerin bütüncül ve güçlü sosyal destek mekanizmalarına erişiminin sağlanması gerektiğine işaret etmektedir.

Tablo 68. Tek ebeveynli aile yapısına göre katılımcıların toplumsal cinsiyet ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Eşi Vefat Etmiş	Boşanmış	Ayrı Yaşıyor	TOPLAM
Yoksulluk Döngüsü				0
Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği				0
Evlenme Şekli				0
Görücü Usulü	■	■	■	9
Zorla	■	■	■	5
Severek	■	■		2
Aile Evinden Kurtulma Amacıyla		■		1
Boşanma / Ayrılma Nedeni				0
Şiddet Uygulaması		■		6
Gelirinin Az Olması		■		2
Çalışma Hayatına Başlayan Eşinin Aşağılaması		■		2
Evliliğine Müdahale Edilmesi		■		2
Kültürel Farklılıkların Olması		■		1
Tanımadan Evlenmesi		■		1
Eşinin Akrabasının Çocuğunu Terör Sempatizanı Yapmaya Çalışması			■	1
Çalışmaması		■		1
Kök Aile Yaklaşımı				0
Eğitimi Tamamlayamaması, Okuldan Alınması	■	■	■	6
Cinsiyet Ayrımcılığı Yapılması		■	■	2
Evlendirilmesi / Zorla Evlendirilmesi	■	■	■	9
Boşanmasının Engellenmesi		■		2
Boşanma Sürecinde Desteklenmemesi	■	■	■	9
Çocuklarıyla Kabul Edilmemesi		■	■	8
Mahremiyet Alanının Olmaması		■		1
Evliliğine Müdahale Edilmesi		■		3
Kötü Davranılması		■		5
Kısıtlanması		■		3
Yaşamdaki Zorluklar				0
Kendisi				0
Suç İşlemesi / Cezaevine Girmesi		■		4
Kalabalık Bir Evde Yaşamaması	■	■		2
Evden Kaçması	■	■		2
Zararlı Alışkanlıklar Edinmesi		■		1
Eşi				0
Eşiyle Sorun Yaşamaması	■	■	■	51
Boşanması		■		8
Eşinin Hasta Olması	■			8
Eşinin Vefat Etmesi	■			6
Eşinin Cezaevine Girmesi	■		■	3
Toplumsal Ön Yargılar				0
Damgalanma	■	■	■	15
Dedikodu		■	■	4
Dışlama	■	■		3
Boşanamama				0
Eşiyle Barışmak Zorunda Kalması		■	■	8
Eşin Boşanmaması		■	■	4
İkili İş Yüğü	■	■	■	9
Boşanma Sonrası Kırılganlık		■	■	5
TOPLAM	36	125	53	214

Tablo 68, tek ebeveyn olan bireylerin toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında yaşadıkları deneyimleri medeni durum temelinde karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. “Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği” teması altında yapılandırılan bu matris; evlenme şekli, boşanma/ayrılma nedeni, kök aile yaklaşımı, yaşamdaki zorluklar, eş ile ilgili problemler, toplumsal ön yargılar, boşanamama ve ikili iş yükü olmak üzere sekiz alt temada gruplanan ifadelerin eşi vefat etmiş, boşanmış ve ayrı yaşayan bireyler tarafından ne sıklıkla dile getirildiğini göstermektedir.

Tablo 68’e göre, ifadelerin çoğu boşanmış bireylere, daha azı ayrı yaşayanlara ve en azı eşi vefat etmiş bireylere aittir. Bu dağılım, boşanmış bireylerin diğer gruplara kıyasla daha fazla kırılganlık yaşadığını ve bunları daha yoğun biçimde dile getirdiğini göstermektedir.

“Evlenme Şekli” teması altında en fazla ifade boşanmış bireyler tarafından sunulmuştur. Bu grupta “Görücü Usulüyle Evlenme”, “Zorla Evlendirilme” ve “Aile Baskısıyla Evlenme” gibi baskı temelli deneyimler yaygındır. Ayrı yaşayan bireylerde benzer örüntüler bulunmakla birlikte daha sınırlı sayıda ifade yer almaktadır. Eşi vefat etmiş bireylerde ise görece daha az olumsuzluk içeren deneyimler dile getirilmiştir. Bu bulgu, evlilik kararının özellikle boşanmış ve ayrı yaşayan kadınlar açısından özgür iradeye dayanmayan, ataerkil baskı altında alınan bir karar olduğunu göstermektedir.

“Boşanma / Ayrılma Nedeni” teması yalnızca boşanmış ve ayrı yaşayan bireyler tarafından oluşturulmuştur. Boşanmış bireyler “Şiddet”, “Ekonomik Yetersizlik”, “Eşin Aşağılaması”, “Aile Müdahalesi”, “Kültürel Uyumsuzluk” ve “Tanımadan Evlenme” gibi çok yönlü gerekçeler sunmuştur. Eşi vefat etmiş bireyler bu temada yer almamıştır.

“Kök Aile Yaklaşımı” teması altında en yoğun kırılganlık yine boşanmış bireylerde görülmüştür. Bu grupta “Zorla Evlendirilme”, “Boşanma Sürecinde Desteklenmeme”, “Çocuklarıyla Birlikte Kabul Edilmeme”, “Kötü Muameleye Maruz Kalma” ve “Cinsiyet Temelli Kısıtlamalar” gibi baskılar yaygındır. Ayrı yaşayan bireylerde benzer ancak daha sınırlı deneyimler vardır. Eşi vefat etmiş bireylerde ise bu temaya ilişkin ifade sayısı düşüktür; bu da kök aile ile daha az çatışmalı ilişkiler yaşadıklarını düşündürmektedir.

“Yaşamdaki Zorluklar” teması kapsamında boşanmış bireyler “Eşle Çatışmalar”, “Suç Geçmişi”, “Evden Kaçma” ve “Ekonomik Sıkıntılar” gibi çok boyutlu zorlukları yoğun biçimde dile getirmiştir. Ayrı yaşayan bireyler daha çok eşle yaşadıkları sorunları vurgulamıştır. Eşi

vefat etmiş bireylerde ise eşin hastalığı ve kaybı gibi biyolojik nedenler öne çıkmakta, bireysel zorluklar daha sınırlı biçimde ifade edilmektedir.

“Toplumsal Ön Yargılar” teması altında tüm gruplar “Damgalanma”, “Dışlanma” ve “Dedikodu” gibi baskılara maruz kaldıklarını belirtmiştir, ancak bu baskılar özellikle boşanmış ve ayrı yaşayan bireylerde daha belirgindir. Bu iki grup, toplumun ahlaki denetimine daha açık hale gelmekte, özellikle kadınlar özel yaşamları üzerinden sürekli sorgulanmaktadır. Eşi vefat etmiş bireylerde bu tür baskılar görece daha az dile getirilmiştir.

“Boşanamama” teması özellikle ayrı yaşayan bireylerde öne çıkmıştır. Bu kişiler “Eşin Boşanmayı Reddetmesi” veya “Aile Baskısıyla Eşle Barışmaya Zorlanma” gibi nedenlerle hukuki olarak evliliği sonlandıramadıklarını ifade etmiştir. Boşanmış bireyler geçmişte benzer dirençlerle karşılaştıklarını belirtmiştir. Eşi vefat etmiş bireylerde bu temaya dair ifade yoktur.

“Boşanma Sonrası Kırılğanlık” teması, boşanmış bireyler açısından “Yalnızlaşma”, “Bakım Yükünün Artması” ve “Toplumsal Destekten Yoksun Kalma” gibi sorunların yoğun biçimde yaşandığını göstermektedir. Ayrı yaşayan bireylerde benzer deneyimler daha sınırlı biçimde dile getirilmiştir.

“İkili İş Yükü” teması ise beklenmedik biçimde eşi vefat etmiş bireyler tarafından daha fazla dile getirilmiştir. Bu katılımcılar, eşin kaybının ardından hem geçimi sağlama hem de çocuk bakımı yükünü aynı anda üstlenmenin güçlüğünü vurgulamıştır. Boşanmış ve ayrı yaşayan bireyler bu konuda daha sınırlı ifadeler kullanmıştır. Bu durum, bakım yükünün kadınlar için sıklıkla “görünmez” sayıldığını düşündürmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, boşanmış bireyler hem tematik çeşitlilik hem de ifade yoğunluğu açısından en kırılğan grubu oluşturur. Ayrı yaşayan bireylerde hukuki belirsizlik ve aile baskısı ön plandayken, eşi vefat etmiş bireyler daha çok eşin kaybı sonrası artan iş yükü ve destek eksikliği gibi sınırlı konularda kırılğanlık belirtmiştir. Bu bulgular, sosyal hizmetlerin ve politika tasarımlarının hem toplumsal cinsiyet hem de medeni durum temelli farklılıkları dikkate alarak yapılandırılması gerektiğine işaret etmektedir.

Tek ebeveynlerin “Evlenme Şekli” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Eski eşimle 2007 yılında görücü usulü tanışarak evlendik, eşim aynı zamanda benim uzaktan akrabamdı." (Tek Ebeveyn 1)

"Görücü usulü evlendik, babalarımız bir ortamda birbirlerini tanımışlar, hemşeri oldukları için görüşmeye başladılar sonrasında bizi tanıştırdılar ve evlendik. O zaman ben 19 yaşında eşim ise 17 yaşındaydı." **(Tek Ebeveyn 2)**

"2003 yılında eşimle görücü usulü evlendik, zaten eşim dayımın kızıydı. Aileler öyle uygun gördüler, bizde evlendik. Zaten o dönem annem babam kimi söyleseydi onunla evlenmeyi kabul ederdik, bizde o dönem öyleydi." **(Tek Ebeveyn 3)**

"Ben görücü usulü olarak 17 yaşında evlendim. Ben bir yıllık evliyken resmi nikahı kıydık. 7 yıl sonra çocuğum oldu. Aslında ailem beni zorla vermedi. Doğrusunu söylemek lazım. Tabi ben sonra anladım hata yaptığımı, çocuk aklıyla düşünmüşüm evliliği oyun sanmışım." **(Tek Ebeveyn 11)**

"Ben 21 yaşında evlendim, görücü usulü, hiç görmemiştim, beni verdiler öyle. Başlık parası alıp beni yolladılar." **(Tek Ebeveyn 15)**

"Babam vefat ettikten sonra ben çok küçük bir yaşta evlilik yaptım aile zoruyla. 13 yaşındaydım, sonra oradan kaçtım başka bir yere gittim. Bitlis gibi bir yerde boşanmış bir insan olmak çok zor, dedikodusu konuşması çoktu. Ben 13 yaşında evlendirildikten 15 gün sonra o evden kaçtım. Yaşımı 16 yaptılar sonra aile rızasıyla evlendirdiler. İlk eşim o zaman askerlik çağındaydı. 1-2 yıl sonra boşanma gerçekleşti." **(Tek Ebeveyn 7)**

"Ben 90'lı yıllarda evlendim. Bize şöyle derdi büyüklerimiz; kızlarına derdi ki severek evlenmeyin, severek evlenirseniz sorumluluklarınız bize ait değil, hiçbir şekilde başınıza bir şey gelirse arkanızda durmayız ama siz bizim sözümüzde olursanız yani bizim istediğimiz kişi ile evlenirseniz o zaman boşandığınızda biz size bakmakla yükümlüyüz, böyle tembihlerlerdi bizi. Beni de öyle evlendirdiler. Yani görücü usulü ile evlendirdiler. Hiç istemediğim halde beni o adama verdiler." **(Tek Ebeveyn 8)**

"Hocam ben görücü usulü ile 22 yaşında evlendim, eşimi hiç tanıımıyordum. Tanıdık biri getirdi. Şu şekilde hocam benim ailem beni zorla verdiler eşime. Ben eşimi hiç tanıımıyordum ve istemiyordum da, beni isteyen başka biri vardı o zaman, sırf onunla evlenmeyelim diye bir gün içinde beni eşime verdiler. Yani hiç araştırıp sormadılar, kimdir neyin nesidir demediler. Kayınpederim bizimkileri kandırmış, ben çok zenginim demiş, kızınız oğlumla evlenirse ömür boyu rahat eder demiş. Hâlbuki hiçbir şeyleri yokmuş. 8 yıldır evliyim, o zamandan bu zamana çekiyorum." **(Tek Ebeveyn 14)**

"İlk evliliğimde de öyle oldu. Hem araçlar hem de ailem beni evlendirirken başlık aldı. 13 yıl önce beni evlendirdiklerinde 5000lira araçlar 10000 lira ailem başlık aldı. Sonra benim elime bir valiz verip bir misafir gibi Yozgat'a gönderdiler. Eşim tam benden 15-16 yaş büyüktü düşünün. Tanımadan etmeden konuşmadan anlaşmadan evlendirildim." **(Tek Ebeveyn 15)**

"29 yaşında eşimle evlendik 10 ve 13 yaşında çocuğum var. Eşimle severek evlendik"
(Tek Ebeveyn 7)

"Yani 20 yaşında evden kaçtıktan sonra eşimle tanıştık ve evlendik." (Tek Ebeveyn 10)

"15 yaşında evlendirildim, görücü usulü ile evlendim. 15 yaşında iken halı dokuma kursunda çalışıyordum, orada bir kız arkadaşım vardı, dedi ki işte biri var bende üvey anne zulmünden kaçmak için o yaşta evlenmeyi kabul ettim." (Tek Ebeveyn 6)

Araştırmaya katılan tek ebeveynlerin evlilik biçimlerine ilişkin anlatımları, evlilik kurumunun büyük ölçüde ekzo düzeyde toplumsal normlar, ailevi yönlendirmeler ve cinsiyete dayalı kalıplar doğrultusunda şekillendiğini göstermektedir. Özellikle kadın katılımcıların anlatımları, evliliğin bireysel bir tercih olmaktan çok, toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelinde kurulan bir zorunluluk hâline geldiğini ortaya koymaktadır. Makro düzeyde ataerkil değerlerin belirleyici olduğu bu süreçte, evlilik kararlarının çoğu kez bireyin iradesi dışında geliştiği; zorla evlendirilme, küçük yaşta evlilik ya da aileden kurtulma amacıyla evlenme gibi örüntülerin yaygın olduğu görülmektedir. Katılımcıların büyük bir bölümü, evlilik kararının kendilerine ait olmadığını; bu sürecin ya geleneksel baskı mekanizmalarıyla ya da açık zorlamayla şekillendiğini ifade etmektedir. Krono düzeyde ise, bu eşitsiz evlilik pratiklerinin ilerleyen yıllarda yoksulluk, yalnızlık, boşanma ve sosyal dışlanma gibi çok boyutlu kırılmalara yol açtığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, evlenme biçimleri görücü usulü, zorla evlendirilme, severek evlenme ve aileden kurtulma amacıyla yapılan evlilikler başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Görücü usulüyle evlenen katılımcıların ifadeleri, evliliğin genellikle aileler tarafından kararlaştırıldığını ve çiftlerin birbirini tanımadan evliliğe yönlendirildiğini göstermektedir. **Tek Ebeveyn 1**, eşinin aynı zamanda uzaktan akrabası olduğunu ve evliliğin ailelerin kararıyla gerçekleştiğini belirtmiştir. Bu örnek, evliliğin bireysel bir tercih değil, geleneksel bağlara dayalı bir uygulama olarak sürdüğünü ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, **Tek Ebeveyn 2** ve **Tek Ebeveyn 3** de, ailelerin tanışıklığı ya da akrabılığı nedeniyle evliliğin kendiliğinden geliştiğini, o dönemde bunun sorgulanmadığını ifade etmiştir.

Kadın katılımcıların bu konudaki deneyimleri ise daha eleştirel bir bakış açısı içermektedir. **Tek Ebeveyn 11**, 17 yaşında görücü usulüyle evlendiğini ve bu kararı sonradan bir hata olarak değerlendirdiğini belirtmiştir. Genç yaşta evlendiği için evliliği bir "oyun" gibi gördüğünü ifade etmiştir. Bu da çocuk yaşta yapılan evliliklerin ne kadar bilinçsizce gerçekleştiğini göstermektedir. **Tek Ebeveyn 15** ise, ailesinin kendisini başlık parası karşılığında bir erkekle evlendirdiğini ve bu evlilikte kendisinin hiçbir söz hakkı olmadığını

belirtmiştir. Bu durum, bazı kadınların evlilik sürecinde sadece duygusal değil, ekonomik olarak da istismar edildiğini ortaya koymaktadır.

Zorla evlendirilme, kadın katılımcılar arasında yaygın olarak dile getirilmiştir. Bu evliliklerde bireylerin çok küçük yaşlarda, istemedikleri kişilerle aile zoruyla evlendirildiği anlaşılmaktadır. **Tek Ebeveyn 7**, 13 yaşında ailesi tarafından evlendirilmiş ve kısa bir süre sonra yaşadığı evi terk etmek zorunda kalmıştır. Bu durum, erken yaşta evlendirilen kız çocuklarının yaşadığı travmayı açıkça ortaya koymaktadır. **Tek Ebeveyn 8**'in anlatımı ise, ailesinin onu istemediği biriyle evlenmeye zorladığını ve sevdiği biriyle evlenmesinin önüne geçildiğini göstermektedir. Bu ifade, kök ailenin istemediği biriyle evlenmenin ne kadar zor olduğuna ve bu evliliği engellemek için kişiyi başka biriyle evlendirme girişiminin bir tür kontrol mekanizması olarak kullanıldığını göstermektedir.

Tek Ebeveyn 14'ün deneyimi, zorla evlendirmenin aile içindeki ani kararlar ve ekonomik vaatlerle gerçekleştiğini göstermektedir. Katılımcı ailesinin, onu istemediği bir kişiyle evlenmeye zorladığını ve eşinin kim olduğunu bile doğru düzgün bilmediğini ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 15** ise ailesinin onu kendisinden çok daha yaşlı biriyle evlendirdiğini ve bu kararın tamamen maddi beklentiler doğrultusunda alındığını belirtmiştir. Bu örnekler, zorla evliliklerin kültürel ve ekonomik boyutları olduğunu göstermektedir.

Severek yapılan evlilikler çok daha az sayıda ifade edilmiştir. Bu durum, evlilik kararlarının çoğunlukla bireyin kendi isteğine dayanmadığını göstermektedir. **Tek Ebeveyn 7**, eşini tanıyarak ve isteyerek evlendiğini belirtmiştir. Bu ifade, özgür iradeye dayalı evliliğin nasıl istisnai bir deneyim olduğunu ortaya koymuştur. **Tek Ebeveyn 10** ise ailesinden baskı gördüğü için evden kaçtığını ve daha sonra tanıştığı kişiyle evlendiğini anlatmıştır. Bu örnek, severek yapılan evliliklerin bile zaman zaman bir “kaçış” yolu olarak ortaya çıktığını düşündürmektedir.

Bazı evlilikler ise doğrudan aile baskısından kurtulmak için yapılmıştır. **Tek Ebeveyn 6**, üvey anne baskısından kaçmak için genç yaşta evlenmeyi kabul ettiğini belirtmiştir. Bu durum, bireyin evliliği bir kurtuluş yolu olarak görmeye zorlandığını göstermektedir. Bu tür evlilikler genellikle hazırlıksız, baskı altında ve duygusal ihtiyaçlardan çok mecburiyet durumuyla şekillenmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, evlenme şekli teması altında yer alan katılımcı ifadeleri özellikle kadınların evlilik kararlarını özgür iradeyle alamadığını ve bu evliliklerin çoğunlukla erken yaşta, denetim altında ve duygusal hazırlık olmaksızın gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, ekzo düzeyde toplumsal normların ve cinsiyete dayalı rollerin kadınların yaşam seçimleri üzerindeki belirleyici etkisini açıkça göstermektedir. Erkek

katılımcılar evlilik sürecini daha çok sosyal normların gereği olarak tanımlarken; kadın katılımcılar bu süreci makro düzeyde yapısal baskılarla, aile içi yönlendirmelerle ve kişisel iradenin dışlandığı bir bağlamda yorumlamaktadır. Krono düzeyde ise, bu şekilde şekillenen evliliklerin ilerleyen yıllarda tek ebeveynlik, yoksulluk, yalnızlık ve sosyal dışlanma gibi kırılğanlıkları nasıl beslediği anlaşılmaktadır. Bu bulgular, bireylerin içinde bulundukları evlilik bağlamının yoksulluk döngüsünü nasıl etkilediğine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Tek ebeveynlerin “Boşanma-Ayrılma Nedeni” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Zaten boşanmamızın temel sebebi de eski eşimin çocuklarıma fiziksel ve psikolojik şiddet uygulamasıydı." (Tek Ebeveyn 4)

"Aslında kaç kere boşanmak istedim ama çocuklarım çok küçüktü, ailem de bana arka çıkmadı, o yüzden boşanmam hep uzadı. Sonra kadın sığınma evini duydum oraya sığındım ve onlar boşanma işlemlerini başlattılar." (Tek Ebeveyn 6)

"Yani şiddetin her türlüünü gördüm. Ekonomik şiddet, psikolojik şiddet, fiziksel şiddet yani şiddetin her türlüünü gördüm diyebilirim. Her türlüünü çocuklarımla beraber yaşadık." (Tek Ebeveyn 8)

"Şiddet ve yoksulluk yine devam ediyordu. Bu sefer Bitlis'e geri döndüm ve eşime boşanma davası açtım ve boşandım. Çocukların velayeti bana verildi, boşanma çekişmeli geçti ama nafaka falan istemedim zaten ondan kurtulmak bana yeterdi. Çünkü hepimize şiddet uyguluyordu." (Tek Ebeveyn 10)

"Yani geçimsizlik, şiddet vardı hani nasıl söyleyeyim bazı sözler şiddetten de kötü. 12 yıl sabredebildim. Psikolojik şiddet çok vardı. Hani nasıl desem kadınların değerleri yoktu eşim ve ailesinde. Sadece iş görsün, çocuk doğursun o şekildeydi. Birçok kez tartışıp baba evime geldim sonra Yozgat'a geri dönmek zorunda kaldım. Yozgat'a son dönüşümde gittim baktım ki olmuyor. Onlarlayken çocuklarıma bir annelik yapamıyorum, daha kötü oluyor çocuklarımla psikolojileri, okul durumları falan. Çocuklarıma ve bana, eşimin ve ailesinin davranışları her geçen gün daha kötü olmaya başladı." (Tek Ebeveyn 15)

"Zamanla çocuklarda büyüdü ve masraflarda artmaya başladı, bu durum eşimle anlaşmazlık yaşamamıza da neden oldu diyebilirim. Evde huzur kalmadı zamanla" (Tek Ebeveyn 1)

"Yaklaşık 3-4 ay çalıştı, İŞKUR üzerinden başvuru yapmış bende cezaevi geçmişim olduğu için iş bulamıyordum o dönem. Ben zaten istemiyordum çalışmasını ama saygı duydum. Kendisi çalışmaya başlayınca beni hor görmeye başladı. Bu durumda boşanmamızda etkili

oldu. Şimdi çalışmıyor. Evet. Beni dinlememeye başladı bir özgüven kazanmıştı." (Tek Ebeveyn 4)

"Evliliğimizin ilk yıllarında bir problemimiz yoktu. Ta ki eşimin akrabaları aramızı bozana kadar." (Tek Ebeveyn 4)

"Eşimin ailesi kütür olarak, yapı olarak bizden çok farklılardı ya da biz biraz onlardan farklıydık. Bu durumdan dolayı da çatıştığımız oldu yani." (Tek Ebeveyn 16)

"Aslında görücü usulü gibi bir şeydi bizimkisi. Hani tanıdıklar falan yönlendirmişlerdi. Sonra hemen evlenmedi aradan zaman geçti ama farklı şehirlerde olduğumuz için birbirimizi fazla tanıma fırsatımız olmadı. Belki o da etkili olmuş olabilir boşanmamızda." (Tek Ebeveyn 16)

Katılımcıların aktarımları, evliliğin sona ermesine neden olan süreçlerin çoğunlukla şiddet, ekonomik baskı, aile müdahalesi ve kültürel uyumsuzluk gibi etkenlerle şekillendiğini ortaya koymaktadır. Boşanma sürecini en yaygın şekilde açıklayan neden, aile içi şiddettir. Kadın katılımcılardan **Tek Ebeveyn 6**, eşinden uzun süre şiddet gördüğünü ve ailesinden destek alamadığı için bu evliliği sona erdirmekte zorlandığını ifade etmiştir. Kadın sığınma evine yerleşerek aldığı destekle boşanma sürecini başlatabilmiştir. Benzer şekilde **Tek Ebeveyn 8**, hem kendisinin hem de çocuklarının evde fiziksel, psikolojik ve ekonomik şiddete maruz kaldığını belirtmiş ve şiddetin tüm türlerinin birlikte yaşandığı bir aile ortamının sürdürülemez olduğunu vurgulamıştır. **Tek Ebeveyn 10** ise boşanma kararını yalnızca eşinin şiddet eğilimleriyle değil, aynı zamanda bu şiddetin çocuklara da yönelmesiyle aldığını ifade etmiş ve bu süreçte nafaka talep etmeksizin eşinden ayrılmayı tercih ettiğini belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 15** ise maruz kaldığı psikolojik baskının hem kendi değerini hem de çocuklarının ruhsal gelişimini olumsuz etkilediğini, bu nedenle boşanmanın bir zorunluluk haline geldiğini aktarmıştır. Erkek katılımcı **Tek Ebeveyn 4** de, boşanma nedeninin eski eşinin çocuklara uyguladığı şiddet olduğunu ifade etmiştir.

Katılımcı ifadelerine göre ekonomik nedenlerin de boşanma kararında belirleyici olduğunu göstermektedir. Erkek katılımcı **Tek Ebeveyn 1**, çocukların büyümesiyle artan maddi ihtiyaçların evde huzursuzluk yarattığını, bu durumun eşler arasındaki ilişkileri zayıflattığını ve sonunda ayrılıkla sonuçlandığını ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 4** ise eşinin işe başlamasının ardından kendisini küçümsemeye başladığını ve bunun evlilikte ciddi bir çatışmaya neden olduğunu belirtmiştir. Eşin ekonomik bağımsızlık kazandıkça ev içindeki güç dengesinin değişmesi, özellikle toplumsal cinsiyet rollerinin katı olduğu bağlamlarda evlilikte çatışmalara yol açabilmektedir. Aynı katılımcı ayrıca, evliliklerinin ilk yıllarında bir sorun yaşanmadığını,

ancak eşinin akrabalarının araya girmesiyle ilişkinin bozulduğunu aktarmıştır. Bu durum, geniş ailelerin evlilik ilişkisine müdahalesinin boşanma nedenleri arasında olduğunu göstermektedir.

Kadın katılımcı **Tek Ebeveyn 16** ise, eşinin ailesiyle kendi ailesi arasında kültürel anlamda ciddi farklar olduğunu ve bu farkların sürekli gerilim yarattığını ifade etmiştir. Kültürel uyumsuzluk, yalnızca yaşam tarzı ya da geleneksel alışkanlıklar düzeyinde değil, aile içi rollere ve kadınların konumuna dair beklentilerde de çatışmalara neden olmuştur. Aynı katılımcı, eşini evlenmeden önce yeterince tanıma fırsatı bulamadan evlendiğini ve farklı şehirlerde yaşadıkları için ilişkilerinin hızlı ve yüzeysel geliştiğini belirtmiş, bunun da uzun vadede boşanma kararını etkileyen bir zemin oluşturduğunu aktarmıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, boşanma ya da ayrılma kararının ardında yatan nedenlerin bireysel tercihlerden çok ekzo düzeyde toplumsal yapı, aile içi roller, ekonomik zorluklar ve kültürel baskılarla doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. Kadın katılımcıların büyük bir bölümü, eşlerinden gördükleri fiziksel ve psikolojik şiddet, değersizleştirme ve ciddi düzeyde ihmal gibi toplumsal cinsiyet temelli istismar türlerine maruz kaldıklarını belirtmiş; makro düzeyde ise ailelerinden ve kurumsal mekanizmalardan yeterli desteği alamadıkları için bu sürecin daha da zorlaştığını ifade etmişlerdir. Erkek katılımcılar ise mikro düzeyde çocuk güvenliği, ekonomik yük ve aile müdahalesi gibi gerekçelerle boşanma kararı aldıklarını dile getirmiştir. Bu bulgular, boşanma sürecinin toplumsal cinsiyetle nasıl iç içe geçtiğini ve kadınların bu süreçte çok daha kırılgan koşullar altında karar vermek zorunda kaldığını göstermektedir.

Tek ebeveynlerin “Kök Aile Yaklaşımı” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Ben zaten okuyamadım, ailem beni okutmadı. Bazen aileme çok kızıyorum ve zorlandığım anlarda onlara; beni okutmadınız size hakkımı helal etmiyorum diyorum. Sonra pişman oluyorum ne de olsa benim ailem, onlar bir cahillik etmişler beni okutmamışlar." (**Tek Ebeveyn 9**)

"Evin en büyüğü bendim, ailem beni okutmadı. Diğer kardeşlerim okula gitti ama ben hiç okula gitmedim." (**Tek Ebeveyn 11**)

"Biz 8 kardeşlik 4 kız 4 erkek. Ben hariç hepsi okula gitti, kimi liseye kadar okudu kimi ortaokula kadar ama ben okumadım. Çünkü en büyük kız çocuk bendim. En büyüğümüz benim abim o da okul okudu. Kız kısmını hani eskiden okutmuyorlardı, göndermediler. Kendi çabamla, kendi gayretimle çocuklarımın sayesinde okuma yazmayı öğrendim. Çocuklarıma öğretmek için öğrendim." (**Tek Ebeveyn 15**)

"Annem ve babam üst kata doğal gaz çektirdiler ama bize çektirmediler çünkü benim kaldığım ev erkek çocuklarının evi aslında. Ben anneme buraya da doğal gaz çekelim diye söylediğimde annem senin kaldığın ev oğullarımın evi onlara bu fikrini söylemekten çekiniyorum demişti." **(Tek Ebeveyn 8)**

"Biz ailemizden hep şeyi gördük işte kızım otur evinde, herkes çeker, herkes dayak yer, bir şey olmaz eşindir falan filan. Hep ailemizden bunu gördük bir sahiplenme olmadı yani. Ya da diyor ki sana bakarım ama elin çocuğuna bakmam. Demiyor ki elin çocuğu ama benim de torunum. Yani bizim burada, kızın da onun çocuklarının da bir değeri yok. Bugün Bitlis'te babalar kızlarına hiçbir miras bırakmıyor. Niye o mirası yaparken bende tütün tarlasında çalıştım benim de emeğim var. Mesela babam benim başlık paramla abime ev yaptı. Abim hiç hayatında çalışmadı yine ablalarımın başlık parasıyla da abimi evlendirdi. E biz kaç yıldır evliyiz babam abimin çocuklarını koyar omzuna benim çocuklarım dedelerine öylece bakar ama babam kucağına bile almaz. Nasıl böyle bir aileden destek bekleyeceksin ki?" **(Tek Ebeveyn 14)**

"Sonra amcamlar bu sefer anneme bu kız 20 yaşına geldi, artık evlenmesi lazım münasip birini bulup bunu da evlendirelim demiş. Sonra ben istemedim ama onlar birini bulmuş evlendirmek istediler beni. Bende bunun üzerine evden kaçtım." **(Tek Ebeveyn 10)**

"Abim bana dedi ki çocuklarını yurda bırak kocandan boşan seni tekrar evlendirelim. Zaten tek dertleri beni yeniden evlendirip, tekrar başlık parası almak. Zaten buna da başlık parası için verdiler. Bana dediler ki ya evlenirsin ya da seni evlatlıktan reddederiz. Ben de dedim tamam zehir olsa yutarım ama sorumlusu sizsiniz dedim. Şimdi hiçbiri de sorumluluk almıyor. Yani dört bir yandan çaresizlik benimkisi." **(Tek Ebeveyn 14)**

"Amcamlar bize geldi ve beni ikna etti. Biz tekrar 3 çocukla Gaziantep'e geri gittik, orada bu sefer en küçük kızıma hamile kaldım." **(Tek Ebeveyn 10)**

"Bu sürece Allah kimseyi düşürmesin, boşanma sürecinde kimseden elle tutulur bir yardım alamadım." **(Tek Ebeveyn 2)**

"Boşandıktan sonra çok fazla ölüm tehditleri aldım. Ben de onlara dedim ki ben zaten o eve bir daha girersem ölüyüm. Ailem çok uzun bir süre benimle tüm bağıni kopardı." **(Tek Ebeveyn 7)**

"Önce 2 yıl ailemle oturdum, inanılmaz zorlu geçti. Boşanan kadının buralarda çektiği bütün zorluklar kendi ailesinden gelir aslında. Hani çevre derler şu derler bu derler ama öyle değil. Ailem destek sunmuyordu aslında sunmuş gibi yapıyorlardı. İnanılmaz bir manipüle vardı ailem tarafından. Boşanma kararı alan kadınlar belki bu coğrafyada öyle bilmiyorum, ailesinin yalanlarıyla mağdur duruma düşüyor. Yani ben kendim boşanma sürecinde ailem

tarafından aldatılmış gibi hissettim. Ailem destek olmuş gibi görünüyordu başlarda ama aslında asla destek vermediklerini kısa sürede anladım. Açıkkçası kocamdan gördüğüm şiddetin fiziksel şiddet hariç aynısını ailem bana yaşattı. Yani kardeşlerim, annem, babam bu süreçte beni desteklemek şöyle dursun hayatı bana ve çocuklarıma zindan ettiler." (Tek Ebeveyn 8)

"Geçenlerde bile onun tartışmasını yaptım ailemle; sana biz baktık dediler, ben de dedim ki nasıl baktınız, hani para asla ve asla vermediniz bana neyin bakımından bahsediyorsunuz bu nasıl bir bakım oluyor evi mi kastediyorsunuz dedim evet evi kastediyoruz dediler." (Tek Ebeveyn 8)

"Halalarım falan duydu bu olayı bana gel İstanbul'a dediler. Ben de onun bilmesini istemedim. Dedim eşime, benim biraz kafamı toplamam gerekiyor beni oraya gönder. Eşime iyi davranarak İstanbul'a gittim. Çocukları da götürdüm 3 ay orada kaldım. Baktım ki orada da hiç olmuyor. İnsan düştüğü zaman gerçekten dostu olmuyor. Mesela halalarım gel dediler sana burada ev tutarız dediler ama hiç bir şey de olmadı. 3 ay boyunca halam da kaldım ve halamın eşi çocuklarıma bağıırıyordu. Çocuklarımı soğuk odaya götürüyordum ki, sırf çocuklarım halamın eşini rahatsız etmesin. Bir de hakaret ve küfre maruz kalıyordum halamın eşi tarafından, kimsem yok. Karda kıyamette ev arıyorum, bulamıyorum." (Tek Ebeveyn 14)

"Yani insanlar sürekli işte bir çocuğunuz var, boşanmayın, yuvanızı dağıtmayın şeklinde konuşuyordu. Sürekli bir çevre baskısı vardı üzerimde. Bu beni biraz zorladı." (Tek Ebeveyn 16)

"Aileme ne kendimi ne de çocuklarımı kabul ettirebildim. Çünkü boşandığin zaman çocuklar artık senin değil elin çocukları oluyor ailenin gözünde. Hâlbuki bilmiyorlar ki beni hayata bağlayan tek şey çocuklarım, çocuklarım olmayacaksa ölsem daha iyi benim için. Beni ailem başlarda şöyle eleştirdi; sen niye başkasının çocuklarına bakıyorsun, bırak onlar baksın. Bunu çok kez söyledi ailem bana." (Tek Ebeveyn 8)

"Nereye kaçtıysam sığınamadım, köye gittim ailem dedi ki biz sana bakarız ama onun çocuklarına bakmayız, götür yurda at" (Tek Ebeveyn 14)

"Hayır, ben ailemle zaten irtibatımı çocuklarımı istemedikleri için kestim. Çocuklarımı istemedikleri için ben ailemi sildim. Ailem beni istiyordu ama çocuklarımı istemiyordu. Ben de asla dedim. Çocuklarımı istemeyen beni de istemesin." (Tek Ebeveyn 15)

"Konuta dair en büyük sorun bizim bu evde hiç hakkımız yok gibi davranılması. Şöyle söyleyeyim çok rahat girilip çıkılan bir ev. Hani bizim evimiz değil de bizim özelimiz değil de herkesin evi gibi. Mahremiyete hiç dikkat etmiyorlardı" (Tek Ebeveyn 8)

"Eşimin ailesi bizim yaşamımıza çok müdahale ediyordu. Önemli sorunlardan biri de buydu." (Tek Ebeveyn 16)

"Annem ben 3 yaşındayken vefat etti, üvey anneme 12 yıl katlanabildim, o yüzden çocuk yaşta evlendim. Zaten onlar yeter ki gitsin ne olursa olsun istiyorlardı." (Tek Ebeveyn 6)

"Bir keresinde çocuğum hastaydı çocuğu hastaneye götürdüm, kardeşim bana sen çocuğunu hastaneye bizden habersiz götüremezsin diye çıkıştı. Bunu söyleyen rehber öğretmenlik yapan kardeşim. Yani okumuş insanlar öyle cahil işsiz güçsüz insanlar değiller. Özellikle okumuş kardeşlerim bana daha fazla zorbalık yaptı. Bilgi gücünü de kullanarak haklı çıkmaya çalıştılar. Ben en son onlar aradığında işte, sen çocuğu hastaneye neden götürüyorsun dediklerinde, sen bu çocukların çok üstüne düşüyorsun insan bu kadar çocuklarını şımartmaz dediler." (Tek Ebeveyn 8)

"Eşimin ve ailesinin davranışları her geçen gün daha kötü olmaya başladı." (Tek Ebeveyn 15)

"Ben çocuklarımı ve karımı alıp tekrar İstanbul'a gitmek istedim, bizim İstanbul'a gitmemize izin vermediler. Burada kaldım ve işimden gücümünden oldum, anlayacağınız geçmişinizde madde olunca herkes size ve aldığınız kararlara karşı duruyor." (Tek Ebeveyn 4)

"Bir keresinde çocuğum hastaydı çocuğu hastaneye götürdüm, kardeşim bana sen çocuğunu hastaneye bizden habersiz götüremezsin diye çıkıştı. Bunu söyleyen rehber öğretmenlik yapan kardeşim. Yani okumuş insanlar öyle cahil işsiz güçsüz insanlar değiller." (Tek Ebeveyn 8)

Katılımcıların aktarımları, kök ailenin tutumlarının bireylerin yaşam döngüsü üzerindeki etkilerini açık biçimde ortaya koymaktadır. Eğitim hakkından mahrum bırakılma, cinsiyet ayrımcılığı, zorla evlendirilme, boşanma sürecinde yalnız bırakılma ve çocuklarıyla birlikte kabul görmeme gibi deneyimler, katılımcıların hem çocukluklarında hem de yetişkinliklerinde kök ailelerinden bekledikleri desteği bulamadıklarını göstermektedir.

Kadın katılımcılardan **Tek Ebeveyn 9**, ailesi tarafından okula gönderilmediğini ve bu durumun yıllar sonra duygusal kırılganlık yarattığını belirtmiştir. Zor zamanlarında bu durumu ailesine hatırlattığını, ancak ardından yine onları mazur görmeye çalıştığını ifade etmiştir. Benzer şekilde **Tek Ebeveyn 11**, kardeşlerinin okula gönderilmesine rağmen kendisinin evin en büyüğü olması nedeniyle eğitime erişim hakkının engellendiğini aktarmıştır. **Tek Ebeveyn 15** ise, ailesinin kız çocuklarını sistematik olarak eğitimden uzaklaştırdığını, kendisinin bu ayrımcılık nedeniyle okuma yazmayı ancak çocuklarına yardımcı olabilmek için sonradan öğrendiğini ifade etmiştir. Bu ifadeler, kök ailenin cinsiyet temelli ayrımcılık üzerinden eğitim hakkını kısıtladığını ve bunun kadınların yaşamında uzun süreli bir eşitsizlik yarattığını göstermektedir.

Cinsiyet ayrımcılığı, yalnızca eğitimle sınırlı kalmayıp miras, barınma ve sosyal değer atfetme süreçlerinde de kendini göstermektedir. **Tek Ebeveyn 8**, kök ailenin yaşadığı evin bir kısmına doğalgaz çekirtmediğini, bunun gerekçesinin o evin “*erkek kardeşlerinin evi*” olarak görülmesi olduğunu ifade etmiştir. Kadın katılımcı **Tek Ebeveyn 14** ise, ailesinin kız çocuklarını değersizleştiren söylemlerini ve başlık parası uygulamalarını örnekleyerek, babasının onun adına aldığı başlık parasıyla erkek kardeşine ev yaptığını ve torun ayrımcılığı yaptığını dile getirmiştir. Bu durum, kadınların aile içinde uzun yıllar boyunca ikinci planda bırakıldığını, ekonomik ve duygusal düzeyde dışlandıklarını göstermektedir.

Zorla evlendirilme deneyimi de kök aile baskısının bir diğer biçimidir. **Tek Ebeveyn 10**, sevmediği biriyle evlendirilmek istendiği için evi terk ettiğini, ancak nihayetinde yine kendini evlilik içinde bulduğunu ifade etmiştir. Aynı katılımcı, amcalarının kendisini evlendirmek için baskı yaptığını ve bu nedenle evden kaçmak zorunda kaldığını belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 14** ise ailesinin onu başlık parası karşılığında evlendirdiğini, boşandıktan sonra da tekrar evlendirmeye zorladığını ve çocuklarını bırakması için baskı uyguladığını aktarmıştır. Bu örnekler, kız çocuklarını yeniden evlendirmenin aileler açısından çoğu zaman bir “*geçim kaynağı*” ya da “*sosyokültürel yükten kurtulma aracı*” olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Bazı kadın katılımcılar, boşanma kararını almalarına rağmen kök aileleri tarafından bu süreçten geri çevrilmiş veya kararlarından vazgeçmeye zorlandıklarını ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 10**, boşanma sürecindeyken amcalarının müdahalesiyle kararından vazgeçirildiğini ve yeniden eşinin yanına gönderildiğini belirtmiştir. Bu örnek, kök ailenin kadınların yaşam kararlarına müdahale edebildiğini ve onları bireysel tercihlerinden uzaklaştırabildiğini göstermektedir.

Boşanma sürecinde desteklenmemek, çok sayıda katılımcının ortak deneyimidir. Kadın katılımcılardan **Tek Ebeveyn 7**, boşanmanın ardından ölüm tehditleri aldığını ve ailesinin uzun süre kendisiyle tüm bağıni kopardığını ifade etmiştir. Benzer şekilde, **Tek Ebeveyn 8**, boşandıktan sonra ailesi tarafından duygusal olarak manipüle edildiğini, fiziksel şiddet dışında eşinden gördüğü baskıların neredeyse aynısını ailesinden yaşadığını belirtmiştir. Bu katılımcı, ailesinin sözde destek verir gibi görüldüğünü, fakat gerçekte yalnız bıraktıklarını vurgulamıştır. **Tek Ebeveyn 14**, halasının yanında kaldığı dönemde hem kendisinin hem de çocuklarının kötü muameleye uğradığını, hakarete ve ilgisizliğe maruz kaldığını; kimsenin gerçek anlamda yardımcı olmadığını belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 16** ise çevresinden sürekli olarak “*boşanma, çocuğun var*” gibi sözler duyarak çevresel baskıya maruz kaldığını ifade etmiştir. Erkek katılımcı **Tek Ebeveyn 2** ise boşanma sürecinde elle tutulur hiçbir destek alamadığını açıkça dile getirmiştir. Tüm bu anlatımlar, boşanmanın ardından bireylerin

yalnızlaştığını, kök ailenin veya yakın çevrenin çoğu zaman destekten çok baskı kurduğunu göstermektedir.

Bazı kadın katılımcılar, boşanma sonrası yalnızca kendilerinin değil çocuklarının da kök aile tarafından dışlandığını ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 8**, ailesinin kendi çocuklarını “*elin çocukları*” olarak gördüğünü, torunları olmalarına rağmen bağ kurmayı reddettiklerini aktarmıştır. **Tek Ebeveyn 14**, ailesinin yalnızca kendisini kabul edeceğini, çocuklarını istemediğini; **Tek Ebeveyn 15** ise ailesinin kendisini kabul ettiğini ama çocuklarını istemediği için ailesiyle tüm bağlarını kopardığını ifade etmiştir. Bu örnekler, boşanmış kadınların çocuklarıyla birlikte aile içinde istenmediğini ve destek sistemlerinin tamamen çökebildiğini göstermektedir.

Mahremiyet alanının olmaması, kök ailenin birey üzerinde sürdürdüğü denetimin fiziksel mekâna da yansıdığını göstermektedir. **Tek Ebeveyn 8**, ailesiyle birlikte yaşadığı evde özel bir yaşam alanının olmadığını, herkesin o eve rahatça girip çıktığını ve bu durumun “*evin sahibi değil de misafir gibi*” hissettirdiğini belirtmiştir.

Aynı zamanda bazı kadın katılımcılar, eşlerinin ailesi tarafından da sürekli olarak evliliklerine müdahale edildiğini aktarmıştır. **Tek Ebeveyn 16**, eşinin ailesinin sürekli olarak özel hayatlarına karıştığını ve bu durumun önemli bir sorun kaynağı olduğunu vurgulamıştır.

Kötü muamele, bazı kadınların kök aileleriyle olan bağlarının kopmasına neden olmuştur. **Tek Ebeveyn 6**, annesinin vefatından sonra 12 yıl boyunca üvey annesinden kötü muamele gördüğünü ve bu nedenle erken yaşta evliliği bir kaçış yolu olarak seçtiğini ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 8**, boşanma sonrası ailesinden gelen baskılara ek olarak, rehber öğretmenlik yapan kardeşi tarafından bile çocuklarını hastaneye götürdüğü için eleştirildiğini ve sürekli aşağılandığını aktarmıştır. Benzer şekilde, **Tek Ebeveyn 15** de, eşinin ve onun ailesinin kendisine zamanla daha kötü davranmaya başladığını belirtmiştir. Bu örnekler, aile içi kötü muamelenin yalnızca geçmişte değil, boşanma sonrası süreçte de sürdüğünü göstermektedir.

Son olarak, bazı katılımcılar kök aileleri tarafından karar alma süreçlerinde doğrudan kısıtlanmışlardır. Erkek katılımcı **Tek Ebeveyn 4**, geçmişteki madde kullanımı nedeniyle kök ailesinin kendisinin eşi ve çocuklarıyla birlikte İstanbul’a taşınmasına izin vermediğini, bu nedenle işinden ve yaşam düzeninden vazgeçmek zorunda kaldığını ifade etmiştir. Kadın katılımcı **Tek Ebeveyn 8** ise kardeşlerinin, kendi çocuğunu hastaneye götürmesini bile “*bizden habersiz yapamazsın*” diyerek engellemeye çalıştığını belirtmiştir. Bu ifadeler, kök ailenin birey üzerindeki karar alma yetisini sınırladığını ve bağımsız yaşam alanı tanımadığını ortaya koymaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, kadın katılımcıların büyük bir kısmı mezo düzeyde kök ailelerinden yeterli duygusal, ekonomik ve sosyal desteği görememiş; aksine birçok durumda baskı, dışlanma ve müdahale ile karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, ekzo düzeyde toplumsal cinsiyet rolleri ve ataerkil aile yapısının kadınların yaşamları üzerindeki denetleyici etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Katılımcı anlatımları, kök ailenin özellikle kız çocukları için yalnızca çocukluk döneminde değil, yetişkinlikte de bireyin yaşam kalitesini ve özerkliğini olumsuz etkileyen müdahalelerde bulunduğunu göstermektedir. Mikro düzeyde ise bu deneyimler kadınların psikolojik iyi oluşlarını zedelemekte ve bireysel karar alma süreçlerinde güvensizlik duygusunu pekiştirmektedir.

Tek ebeveynlerin “Yaşamdaki Zorluklar” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Parasızlıktan diyebilirim. Yanlış işlere bulaştık. 2023 te göçmen kaçakçılığından içeri girdim bir müddet cezaevinde kaldım şimdi tutuksuz yargılanıyorum." (Tek Ebeveyn 4)

"2019 yılında kardeşim kalp krizi geçirerek vefat etti. O dönem vefat ettiğinde taziye de eşimle bir olay yaşadık. Eşimle taziye de çocuğuma vurdu diye tartıştık ve ben eşime şiddet uygulamak durumunda kaldım." (Tek Ebeveyn 4)

"Sonra amcalar bu sefer anneme bu kız 20 yaşına geldi, artık evlenmesi lazım münasip birini bulup bunu da evlendirelim demiş. Sonra ben istemedim ama onlar birini bulmuş evlendirmek istediler beni. Bende bunun üzerine evden kaçtım." (Tek Ebeveyn 10)

"Abimin de benzer bir süreci vardı. Boşanma sonrası annem ve kız kardeşlerim onun 2 çocuğunun da bakımını üstlendiler. Abimin evi TOKİ’de annemlerin evi ise Hersan mahallesindeydi. Ya kız kardeşim ya da annem her sabah abim işe gitmeden onun evine çocuklara bakmaya giderlerdi. Yani o dönem 4 tane bakıma muhtaç çocuk vardı bizim ailenin içinde." (Tek Ebeveyn 5)

"28 sene korkudan uyuyamıyordum, hep eşim beni ve çocuklarımı öldürecek korkusuyla yaşıyordum. Eski eşim eline ne geçerse balta olsun, kazma olsun ne geçerse eline işte onunla dövüyordu beni. Ondan kaçarken düştüm ayağım kırıldı, 1 buçuk ay hastanede yattım, ayağıma platin taktılar." (Tek Ebeveyn 6)

"Eşimin içeri girme sebebi, beni doğalgaz borusuna bağlamak oldu. Kapının arkasındaki doğalgaz borusuna bağladı ve beni burada merdivenden itti. Ben çocukları alıp evden o sakinleşene kadar çıkmak istedim. Ben daha adımımı atmadan o bana tekme vurunca da ben 5. Kata yuvarlandım. Sonra o da aşağıya indi ve benim kafamı duvara vurmaya başladı. O zaman yine darp raporu aldım ben kafam şişti. Sonra tekrar beni eve getirip doğalgaz

borusuna bağıladı. Zaten bu sefer de eşim bundan ceza aldı, kasten yaralama ve hürriyetimden yoksun kılmadan yattı. Şuan da onun için yatıyor." (Tek Ebeveyn 14)

"Boşanma resmi olarak gerçekleştikten sonra eşim ve eşimin ailesinden birçok kez tehdit aldım. Çocuklarıma karşı bana karşı çok tehditler aldım. Seni öldüreceğiz çocuklarını öldüreceğiz diyerek birçok kez tehdit edildim. Tabi ben hepsi için suç duyurusunda bulundum onlara evrak gittiğinde korktular ve bu tehditler bitti." (Tek Ebeveyn 8)

"Yani sadece anlaşmazlık değildi, başka şeyler de vardı. Şiddet yoktu ama boşanma sürecinde tehdit vardı. Ben de bu tehditlerden dolayı uzaklaştırma kararı aldırıldım." (Tek Ebeveyn 16)

"Zaten ben evde yokken çocuğuma da şiddet uygulamış. Ben haftada en fazla bir gün evde kalırdım, her gün çalışmak için sabah erkenden çıkardım. O ve oğlum evde yalnız kalırdı. Tabi çocuk küçüktü hem çok konuşamıyordu hem de babasından korktuğu için bana söylemiyordu. Çocuğumla savcı görüşme yapmış, ben ondan sonra öğrendim babasının çocuğuma şiddet uyguladığını." (Tek Ebeveyn 11)

"Hepimize şiddet uyguluyordu. Son yaptığı olay sonrası kaçıp Bitlis'e geldik. Oğlum daha çok küçüktü ona içki alması için para verdi, oğlum eve eli boş geldi çünkü satıcı oğlumun yaşı küçük olduğu için ona içki satmamıştı. Bunun üzerine eşim kendi kimliğini oğluma verdi ve git adama içkiyi babama alıyorum de ve bana içkimi getir dedi. Fakat satıcı oğluma yine içki vermedi ve oğlum eve içki almadan geri döndü. Bunun üzerine eşim hem oğluma hem de bana şiddet uyguladı. Bizde o olayın sabahı pılımızı pırtımızı toplayıp evi terk ettik." (Tek Ebeveyn 10)

"Ben son 7 yıl çalıştım eşim ise hasta da değildi, bir sorun bir sıkıntısı yoktu ama o ben çalışırken 7 yıl evde oturdu. İnşaatlarda temizlik yaptım, lokantalarda bulaşık yıkadım, hep öyle dayandım 7 yıl ona sabrettim. Ama sonra baktım olmuyor boşandım." (Tek Ebeveyn 11)

"Madde bağımlısıydı, üzerinde olması gerekenden fazla madde var diye ceza aldı. Hastanede temizlikçi olarak çalışıyordu. Şimdi artık işi de yok. Maalesef bu uyuşturucu ne yuvalar yıktı. Bizde böyle etkilendik." (Tek Ebeveyn 9)

"Bak 15 tatil oldu gel bir çocuklarını gör ama hiç öyle bir isteği yok. Benden yana sıkıntı yok, istediği zaman gelip çocuklarını görebilir, ben buna her zaman izin veririm. Ama telefonla bile aramıyor. Aslında mahkeme sürecinde 1-2 kere pedagog eşliğinde gördü ama çocuklara bir yabancı gibi davranmış. Zaten çok sevgisiz bir insandı boşanma olduktan sonra ise ne aradı ne de sordu. Sanki Allah onun içinden babalık duygusunu almış, o derece sevgisiz bir insandı." (Tek Ebeveyn 15)

"Eşim lenfoma kanseriydi, aslında çok kötü bir kanser türü değildi, doktor bazen bu hastalığın kanser olarak bile görülmediğini söylemişti. Fakat eşim bu süreçte psikolojik olarak çok yıprandı hastalığını fazla kafaya taktı. İyileşme olmadı, Ankara'da her 45 dünde 13 gün kemoterapi alıyordu. Vücudu daha fazla dayanamadı 70 kilodan 40 kiloya düştü" (**Tek Ebeveyn 5**)

"20 yaşında eşimle evlendik. Eşim akrabamdı. Eşim mobilyacıydı sonra İstanbul'da güvenlik olarak işe başladı. 5 sene İstanbul'da yaşadık sonra eşim kansere yakalandı. Zaten son evredeydi 3 ay içinde vefat etti." (**Tek Ebeveyn 13**)

"Eşim 2019 yılında kan kanserine yakalandı bir yıl Adana'da tedavi gördü 2021 yılında ise vefat etti. İyi bir insandı, çok iyi anlaşıyorduk. Ben kendisinden razıyım, Allah rahmet eylesin." (**Tek Ebeveyn 3**)

"Eşim 2 sene önce vefat etti. Bağırsak kanseri olmuştu." (**Tek Ebeveyn 7**)

"Eşim koah hastasıydı, 2022'de vefat etti." (**Tek Ebeveyn 17**)

"Şiddet ve yoksulluk yine devam ediyordu. Bu sefer Bitlis'e geri döndüm ve eşime boşanma davası açtım ve boşandım. Çocukların velayeti bana verildi, boşanma çekişmeli geçti ama nafaka falan istemedim zaten ondan kurtulmak bana yeterdi. Çünkü hepimize şiddet uyguluyordu." (**Tek Ebeveyn 10**)

"Baktım olmuyor ben mutsuz, çocuklarım mutsuz boşandım Bitlis'e geldim." (**Tek Ebeveyn 15**)

"Boşanmam aslında oldu benim ama itirazda bulundular. Şu an o şekilde durum yani." (**Tek Ebeveyn 16**)

Katılımcıların anlatımları, "Yaşamdaki Zorluklar" alt temasının, tek ebeveyn olmanın ötesinde bireysel ve ailevi düzeyde pek çok kırılganlığı iç içe geçirdiğini göstermektedir. **Tek Ebeveyn 4**'ün ifadesi, maddi çaresizliğin bireyi suç davranışına ve cezaevi sürecine sürükleyebileceğini ortaya koyarken, aynı katılımcının eşine şiddet uygulaması, çatışmalı aile ilişkilerinin nasıl şiddete dönüşebildiğini göstermektedir.

Evden kaçmak, özellikle kadın katılımcı **Tek Ebeveyn 10** için, kök aile baskısından kurtulmanın bir yolu olmuştur. Kalabalık ev düzeni ise **Tek Ebeveyn 5**'in örneğinde olduğu gibi bir dayanışma mekanizması olmaktan çok, artan bakım yükü ve mahremiyet kaybı anlamına gelmektedir.

Eş şiddeti, tehditler ve çocuğa yönelik şiddet, çoğu kadın katılımcının hayatında kronik bir travma alanı yaratmıştır. **Tek Ebeveyn 6** ve **Tek Ebeveyn 14**'ün aktarımları, şiddetin

fiziksel yaralanmalarla sonuçlanabildiğini; **Tek Ebeveyn 8** ve **Tek Ebeveyn 16**'nın anlatımları ise tehditlerin boşanma süreçlerini nasıl zorlaştırdığını göstermektedir.

Eşin çalışmaması ya da sorumsuz davranması, özellikle kadın tek ebeveynler için ciddi bir ekonomik yük oluşturmakta, ailedeki geçim baskısını artırmaktadır. **Tek Ebeveyn 11**'in anlatımı, eşinin uzun yıllar çalışmaması nedeniyle geçim yükünü tek başına üstlenmek zorunda kaldığını, bu nedenle farklı işlerde birden fazla rol üstlendiğini göstermektedir. Bu örnek, eşin ekonomik sorumluluğu paylaşmaması durumunda yoksulluğun nasıl derinleşebileceğine dair önemli bir göstergedir.

Benzer şekilde, eşin bağımlılığı da tek ebeveynler üzerinde kalıcı bir yoksulluk baskısı yaratmaktadır. **Tek Ebeveyn 9**'un ifadesinde görüldüğü gibi, eşin madde bağımlılığı yalnızca maddi kayıplara değil, aile içindeki duygusal yükün artmasına da yol açmıştır. Bu durum, bağımlılığın bir aileyi ekonomik ve sosyal anlamda nasıl istikrarsızlaştırdığını göstermektedir.

Eşin çocukla ilgilenmemesi ise, **Tek Ebeveyn 15**'in anlatımında açıkça dile getirildiği gibi, babalık sorumluluğunun tamamen annelere bırakıldığını ortaya koymaktadır. Katılımcının ifadesi, mahkeme sürecinde bile çocukla kurulamayan bağın, çocukların duygusal gelişimi açısından nasıl bir boşluk yarattığını göstermektedir.

Eşin hastalığı veya vefatı, hem erkek hem de kadın tek ebeveynler için derin bir kırılma alanı oluşturmaktadır. **Tek Ebeveyn 5**'in anlatımı, eşinin uzun tedavi sürecinde yaşanan maddi ve psikolojik yıpranmayı ortaya koyarken; **Tek Ebeveyn 13**, **Tek Ebeveyn 3**, **Tek Ebeveyn 7** ve **Tek Ebeveyn 17** gibi farklı katılımcıların ifadeleri, bu sürecin özellikle yoksullukla baş etmeyi daha da zorlaştırdığını göstermektedir. Bu örnekler, eşin hastalığı veya vefatı sonrasında özellikle çocuklu ailelerde bakım yükünün nasıl tek ebeveyne kaldığını somutlaştırmaktadır.

Boşanma süreci ise birçok tek ebeveynin yaşam döngüsünde önemli bir dönüm noktasıdır. **Tek Ebeveyn 10**, **Tek Ebeveyn 15** ve **Tek Ebeveyn 16**'nın aktardığı gibi, şiddet ve yoksulluk döngüsü içinde yürütülen boşanma süreçleri, çoğu zaman nafaka alınmadan ya da çekişmeli şekilde sonuçlanmakta, bu da kadın tek ebeveynlerin yoksullukla mücadelede daha savunmasız hale gelmesine neden olmaktadır.

Sonuç olarak, bu alt tema tek ebeveynlerin yoksulluk döngüsünü kırmak bir yana, çoğu zaman bu döngü içerisinde yeniden konumlandığını ve yoksulluğun özellikle kadınlar

üzerinden kuşaklar boyunca yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır. Krono düzeyde bu durum, geçmişte yaşanan yapısal eşitsizliklerin bugünkü yaşam pratikleri üzerindeki belirleyici etkisini gözler önüne sererken; makro düzeyde toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıklar, bakım emeğinin kadınlar üzerinde yoğunlaşması ve sosyal politika eksiklikleri bu döngünün sürekliliğini beslemektedir. Araştırma bulguları, yoksulluğun kadınlaştığı bir bağlamda, kadın tek ebeveynlerin hem ekonomik hem de psikososyal açıdan daha derin kırılganlıklar yaşadığını göstermektedir.

Tek ebeveynlerin “Toplumsal Ön Yargılar” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Akrabalarla ilişkilerimiz sınırlıydı, boşandıktan sonra daha da ön yargılı yaklaştılar bana. " **(Tek Ebeveyn 1)**

"Arkadaşlarım ve uzak akrabalarım da destek olmak yerine bizim dedikodumuzu yapıyorlardı. Yok işte karın niye evi terk etti, çocuklar ne olacak şimdi gibi sorularla beni yoruyorlardı. " **(Tek Ebeveyn 2)**

"Bitlis gibi bir yerde boşanmış bir insan olmak çok zor, dedikodusu konuşması çoktu. " **(Tek Ebeveyn 7)**

"Dışardan gelen tavırlar mesela, o da beni çok zorladı. Bitlis'te boşanmış kadın olmak zor. Mesela alışveriş yapmak için eski çarşıya gidiyorum çünkü orası daha ucuz birileri senin ne işin var eski çarşıda diyor. " **(Tek Ebeveyn 10)**

"Arkadaşlarım ve uzak akrabalarım da destek olmak yerine bizim dedikodumuzu yapıyorlardı. O yüzden pek kimseyle oturmuyordum bir ortamda, çünkü sürekli konu dönüp dolaşıp eşimin evi terk etmesine geliyordu. " **(Tek Ebeveyn 2)**

"Amcam geliyor halamlara boş boş konuşuyor, işte enişteme ne diyeceğiz nasıl yapacağız. Babası halletsin diyor, halamın eşini dolduruyor. " **(Tek Ebeveyn 14)**

"Başta eniştem bir şey demedi, sonra eniştemin teyzesi gelmiş konuşmuş onunla, ya enişteme sen neden başkasının karısını buraya getiriyorsun, kadının başına bir şey gelse onun kocasından kurtulamazsın diyerek eniştemi korkuttu. " **(Tek Ebeveyn 14)**

"Akrabalarla ilişkilerimiz sınırlıydı, boşandıktan sonra daha da ön yargılı yaklaştılar bana. " **(Tek Ebeveyn 1)**

"Bitlis gibi bir yerde boşanmış bir insan olmak çok zor, dedikodusu konuşması çoktu. " **(Tek Ebeveyn 7)**

"Özellikle komşularım ve akrabalar beni çok eleştirdi, onlarla bu yüzden aramız bozuldu ama ben kimseye bu konuda taviz vermedim. " **(Tek Ebeveyn 10)**

Katılımcıların anlatımları, "Toplumsal Ön Yargılar" alt temasının, tek ebeveyn olmanın ötesinde kadın ve erkekler için farklı biçimlerde toplumsal etiketleme ve dışlanma biçimlerini ortaya koyduğunu göstermektedir. Erkek katılımcılardan **Tek Ebeveyn 1** ve **Tek Ebeveyn 2** damgalanmanın ve dedikodunun sosyal ilişkileri zayıflatarak yalnızlaştırıcı bir etkisi olduğunu vurgulamaktadır. Kadın katılımcılar **Tek Ebeveyn 7**, **Tek Ebeveyn 10** ve **Tek Ebeveyn 14** için ise toplumsal baskıların ve dedikodunun, gündelik yaşamda hareket alanını sınırlayan, sosyal çevreyle ilişkileri daha kırılgan hale getiren bir kontrol mekanizması olduğu görülmektedir. Benzer şekilde, dışlanma deneyimleri de cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Erkek katılımcılar çoğunlukla aile ve yakın çevreden destek görememekten şikâyet ederken, kadın katılımcılar hem aile hem de mahalle düzeyinde sürekli gözetlenme, eleştirilme ve dedikoduya maruz kalmaktadır. Bu durum, kadınların erkeklere göre daha çok sosyal denetim baskısıyla mücadele etmek zorunda olduklarını göstermektedir.

Sonuç olarak, "Toplumsal Ön Yargılar" alt teması, kadın ve erkek tek ebeveynlerin toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden farklı şekillerde etiketlendiklerini, sosyal sermayelerinin zayıfladığını ve destek mekanizmalarının sınırlı kaldığını göstermektedir. Bu durum, yoksulluk döngüsünün kırılmasını güçleştiren önemli bir toplumsal bariyer olarak öne çıkmaktadır.

Tek ebeveynlerin "Boşanamama" alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Gaziantep'ten geçinemediğimiz için ayrıldık eşimle beraber ailecek Bitlis'e taşındık. Ama maalesef burada da hem ekonomik hem de şiddet durumları devam etti ve eşimden boşanma kararı aldım fakat büyükler araya girdi boşanmamızı engellediler. Özellikle amcamlar boşanmamızı istemiyorlardı, babam yok ben çocukken babam vefat etti. Büyük amcam bana işte bu evliliği sen kendin yaptın biz sana başkasını bulmuştuk ama sen evlenmedin evden kaçtın dedi. Bu evliliği sen yaptın o yüzden sen çekeceksin, bizim ailede boşanma olmaz, yuva yıkılmaz sorumluluk senin boşanamazsın dediler. Böyle baskılara maruz kaldım. Zaten babam olmadığı için amcamlar benim hayatımda hep söz sahibi olmak istediler." (**Tek Ebeveyn 10**)

"Eşim boşanmak istemiyordu bu yüzden çekişmeli boşanma oldu. Halen evli olduğunu iddia ediyor eski eşim 20 yıl oldu neredeyse." (**Tek Ebeveyn 8**)

"Bende 3 çocuğumu da alıp tekrar Bitlis'e geldim. Burada kendime iş buldum çalışmaya başladım. Çocuklarımla geçinip gidiyorduk. Sonra eski eşim amcamlara gitmiş, boşanmak istemediğini söylemiş." (**Tek Ebeveyn 10**)

"Boşanma davası açmadım hocam. Çünkü sürekli bizi tehdit ettiği için korktum. Hem ailemi hem de beni birçok kez ölümle tehdit etti. Şimdi baktığımda binlerce kadın öldürülüyor, katlediliyor. Kendimden geçtim çocuklarım ve ailemden dolayı boşanma davası açmadım. Çünkü benim eşim çocuklarına bakacak, babalık edecek bir insan değil. Ben de ölürsem kim onlara bakacak." (Tek Ebeveyn 14)

Katılımcıların anlatımları, “Boşanamama” alt temasının özellikle kadın tek ebeveynler açısından derin bir toplumsal cinsiyet sorunu olduğunu ortaya koymaktadır. Tüm ifadelerin kadınlara ait olması, şiddet tehdidi, aile baskısı ve ataerkil normların kadının karar verme hakkını nasıl sınırladığını somutlaştırmaktadır. **Tek Ebeveyn 10**’un anlatımı, geniş ailenin boşanmayı engellemek için geleneksel değerleri bir baskı aracı olarak kullandığını göstermektedir. **Tek Ebeveyn 14**’ün ifadesi ise şiddetin sürekli bir kontrol mekanizması olarak devam ettirildiğini göstermektedir.

Ayrıca, **Tek Ebeveyn 8** ve **Tek Ebeveyn 10**’un aktardığı gibi, eşin boşanmaya yanaşmaması hukuki sürecin çekişmeli bir hal almasına neden olmakta ve kadınlar üzerindeki psikolojik baskıyı artırmaktadır. Bu durum, hukuki güvence mekanizmalarının yetersizliği ile birleştiğinde, kadın tek ebeveynlerin yoksulluk döngüsünden çıkma ihtimalini zayıflatmaktadır.

Katılımcı ifadeleri, evlilikten çıkış yollarının her kadın için eşit derecede erişilebilir olmadığını ve bazı kadınların bu süreçte ekonomik, sosyal ve duygusal açılardan ciddi güçlüklerle karşılaştığını ortaya koymaktadır. Bu durum, yoksulluk döngüsünü kırma çabalarının yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet temelli engellerle de yakından ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Bu nedenle, kadına yönelik şiddetin önlenmesi, aile içi destek sistemlerinin güçlendirilmesi ve hukuki danışmanlık hizmetlerine erişimin artırılması, hem bireysel iyilik hâli hem de toplumsal eşitlik açısından önem arz etmektedir.

Tek ebeveynlerin “İkili İş Yükü” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Ayrıca yemek yapmak, temizlik, ev işleri önceden yapmadığımız için bizim gibiler biraz zor geliyor. Evliyken evdeki işleri karım yapıyordu şimdi hem ev işi hem dışardaki iş genelde ben yapıyorum." (Tek Ebeveyn 1)

"Yalnız bir baba olmak ne bileyim, ev işleridir, yemektir, giyimdir, ütüdür, bunlar konusunda ister istemez kendini yoksun hissetmektir. Gerçekten de bir bayanın bir evde olmasının nasıl bir fark yarattığını o zaman anlıyorsun. Bir kadın varken evde, insan birçok

şeyini eksik görebiliyor. İşte soruyorsun ne yapıyorsun ki akşama kadar evde, ne var ki seni bu kadar zorlayan diye hesap soruyorsun. Ama gerçekler öyle değilmiş, yokluğunda anlıyorsun bir kadının evdeki rolünün ne kadar önemli olduğunu. Yemek, ütü, temizlik gibi işler sana kalınca anlıyorsun aslında." (Tek Ebeveyn 5)

"Bazen işten geldiğimde o kadar yorgun oluyorum ki çocuklara yemek yapacak takatim kalmıyor. Çocuklar beni uyarıyor annecim acıttık bize yemek yap diyorlar. Bazen de migrenim tutuyor. O da çok etkiliyor beni, işte o zaman hiçbir şey yapamıyorum. Çocuklarıma diyorum ki annecim siz bir şeyler ayarlayıp yiyin. Yani zorluğu çok anlatmakla bitmez." (Tek Ebeveyn 9)

"İlla ki zorlanıyorum, bazı günler çok yoruluyorum. Yani işten çıkıp geliyorsun, çocukların yemeği var, çamaşırlar var, çocukların ödevleri var, ev işleri var haliyle yoruluyorsun." (Tek Ebeveyn 15)

Katılımcı anlatımları, "İkili İş Yüğü" alt temasının tek ebeveynlerin yalnızca ekonomik sorumlulukları değil, aynı zamanda hane içindeki tüm bakım ve yeniden üretim yükünü de nasıl tek başına üstlendiğini açıkça ortaya koymaktadır. Erkek katılımcılar olan **Tek Ebeveyn 1** ve **Tek Ebeveyn 5**'in ifadeleri, toplumsal cinsiyet rollerine içkin olarak kadınlara atfedilen ev içi emeğin yokluğunda nasıl bir boşluk oluştuğunu ve bu boşluğun tek başına doldurulmaya çalışılmasının günlük yaşamda nasıl bir kırılmalık yarattığını göstermektedir. Kadın katılımcılar olan **Tek Ebeveyn 9** ve **Tek Ebeveyn 15**'in anlatımları ise, kayıtlı veya kayıt dışı gelir getirici işlerde çalışırken eş zamanlı yürütülen bakım ve ev işlerinin, hastalık, migren gibi sağlık sorunlarıyla birleşerek nasıl sürdürülemez bir hal aldığını ve anne-çocuk ilişkisini de zaman zaman zayıflattığını göstermektedir.

Sonuç olarak, "İkili İş Yüğü" alt teması, mikro düzeyde tek ebeveynlerin yoksulluk koşullarında hem ev içi bakım hem de gelir elde etmeye yönelik sorumlulukları aynı anda yürütmek zorunda kaldıklarını ve bu durumun fiziksel ile psikolojik açıdan zorlayıcı etkiler yarattığını göstermektedir. Mezo düzeyde aile içi ve sosyal çevreden alınan desteğin sınırlılığı, iş yükünün tamamen tek birey üzerinde yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Makro düzeyde ise mevcut sosyal politika ve destek sistemlerinin bu bakım-emek ilişkisini yeterince gözetmemesi, ev içi sorumlulukların görünürlüğünü ve bu alandaki müdahale ihtiyacını gündeme getirmektedir.

Tek ebeveynlerin “Boşanma Sonrası Kırılglanlık” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşıağıda verilmiştir;

"O dönem çok zorluklar çektim. Yemek, çamaşır, bulaşık gibi daha önce hayatımda hiç yapmadığım şeyleri yapmaya başladım. Ayrıca ekonomik olarak da çok sıkıntı çektim, bir arabam vardı bu süreçte ederinin çok altında satmak zorunda kaldım. Kirayı, suyu, faturaları ödeyemedim, çocukların ihtiyaçlarını karşılayamadım o yüzden arabayı satarak bu borçları kapatmaya çalıştım." (Tek Ebeveyn 2)

"Eğer bir kaşık yemek yapıyorsam çocuklarımlın önüne koyuyordum, kendim yemiyordum. Çocuklarımlı doysun diye çok aç yattığım oldu o süreçte. Tabii ki böyle sıkıntılar yaşadım. Özellikle depresyon zamanında nasıl desem üstümüzde bir battaniyemiz bile yoktu. Şu camın önünde oturdum, yemin ederim bu evde değil öteki evde o kırık dökük eşyaların içinde çocuğum soğuktan mı korkudan mı bilmiyorum altını ıslattı, başka bir elbisesi yoktu ki üstüne giydireyim. Ben o günü hiçbir zaman unutmam. Kendi üstümdeki atleti çıkarıp çocuğuma giydirdim, elbiseleri kuruyana kadar. Bunları da yaşadık." (Tek Ebeveyn 15)

"Yani gerçekten hem çalışmak hem de tek ebeveyn olmak sosyal ilişkilerimi bitirdi. Arkadaşlık ilişkilerim hiç kalmadı diyebilirim. Çünkü işe gidiyorsun, işten geldikten sonra çocukla mecbur ilgilenmek zorundayım. Sosyal ilişkiler için vaktim hiç kalmıyor. Aslında o da bir ihtiyaç." (Tek Ebeveyn 16)

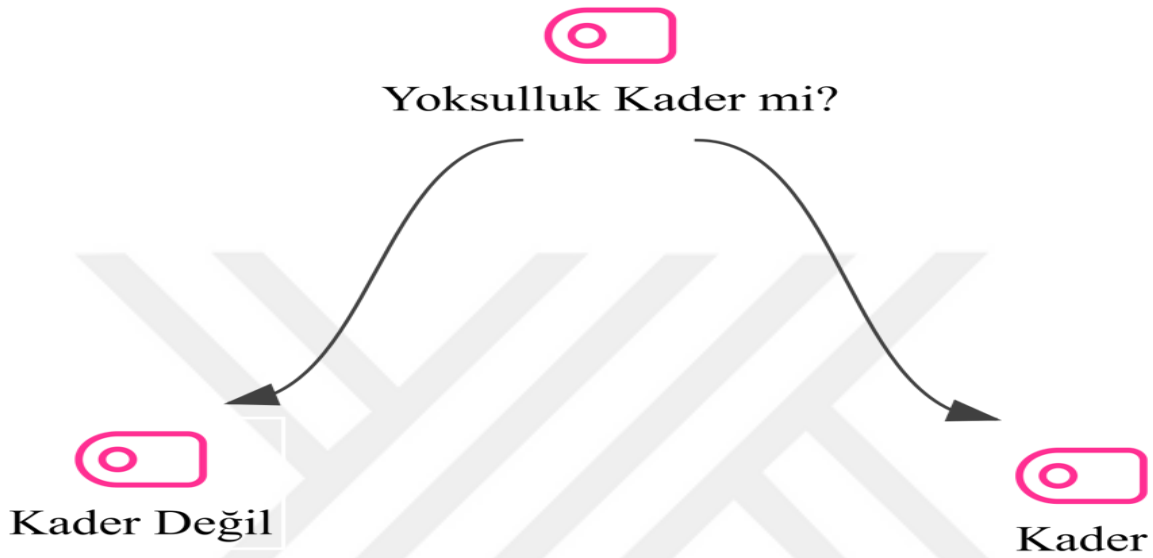
Katılımcıların anlatımları, boşanma sonrasında kırılglanlıkların cinsiyete göre benzerlikler ve farklılıklar taşıdığını göstermektedir. Örneğin, **Tek Ebeveyn 2**’nin (erkek) ifadesinde ev işleri ve geçim yükü öne çıkarken, **Tek Ebeveyn 15** ve **Tek Ebeveyn 16**’nın (kadın) anlatımları, temel ihtiyaçları karşılayamama, çocukları koruma sorumluluğu ve sosyal ilişkilerin kopması gibi derinleşen yükleri ortaya koymaktadır. Özellikle kadın katılımcıların anlatımları, boşanmanın ardından yalnızca maddi değil, duygusal ve sosyal kırılglanlıkların da belirginleştiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, “Boşanma Sonrası Kırılglanlık” alt teması, tek ebeveynlerin boşanma sonrasında yalnızca bir geçiş süreci yaşamadıklarını; aynı zamanda mikro düzeyde ekonomik ve psikolojik olarak yeniden kırılglan bir konuma sürüklendiklerini ortaya koymaktadır. Makro düzeyde ise bu kırılglanlığın, boşanma sonrası yeterli sosyal destek mekanizmalarının bulunmaması ve mevcut politika araçlarının sınırlılığı ile daha da derinleştiği görülmektedir. Krono düzeyde ele alındığında, boşanmanın uzun vadeli etkilerinin bireyin yoksullukla baş etme kapasitesini zayıflatmış ve döngüsel bir dezavantaj üretme riskini artırdığı söylenebilir.

e. Yoksulluk Kader mi?

Bu tema, katılımcıların yoksulluğa dair anlamlandırma biçimlerini yansıtarak, yoksulluğun bireysel çabayla değiştirilebilecek bir durum mu yoksa kaçınılmaz bir yazgı mı olduğuna ilişkin görüş ayrılıklarını ortaya koymaktadır.

Şekil 20. Katılımcıların yoksulluk kader mi? ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli

Şekil 20, tek ebeveyn olan bireylerin yoksulluğa dair düşünsel yaklaşımlarını tematik analiz yoluyla iki temel kavramsal gruba ayırarak sunan bir kod modelidir. “Yoksulluk kader midir?” sorusuna verilen yanıtlar doğrultusunda yapılandırılan bu modelde, bazı katılımcılar yoksulluğu değiştirilebilir ve yapısal nedenlerle açıklanabilir bir durum olarak değerlendirirken, bazıları ise yoksulluğu bireyin iradesi dışında gelişen ve kaçınılmaz bir yazgı olarak görmektedir. Bu iki farklı yaklaşım, katılımcıların yoksulluk algısında kaderci ve eleştirel bakış açılarının bir arada var olduğunu ve toplumsal eşitsizliklere yüklenen anlamın kişisel deneyimlere göre değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 69. Cinsiyetlerine göre katılımcıların “yoksulluk kader mi?” ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Kadın	Erkek	TOPLAM
▼ Yoksulluk			0
▼ Yoksulluk Kader mi?			0
 Kader Değil			10
 Kader			4
Σ TOPLAM	9	5	14

Tablo 69, tek ebeveynli kadın ve erkek katılımcıların “Yoksulluk kader midir?” sorusuna yönelik değerlendirmelerini içermektedir. Katılımcıların büyük bir kısmı yoksulluğu değiştirilebilir bir olgu olarak görmekte; toplumsal, ekonomik ve yapısal koşulların yoksulluğun ortaya çıkışında belirleyici olduğunu vurgulamaktadır. Özellikle kadın katılımcılar arasında her iki bakış açısının da yer aldığı, ancak çoğunlukla yoksulluğun bireysel çaba ve toplumsal destekle aşılabileceğine dair bir inancın öne çıktığı görülmektedir.

Erkek katılımcılar ise daha net biçimde kaderci yaklaşıma mesafeli durmakta ve yoksulluğu, toplumsal eşitsizliklerin bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Cinsiyetler arasında belirgin bir düşünce ayrılığı olmamakla birlikte, genel eğilim kaderci yaklaşımdan çok, yoksulluğun yapısal nedenlerle şekillenen ve müdahale edilebilir bir toplumsal sorun olarak algılandığını ortaya koymaktadır.

Tablo 70. Tek ebeveynli aile yapısına göre katılımcıların “yoksulluk kader mi?” ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Eşi Vefat Etmiş	Boşanmış	Ayrı Yaşıyor	TOPLAM
▼ Yoksulluk				0
▼ Yoksulluk Kader mi?				0
Kader Değil				10
Kader				4
Σ TOPLAM	4	7	3	14

Tablo 70, tek ebeveyn olan bireylerin medeni durumlarına göre “Yoksulluk kader midir?” sorusuna verdikleri değerlendirmeleri yansıtmaktadır. Veriler, özellikle boşanmış bireylerin yoksulluk olgusuna dair daha yapısal ve eleştirel bir bakış açısı geliştirdiğini ortaya koymaktadır. Bu bireyler, yoksulluğu kişisel bir yazgı olarak değil, toplumsal eşitsizliklerin sonucu olarak görme eğilimindedir. Boşanma süreciyle birlikte artan sorumluluklar ve karşılaşılan sosyal dışlanma, bu bireylerde kaderci olmayan bir yaklaşımı beslemiş olabilir.

Eşi vefat etmiş bireyler de genellikle yoksulluğu değiştirilebilir bir durum olarak değerlendirmektedir. Bu grup içinde kaderci yaklaşımı benimseyenler bulunsa da, çoğunlukla yaşamda karşılaşılan zorlukların bireysel çabalarla aşılabileceği inancı öne çıkmaktadır. Ayrı yaşayan bireyler arasında ise daha karmaşık bir bakış açısı görülmektedir. Bu grubun bazı üyeleri yoksulluğu kaçınılmaz bir sonuç olarak değerlendirirken, bazıları toplumsal nedenleri vurgulamaktadır.

Genel olarak, boşanmış bireyler yoksulluğu daha çok toplumsal nedenlerle açıklarken, ayrı yaşayan bireylerde kaderci bakış açısının daha belirgin olduğu görülmektedir.

Tek ebeveynlerin “Yoksulluk Kader Değildir” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Bence yoksulluk hem bir kaderdir hem de değildir. Bazen çabalamak ta yetmiyor, insanlar umutsuzluğa kapılınca bir kader oluyor yoksulluk. Ama bazen çabalayarak birazda başkalarının desteğiyle kurtulabilirsin yoksulluktan. Yani değişiyor yoksulluk, kimileri için bir kader kimileri için bir kader değil diyebilirim. Çevre çok önemli kiminin çevresi sen başaramazsın diyor senden olmaz diyor kiminin çevresi ise biz senin arkadayız diyor. Kimi için çevre insanı bu durumdan kurtulmak için kamçılarken kimi için umutsuzluğa sürüklüyor."
(Tek Ebeveyn 1)

"Yok, her şeyi de kader deyip Allah'ın üstüne atamayız. İnsanların bize yaşattığı şeyden dolayı neden Allah'ı suçlayayım ki. Bence yoksulluğun nedeni coğrafyanın getirdiği zorluklar, dul bir kadının herkes tarafından dışlanması, patronlar tarafından sömürölmek gibi faktörlerdi."
(Tek Ebeveyn 8)

"Zaten yoksulluğu bir kader olarak görseydim boşanmazdım. Bu da benim kaderim derdim. Ama ben bu yaşananların hepsini bir sınav olarak görüyorum. Ben bu yaşadıklarım rıza göstermeyi değil mücadele etmeyi seçtim. Pişman da değilim."
(Tek Ebeveyn 16)

Tek Ebeveyn 1, yoksulluğun hem bir kader olabileceğini hem de bireysel çaba ve sosyal destek yoluyla aşılabılır bir durum olduğunu ifade etmektedir. Katılımcı, yalnızca bireysel çabanın her zaman yeterli olmadığını, bireyin umutsuzluğa kapılmasını önleyen temel unsurun çevresinden gördüğü moral destek ve içinde yer aldığı dayanışma ağları olduğunu belirtmiştir. Bu ifade, yoksulluğun kader olarak algılanmasının büyük ölçüde sosyal destek mekanizmalarının varlığına veya yokluğuna bağlı olarak değişebildiğini ortaya koymaktadır. Benzer şekilde **Tek Ebeveyn 8**, yoksulluğun kader olmadığını açık bir biçimde ifade etmekte; bu durumu coğrafi eşitsizlikler, boşanmış kadınların sosyal çevrelerince dışlanması ve emek sömürüsü gibi yapısal adaletsizliklerle ilişkilendirmektedir. Katılımcı, yaşadığı olumsuzlukların sorumluluğunu kaderde veya ilahi düzende değil, toplumsal sistemde ve sosyal dışlanma süreçlerinde görmektedir. Bu söylem, yoksulluğu kaderle değil, sosyal destek eksikliği ve dışlayıcı davranışlarla açıklayan güçlü bir toplumsal eleştiri içermektedir.

Tek Ebeveyn 16 ise yoksulluğu kader olarak kabul etmenin bireyin mücadelesini zayıflatacağına inanmaktadır. Katılımcı, yaşadığı olumsuzlukları bir sınav olarak görmek; bu süreçte sosyal desteğin sınırlı olmasına rağmen kişisel direnciyle ayakta kalmayı tercih ettiğini

vurgulamaktadır. Ona göre yoksulluktan kurtulmak, edilgen bir kabullenişle değil, aktif bir mücadele ve dayanışma ağlarından güç alma yoluyla mümkündür.

Bu ifadeler bütüncül olarak değerlendirildiğinde, özellikle boşanmış katılımcıların yoksulluğu kaderci bir bakışla değil, daha çok yapısal eşitsizlikler, sınırlı sosyal destek sistemleri ve işlevsiz dayanışma ağlarıyla ilişkilendirdikleri dikkat çekmektedir. Mikro düzeyde katılımcılar, yoksulluğun bireysel bir yazgıdan çok değiştirilebilir bir durum olduğuna inanmakta; mezo düzeyde ise güçlü bir sosyal çevreye sahip olmanın bu süreci dönüştürmede önemli bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Makro düzeyde ise sosyal destek mekanizmalarının yetersizliği, bireylerin yoksullukla mücadele kapasitesini doğrudan etkilemekte; bu mekanizmalardan yoksun kalan bireylerin ise yoksulluğu daha çok kaçınılmaz bir durum olarak algılama eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda katılımcılar tarafından yoksulluk, bireysel kapasiteden öte çevresel koşullara ve sistemsel desteğin varlığına bağlı olarak şekillenen dinamik bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

Tek ebeveynlerin “Yoksulluk Kadedir” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Beni yoksulluğa sürükleyen şey, aslında eşimle yaşadığım sorunlar yani bu açıdan kader diyebilirim ama bu duruma sebep olanların da etkisi var yaşamış olduğumuz sıkıntılarda. Yani bizim ailemizin dağılmasına neden olanlar bizi bu hale getirdi." (Tek Ebeveyn 2)

"Vallahi bazen kendime soruyorum hep, ben ne yaptım da Allah beni bu yoksulluğa mahkûm etti. Ben çok isterdim diğer insanlar gibi yiyeyim, içeyim, gezeyim bir evim olsun. Bir düğüne bir taziye, biz ziyarete gideyim isterim hep. Yine buna da çok şükür. Keşke okusaydım da bir işim olsaydı. Otururdum şimdi evimde, gül gibi kazandığım parayı yerdim. Bazen insanın elinde olmayan şeyler insanı yoksulluğa düşürüyor." (Tek Ebeveyn 6)

"Evet, bence kaderdir. Ne yaşanmışsa onu göreceğiz. Demek ki bizim kaderimize de bu yazılmış. Yani iyi taraftan da bakmak lazım, ya birini öldürseydi bu yüzden içeri girseydi daha mı iyiydi. Yani olan bize oldu kimseye bir zararı olmadı. Elbet buda geçer bu böyle kalacak değil. Bazen görüyoruz neler var neler. Buna da şükretmek lazım. Kaderimize razı olmak lazım." (Tek Ebeveyn 9)

"Yani bence kaderdir hocam, nasibimizde bu varmış, ne diyeyim. Yani bunu bu saatten sonra ben değiştiremem, bunu değiştirirse devlet değiştirir. Devletin gücü var kaderimizi değiştirmeye." (Tek Ebeveyn 13)

Tek Ebeveyn 2, yoksulluğun kendisi için bir tür kader olduğunu belirtirken, bu durumu yalnızca bireysel yaşantısıyla değil, aile bütünlüğünün bozulmasına neden olan dışsal etkenlerle birlikte açıklamıştır. Katılımcının ifadesi, kaderci yaklaşımı benimsediği hâlde sosyal çevrenin

etkisini de göz ardı etmediğini; yani yoksulluğu hem bireysel bir sonuç hem de sosyal çözülmenin doğal uzantısı olarak gördüğünü göstermektedir.

Tek Ebeveyn 6, yoksulluğu bireyin kontrolü dışında gelişen yaşam olaylarıyla bağlantılı bir kader olarak değerlendirmektedir. Eğitim alma fırsatını kaçırdığına ve bunun yoksulluk üzerindeki belirleyici rolüne dikkat çeken katılımcı, “*bazen insanın elinde olmayan şeyler insanı yoksulluğa düşürüyor*” ifadesiyle, sınırlı sosyal destek mekanizmalarının bireyin kaderini belirleyebileceğine işaret etmektedir.

Benzer şekilde **Tek Ebeveyn 9**, yaşadığı yoksulluğu kaderci bir kabulle açıklamaktadır. Ancak bu kabullenme edilgen bir çaresizlikten ziyade başına daha kötüsünün gelmemiş olmasına duyulan bir şükür ve teselli biçiminde ortaya çıkmaktadır. Katılımcının “*olan bize oldu, kimseye bir zararı olmadı*” ifadesi, kaderle uzlaşmanın aynı zamanda içsel huzuru koruma çabası olduğunu düşündürmektedir.

Tek Ebeveyn 13 ise yoksulluğu doğrudan kader olarak nitelendirmekte, bu kaderi değiştirme kudretinin ise sadece devlette olduğuna inanmaktadır. Kendisinin bu durumu değiştirme gücüne sahip olmadığını belirten katılımcı, bu noktada sosyal politikaların ve devlet destek sistemlerinin kader algısı üzerinde dönüştürücü bir rol oynayabileceğine işaret etmektedir.

Genel olarak bu ifadeler, yoksulluğun bazı katılımcılar açısından bireysel çabanın ötesinde, hayatın akışına ve kader anlayışına bağlandığını göstermektedir. Ancak bu kaderci yaklaşımlar, tamamen edilgen bir kabullenışten ziyade, sosyal destek eksikliği, toplumsal yalnızlaşma ve yapısal eşitsizliklerle baş edememenin getirdiği içsel anlamlandırma biçimleriyle harmanlanmaktadır. Bu durum, kader inancının yalnızca dini bir söylem değil; aynı zamanda sosyal dayanışma sistemlerinin zayıflığı karşısında geliştirilen bir baş etme stratejisi olarak da değerlendirilebileceğini göstermektedir.

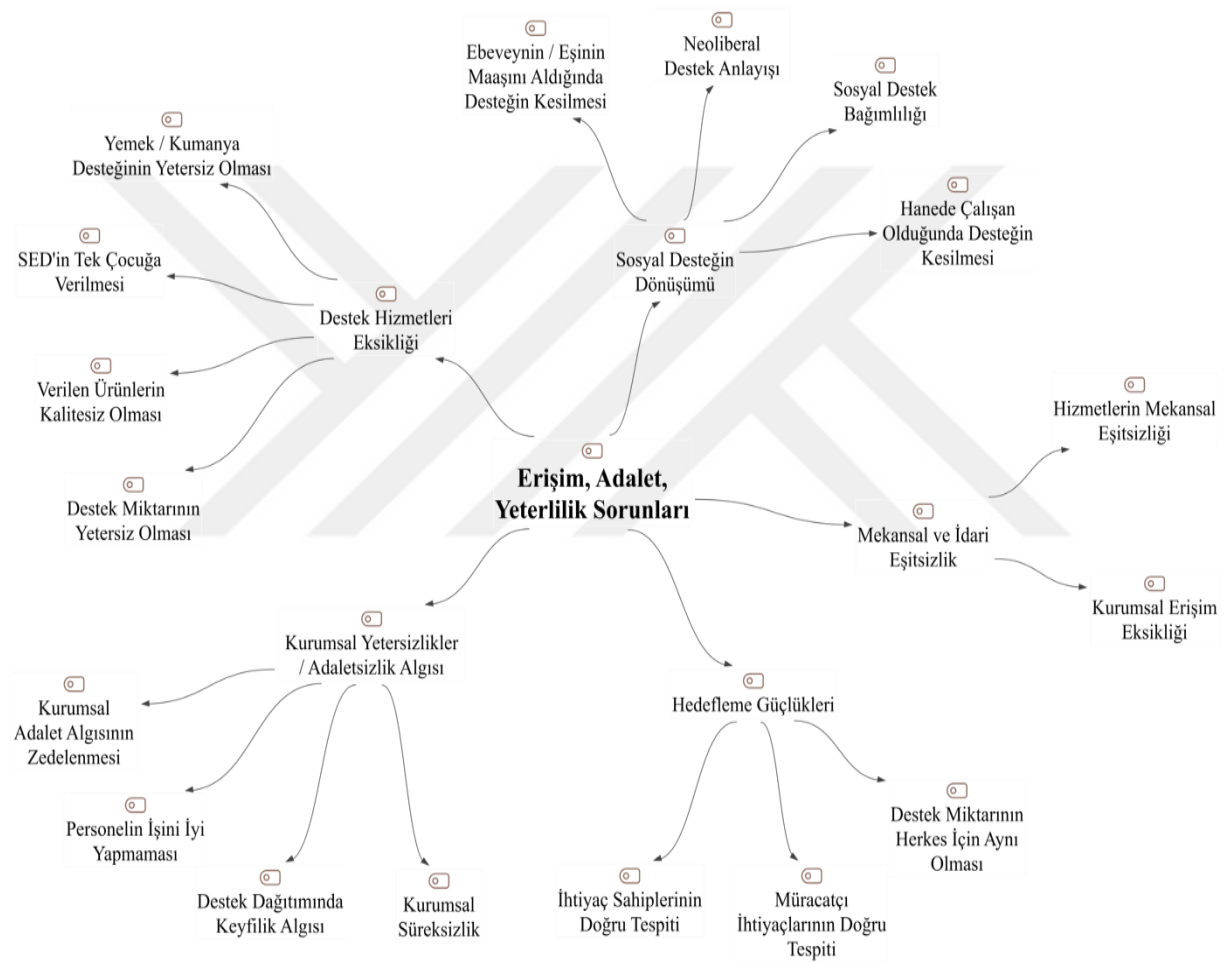
3.2.3.5. Sosyal Destek

Bu bölümde, tek ebeveynlerin yoksullukla mücadele sürecinde deneyimledikleri sosyal destek pratiklerini anlamaya yönelik olarak yapılandırılan “Sosyal Destek” başlığı altında üç temaya yer verilmiştir. Katılımcı anlatımları doğrultusunda oluşturulan bu temalar, sosyal destek süreçlerinde karşılaşılan erişim, adalet ve yeterlilik sorunları, formel destek mekanizmalarının işleyişi ve enformel destek ağlarının kullanımı yoluyla bireylerin yoksullukla baş etme deneyimlerini kapsamlı biçimde ortaya koymaktadır.

a. Erişim, Adalet ve Yeterlilik Sorunları

Bu temada, tek ebeveynlerin sosyal destek mekanizmalarıyla ilişkili deneyimlerini anlamaya yönelik olarak yapılandırılan beş alt temaya yer verilmiştir. Katılımcı anlatımları doğrultusunda oluşturulan bu temalar; sosyal yardım süreçlerinde yaşanan kurumsal yetersizlikleri ve adaletsizlik algılarını, destek hizmetlerinin niteliğine dair eksiklikleri, hedefleme mekanizmalarındaki aksaklıkları, sosyal desteğin dönüşen doğasını ve mekânsal-idari eşitsizlikleri kapsamlı biçimde ortaya koymaktadır.

Şekil 21. Katılımcıların erişim, adalet, yeterlilik sorunları ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli

Şekil 21, tek ebeveyn olan bireylerin sosyal yardımlara erişim, adalet ve yeterlilik konularında yaşadıkları sorunlara ilişkin tematik analiz yoluyla oluşturulan kavramsal kod ağı yapısını sunmaktadır. “Erişim, Adalet, Yeterlilik Sorunları” teması altında yapılandırılan bu kavramsal çerçeve, destek mekanizmalarına dair eleştirileri ve deneyimlenen eşitsizlikleri beş alt tema üzerinden sınıflandırmaktadır.

Tablo 71. Cinsiyetlerine göre katılımcıların erişim, adalet, yeterlilik sorunları ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Kadın	Erkek	TOPLAM
▼ Sosyal Destek			0
▼ Erişim, Adalet, Yeterlilik Sorunları			0
▼ Kurumsal Yetersizlikler / Adaletsizlik Algısı			0
> Personelin İşini İyi Yapmaması	■	■	19
Kurumsal Süreksizlik	■		8
Destek Dağıtımında Keyfilik Algısı	■	■	9
Kurumsal Adalet Algısının Zedelenmesi	■	■	14
▼ Destek Hizmetleri Eksikliği			0
> Yemek / Kumanya Desteğinin Yetersiz Olması	■	■	25
Destek Miktarının Yetersiz Olması	■	■	17
SED'in Tek Çocuğa Verilmesi		■	3
Verilen Ürünlerin Kalitesiz Olması	■	■	2
▼ Hedefleme Güçlükleri			0
Destek Miktarının Herkes İçin Aynı Olması	■		1
Müracatçı İhtiyaçlarının Doğru Tespiti		■	4
İhtiyaç Sahiplerinin Doğru Tespiti	■	■	5
▼ Sosyal Desteğin Dönüşümü			0
Ebeveynin / Eşinin Maaşını Aldığında Desteğin Kesilmesi	■		2
Hanede Çalışan Olduğunda Desteğin Kesilmesi	■	■	3
Sosyal Destek Bağımlılığı	■		2
Neoliberal Destek Anlayışı	■	■	3
▼ Mekansal ve İdari Eşitsizlik			0
Kurumsal Erişim Eksikliği	■	■	6
Hizmetlerin Mekansal Eşitsizliği	■	■	1
Σ TOPLAM	68	56	124

Tablo 71, tek ebeveyn olan bireylerin sosyal yardımlara erişim, adalet ve yeterlilik konularındaki deneyimlerini cinsiyet temelinde karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. “Erişim, Adalet, Yeterlilik Sorunları” teması altında yapılandırılan bu matris, beş alt tema olan kurumsal yetersizlikler ve adaletsizlik algısı, destek hizmetleri eksikliği, hedefleme güçlükleri, sosyal desteğin dönüşümü ile mekânsal ve idari eşitsizlik başlıkları altında kadın ve erkek katılımcılar tarafından ne sıklıkla ifade verildiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 71’e göre “Kurumsal Yetersizlikler / Adaletsizlik Algısı” alt teması altında yer alan personelin işini iyi yapmaması, destek dağıtımında keyfilik algısı ve kurumsal adalet algısının zedelenmesi gibi kodlar kadın ve erkek katılımcılar arasında benzer biçimde dile

getirilmiş olup, bu sorunların cinsiyetler arası belirgin bir farklılık göstermediği görülmektedir. Buna karşın, kurumsal süreksizlik kodunun yalnızca kadın katılımcılar tarafından ifade edilmesi, sosyal destek hizmetlerinin sürekliliğinin kadınlar açısından görece daha kritik bir öneme sahip olabileceğine işaret etmekte; özellikle çocukların bakım ve ihtiyaçlarının sürekliliğini sağlama sorumluluğunu taşıyan kadınların bu tür kurumsal aksamaları daha duyarlı biçimde deneyimleyebileceklerini düşündürmektedir.

“Destek Hizmetleri Eksikliği” alt teması altında yer alan katılımcı anlatımları, kadın ve erkek bireylerin sosyal yardımlara ilişkin önceliklerinin ve hassasiyetlerinin kısmen farklılaştığını göstermektedir. Yemek / kumanya desteğinin yetersiz olması kodu kadın katılımcılar tarafından daha çok vurgulanmış, bu durum özellikle hane içi beslenme sorumluluğunu üstlenen kadınların, temel gıda desteklerinin miktarı ve düzenliliği konusunda daha duyarlı bir konumda olduklarını düşündürmektedir. Buna karşılık, destek miktarının yetersiz olması kodu erkek katılımcılar tarafından daha fazla öne çıkarılmıştır. Bu durum, yardımın parasal değeri ya da maddi yeterliliği üzerine odaklanan bir değerlendirme eğilimini yansıtmaktadır. SED’in tek çocuğa verilmesi kodunun yalnızca erkek katılımcılar tarafından dile getirilmiş olması ise dikkat çekicidir. Bu ifade, erkek katılımcıların çocuklara yönelik sosyal yardımlarda dağıtım biçimine ve adalet algısına yönelik daha teknik ya da ilkesel bir değerlendirme yapma eğiliminde olabileceklerini düşündürmektedir.

“Hedefleme Güçlükleri” alt teması, sosyal yardımların kimlere, ne ölçüde ve hangi gerekçeyle ulaştırıldığını belirlemeye yönelik mekanizmaların yetersizliklerine odaklanmaktadır. Bu temada yer alan müracaat ihtiyaçlarının doğru tespiti ve ihtiyaç sahiplerinin doğru belirlenememesi gibi kodlar yoğun olarak erkek katılımcılar tarafından dile getirilmiş; bu durum, erkeklerin sosyal yardımların hedefleme süreçlerinde yaşanan adaletsizlikleri daha fazla sorunlaştırdığını göstermektedir.

“Sosyal Desteğin Dönüşümü” alt teması kapsamında dile getirilen ifadeler, sosyal yardımların koşullu olması, sürekliliğinin kesintiye uğraması ve neoliberal politikalar doğrultusunda yeniden şekillendirilmesine yönelik eleştirel bir farkındalığı yansıtmaktadır. Katılımcılar, hanede çalışan bireyin bulunması ya da eşin maaş alması gibi gerekçelerle yardımların kesilmesini, sosyal desteklerin adaletli ve sürdürülebilir sunumunu engelleyen uygulamalar olarak değerlendirmiştir. Ancak bu alt temaya ilişkin toplam ifade sayısının sınırlı olması nedeniyle, katılımcıların cinsiyetine bağlı olarak anlamlı bir farklılaşma olup olmadığı konusunda genelleme yapmak mümkün görünmemektedir. Bu nedenle, söz konusu bulgular,

sosyal desteklerin koşullu yapısına yönelik sınırlı sayıdaki eleştirel gözlemi ortaya koymakta; ancak cinsiyet temelli bir eğilimden çok, genel bir yapısal eleştiriyi yansıtmaktadır.

“Mekânsal ve İdari Eşitsizlik” alt teması ise sosyal destek hizmetlerinin coğrafi dağılımı ve kurumsal erişilebilirliği konusundaki katılımcı deneyimlerini yansıtmaktadır. Bu tema altında yer alan kurumsal erişim eksikliği kodu ağırlıklı olarak erkek katılımcılar tarafından dile getirilmiş olup, yalnızca bir kadın katılımcı bu soruna değinmiştir. Hizmetlerin mekânsal eşitsizliği ise sadece bir kadın katılımcı tarafından ifade edilmiştir. Bu sınırlı veriler mekânsal ve kurumsal erişim sorunlarının varlığına işaret etmekle birlikte, bu sorunların cinsiyet temelli sistematik bir farklılık taşıyıp taşımadığına dair net bir bulgu sunmamaktadır.

Tablo 72. Tek ebeveynli aile yapısına göre katılımcıların erişim, adalet, yeterlilik sorunları ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matrisi tablosu

Kod Sistemi	Eşi Vefat Etmiş	Boşanmış	Ayrı Yaşıyor	TOPLAM
▼ Sosyal Destek				0
▼ Erişim, Adalet, Yeterlilik Sorunları				0
▼ Kurumsal Yetersizlikler / Adaletsizlik Algısı				0
> Personelin İşini İyi Yapmaması	■	■	■	19
Kurumsal Süreksizlik	■	■	■	8
Destek Dağıtımında Keyfilik Algısı	■	■	■	9
Kurumsal Adalet Algısının Zedelenmesi	■	■	■	14
▼ Destek Hizmetleri Eksikliği				0
> Yemek / Kumanya Desteğinin Yetersiz Olması	■	■	■	25
Destek Miktarının Yetersiz Olması	■	■	■	17
SED'in Tek Çocuğa Verilmesi	■	■	■	3
Verilen Ürünlerin Kalitesiz Olması	■	■	■	2
▼ Hedefleme Güçlükleri				0
Destek Miktarının Herkes İçin Aynı Olması	■	■	■	1
Müracatçı İhtiyaçlarının Doğru Tespiti	■	■	■	4
İhtiyaç Sahiplerinin Doğru Tespiti	■	■	■	5
▼ Sosyal Desteğin Dönüşümü				0
Ebeveynin / Eşinin Maaşını Aldığında Desteğin Kesilmesi	■	■	■	2
Hanede Çalışan Olduğunda Desteğin Kesilmesi	■	■	■	3
Sosyal Destek Bağımlılığı	■	■	■	2
Neoliberal Destek Anlayışı	■	■	■	3
▼ Mekansal ve İdari Eşitsizlik				0
Kurumsal Erişim Eksikliği	■	■	■	6
Hizmetlerin Mekansal Eşitsizliği	■	■	■	1
Σ TOPLAM	39	66	19	124

Tablo 72, tek ebeveyn olan bireylerin sosyal yardımlara erişim süreçlerinde karşılaştıkları yapısal sorunları medeni duruma göre karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. “Erişim, Adalet, Yeterlilik Sorunları” teması altında yapılandırılan bu matris, kurumsal yetersizlikler ve adaletsizlik algısı, destek hizmetleri eksikliği, hedefleme güçlükleri, sosyal desteğin dönüşümü ile mekânsal ve idari eşitsizlik olmak üzere beş alt tema çerçevesinde katılımcıların görüş bildirim sıklıklarını ortaya koymaktadır.

“Erişim, Adalet, Yeterlilik Sorunları” alt teması medeni duruma göre incelendiğinde, sosyal destek sistemine yönelik eleştirilerin ve deneyimlerin büyük oranda boşanmış bireyler tarafından paylaşıldığı görülmektedir. Boşanma sonrası dönemde bireylerin artan ekonomik kırılganlıkları, bakım yüküyle birleşerek sosyal yardımlara duyulan ihtiyacı daha belirgin hâle getirmekte; bu durum boşanmış bireylerde desteklerin miktarı, dağıtım biçimi, erişilebilirliği ve sürekliliği konusunda daha kapsamlı değerlendirmeler yapılmasına neden olmaktadır. Eşi vefat etmiş ya da ayrı yaşayan bireylerin anlatımları ise bu alt tema özelinde görece daha sınırlı kalmakta; bu gruplarda sosyal destek sistemine yönelik eleştiriler daha çok hizmetlerin erişimi ya da yardımların yeterliliği etrafında şekillenmektedir. Bu durum, boşanmış bireylerin sosyal yardımla kurduğu ilişkinin daha süregelen, doğrudan ve kırılgan bir zemine dayandığını göstermektedir.

Tek ebeveynlerin “Kurumsal Yetersizlikler-Adaletsizlik Algısı” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Yereldeki yardım kuruluşları bence ihtiyacı olan aileleri daha iyi tespit etmeli, bazen ihtiyacı olmayan ailelere dağıtıyorlar yardımları." (Tek Ebeveyn 1)

"Ben sadece Kızılay, Vakıflar ve Sosyal Yardımlaşmayı biliyorum. Orada da çok fazla torpil dönüyor. Tanıdıklarına veriyorlar yardımları. Geçen sefer Kızılay'da 5 bin lira dağıtmışlardı ben gittim bana vermediler." (Tek Ebeveyn 6)

"Bugüne kadar belediyeden herhangi bir destek almadım. Sosyal hizmetlere de başvurdum ama bir şey çıkmadı. Dilekçe verdim ama bana geri dönüş yapmadılar." (Tek Ebeveyn 3)

"Sosyal yardımlaşmaya gittim, gelip eve baktılar. Sonra sana yardım edeceğiz dediler tekrar geri gelmediler." (Tek Ebeveyn 17)

"Ev ziyaretine gelenlerde sadece klasik sorular soruyorlar bana samimi gelmiyorlar gelen kişiyi sanki zorla göndermişler, yani yüzünde öyle bir ifade varmış gibi hissediyorum. Acaba ben erkek olduğum için mi bilemiyorum ama ben öyle hissediyorum. Erkektir başının

çaresine bakar diye mi düşünüyorlar bilemiyorum. Bazen aklıma geliyor erkek değil de kadın olsaydım daha fazla yardım alırdım herhâlde." (**Tek Ebeveyn 1**)

"Bence devlet boşanma sürecinde olan ailelerin çocuklarını maddi ve manevi açıdan daha iyi gözetmeli. Acaba bu çocuklar sosyal, ekonomik ve psikolojik açıdan ne yaşıyor, ihtiyaçları nelerdir, diye araştırmalı. Mesela Aile Sosyal Politikalardan geldiler, sadece velayet ve boşanma sürecine dair sorular sordular çocuklara, ne bileyim bir ihtiyacınız var mı ne yiyip ne içiyorsunuz diye sormadılar. Beni dışarı çıkardılar çocuklara sorular sordular sonra da gittiler." (**Tek Ebeveyn 2**)

"Ben ilk boşandığımda vakıflara, sosyal hizmetler, sosyal yardımlaşmaya çok gittim. Nasıl söyleyeyim rahatsız oldum. Çocuklarımın soyadı farklı benim farklı, o şeyden ben çok rahatsız oluyordum. Bana soruyorlardı niye senin soyadın farklı, boşanmış olduğumu söylemek zorunda kalıyordum. İnsanların özellikle erkeklerin bu nokta da geri dönüşü hiçte hoş değildi." (**Tek Ebeveyn 8**)

"Bir de kıyafet yardımı aldım. Ama kıyafetlerin hiçbirisi çocuklarıma olmadı. Çocuklarımin ayakkabıya ihtiyacı vardı, numara falan da verdik ama gelen ayakkabıların hiç biri çocuklarımin ayağına olmadı. Ya büyük ya da küçük geldi." (**Tek Ebeveyn 12**)

"Biri geldi memur olduğuna bin şahit lazım, laubali bir şekilde seninle bir çay içelim dedi. Ben de neden dedim her koli gönderdiğinle çay mı içiyorsunuz, siz kim oluyorsunuz da bana böyle bir teklifte bulunuyorsunuz dedim. Adam ya ne olacak ki dedi bir de utanmadan. Ondan sonra ben bu kolileri istemiyorum dedim gidin başkasına verin dedim. Kurtulduğumu zannettim. Ama adam beni telefonla taciz etmeye devam etti ve ilk dediği şey yani ne olurdu bir çay içseydik. Ben o sıra çarşıdaydım, önce bir yere oturdum ve ağladım daha sonra ise gidip telefonuma yeni bir hat almak zorunda kaldım. Yani maalesef, ne yaparsan yap bazı şeyler değişmiyor, özellikle erkeklerin boşanmış kadınlara bakışı bizim buralar da biraz böyle. Ya size hakaret ediyorlar ya da sizi taciz ediyorlar." (**Tek Ebeveyn 8**)

Bazı katılımcılar yardım dağıtımında adil davranılmadığını ve yardımların ihtiyacı olanlar yerine nepotist ilişkilerle veya kayırmacı tercihlerle dağıtıldığını ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 1**, yereldeki yardım kuruluşlarının ihtiyaç sahibi aileleri yeterince doğru tespit edemediğini belirtirken; **Tek Ebeveyn 6**, bazı yardım kurumlarında kayırma yoluyla belirli kişilere öncelik tanındığını vurgulamaktadır.

Bazı katılımcıların ifadeleri ise yardım talebinde bulunan bireylerin başvurularına herhangi bir geri bildirim alamadıklarını göstermektedir. **Tek Ebeveyn 3**, yardım için dilekçe vermesine rağmen dönüş yapılmadığını belirtmiş; **Tek Ebeveyn 17** ise yardım yapılacağı söylenmesine rağmen bu sözlerin yerine getirilmediğini ifade etmiştir.

Bazı katılımcılara göre, sosyal inceleme süreçleri yalnızca formalite icabı yürütülmekte, bireylerin gerçek ihtiyaç ve yaşam koşulları dikkate alınmamaktadır. **Tek Ebeveyn 1**, evine gelen görevlilerin ilgisizliğinden ve yüzeysel tutumlarından yakınırken, erkek olduğu için yardımlardan yeterince yararlanamadığını ifade etmektedir. **Tek Ebeveyn 2** ise sosyal incelemelerde çocukların ihtiyaçlarının derinlemesine değerlendirilmediğini belirtmiştir.

Tek Ebeveyn 8 ise özellikle boşanmış kadınların sosyal yardımlara erişim sürecinde karşılaştıkları ayrımcılıkları gözler önüne sermektedir. Katılımcı, boşanma sonrası soyadı farklılığı nedeniyle sorgulandığını ve erkek görevlilerin tutumlarından rahatsızlık duyduğunu ifade etmektedir. Ayrıca **Tek Ebeveyn 8**'in ifadeleri sosyal destek süreçlerinin kimi zaman kadınlar için ciddi güvenlik sorunlarına yol açabileceğini ortaya koymaktadır. Katılımcı, yardım getirdiğini iddia eden bir görevlinin tacizine maruz kaldığını ve bu süreçte hem duygusal olarak yıprandığını hem de güvenliğini sağlamak amacıyla telefon hattını değiştirmek zorunda kaldığını anlatmaktadır.

Tek Ebeveyn 12'nin ifadelerinden yardımların ihtiyaca uygun şekilde ulaştırılmadığı görülmektedir. Katılımcı, çocuklarına gönderilen kıyafet ve ayakkabıların ölçü açısından uygun olmadığını belirtmiştir.

Bu alt temada genel olarak katılımcı ifadeleri, sosyal yardım süreçlerinin işleyişine dair ciddi sorunlara işaret etmektedir. Makro düzeyde, yardımların dağıtımında nepotizm ve kayırmacılık algısının yaygın olduğu, başvurulara geri dönüş yapılmadığı ve sosyal inceleme süreçlerinin yüzeysel yürütüldüğü görülmektedir. Ekzo düzeyde ise cinsiyet temelli ayrımcılığın yanı sıra kimi durumlarda taciz gibi ciddi etik ihlallerin yaşandığı ifade edilmiştir. Bu tür deneyimler, bireylerin yardım sistemine olan güvenini zayıflatmakta ve özellikle kırılgan grupların destek süreçlerinden dışlanma riskini artırmaktadır. Tüm bu bulgular, sosyal destek hizmetlerinin daha denetlenebilir, hesap verebilir ve insan onurunu merkeze alan bir yaklaşımla yeniden yapılandırılmasının gerekliliğine işaret etmektedir.

Tek ebeveynlerin “Destek Hizmetlerinin Eksikliği” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Gıda yardımları fasulye, konserve, salça, makarna gibi kuru gıdalar oluyor, yardım kolilerinde mesela et veya kıymaya hiç rastlamadım bu kolilerde. Örneğin ihh bu ay yardım yapacak ellerinde ne varsa onu gönderiyorlar yardım kolileri bizim ihtiyaçlarımıza göre olmuyor, seçme şansımız yok anlayacağınız. Mesela ben en son 1 yıl önce balık yedim, hamsi kızartıp yemiştik geçen sene çocuklarla evde." (Tek Ebeveyn 1)

"Yani mutfak veya banyo için temizlik malzemesi de koyabilirler, çünkü deterjan falan da çok pahalı." (Tek Ebeveyn 10)

"Yani açıkçası yemekler de tatsız tuzsuz oluyor çoğu zaman. Mecbur olmasam yemem ama mecburum ne yapayım. Yani canım başka bir şey mi çakti, öyle bir lüksümüz yok ne gelirse onu yiyoruz." **(Tek Ebeveyn 6)**

"Salça, yağ şeker de var ama bu saydıklarım çabuk bitiyordu, bir ay dolmadan salça bitiyordu mesela." **(Tek Ebeveyn 12)**

"Yani şöyle söyleyeyim çok yetersiz, hiçbir açığımızı kapatmıyor. Mesela bir elektrik, bir su faturasını karşılama boyutunda bile değil. Mesela ben elektrik yardımı alıyormuşum son birkaç aydır faturam yüksek gelmeye başladı, soruşturdum bana dediler ki efendim siz elektrik yardımı alıyormuşsunuz o kesilmiş o yüzden faturalarınız yüksek gelmeye başlamış. Yani o elektrik yardımını aldığım süreçte de faturamı yatırmakta zorlanıyordum şimdi de zorlanıyorum. Demek ki bu yardım hayatıma çokta etki etmemiş." **(Tek Ebeveyn 8)**

"Şöyle diyeyim hocam, akmasa da damlıyor. Yani olmasa çok daha zor duruma düşeriz ama yeterli mi dersiniz yeterli değil." **(Tek Ebeveyn 10)**

"Yani benim kiram 3000 liradan 5000 liraya çıktı son bir yılda, neredeyse tüm faturalara her şeye 2 kat zam geldi ama SED sadece 2000 lira arttı. Böyle olmaması lazım." **(Tek Ebeveyn 11)**

"Aslında ikinci SED bağlanabiliyordu çocuklara ama bağlamadılar. O dönem hem annemin dulluk maaşının olması hem de kız kardeşimin çalışması nedeniyle vermediler sanırım. Ama sonuçta kız kardeşimin de kendi giderleri var, nişanlıydı çeyizini düzmesi gerekiyordu, bize yardım etmek zorunda değildi her ne kadar bizimle aynı evde yaşasa da." **(Tek Ebeveyn 4)**

"Her iki çocukta 7200 lira bir yardım alsaydı aslında refah seviyemiz daha iyi olurdu yani bu yardımların etkisini daha çok hissederdik diye düşünüyorum." **(Tek Ebeveyn 5)**

"Kömür yardımı alıyoruz fakat bu sene verdikleri hem yetersiz hem de taş gibi yani oldukça kalitesiz." **(Tek Ebeveyn 4)**

"Yine Kızılay'dan iki tane çekyat getirdiler ama ikinci el, inanın küf kokuyordu çekyatlar. Ben de başkasına verdim. Sonra tekrar gittim ama bana dediler ki size yeni çekyat yardımı yaptık. Çekyatları parayla alıp gönderdiklerini söylediler. Yani inanmadım kirli, kırık çekyata nasıl para vermişler. Sordum kaç liraya aldınız dedim bu çekyatları. Bana dedikleri 10 bin liraya aldık. Çok sinirlendim neredeyse kriz geçirecektim. O parayı direkt bana verselerdi ben daha iyi değerlendirirdim." **(Tek Ebeveyn 10)**

Bu alt temada katılımcılar, yardım kalemlerinin hem içeriğinin yetersizliğinden hem de dağıtım ve planlama sürecindeki tutarsızlıklardan yakınmaktadır. Bazı katılımcılar yemek / kumanya desteği kapsamında, yardım kolilerinin ağırlıklı olarak kuru gıda içerdiği, protein ve

taze gıdaların ise neredeyse hiç yer almadığını ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 1**, yardım kolilerinde et, balık gibi ürünlere erişemediklerini belirtirken, **Tek Ebeveyn 6** ise gönderilen yemeklerin lezzetsiz olduğunu ve alternatif seçme şansı bulunmadığını vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra **Tek Ebeveyn 10**, gıda dışı temel hijyen ürünlerinin de yardımlara dahil edilmesi gerektiğini savunmakta; **Tek Ebeveyn 12** ise gönderilen ürünlerin kısa sürede tükendiğini dile getirmektedir.

Bazı katılımcılar ise verilen nakdi ve ayni yardımların yaşam maliyetleri karşısında oldukça düşük kaldığını belirtilmektedir. **Tek Ebeveyn 8**, elektrik yardımı aldığı dönemde dahi faturalarını ödemekte zorlandığını ifade ederken, yardım kesildiğinde bu yükün daha da arttığını belirtmektedir. **Tek Ebeveyn 10** ise yardımların tamamen kesilmesi halinde çok daha zor koşullarla karşı karşıya kalacaklarını belirtmekle birlikte, mevcut yardım düzeyinin ihtiyaçları karşılamada yetersiz olduğunu da ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 11**'in aktardığı üzere, kira ve temel ihtiyaçlara gelen zamlar karşısında SED yardımlarının çok düşük artış göstermesi, destek sisteminin ekonomik gerçekliklerden kopuk olduğunu gözler önüne sermektedir.

Bazı katılımcılar ise SED hizmetinin aile içindeki tüm çocukları kapsayacak şekilde genişletilmemesinden yakınmaktadır. **Tek Ebeveyn 4**, aile bireylerinden birinin çalışıyor olmasının tüm hane halkının gelir düzeyini etkiliyormuş gibi değerlendirilerek ikinci çocuğa SED verilmemesini eleştirmektedir. **Tek Ebeveyn 5** ise her iki çocuğa birden SED verilmesi hâlinde ailenin refah düzeyinde anlamlı bir artış olabileceğini dile getirmektedir.

Bazı katılımcılar ise verilen ürünlerin kalitesiz olması durumundan yakınmaktadır. **Tek Ebeveyn 4**, verilen kömürün hem az hem de kalitesiz olduğunu belirtirken; **Tek Ebeveyn 10**, ikinci el, küf kokulu ve kırık mobilyaların "yardım" adı altında verilmesini sert şekilde eleştirmektedir. Katılımcı, bu ürünlerin piyasa değerinin de yüksek gösterilerek kaynakların verimsiz kullanıldığını ima etmektedir.

Genel olarak bu alt tema, sosyal yardım hizmetlerinin yaşam kalitesine somut ve sürdürülebilir katkılar sağlayacak biçimde yeniden yapılandırılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Katılımcı aktarımları, mevcut sosyal yardım uygulamalarında makro düzeyde etkinlik, adalet, kalite ve esneklik ilkelerinin her zaman gözetilmediğine işaret etmektedir. Bu durum, sosyal destek politikalarının yalnızca ihtiyaç tespitine değil, aynı zamanda hak temelli ve yaşamı dönüştürücü bir anlayışla ele alınması gerektiğini düşündürmektedir.

Tek ebeveynlerin “Hedefleme Güçlükleri” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Şimdi şöyle söyleyeyim adaletsiz bir dünyada yaşıyoruz. Mesela aynı binada oturduğum bir komşum var, o da 4 çocuk annesi, onların hayatı dört dörtlük. O da eşinden

boşanmış, eşi ona haftada 10 bin lira para gönderiyor, benim aldığım SED parasıyla onun aldığı SED parası aynı. Ben bunu çözemedim. Yani evimize gelip şartlarımızı görüyorlar, biz çok daha zor durumdayız neden herkesin durumuna göre daha adil bir yardım parası belirlemiyorlar." (Tek Ebeveyn 10)

"Ben hep şöyle düşünüyorum bu kurumların aile bireylerinin hepsiyle görüşüp ona göre bir miktar belirlemesi lazım. Yani bu kurumlar genelde çevrenin konuşmasıyla iş yapıyorlar ya da başka türlü nasıl diyeyim başkasına sorarak yardımın miktarına karar veriyorlar. Ben böyle durumlarla çok karşılaştım. Gelin bir evin içini, mutfağı, banyoyu vesaire bir görün, bir bakın durumlarına ona göre karar verin. Evinde ne var ne yok tespit edin verdiğiniz yardımın ne kadar yeterli olduğunu bir düşünün yani, bunu yapmak o kadar zor olmasa gerek." (Tek Ebeveyn 5)

"boşanma gerçekleşince annemin maaşı bana geçti. Öyle olunca hem kira hem de elektrik desteğini kestiler. Annem rahmete gitmeden önce tütün fabrikasında çalışıyordu. Devlete 9 yıllık hizmeti vardı işte ben onun maaşını alıyorum." (Tek Ebeveyn 6)

"SED yardımıyla birlikte kestiler. Eşim 3-4 ay önce sigortalı bir işe girmişti o yüzden kestiklerini söylediler. Eşim Adana da asgari ücretle çalışıyordu sigortası bir yatıyor bir yatmıyor. Sigorta girişi yapıldığı gibi sistemden hem SED hem de koli yardımını kestiler. Oysa eşim çalıştığı zaman bile bize çok az para gönderebiliyor." (Tek Ebeveyn 12)

"Yani muhakkak benden kötü durumda olan insanlarda vardır, önce onlara bu yardımlar ulaşsın isterim. Sonra bize ve bizim gibilere yapılsın. Ben bu sosyal yardım konusunda sadece adaletli davranılsın istiyorum. Öyle yapılsın ki bu insanlar kendilerinin ve çocuklarının geleceğinden vazgeçmesinler, heba olup gitmesinler." (Tek Ebeveyn 5)

"Mesela ben belediyeye gittim acaba destek olurlar mı diye bana oradaki yetkili böyle bir kalemimiz yok, burası hayır kurumu değil diyerek beni geri gönderdi." (Tek Ebeveyn 2)

Bu alt tema özelinde katılımcılar, yardım miktarlarının ihtiyaç düzeyine göre farklılaştırılmamasından, yardım kriterlerinin yüzeysel değerlendirilmesinden ve desteklerin sürekliliğini etkileyen yapısal eşiklerden yakınmaktadır. Ayrıca, sosyal destek sisteminin bazı bireyleri sosyal yardımlara bağımlı hale getirdiği gözlemlenmekle beraber ve yerel yönetimlerin sunduğu kamu hizmeti anlayışı da bazı katılımcılar tarafından eleştirilmektedir.

Katılımcıların bazıları farklı yaşam koşullarına sahip bireylerin aynı yardım miktarına tabi tutulmasını adaletsiz bir uygulama olarak değerlendirilmektedir. **Tek Ebeveyn 10**, kendi yaşam koşulları ile ekonomik olarak daha avantajlı bir bireyin aynı düzeyde SED yardımı almasından duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş; yardım miktarının bireysel/ailevi koşullara göre yeniden yapılandırılması gerektiğini vurgulamıştır.

Katılımcıları bazıları ise yardım kuruluşlarının aile fertlerinin tamamıyla doğrudan temas kurmadan, üçüncü kişilerin görüşleri ya da yüzeysel gözlemler doğrultusunda yardım kararı vermelerini eleştirilmektedir. **Tek Ebeveyn 5**, kurumların sahaya inerek ailelerin yaşam koşullarını doğrudan gözlemlemeleri gerektiğini ve bu gözleme göre yardım miktarlarını belirlemelerinin daha adil bir yöntem olacağını ifade etmiştir.

Bazı katılımcılar ise yardımların öncelikle en kırılgan durumda olanlara ulaştırılması gerektiği görüşündedir. **Tek Ebeveyn 5**, sosyal yardımların hak temelli ve önceliklendirme esasına dayalı biçimde sunulmasını savunmuş ve adalet ilkesinin önemine dikkat çekmiştir.

Bazı katılımcılar ise sunulan desteğin bazı durumlarda kesilmesinin adil bir durum olmadığını ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 6**, annesinin maaşını almaya başladıktan sonra aldığı yardım desteklerinin kesildiğini belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 12**, eşinin sigortalı işe başlamasıyla birlikte hem SED hem de aynı yardımların bir anda kesildiğini, oysa bu gelirin ailenin geçimini sağlamaya yetmediğini vurgulamaktadır.

Son olarak, bazı katılımcıların ifadelerinden yerel kamu kurumlarının, destek taleplerine karşı mesafeli ve piyasa merkezli bir yaklaşım benimsediği gözlemlenmektedir. **Tek Ebeveyn 2**, belediyede görevli bir yetkilinin “burası hayır kurumu değil” diyerek yardım talebini geri çevirmesini, sosyal devlet anlayışıyla çelişen bir tutum olarak değerlendirmiştir.

Bu alt tema genel olarak, sosyal yardım sisteminde yer alan hedefleme süreçlerinin yeterince adil, esnek ve bütüncül olmamasının, yoksul bireylerin hak temelli desteklere erişimini kısıtladığına işaret etmektedir. Katılımcı aktarımları, mevcut sistemin bireylerin özgün ihtiyaçlarını dikkate alan bir yapıdan ziyade, standartlaştırılmış, yüzeysel ve zaman zaman dışlayıcı uygulamalarla şekillendiğini ortaya koymaktadır. Makro düzeyde bu durum, sosyal yardım politikalarının hem uygulama süreçlerinde hem de hizmet tasarımı reform ihtiyacını gündeme getirmektedir.

Tek ebeveynlerin “Mekânsal ve İdari Eşitsizlikler” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Belediyeye başvurdum geri dönüş olmadı, Sosyal hizmetler de aynı şekilde." (Tek Ebeveyn 1)

"Yani biliyorlar aslında bu evde 2 tane öksüz çocuk var. Bunların maddi ve manevi ihtiyaçları var. Mesela ben SYDV'ye gittiğimde ilk başta bir netice alamadım. Sonra sağ olsun muhtarımız gidip konuşmuş ondan sonra bağladılar öksüz yetim aylığını." (Tek Ebeveyn 5)

"Belediye bizimle pek ilgilenmiyor. Bir kere gittim konuştum. Biz yardım yapmıyoruz diyerek beni geri gönderdiler." (Tek Ebeveyn 6)

"Doğu Anadolu bölgesinde bu işler tanıdık akraba ilişkileriyle yürüyor maalesef. Gerçekten de kimin ne kadar ihtiyacı olduğuna bakıp bu yardımlar dağıtılmıyor. Hep göz ardı ediliyoruz. İşler resmîyetten ziyade kişisel ilişkilerle hallediliyor. Yani muhakkak benden kötü durumda olan insanlarda vardır, önce onlara bu yardımlar ulaşsın isterim. Sonra bize ve bizim gibilere yapılsın. Ben bu sosyal yardım konusunda sadece adaletli davranılsın istiyorum." (**Tek Ebeveyn 5**)

Katılımcı anlatımları, coğrafi ve bürokratik nedenlerle sosyal yardımlardan yeterince yararlanılamadığını ortaya koymaktadır. Bu durum, sosyal yardım sisteminde bölgesel adaletin sağlanmasında ve kurumlara erişimin eşitlikçi biçimde organize edilmesinde ciddi eksiklikler bulunduğu işaret etmektedir.

Katılımcılar başvuru yapılan kurumların geri dönüş sağlamaması veya talepleri doğrudan reddetmesi sıkça dile getirilmektedir. **Tek Ebeveyn 1**, hem belediye hem de sosyal hizmet birimlerine yaptığı başvurulardan sonuç alamadığını belirtmektedir. **Tek Ebeveyn 5**, sosyal yardımlara erişiminde muhtarın araya girmesiyle sonuç alabildiğini ifade ederek, kurumsal süreçlerin kişisel arabuluculuğa bağımlı yürüdüğüne dikkat çekmektedir. Benzer şekilde, **Tek Ebeveyn 6** da belediyeden destek talep ettiğinde “yardım yapmıyoruz” yanıtıyla karşılaştığını belirtmektedir. Bu anlatımlar, yerel kamu kurumlarının sosyal yardım hizmetlerini düzenli ve ulaşılabilir şekilde yürütmekte yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır.

Mekânsal açıdan ise coğrafi bölgeye göre sosyal destek süreçlerinin farklı işlediği ve özellikle Doğu Anadolu gibi bölgelerde hizmetlerin resmî prosedürlerden çok kişisel ilişkiler üzerinden yürütüldüğü vurgulanmaktadır. **Tek Ebeveyn 5**, bu tür bölgelerde yardımların ihtiyaca göre değil, tanıdıklık ve akrabalık ilişkilerine göre dağıtıldığını ifade etmektedir. Katılımcının yardım taleplerinde önceliğin adalet ilkesine dayalı olarak belirlenmesi gerektiğini vurgulaması, hem bölgesel hem de yapısal bir eşitsizlik algısının varlığına işaret etmektedir.

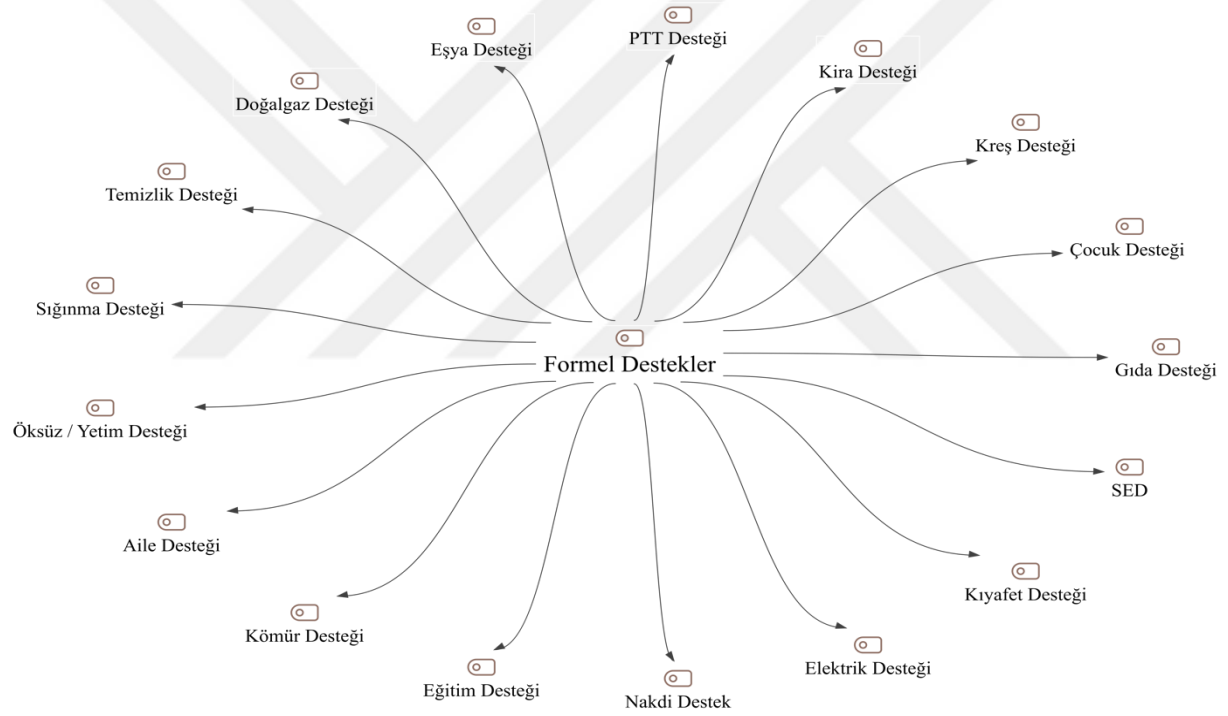
Bu alt tema kapsamında sunulan veriler, sosyal yardım hizmetlerinin yalnızca bireysel değil; aynı zamanda mekânsal ve yönetsel adalet ekseninde de değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Katılımcı anlatımları, bazı bölgelerde sosyal yardımlara erişimde çeşitli zorluklar yaşandığını, başvuru süreçlerinin her zaman tutarlı biçimde işlemediğini ve yerel koşulların yardım süreçlerini etkileyebildiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, ekzo düzeyde yerel bağlamların uygulamalara yansıma biçimlerine dikkat çekmekte; makro düzeyde ise sosyal politika uygulamalarının eşitlik, kapsayıcılık ve hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda güçlendirilmesi gerektiğini düşündürmektedir. Bu bağlamda sosyal yardım hizmetlerinin

coğrafi farklılıkları gözeten, yerel ihtiyaçlara duyarlı ve kurumsal kapasiteyi destekleyen bir anlayışla yeniden yapılandırılması önem taşımaktadır.

b. Formel Destek

Bu temada, yoksulluk koşullarındaki tek ebeveynlerin kurumsal sosyal yardım sistemleriyle kurdukları ilişkilere odaklanılmış; bu kapsamda, formel destek türlerine erişim süreçleri ve bu süreçlerde yaşanan deneyimler incelenmiştir. Katılımcı anlatımlarına dayalı olarak yapılandırılan bu tema; barınma, gıda, eğitim, çocuk bakımı, enerji gibi temel ihtiyaç alanlarına yönelik sağlanan desteklerin kapsamını ve uygulama pratiklerini görünür kılmaktadır.

Şekil 22. Katılımcıların formel destekler ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli

Şekil 22, tek ebeveyn olan bireylerin yararlandıkları formel destek türlerini cinsiyet temelinde karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. “Formel Destekler” teması altında yapılandırılan bu matris, katılımcıların sıklıkla dile getirdiği destek türlerini kapsamaktadır. Bu destek türleri arasında gıda desteği, SED, kıyafet desteği, nakdi destek, eğitim desteği, kömür desteği, aile desteği, öksüz/yetim desteği, sığınma desteği, temizlik desteği, doğalgaz desteği, eşya desteği, PTT desteği, kira desteği, kreş desteği, çocuk desteği ve elektrik desteği yer almaktadır.

Tablo 73. Cinsiyetlerine göre katılımcıların formel destekler ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Kadın	Erkek	TOPLAM
▼ Sosyal Destek			0
▼ Formel Destekler			0
Gıda Desteği	■	■	19
SED	■	■	9
Kıyafet Desteği	■	■	7
Elektrik Desteği	■	■	7
Nakdi Destek	■	■	7
Eğitim Desteği	■	■	7
Kömür Desteği	■	■	6
Aile Desteği	■	■	3
Öksüz / Yetim Desteği		■	3
Sığınma Desteği	■		3
Temizlik Desteği		■	2
Doğalgaz Desteği	■		2
Eşya Desteği	■		2
PTT Desteği	■		1
Kira Desteği	■		1
Kreş Desteği	■		1
Çocuk Desteği		■	1
Σ TOPLAM	58	23	81

Tablo 73’e göre “Formel Destekler” alt teması, tek ebeveyn olan bireylerin sosyal yardım sistemleriyle kurdukları ilişkileri ve bu sistemden elde ettikleri desteklerin cinsiyete dayalı dağılımını ortaya koymaktadır.

Katılımcıların anlatımları, özellikle temel yaşam ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik desteklerin yoksullukla baş etme sürecinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Bu kapsamda en fazla dile getirilen destek türü gıda desteği olmuştur. Bu desteği SED ve nakdi

destek izlemiştir. Bu üç destek türü, özellikle kadın katılımcılar tarafından daha yoğun şekilde ifade edilmiştir. Bu durum, kadınların hane içi ihtiyaçları karşılama sorumluluğuyla uyumlu bir biçimde, düzenli ve sürdürülebilir yardımları daha fazla dile getirdiklerini ve bu yardımlara ilişkin fikirlerini aktarmaya daha meyilli olduklarını göstermektedir.

Erkek katılımcılar arasında ise en fazla dikkat çeken destek türlerinden biri de öksüz/yetim desteği olmuştur. Bu desteğin erkekler tarafından daha fazla dile getirilmiş olması, çocuklara yönelik sosyal yardımlarda hak temelli uygulamalara ve resmi statülerin getirdiği avantajlara yönelik olarak erkek katılımcıların bir farkındalık oluşturdıklarını ya da beklentilerinin öne çıktığını göstermektedir.

Eğitim desteği ise hem kadın hem de erkek katılımcılar tarafından benzer sıklıkta ifade edilmiştir. Bu bulgu, çocukların eğitime ilişkin ihtiyaçların cinsiyet fark etmeksizin ortak bir duyarlılık alanı olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitim desteğinin her iki grup için de önemli bir destek kalemi olarak değerlendirilmesi, çocukların eğitimi üzerinden geleceğe yatırım yapma arzusunun güçlü bir biçimde sürdüğüne işaret etmektedir.

Daha düşük düzeyde dile getirilen destek türleri arasında çocuk, kreş, kira, PTT, eşya, doğalgaz ve temizlik destekleri yer almakta olup, bu hizmetlerin yalnızca belirli koşullarda ve sınırlı sayıda haneye ulaştığı anlaşılmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Tablo 73 formel sosyal desteklerin hem kapsamını hem de cinsiyete dayalı farklılaşmalarını görünür kılmakta; sosyal yardımların toplumsal cinsiyet rolleri ve hane içi sorumluluk dağılımları bağlamında şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 74. Tek ebeveynli aile yapısına göre katılımcıların formel destekler ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Eşi Vefat Etmiş	Boşanmış	Ayrı Yaşıyor	TOPLAM
▼ Sosyal Destek				0
▼ Formel Destekler				0
Gıda Desteği	■	■	■	19
SED		■	■	9
Kıyafet Desteği		■	■	7
Elektrik Desteği	■	■		7
Nakdi Destek		■	■	7
Eğitim Desteği	■	■	■	7
Kömür Desteği	■	■	■	6
Aile Desteği	■	■	■	3
Öksüz / Yetim Desteği	■		■	3
Sığınma Desteği		■	■	3
Temizlik Desteği	■	■		2
Doğalgaz Desteği	■	■		2
Eşya Desteği		■		2
PTT Desteği		■		1
Kira Desteği		■		1
Kreş Desteği			■	1
Çocuk Desteği	■			1
Σ TOPLAM	17	45	19	81

Tablo 74’e göre “Formel Destekler” alt teması, tek ebeveyn olan bireylerin medeni durumlarına göre sosyal yardım sisteminden aldıkları desteklerin dağılımını ortaya koymaktadır. Katılımcıların formel desteklere dair anlatımları üç farklı medeni durum grubu (eşi vefat etmiş, boşanmış ve ayrı yaşayan) temelinde analiz edildiğinde, yardım türlerine erişim ve yönelimlerde belirli farkların olduğu görülmektedir.

Boşanmış katılımcılar, formel desteklerden en fazla yararlandığını belirten grubu oluşturmaktadır. Bu grupta en çok dile getirilen yardım türü gıda desteği olurken, SED, kıyafet ve nakdi desteklerin de öne çıktığı görülmektedir. Bu durum, boşanmış bireylerin geçim yükünü tek başına üstlenmeleri nedeniyle, düzenli ve çok yönlü destek arayışına daha fazla yöneldiklerini düşündürmektedir.

Eşi vefat etmiş katılımcıların destek anlatımları, diğer gruplara kıyasla daha sınırlı düzeyde kalmıştır. Bu grupta öne çıkan destekler arasında gıda, kömür, elektrik ve eğitim

destekleri yer almaktadır. Bu durum, özellikle çocuklu dul bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamada kurumsal destekleri ön planda değerlendirdiklerini göstermektedir.

Ayrı yaşayan katılımcılar ise sınırlı ancak çeşitli yardım türlerine işaret etmiştir. Özellikle gıda, nakdi ve SED destekleri bu grupta daha sık dile getirilmiş; ayrıca kıyafet, kreş ve çocuk desteği gibi daha az sayıda birey tarafından belirtilen özgün destek türleri de bu grupta yer almıştır. Bu durum, ayrı yaşama halinin sosyal yardım sisteminde farklı koşullar ve değerlendirme süreçleriyle karşılaştığını düşündürmektedir.

Destek türlerine genel olarak bakıldığında, gıda desteği tüm medeni durum gruplarında öne çıkan ortak bir ihtiyaç alanı olarak dikkat çekmekte; SED, nakdi, eğitim ve kömür destekleri ise temel destek kalemleri arasında yer almaktadır. Buna karşılık çocuk, kreş, kira, PTT, eşya, doğalgaz ve temizlik destekleri yalnızca belirli gruplarda ve sınırlı şekilde dile getirilmiş; bu desteklerin hem erişim hem de bilinirlik açısından ikincil konumda kaldığı görülmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Tablo 74 formel sosyal desteklerin medeni duruma göre kısmen farklılaştığını ve tek ebeveynlerin ihtiyaçlarının medeni duruma bağlı olarak bazen değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda sosyal yardım politikalarının yalnızca yoksulluk düzeyi değil, bireylerin hane yapısı ve medeni durumuna göre de esnek ve kapsayıcı biçimde tasarlanması gerektiği anlaşılmaktadır.

Tek ebeveynlerin “Formel Destek Türleri” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Yani çok fazla dernek veya vakıfla bir bağlantımız yok. Sadece geçen ramazanda KİLER vakfı bir yardımda bulundu, bir kez de eve 2 torba patates gönderdiler." (Tek Ebeveyn 4)

"Zaten yeni almaya başladım koli yardımını 2 aydır alıyorum. Zaten bu bahsettiğim yemekleri bize gelen kolilerden çıkan malzemelerle yapıyorum. Kolilerin içinden çıkan malzemeler kuru fasulye, nohut, bulgur, pirinç, salça yağ gibi şeyler." (Tek Ebeveyn 10)

"Çocuklar küçükken yani 18 yaşından küçükken SED yardımı alıyordum, o biraz bize nefes aldırıyordu faka şimdi hepsi 18'i geçti o yardım kesildi." (Tek Ebeveyn 8)

"Zaten şuan sadece 1 yardım alıyorum. Mahkûm ailelerine verilen SED yardımı. Başka da bir gelirim yok." (Tek Ebeveyn 9)

"Bana bir kâğıt verdiler. Ben de o kâğıtla sosyal hizmetlere gittim. Sosyal hizmetler oğluma SED yardımı bağladılar. O zamanlar 600 liraydı bu yardım şimdi ise 7200 oldu." **(Tek Ebeveyn 11)**

"Hayrat vakfından bir ara ayakkabı yardımı aldım çocuklar için" **(Tek Ebeveyn 1)**

"Mesela İHH ramazandan ramazana senede bir defa kıyafet yardımı yapar bize." **(Tek Ebeveyn 10)**

"Betav'da 2 sefer elbise getirdiler çocuklarıma. Ama özellikle Kızılay her zaman bana destek oldu, çocuklarımin elbiselerini çoğunu hep onlar getirdi. Bu sene Kızılay bir kez koli getirdi ama 3-4 ayda bir çocuklarıma elbise getiriyorlar." **(Tek Ebeveyn 15)**

"Bir de elektrik yardımı var aldığımız yardımlar bunlar sadece." **(Tek Ebeveyn 4)**

"Mesela ben elektrik yardımı alıyormuşum" **(Tek Ebeveyn 8)**

"Geçen sene elektrik yardımı alıyordum o da bu yıl kesildi." **(Tek Ebeveyn 13)**

"Sağ olsun Eren Vakfı 'da geçenlerde bir miktar para verdi bize. O da çok işime yaradı. Ben zaten gidip yardım istemiyorum, onlar zaten bizi biliyorlar, yardım olduğunda bize de veriyorlar sağ olsunlar. Bitlis küçük yer herkes herkesi tanıyor, kimin ne ihtiyacı var biliyorlar." **(Tek Ebeveyn 9)**

"Geçen sene Kızılay bana 2000 lira verdi. Mesela yine Erenler var hem para veriyor bazen 5000 bazen 10000 lira" **(Tek Ebeveyn 11)**

"SYDV'den çocuklar için toplamda 2 ayda bir 750 lira bir para yatıyor ondan başka para yardımı almıyorum." **(Tek Ebeveyn 12)**

"Betav'dan ben bu ay 10000 lira bir yardım aldım" **(Tek Ebeveyn 12)**

"Kızılay da bayramlarda 3000 lira para yardımı yapmıştı." **(Tek Ebeveyn 16)**

"Mesela bu yıl 1200 lira eğitim yardımı aldım, o da ancak defter kalem almaya yetti." **(Tek Ebeveyn 1)**

"En küçük çocuğum vakıflar genel müdürlüğünden burs alıyor. Ayrıca 18 yaşının altında olan çocuğum öksüz-yetim aylığı alıyor. Büyük kızım ise 4 yerden yaklaşık 10-12 bin lira civarı burs alıyor. Zaten kardeşiyle van da o parayla geçiniyorlar. Kızılay'dan bir burs alıyor mesela Betav'dan da 4000 lira geri ödemeli burs alıyor, işe geçtiğinde o parayı geri ödeyecek." **(Tek Ebeveyn 3)**

"Oğlumun 2 aydır vakıflardan bağlanan bir bursu var 1200 lira onun dışında hiçbir yardım almıyorum kurumlardan." **(Tek Ebeveyn 7)**

"Devlet bursu var bir de BETAV burs veriyor onunla geçinmeye çalışıyor ama her zaman bu burslar tüm ihtiyaçlarını karşılamaya yetmiyor." **(Tek Ebeveyn 8)**

"Kömür yardımı alıyorum" **(Tek Ebeveyn 1)**

"Kömür yardımı alıyorum bir de" (Tek Ebeveyn 5)

"Aldığımız sosyal yardımlarla bir ayı geçirmemiz mümkün değil. Bir gün bilemedin iki günlük giderleri karşılamaya yeter bu destekler. Mesela benim aldığım aile destek ücreti 1300 tl, bu destekle değil bir ayı bir haftayı bile atlatmam imkânsız." (Tek Ebeveyn 1)

"Eskiden aile destek yardımı da alıyordum, son bir aydır o da kesildi. Duyduğuma göre herkesin kesilmiş. Onun süresi bitmiş." (Tek Ebeveyn 9)

"18 yaşının altında olan çocuğum öksüz-yetim aylığı alıyor." (Tek Ebeveyn 3)

"Büyük çocuk ise SYDV'den 2 ayda bir 1200 lira öksüz yetim aylığı altında bir yardım alıyor." (Tek Ebeveyn 5)

"Zaten çok geçmeden hemen aradım 183'ü hemen özel hareket geldi ve beni kadın sığınma evine götürdü. Kadın sığınma evinde 3-4 ay kaldım. Benim oğlanı da Ahlat'a götürdüler ben de Bitlis'te kaldım." (Tek Ebeveyn 6)

"Öncesinde beni kadın sığınma evine götürdüler yanlış olmasın. 10-12 gün çocuklarla sığınma evinde kaldık." (Tek Ebeveyn 14)

"Ben zaten ilk olarak Bitlis Kadın Sığınma Evi'ne geldim. Deprem zamanıydı. Bir ay sığınma evinde kaldık." (Tek Ebeveyn 15)

"Sydv'den evi temizlemek için geliyorlar sağ olsunlar. Bazen arıyorlar temizlik için ben ev temiz diyorum, başka eve geçiyorlar." (Tek Ebeveyn 3)

"Ayrıca eve ayda 2 kez temizliğe geliyorlar." (Tek Ebeveyn 4)

"Eskiden 300 lira doğalgaz yardımı veriyorlardı şimdi o da kesildi, son birkaç aydır o yardımı da alamıyorum." (Tek Ebeveyn 7)

"Bir de elektrik ve doğal gaz için de yardım alıyorum." (Tek Ebeveyn 11)

"Mesela televizyonu falan da KAMER bana getirdi." (Tek Ebeveyn 15)

"Sonra bana bir ev buldular devlet evimin kirasını ve elektriğini ödüyordu." (Tek Ebeveyn 6)

"2 tane çocuğum var biri kreşe gidiyor, onunda kreş desteğini zaten devlet ödüyor." (Tek Ebeveyn 14)

Bu alt temada, katılımcılar formel destek türlerinin hem çeşitlilik açısından önemli olduğunu ancak içerik, sürdürülebilirlik ve kapsam bakımından ciddi sınırlılıklar içerdiğini ifade etmektedir. Özellikle gıda yardımları temel beslenme ihtiyacını kısmen karşılayabilmekte, bu destekler protein ve taze ürün bakımından yetersiz bulunmaktadır. **Tek Ebeveyn 4**, yalnızca belirli dönemlerde sınırlı miktarda patates gibi ürünlerin ulaştığını belirtirken; **Tek Ebeveyn 10**, aldığı koli yardımlarının yalnızca kuru bakliyat ürünlerinden oluştuğunu ve bu malzemelerin tüm beslenme gereksinimini karşılamadığını dile getirmektedir.

Katılımcılar, SED yardımlarının özellikle çocuklar 18 yaşını geçtikten sonra kesilmesinin aile bütçesini olumsuz etkilediğini aktarmaktadır. **Tek Ebeveyn 8** ve **Tek Ebeveyn 9**, SED yardımları sayesinde zorda olsa geçinme imkânı bulduklarını ancak bu desteğin sürekliliğinin olmamasının aile refahını zedelediğini vurgulamaktadır. Ayrıca **Tek Ebeveyn 11**, artan enflasyon ve yaşam maliyetleri karşısında SED miktarlarının yetersiz kaldığını ifade etmektedir.

Kıyafet yardımları da çoğunlukla belirli dönemlere sıkışmakta ve temel ihtiyaçları uzun vadeli karşılamaktan uzak kalmaktadır. **Tek Ebeveyn 10** ve **Tek Ebeveyn 15**, kıyafet desteğinin yalnızca ramazan ya da yılın belirli zamanlarında yapıldığını belirtmiş; bu yardımların sürekliliğinin olmamasından yakınmışlardır.

Elektrik ve doğalgaz destekleri de sürdürülebilir bir destek alanı olmaktan uzaktır. **Tek Ebeveyn 4** ve **Tek Ebeveyn 8**, elektrik yardımından yararlandıklarını ancak bu desteğin kesilmesiyle birlikte faturaları karşılamada büyük zorluk yaşadıklarını aktarmaktadır. **Tek Ebeveyn 7** ve **Tek Ebeveyn 11** de benzer şekilde doğalgaz yardımının ya tamamen kesildiğini ya da düzensiz şekilde sağlandığını vurgulamaktadır.

Nakdi yardımlar, haneye esnek harcama imkânı sunmakla birlikte hem miktar hem de süreklilik açısından yeterli görülmemektedir. **Tek Ebeveyn 9** ve **Tek Ebeveyn 11**, aldıkları nakdi yardımların zaman zaman önemli katkı sağladığını ancak bu yardımların rastlantısal ve düzensiz olması nedeniyle planlı bir geçim bütçesi oluşturamadıklarını belirtmektedir.

Bazı katılımcılar, kömür ve eşya yardımlarının kalite açısından sorunlu olduğunu aktarmaktadır. **Tek Ebeveyn 4**, verilen kömürün hem az hem de kalitesiz olduğunu; **Tek Ebeveyn 10** ise mobilya gibi yardımların ikinci el, hasarlı ve işlevsiz ürünlerden oluştuğunu ifade etmektedir.

Temizlik desteği, yalnızca erkek katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Bu durum, yalnız yaşayan erkek tek ebeveynlerin ev içi bakım yükünü yönetmede dış desteğe duyduğu ihtiyacı göstermektedir. **Tek Ebeveyn 3**, SYDV'nin belirli periyotlarda temizlik desteği sağladığını ancak kendisinin evin temiz olduğu gerekçesiyle bu hizmeti bazen reddettiğini belirtirken; **Tek Ebeveyn 4** ise düzenli olarak ayda iki kez bu hizmetten yararlandığını ifade etmektedir.

Buna karşılık, sığınma desteği yalnızca kadın katılımcılar tarafından dile getirilmiş ve bu durum, kadın tek ebeveynlerin şiddet veya kriz anlarında çok daha fazla korunma ve barınma desteğine ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır. **Tek Ebeveyn 6**, boşandıktan sonra kadın sığınma evine yerleştirildiğini ve burada bir süre kaldığını aktarırken; **Tek Ebeveyn 14** ve **Tek Ebeveyn 15** de çocuklarıyla birlikte sığınma evlerinde geçici olarak barındıklarını ifade

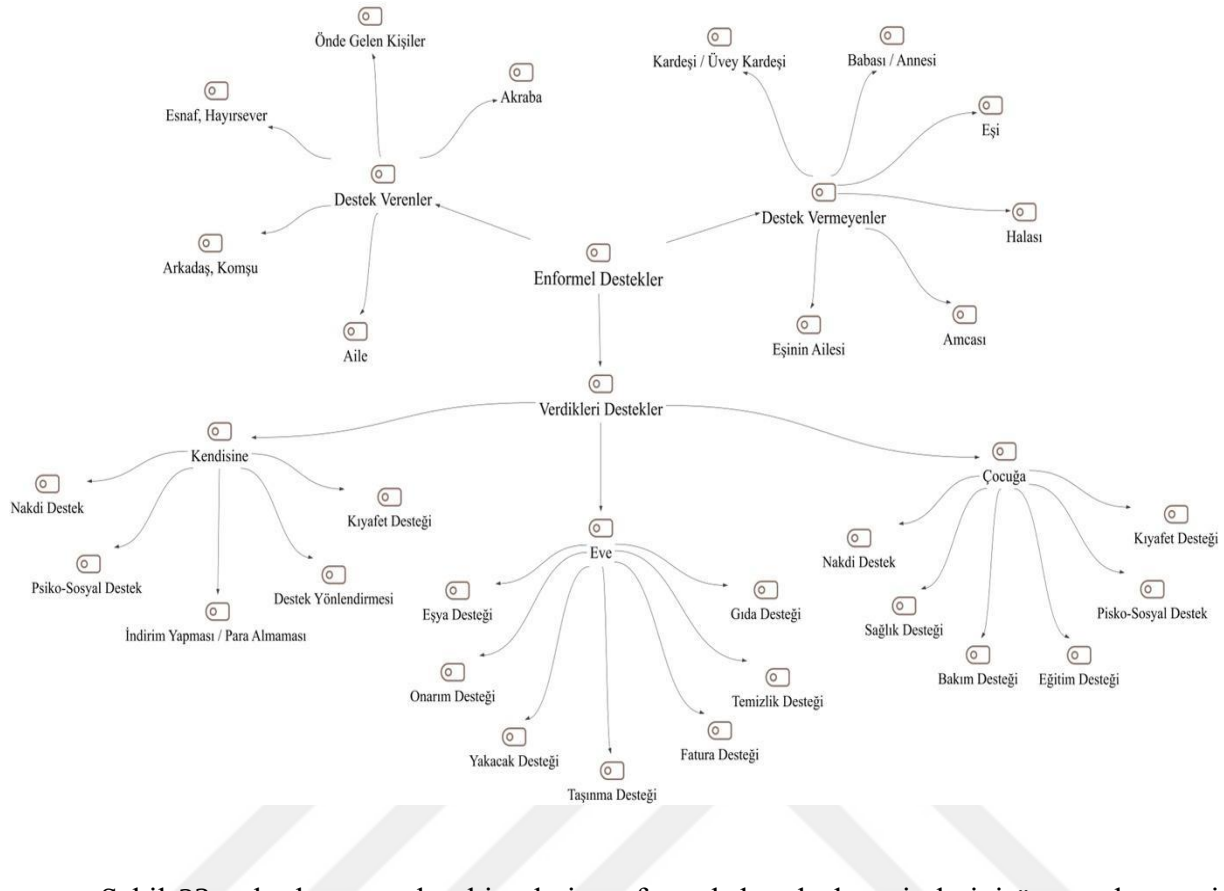
etmektedir. Katılımcı ifadeleri, sığınma desteğinin kadınlar için özellikle aile içi şiddet veya boşanma gibi koşullarda kritik bir güvenlik ağı işlevi gördüğünü göstermektedir. Kreş desteği ise çocuk bakımını kolaylaştırıcı nitelikte olup, **Tek Ebeveyn 14** tarafından devletin sağladığı bir kolaylık olarak değerlendirilmiştir.

Genel olarak bu alt tema, formel desteklerin tek ebeveyn olan bireylerin yaşam kalitesine sürdürülebilir ve kapsayıcı biçimde katkı sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılması gerektiğine işaret etmektedir. Katılımcı anlatımları, mevcut destek sistemlerinin etkinlik, kapsam, süreklilik ve kalite bakımından önemli eksiklikler barındırdığını; bu nedenle ailelerin temel geçim ihtiyaçlarını karşılamada ciddi güçlüklerle karşı karşıya kaldığını ortaya koymaktadır. Bu bulgular, sosyal yardım politikalarının yalnızca geçici ihtiyaçlara yanıt veren bir araç olmaktan çıkarılarak, bireylerin onurlu bir yaşam sürebilmelerini hedefleyen hak temelli bir anlayışla bütünleştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Ayrıca destek mekanizmalarının tek ebeveynli hanelerin kırılganlıklarını gözetken, adil ve yerel düzeyde erişilebilir nitelikte olması, sosyal politika düzeyinde kalıcı çözümler üretebilmenin ön koşulları arasında yer almaktadır.

c. Enformel Destekler

Bu temada, yoksulluk koşullarındaki tek ebeveyn olan bireylerin enformel destek ağlarıyla kurdukları ilişkiler ve bu ağlardan sağladıkları destek türleri incelenmiştir. Katılımcı anlatımları doğrultusunda yapılandırılan tema; destek sağlayan ve sağlamayan çevresel aktörleri ile temel ihtiyaç alanlarına (barınma, gıda, eğitim, çocuk bakımı vb.) yönelik verilen destekleri görünür kılmaktadır.

Şekil 23. Katılımcıların enformel destekler ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli

Şekil 23, tek ebeveyn olan bireylerin enformel destek deneyimlerini üç ana kategori altında tematik olarak sınıflandırmaktadır. “Enformel Destekler” teması çerçevesinde yapılandırılan bu kavramsal harita, destek süreçlerini destek verenler, destek vermeyenler ve verilen destekler olmak üzere üç temel düzlemde sunmaktadır.

İlk kategori olan destek verenler, tek ebeveyn olan bireylerin çevresel dayanışma ağlarını ifade etmektedir. Bu grupta aile üyeleri, akrabalar, arkadaşlar, komşular, esnaf ve hayırseverler gibi sosyal çevrede yer alan kişiler yer almakta; ayrıca toplumda söz sahibi olan önde gelen bireyler de destek sağlayıcı aktörler arasında sayılmaktadır.

İkinci kategori olan destek vermeyenler, sosyal çevrede varlık gösteren ancak herhangi bir maddi ya da manevi destekte bulunmayan kişilerden oluşmaktadır. Bu grupta kardeş, üvey kardeş, eş, baba, anne, hala, amca ve eşin kök ailesi gibi yakın çevre üyeleri bulunmaktadır.

Üçüncü kategori olan verilen destekler, desteklerin yöneldiği alanlara göre kendisine, eve ve çocuğa yönelik destekler olmak üzere alt sınıflara ayrılmaktadır. Bu destek türleri arasında nakdi yardım, gıda, yakacak, temizlik, kıyafet, fatura, eşya, onarım, taşıma, bakım, eğitim ve psiko-sosyal destek gibi hem maddi hem de manevi destek biçimleri yer almaktadır.

Tablo 75. Cinsiyetlerine göre katılımcıların enformel destekler ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Kadın	Erkek	TOPLAM
▼ Sosyal Destek			0
▼ Enformel Destekler			0
▼ Destek Vermeyenler			0
Kardeşi / Üvey Kardeşi	■	■	7
Babası / Annesi	■	■	6
Amcası	■	■	3
Eşinin Ailesi	■		1
Halası	■		1
Eşi		■	1
▼ Destek Verenler			0
> Aile	■	■	51
> Arkadaş, Komşu	■	■	25
> Akraba	■	■	19
> Esnaf, Hayırsever	■	■	9
> Önde Gelen Kişiler	■	■	4
▼ Verdikleri Destekler			0
▼ Kendisine			0
Nakdi Destek	■	■	15
Psiko-Sosyal Destek	■	■	15
İndirim Yapması / Para Almaması	■		5
Destek Yönlendirmesi	■	■	5
Kıyafet Desteği	■		1
▼ Çocuğa			0
Bakım Desteği	■	■	11
Nakdi Destek	■	■	9
Psiko-Sosyal Destek		■	4
Kıyafet Desteği	■		3
Sağlık Desteği	■		1
Eğitim Desteği	■	■	2
▼ Eve			0
Gıda Desteği	■	■	14
Onarım Desteği	■		2
Eşya Desteği	■		2
Taşınma Desteği	■		1
Fatura Desteği	■		1
Temizlik Desteği		■	1
Yakacak Desteği	■		1
Σ TOPLAM	118	102	220

Tablo 75, tek ebeveyn olan bireylerin enformel sosyal destek deneyimlerini cinsiyet temelinde karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. “Enformel Destekler” teması, destek vermeyenler, destek verenler ve verilen destekler olmak üzere üç alt temada ele alınmıştır.

Destek vermeyenler alt temasında kadın ve erkek katılımcılar benzer bir tablo çizmiştir. Her iki grupta da kardeş, anne-baba ve diğer yakın akrabalarından beklenen desteğin yer yer sağlanamadığı belirtilmiştir. Bu durum, enformel desteklerin yalnızca akrabalık bağıyla açıklanamayacağını; destek ilişkilerinin kişisel dinamiklere ve mevcut sosyal ilişkilere bağlı olarak şekillendiğini göstermektedir.

Destek verenler alt temasında, aile desteği her iki cinsiyet tarafından da en yoğun şekilde dile getirilmiştir. Ancak erkek katılımcılar aile desteğini kadınlara oranla daha sık vurgulamıştır. Buna karşılık kadın katılımcılar, arkadaş-komşu ve esnaf-hayırsever gibi geniş sosyal çevrelerden aldıkları desteği daha belirgin biçimde ifade etmiştir. Bu durum, kadınların sosyal ağlarını daha aktif kullanarak enformel destek kaynaklarını çeşitlendirdiğini düşündürmektedir.

Kendine yönelik destekler bakımından, kadın ve erkek katılımcılar benzer türden yardımlara değinse de bazı destek biçimleri kadın anlatımlarında daha öne çıkmıştır. Özellikle “İndirim Yapması / Para Almaması” gibi esnaf destekleri yalnızca kadınlar tarafından dile getirilmiştir; bu da kadınların çevrelerindeki küçük ölçekli sosyal yardımları görünür kılama eğilimini yansıtmaktadır.

Çocuğa yönelik destekler söz konusu olduğunda, erkek katılımcılar daha çeşitli ve daha sık destek türlerinden söz etmiştir. Özellikle “Bakım Desteği” erkek anlatımlarında çok daha belirgin biçimde öne çıkmakta; ayrıca çocuğa nakdi destek, kıyafet desteği gibi yardımlar da erkekler tarafından daha sık dile getirilmektedir. Bu durum, erkek tek ebeveynlerin çocuk bakımında dış desteğe daha fazla ihtiyaç duyduğunu ve bu ihtiyacı ifade etme konusunda daha istekli olduklarını göstermektedir.

Eve yönelik destekler; gıda, onarım, eşya, temizlik, yakacak gibi kalemler, kadın ve erkek katılımcılar arasında benzer sıklıkta dile getirilmiştir. Bu destekler her iki grup için de ortak ve temel ihtiyaç alanları olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 76. Tek ebeveynli aile yapısına göre katılımcıların enformel destekler ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Eşi Vefat Etmiş	Boşanmış	Ayrı Yaşıyor	TOPLAM
▼ Sosyal Destek				0
▼ Enformel Destekler				0
▼ Destek Vermeyenler				0
Kardeşi / Üvey Kardeşi		■	■	7
Babası / Annesi	■	■	■	6
Amcası		■	■	3
Eşinin Ailesi			■	1
Halası			■	1
Eşi		■		1
▼ Destek Verenler				0
> Aile	■	■	■	51
> Arkadaş, Komşu	■	■	■	25
> Akraba	■	■	■	19
> Esnaf, Hayırsever	■	■	■	9
> Önde Gelen Kişiler	■	■		4
▼ Verdikleri Destekler				0
▼ Kendisine				0
Nakdi Destek	■	■	■	15
Psiko-Sosyal Destek	■	■	■	15
İndirim Yapması / Para Almaması		■	■	5
Destek Yönlendirmesi	■	■		5
Kıyafet Desteği		■		1
▼ Çocuğa				0
Bakım Desteği	■	■		11
Nakdi Destek	■	■		9
Psiko-Sosyal Destek		■		4
Kıyafet Desteği	■	■	■	3
Sağlık Desteği			■	1
Eğitim Desteği	■	■		2
▼ Eve				0
Gıda Desteği	■	■	■	14
Onarım Desteği			■	2
Eşya Desteği		■	■	2
Taşınma Desteği		■		1
Fatura Desteği	■			1
Temizlik Desteği			■	1
Yakacak Desteği		■		1
Σ TOPLAM	64	100	56	220

Tablo 76, tek ebeveyn olan bireylerin enformel sosyal desteklere ilişkin deneyimlerini medeni durum temelinde karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. “Enformel Destekler” teması altında yapılandırılan bu matris, katılımcıların destek süreçlerine ilişkin ifadelerini üç alt tema çerçevesinde sınıflandırmaktadır. Bu alt temalar destek vermeyenler, destek verenler ve verdikleri destekler olarak belirtilmiştir.

Destek vermeyenler alt teması cinsiyet değişkenine benzer şekilde tüm medeni durum gruplarında da benzer şekildedir. Farklı medeni duruma sahip bazı katılımcılar yakın çevrelerinden zaman zaman bekledikleri desteği alamadıklarını belirtmişlerdir.

Destek verenler alt temasında ise tüm medeni durum gruplarında en yoğun şekilde dile getirilen destek yine aile olmuştur. Bu destek özellikle boşanmış bireyler tarafından daha yüksek frekansta ifade edilmiştir. Bu durum, boşanmış bireylerin aile desteğine daha fazla ihtiyaç duyduklarını ya da bu desteği daha görünür biçimde dile getirdiklerini düşündürmektedir. Buna karşılık, eşi vefat etmiş bireyler daha çok arkadaş/komşu ve esnaf/hayırsever gibi geniş sosyal çevreden destek alma eğiliminde olmuş ve bu tür destekleri diğer gruplara kıyasla daha belirgin şekilde dile getirmişlerdir. Bu bulgu, eşi vefat etmiş bireylerin sosyal ağları daha aktif biçimde kullanarak enformel destek kaynaklarını çeşitlendirdiğini veya eşi vefat etmiş tek ebeveynlerin akraba, komşu ve esnaf gibi gruplar tarafından destek sunmakta daha tercih edilir olduklarını göstermektedir.

Kendine yönelik destekler açısından medeni durum grupları arasında genel olarak benzer destek türleri ifade edilmiştir. Bununla birlikte, boşanmış bireyler tarafından bu tür desteklerin daha belirgin şekilde dile getirildiği görülmektedir.

Çocuğa yönelik destekler açısından ayrı yaşayan bireyler, bu destekleri diğer gruplara göre görece daha az ifade etmişlerdir. Bu farklılığın arka planında, resmi olarak tek ebeveyn statüsünde sayılmamanın önemli bir rol oynayabileceği düşünülmektedir. Ayrı yaşayan tek ebeveynler açısından söz konusu statü belirsizliği, özellikle formel destek mekanizmalarının erişimine ve enformel destek arayışlarının sınırlı kalmasına tesir edebilir.

Tek ebeveynlerin “Destek Vermeyenler” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Ben hiç kimseden destek görmedim. Özellikle rahmetli kardeşim 4 yıl işsiz kaldı ona ben baktım. Ama ben ondan daha düştüğümde yardım istediğimde o bana öyle davranmadı."

(Tek Ebeveyn 4)

"Abilerim var ama üvey. O yüzden onların desteğini hiç görmedim. Maddi manevi hiçbir destek sağlamadılar bana. Yaklaşık 1 yıldan fazladır yalnız yaşıyorum çocuklarımla, ailem maddi olarak hiçbir şekilde bana destek sunmadı." (Tek Ebeveyn 14)

"Aslında bizim baba tarafı zengindir ama herkes kendine yaşıyor. Bize bu güne kadar bir destekleri olmadı." (Tek Ebeveyn 10)

Katılımcı anlatımları, enformel destek ağlarının akrabalık bağına rağmen her zaman etkin şekilde işlemediğini ve kimi durumlarda bireylerin yakın çevrelerinden bekledikleri desteği göremediklerini ortaya koymaktadır.

Katılımcılar, özellikle kardeş, üvey kardeş ve baba tarafı gibi yakın akraba çevresinden maddi ve manevi anlamda destek alamadıklarını sıklıkla dile getirmektedir. **Tek Ebeveyn 4**, zor durumda kaldığında daha önce kendisinin destek verdiği kardeşinden beklediği karşılığı göremediğini ifade etmektedir. **Tek Ebeveyn 14** ise üvey kardeşlerinden ve ailesinden hiçbir destek almadığını; uzun süredir çocuklarıyla yalnız mücadele ettiğini belirtmektedir. Benzer şekilde, **Tek Ebeveyn 10** da ekonomik olarak güçlü durumda olan baba tarafından bugüne kadar herhangi bir destek almadığını aktarmaktadır.

Bu anlatımlar, enformel destek ağlarının her zaman işlevsel bir yapıda işlemediğini; aksine kişisel ilişkilerin niteliği, sosyal bağların gücü ve mevcut toplumsal dinamiklere bağlı olarak değişkenlik gösterdiğini ortaya koymaktadır. Katılımcıların ifadeleri, özellikle kök aile, akrabalık çevresi ve komşuluk ilişkileri gibi enformel kaynaklardan beklenen desteğin sağlanamamasının yalnızlık, değersizlik ve çaresizlik duygularını pekiştirdiğini göstermektedir. Bu durum, yoksullukla mücadelede dayanışma ağlarının belirleyici rolünü zayıflatmakta ve bireylerin yalnız başına mücadele etmek zorunda kaldığı bir kırılma zemini yaratmaktadır. Mezo düzeyde değerlendirildiğinde, bu bulgular aile ve yakın çevrenin sosyal sermaye olarak işlev görmediği durumlarda yoksulluğun daha kalıcı hâle gelebileceğine işaret etmektedir. Bu nedenle enformel ağların kapasitesi, erişilebilirliği ve destekleyiciliği sosyal politika süreçlerinde dikkate alınması gereken önemli bir boyut olarak öne çıkmaktadır.

Tek ebeveynlerin “Destek Verenler” alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Eşim vefat ettiğinde Bitlis'e geldim cebimde 1 kuruş para kalmamıştı. Ailem ve akrabalarımın yardımıyla hayata tutundum." (Tek Ebeveyn 3)

"Çocuklarım ise benim işsiz kaldığım süreçte çok fazla sıkıntı çekmediler. Annem ve kız kardeşim çocuklarıma ellerinden geldiğince bakmaya çalıştı." (Tek Ebeveyn 4)

"Allah annem ve kız kardeşimden razı olsun, özellikle çocuklarımla bakımında bana çok destek oldular. Eğer onlar olmasaydı iki çocukla tek başıma ne yapardım bilmiyorum. Kız kardeşim eşimin hastalık sürecinde çocuklarımla ilgilenmek için okuluna ara vermek zorunda kaldı. Yani benim için kendi geleceğini erteledi diyebilirim." (Tek Ebeveyn 5)

"Biz yedi kardeşiz hocam ben ve ablam kız diğer 5 kardeşim erkek. Biz küçükken çalışıp onlara baktık şimdi de onlar bana yardım ediyor. Ablamın çok durumu yok ama erkeklerin yardımı oluyor bana. Mesela her yıl birisi odunumu alırdı, diğeri kışlık erzakımı alırdı. Eğer kurban keserlerse o yıl muhakkak bana da getirirler. Elektrikçi kardeşim ise çocuklarım mutlu olsun diye ara sıra çocukların sevdiği işte çikolatadır dondurmadır o tarz şeyler alır getirir bize. En küçüğümüz öğretmen olan ise okusunlar diye çocuklara kitap falan alır. İşte öyle, ellerinden ne geliyorsa yaparlar kardeşlerim bizim için." **(Tek Ebeveyn 10)**

"Ben özellikle annemden, abilerimden destek aldım. Bu nokta da benim hep arkamda durdular aldığım kararı sorgulamadılar." **(Tek Ebeveyn 16)**

"Komşularımla aram iyi çok şükür bir problem yok. Yani ellerinde varsa yardım falan ediyorlar bana veya bir yardım olduğunda bana haber veriyorlar git başvuru diyorlar." **(Tek Ebeveyn 7)**

"Bir de çalıştığım yerde ki insanlar bana erzak yardımında bulunmuşlardı. Onlarla idare ediyorum." **(Tek Ebeveyn 14)**

"Eşimin arkadaşları ve dostları da ilk zamanlarda hep yardımcı oldular. Halen de "yenge sen bizim bacımızsın biz senin kardeşiniz eğer bir ihtiyacın varsa söyle" diye ararlar ara ara. Yani eşim cezaevine girince şöyle söyleyeyim kimse bize sırtını dönmedi." **(Tek Ebeveyn 9)**

"Akrabalar para gönderdiler masrafları öyle karşıladık." **(Tek Ebeveyn 3)**

"Bir dönem annemler bir dönem baldızlar dönüştümlü olarak çocukların bakımını üstlendiler." **(Tek Ebeveyn 5)**

"Büyük kızım kalp hastası, ameliyat oldu. Kalbinde delik vardı ameliyat oldu İstanbul'da. Zaten biz İstanbul'a götüremezdik durumumuz yoktu. Allah rahmet eylesin kayınpederim karşıladı masrafları götürdük orda tedavisini yaptırdık." **(Tek Ebeveyn 12)**

"Yazları abimin karısı geliyor Bitlis'e, geldiği zaman sağ olsun evin temizliğine yardım ediyor, birkaç tencere yemek yapıyor. Benim yapamadığım yemekler yapıyor. Abim ve yengemin de desteği bununla sınırlı." **(Tek Ebeveyn 2)**

"İstanbul'daki amcam kızları bana oradan bazen elbise alıp gönderiyor. Akrabalarım elbise, giyim konusunda bana destek oluyorlar doğrusunu söylemek gerekirse." **(Tek Ebeveyn 6)**

"Eşimin ailesi ile zaten aynı mahallede oturuyoruz, onlar eşim öldükten sonra bize destek çıktılar." **(Tek Ebeveyn 13)**

"O dönemki patronum da destek veriyordu. Mesela iş yerinden bazen içerdeki aylığımla falan çektim bir iki kere." **(Tek Ebeveyn 5)**

"Kiram da çok az mesela, bura da oturan herkes 8-10 bin kira veriyor. Benim ev sahibim durumumu bildiği için benden aylık sadece 3000 lira kira alıyor. Yani o bana kalan para yani kiradan artan para da, benim için çok önemli birçok ihtiyacımı karşılamamı sağlıyor. Ev sahibimden Allah bin kere razı olsun." (Tek Ebeveyn 15)

"Çocuğu fırına gönderdim tabi fırıncı bu paraya iki ekmek alınamayacağını biliyordu. Oğluma sağ olsun 2 ekmek vermiş, durumumuzu bildiği için para da almamış. Oğlum eve iki ekmekle geldi. Anne dedi fırıncı para almadı" (Tek Ebeveyn 10)

"Kahvaltıda peynir, hocam tanıdığımız biri vardı o da köyde oturuyordu o bana hayrı için bir teneke göndermişti onu tüketiyorum." (Tek Ebeveyn 14)

"Buranın imamı ikinci elden bana eşya aldı, komşular olsun, kuran kursu hocası olsun, diğer hayırseverler olsun tüm eşyalarımı onlar verdi." (Tek Ebeveyn 15)

"Mesela benim bir halamın oğlu var muhtar kendisi o bize çok yardımcı oluyor. Geçenlerde bir hayırsever biraz para vermiş kendisine ihtiyacı olanlara gönder diye. Sağ olsun o paradan 2500 lira kızıma göndermiş. O bize çok destek oldu bu süreçte. Yine koli yardımlarında falan bana destek oldu." (Tek Ebeveyn 3)

Katılımcı anlatımları, yoksulluk koşullarında enformel destek ağlarının, sosyal yardımların sınırlı ya da erişilemez olduğu durumlarda önemli bir tamamlayıcı işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Bireylerin akraba, komşu, arkadaş gibi yakın çevrelerinden aldıkları maddi ve manevi destekler, yoksullukla baş etme süreçlerinde kritik bir rol üstlenmektedir. Özellikle ani gelir kaybı, sağlık sorunları veya çocukların ihtiyaçlarının karşılanamadığı gibi kriz anlarında bu desteklerin devreye girmesi, enformel dayanışmayı vazgeçilmez bir sosyal kaynak hâline getirmektedir. Mezo düzeyde değerlendirildiğinde, bu bulgular aile dışı ancak yakın çevrede konumlanan sosyal ilişkilerin, formel desteklerin eksik kaldığı alanlarda dengeleyici ve destekleyici bir rol oynayabileceğini göstermektedir. Ancak bu ağların varlığı ve işlevselliği, ilişkisel sermayenin gücüne, toplumsal normlara ve bireyler arası güvene bağlı olarak değişkenlik göstermekte; bu da dayanışmanın kapsayıcılığını sınırlandırabilmektedir.

İfadelerden görüldüğü üzere, aile ve akraba desteği en sık başvuru ve en güçlü hissedilen destek kaynağıdır. **Tek Ebeveyn 3**, eşinin vefatının ardından ailesi ve akrabalarının yardımıyla hayata tutunduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde, **Tek Ebeveyn 4** ve **Tek Ebeveyn 5** anneleri ve kız kardeşlerinden, **Tek Ebeveyn 10** ise erkek kardeşlerinden ve diğer aile üyelerinden çocuklarının bakımı ve gündelik ihtiyaçlarının karşılanması noktasında sürekli destek aldıklarını ifade etmektedir. Bu anlatımlar, aile bağlarının belirli durumlarda koruyucu ve destekleyici bir ağ olarak etkin şekilde işlediğini göstermektedir.

Bunun yanı sıra, akraba dışı sosyal çevre de önemli bir destek kanalı olarak öne çıkmaktadır. **Tek Ebeveyn 7** komşularının maddi ve bilgi desteği sağladığını; **Tek Ebeveyn 14** iş arkadaşlarından erzak yardımını aldığını belirtmiştir. Ayrıca, **Tek Ebeveyn 9**, eşinin arkadaşlarının hem maddi hem de manevi anlamda destek sunduğunu vurgulamaktadır. İşyeri ilişkileri ve arkadaş çevresi üzerinden sağlanan bu tür destekler, bazen enformel dayanışmanın daha geniş sosyal ağları da harekete geçtiğini göstermektedir.

Anlatımlarda ayrıca, toplumdaki farklı aktörlerden sağlanan destekler de dikkat çekmektedir. İmam, muhtar, esnaf ve hayırsever bireylerin sağladığı yardımlar; yerel toplumsal bağların dayanışma kültürünü canlı tuttuğunu ve bu tür aktörlerin zaman zaman kurumsal boşlukları doldurucu bir rol üstlendiğini göstermektedir. **Tek Ebeveyn 3** ve **Tek Ebeveyn 15** imam ve muhtarın sağladığı çeşitli yardımlardan; **Tek Ebeveyn 10** ve **Tek Ebeveyn 14** ise esnaf ve hayırseverlerden alınan desteklerden söz etmektedir. Bu desteklerin kişisel tanışıklıklara veya yerel itibara dayalı olarak şekillendiği de ifade edilmektedir.

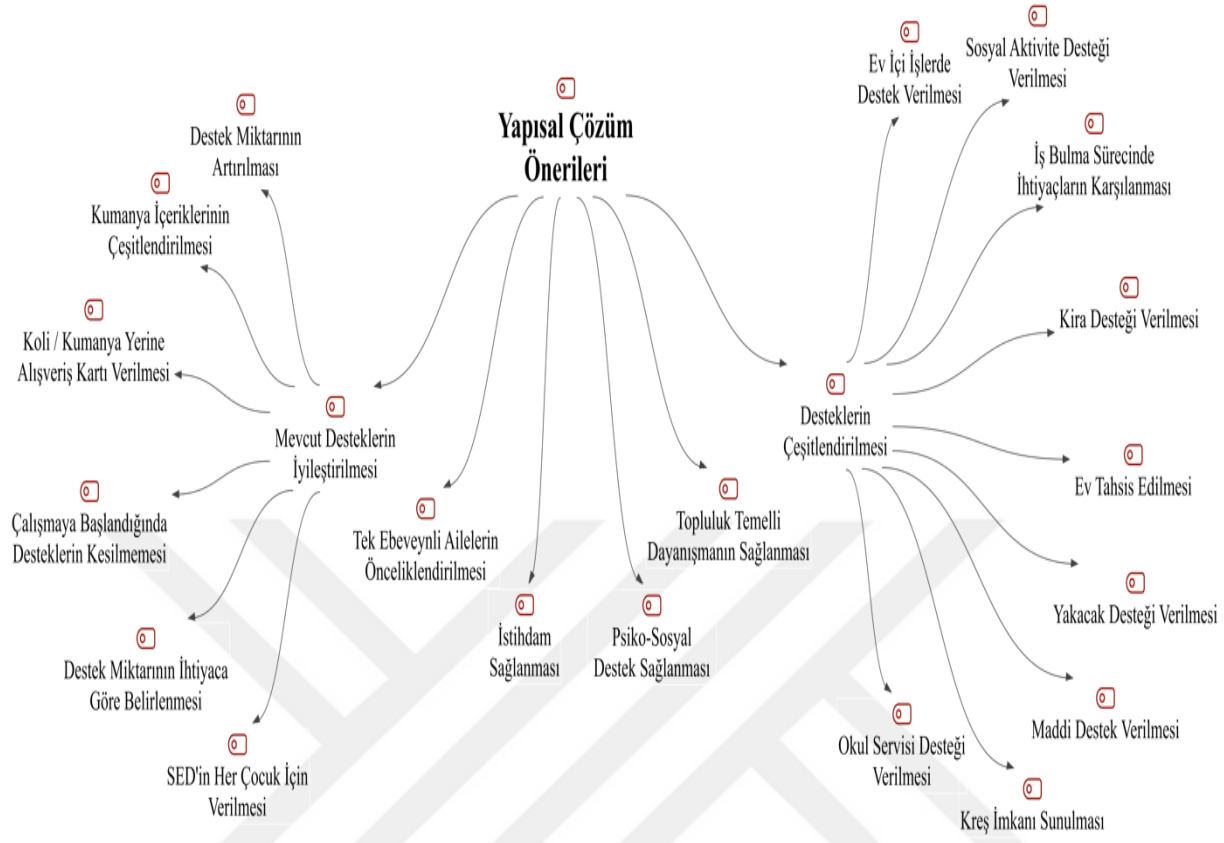
Katılımcı anlatımları, enformel desteklerin yalnızca maddi değil, aynı zamanda manevi ve psiko-sosyal destek boyutunu da kapsadığını göstermektedir. **Tek Ebeveyn 16** ve **Tek Ebeveyn 5**, ebeveynlerinin ve kardeşlerinin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda duygusal anlamda da yanlarında olduklarını vurgulamışlardır.

Bu alt tema kapsamında sunulan veriler, bazı katılımcıların yalnızca aileye değil; arkadaş, komşu, iş çevresi ve yerel toplumdaki farklı aktörlere dayalı geniş bir destek ağına sahip olduklarını göstermektedir. Bu yapı, toplumsal dayanışma ağlarının yoksullukla mücadelede vazgeçilmez bir kaynak olmaya devam ettiğini ve mevcut sosyal yardım sistemlerinin sınırlılıklarını kısmen telafi ettiğini göstermektedir.

3.2.3.6. Yapısal Çözüm Önerileri

Bu bölümde, tek ebeveynlerin yoksullukla mücadele sürecine ilişkin aktardıkları ihtiyaç, sorun ve beklentiler doğrultusunda geliştirilen “Yapısal Çözüm Önerileri” başlığı altında altı temaya yer verilmiştir. Katılımcı anlatımları temel alınarak oluşturulan bu temalar; mevcut desteklerin iyileştirilmesi, tek ebeveynli ailelerin önceliklendirilmesi, istihdam olanaklarının artırılması, psiko-sosyal desteklerin sağlanması, topluluk temelli dayanışmanın güçlendirilmesi ve desteklerin çeşitlendirilmesi olarak öne çıkmaktadır.

Şekil 24. Katılımcıların yapısal çözüm önerileri ile ilgili bilgilerin dağılımını gösterir kod modeli

Şekil 24, tek ebeveyn olan bireylerin yoksullukla mücadele süreçlerinde dile getirdikleri yapısal çözüm önerilerini tematik bir yaklaşımla sunmaktadır. “Yapısal Çözüm Önerileri” başlığı altında yapılandırılan bu kavramsal yapı, mevcut desteklerin iyileştirilmesi, tek ebeveynli ailelerin önceliklendirilmesi, istihdam olanaklarının artırılması, psiko-sosyal desteklerin sağlanması, topluluk temelli dayanışmanın güçlendirilmesi ve desteklerin çeşitlendirilmesi olmak üzere altı tema etrafında gruplandırılmıştır.

Tablo 77. Cinsiyetlerine göre katılımcıların yapısal çözüm önerileri ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Kadın	Erkek	TOPLAM
▼ Yapısal Çözüm Önerileri			0
Topluluk Temelli Dayanışmanın Sağlanması			32
▼ Mevcut Desteklerin İyileştirilmesi			0
Kumanya İçeriklerinin Çeşitlendirilmesi			9
Destek Miktarının Artırılması			5
Çalışmaya Başlandığında Desteklerin Kesilmemesi			3
Koli / Kumanya Yerine Alışveriş Kartı Verilmesi			3
SED'in Her Çocuk İçin Verilmesi			2
Destek Miktarının İhtiyaca Göre Belirlenmesi			1
▼ Desteklerin Çeşitlendirilmesi			0
Maddi Destek Verilmesi			4
İş Bulma Sürecinde İhtiyaçların Karşıllanması			3
Kreş İmkânı Sunulması			3
Ev İçi İşlerde Destek Verilmesi			3
Okul Servisi Desteği Verilmesi			2
Sosyal Aktivite Desteği Verilmesi			1
Yakacak Desteği Verilmesi			1
Ev Tahsis Edilmesi			1
Kira Desteği Verilmesi			1
İstihdam Sağlanması			11
Tek Ebeveynli Ailelerin Önceliklendirilmesi			6
Psiko-Sosyal Destek Sağlanması			6
Σ TOPLAM	52	45	97

Tablo 77, tek ebeveyn olan bireylerin sosyal destek sistemine yönelik yapısal çözüm önerilerini cinsiyet temelinde karşılaştırmalı olarak sunmaktadır. “Yapısal Çözüm Önerileri” teması altında yapılandırılan bu matris, topluluk temelli dayanışmanın sağlanması, mevcut desteklerin iyileştirilmesi, desteklerin çeşitlendirilmesi, istihdam sağlanması, tek ebeveynli ailelerin önceliklendirilmesi ve psiko-sosyal destek sağlanması olmak üzere altı alt tema kapsamında katılımcıların dile getirdikleri çözüm önerilerinin kadın ve erkek katılımcılar tarafından ne sıklıkla ifade edildiğini göstermektedir.

Tablo 77’ye göre “Yapısal Çözüm Önerileri” teması, tek ebeveyn olan bireylerin yoksullukla mücadeleye yönelik dile getirdikleri çözüm taleplerini ve bu taleplerin cinsiyete dayalı dağılımını ortaya koymaktadır. Katılımcı anlatımları, özellikle dayanışma, desteklerin çeşitlendirilmesi ve mevcut desteklerin işlevselliğinin artırılması yönündeki beklentilerin

yoksulluk döngüsünü kırma sürecinde belirleyici bir önem taşıdığını göstermektedir. Bu kapsamda en fazla dile getirilen çözüm önerisi “Topluluk Temelli Dayanışmanın Sağlanması” olmuştur. Bu öneri hem kadın hem de erkek katılımcılar tarafından yüksek frekansla ifade edilmiştir; bu durum, topluluk desteğinin tüm cinsiyet gruplarında ortak bir ihtiyaç ve beklenti alanı olduğunu göstermektedir.

“Mevcut Desteklerin İyileştirilmesi” teması ise kadın katılımcılar tarafından daha yoğun biçimde dile getirilmiştir. Özellikle “Kumanya İçeriklerinin Çeşitlendirilmesi” ve “Alışveriş Kartı Verilmesi” gibi uygulamalara yönelik taleplerin kadınlar arasında daha fazla öne çıkması, kadınların hane içi tüketim ve alışveriş süreçlerindeki doğrudan sorumluluklarıyla uyumludur. Erkek katılımcılar ise bu tema altında daha sınırlı sayıda öneri getirmiştir.

“Desteklerin Çeşitlendirilmesi” teması, cinsiyete dayalı en belirgin farklılaşmanın gözlendiği alan olmuştur. Kadın katılımcılar özellikle “Kreş İmkânı Sunulması”, “Okul Servisi Desteği Verilmesi” gibi çocuk bakıma ve sosyal katılıma yönelik destek türlerini daha yoğun biçimde dile getirmiştir. Buna karşılık dikkat çekici bir şekilde “Ev İçi İşlerde Destek Verilmesi” önerisi yalnızca erkek katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Bu durum, erkek tek ebeveynlerin hane içi iş yüküyle başa çıkma konusunda özel bir destek ihtiyacı hissettiklerine işaret etmekte; bu alanda kadın ve erkek beklentilerinin belirgin biçimde ayrıştığını göstermektedir.

“İstihdam Sağlanması”, “Tek Ebeveynli Ailelerin Önceliklendirilmesi” teması ise hem kadın hem de erkek katılımcılar tarafından daha dengeli şekilde dile getirilmiştir. Bu bulgu, istihdam olanaklarının artırılması gibi temel yapısal adımların, cinsiyetten bağımsız olarak bazı tek ebeveynler için kritik önemde olduğunu ortaya koymaktadır.

Daha düşük frekansta dile getirilen bazı alt çözüm önerileri (Örneğin; “Destek Miktarının İhtiyaca Göre Belirlenmesi”, “Kira Desteği Verilmesi”i ve “Ev Tahsisi Edilmesi”) belirli koşullara bağlı olarak daha sınırlı sayıda katılımcı tarafından ifade edilmiştir. Bu tür öneriler, farklı yaşam koşullarına sahip hanelerin özgül ihtiyaçlarını yansıtmakta ve destek sistemlerinin esneklik gereksinimine işaret etmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, tablo yapısal çözüm önerilerinin hem kapsamını hem de cinsiyete dayalı farklılaşmalarını görünür kılmakta; kadın ve erkek tek ebeveynlerin destek beklentilerinin toplumsal cinsiyet rolleri, bakım yükü ve ekonomik sorumluluk dağılımları bağlamında şekillendiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 78. Tek ebeveynli aile yapısına göre katılımcıların yapısal çözüm önerileri ile ilgili görüşlerinin dağılımını sembol büyüklüğü ile gösterir kod matris tablosu

Kod Sistemi	Eşi Vefat Etmiş	Boşanmış	Ayrı Yaşıyor	TOPLAM
Yapısal Çözüm Önerileri				0
Topluluk Temelli Dayanışmanın Sağlanması	■	■	■	32
Mevcut Desteklerin İyileştirilmesi				0
Kumanya İçeriklerinin Çeşitlendirilmesi	■	■	■	9
Destek Miktarının Artırılması	■	■	■	5
Çalışmaya Başlandığında Desteklerin Kesilmemesi	■	■	■	3
Koli / Kumanya Yerine Alışveriş Kartı Verilmesi	■	■	■	3
SED'in Her Çocuk İçin Verilmesi	■	■	■	2
Destek Miktarının İhtiyaca Göre Belirlenmesi	■	■	■	1
Desteklerin Çeşitlendirilmesi				0
Maddi Destek Verilmesi	■	■	■	4
İş Bulma Sürecinde İhtiyaçların Karşıllanması	■	■	■	3
Kreş İmkânı Sunulması	■	■	■	3
Ev İçi İşlerde Destek Verilmesi	■	■	■	3
Okul Servisi Desteği Verilmesi	■	■	■	2
Sosyal Aktivite Desteği Verilmesi	■	■	■	1
Yakacak Desteği Verilmesi	■	■	■	1
Ev Tahsis Edilmesi	■	■	■	1
Kira Desteği Verilmesi	■	■	■	1
İstihdam Sağlanması	■	■	■	11
Tek Ebeveynli Ailelerin Önceliklendirilmesi	■	■	■	6
Psiko-Sosyal Destek Sağlanması	■	■	■	6
TOPLAM	31	50	16	97

Tablo 78'e göre "Yapısal Çözüm Önerileri" teması, tek ebeveyn olan bireylerin yoksullukla mücadeleye yönelik geliştirilmesi gereken yapısal desteklere ilişkin dile getirdikleri çözüm önerilerinin medeni duruma göre dağılımını ortaya koymaktadır. Katılımcı anlatımları, topluluk desteğinin güçlendirilmesi, mevcut desteklerin işlevselliğinin artırılması ve destek çeşitliliğinin sağlanmasının, yoksulluk döngüsünü kırma sürecinde kritik önemde olduğunu göstermektedir.

"Topluluk Temelli Dayanışmanın Sağlanması" önerisi, tüm medeni durum gruplarında yüksek düzeyde ve ortaklaşa dile getirilmiştir. Bu tema, eşi vefat etmiş, boşanmış ve ayrı yaşayan katılımcılar tarafından güçlü biçimde ifade edilmiş olup, topluluk desteğine duyulan gereksinimin medeni durumdan bağımsız ve yaygın bir ihtiyaç alanı olduğunu göstermektedir.

"Mevcut Desteklerin İyileştirilmesi" teması ise farklı medeni durum gruplarında dengeli biçimde dile getirilmiştir. Özellikle boşanmış bireyler bu temaya daha fazla vurgu yapmıştır. "Kumanya İçeriklerinin Çeşitlendirilmesi", "Alışveriş Kartı Verilmesi" ve "SED'in Her Çocuk İçin Verilmesi" gibi talepler boşanmış ve eşi vefat etmiş bireyler tarafından belirgin şekilde dile getirilmiştir. Ayrı yaşayan bireyler bu tema altında sınırlı sayıda ifade getirmiştir. Bu durum,

boşanmış bireylerin mevcut desteklerin niteliğine ve sürdürülebilirliğine yönelik beklentilerinin daha yoğun olduğunu göstermektedir.

“Desteklerin Çeşitlendirilmesi” teması medeni durum açısından belirgin farklılaşma göstermektedir. Bu tema, boşanmış bireyler tarafından en yoğun şekilde dile getirilmiştir. Eşi vefat etmiş bireyler ve ayrı yaşayan bireyler ise daha sınırlı önerilerde bulunmuştur. Özellikle “Kreş İmkânı Sunulması” gibi önerilerinin boşanmış bireyler tarafından daha fazla vurgulanması, bu grubun çocuk bakım sorumlulukları ve sosyal yaşam desteklerine olan ihtiyaçlarının daha belirgin olduğunu göstermektedir.

“İstihdam Sağlanması” teması ise tüm medeni durum gruplarında ortaklaşan bir beklenti olarak öne çıkmıştır. Eşi vefat etmiş, boşanmış ve ayrı yaşayan bireylerin tamamı bu temaya yönelik çözüm önerileri geliştirmiştir. Bu bulgu, istihdam olanaklarının artırılmasının, tüm tek ebeveynler açısından yoksulluktan çıkış sürecinde temel bir ihtiyaç olarak değerlendirildiğini göstermektedir.

“Tek Ebeveynli Ailelerin Önceliklendirilmesi” teması ise medeni durum grupları arasında belirli bir farklılaşma göstermektedir. Bu tema en fazla boşanmış bireyler tarafından dile getirilmiştir. Eşi vefat etmiş ve ayrı yaşayan bireyler ise bu öneriyi daha sınırlı düzeyde ifade etmişlerdir. Bu bulgu, boşanmış bireylerin mevcut sosyal politika ve hizmet sistemlerinde kendilerini daha dezavantajlı ya da görünmez hissettiklerini ve bu nedenle öncelikli destek grubu olarak tanınmaya yönelik daha güçlü bir talep geliştirdiklerini göstermektedir.

“Psiko-Sosyal Destek Sağlanması” teması medeni durum grupları arasında kısmi bir farklılaşma göstermektedir. Bu tema en fazla eşi vefat etmiş bireyler tarafından dile getirilmiştir. Boşanmış bireyler ise daha sınırlı düzeyde bu öneriyi ifade etmiş, ayrı yaşayan bireyler ise bu temaya yönelik herhangi bir çözüm önerisinde bulunmamıştır. Bu durum, eşi vefat etmiş bireylerin özellikle yalnızlık, duygusal destek ve psikolojik dayanıklılığı artırmaya yönelik desteklere daha fazla ihtiyaç duyduklarını göstermektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, tablo yapısal çözüm önerilerinin hem kapsamını hem de medeni duruma dayalı farklılaşmalarını görünür kılmakta; toplumsal cinsiyet rolleriyle birlikte, medeni durumun da destek beklentilerinin ve çözüm önerilerinin biçimlenmesinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Tek ebeveynlerin “Topluluk Temelli Dayanışmanın Sağlanması” temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Manevi olarak annem ve kardeşlerim bana bu süreçte elinden gelen desteği sunmaya çalışıyor. Mesela boşandığımda küçük oğlum 7 aylıktı büyüğü ise 3 yaşındaydı, onlara annem

baktı bazen de kız kardeşlerim yardımcı oldu. Çok şükür onların sayesinde o zor günleri atlattım. Yaklaşık 7 yıl kadar annem baktı çocuklara, sonra ben yavaş yavaş bakımlarını üstlenmeye başladım." **(Tek Ebeveyn 1)**

"Ablam Adana'da yaşıyordu, zaten Bitlis'te onkoloji hastanesi yok. Kalacak yer problem olmasın diye Adana'yı tercih ettik. Çünkü 15 gün tedavi alıyordu sonra 1 hafta ara veriliyordu tedaviye, kalacak yer olmasa gidip gelmek çok masraflı olacaktı. Biz de fazla masraf olmasın diye eşimin tedavisine Adana'da devam ettik. Hastanede kalmadığımız dönemlerde ablamda kalıyorduk." **(Tek Ebeveyn 3)**

"Şöyle söylesem, bana bile muhtaç bırakmadı annem çocuklarımı. Babamdan kalan emekli maaşını çocuklarıma harcadı. Kız kardeşimde aynı şekilde o zaman bekârdı ve çalışıyordu, çocuklarımin maddi ve manevi bakımını annemle birlikte üstlendiler. Onlara minnettarım. Çocuklarıma sorsanız size kim baktı, sizi kim yetiştirdi sizi kim bu günlere getirdi. Hepsi halamız derler. Halaları çocuklarıma adeta annelik yaptı. Kız kardeşim çocuklarımin her ihtiyacına koşardı. Doğum gününden tutun okul işlerine kadar her şekilde yanlarındaydı. Anneleri varken bile bu böyleydi." **(Tek Ebeveyn 4)**

"Vallahi o zaman zaten köydeydik. Herkes beni haklı görüyordu. İyi ki de boşandın dedi bütün köylüler. Bu adamı bu kadar yıldır zaten çekmen hataydı dediler. Ailem ve çocuklarımda iyi ki boşanmışsın dediler. Desteklediler beni, aç susuz kalacağına şiddet göreceğine ayrıl da kurtul dediler. Ne gerek var bu kadar dayak yemeye dediler." **(Tek Ebeveyn 6)**

"Manevi olarak hem onlar hem de eşimin kız kardeşleri bizim hep yanıımızdaldardı. Zaten ilk zamanlarda yani eşim cezaevine ilk girdiği zamanlarda yardım hemen bağlanmamıştı. O zaman hep ailem yardımcı oldular bana. Eşimin arkadaşları ve dostları da ilk zamanlarda hep yardımcı oldular. Halen de "yenge sen bizim bacımızsın biz senin kardeşiniz eğer bir ihtiyacın varsa söyle" diye ararlar ara ara. Yani eşim cezaevine girince şöyle söyleyeyim kimse bize sırtını dönmedi. Eşimin kız kardeşlerinden de razıyım onlarda benden razı. Bana gelip sen bize kapını açmasaydın biz sana ne yapabilirdik ki dediler. Yani benden memnunlar ben de onlardan." **(Tek Ebeveyn 9)**

"Yani onu komşularıma da sorabilirsiniz, benim açımdan komşuluk ilişkilerim çok iyi. Çok iyiyiz. Ben geçen sene Ramazanda bir kaza geçirdim. Sahur vakti yemek hazırlarken düdüklü tencere patladı ve yandım. O zaman komşularımin benim ailem oldu. Gece gündüz yanıımızdaldardı, onların sayesinde ayakta kaldım. Bana ve çocuklarıma her konuda bir ay boyunca komşular olsun, öğretmenler olsun destek oldular. Bir ay boyunca evim hiç boş kalmadı. Her gün birileri elinde bir şeylerle bize geldi." **(Tek Ebeveyn 15)**

"Yani bazen komşular destek oluyor, para yardımı yapıyorlar. Bir de dayım yardım ediyor eşim vefat ettikten sonra para gönderdi birkaç kez." (Tek Ebeveyn 17)

Bazı katılımcılar, çocuk bakımı ve günlük yaşamın sürdürülebilmesinde yakın çevrelerinden aldıkları maddi ve manevi desteğin belirleyici bir rol oynadığını ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 1 ve Tek Ebeveyn 4**, çocuklarının bakımının uzun yıllar boyunca anneleri ve kız kardeşleri tarafından üstlenildiğini, bu desteğin olmasa yoksullukla baş etmenin imkânsız hale geleceğini belirtmiştir. Bu tür destekler, hane içinde kadın akrabaların bakım emeği üzerinden şekillenmiş, böylece tek ebeveynin ekonomik ve psikolojik yükünü hafifletmiştir.

Bazı katılımcılar, akraba ve kardeş desteğinin sağlıkla ilgili kriz durumlarında kritik rol oynadığını vurgulamıştır. **Tek Ebeveyn 3**, eşinin kanser tedavisi sürecinde ablasının sağladığı mekânsal ve lojistik destek sayesinde tedavi sürecinin yönetilebilir hale geldiğini belirtmiştir. Bu ifade, toplum temelli dayanışmanın fiziksel mekân düzenlemesi ve maddi yükün azaltılması boyutuna işaret etmektedir.

Boşanma sürecindeki kadın katılımcılar, çevresel destek ve toplumsal onayın moral güçlenme açısından önemine dikkat çekmiştir. **Tek Ebeveyn 6**, boşanma kararı sonrası köy halkından ve ailesinden gördüğü destek sayesinde duygusal anlamda güçlendiğini ve kararının arkasında durabildiğini ifade etmiştir. Bu durum, toplum temelli dayanışmanın duygusal ve moral destek boyutunun da güçlü bir biçimde işlediğini göstermektedir.

Bazı kadın katılımcılar, eşin cezaevine girmesi gibi sosyal risk durumlarında çevreden aldıkları dayanışmayı vurgulamıştır. **Tek Ebeveyn 9**, hem kendi ailesinden hem de eşinin ailesinden sürekli destek gördüğünü ve bu desteğin ilişkilerin olumlu biçimde sürdürülmesine katkı sağladığını belirtmiştir. Bu örnek, kriz anlarında toplum temelli dayanışmanın ilişki onarma ve sosyal bütünleşme açısından da işlevsel olduğunu göstermektedir.

Komşuluk ilişkileri, özellikle yalnız ebeveynlerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları kriz durumlarında önemli bir çevresel destek kaynağı olarak öne çıkmaktadır. **Tek Ebeveyn 15**, yaşadığı ev kazası sonrasında komşularının ve çalıştığı okuldaki öğretmenlerin kendisine ve çocuklarına sürekli maddi ve manevi destek sunduğunu belirtmiş ve bu dayanışma sayesinde sürecin atlatıldığını ifade etmiştir. Bu bulgu, resmi destek mekanizmalarının yetersiz kaldığı durumlarda, topluluk içindeki sosyal ağların önemli bir boşluğu doldurduğunu ortaya koymaktadır.

Bireysel düzeyde akraba desteği, bazı durumlarda ekonomik kırılganlığı doğrudan azaltıcı bir unsur olarak da işlev görmektedir. **Tek Ebeveyn 17**, eşinin vefatından sonra dayısından aldığı maddi yardımların süreci hafifletici etkisini vurgulamıştır. Bu tür kişisel ve

doğrudan dayanışma biçimleri, özellikle geçiş dönemlerinde kırılgan grupların destek ihtiyacını karşılayan önemli kaynaklar arasında yer almaktadır.

Bu temada genel olarak katılımcı ifadeleri, çevresel desteklerin ve toplum temelli dayanışma unsurlarının, tek ebeveynlerin yoksullukla başa çıkma süreçlerinde farklı ekosistem düzeylerinde işlevsel roller üstlendiğini göstermektedir. Mikro düzeyde, komşular, yakın arkadaşlar ve mahalle içi ilişkiler; bakım yükünü hafifletme, duygusal destek sağlama ve kriz anlarında pratik yardımlar sunma açısından önemli bir kaynak olarak öne çıkmaktadır. Mezo düzeyde ise bireylerin sosyal çevresi ile yerel kurumlar (örneğin; okul, cami, yerel dernekler) arasındaki etkileşim, sosyal bütünleşmenin sağlanmasına katkı sunmakta; bu etkileşim hem enformel dayanışmanın güçlenmesini hem de formel destek mekanizmalarına yönlendirme süreçlerini desteklemektedir. Bu bulgular, çevresel sosyal sermayenin hem bireysel hem de topluluk temelli refah üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Tek ebeveynlerin “Mevcut Desteklerin İyileştirilmesi” temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"İşte kuru gıda tüketilmiyor sürekli. Sürekli aynı şeyleri tüketmek istemiyoruz. Bazen bazı ürünler kurtlanıp gidiyor. Uzun sürede saklayamıyoruz çünkü. Çocuklar mesela fasulye yaptığımda anne yine mi fasulye demeye başlıyorlar artık. Yani sucuk, sosis, salam, peynir, yoğurt gibi ürünlerde bu kolilerde verilebilir. Yani mutfak veya banyo için temizlik malzemesi de koyabilirler, çünkü deterjan falan da çok pahalı. Hatta geçenler de konuştuk bu meseleyi bir arkadaşım ile dedim şu yardım kolilerindeki ürünleri niye hala değiştirmiyorlar. Bir kere de farklı ürünler koyun bu kolilere. Nereye kadar kuru gıda. Yani bazen süt içmek istiyor çocuğum ama ben bazen alamıyorum mesela bu kolilere süt koysalar kötü mü olur. Zaten kapalı sütlerin ömrü uzun diye biliyorum. Neden konulmasın ki." (Tek Ebeveyn 10)

"Bence şuan ki ekonomik koşullarda koli yardımlarının içeriği yeterli değil. Bence et ürünleri de bu kolilere konulabilir. Ben bu ekonomik şartlar da et ürünlerinin de bu kolilerde olması gerektiğini düşünüyorum." (Tek Ebeveyn 16)

"Dediğim gibi miktar yeterli değil, verilen meblağ belli, bence arttırılmalı. Mesela benim kızım test çözmeyi çok seviyor, geçen ay bir test kitabı aldım ona 545 lira ödedim. Bu neredeyse kızımın bir ayda aldığı öksüz yetim aylığına denk geliyor." (Tek Ebeveyn 5)

"Mesela ben sigortalı bir işte çalışmıyorum. Hem çocukların aldığı yardımlar kesiliyor hem de bazı durumlarda izin alıp gitmeme engel oluyor sigortalı bir işte çalışmak. Devlet bizim gibi ailelerde yaşayanlara sigortalı bir işte çalıştığımız zaman destekleri kesmemeli" (Tek Ebeveyn 3)

"Mesela hocam ben İstanbul'a gittiğimde orada Mavi Masa diye bir şey vardı. Orada sana her ay düzenli bir şekilde bir alışveriş kartı veriliyor. Mesela benim halalarım öyle geçim sağlıyorlardı." (Tek Ebeveyn 14)

"Veya sunulan bu SED yardımları her çocuk için verilse daha iyi olurdu hocam." (Tek Ebeveyn 4)

Katılımcılar, sosyal yardım kolilerinin mevcut içeriğinin yetersiz olduğunu ve bu nedenle temel beslenme ihtiyaçlarının karşılanamadığını ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 10**, sürekli aynı tür kuru gıdaların verilmesinden dolayı çocuklarının beslenme alışkanlıklarının olumsuz etkilendiğini, gıda çeşitliliğinin artırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca süt ve süt ürünleri ile temizlik malzemelerinin de yardım kolilerine eklenmesi gerektiğini belirtmiştir. Benzer şekilde **Tek Ebeveyn 16**, özellikle et ve et ürünlerinin mevcut ekonomik koşullarda aileler için ulaşılması zor ürünler olduğunu, bu nedenle yardım kolilerinde bu ürünlere yer verilmesinin önemli olduğunu ifade etmiştir. Bu görüşler, katılımcıların kumanya içeriklerinin çeşitlendirilmesine yönelik açık bir talep geliştirdiklerini göstermektedir.

Bazı katılımcılar, sunulan desteklerin miktarının yaşam maliyetlerine kıyasla yetersiz kaldığını ve artırılması gerektiğini belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 5**, çocuğu için aldığı öksüz yetim aylığının temel eğitim ihtiyaçlarını karşılamakta dahi zorlandığını, bu nedenle destek miktarlarının güncellenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu durum, destek miktarının artırılması talebinin ekonomik kırılganlık karşısında ön plana çıktığını göstermektedir.

Bazı katılımcılar, sigortalı işe girildiğinde sosyal yardımların kesilmesinin ailelerin istihdam süreçlerini olumsuz etkilediğini dile getirmiştir. **Tek Ebeveyn 3**, sigortalı bir işte çalışmanın, çocukların aldığı yardımların kesilmesine neden olduğunu ve bu nedenle çalışma yaşamına katılım konusunda tereddüt yaşadığını aktarmıştır. Bu ifade, çalışmaya başlandığında desteklerin kesilmemesi yönünde önemli bir beklentiye ortaya koymaktadır.

Bazı katılımcılar, mevcut yardım kolileri yerine, ailelere alışveriş kartı sağlanmasının daha işlevsel olacağını ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 14**, İstanbul'da uygulanan alışveriş kartı modelinin olumlu bir örnek teşkil ettiğini ve bu uygulamanın yerelde de hayata geçirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu talep, yardımların esneklik ve kişisel ihtiyaçlara uygunluk açısından geliştirilmesi yönünde güçlü bir beklentiye yansıtılmaktadır.

Bazı katılımcılar, SED yardımlarının her çocuk için ayrı ayrı bağlanmasının, aile bütçesine önemli katkı sağlayacağını ve yaşam koşullarını iyileştireceğini vurgulamıştır. **Tek Ebeveyn 4**, mevcut uygulamada SED'in sınırlı düzeyde sağlandığını ve birden fazla çocuk için bağlanması durumunda ailenin ekonomik olarak daha rahatlayacağını ifade etmiştir. Bu

görüŖ, SED'in kapsamının genişletilerek her çocuk için bağlanmasının, ailelerin genel refah düzeyini artırmada etkili bir çözüm alanı sunduğunu göstermektedir.

Bu temada genel olarak katılımcı ifadeleri, sosyal yardım sisteminin mikro ve mezo düzeyde ailelerin ihtiyaçlarına yeterince yanıt veremediğini, özellikle yardımın içerik, miktar, esneklik ve süreklilik açısından çeşitli yetersizlikler barındırdığını ortaya koymaktadır. Mikro düzeyde, bireylerin temel geçim ihtiyaçlarını karşılamada sosyal yardımların tek başına yeterli olmadığı; bu durumun ebeveynlerin psikososyal yükünü artırdığını görülmektedir. Mezo düzeyde ise sosyal yardım uygulamalarının, ailelerin istihdam süreçleriyle bütünleşik biçimde planlanmaması, çocuk bakım yükünü göz ardı etmesi ve aile yapısındaki çeşitliliği dikkate almaması önemli bir boşluk olarak öne çıkmaktadır. Katılımcılar, sosyal yardımların çocukların ihtiyaçlarını eşit ve sürekli biçimde karşılayacak şekilde yeniden yapılandırılması gerektiğini vurgulamakta; bu da sosyal politika uygulamalarının daha kapsayıcı, adil ve esnek bir yapıya kavuşturulmasının, yoksulluk döngüsünü kırmada kritik bir çözüm alanı olduğunu göstermektedir.

Tek ebeveynlerin "Desteklerin Çeşitlendirilmesi" alt temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Onun dışında madem iş veremiyorsunuz bir aylık verilsin belirli oranda yani bizim ev için söylüyorum, iki kişinin geçinebileceği miktarlarda bir aylık verilsin. Bence bu yapılmalı. Yani hoş değil insanlar gelip sürekli soruyor siz neyle geçiniyorsunuz diye. Bence devlet vatandaşını bir başkasına, bu ailesi de olsa muhtaç etmemeli." **(Tek Ebeveyn 8)**

"Sigortam uzun süredir yatmıyor. Bence devlet benim gibi durumu olan insanlara ekonomik yardım yapsın biz bir sigortalı işe geçtiğimizde bizden bu yardımları geri kessin ben ona razıyım. Yani bize iş bulamadığımız süreçte maaş gibi bir şey bağlasın sonra iş bulduğumuzda bizden bu paraları yavaş yavaş geri alsın. Bu bana göre iyi bir yöntem olabilir." **(Tek Ebeveyn 2)**

"Yani bence bir kreş desteği şart gerçekten. Yani böyle büyük işletmelerin kendi kreşleri olsa. Çocuğunu kendinle götürüp kreşe bıraksan, aralarda gidip görebilsen çok iyi olur. Bu geçekten önemli bir ihtiyaç." **(Tek Ebeveyn 16)**

"Bir erkek olarak ev işleri ve yemek temizlik konusunda destek alsaydım en azından kendime zaman ayıracak biraz vaktim olurdu." **(Tek Ebeveyn 1)**

"Veya küçük çocuk varsa kreş yardımı olmalı para alınmamalı kreşlerden ve servislerden." **(Tek Ebeveyn 8)**

"Mesela Gaziantep'te öksüz ve yetimler için böyle rengârenk kutu gibi ama çok güzel evler yapılmış ama burada yok keşke burada da yapsalar." **(Tek Ebeveyn 10)**

Katılımcılar, temel geçim ihtiyaçlarını karşılamak üzere doğrudan maddi destek sağlanmasının önemli bir gereklilik olduğunu vurgulamıştır. **Tek Ebeveyn 8**, devletin vatandaşını sürekli olarak başkalarına muhtaç etmeyecek biçimde, ailelerin geçimini sağlayabilecek düzeyde düzenli maddi destek sunması gerektiğini ifade etmiştir. Bu görüş, gelir güvencesine dayalı doğrudan maddi destek sağlanmasının, özellikle işsizlik koşullarında tek ebeveynli aileler için temel bir ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Bazı katılımcılar, iş bulma sürecinde geçici destek mekanizmalarının devreye sokulmasını önermiştir. **Tek Ebeveyn 2**, işsiz kaldığı dönemlerde devletin maaş benzeri geçici bir destek sağlamasını ve işe geçiş sağlandığında bu desteğin kademeli olarak geri alınabileceğini belirtmiştir. Bu ifade, aktif iş gücü destekleri ve geçiş dönemi yardımlarının ailelerin ekonomik istikrarını korumada önemli bir rol oynayabileceğini göstermektedir.

Bazı katılımcılar, çocuk bakım hizmetlerine erişimin desteklenmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. **Tek Ebeveyn 16**, büyük işletmeler bünyesinde kreş imkânlarının oluşturulmasının önemine vurgu yapmış ve çocuk bakımının çalışan ebeveynlerin en temel ihtiyaçlarından biri olduğunu ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 8** de kreş ve okul servisi desteklerinin ücretsiz olarak sunulması gerektiğini, bu hizmetlerin mevcut durumda aileler için önemli bir maddi yük oluşturduğunu belirtmiştir. Bu görüşler, çocuk bakımına yönelik hizmetlerin kamusal sorumluluk olarak ele alınması gereğine işaret etmektedir.

Bazı katılımcılar, ev içi iş yükünü azaltacak desteklerin sağlanmasının tek ebeveynler için yaşam kalitesini artıracağını belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 1**, bir erkek olarak ev işleri, yemek ve temizlik konusunda destek almasının, kendine zaman ayırabilmesini ve psikososyal yükünü hafifleteceğini ifade etmiştir. Bu görüş, ev içi destek hizmetlerinin özellikle çalışan ya da çocuk bakım sorumluluğu taşıyan ebeveynler için önemli bir destek alanı oluşturabileceğini göstermektedir.

Bazı katılımcılar ise barınma koşullarının iyileştirilmesine yönelik çözüm önerileri geliştirmiştir. **Tek Ebeveyn 10**, başka şehirlerde öksüz ve yetimler için oluşturulan nitelikli konut uygulamalarını örnek göstererek, benzer uygulamaların yerelde de hayata geçirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu ifade, konut tahsisi ve barınma desteklerinin tek ebeveynli aileler için temel sosyal politika hizmetlerinden biri olması gerektiğine işaret etmektedir.

Bu temada genel olarak katılımcı ifadeleri, mevcut sosyal desteklerin yalnızca maddi yardım odaklı olmaktan çıkarılarak, yaşam koşullarını çok boyutlu biçimde iyileştirmeye yönelik olarak çeşitlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Mikro düzeyde, bireylerin gelir güvencesine, geçici işsizlik desteklerine ve barınma olanaklarına duyduğu ihtiyaç ön plana

çıkarken; mezo düzeyde çocuk bakım hizmetleri ve ev içi destek hizmetleri gibi aileyi doğrudan destekleyen sosyal hizmet uygulamalarının eksikliği dikkat çekmektedir.

Tek ebeveynlerin “İstihdam Sağlanması” temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Yani bu ailelerin ekonomik destek sunmak yerine, çalışma saatlerinin uygun olduğu asgari ücretin üstünde bir sigortalı iş verilse mesela bu kadar ekonomik sıkıntı çekmez bu aileler." (Tek Ebeveyn 5)

"Yani devlet desteği her şeyden önemli, devlet daha çok destek olmalı bizim gibilere. Ne bileyim iş açısından olsun" (Tek Ebeveyn 3)

"Mesela oğlumun işi için AK Partiye gittim, belediyeye gittim çalmadık kapı bırakmadım. Ama iş vermediler. Diploma istediler bizden. Hâlbuki devlet her aileden bir kişiye iş vermeli. Bakıyorsun bir ailede 10 kişi var devlet kapısında çalışıyor, sırtını devlete yaslamış bir de bizim gibi aileler var hiç kimse hiçbir yerde iş bulamıyor. Benimde oğlum bir annenin evladıdır, Türkiye'nin bir vatandaşıdır. Niye sen başkasının çocuğuna iş veriyorsun da benim oğluma vermiyorsun. Ben oğluma da çok acıyorum. Dert çeke çeke ne hale düştüm. Bu saatten sonra devletten kendim için hiçbir şey istemiyorum yeter ki oğlumun bir işi olsun. Dünya gözüyle onun bir işte çalışmaya başladığını görsem yeter." (Tek Ebeveyn 6)

"Ben kendi ayaklarım üstünde durmak istiyorum, ben yardımlarla geçinmek istemiyorum. Eğer düzgün bir işim olsaydı kimseye el açmak zorunda kalmazdım." (Tek Ebeveyn 7)

"Eğer devlet burada ona bir iş sağlasaydı zaten gitmezdi başka şehre. Hem evin borçları hem de kredi kartı borçlarını ödeyince bize bir şey kalmıyor. Mecbur olmasa gurbet ellere inşaatlarda çalışmaya niye gitsin." (Tek Ebeveyn 12)

"Ya bana bir iş versinler çünkü ben hala çalışmak istiyorum, kesinlikle iş bulamıyorum. İŞKUR'a da başvurduğum her gün arıyorum İŞKUR'u açıklandı mı diye onlarda bıktı benim her gün aramamdan" (Tek Ebeveyn 8)

Katılımcılar, doğrudan ekonomik destek yerine kalıcı ve güvenceli istihdam sağlanmasının ailelerin refahını artırmada daha etkili olacağını vurgulamıştır. **Tek Ebeveyn 5**, asgari ücretin üzerinde ücretle sigortalı iş sağlanması durumunda ailelerin ekonomik sıkıntılarının büyük ölçüde azalacağını ifade etmiştir. Bu görüş, istihdamın bir sosyal koruma aracı olarak önemini ortaya koymaktadır.

Bazı katılımcılar, devletin doğrudan istihdam yaratma sorumluluğunu daha güçlü şekilde üstlenmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. **Tek Ebeveyn 3**, devletin tek ebeveynlere iş olanağı sunmasının sosyal desteklerden daha öncelikli bir ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. **Tek**

Ebeveyn 8 ise düzenli olarak İŞKUR’a başvurduğunu ve iş bulmak için yoğun çaba gösterdiğini, ancak sonuç alamadığını ifade etmiştir. Bu ifadeler, devlet destekli aktif iş gücü politikalarına erişimde yaşanan güçlükleri ve bu alandaki beklentilerin yüksekliğini göstermektedir.

Bazı katılımcılar ise çocuklarının istihdam edilmesine yönelik beklentilerini dile getirmiştir. **Tek Ebeveyn 6**, oğlunun işe yerleştirilmesi için çeşitli resmi kanallara başvurduğunu, ancak sonuç alamadığını belirtmiştir. Katılımcı, aile içinde en az bir kişinin kamusal istihdam hakkına sahip olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu durum, istihdamın kuşaklar arası yoksulluk döngüsünü kırma aracı olarak da görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Bazı kadın katılımcılar ise istihdamın yoksullukla mücadelede bağımsızlık ve öz yeterlilik sağlama aracı olduğunu vurgulamıştır. **Tek Ebeveyn 7**, sosyal yardımlara bağımlı kalmadan kendi ayakları üzerinde durma arzusunu dile getirmiştir. Bu ifade, istihdamın yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda psikososyal bir güçlenme aracı olarak da değerlendirildiğini göstermektedir.

Katılımcıların bazıları ise istihdam fırsatlarının yetersizliği nedeniyle aile bireylerinin başka şehirlere göç etmek zorunda kaldığını ifade etmiştir. **Tek Ebeveyn 12**, eşinin istihdam yetersizliği nedeniyle inşaat işçisi olarak başka bir şehre gitmek zorunda kaldığını ve bu durumun aile bütünlüğünü olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Bu ifade, yerel düzeyde istihdam yaratmanın aile bütünlüğünün korunması açısından da önemli olduğunu göstermektedir.

Bu temada genel olarak katılımcı ifadeleri, istihdama erişimin artırılmasının, tek ebeveynli ailelerin yoksullukla mücadele süreçlerinde temel ve öncelikli bir çözüm alanı olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. İstihdam olanaklarının geliştirilmesi bağımsızlık, sosyal bütünleşme ve kuşaklar arası yoksulluk döngüsünü kırma açısından da kritik bir rol oynamaktadır.

Tek ebeveynlerin “Tek Ebeveynlerin Önceliklendirilmesi” temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"O yüzden hem devamlılığı olan hem de beni zora sokmayacak mesai saatleri esnek bir işim olsa çok güzel olurdu. Şimdiki durumda ya çocukları ihmal ediyorsun ya da işini ihmal ediyorsun. Özel sektör bu duruma çok müsait değil maalesef. Kimse bu konuda sana anlayış göstermiyor." (Tek Ebeveyn 1)

"Sigortalı bir işte çalışsak dahi mesai saatlerimizin daha esnek olmasını sağlamalı. Sonuçta evi tek başımıza döndürmeye çalışıyoruz, hem eve hem işe çoğu zaman yetişmek çok zor oluyor. Devletin bunu görmesi lazım. Mesela şuan serbest çalışıyorum istediğim zaman eve

gidip gelebiliyorum ama maaşı da bu yüzden düşük, o da bu yaptığım işin olumsuz tarafı." (Tek Ebeveyn 3)

"Bence çocukların okul saatine göre düzenlenmeli çalışma koşulları öğlen arası annelere ekstra zaman verilmeli çocuklarıyla ilgilenebilmeleri için. Veya küçük çocuk varsa kreş yardımı olmalı para alınmamalı kreşlerden ve servislerden. Sabah çocuklarımla çıkıp öğlen çocuklarımla yemek yiyip akşam çocuklarımla geldiği saatte evde olmalıydım. O zaman çalışmaktan hiç geri durmazdım. Ebeveynsiz bir evde çocuklar tek olmamalı. Yalnız büyümemeli çocuklar. Şuan bile bir iş bulup çalışmak istesem çocuklarımla bundan olumsuz etkilenir. Çünkü o yalnız kalma korkusu içlerine işlemiş çocuklarımla." (Tek Ebeveyn 8)

"Bir de tabi çocuklu anneler için bu işletmelerde esnek çalışma saatleri olmalı veya gece vardiyalarına tek ebeveyn olanlar yazılmamalı." (Tek Ebeveyn 16)

Katılımcılar, tek ebeveyn olan bireylerin hem çocuk bakımı hem de gelir elde etme yükünü aynı anda üstlenmek zorunda kaldığını ve bu nedenle esnek çalışma koşullarının bir zorunluluk haline geldiğini vurgulamıştır. **Tek Ebeveyn 1**, sabit ve katı mesai saatlerinin çocuklara yeterince zaman ayırmayı imkânsız hale getirdiğini, özel sektörün bu konuda herhangi bir anlayış geliştirmediğini ifade etmiştir. Bu ifade, esnek çalışma modelinin tek ebeveynli aileler için zorunlu bir ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Benzer şekilde **Tek Ebeveyn 3**, serbest çalışmanın kendisine çocuklarla ilgilenme imkânı sunduğunu, ancak bu çalışma biçiminin düşük gelirle sonuçlandığını belirtmiştir. Katılımcının deneyimi, esnek çalışmanın tek başına yeterli olmadığını, aynı zamanda güvenli ve adil gelirle desteklenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Katılımcılar, çalışma saatlerinin çocukların okul ve bakım ihtiyaçlarıyla uyumlu biçimde düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir. **Tek Ebeveyn 8**, ideal bir iş modelinde sabah birlikte evden çıkmak, öğlen çocuklarıyla birlikte vakit geçirmek ve akşam evde olmanın çocuğun psikolojik gelişimi açısından önemli olduğunu ifade etmiştir. Bu anlatım, çocukların yalnız kalmaması ve aile bütünlüğünün korunması için çalışma koşullarının aile yaşamıyla uyumlu olması gerektiğine işaret etmektedir.

Tek Ebeveyn 16 ise kadın çalışanlar için vardiya sisteminin düzenlenmesini ve gece vardiyalarına tek ebeveyn olan bireylerin alınmamasını önermektedir. Bu ifade, tek ebeveyn olan bireylerin özel durumu göz önünde bulundurularak çalışma yaşamında önceliklendirilmesi gerektiği düşüncesini yansıtmaktadır.

Bu temada genel olarak katılımcı ifadeleri, tek ebeveynli ailelerin hem bakım hem de ekonomik üretim sorumluluğunu aynı anda yürütmeye çalıştıkları koşullarda, istihdam politikalarının bu özel durumu dikkate alarak yeniden yapılandırılması gerektiğini ortaya

koymaktadır. Çalışma saatlerinin esnetilmesi, iş yeri destek hizmetlerinin sağlanması ve gece vardiyası gibi aile yaşamını zorlaştıran uygulamaların gözden geçirilmesi, tek ebeveyn olan bireylerin iş gücü piyasasında dezavantajlı konumlarını azaltmaya yönelik önemli yapısal çözüm alanlarıdır.

Tek ebeveynlerin “Psikososyal Destek Sağlanması” temasına ilişkin örnek ifadeleri ise aşağıda verilmiştir;

"Psikolojik açıdan daha fazla destek vermeli devlet." (**Tek Ebeveyn 3**)

"Psikolojik açıdan daha iyi desteklenmeli bu aileler." (**Tek Ebeveyn 5**)

"Maddi ve manevi olarak devlet arkasında durmalı bu ailelerin. Çünkü maddiyat yeterli değilse bu seni psikolojik olarak da etkiliyor. Bu da ister istemez çocuklara da yansıyor. Yani mesela psikolojik destekte sağlanabilir." (**Tek Ebeveyn 7**)

Katılımcılar, tek ebeveynli ailelerin yaşadıkları ağır duygusal yük ve sürekli stres karşısında psikolojik destek hizmetlerinin güçlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. **Tek Ebeveyn 3** ve **Tek Ebeveyn 5** devletin bu ailelere yönelik daha fazla ve daha nitelikli psikolojik destek sağlamanın önemli bir ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Bu görüşler, yoksullukla mücadele sürecinde duygusal dayanıklılığın artırılması ve ebeveynlerin psikolojik olarak güçlendirilmesinin, çocukların ve ailenin genel refahı açısından da kritik öneme sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Bazı katılımcılar ise maddi zorlukların doğrudan psikolojik iyi oluş üzerinde yıpratıcı etkiler yarattığını ve bu durumun çocuklara da olumsuz biçimde yansıdığını dile getirmiştir. **Tek Ebeveyn 7**, devletin psikolojik olarak da bu ailelerin yanında durması gerektiğini, maddi sıkıntıların ruhsal yıpranmaya yol açtığını ve bunun da çocukların psikolojik durumunu etkilediğini belirtmiştir. Bu ifade, psikososyal destek hizmetlerinin koruyucu ve bütüncül bir yaklaşımla sunulmasının önemine işaret etmektedir.

Bu temada genel olarak katılımcı ifadeleri, tek ebeveyn olan bireylerin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda psikolojik ve duygusal düzeyde de çok yönlü destek ihtiyaçları bulunduğuna işaret etmektedir. Mikro düzeyde, ebeveynlerin yaşadığı duygusal yükün, ebeveynlik rollerini sürdürme kapasitelerini zorlayabildiği ve bu durumun çocukların gelişimi ile aile içi etkileşim süreçlerini dolaylı biçimde etkileyebildiği anlaşılmaktadır. Mezo düzeyde ise, bu tür desteklerin toplum temelli hizmet birimleri, okul ve sağlık kurumları gibi yerel aktörler aracılığıyla sunulmasının, bireylerin gündelik yaşamlarını kolaylaştırıcı bir etki yaratabileceği değerlendirilmektedir. Bu bulgular, psikososyal destek hizmetlerinin yalnızca bireysel iyi oluşu değil, aynı zamanda aile refahını da gözeten bütüncül sosyal politika yaklaşımlarıyla ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

TARTIŞMA

Bu bölümde, araştırmanın temel amacı doğrultusunda tek ebeveynli ailelerin yoksulluk döngüsünü nasıl deneyimledikleri ve bu döngüyü kırmaya yönelik hangi etkenlerin belirleyici olduğu, ekosistem kuramının sunduğu düzeyler çerçevesinde tartışılacaktır. Tartışma, araştırma sorularına sistematik biçimde yanıt verecek şekilde yapılandırılmış; mikro, mezo, ekzo, makro ve krono düzeylerde elde edilen bulgular hem nicel veriler hem de nitel anlatımlarla birlikte ele alınmıştır. Bu yaklaşım sayesinde, bireysel deneyimlerden kurumsal yapılara, sosyal ağlardan tarihsel örüntülere kadar geniş bir yelpazede tek ebeveynli ailelerdeki yoksulluk döngüsünün doğası analiz edilmiştir.

Araştırma bulguları, tek ebeveynlerin günlük yaşamlarında karşılaştıkları güçlüklerin yalnızca temel ihtiyaçların karşılanmasıyla sınırlı olmadığını; sosyal ve kişisel yaşam alanlarında yaşanan sorunlarla birlikte ve iç içe şekilde deneyimlendiğini ortaya koymaktadır. Nitel veriler tek ebeveynlerin sağlık hizmetlerine erişim, barınma maliyetlerini karşılayamama, temel gıdalara ulaşamama ve olumsuz konut koşullarına ek olarak, sosyal izolasyon, aile bağlarının zayıflaması, sosyal ilişkilerde gerileme ve gündelik sosyal aktivitelerin gerçekleştirilememesi gibi alanlarda da ciddi sınırlılıkların yaşandığını ortaya koymuştur. Ayrıca bazı katılımcıların (genellikle dul tek ebeveynler) duygusal ihtiyaçlarını karşılayamadıklarını ve (bazı erkek tek ebeveynlerin) cinsel ihtiyaçlarını gideremediklerini belirtmesi tek ebeveynlerin kişisel yaşam doyumunu olumsuz etkileyen diğer önemli etkenlerdendir.

Nitel araştırmadaki bu temel yoksunluklar nicel araştırmanın betimsel bulgularıyla da genel olarak desteklenmektedir. Örneğin, katılımcıların önemli bir kısmı kira ödemekte zorlandığını, yaşadıkları konutlarda fiziksel sorunlar bulunduğunu ve ısınmada çoğunlukla kömür veya odun sobası kullandıklarını belirtmiştir. Tüm katılımcıların iki günde bir et, tavuk veya balık içeren yemek tüketememesi gıda yoksunluğunun yaygınlığını ortaya koyarken; beklenmedik harcamaları karşılayamama durumunun katılımcılar arasında yüksek oranda olması ekonomik kırılganlığın boyutunu göstermektedir. Ayrıca sosyal yaşamla ilgili nicel araştırmamızda katılımcıların önemli bir bölümünde sosyal izolasyon, aile bağlarının zayıflaması, boşanma sonrası baskı ya da dışlanma hisleri ve sosyal etkinliklere katılamama gibi durumların yaygın olduğunu desteklemektedir.

Bu bulgular, mikro düzeyde tek ebeveynlerin hem maddi (gelir yetersizliği, konut sorunları, gıda erişimi) hem de psikososyal (duygusal ve sosyal ihtiyaçların karşılanamaması) anlamda çeşitli alanlara yayılan yoksunluklar yaşadığını göstermektedir. Bu durum, bireylerin günlük yaşam pratiklerinden kişisel refah düzeylerine kadar doğrudan etkileyen çok yönlü bir kırılma tablosuna işaret etmektedir.

Araştırma bulguları, tek ebeveynlerin çocuklarıyla ilişkilerini yoksulluk koşullarında yoğun sorumluluk ve fedakârlık temelinde sürdürdüklerini göstermektedir. Nitel veriler, “Ebeveyn Özgeçiliği” başlığı altında tek ebeveynlerin yaşamlarını çocuklarının ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlediklerini ve bu süreçte hem duygusal hem de ekonomik anlamda belirgin yükler üstlendiklerini ortaya koymuştur. Katılımcılar, çocuklarının bakım ve eğitim süreçlerine yoğun biçimde dâhil olduklarını, kendi temel ihtiyaçlarını sıklıkla ertelediklerini ve iş yaşamı ile ebeveynlik sorumlulukları arasında çatışmalar yaşadıklarını belirtmiştir. Özellikle kadın tek ebeveynler bakım yükünü ve duygusal sorumlulukları daha yoğun biçimde ifade ederken, erkek tek ebeveynler çocuklarının eğitim sürecini destekleme ve yönlendirme rollerini daha vurgulu biçimde dile getirmişlerdir. Çocuğun temel ihtiyaçlarının karşılanması, eğitim sürecinin takibi ve duygusal destek sağlama ise tüm katılımcılar tarafından ortak bir ebeveynlik görevi olarak dile getirilmiştir.

Nitel araştırmada ortaya konan bu bulgular, nicel verilerle de desteklenmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu, tek ebeveynlerin iki ebeveynli ailelere kıyasla çocuk yetiştirmede daha fazla zorluk yaşadığını ve çocuklarına karşı sorumluluklarını yerine getirmekte güçlük çektiğini ifade etmiştir. Kadın ve erkek katılımcıların neredeyse tamamı, aile üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için kendi ihtiyaçlarını ertelediklerini belirtmiştir.

Mikro düzeyde değerlendirildiğinde, bu bulgular tek ebeveynlerin çocuklarıyla ilişkilerinde yüksek düzeyde sorumluluk üstlendiklerini ve kendi ihtiyaçlarını sistematik biçimde geri planda tuttuklarını göstermektedir. Yoksulluk koşullarında sürdürülen bu özgeci ebeveynlik biçimi, kısa vadede çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlarken uzun vadede hem ebeveynin ekonomik ve psikososyal kaynaklarını zayıflatma riski hem de ebeveyn-çocuk ilişkilerini olumsuz etkileme potansiyeli taşımaktadır.

Araştırma bulguları, medeni duruma göre farklılaşan tek ebeveynli ailelerin yoksulluk deneyimlerinin hem maddi koşullar hem de başa çıkma stratejileri açısından farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Nitel veriler, medeni durumun (boşanmış, eşi vefat etmiş veya ayrı yaşayan) yoksulluk algısını şekillendiren bir unsur olduğunu göstermiştir. “Yoksulluğun Tanımlanması”, “Yoksulluğun Nedeni” ve “Yoksullukla Mücadele Stratejileri” temaları altında, her grubun yoksulluğu kendine özgü göstergeler üzerinden anlamlandırdığı

görülmüştür. Boşanmış katılımcılar yoksulluğu çoğunlukla destek yoksunluğu, aç kalma, borçlanma ve temel ihtiyaçlara erişememe üzerinden tanımlarken; eşi vefat etmiş katılımcılar hayat pahalılığı, belirsizlik ve ağırlaşan bakım sorumluluğu bağlamında değerlendirmiştir. Aynı yaşayan katılımcılar ise özellikle çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılayamama ve olumsuz konut koşulları üzerinden yoksulluk algısını dile getirmiştir. Stratejiler açısından da farklılıklar göze çarpmaktadır: boşanmış ve ayrı yaşayan katılımcılar daha çok esnek ve informel işlere yönelirken; eşi vefat etmiş katılımcılar kök aile desteğine ve borçlanmaya ağırlık vermekte, bakım yükü nedeniyle istihdama katılımda daha sınırlı kalmaktadır.

Nicel bulgularda da yoksulluk deneyimine ilişkin verilerin medeni duruma göre kısmen ayrıştığı belirlenmiştir. Örneğin tek ebeveynlerin işgücü piyasasına katılım verilerine bakıldığında eşi vefat etmiş katılımcıların çalışmayan grupta daha yüksek oranda yer aldığı; boşanmış katılımcıların ise çalışmayan ancak işe ilgisini sürdüren grupta daha fazla temsil edildiğini göstermektedir. Fakat tek ebeveynlerin genel ekonomik durum değerlendirmesinde tüm gruplar ağırlıklı olarak durumlarını “kötü” veya “çok kötü” olarak tanımlamıştır.

Dolayısıyla mikro düzeyde her ne kadar bu gruplar yoksulluğu farklı biçimlerde tanımlasa ve yoksullukla mücadelede farklı stratejiler geliştirse de hiçbirisi süreç içinde yoksulluk döngüsünü kırabilecek bir noktaya ulaşamamıştır. Aksine medeni durum fark etmeksizin tüm tek ebeveynli aileler yoksulluğu temel yoksunluklar üzerinden deneyimlemeye devam etmekte ve bu durum farklı yaşam öykülerine sahip olsalar bile tek ebeveynlerin ekonomik açıdan ortak bir derin yoksulluk deneyimini paylaştığını göstermektedir.

Araştırma bulguları, tek ebeveynlerin sosyal destek ağlarının yoksulluk döngüsünü kırmada kalıcı bir dönüşüm yaratmaktan ziyade gündelik yaşamın sürdürülebilirliğine geçici katkılar sunduğunu göstermektedir. Katılımcı ifadeleri, sosyal çevreden sağlanan desteklerin çeşitlilik göstermesine rağmen çoğunlukla belirli dönemlerde temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olduğunu, süreklilik ve kapsam bakımından sınırlı kaldığını ortaya koymuştur. “Enformel Destekler” teması altında elde edilen veriler, Bitlis’te destek ağlarının işlevselliğinin; sosyal sermayenin gücü, ilişkilerin niteliği ve yerel bağlamdaki karşılıklılık normlarına bağlı olarak değiştiğini göstermektedir. Bu bağlamda aile üyeleri, arkadaşlar, komşular ve esnaftan sağlanan yardımların ise çoğunlukla kısa vadeli bir rahatlama sunduğu görülmektedir.

Bitlis iline özgü güçlü akrabalık bağları, geleneksel dayanışma anlayışı, kapalı toplum yapısı ve hane bazındaki genel ekonomik refah düzeyi bu destek ağlarının hem işlevini hem de erişilebilirliğini belirleyen temel unsurlardır. Bitlis ilinde akrabalık, hemşerilik ve komşuluk ilişkilerinin hâlen önemli bir sosyal sermaye kaynağı olduğu görülmekle birlikte, bu ilişkiler

daha çok bağlantı kurucu roller üzerinden işlemekte ve ekonomik olarak kırılgan olan topluluklarda kalıcı bir refah artışı sağlamada yeterli olmamaktadır. Bitlis'te yerel kültürel yapılar özellikle kadın tek ebeveynlerin sosyal desteklere erişimini hem kolaylaştıran hem de kısıtlayan ikili bir rol üstlenmektedir. Dul kadınlar, kültürel olarak daha fazla kabul görerek akraba ve komşu desteğinden yararlanabilmekte; buna karşılık boşanmış veya ayrı yaşayan kadınlar, toplumsal yargılar ve damgalama nedeniyle bu ağlara daha sınırlı şekilde dâhil olabilmektedir. Erkek tek ebeveynler açısından ise özellikle anneleri ve kız kardeşleri gibi aile üyelerinden aldıkları bakım desteği öne çıkmaktadır. Ancak bu sembolik avantaj, ekonomik destek açısından benzer ölçüde karşılık bulmamaktadır.

Tüm bu bulgular, tek ebeveynli aileler için mezo düzeyde sosyal destek ağlarının işlevselliğinin Bitlis ili özelinde sınırlı kaldığını ortaya koyarken ekzo düzeyde bu destek mekanizmalarının Bitlis'in yerel kültürel değerleri ve toplumsal cinsiyet normlarıyla da yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, bu ağlar aracılığıyla sağlanan destekler tek ebeveynli ailelerde deneyimlenen yoksulluğu ortadan kaldırmamakta; yalnızca mevcut yoksulluk koşullarının olumsuz etkilerini kısmen hafifleten, geçici ve sınırlı bir tampon mekanizma işlevi görmektedir.

Araştırma kapsamında, tek ebeveynlerin yerel yönetimler ve STK'lar aracılığıyla sağlanan hizmetlere ilişkin deneyimleri, Bitlis özelinde bu desteklerin sınırlı, düzensiz ve dönemsel bir nitelik taşıdığını ortaya koymaktadır. Katılımcı ifadeleri, sosyal belediyeçilik uygulamalarının oldukça zayıf olduğu; belediyeden alınan ayni ve nakdi yardımların düşük miktartlı, süreklilikten uzak ve hedef kitleye göre uyarlanmamış biçimde sağlandığı yönündedir. Benzer şekilde, STK'ların da güçlü ve kapsayıcı bir sosyal hizmet kapasitesine sahip olmadığı; yardımların genellikle Ramazan ayı, dini bayramlar gibi belirli dönemlerde yoğunlaştığı görülmektedir. Ayrıca yardım süreçlerinde eşitsizlik hissi, hedefleme sorunları, yardım kalitesine ilişkin memnuniyetsizlikler ve kurumlar arası koordinasyon eksikliği de katılımcılar tarafından sıklıkla dile getirilmiştir.

Elde edilen nicel bulgular, katılımcıların önemli bir kısmının aynı dönemde birden fazla kuruma başvurduğunu göstermektedir. Bu durum sunulan yardımların tek başına yeterli olmadığını ve haneleri tamamlayıcı kaynak arayışına yönelttiğini göstermektedir. Bitlis'in kırsal-kentsel geçiş özelliği taşıyan yerleşim yapısı, ekonomik faaliyetlerin sınırlılığı ve geleneksel dayanışma pratiklerinin yetersizliği, yerel yönetimlerin ve STK'ların sunduğu desteklerin etkisini öne çıkarmaktadır. Fakat ekzo düzeyde yer alan yerel yönetim ve sivil toplum kuruluşlarının yapısal kapasitesinin, tek ebeveynli ailelerin yoksulluk döngüsünü kırma sürecine etkisinin sınırlı olduğu görülmektedir. Sunulan yardımlar tek ebeveynli ailelere daha

çok kısa vadeli bir rahatlama yaratmakta ve tek ebeveynli ailelerin yoksulluk sarmalından çıkmalarında doğrudan bir etki unsuru olmadığı düşünülmektedir.

Çalışma hayatı koşulları ve istihdam politikaları, ekzo düzeyde tek ebeveynli ailelerin refahını ve ekonomik durumunu, bireylerin doğrudan müdahale edemediği ancak yaşam standartlarını belirleyici ölçüde etkileyen dışsal yapısal faktörler arasında yer almaktadır. Araştırma bulguları, Bitlis ilinde tek ebeveynlerin iş yaşamına katılım süreçlerinde belirsizlik, süreksizlik ve güvencesizliğin hâkim olduğunu göstermektedir. Nitel veriler, çocuk bakım yükü, düşük eğitim düzeyi, sosyal dışlanma ve mevcut iş koşullarının esnek olmayışı gibi faktörlerin istihdama erişimi ciddi biçimde sınırladığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, kayıt dışı çalışma, düşük ücretler ve iş güvencesizliği gibi yapısal sorunlar, bu ailelerin ekonomik refahını doğrudan olumsuz etkilemektedir.

Nitel araştırma grubunun yalnızca küçük bir kısmının son bir hafta içinde çalıştığını ifade etmesi, istihdama erişimdeki sınırlılığı açıkça ortaya koymaktadır. Çalışma biçimleri incelendiğinde, çalışanların çoğunluğunun mevsimlik veya gündelik işlerde yer aldığı, düzenli ve sigortalı istihdamın ise neredeyse hiç olmadığı görülmektedir. Ayrıca, çalışmayanlar arasında önemli bir grubun iş arayışını sürdürmesine rağmen uygun istihdam fırsatlarına erişememesi, mevcut işgücü piyasasının tek ebeveynler için kapsayıcı olmadığını göstermektedir.

Bu bulgular, Bitlis'in işgücü yapısı ve istihdam potansiyelinin, tek ebeveynli ailelerin yoksulluk döngüsünü kırma kapasitesi üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Düzenli ve güvenceli istihdam olanaklarının sınırlılığı, tek ebeveynlerin ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarını ve aile bütünlüğünü korumalarını zorlaştırmakta; bunun yanı sıra, gelir elde etme zorunluluğu ile çocuk bakım sorumluluklarının eşzamanlı yürütülmesi, bu ailelerde ikili iş yükünü yapısal bir dezavantaj olarak pekiştirmektedir.

Toplumsal algılar tek ebeveynli ailelerin sosyal uyum ve dayanışma süreçlerini doğrudan şekillendiren, bireylerin kontrolü dışında gelişen ancak yaşam pratikleri üzerinde belirleyici etkiye sahip ekzo düzey yapısal unsurlar arasında yer almaktadır. Araştırma bulguları, bu algıların farklı toplumsal ve kültürel dinamiklerden beslendiğini ve cinsiyet ile medeni durum değişkenleri üzerinden anlamlı farklılıklar taşıdığını ortaya koymaktadır.

Nitel veriler, kadın ve erkek tek ebeveynlerin sosyal çevreyle ilişkilerinde ortak olarak sosyal izolasyon, dışlanma, damgalanma ve destek ağlarının daralması gibi sorunlarla karşılaştığını göstermektedir. Özellikle kadın katılımcılar, boşanma sonrası süreçte dedikodu, ahlaki sorgulamalar ve toplumsal baskıların daha yoğun hissedildiğini ifade etmiştir. Erkek katılımcılar ise bakım yükü ve duygusal yalnızlık gibi farklı kırılabilir alanlarına işaret ederek

sosyal yaşamlarının sınırlandırıldığına vurgu yapmışlardır. Bu durum, toplumsal cinsiyet normlarının kadınlar açısından daha fazla ayrımcılık ve sosyal dışlanma riski yarattığını göstermektedir.

Sosyal dayanışma ve destek ağlarının kullanımı açısından da Bitlis'te cinsiyet temelli farklılıklar dikkat çekmektedir. Kadınlar kök aile desteğinin yetersizliğini, hatta kimi zaman denetleyici ve kısıtlayıcı olmasını dile getirirken; erkekler bu tür müdahaleleri daha sınırlı biçimde ifade etmiştir. Özellikle boşanmış tek ebeveynler, diğer medeni durum gruplarına kıyasla sosyal dışlanmaya ilişkin daha fazla ifade üretmiştir. Bitlis özelinde, boşanmanın genellikle olumlu karşılanmaması, bu bireylerin sosyal dayanışma ilişkilerine erişimini sınırlayabilen bir unsur olarak değerlendirilebilir.

Bu bulgular doğrultusunda, ekzo düzeyde sosyal hizmet politikalarının yalnızca ekonomik destek sağlamaya odaklanmaması; aynı zamanda toplumsal farkındalığı artırıcı, cinsiyet duyarlı ve medeni duruma göre esnekleşen sosyal destek mekanizmalarını da içermesi önemlidir. Bunun yanı sıra, enformel dayanışma ağlarının daha kurumsal ve sürdürülebilir yapılara dönüştürülmesi, tek ebeveynli ailelerin sosyal sermayesini güçlendirmek açısından kritik bir gereklilik olarak değerlendirilebilir. Bu tür düzenlemeler, yerel topluluklar, belediyeler, sivil toplum kuruluşları ve diğer kurumsal aktörler arasındaki etkileşimi güçlendirerek, tek ebeveynlerin sosyal uyum ve dayanışma ilişkilerini daha istikrarlı bir zemine oturtabilir.

Araştırmanın bulguları, tek ebeveyn olan bireylerin yeniden evlenme eğilimlerinin, kişisel tercihlerle birlikte toplumsal, kültürel ve ekonomik koşulların etkisi altında şekillendiğini düşündürmektedir. Nitel ve nicel verilerin birlikte değerlendirilmesi, yeniden evlenme kararının yalnızca bireysel bir tercih olmaktan öte, bireylerin içinde bulundukları sosyal çevre, çocukların tutumu, geçmiş deneyimlerin bıraktığı izler ve ekonomik koşullar gibi farklı etkenlerin kesişimi ile oluştuğunu ortaya koymaktadır. Bu yönüyle konu, ekzo düzey bağlamında ele alınmakta; bireylerin doğrudan kontrol edemedikleri ancak yaşam tercihlerini dolaylı biçimde etkileyen yapısal unsurların sürece dâhil olduğunu göstermektedir.

Nitel bulgular, erkek katılımcıların yeniden evlenme konusunu daha rahat ifade etme eğiliminde olduklarını, kadın katılımcıların ise bu konuda daha temkinli ve sınırlı biçimde konuştuğunu ortaya koymuştur. Yeniden evlenme eğiliminin erkeklerde görece daha yüksek, kadınlarda ise daha düşük seviyede olması nicel bulgularla da desteklenmektedir. Bu durum, kadınların toplumsal baskılar ve geçmişte yaşanan olumsuz evlilik deneyimlerinin etkilerini daha yoğun hissedebildiklerine işaret etmektedir. Katılımcılar arasında çocukların tutumu, yeniden evlenme kararını etkileyen en belirgin unsur olarak öne çıkmış; ebeveynlik

sorumluluğunun çoğu zaman kişisel tercihlerden daha ağır bastığı görülmüştür. Kadın katılımcılar, geçmiş evlilikten kalan duygusal izleri ve travmaları daha sık dile getirirken; erkek katılımcılar ekonomik kaygılara ve geçim koşullarına daha fazla vurgu yapmıştır.

Bitlis'in geleneksel ve ataerkil sosyal çevre yapısı, bu sürecin yerel bağlamda daha belirgin biçimde hissedilmesine yol açmaktadır. Geleneksel normlar, özellikle kadınların yeniden evlenmesine yönelik tutumlarda daha sınırlayıcı bir etki oluşturabilirken; erkekler açısından bu süreçte toplumsal destek ve teşvik daha görünür olabilmektedir. Dolayısıyla Bitlis'te tek ebeveynlerin yeniden evlenme kararı, kişisel tercihlerin yanı sıra toplumsal normlar, kültürel değerler, ekonomik koşullar ve ailevi sorumlulukların birlikte şekillendirdiği bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır.

Makro düzeyde, tek ebeveynli ailelerin yaşam koşulları, yalnızca bireysel ya da yerel faktörlerle değil aynı zamanda ulusal düzeyde belirlenen sosyal politika tercihleri ve yasal düzenlemelerle de şekillenmektedir. Bu politikalar ve düzenlemeler yardımların kapsamını, niteliğini, sürekliliğini ve erişilebilirliğini belirleyerek tek ebeveynlerin yoksullukla baş etme kapasiteleri üzerinde doğrudan etkili olmaktadır. Araştırmanın bulguları, sosyal yardım sisteminin mevcut işleyişinde erişim, adalet ve yeterlilik konularında önemli sınırlılıklar bulunduğunu; bu sınırlılıkların ise cinsiyet ve medeni duruma göre farklılaşan etkiler yarattığını göstermektedir. Kadın tek ebeveynlerin çocuk bakım sorumluluğu nedeniyle yardımların kesintisiz ve düzenli olmasına daha fazla önem atfetmesi, erkek tek ebeveynlerin ise maddi ve istihdam temelli destekleri öncelikli görmesi, mevcut sistemin hizmetlerini farklı ihtiyaç alanlarına göre yeniden yapılandırması gerektiğini düşündürmektedir.

Araştırmanın nitel bulguları, yoksulluk koşullarında yaşayan tek ebeveynlerin sosyal yardım sistemleriyle kurduğu ilişkinin çeşitli yetersizlikler ve eşitsizlikler içerdiğini ortaya koymaktadır. Katılımcılar, "Erişim, Adalet ve Yeterlilik Sorunları" teması altında yardımların yalnızca niceliksel değil, niteliksel olarak da yetersiz olduğunu, destek süreçlerin karmaşıklığı ve bilgilendirme eksikliklerinin erişimi zorlaştırdığını ifade etmektedir. Kadın katılımcılar, yardım süreçlerinin sürekliliğini çocuklarının temel ihtiyaçlarının karşılanması açısından kritik görürken; erkek katılımcılar ev içi işlerde destek, doğrudan maddi katkı ve istihdam fırsatlarının artırılmasını öncelikli talepler arasında ifade etmiştir. Medeni duruma göre bakıldığında, boşanmış tek ebeveynlerin sosyal yardım sistemine yönelik daha yoğun eleştiriler ve daha kapsamlı çözüm önerileri geliştirdikleri; eşi vefat etmiş tek ebeveynlerin ise psikososyal destek ihtiyacına daha fazla vurgu yaptığı görülmüştür.

Nicel araştırmaya katılan tek ebeveynlerin büyük çoğunluğu son bir yıl içinde sosyal veya ekonomik yardım aldığını belirtmiştir. Yardımların türü bakımından hem aynı hem de

nakdi desteklerin birlikte alınması yaygın bir durumdur. Ancak yardımların niteliğine dair memnuniyet oldukça düşüktür; katılımcıların büyük bir bölümü bu yardımları “yetersiz” olarak değerlendirmiştir. Ayrıca yardımların toplam hane gelirindeki payının yüksek olması, bu desteklerin geçici bir katkıdan ziyade hane ekonomisinin ana kaynağı haline geldiğini ve yoksulluk kültürü riskini artırdığını düşündürmektedir.

Yardımlara erişim yolları incelendiğinde, formel bilgilendirme kanallarından ziyade akraba, komşu ve arkadaş çevresi gibi enformel ağların yönlendirme süreçlerinde belirleyici olduğu görülmektedir. Bu durum, ulusal düzeyde sosyal yardım sisteminin bilgilendirme ve kapsayıcılık açısından geliştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Ayrıca, sivil toplum kuruluşlarının belirli bölgelerde yönlendirme ve erişim süreçlerinde tamamlayıcı bir rol oynadığı gözlemlenmiştir.

Bu çerçevede, sosyal yardım politikalarının gelir artırıcı ve istihdamı destekleyici programlarla tamamlanması yararlı olabilir. Yoksulluk döngüsünü hafifletecek bütüncül yaklaşımların geliştirilmesi, desteklerin daha etkili hâle gelmesine katkı sağlayacaktır. Erişim ve bilgilendirme süreçlerinin güçlendirilmesi ise yardımların ihtiyaç sahiplerine zamanında ve adil biçimde ulaşmasını kolaylaştırabilir. Ayrıca, cinsiyet ve medeni duruma duyarlı sosyal hizmet modellerinin uygulanması, tek ebeveynlerin yaşam koşullarını iyileştirme ve ekonomik bağımsızlıklarını destekleme açısından anlamlı bir adım olabilir.

Araştırmanın bulguları, tek ebeveynlerin yoksulluk deneyimlerinin yalnızca günümüz koşullarıyla sınırlı olmadığını, aksine geçmişten bugüne taşınan yapısal eşitsizlikler, kültürel kalıplar ve toplumsal süreçlerin etkisiyle şekillendiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, krono düzey perspektifinde yoksulluk döngüsünün tarihsel sürekliliğini ve kuşaklar arası aktarımını anlamak açısından önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Katılımcıların geçmiş ekonomik koşulları ile bugün içinde bulundukları durum arasındaki karşılaştırmalar, yaşam döngüsü boyunca sosyoekonomik konumlarını iyileştirmekte zorlandıklarını göstermektedir. Eşleriyle birlikte yaşadıkları dönem ile mevcut koşullarını değerlendiren birçok katılımcı, durumlarının ya değişmediğini ya da kötüleştiğini ifade etmiştir. Benzer şekilde, kök ailelerine kıyasla ekonomik durumlarının benzer ya da daha olumsuz olduğunu belirten katılımcılar, bu sürekliliğin yoksulluk döngüsünü beslediğine dikkat çekmiştir.

Nitel bulgular, bu sürekliliğin nedenlerini daha ayrıntılı biçimde ortaya koymaktadır. Kök aile yoksulluğu, eğitime erişimdeki sınırlılıklar, erken yaşta evlilikler, başlık parası uygulamaları, eşin kök ailesinin sınırlı ekonomik kapasitesi ve boşanma sonrası destek ağlarının zayıflığı, yoksulluğun nesiller arası aktarımında belirleyici etkenler olarak öne

çıkmaktadır. Özellikle kadın katılımcılar, geçmişte yaşanan olumsuz deneyimlerin (örneğin eğitimden kopma, zorla evlendirilme, aile içi şiddet) bugünkü yaşam koşullarını doğrudan etkilediğini vurgulamıştır. Bununla birlikte, geçmişten taşınan dezavantajların yalnızca kadın tek ebeveynlerin değil, erkek tek ebeveynlerin de bugün içinde bulundukları yoksulluk döngülerinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Erkek tek ebeveynler açısından, düşük eğitim düzeyi, sınırlı mesleki beceriler, istikrarsız çalışma geçmişi ve çocukluk döneminde maruz kalınan ekonomik yoksunluklar, günümüzde yaşanan gelir yetersizliği ve istihdam sorunlarını derinleştirmektedir. Dolayısıyla, bu ailelerde yoksulluğun kadınlaşması önemli bir gerçeklik olmakla birlikte, yoksulluğun aynı zamanda tek ebeveynleştiği de görülmekte; her iki olgu da geçmişten bugüne taşınan yapısal dezavantajlar tarafından beslenmektedir.

Bu tarihsel birikim, mevcut sosyal politika ve destek mekanizmalarının yetersizlikleriyle birleştiğinde, yoksulluk döngüsünün kırılmasını güçleştirmektedir. Yardımlar çoğunlukla kısa vadeli ve temel ihtiyaçlara yönelik kalmakta; istihdam, eğitim ve sosyal sermaye güçlendirme alanlarında uzun vadeli fırsatlar sınırlı olmaktadır. Bu nedenle, krono düzey perspektifinden bakıldığında, tek ebeveynli ailelerde yoksulluk döngüsünü kırması, yalnızca mevcut durumun iyileştirilmesine odaklanan geçici müdahalelerle değil, geçmişten gelen yapısal dezavantajları telafi edebilecek ve kuşaklar arası aktarımı önleyebilecek bütüncül stratejilerle mümkün olabilecektir.

Tüm bulgular birlikte değerlendirildiğinde araştırma, tek ebeveynli ailelerde yoksulluğun nesiller arası aktarımının, farklı ekosistem düzeylerinde işleyen ve birbirleriyle etkileşim hâlinde olan çok sayıda etmen tarafından şekillendiğini ortaya koymaktadır. Ekosistem perspektifinin farklı düzeylerinde şekillenen ekonomik, sosyal, kültürel ve psikolojik unsurlar, hem günlük yaşam pratiklerini hem de uzun vadeli gelecek beklentilerini doğrudan etkilemektedir.

Mikro düzeyde tek ebeveynler barınma koşulları, eğitim olanakları, çocuk bakımı ve hane içi iş yükü gibi yaşam kalitesini doğrudan belirleyen sorunlarla başa çıkmaya çalışmaktadır. Mezo düzeyde ise tek ebeveynler yoksullukla mücadelede genellikle formel ve enformel destek ağlarından her ikisini de kullanma eğilimindedir. Formel yardımlar miktar ve süreklilik bakımından yetersiz kalırken, enformel destekler ise tek ebeveynin sosyal çevresinin de düşük ekonomik seviyede olması nedeniyle bu ailelerde yoksulluk döngüsünün kırılmasına olanak sağlamamaktadır. Ekzo düzeyde, toplumsal algılar ve kültürel normlar tek ebeveynlerin yaşam deneyimlerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Özellikle boşanma, dul kalma veya ayrı yaşama durumlarına yönelik toplumsal yargılar, yeniden evlenme tutumlarını, sosyal uyum süreçlerini ve dayanışma ilişkilerini etkilemektedir. Bu algılar, kimi zaman destek

mekanizmalarının kapsayıcılığını sınırlandırmakta, kimi zaman da tek ebeveynlerin sosyal ağlara katılımını zorlaştırarak yoksullukla baş etme kapasitelerini dolaylı biçimde şekillendirmektedir. Makro düzeyde ise mevcut sosyal politika ve yasal düzenlemeler, tek ebeveynlerin çok yönlü ihtiyaçlarını karşılamada sınırlı kalmaktadır. Krono düzey ise yoksulluk döngüsünün yalnızca güncel koşulların değil, geçmişten taşınan yapısal eşitsizliklerin ve sınıfsal dezavantajların bir sonucu olduğunu; bu nedenle döngünün kırılmasının bireysel çabanın ötesinde, uzun vadeli ve bütüncül sosyal politika yaklaşımlarını gerektirdiğini göstermektedir.

Bu bağlamda söz konusu düzeyler birbirinden kesin sınırlarla ayrılabilir yapılar değildir. Aksine, ekosistem içindeki her alt sistem diğer düzeylerle sürekli etkileşim hâlinindedir ve bu karşılıklı etkileşim genel sistemi şekillendirmektedir. Tek ebeveynli ailelerde yoksulluk döngüsü de bu karşılıklı bağımlı etkileşimlerin bir ürünü olarak ortaya çıkmakta; mikro düzeydeki bireysel ve hane içi sorunlar, mezo düzeydeki sosyal ağların işlevselliği, ekzo düzeydeki toplumsal algılar, makro düzeydeki sosyal politikalar ve krono düzeyde geçmişten bugüne taşınan yapısal eşitsizlikler birbirini karşılıklı olarak beslemektedir. Bu nedenle, herhangi bir düzeyde yaşanan sınırlılık ya da gelişme diğer düzeylerdeki süreçlere dolaylı olarak yansımakta ve tek ebeveynli ailelerdeki yoksulluk döngüsüne tesir etmektedir.

Genel olarak araştırma bulguları tek ebeveynlerin yoksulluk deneyiminin yalnızca ekonomik kısıtlılıklarla sınırlı olmadığını; toplumsal cinsiyet, sosyal sermaye, yerel kültürel değerler ve tarihsel bağlamın etkileşimiyle şekillenen karmaşık bir olgu olduğunu ortaya koymakta ve yoksullukla mücadele politikalarının bu yapıyı dikkate alarak tasarlanması gerektiğine işaret etmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmanın bulguları, tek ebeveynli ailelerin yoksullukla mücadele süreçlerinin dinamik ve süreklilik arz eden bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu, ekonomik, sosyal ve psikolojik boyutları içeren derinleşmiş bir yoksulluk deneyimi yaşamaktadır. Bu durum, yoksulluk döngüsünün bireysel yetersizliklerle açıklanamayacağını; yapısal eşitsizlikler, sosyal dışlanma ve sınırlı kaynaklara erişim gibi durumların etkisiyle sürekli olarak yeniden üretildiğini güçlü biçimde göstermektedir.

Araştırmanın ortaya koyduğu bu sonuçlar, ekosistem perspektifinin sunduğu çok düzeyli analiz imkânıyla, tek ebeveynli ailelerde yoksulluğun yalnızca bireyin kendi yetersizliği veya kapasitesinden kaynaklanmadığını, farklı düzeylerdeki sosyal, ekonomik ve politik etkenlerin karşılıklı etkileşimiyle sistematik olarak üretildiğini açıkça göstermektedir. Mikro düzeyde barınma, gelir yetersizliği, çocuk bakımı ve psikososyal sorunlarla doğrudan yüzleşen tek ebeveynler, mezo düzeyde ise hem akraba, komşu ve arkadaş gibi enformel ağlardan hem de SYDV, belediye ve STK gibi formel kurumlardan destek almaya çalışmaktadır. Ancak bu destekler, çoğunlukla kısa süreli ve düzensiz nitelikte olup, özellikle ekonomik yükü hafifletme kapasitesi son derece sınırlıdır. Ekzo düzeyde ise Bitlis ilinin Türkiye’de hanehalkı gelir düzeyi en düşük bölgelerden biri olan TRB2 bölgesinde yer alması, sınırlı istihdam olanakları, bağımlı kırılğan ekonomik yapı, sanayi ve hizmet sektörlerindeki yetersiz gelişim, kayıt dışı istihdamın yaygınlığı ve düşük ücret düzeyleri (Yılmaz, 2021; İzci & Çiçek, 2025) tek ebeveynlerin ekonomik bağımsızlık kazanmasını ciddi biçimde zorlaştırmaktadır. Makro düzeyde ise sosyal politika eksiklikleri, eşitsizliklerin yapısal olarak yeniden üretilmesine zemin hazırlamaktadır.

Yoksulluk döngüsünün kuşaktan kuşağa aktarımında aile içi kaynakların, eğitime erişimin ve barınma koşullarının belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Araştırmada, kök aileden itibaren süregelen yoksulluk deneyimlerinin, tek ebeveynlerin kendi yaşamlarında ve çocuklarının gelecek planlarında da benzer biçimde devam ettiği bulgulanmıştır. Bu bağlamda, yoksulluk kültürü ve yapısal eşitsizliklerin birleşerek bireylerin refah seviyelerini daralttığı, gelecek beklentilerini sınırladığı anlaşılmaktadır.

Tek ebeveynlerin güçlendirilmesine yönelik politikaların yetersizliği, özellikle sosyal destek mekanizmalarının süreklilik, adalet ve erişilebilirlik ilkeleri açısından sorunlu olduğunu ortaya koymaktadır. Araştırma bulguları, sosyal yardımların çoğunlukla geçici, yetersiz ve

düzensiz biçimde sunulduğunu; formel desteklerin ise çoğu zaman bürokratik engeller nedeniyle erişilemez olduğunu göstermiştir. Bu durum, bireylerin enformel destek ağlarına yönelmesine neden olmakta; ancak bu ağların da çoğu zaman kırılgan ve süreksiz olması, bireyleri daha savunmasız hale getirmektedir.

Toplumsal cinsiyet normlarının etkisi, kadın ve erkek tek ebeveynlerin yoksulluk deneyimlerini farklı biçimlerde şekillendirmektedir. Kadınlar daha çok bakım yükü, toplumsal yargılar ve desteklerin sürekliliğine ilişkin sorunlarla karşı karşıya kalırken; erkekler ise sosyal yardım süreçlerinin hedefleme, erişim ve adalet boyutlarında dezavantajlar yaşamaktadır. Bu durum, toplumsal cinsiyete dayalı kalıp yargıların her iki cinsiyet için de farklı biçimlerde mağduriyet ürettiğini ve yoksulluğun yapısal ve kültürel eşitsizliklerle iç içe geçerek derinleşen bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır.

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular, tek ebeveynli ailelerin çocuklarıyla kurdukları ilişkilerde yoğun bir ebeveyn özverisine ve çocuk odaklı fedakârlıklara işaret etmektedir. Bu durum, ebeveyn özgeciliği olarak tanımlanan eğilimin, aile içi dayanışmayı sürdürmede önemli bir unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bu özgecil eğilim, tek ebeveynin kendi ihtiyaçlarını sürekli olarak ertelemesine ve tükenmişlik hissine kapılmasına da yol açarak uzun vadede aile birliğini ve ebeveynlerin sosyal, psikolojik ve fiziksel sağlığını tehdit etmektedir.

Ayrıca araştırma bulgularına göre sosyal sermayesi daha güçlü tek ebeveynli aileler yoksullukla görece daha kolay başa çıkabilmektedir. Akraba, komşu ve arkadaş çevresinden sağlanan destekler, kısa vadede geçici bir rahatlama sunsa da bu çevrelerin çoğunlukla benzer yoksulluk koşulları içinde bulunmaları nedeniyle bu desteklerin kapsamı ve sürdürülebilirliği oldukça sınırlı kalmaktadır. Bu durum, sosyal sermayenin işlevselliğinin yalnızca ilişkisel ağların varlığına değil, aynı zamanda bu ağların maddi kapasitesine ve bireyin bu ilişkileri etkin biçimde yönetebilme becerisine bağlı olduğunu göstermektedir.

Ekosistem yaklaşımı temelinde değerlendirildiğinde, yoksullukla mücadelenin yalnızca bireyin çabalarıyla sınırlı kalamayacağı; mikro düzeyden makro düzeye kadar tüm sistemlerin eşgüdüm içinde çalışması gerektiği anlaşılmaktadır. Özellikle mezo ve ekzo düzeydeki yerel kurumsal hizmetlerin niteliği, bireyin yaşam kalitesini doğrudan etkilemektedir. Araştırmada, bazı yerel kurumların sosyal hizmet kapasitesinin sınırlı olması, bu kurumlara yönelik güven sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Makro düzeyde ise neoliberal politikaların sosyal devlet anlayışını zayıflattığı, bu durumun ise sosyal adaleti önceleyen yapısal müdahaleleri zorlaştırdığı bulgulanmıştır. Sosyal yardımların piyasa temelli değil, hak temelli bir anlayışla yapılandırılması gerektiği açıktır. Sosyal dışlanma, ötekileştirme ve etiketlenme gibi süreçler,

tek ebeveynli bireylerin toplumsal hayata katılımını daha da zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, yoksullukla mücadelede yalnızca ekonomik destek değil; sosyal içerme, hak temelli yaklaşım ve insan onurunu merkeze alan bütüncül politikalar gereklidir.

Mikro Düzey Öneriler:

- Tek ebeveynli ailelerin yaşam koşullarını iyileştirmeye yönelik sosyal hizmet uygulamaları güçlendirilmelidir. Bu bağlamda, çocuk bakımı, istihdam ve barınma alanlarında yerel ihtiyaç analizlerine dayalı özel destek programları geliştirilmelidir.
- Okul sosyal hizmeti uygulamaları yaygınlaştırılarak çocukların hem akademik başarıları hem de psikososyal gelişimleri desteklenmeli; özellikle yoksulluk riski yüksek mahallelerde koruyucu müdahale programları hayata geçirilmelidir.
- Yoksulluğun kuşaklar arası aktarımını önlemek için Bitlis'teki dezavantajlı çocuklara erken yaşta eğitim, rehberlik ve psikososyal destek sağlanmalı; bu destekler okul ve mahalle temelli sosyal hizmet modelleriyle yapılandırılmalıdır.

Mezo Düzey Öneriler:

- Tek ebeveynlerin formel sosyal yardımlara erişimini kolaylaştırmak için Bitlis'te başvuru süreçleri sadeleştirilmeli, bilgilendirme çalışmaları artırılmalı ve özellikle kırsal mahallelerde yerel rehberlik hizmetleri sunulmalıdır.
- Boşanmış veya ayrı yaşayan tek ebeveynlerin çocuklarının, diğer ebeveynle sağlıklı ilişki sürdürebilmeleri için aile danışmanlığı ve arabuluculuk hizmetleri Bitlis'te yaygınlaştırılmalı, bu hizmetler yerel sosyal hizmet merkezleri aracılığıyla erişilebilir hâle getirilmelidir.
- Tek ebeveynlerin sosyal sermayelerini etkin biçimde kullanabilmeleri için Bitlis'in sosyoekonomik seviyesi düşük olan mahalle ve köylerinden başlanarak dayanışma ağları kurulmalıdır.

Ekzo Düzey Öneriler:

- Bitlis ilinde sınırlı istihdam olanakları ve kayıt dışı çalışma koşulları göz önünde bulundurularak, tek ebeveynlere yönelik yerel istihdam programları tasarlanmalı; bu programlarda özellikle esnek çalışma ve çocuk bakım desteği sağlanmalıdır.
- Yerel kurumların hizmet kapasiteleri artırılmalı; mekânsal adaletsizlikleri azaltmak için Bitlis'in kırsal ve dezavantajlı bölgelerinde sosyal hizmet birimlerinin sayısı ve erişilebilirliği güçlendirilmelidir.

- Toplumda tek ebeveynli ailelere yönelik dışlayıcı tutum ve önyargıların azaltılması amacıyla kamu spotları, yerel medya içerikleri ve eğitim kampanyaları düzenlenmeli; ötekileştirme ile mücadeleye yerel liderler, STK'lar ve kanaat önderleri dâhil edilmelidir.

Makro Düzey Öneriler:

- Türkiye'de tek ebeveynli ailelere yönelik özel bir aile refah politikası oluşturulmalı; bu politikalar yalnızca ekonomik destek değil, sosyal katılım, bakım sorumluluğu ve toplumsal destek ağlarını da içerecek şekilde tasarlanmalı, Bitlis gibi dezavantajlı iller önceliklendirilmelidir.
- Sosyal yardımların içeriği ve dağıtımında toplumsal cinsiyet eşitliği gözetilmeli; özellikle kadın tek ebeveynlerin özgül ihtiyaçlarını karşılayacak bütüncül yaklaşımlar benimsenmelidir.
- Sosyal hizmet politikalarında neoliberal yaklaşımların sınırları sorgulanmalı; hak temelli ve kamu sorumluluğunu esas alan sosyal politika modelleri yaygınlaştırılmalıdır.
- Tek ebeveynlerin karar alma süreçlerine aktif katılımı sağlanmalı; deneyimlerini paylaşabilecekleri ve politika yapımında söz sahibi olabilecekleri ulusal ve yerel düzeyde katılımcı mekanizmalar inşa edilmelidir.

Krono Düzey Öneriler:

- Bitlis ve benzeri sosyoekonomik açıdan dezavantajlı illerde yoksulluk döngüsünün tarihsel kökenleri dikkate alınarak uzun vadeli sosyal politika stratejileri geliştirilmelidir. Bu stratejiler yalnızca mevcut ihtiyaçlara yanıt vermekle kalmamalı, geçmişten bugüne taşınan yapısal eşitsizliklerin dönüşümünü de hedeflemelidir.
- Bölgesel kalkınma planlarında, tek ebeveynli aileler gibi kırılgan gruplar öncelikli hedef kitle olarak tanımlanmalı; ekonomik yatırımlar, istihdam projeleri ve sosyal hizmet programları uzun vadeli perspektiflerle planlanmalıdır.
- Eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal hizmet alanlarında nesiller arası fırsat eşitliği sağlayacak politikalar, sürekli ve izlenebilir şekilde uygulanmalı; özellikle çocuk yoksulluğunu azaltmaya yönelik programların sürekliliği garanti altına alınmalıdır.

- Ulusal düzeyde, tek ebeveynli ailelerin yoksullukla mücadele deneyimleri düzenli aralıklarla izlenmeli ve tarihsel karşılaştırmalar yapılarak politika yapım sürecinde kanıta dayalı iyileştirmeler gerçekleştirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Acar, C. (2022). Göçmen ve yoksul kadınların boşanma sonrası hayatta kalma stratejilerinin nitel analiz ile değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 45-57. <https://doi.org/10.5152/atakad.2022.999805>
- Açıkgöz, R., & Yusufoglu, Ö. Ş. (2022). Türkiye’de çocuk yoksulluğuna ilişkin bir değerlendirme. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 123-140. <https://doi.org/10.1234/aeusbed.2022.8.2.123>
- Akbuğa, E., Eliöz, M., Tekin, A., & Çebi, M. (2017). Engelli bireylerin yoksulluk ile mücadelesinde girişimcilik ve girişimciliğin önündeki engeller. *Kesit Akademi Dergisi*, (10), 570-585. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kesitakademi/issue/59836/864617>
- Akğış, Ö., & Karadaş, E. (2018). Bir sosyal ağ olan hemşehri derneklerinin yoksullukla mücadeledeki rolü üzerine uygulamalı bir araştırma: Bilecik Sinoplular Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği. *Ege Coğrafya Dergisi*, 27(1), 21-34.
- Aksan, G. (2012). Yoksulluk ve yoksulluk kültürünün toplumsal görünimleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 9-19.
- Aksan, G., & Topçuoğlu, A. (2013). Yardımlaşma ve dayanışma ağlarını bir kent yoksulluğu örneği üzerinden okumak: Konya. *İdealkent*, 4(8), 250-269.
- Aktan, C. C., & Vural, İ. Y. (2002). Terminoloji, kavramlar ve ölçüm yöntemleri. *Hak-İş Konfederasyonu Yayını*.
- Aktel, M., Kerman, U., & Altan, Y. (2007). Küreselleşme sürecinde yoksulluğun değişen yüzü. IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitabı, 19-21.
- Akyiğit, H., & Şan, M. K. (2015). Sosyal sermaye tartışmaları ve Türkiye’de sosyal sermayenin ölçülmesi sorunu. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (34), 123-134.
- Akyol, E. D. (2011). Osmanlı Devleti’nde yoksulluğu azaltma stratejileri ve bu stratejilerin sürekliliği ve değişimi. *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu*, 2, 67-73.
- Albayrak, E., & Birinci, M. (2024). Sosyal hizmet ve yoksulluk kültürü arasındaki ilişki. S. Paksoy & H. Çiftçi (Ed.), *Sosyal bilimlerde güncel çalışmalar - 5 içinde* (s. 283-344). İksad Yayınevi.

- Aldous, J., & Hill, R. (1969). Breaking the poverty cycle: Strategic points for intervention. *Social Work*, 14(3), 3-12.
- Aliber, M. (2003). Chronic poverty in South Africa: Incidence, causes and policies. *World Development*, 31(3), 473-490.
- Altay, A. (2007). Bir kamu mali olarak sosyal sermaye ve yoksulluk ilişkisi. *Ege Academic Review*, 7(1), 337-362.
- Amato, P. R. (2000). Diversity within single-parent families. In D. H. Demo, K. R. Allen, & M. A. Fine (Eds.), *Handbook of family diversity* (pp. 149-172). Oxford University Press.
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1269-1287.
- Amin, S. (1976). *Unequal development: An essay on the social formations of peripheral capitalism*. Monthly Review Press.
- Arpacioğlu, Ö. (2012). *Dünyada ve Türkiye’de yoksullukla mücadele [Yayımlanmış yüksek lisans tezi]*. Gaziantep Üniversitesi.
- Arpacioğlu, Ö., & Yıldırım, M. (2011). Dünyada ve Türkiye’de yoksulluğun analizi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 59-74.
- Atasever, E., & Işıklı, E. I. (2024). Kadın yoksulluğuyla mücadelede sosyal yardımların rolü: Düzce Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı üzerine bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (61), 91-106.
- Axinn, W. G., & Pearce, L. D. (2006). *Mixed method data collection strategies*. Sage Publications.
- Aydemir, M. A., & Tecim, E. (2012). Türk toplumunda aile ve dinin sosyal sermaye potansiyeli. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (28), 43-59.
- Aydın-Çakır, A., & Türkeş-Kılıç, S. (2021). Bilimsel çalışmalarda karma yöntem nasıl kullanılır? *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 42(1).
- Aydiner Boylu, A., & Öztop, H. (2013). Tek ebeveynli aileler: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Sosyoekonomi*, 19(19). <https://doi.org/10.17233/se.37916>
- Baki, A., & Gökçek, T. (2012). Karma yöntem araştırmalarına genel bir bakış. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(42), 1-21.
- Bane, M. J., & Ellwood, D. T. (1986). Slipping into and out of poverty: The dynamics of spells. *Journal of Human Resources*, 21(1), 1-23.
- Baran, P. A. (1957). *The political economy of growth*. Monthly Review Press.

- Barrett, C. B., & Carter, M. R. (2013). The economics of poverty traps and persistent poverty: Policy and empirical implications. *Journal of Development Studies*, 49(7), 976-990. <https://doi.org/10.1080/00220388.2013.785526>
- Barrientos, A. (2013). *Social assistance in developing countries*. Cambridge University Press.
- Barrientos, A., & Hulme, D. (2005). Chronic poverty and social protection: Introduction. *European Journal of Development Research*, 17(1), 1-7.
- Baş, G. (2010). Gelenek ve gelecek arasında sıkışan bir tarihi kent: Bitlis. *History Studies*, 3, 77-99.
- Bauman, Z. (1998). *Globalization: The human consequences*. Polity Press.
- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı. (2009). *Kentsel yoksulluk, göç ve sosyal politikalar komisyon raporu*.
- Berkün, S. (2017). Kentsel yoksulluk: Çanakkale örneğinde Fevzipaşa Mahallesi. *Akademik Düşünce Dergisi*, 7(2), 1-15.
- Best, J. W., & Kahn, J. V. (2017). *Research in education*. Pearson Education.
- Bhagwati, J. (2004). *In defense of globalization: With a new afterword*. Oxford University Press.
- Bilen, M., Şan, M. K., & Aydın, M. K. (2005). Yoksulluk sorunu üzerine. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 1-26.
- Bilge, F., Avcı, D., Dinçel, E. F., Demirel, E. A., Karatekin, H., Koç, Ö., & Zorbaz, S. D. (2015). The use of systems approach in psychological counseling and guidance. In *Chaos, complexity and leadership 2013* (pp. 213-227). Springer International Publishing.
- Bloch, M. (1961). *Feudal society* (G. Koziol, Trans.). Routledge.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Harvard University Press.
- Boylu, A. A. (2014). Tek ebeveynli ailelerde finansal sıkıntı ve fonksiyonlar arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(1), 55-72.
- Boztilki, M. (2022). Tek ebeveynli ailelerde sosyal sermaye gelişimi ve güvenin önemi: Yalnız anneler odaklı bir çalışma. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 7(2), 248-262.
- Bradshaw, T. K. (2007). Theories of poverty and anti-poverty programs in community development. *Community Development*, 38(1), 7-25.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Bronfenbrenner, U. (1986). Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. *Developmental Psychology*, 22(6), 723-742.
- Brooks-Gunn, J., & Duncan, G. J. (1997). The effects of poverty on children. *The Future of Children*, 7(2), 55-71. <https://doi.org/10.2307/1602387>
- Buğra, A. (2015). *Kapitalizm, yoksulluk ve Türkiye'de sosyal politika*. İletişim Yayınları.
- Buluş, S., & Ersoy, A. F. (2019). Tek ebeveynli ailelerde yetiştirilen çocukların sosyal uyum problemlerinin okul sosyal hizmeti bağlamında incelenmesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(90), 1-12. <https://doi.org/10.16992/ASOS.14859>
- Bumpass, L. L., & Raley, R. K. (1995). Redefining single-parent families: Cohabitation and changing family reality. *Demography*, 32(1), 97-109.
- Büyük Öztürk, Ş., Çakmak Kılıç, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Canatan, K., & Yıldırım, E. (2019). *Aile sosyolojisi*. Açılım Kitap.
- Canatan, K., Bilge, Y., & Çapar, H. (2019). Tek ebeveynli aile bağlamında yaşayan annelerin sosyal ve psikolojik problemleri: Küçükçekmece örneği. *Turkish Studies - Social Sciences*, 14(4), 1331-1354. <https://doi.org/10.29228/TurkishStudies.23314>
- Cancian, M., & Meyer, D. R. (2018). Reforming policy for single-parent families to reduce child poverty. *RSF: The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences*, 4(2), 91-112. <https://doi.org/10.7758/RSF.2018.4.2.05>
- Cardoso, F. H., & Faletto, E. (1979). *Dependency and development in Latin America*. University of California Press.
- Ceren, A., & Erdem, T. (2018). Türkiye'de yoksulluk ve sosyal yardım uygulamaları. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1), 6-24. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/meusbd/issue/43724/449961>
- Cevizci, A., & Önder, D. (2012). *Felsefe sözlüğü*. Say Yayınları.
- Cheung, K. C. (2015). Child poverty in Hong Kong single-parent families. *Child Indicators Research*, 8(4), 517-536. <https://doi.org/10.1007/s12187-014-9256-4>
- Chronicle, U. N. (2008). *Tackling poverty reduction: The role of the Islamic Development Bank*. UN Chronicle.
- Collins, R., & Makowski, M. (2014). *Toplumun keşfi* (N. Oktik, Çev.). Nobel Yayınları.
- Corinth, K., Meyer, B. D., & Wu, D. (2022). The change in poverty from 1995 to 2016 among single-parent families. *AEA Papers and Proceedings*, 112, 345-350.

- Coşan, B. (2018). Dünyada ve Türkiye'de sosyo-ekonomik bir problem olarak tek ebeveynli aile olgusunun çok boyutlu değerlendirilmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(41), 259-294. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.453720>
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Sage.
- Creswell, J. W. (2015). *A concise introduction to mixed methods research*. Sage.
- Creswell, J. W. (2021). *Nitel araştırma yöntemleri*. Siyasal.
- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and conducting mixed methods research* (3rd ed.). Sage.
- Çiftçi, A. N. (2023). Aile yapısında yaşanan çözülme ve Uzunköprü örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(Özel Sayı), 487-512. <https://doi.org/10.26468/trakyasobed.1221166>
- Davey, H. (1991). *The case study method*. Sage Publications.
- Dawidowicz, P. (2011). *Literature reviews made easy: A quick guide to success*. Information Age Publishing.
- De Janvry, A., & Garramon, C. (1977). The dynamics of rural poverty in Latin America. *The Journal of Peasant Studies*, 4(3), 206-216.
- Dedeoğlu, S. (2004). *Kadın emeği ve küreselleşme*. İletişim Yayınları.
- Demir, S., & Çelebi, Ş. (2017). Tek ebeveynli ailelerin sorunları: Nitel bir araştırma. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 111-128.
- Demirci, E. Y. (2003). Yoksulluğun tüketilmesi. In *Yoksulluk Sempozyumu* (Cilt 1, s. 15). Deniz Feneri Derneği Yayınları.
- Demirel, M. (2018). Türkiye’de tek ebeveynli ailelerin sosyal sorunları. *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(12), 718-726.
- Demirhan, Y., & Kartal, N. (2015). 1980 sonrası yoksullukla mücadelenin başlıca aracı olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu’nun kuruluş ve varlık nedenlerine ilişkin bazı tespitler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (42).
- Deveoğlu, M. (2021). Tek ebeveynli ailelerin çocuklarının yaşadığı sorunlar. *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 7(47), 1635-1640. <https://doi.org/10.31576/smryj.960>
- Dinçoflaz, N. J. (2009). *Kentteki kadının yoksulluğu [Sosyal yardım uzmanlık tezi]*. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.

- Doğan, D., & Usta, H. (2016). Tek ebeveynli hanelerdeki kadınların rol ve sorumluluklarındaki değişimler ve deneyimledikleri güçlükler. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 19(2), 109-125.
- Dowd, N. E. (1997). In defense of single-parent families. NYU Press.
- Dumanlı, O. (1996). Gelir dağılımı ve yoksulluk. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 1-15.
- Durand, J. P., & Weil, R. (1990). *Sociologie contemporaine*. Vigot.
- Durgun, Ö. (2011). Türkiye’de yoksulluk ve çocuk yoksulluğu üzerine bir inceleme. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, 6(1).
- Erdoğan, N. (2016). Yok-sanma: Yoksulluk-maduniyet ve "fark yaraları". In N. Erdoğan (Ed.), *Yoksulluk halleri: Türkiye’de kent yoksulluğunun toplumsal görünümleri* (s. 47-96). İletişim Yayınları.
- Erikli, S. (2016). Genç yoksulluğunun temel belirleyicileri: Eğitim ve düzgün iş. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 283-302.
- Erkul, E. (2021). Çocuk yoksulluğunun ekosistem perspektifi temelinde analizi [Doktora tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Ersoy, M., & Şengül, T. (2002). Kente göç ve yoksulluk: Diyarbakır örneği. ODTÜ Yayınları.
- Esping-Andersen, G. (1999). Toplumsal riskler ve refah devletleri. In A. Buğra & Ç. Keyder (Eds.), *Sosyal politika yazıları* (2006 baskısı). İletişim Yayınları.
- European Institute for Gender Equality. (2020). Poverty, gender and lone parents in the EU. <https://eige.europa.eu/publications/poverty-gender-and-lone-parents-eu>
- Eurostat. (2016). Families with children in the EU. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20170531-1>
- Federal Statistical Office of Germany. (2021). Families by living arrangements and number of children. <https://www.destatis.de/EN/Themes/SocietyEnvironment/Population/Households-Families/Tables/families-by-type.html>
- Feyzioğlu, S., & Kuşçuoğlu, C. (2011). Tek ebeveynli aileler. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 26(26), 97-110. <https://doi.org/10.21560/spcd.77415>
- Flug, K., & Kasir, N. (2006). The Single Parent Law, labor supply, and poverty. *Israel Economic Review*, 4(1), 59-110. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2175604>
- Frank, A. G. (1967). Capitalism and underdevelopment in Latin America: Historical studies of Chile and Brazil. Monthly Review Press.

- Fraser, N. (1997). Justice interruptus: Critical reflections on the "postsocialist" condition. Routledge.
- Friedmann, J. (1992). Empowerment: The politics of alternative development. Blackwell.
- Fukuyama, F. (2001). Social capital, civil society and development. *Third World Quarterly*, 22(1), 7-20.
- Furstenberg, F. F., & Kaplan, S. (2018). Sosyal sermaye ve aile. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, (31), 53.
- Galić, R., & Zubić, D. (2018). Single-parent families: Category at increased risk of poverty. *Interdisciplinary Journal of Psychotherapy*, 17-27.
- Gall, M. D., Borg, W. R., & Gall, J. P. (2003). Educational research: An introduction (7th ed.). Allyn & Bacon.
- Gans, H. J. (1971). The positive functions of poverty. *American Journal of Sociology*, 78(2), 275-289. <https://doi.org/10.1086/225312>
- Garis, D. (1998). Poverty, single-parent households, and youth at-risk behavior: An empirical study. *Journal of Economic Issues*, 32(4), 1079-1105. <https://doi.org/10.1080/00213624.1998.11506110>
- Garrity, P., & Martin, C. (2018). Developing a microfinance model to break the cycle of poverty. *Business Horizons*, 61(6), 937-947.
- Genç, Ö. (2010). Uluslararası ekonomik kuruluşların yoksullukla mücadele stratejileri [Yüksek lisans tezi]. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi.
- Genç, Y. (2015). Engellilerin sosyal sorunları ve beklentileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 15(34), 9-22. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21125/227553>
- Germain, C. B., & Gitterman, A. (1980). The life model of social work practice. Columbia University Press.
- Gibson, W. J., & Brown, A. (2009). Working with qualitative data. Sage Publications.
- Glennster, H. (2017). Understanding the cost of welfare. Policy Press.
- Glense, C. (2013). Qualitative research methods in social sciences (9th ed.). Pearson Education.
- Goffman, E. (1963). Stigma: Notes on the management of spoiled identity. Prentice-Hall.
- Gölçek, A. G. (2023). Cumhuriyetten bugüne Türkiye’de yoksulluğun 100 yıllık görünümü: Kamu maliyesi bağlamında bir değerlendirme. *Akademik Hassasiyetler*, 10(Cumhuriyet Özel Sayısı), 118-151.
- Gölçek, A. G., & Organ, İ. (2023). Yoksulluk paradigmalarının evrimi: Tarihsel ve kavramsal bir inceleme. *Politik Ekonomik Kuram*, 7(Özel Sayı), 69-93.

- Gönülaçan Özer, A., & Öztürk, M. (2022). Yeni sosyal risk grubu: Tek ebeveynli aileler ve sorunları. *Uluslararası Sosyal Bilimlerde Yenilikçi Yaklaşımlar Dergisi*, 6(2), 222-237. <https://doi.org/10.29329/ijiasos.2022.458.10>
- Greene, J. C. (2015). Preserving distinctions within the multimethod and mixed methods research merger. In S. N. Hesse-Biber & R. B. Johnson (Eds.), *The Oxford handbook of multimethod and mixed methods research inquiry* (pp. 606-615). Oxford University Press.
- Güçlü, F. (2020). Bölgesel eşitsizlikler ve yoksulluk: Coğrafi boyutun analizi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 7(3), 45-60.
- Günaydın, D. (2021). Yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkileri: Nesiller arası yoksulluk döngüsünü kırmak için yaklaşımlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 155-183.
- Gündoğan, N. (2008). Yoksulluk ve sosyal dışlanma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (55), 43-60.
- Güneş, F. (2009). Kentsel yoksulluk/dışlanma, göç ve istihdam: Eskişehir’de belediyeden yardım alan haneler. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9(18), 449-471.
- Güngör, A. (2023). Tek ebeveynli aileler: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 23(58), 129-155. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.1154433>
- Günindi Ersöz, A. (2003). Dünya konferansları belgelerinde aile ve yoksulluk: Saptamalar ve öneriler. *Aile ve Toplum*, 5(2), 1-20.
- Gürbüz, S., & Şahin, F. (2016). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* (2. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Gürel Kayaoğlu, A. (2003). Sefaletin psikolojisi: Yoksulluk üzerine kuramsal ilk notlar. *Kurgu*, 20(1), 211-221.
- Gürel, B. (2015). Yoksulluğun mekânsal analizi: Kırsal ve kentsel farklılıklar. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(4), 89-105.
- Hancock, D. R., & Algozzine, B. (2006). *Doing case study research: A practical guide for beginning researchers*. Teachers College Press.
- Hanson, S. M. H. (1986). Healthy single parent families. *Family Relations*, 35(1), 125-132.
- Hanson, S. M. H., & Sporakowski, M. J. (1986). Single parent families. *Family Relations*, 35(1), 3-8.
- Hartley, J. (2004). Case study research. In C. Cassell & G. Symon (Eds.), *Essential guide to qualitative methods in organizational research* (pp. 323-333). Sage Publications.
- Harvey, D. (2005). *A brief history of neoliberalism*. Oxford University Press.

- Hulme, D. (2015). *Global poverty: Global governance and poor people in the post-2015 era*. Routledge.
- Hulme, D., & McKay, A. (2006). Identifying and measuring chronic poverty: Beyond monetary measures? *International Policy Centre for Inclusive Growth*.
- Hulme, D., & Shepherd, A. (2003). Conceptualizing chronic poverty. *World Development*, 31(3), 403-423.
- Huntington, S. P. (1968). *Political order in changing societies*. Yale University Press.
- International Monetary Fund. (2018). *IMF annual report 2018*. International Monetary Fund.
- Israeli, O., & Weber, M. (2014). Differentiating chronic and transitory poverty: Evidence from Germany. *Social Indicators Research*, 115(3), 1071-1087.
- Işık, O., & Pınarcıoğlu, M. M. (2009). Nöbetleşe yoksulluk: Sultanbeyli örneği. *İletişim Yayınları*.
- İkizoğlu, M. (2000). Yoksulluk ve sosyal yardım ilişkisi: Ankara Mamak ilçesinde ampirik bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 13(1), 86-115.
- İncedal, S. (2013). Türkiye’de yoksulluk boyutları: Mücadele politikaları ve müdahale araçları. *Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü*.
- İSEDAK. (2019). *Yoksulluğun azaltılması çalışma raporu*. İSEDAK Koordinasyon Ofisi.
- İslam İşbirliği Teşkilatı. (2016). *İİT 2025 eylem planı*. İslam İşbirliği Teşkilatı.
- İzci, F., & Çiçek, Ç. (2025). The reality of poverty in Türkiye with its causes and consequences: An analysis on TRB2 region. 26. *Uluslararası Kamu Yönetimi Forumu (Karmaşık Sorunlar Karşısında Kamu Yönetimi: Yaklaşımlar, Politikalar ve Uygulamalar)* (pp. 920-922). Trabzon, Turkey.
- Johnson, R. B., Onwuegbuzie, A. J., & Turner, L. A. (2007). Toward a definition of mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research*, 1(2), 112-133. <https://doi.org/10.1177/1558689806298224>
- Jordan, B. (1996). *A theory of poverty and social exclusion*. Blackwell Publishers.
- Kaleli Yılmaz, G. (2014). Durum çalışması nedir? Eğitim bilimlerinde durum çalışması yöntemine genel bir bakış. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(4), 1280-1304.
- Karaaslan, İ., & Opçin, E. (2020). Tek ebeveynli ailelerin aldıkları sosyal yardımlar ve sosyal yardım beklentileri üzerine bir araştırma. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(2), 81-103.
- Karaca Aydın, S. (2019). Kadınlar için tek (yalnız) ebeveynlik ve zorlukları. *Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 23-34.

- Karaçay, H. (2016). Bretton-Woods kuruluşları, New York uzlaşısı ve yoksullukla mücadele politikaları. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 34(1), 93-114.
- Karadeniz, O., & Durusoy Öztepe, N. (2013). Türkiye’de yaşlı yoksulluğu. Çalışma ve Toplum, 2013(3), 77-102. <https://doi.org/10.1234/ct.2013.3.77>
- Karadoğan, E. (2012). Küreselleşme sürecinde sosyal yardımların bireyin özsaygı düzeyine etkisi bağlamında dönüşümü ve etkinliği [Doktora tezi, Ankara Üniversitesi]. Ankara Üniversitesi Açık Erişim Sistemi.
- Karakaş, M. (2010). Küresel yoksulluğun öteki yüzü: Yeni yoksulluk ve sosyal dışlanma. Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences, 12(2).
- Karapınar Kocag, E. (2023). An individual level investigation on the relationship between being a single parent and poverty. Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, 7(2), 450-460. <https://doi.org/10.47525/ulasbid.1272664>
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 1(1), 62-80.
- Kaya, E. (2009). Yoksullukla mücadelede Avrupa’nın ve Türkiye’nin sosyal yardım modeli [Sosyal yardım uzmanlık tezi]. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Kızıler, N. (2017). Türkiye’de yoksullukla mücadele ve sosyal transfer harcamaları. Journal of Life Economics, 4(1), 77-100. <https://doi.org/10.15637/jlecon.188>
- Kirst-Ashman, K. K., & Hull, G. H. (2008). Understanding generalist practice (5th ed.). Cengage Learning.
- Kitapçı, İ. (2017). Piyasa başarısızlıklarına alternatif bir çözüm: Sosyal sermaye yaklaşımı. Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 9(1), 28-45.
- Kleinman, M. (2002). Crisis? What crisis? Continuity and change in European welfare states. In A. Buğra & Ç. Keyder (Eds.), Sosyal politika yazıları (2006 baskısı). İletişim Yayınları.
- Koray, M. (2005). Sosyal politika (2. baskı). İmge Kitabevi.
- Köseoğlu, S. A., & Yıldız, Y. (2018). Tek ebeveynli çocukların yaşam deneyimleri. HAYEF: Journal of Education, 15(2), 80-98. <https://doi.org/10.26650/hayef.2018.15.2.0009>
- Kroese, J., Bernasco, W., Liefbroer, A. C., & Rouwendal, J. (2021). Growing up in single-parent families and the criminal involvement of adolescents: A systematic review. Psychology, Crime & Law, 27(1), 61-75. <https://doi.org/10.1080/1068316X.2020.1774589>

- Kurtbaşı, S. (2017). Bir kamu politikası olarak sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının yoksullukla mücadeledeki rolü (Arpaçay örneğinde ampirik bir çalışma) [Yüksek lisans tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Kuş, E. (2012). Nicel-nitel araştırma teknikleri. Anı Yayıncılık.
- Kümbetoğlu, B. (2012). Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma. Bağlam Yayınları.
- Lindbeck, A. (2004). An essay on welfare state dynamics. In Globalization and the welfare state (pp. 149-171). Palgrave Macmillan UK.
- Lu, Y.-C., Walker, R., Richard, P., & Younis, M. (2020). Inequalities in poverty and income between single mothers and fathers. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(1), 135. <https://doi.org/10.3390/ijerph17010135>
- Lustig, N., & Stern, N. (2000). Broadening the agenda for poverty reduction: Opportunity, empowerment, security. *Finance and Development*, 37(4), 3-7.
- Maldonado, L. (2018). Global patterns of single-parent families. *World Families Journal*, 3(2), 45-60.
- Marcuse, H. (1964). *One-dimensional man: Studies in the ideology of advanced industrial society*. Beacon Press.
- McLanahan, S., & Sandefur, G. D. (1994). *Growing up with a single parent: What hurts, what helps*. Harvard University Press.
- Merriam, S. B. (2015). *Qualitative research: A guide to design and implementation* (3rd ed.). Jossey-Bass.
- Merriam, S. B. (2018). *Qualitative research in practice: Examples for discussion and analysis*. Jossey-Bass.
- Metin, B. (2013). Neoliberal yapısal uyum politikalarından kapsayıcı kalkınma çerçevesine Dünya Bankası'nın yoksulluk sorununa yaklaşımı. *Çalışma ve Toplum*, 2(37), 211-234.
- Millar, J., & Ridge, T. (2009). Relationships of care: Working lone mothers, their children and employment sustainability. *Journal of Social Policy*, 38(1), 103-121.
- Mills, C. W. (1959). *The sociological imagination*. Oxford University Press.
- Neuman, W. L. (2006). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches* (6th ed.). Pearson Education.
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nicel ve nitel yaklaşımlar I-II* (5. baskı). Yayın Odası.
- Nieuwenhuis, R., & Maldonado, L. C. (2017). Single-parent families and in-work poverty. LIS Working Paper Series, No. 687. Luxembourg Income Study (LIS).

- Nieuwenhuis, R., & Maldonado, L. C. (Eds.). (2018). The triple bind of single-parent families: Resources, employment, and policies to improve well-being. Policy Press.
- Nordic Social and Health Statistics. (2019). Family structure in Sweden: Analysis report. Nordic Statistics Bureau.
- Odacı, H., Ülken, E., & Bülbül, K. (2022). Tek ebeveyn olan annelerin bilişsel esneklikleri ve yaşam doyumları arasındaki ilişki: Psikolojik sağlamlığın aracı rolü. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 22(55), 305-338. <https://doi.org/10.21560/spcd.vi.926494>
- OECD. (2020). Family database: Children in single-parent households. <https://www.oecd.org/social/family/>
- Office for National Statistics. (2019). Families and households in the UK: 2019. <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/birthsdeathsandmarriages/families/bulletins/familiesandhouseholds>
- Oktik, N. (2008). Türkiye’de yoksulluk çalışmaları. Yakın Kitabevi.
- Osmani, S. (2007). When endowments and opportunities don’t match: Understanding chronic poverty (Chronic Poverty Research Centre Working Paper No. 78). https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1752958
- Öksüz Nariñç, N. (2022). Türkiye’de subjektif yoksulluğu belirleyen faktörlerin genelleştirilmiş sıralı logit modelle analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (47), 74-92. <https://doi.org/10.52642/susbed.1011809>
- Önder, H., & Şenses, F. (2006). Türkiye’de yoksulluk ve yoksulluk düşüncesi. *İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar*, 199, 221.
- Özbek, N. (2006). Cumhuriyet Türkiye’inde sosyal güvenlik ve sosyal politikalar. Tarih Vakfı.
- Özdemir, N. E., & Güneş, N. (2024). Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-1950) yoksullukla mücadelede kamu kurumları ve vakıflar. İçinde G. Cerev & H. Çotur (Ed.), *Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-1950) yoksullukla mücadele politikaları* (ss. 57-81). Astana Yayınları.
- Özel, M. (2015). Kentsel yoksulluk ve Türkiye’de yerel yönetimlerin işlevleri. *İdealkent*, 6(16), 155-181.
- Öztürk, M., & Çetin, B. I. (2009). Dünyada ve Türkiye’de yoksulluk ve kadınlar. *Journal of Yasar University*, 3(11), 2661–2698.
- Patton, M. Q. (2014). Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice (4th ed.). Sage Publications.

- Ponterotto, J. G. (2005). Qualitative research in counseling psychology: A primer on research paradigms and philosophy of science. *Journal of Counseling Psychology*, 52(2), 126-136. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.52.2.126>
- Portes, A. (2024). Social capital: Its origins and applications in modern sociology. *New Critical Writings in Political Sociology*, 53-76.
- Punch, K. F. (2013). *Introduction to social research: Quantitative and qualitative approaches* (3rd ed.). Sage Publications.
- Renwick, T. J., & Bergmann, B. R. (1993). A budget-based definition of poverty: With an application to single-parent families. *Journal of Human Resources*, 28(1), 1-24. <https://www.jstor.org/stable/146086>
- Ridge, T. (2011). The everyday costs of poverty in childhood: A review of qualitative research exploring the lives and experiences of low-income children in the UK. *Children & Society*, 25(1), 73-84.
- Rodgers, J. R., & Rodgers, J. L. (1993). Chronic poverty in the United States. *Journal of Human Resources*, 28(1), 25-54.
- Rostow, W. W. (1959). *The stages of economic growth: A non-communist manifesto*. Cambridge University Press.
- Runeson, P., & Höst, M. (2009). Guidelines for conducting and reporting case study research in software engineering. *Empirical Software Engineering*, 14(2), 131-164. <https://doi.org/10.1007/s10664-008-9102-8>
- Sabbağ, J. (2020). Thomas R. Malthus'un ve Karl Marx'ın yoksulluk ve nüfus kavramlaştırması. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 37-51.
- Salim, M. (2020). Türkiye'de yoksullukla mücadelede kamusal sosyal yardımlar ve bir kurum incelemesi: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları. *Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 6-36.
- Salim, M. (2021). Vakıflar Genel Müdürlüğü ve yoksulluğu önlemeye yönelik kamusal stratejideki rolü. *Journal of International Social Research*, 14(77).
- Santrock, J. W. (2011). *Life-span development* (13th ed.). McGraw Hill.
- Santrock, J. W. (2017). *Child development* (14th ed.). McGraw Hill.
- Sarı, H. K. (2021). Yaşlılık ve sosyal hizmet ilişkisi bağlamında yaşlılık ve yoksulluk. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(63), 1234-1245. <https://doi.org/10.26450/jshsr.1234567>
- Scott, J. C. (2017). *Against the grain: A deep history of the earliest states*. Yale University Press.

- Selek, C., & Erusta, M. (2023). Türkiye'de yoksulluğun görünümü ve yoksullukla mücadelede Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın rolü. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2), 183-210. <https://doi.org/10.54838/bilgisosyal.1373003>
- Sen, A. (1999). *Development as freedom*. Knopf Press.
- Sheafor, B. W., & Horejsi, C. R. (2014). *Techniques and guidelines for social work practice* (9th ed.). Pearson.
- Shelton, T. L. (2019). *Understanding Bronfenbrenner's bioecological model of development*. Routledge.
- Shepherd, A. (2007). *Understanding and explaining chronic poverty: An evolving framework for phase III of CPRC's research*. Chronic Poverty Research Centre.
- Shildrick, T., & Rucell, J. (2015). *Sociological perspectives on poverty*.
- Sönmez, V., & Alacapınar, F. G. (2011). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Anı Yayıncılık.
- Suri, H. (2011). Purposeful sampling in qualitative research synthesis. *Qualitative Research Journal*, 11(2), 63-75.
- Swanborn, P. G. (2010). *Case study research: What, why and how?* Sage Publications.
- Swanepoel, H., & De Beer, F. (2006). *Community development: Breaking the cycle of poverty*. Juta and Company Ltd.
- Şahin, Z., & Karataş, K. (2023). Tek ebeveyn annelerin kök aile ilişkileri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 1084-1097. <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1272425>
- Şahinoğlu, İ. (2023). Kent yoksulluğuna müdahalenin tarihsel gelişimi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33(1), 331-346. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.1106978>
- Şen, R. B., & Yurtkuran, S. (2004). Bitlis'te yaşayan ailelerin sosyo-demografik, sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel özellikleri ile toplumsal hayatta törenin gücü. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(7).
- Şenses, F. (2001). *Küreselleşmenin öteki yüzü: Yoksulluk*. İletişim Yayınları.
- Şenses, F. (2009). Küresel kriz, yoksulluk ve eşitsizlik. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 116, 88-102.
- Şenses, F. (2014). *Türkiye'de yoksulluk ve çeşitli boyutları*. İletişim Yayınları.
- Taherdoost, H. (2022). Comprehensive review of qualitative, quantitative, and mixed method research, their applications, types, and limitations. *Journal of Management Science & Engineering Research*.
- Tashakkori, A., & Teddlie, C. (2021). *Handbook of mixed methods in social & behavioral research* (2nd ed.). Sage Publications.

- Taş, S. (2020). Emile Durkheim'ın sosyolojik anlayışında toplumsal işbölümü, sosyolojik yöntemin kuralları, din, anomi ve intihar. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 13(29), 442-449.
- Taşağal, D. (2022). Sosyal ve ekonomik destek hizmetinden faydalanan çocuğu olan kadınlar: Yoksulluk algıları, deneyimleri ve baş etme yöntemleri [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi].
- Taşkesen, M. Ö. (2017). Osmanlı döneminde sosyal refah sistemi olarak vakıflar. *İş ve Hayat*, 3(5), 57-66. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/isvehayat/issue/52096/680389>
- The World Bank. (1990). *World development report 1990*. Oxford University Press.
- Tınar, Y. (2022). Türkiye'de yoksullukla mücadelede sivil toplum kuruluşlarının önemi ve rolü. *Toplumsal Politika Dergisi*, 3(2), 129-151.
- Tobin, G. A., & Begley, C. M. (2010). Methodological rigour within a qualitative framework. *Journal of Advanced Nursing*, 48(4), 388-396. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2004.03207.x>
- Topçuoğlu, A., & Eroğlu, S. (2013). Sosyal sermayenin akrabalık, hemşehrilik ve güven ile ilişkisi: Konya sanayi işletmeleri örneği. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2(3), 124-145.
- Toro, P. A., Trickett, E. J., Wall, D. D., & Salem, D. A. (1991). Homelessness in the United States: An ecological perspective. *American Psychologist*, 46(11), 1208–1218. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.46.11.1208>
- Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom: A survey of household resources and standards of living*. Penguin Books.
- Turgut, R. (2019). Romanlar'da çocuk yoksulluğu: Kocaeli Tavşantepe Mahallesi örneği (Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkiye). YÖK Ulusal Tez Merkezi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/detay-z8bkVTdJSurV5TXNOuCL0w?no=OWkYszgv7KW7UdAcimQ4hw>
- Turmuş, E. D., & Nizam, Ö. K. (2025). Türkiye'de değişen aile dinamiklerinin boşanma ile oluşan tek ebeveynli aileler üzerinden değerlendirilmesi: Eskişehir örneği. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(6), 395-415.
- Tutar, E., & Demirel, M. (2017). Kentleşme ve yoksulluk: Çarpık kentleşmenin yoksulluk üzerindeki etkisi. *Beşeri Bilimler Dergisi*, 9(2), 25-38.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları, 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2023-49684>

- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). Dezavantajların kuşaklararası aktarımı, 2023. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dezavantajlarin-Kusaklararasi-Aktarimi-2023-53842>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). Gelir dağılımı istatistikleri, 2023 (Düzeltilmiş bülten). <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-2023-53840>
- Ulusoy, R. (2007). İslam Kalkınma Bankası (IDB). Stratejik Araştırma Dergisi.
- Ulutaş, Ç. Ü. (2009). Yoksulluğun kadınlaşması ve görünmeyen emek. Çalışma ve Toplum, 2(21), 25-40.
- Ulutürk, S., & Dane, K. (2008). Kapitalist devletin dönüşümü, metalaşma ve sosyal güvenlik reformu: Ülke örnekleri ve reformun geleceği. Karaburun Bilim Kongresi Tebliği, 4-7.
- UNICEF. (2022). UNICEF ve Dünya Bankası dünya çapında aşırı yoksulluğun azaltılmasına yönelik işbirliğini sürdürüyor. UNICEF Türkiye. <https://www.unicef.org/turkiye/bas%C4%B1n-b%C3%BCltenleri/unicef-ve-d%C3%BCnya-bankas%C4%B1-d%C3%BCnya-%C3%A7ap%C4%B1nda-a%C5%9F%C4%B1r%C4%B1-yoksullu%C4%9Fun-azalt%C4%B1lmas%C4%B1na-y%C3%B6nelik>
- United Nations Development Programme. (1990). Human development report 1990. Oxford University Press.
- United Nations Development Programme. (1997). Human development report 1997. Oxford University Press.
- United Nations Development Programme. (2010). Human development report 2010. Palgrave Macmillan.
- United Nations Development Programme. (2015). Human development report 2015. United Nations Development Programme.
- United Nations Development Programme. (2023). 2030 sustainable development goals report. United Nations Development Programme.
- Uzun, A. M. (2001). Yoksulluk olgusu ve Dünya Bankası. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 4(2), 155-174.
- Walker, J., Crawford, K., & Taylor, F. (2008). Listening to children: Gaining a perspective of the experiences of poverty and social exclusion from children and young people of single-parent families. Health and Social Care in the Community, 16(4), 429–436. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2524.2008.00781.x>
- Wallerstein, I. (1974). The modern world-system: Capitalist agriculture and the origins of the European world-economy in the sixteenth century. Academic Press.

- Wellman, B., & Wortley, S. (1990). Different strokes from different folks: Community ties and social support. *American Journal of Sociology*, 96(3), 558-588.
- Woessmann, L. (2015). An international look at the single-parent family: Family structure matters more for U.S. students. *Education Next*, 15(2).
- Woolcock, M., & Narayan, D. (2000). Social capital: Implications for development theory, research, and policy. *The World Bank Research Observer*, 15(2), 225-249.
- World Family Map. (2017). Mapping family change and child well-being outcomes in the Americas. *Child Trends*. <https://www.childtrends.org/publications/world-family-map>
- World Values Survey. (2007). World values survey wave 5: 2005–2009. <https://www.worldvaluessurvey.org>
- Yağar, F., & Dökme, İ. (2018). Bilimsel araştırma yöntemleri ve örnekleme teknikleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(59), 1004-1019. <https://doi.org/10.17719/jisr.2018.2818>
- Yalçın, A. (2017). Bilimsel çalışmalarda kavram oluşturma ve sözsüz iletişim kavramları üzerine. *Avrasya Terim Dergisi*, 5(2), 74-79.
- Yarç, S. (2011). Pierre Bourdieu’da sosyal sermaye kavramı. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(1), 125-135.
- Yaş, A. G. (2018). Herbert Spencer sosyolojisinde sosyal evrimcilik ve liberalizm etkileri. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 10(19), 593-605.
- Yaşar, S., & Taşar, M. O. (2019). Kavramsal olarak yoksulluk ve Türkiye’de yoksullukla mücadele politikalarının etkileri. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19(38), 118-144.
- Yavuz, S., & Yüceşahin, M. M. (2012). Türkiye’de hanehalkı kompozisyonlarında değişimler ve bölgesel farklılaşmalar. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 76-98.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, S., & Hız, Ö. (2018). Türkiye’de çocuk refahı bağlamında korunmaya muhtaç çocuklara sunulan bir hizmet: Koruyucu aile hizmeti. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 95-114.
- Yılmaz, M. (2021). TRB2 (Van, Bitlis, Muş, Hakkâri) Düzey 2 bölgesinde 2007-2019 yılları arasında nüfusun gelişimi ve hareketleri ile yapısı ve eğitim durumunun değişimi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 26(1), 67-92.
- Yılmaz, M. (2022). Çocuk yoksulluğu: Küresel bir sorunun bibliyometrik analizi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 22(1), 45-60. <https://doi.org/10.1234/spcd.2022.22.1.45>

- Yusufoğlu, Ö. Ş., & Kızmaz, Z. (2016). Parçalanmış ailelerde yoksulluk ve sosyal dışlanma: Elazığ örneği. *Social Sciences (NWSASOS)*, 11(1), 27-40. <https://doi.org/10.12739/NWSA.2016.11.1.3C0136>
- Zainal, Z. (2007). Case study as a research method. *Jurnal Kemanusiaan*, 5(1).
- Zalewski, M., Lengua, L. J., Fisher, P. A., Trancik, A., Bush, N. R., & Meltzoff, A. N. (2012). Poverty and single parenting: Relations with preschoolers' cortisol and effortful control. *Infant and Child Development*, 21(5), 537–554. <https://doi.org/10.1002/icd.1759>
- Zartler, U. (2014). How to deal with moral tales: Constructions and strategies of single-parent families. *Journal of Marriage and Family*, 76(3), 604–619. <https://doi.org/10.1111/jomf.12116>
- Zastrow, C. (2015). *Introduction to social work and social welfare: Empowering people* (12th ed.). Cengage Learning.
- Zastrow, C. H. (2015). *Social work with groups: Comprehensive practice and self-care*. Cengage Learning.
- Zeybekoğlu Dünder, Ö. (2011). Türkiye’de kentsel yoksulluk sorunu açısından sosyal belediyeciliğin önemi. *Mediterranean Journal of Humanities*, 1(2), 117-126.
- Zimmerman, M. A. (2000). Empowerment theory: Psychological, organizational, and community levels of analysis. In J. Rappaport & E. Seidman (Eds.), *Handbook of community psychology* (pp. 43-63). Springer.

EKLER

EK 1. Etik Kurul Onay Belgesi: Keşfedici Durum Çalışması

Karar: 23421

KARAR: 2021/

T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI
VE
BİLİMSEL YAYIN ETİK KURULU

ETİK ONAY BELGESİ

Araştırma Yöntemi	Mülakat
Araştırmanın Adı	Bitlis Örneğinde Tek Ebeveynli Ailelerde Yoksulluk Döngüsünün Ekosistem Perspektifi Temelinde Analizi
Sorumlu Araştırmacının Adı Soyadı	Alpaslan ÇOBANOĞLU
Karar	UYGUNDUR

e-imzalıdır
Prof. Dr. M. Hakan TÜRKÇAPAR
Başkan

e-imzalıdır
Prof. Dr. Aslı AKAY
Üye

e-imzalıdır
Prof. Dr. İsmail ÇAKIR
Üye

e-imzalıdır
Prof. Dr. Mustafa ÇEVİK
Üye

e-imzalıdır
Prof. Dr. Sutay YAVUZ
Üye

e-imzalıdır
Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ
Üye

e-imzalıdır
Prof. Dr. Mehmet Emin BİLGE
Üye

Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5451&eD=BSU3HRY0M3&eS=23421>

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

EK 2. Etik Kurul Onay Belgesi: Nicel Anket Çalışması

Karar: 118294

KARAR(ISSUE NUMBER): 05.06.2024/

T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI
VE
BİLİMSEL YAYIN ETİK KURULU
(SOCIAL SCIENCES UNIVERSITY OF ANKARA
INSTITUTIONAL ETHICS COMMITTEE OF SOCIAL SCIENCES AND
HUMANITIES RESEARCH AND PUBLICATION)

ETİK ONAY BELGESİ
(CERTIFICATE OF ETHICS APPROVAL)

Araştırma Yöntemi (Research Method)	Anket Çalışması
Araştırmanın Adı (Study Title)	Bitlis Örneğinde Tek Ebeveynli Ailelerde Yoksulluk Döngüsünün Ekosistem Perspektifi Temelinde Analizi
Sorumlu Araştırmacının Adı Soyadı (Principal Researcher Name Surname)	ALPASLAN ÇOBANOĞLU
Karar (Committee Decision)	UYGUN

e-imzalıdır

Prof. Dr. M. Hakan TÜRKÇAPAR
Başkan (Chair)

e-imzalıdır

Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ
Üye(Member)

e-imzalıdır

Prof. Dr. Sutay YAVUZ
Üye(Member)

e-imzalıdır

Prof. Dr. Mehmet Emin BİLGE
Üye(Member)

e-imzalıdır

Prof. Dr. Aslı AKAY
Üye(Member)

e-imzalıdır

Prof. Dr. Mustafa ÇEVİK
Üye(Member)

e-imzalıdır

Prof. Dr. İsmail ÇAKIR
Üye(Member)

Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5451&eD=BS44A0LPH3&eS=118294>

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

EK 3. Etik Kurul Onay Belgesi: Temel Nitel Araştırma

Karar: 135475

KARAR(ISSUE NUMBER): 16.10.2024/

T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI
VE
BİLİMSEL YAYIN ETİK KURULU
(SOCIAL SCIENCES UNIVERSITY OF ANKARA
INSTITUTIONAL ETHICS COMMITTEE OF SOCIAL SCIENCES AND
HUMANITIES RESEARCH AND PUBLICATION)

ETİK ONAY BELGESİ
(CERTIFICATE OF ETHICS APPROVAL)

Araştırma Yöntemi (Research Method)	Mülakat
Araştırmanın Adı (Study Title)	Bitlis Örneğinde Tek Ebeveynli Ailelerde Yoksulluk Döngüsünün Ekosistem Perspektifi Temelinde Analiz
Sorumlu Araştırmacının Adı Soyadı (Principal Researcher Name Surname)	ALPASLAN ÇOBANOĞLU
Karar (Committee Decision)	UYGUN

e-imzalıdır
Prof. Dr. M. Hakan TÜRKÇAPAR
Başkan (Chair)

e-imzalıdır
Prof. Dr. Mustafa ÇEVİK
Üye(Member)

e-imzalıdır
Prof. Dr. Sedat BATMAZ
Üye(Member)

e-imzalıdır
Prof. Dr. Gürol BABA
Üye(Member)

e-imzalıdır
Prof. Dr. İsmail ÇAKIR
Üye(Member)

e-imzalıdır
Prof. Dr. Mehmet EVKURAN
Üye(Member)

e-imzalıdır
Doç. Dr. Mustafa ÇOLAK
Üye(Member)

Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5451&eD=BSF4EKCSB4&eS=135475>

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

EK 4. Bilgilendirilmiş Onam Formu (Keşfedici Durum Çalışması)

Sayın Katılımcı,

İlgili kurum ve kuruluşlardan etik izinlerin alındığı bu bilimsel çalışma Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın ve Aile Çalışmaları Anabilim Dalı doktora öğrencisi Alpaslan ÇOBANOĞLU tarafından Prof. Dr. Sutay YAVUZ danışmanlığında yürütülmektedir. “Tek Ebeveynli Ailelerde Yoksulluk Döngüsünün Ekosistem Perspektifi Temelinde Analizi: Bitlis İli Örneği” adlı bu araştırmanın genel amacı tek ebeveynli ailelerde ekosistem perspektifinin odağını oluşturan “çevresi içinde birey” unsurunu temel alarak yoksulluğun döngüsel bir şekilde kuşaktan kuşağa aktarılma biçiminin açıklanmasına katkıda bulunmaktır.

Siz değerli katılımcılarla gerçekleştirilecek olan bu çalışma ana araştırmanın keşfedici ön çalışması niteliğindedir. Çalışma, mesleği gereği yoksul birey ve/veya ailelerle etkileşimde bulunan uzman ve karar vericilerle yapılan görüşmeler neticesinde temel araştırmanın örneklem listesinin oluşturulmasını, uzman ve karar vericilerin yoksulluk olgusuna ilişkin deneyimlerinin keşfini ve katılımcıların yoksul birey ve/veya ailelerin gelecek nesillere yoksulluğu nasıl devrettiğine ilişkin düşüncelerini açığa çıkarmayı amaç edinmektedir. Keşfedici ön çalışma niteliğinde olan bu araştırmaya katılımda gönüllülük esas olup çalışmaya katılan bireylerin kişisel bilgileri ve açık uçlu sorulara verdiği cevaplar katılımcıların izni alınmadan çalışma dışında hiçbir kişi veya kurumla paylaşılmayacaktır. Görüşme yaklaşık olarak 40-50 dakika arasında sürmektedir. Görüşme sürecinin bozulmaması ve aktarılanların unutulmaması amacıyla görüşme kayıt altına alınacaktır.

Yukarıda belirtilen bilgilerden hareketle çalışmaya **gönüllü olarak katılmayı ve görüşme esnasında ses kaydı alınmasına izin verdiğimi** beyan ederim.

Katılımcının

Adı ve soyadı:

Görevi:

Katılımcıyla Görüşen Araştırmacı

Öğr. Gör. Alpaslan ÇOBANOĞLU

Sorumlu Araştırmacı

Prof. Dr. Sutay YAVUZ

EK 5. Bilgilendirilmiş Onam Formu: Nicel Anket Çalışması

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

Sayın Katılımcı,

İlgili kurum ve kuruluşlardan etik izinlerin alındığı bu bilimsel çalışma Bitlis Eren Üniversitesinde Öğretim Görevlisi olarak çalışan Alpaslan ÇOBANOĞLU tarafından doktora çalışması için yürütülmektedir. Çalışma tek ebeveynli ailelerin ekonomik ve sosyal durumunu tespit etmek amacıyla yapılmaktadır. Çalışmaya katılım için gönüllülük esas olup katılımcılar hiçbir gerekçe göstermeden istedikleri zaman çalışmadan çekilme hakkına sahiptirler. Çalışmaya katılan bireylerin kişisel bilgileri ve anket sorularına verdiği cevaplar çalışma dışında hiçbir kişi veya kurumla paylaşılmayacaktır. Anket çalışması yaklaşık olarak 25-30 dakika arasında sürmektedir. Anket formundaki soruların doğru ya da yanlış yanıtları yoktur; önemli olan sizin bu konulardaki görüşlerinizdir.

Anket çalışmasına katılmak ister misiniz?

Evet () Hayır ()

EK 6. Bilgilendirilmiş Onam Formu (Temel Nitel Araştırma)

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadın ve Aile Çalışmaları Anabilim Dalı'nda “ Tek Ebeveynli Ailelerde Döngüsel Yoksulluğun Ekosistem Perspektifi Temelinde Analizi: Bitlis İli Örneği ” adlı doktora araştırmasını yürütmekteyim. Bu araştırma için araştırmacı tarafından “ Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları ve Bilimsel Yayın Etik Kurulu Başkanlığı” ından etik açıdan uygunluk izni alınmıştır.

Araştırmanın amacı tek ebeveynli ailelerde yoksulluk döngüsünü, çevresi içinde birey unsurunu gözeterek analiz etmek ve bulgular çerçevesinde öneriler sunmaktır. Araştırmada tek ebeveynli ailelerin yoksulluğu nasıl deneyimlediklerine odaklanılmaktadır. Tek ebeveyn olma durumunun aile refahını ekonomik açıdan etkileyip etkilemediğini, eğer etkiliyorsa aile bireylerinin yoksulluğu bir sonraki kuşağa aktarıp aktarmadığını, tek ebeveynli ailelerin yoksullukla mücadelede nasıl stratejiler geliştirdiklerini ve varsa bu ailelere destek mekanizmaların neler ve kimler olduğunu merak etmekteyiz. Araştırmada ekonomik seviyesi düşük olan tek ebeveynlerin yoksulluk olgusuna dair düşüncelerini önemsiyoruz. Bu nedenle sizlere yönelttiğimiz sorularda doğru ya da yanlış aramayacağız. Araştırmada tek ebeveynlerin yoksulluk hakkındaki fikir ve görüşlerinizle ilgileniyoruz. Vereceğiniz bilgilerin tek ebeveynli ailelerin yoksulluk durumlarının daha iyi anlaşılmasını sağlayacağını ve tek ebeveynli ailelerin refah seviyelerini arttırmayı amaçlayan politikalara katkı sunacağını düşünmekteyiz.

Görüşmenin yaklaşık olarak 45-55 dakika süreceği öngörülmektedir. Araştırmada görüşmeler söylenenleri unutmamak ve zamandan tasarruf etmek amacıyla kayıt cihazıyla kaydedilecektir. Araştırmada katılımcıların kişisel bilgileri kullanılmayacak onun yerine “Tek Ebeveyn 1,2 veya 3” gibi katılımcı kodları kullanılacaktır. Görüşme kayıtları ise deşifreler yapıldıktan sonra tüm cihazlardan silinecektir. Verdiğiniz bilgilerin gizliliği kesinlikle korunacaktır. Görüşme esnasında sizden alınan bilgiler bilimsel amaç dışında kesinlikle kullanılmayacaktır. Görüşmeyi istediğiniz zaman ve herhangi bir gerekçe belirtmeden sonlandırabilirsiniz. Araştırmayı sonlandırmak istemeniz halinde herhangi bir olumsuzlukla karşılaşmayacaksınız. Onay vermeden önce sormak istediğiniz sorular varsa sorabilirsiniz.

Yukarıda yer alan bilgilere dayanarak **araştırmaya gönüllü olarak katılmayı ve görüşme süresince ses kaydının alınmasına izin veriyor musunuz?**

☐ Evet

☐ Hayır

Tarih:

Katılımcının

Adı ve Soyadı:

Adres:

Tel:

Araştırmacının

Adı ve Soyadı:

Adres:

Tel:

EK 7. Uzman ve Karar Vericilere İlişkin Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Görüşmecinin Adı Soyadı:
Görüşme Tarihi: Görüşme Yeri:
Görüşme Süresi:
Görüşme Reddedildi ise Nedeni:
İmza:

1.KİŞİSEL BİLGİLER

1.1.Kaç yaşındasınız?	
1.2.Cinsiyetiniz nedir?	
1.3.Medeni durumunuz nedir?	
1.4.Hangi kurumda çalışmaktasınız?	
1.5.Mesleğiniz nedir?	
1.6.Kaç yıldır bu mesleği yapmaktasınız?	
1.7.Bitlis ilinde kaç yıldır çalışmaktasınız?	

2. BİTLİS İLİ ÖZELİNDE YOKSULLUK OLGUSUNDA DAİR SORULAR

- 2.1.Bitlis'te bir bireyi ve/veya bir aileyi yoksul olarak tanımlayabilmek için sizce hangi yoksunluklar öne çıkmaktadır? (yerel dinamiklerin keşfi)
- 2.2. Bitlis özelinde aileler ve/veya bireyler yoksulluğu nasıl deneyimlemektedir?
- 2.3. Bitlis özelinde yoksulluğu derinleştiren durumlar var mıdır? Varsa nelerdir? (etnik köken, inanç, yalnızlık, cinsiyet, kent-kır, bölgesel farklılıklar, iklim, terör, işgücü piyasası, eğitim vb.)

3. PANDEMİ SONRASI SÜREÇTE BİTLİSTE YOKSULLUK OLGUSUNA DAİR SORULAR

- 3.1. Covid-19 salgını Bitlis'te yaşayan birey ve/veya ailelerin durumunu sosyal, psikolojik ve ekonomik açıdan nasıl etkilemiştir?
- 3.2. Covid-19 salgını Bitlis'te en çok hangi kesimleri olumsuz etkilemiştir?(kadınlar, çocuklar, yaşlılar, yoksullar, işsizler, azınlıklar, göçmenler vb.)
- 3.3. Covid-19 salgını sonrası Bitlis'te yoksulluk artmış mıdır? Eğer artmışsa daha çok kimler yoksullaşmıştır?
- 3.4. Covid-19 salgını sonrası Bitlis'te zaten yoksul olan birey ve/veya ailelerin yaşam koşulları bu süreçten nasıl etkilenmiştir? (yoksullukları derinleşmiş midir, değişmemiş midir vs.)
- 3.5. Covid-19 salgını sonrası Bitlis'te yaşayan yoksul bireylerin günlük yaşam pratiklerinde ne tür değişimler olmuştur? Bu durum bireylerin desteğe başvurma mekanizmaları, yardım alma davranışı ve baş etme stratejilerini nasıl etkilemiştir?

4. BİTLİS ÖZELİNDE YOKSULLUKLA BAŞA ÇIKMA VE YOKSULLUĞA MÜDAHALE SORULARI

- 4.1. Bitlis'te yaşayan yoksulların yoksullukla mücadele stratejilerinden bahseder misiniz? (tasarruf, ek iş yapma, sigortasız çalışma, sosyal yardım, dilencilik, çocuk işçiliği, mülk satma, borçlanma vb.)
- 4.2. Bitlis'te yaşayan yoksul birey ve/veya ailelerin yoksullukla mücadelesinde hangi mekanizmalar etkili olmaktadır? (aile üyeleri, akrabalar, arkadaş grupları, komşular, kurum ve kuruluşlar, dernekler ve vakıflar vb.)
- 4.3. Bulunduğunuz/çalıştığınız kurum veya alanda yoksul birey ve/veya ailelerin başvurduğu destek mekanizmalarının yaşanan sorunların çözümüne olan katkısını değerlendirir misiniz?

5. YOKSULLUK DÖNGÜSÜNE DAİR SORULAR

- 5.1. Uzun süredir takip ettiğiniz veya kök ailesinin ekonomik durumu hakkında bilgi sahibi olduğunuz yoksul aileler var mıdır? Varsa, ailelerin kök aile bireyleri ile yoksulluk durumu açısından benzerlik ve farklılıklarından bahseder misiniz?
- 5.2. Bulunduğunuz/çalıştığınız kurum veya alanda yoksul ailelere yönelik destek mekanizmaları yoksulluk döngüsünü kırmada sizce yeterli midir?
- 5.3. Yoksulluk döngüsünü kırmak adına sizce farklı müdahale yaklaşımlarına ihtiyaç var mıdır? Varsa bu müdahale sizce nasıl olmalıdır?
- 5.4. Yoksul birey ve/veya ailelerin sadece kendi çabalarıyla yoksulluktan kurtulmaları mümkün müdür?

6. TEK EBEVEYNLİ YOKSUL AİLELERE İLİŞKİN SORULAR

- 6.1. Bulunduğunuz/çalıştığınız kurum veya alanda tek ebeveynli yoksul aileler var mıdır? Varsa tek ebeveynli yoksul ailelerle hangi yollarla bağlantı kurmaktasınız?
- 6.2. Sizce tek ebeveynli aile olmak yoksulluğu nasıl etkilemektedir?
- 6.3. Mesleğiniz gereği etkileşimde olduğunuz tek ebeveynli ailelerin yapısal özellikleri nasıldır? (eşi vefat etmiş, boşanmış, eşi terk etmiş, eşi cezaevinde vb.)
- 6.4. Bu farklı yapıdaki tek ebeveynli aileler yoksulluğu nasıl deneyimlemektedir?
- 6.5. Sizce tek ebeveynli ailelerdeki yoksulluk durumundan farklı kuşaklar nasıl etkilenmektedir?
- 6.6. Tek ebeveynin cinsiyeti yoksulluk deneyimlerini nasıl etkilemektedir?

EK 8. Nicel Araştırma Anket soruları

HANE BİLGİLERİ

Hane No:
Yerleşim Yeri: İl Merkezi () Merkez İlçe () Merkeze Bağlı Köy ()
Mahalle/Köy: Sokak: Kapı No:

KATILIMCI (HANEHALKI SORUMLUSU) BİLGİLERİ

Adı:	(İsteğe Bağlı)	Soyadı:	(İsteğe Bağlı)
Ev telefonu:		Gsm:	

GÖRÜŞMECİ BİLGİLERİ

Adı:	Soyadı:
Görüşme Tarihi:/...../.....	
Başlangıç Saati:/.....	
Bitiş Saati:/.....	

GÖRÜŞMECİ İÇİN AÇIKLAMALAR

1. Anket hanede sürekli/düzenli olarak yaşayan ve hane üyeleri hakkında bilgi verebilecek tek ebeveyn hane üyelerine dair bazı bilgileri anımsaymadığı durumlar yaşanırsa diğer aile üyelerinden veya ilgili evraklardan (kimlik, diploma vs.) yararlanılabilir.
2. Ankette ilk olarak hanehalkı listesi doldurulacak ardından diğer bölümlere geçilecektir.
3. Ankette kırmızı renkteki uyarılar görüşmeciyi için hazırlanmıştır, katılımıyla paylaşılacaktır, mavimsiz renkli bölümler ise gerek duyulması halinde katılımıyla paylaşılabilir.
4. Hanehalkı listesi oluşturulurken katılımının verdiği cevaplar atanan kod numarasıyla belirtilecektir. Birden çok seçeneğin olduğu sorular a., b., c., vb harflerle belirtilmiş olup ilgili harfler üzerine işaretlemeler yapılacaktır.
5. Hanede 8 kişi den fazla birey varsa ikinci forma geçilecek ve anketteki soruların kodlanmasına ikinci formdan devam edilecektir.

ANKET SIRA NO

1

HANEHALKI LİSTESİ-A

SIRA NO	HA-1	HA-2	HA-3	HA-4	HA-5	HA-6	HA-7
	Hanede sürekli/düzenli olarak yaşayan kişilerin ebeveynine yakınlığı nedir?	Kaç yaşını tamamladı?	Cinsiyeti nedir?	Okuma-yazma biliyor mu?	En son diploma alınan okul düzeyi nedir? (11 yaş ve üzeri hanehalkı üyeleri için sorulacaktır)	Halen okula devam ediyor mu? (6-24 yaş arası hane üyeleri için sorulacaktır)	'nın okula devam etmeyişinin sebepleri nelerdir? (6-24 yaş arası hane üyeleri için sorulacaktır) (Birden çok seçenek kodlanabilir)
	1. Kendisi 2. Kızı 3. Oğlu 4. Annesi 5. Babası 6. Kayınpederi 7. Kayınvaldesi 8. Geline 9. Damadı 10. Kardeşi 11. Kayınbiraderi 12. Diğer		1.Kadın 2. Erkek (6 yaş ve altında olanlar için sorular buraya kadardır, şimdi sıradaki kişiye geçiniz, eğer hanede listelenecek kişi kalmadıysa YK-1 e geçiniz.)	(6 yaş ve üzeri hane üyeleri için sorulacaktır) 1. Evet 2. Hayır	1. Bir okul bitirmede 2. İlkokul 3.1. Genel Ortaokul 3.2. Mesleki veya Teknik Ortaokul 3.3. İlköğretim 4.1. Genel Lise 4.2. Mesleki veya Teknik Lise 5.1. 2 veya 3 yıllık Yüksekokul veya Fakülte 5.2. 4 yıllık Yüksekokul veya Fakülte 5.3. Yüksek lisans (5 veya 6 yıllık fakülteler dâhil) 5.4. Doktora (Bu soru kodlandıktan sonra 25 yaş ve üzeri hane üyeleri için HB-1'e geçiniz)	1. Evet 1.1. İlköğretim 1.2. Lise 1.3. Üniversite 2. Hayır	a. Kız-erkek karma eğitim olası b. Çocuğun çalışması/eve ekonomik destek sağlaması c. Akran baskısı/siddet d. Okula uzaklık e. Sağlık sorunları/engellilik f. Zorunlu eğitimin bitmesi (12 yıl) g. Çocuğun hanede başka bir bireye bakması h. Okul masraflarının karşılanamaması i. Diğer (.....) (Kişi 10 yaş ve altında ise sıradaki kişiye geçiniz, eğer hanede listelenecek kişi kalmadıysa YK-1 e geçiniz.)
1.Kişi	Kendisi (1)						
2.Kişi							
3.Kişi							
4.Kişi							
5.Kişi							
6.Kişi							
7.Kişi							
8.Kişi							

3

HANEHALKI LİSTESİ-B

SIRA NO	HB-1	HB-2	HB-3	HB-4	HB-5	HB-6	HB-7
	Hanede-sürekli/düzenli yaşayan ebeveyne yakınlığı nedir? - Kendisi - Kızı - Oğlu - Annesi - Babası - Kayınpederi - Kayınvaldesi - Gelini - Damadı - Kardeşi - Kayınbiraderi - Diğer (Bu soru kodlandıktan sonra 14 yaş ve altındaki hane üyeleri için HB-5'e geçiniz)	Son bir hafta içinde ücretli ya da ücretsiz olarak bir işte çalıştı mı? (15 yaşını tamamlamış hane üyeleri için sorulacaktır.) 1. Çalıştı (HB-4'e geçiniz.) 2. Çalışmadı fakat işe ilgisi devam ediyor 3. Çalışmadı	Çalışmamasının en önemli sebebi nedir? (15 yaşını tamamlamış hane üyeleri için sorulacaktır.) - İş bulamama/işsiz olup iş arıyor - Mevsimlik çalışıyor - Eğitim ve öğretimine devam ediyor - Ev işleri ile meşgul (çocuk, yaşlı, hasta vb. kişilerin bakımı dâhil) - Emekli veya işi bırakmış - Engelli veya hasta (çalışamaz halde) - Yaşlı (emekli değil, ancak çalışmak için yaşlı olduğunu düşünüyor, 65+) - İrad sahibi - Diğer nedenler (Bu soru kodlandıktan sonra HB-5'e geçiniz)	Çalışma şekli hangisidir? (15 yaşını tamamlamış hane üyeleri için sorulacaktır.) - Ücretli veya maaşlı - Yevmiyeli (mevsimlik veya günlüklik işlerde çalışanlar) - İşveren - Kendi hesabına - Ücretsiz aile işçisi (Tarm, hayvancılık vb.)	Emekli, dul, yetim, göçmen, bakım aylığı, burs ya da başka bir aylık alıyor mu? - Evet - Emekli - Dul - Yetim - Göçmen - Bakım Aylığı - Engelli Aylığı - Yaşlı Aylığı - Diğer - Hayır (Bu soru kodlandıktan sonra 14 yaş ve altındaki hane üyeleri için sıradaki kişiye geçerek HA-1den devam ediniz, eğer hanede listelenecek kişi kalmadıysa YK-1'e geçiniz.)	Medeni durumu nedir? (16 yaş ve üzeri hanehalkı üyeleri için sorulacaktır) - Bekâr (Hiç evlenmedi) - Bekâr (Boşandı) - Bekâr (Nişanlı) - Bekâr (Sözleşme) - Dul (Eşi ölmüş) - Evli (Birlikte yaşıyor) - Evli (Ayrı yaşıyor) Sıradaki kişiye geçiniz, eğer hanede listelenecek kişi kalmadıysa YK-1'e geçiniz.)	Eşiniz şuan nerede yaşıyor? - Cezaevinde - İş sebebiyle hanede düzenli olarak bulunmuyor - Nerede olduğu bilinmiyor - Diğer (.....) Sıradaki kişiye geçiniz, eğer hanede listelenecek kişi kalmadıysa YK-1'e geçiniz.)
1.Kişi	Kendisi (1)						
2.Kişi							
3.Kişi							
4.Kişi							
5.Kişi							
6.Kişi							
7.Kişi							
8.Kişi							

4

YAŞANILAN KONUT-A

YK-1	YK-2	YK-3	YK-4	YK-5	YK-6
Konut durumunuz nedir? - Kira - Hanede yaşayan birine ait - Lojman - Başkasına ait ama kira vermiyor. - Diğer (.....)	Aylık ne kadar kira ödemektesiniz? (.....TL)	Son bir yıl içinde ev kirasını ödeyemediğiniz oldu mu? - Evet - Hayır	Son 5 yıl içinde ev kirasını ödeyemediğiniz için ev değiştirmek zorunda kaldınız mı? - Evet - Hayır	Hanenin toplam geliri düşünüldüğünde ev kirası ödeme durumunuzu nasıl değerlendirirsiniz? - Çok zor - Zor - Ne zor ne kolay - Kolay - Çok kolay (Bu soruda Cevap Kartı kullanınız)	Konutunuzun türü nedir? - Baraka - Müstakil ev - Apartman dairesi - Diğer (.....)
1. Kira 2. Hanede yaşayan birine ait 3. Lojman 4. Başkasına ait ama kira vermiyor. 5. Diğer (.....)	YK-6'a geçiniz.	YK-5'e geçiniz.	YK-4'e geçiniz.	YK-5'e geçiniz.	YK-6'a geçiniz.
YK-7 Konutunuzu nasıl ısıtıyorsunuz? - Kömür/odun sobası - Doğalgaz - Kat kaloriferi - Elektrikli soba - Diğer (.....)	YK-8 Konutunuzda (banyo, tuvalet, mutfak hariç) kaç oda bulunmaktadır? 0 1 2 3 4 5 ve üzeri	YK-9 Oturduğunuz konuttan memnun musunuz? - Hiç memnun değilim - Memnun değilim - Kararsızım - Memnunum - Çok memnunum (Bu soruda Cevap Kartı kullanınız)	YK-10 1. Konutunuzda ebeveynin/ebeveynlerin kendilerine ait yatak odaları var mıdır? 2. Oturduğunuz konutta çatı akması, nemli duvar çürümüş kapı veya pencere gibi sorunlar mevcut mu? 3. Oturduğunuz konutta ısıtma problemi var mı? 4. Oturduğunuz konutta elektrik kesintisi problemi var mı? 5. Oturduğunuz konutta su kesintisi problemi var mı?	EVET 1 EVET 1 EVET 1 EVET 1 EVET 1	HAYIR 2 HAYIR 2 HAYIR 2 HAYIR 2 HAYIR 2

5

SOSYAL YARDIM

SY-1	SY-2	SY-3	SY-4	SY-5	SY-6
Son bir yıl içinde haneye herhangi bir kurum/kuruluş tarafından sosyal/ekonomik yardım yapıldı mı? 1. Evet (SY-9'a geçiniz) 2. Hayır (SY-9'a geçiniz)	Bu yardımın/yardımların türü nedir? 1. Nakdi yardım (parasal) 2. Ayni yardım (gıda, yiyecek, içecek, yakacak, ilaç, kırtasiye vb.) 3. Hem ayni hem nakdi yardım	Son bir yıl içinde sosyal yardımlaşmadan (SYDV) yardım aldınız mı? 1. Evet (SY-5'e geçiniz) 2. Hayır (SY-5'e geçiniz)	Sosyal yardım talebinde bulunmanıza kim ya da ne vesile oldu? (Birden çok seçenek kodlanabilir) a. Muhtar b. Din görevlisi c. Sosyal yardım görevlisi d. Akraba/komşu/arkadaş e. Televizyon/internet f. Sosyal medya g. Diğer(Belirtiniz)	Son bir yıl içinde Sosyal Hizmetlerden (ASHM) sosyal yardım aldığınız mı? 1. Evet (SY-7'e geçiniz) 2. Hayır (SY-7'e geçiniz)	Sosyal yardım talebinde bulunmanıza kim ya da ne vesile oldu? (Birden çok seçenek kodlanabilir) a. Muhtar b. Din görevlisi c. Sosyal yardım görevlisi d. Akraba/komşu/arkadaş e. Televizyon/internet f. Sosyal medya g. Diğer(Belirtiniz)
Son bir yıl içinde SYDV ve/veya ASHM yardımları dışında başka kurum/kuruluşlardan sosyal yardım aldığınız oldu mu? 1. Evet (SY-9'a geçiniz) 2. Hayır (SY-9'a geçiniz)	Bu kurum veya kuruluşlar hangisidir/hangileridir? (Birden çok seçenek kodlanabilir) a. Belediye b. Dernek ve vakıflar (belirtiniz) c. Diğer kurumlar (belirtiniz)	Haneye giren aylık, maaş, burs, nafaka vb. gelirler haricinde hane dışından ekonomik destek aldığınız oldu mu? 1. Evet (EDA-1'e geçiniz) 2. Hayır (EDA-1'e geçiniz)	Bu kişi veya kurumlar hangileridir? a. Kendi kök ailesi (anne, baba, kardeş, eş, eski eş) b. Eşinin/eski eşinin kök ailesi (kayınpeder, kayınvalide, kayınbirader) c. Dini cemaatler d. Akrabalar e. Komşular f. Hayırseverler g. Diğer dermekler.....(Belirtiniz)	Aldığınız sosyal/ekonomik yardımların ekonomik olarak hanenizin aylık toplam gelirinin ne kadarını oluşturmaktadır? 1. Oldukça yetersiz 2. Yetersiz 3. Orta 4. Yeterli 5. Oldukça yeterli (Bu soruda Cevap Kartı kullanınız)	Aldığınız sosyal/ekonomik yardımlar ortalama olarak hanenizin aylık toplam gelirinin ne kadarını oluşturmaktadır? 1. Tamamını 2. Yarıdan fazlasını 3. Yarısını 4. Yarıdan azını 5. Çok az bir kısmını

6

EKONOMİK DURUM-A

EDA-1	EDA-2	EDA-3	EDA-4	EDA-5
Haneniz ekonomik olarak 2 günde bir et, tavuk veya balık içeren yemeği karşılayabilecek durumda mı? 1. Evet 2. Hayır	Elektrik, su, doğalgaz, telefon vb. faturaları ödeme süresi bitmeden yatırabiliyor musunuz? 1. Evet 2. Hayır 3. Diğer(belirtiniz)	Haneniz ekonomik olarak beklenmedik bir mecburi harcamayı (5000 TL) kendi imkânlarıyla karşılayabilecek durumda mı? 1. Evet (EDA-7'e geçiniz) 2. Hayır (EDA-7'e geçiniz)	Bu gibi durumlarda zaruri ihtiyacınızı karşılamak için borçlanıyor musunuz? 1. Evet (EDA-6'a geçiniz) 2. Hayır (EDA-6'a geçiniz)	Genellikle kime veya nereye borçlanırsınız? (Birden çok seçenek kodlanabilir) a. Kendi aileniz (annesi, babası, kardeşi) b. Akraba c. Komşu/Arkadaş d. Banka e. Tefeci f. Esnaf g. Diğer(Belirtiniz) (Bu soruyu kodladıktan sonra EDA-7'e geçiniz)
Bu durumu çözmek için ne/neler yaparsınız? (Birden çok seçenek kodlanabilir) a. İhtiyacı ertelerim b. İhtiyacı karşılamak için çalışırım veya ek iş yaparım c. İhtiyacı karşılamak için ziynet, eşya veya mülk satarım d. İhtiyacı karşılamak için kamu kurum ve kuruluşlarına başvururum (SYDV, ASHM, Belediye vb.) e. İhtiyacı karşılamak için dernek ve vakıflar başvururum (Kamer, İHH vb.) f. İhtiyacımı karşılamak için cemaat ve tarikatlara giderim g. İhtiyacı karşılamaktan vazgeçerim h. Diğer(Belirtiniz)	İçinde yaşadığınız toplumun genel durumuna göre ailenizin ekonomik durumunu nerede görüyorsunuz? (Bu soruda Cevap Kartı kullanınız) 1. Çok kötü 2. Kötü 3. Ne iyi ne kötü 4. İyi 5. Çok iyi	Evlenmeden önce kendi ailenizle yaşadığınız hanenin ekonomik durumu şuan yaşadığınız hanenin ekonomik durumuna göre nasıldı? (Bu soruda Cevap Kartı kullanınız) 1. Çok daha iyiydi 2. Daha iyiydi 3. Benzerdi 4. Daha kötüydü 5. Çok daha kötüydü	Evlenmeden önce eşinizin kendi ailesinin yaşadığı hanenin ekonomik durumu birlikte yaşadığınız hanenin ekonomik durumuna göre nasıldı? (Bu soruda Cevap Kartı kullanınız) 1. Çok daha iyiydi 2. Daha iyiydi 3. Benzerdi 4. Daha kötüydü 5. Çok daha kötüydü	Eşinizle/eski eşinizle birlikte yaşadığınız dönemdeki hanenin ekonomik durumu şuan yaşadığınız hanenin ekonomik durumuna göre nasıldı? (Bu soruda Cevap Kartı kullanınız) 1. Çok daha iyiydi 2. Daha iyiydi 3. Benzerdi 4. Daha kötüydü 5. Çok daha kötüydü

7

EKONOMİK DURUM-B

EDB-1 Hanenize giren ortalama aylık gelirin bir kısmını birikim yapmak için ayırabiliyor musunuz? 1. Evet → 2. Hayır (EDB-4'e geçiniz)	EDB-2 Yaklaşık olarak ayda ne kadar birikim yapabiliyorsunuz? TL (Belirtiniz)	EDB-3 Bu birikimle gelecekte hangi ihtiyaçlarınızı karşılamayı hedefliyorsunuz? (Birden çok seçenek kodlanabilir) a. Mülk satın almak b. İş kurmak/ Ticaret yapmak c. Çocuğun/çocukların eğitim masraflarını karşılamak d. Çocuğun/çocukların gelecekte yapacakları evlilik masraflarını karşılamak e. Hanede ihtiyaç duyulan eşyaları almak (Beyaz eşya, Mobilya vb.) f. Diğer(Belirtiniz)	EDB-4 Mevcut gelirinizle birikim yapamadığınız için gelecek adına kaygılanıyor musunuz? (Bu soruda Cevap Kartı kullanınız) 1. Çok kaygılanıyorum 2. Kaygılanıyorum 3. Kararsızım 4. Kaygılanmıyorum 5. Hiç kaygılanmıyorum	EDB-5 Sizde çocuğunuz/çocuklarınız sizin yaşınıza geldiğinde ekonomik durumları ne olacak? 1. Çok daha kötü 2. Daha kötü 3. Benzer 4. Daha iyi 5. Çok daha iyi
EDB-6 "Eğitimine devam eden çocuk/lar gelecekte hanenin ekonomik sıkıntılardan kurtulmasının sağlayabilir" ifadesine katılıyor musunuz? 1. Kesinlikle katılıyorum 2. Katılıyorum 3. Kararsızım 4. Katılmıyorum 5. Kesinlikle katılmıyorum	EDB-7 Hane giderlerini azaltmak için tutumlu davranışlarınız durumlar oluyor mu? 1. Evet → 2. Hayır (EDB-9'a geçiniz)	EDB-8 Hane giderlerini azaltmak için neler yapıyorsunuz? (Birden çok seçenek kodlanabilir) a. Giysileri dönüşümlü kullanmak b. Evde üretim (Ekmek pişirmek, konserve, salça vb.) c. Elektrik, su, ısıma gibi giderleri azaltmak (Kışın evde kalın giyinmek, daha az sıklıkla banyo yapmak vb.) d. Sağlık harcamalarını azaltmak (Hasta olduğu halde doktora gitmemek veya ilaç almamak vb.) e. Ulaşım harcamalarını azaltmak (Taksit, minibus veya otobüs kullanmak yerine yürümek vb.) f. Mutfak masraflarını azaltmak (Et, balık, tavuk gibi ürünler yerine makarna, patates gibi görece daha ucuz ürünleri daha sık tüketmek vb.) g. Eğitim harcamalarını azaltmak (defter, kitap gibi kırtasiye malzemelerini almamak, özel kurslara göndermemek vb.) h. Diğer (.....)		
EDB-10 Hanenizdeki giren tüm gelirler düşüldüğünde hanenizin aylık ortalama geliri kaç TL dir ? TL (Belirtiniz)		EDB-11 Sizde 1 ay boyunca geçinebilmek için hanenin sahip olması gereken gelir miktarı en az kaç TL olmalıdır? TL olmalıdır (Belirtiniz)		

8

TEK EBEVEYN

TE-1 (Lütfen bu bölümde size yöneltilen soruları Evet, Hayır veya Kararsızım şeklinde yanıt veriniz.) (Bu bölümde 6. ve 7. Sorular eşî ölmüş, eşî tarafından terk edilmiş, eşinden boşanmış veya boşanma aşamasında olan katılımcılara sorulacaktır.)					
1. Sizde bir ailede anne veya babadan birinin olmaması durumu yoksullaşmaya sebep olur mu?	Evet(1)	Hayır(2)	Kararsızım(3)		
2. Aile üyeleri dışında arkadaş, komşu, akraba gibi ara sıra bir araya geldiğiniz tanıdıklarınız var mı?	Evet(1)	Hayır(2)	Kararsızım(3)		
3. Tek ebeveyn olduğunuz için çevrenizde sizi dışlayan/hor gören insanlar oldu mu?	Evet(1)	Hayır(2)	Kararsızım(3)		
4. Tek ebeveyn olduğunuzu bilen kişiler tarafından rahatsız edildiğiniz (taciz, kötü gözle bakma) durumlar oldu mu?	Evet(1)	Hayır(2)	Kararsızım(3)		
5. Çocuklarınız bir ebeveyn olarak sizin belirlediğiniz kurallara genel olarak uyuyor mu?	Evet(1)	Hayır(2)	Kararsızım(3)		
6. Çevredeki insanlar (Akraba, kök aile, komşu, arkadaş vb.) size hiç yeniden evlenmenizi gerektirdiği konusunda tavsiyede bulundular mı?	Evet(1)	Hayır(2)	Kararsızım(3)		
7. Yeniden evlenmeyi düşünüyor musunuz?	Evet(1)	Hayır(2)	Kararsızım(3)		
8. Ailenin diğer üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için kendi ihtiyaçlarınızı ertelediğiniz oluyor mu?	Evet(1)	Hayır(2)	Kararsızım(3)		
TE-2 (Lütfen bu bölümde size yöneltilen ifadelere "Kesinlikle katılıyorum" dan "Kesinlikle katılmıyorum " a kadar olan seçeneklerden birini seçerek şekilde yanıt veriniz.) (Bu soruda cevap kartı kullanınız.)					
	Kesinlikle Katılıyorum 1	Katılıyorum 2	Kararsızım 3	Katılmıyorum 4	Kesinlikle Katılmıyorum 5
1. Tek ebeveyn olarak çocuklarımı karşı sorumluluklarını yerine getirmekte zorlanıyorum	1	2	3	4	5
2. Tek ebeveyn olarak temizlik, yemek, çamaşır, bulaşık gibi işlere yetismekte zorlanıyorum	1	2	3	4	5
3. Tek ebeveynli ailelerin diğer ailelere göre ekonomik olarak ev geçindirmeleri daha zordur	1	2	3	4	5
4. Tek ebeveynlerin iki ebeveynin olduğu ailelere göre çocuk yetiştirilmesi daha zordur	1	2	3	4	5
5. Eşî olmayan erkek tek ebeveynlerin çevresi (Akraba, kök aile, komşu, arkadaş vb.)yeniden evlenmesini daha çok destekler	1	2	3	4	5
6. Eşî olmayan kadın tek ebeveynler çevrelerinden (Akraba, kök aile, komşu, arkadaş vb.) daha çok ekonomik destek görür	1	2	3	4	5
7. Yaşadığım ilde kadın tek ebeveynlerin bir işte çalışması erkek tek ebeveynlere göre daha zordur	1	2	3	4	5
Anketimiz sona ermiştir, zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz.					
Anket sonrası katılımcılar arasından belirlenecek olan kişilerle yapılması planlanan mülakata katılmak ister misiniz?					
Evet () Hayır ()					
Son olarak eklemek istediğiniz bir şey var mı? :					
Görüşmecinin gözlem ve tespitleri:					

9

EK 9. Tek Ebevenlere İlişkin Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

TEK EBEVENLERE İLİŞKİN YARI YAPILINDIRILMIŞ GÖRÜŞME SORULARI

Görüşmecinin Adı Soyadı:

Görüşme Tarihi:

Görüşme Yeri:

Görüşme Süresi:

Görüşme Reddedilme Nedeni:

I. Kişisel Bilgiler	Bize biraz kendinizden bahseder misiniz?	
	Kaç yaşını tamamladı:	Eğitim durumu:
	Cinsiyeti:	Çalışma durumu:
	Medeni durumu:	Hanede yaşanan birey sayısı:
	Evlilik süreciniz hakkında bilgi verir misiniz? (Kaç yaşında evlendi, görücü usulü, akraba evliliği, kaçarak vb.)	
	Tek ebeveyn olma süreciniz ne zaman ve nasıl başladı? Bu süreçte sizi en çok zorlayan şeyler nelerdi? Bahseder misiniz?	

II. Yoksulluk Algısı	Yoksulluk sizin için neyi ifade etmektedir? (yoksulluğu nasıl tanımlarsınız, yoksulluk size neyi çağrıştırmaktadır)
	Yoksulluğun aileniz üzerindeki etkisi nedir? (aile olarak yoksulluk sizi nasıl etkilemektedir)
	Yoksul olduğunuzu en çok hangi durumlarda hissediyorsunuz? Aklınızda kalan örnek/örnekler varsa bahseder misiniz?
	Sizce yoksulluk bir kader midir?
	Sizce yoksulluk anne ve/veya babadan çocuklarına kalan bir miras mıdır?

III. Yaşanılan Konut	Karşulamakta zorlandığınız konut giderleri bir anne/baba olarak sizi nasıl etkilemektedir?
	Yaşadığınız konuta dair zorluklar aile bireylerinin yaşam koşullarını nasıl etkilemektedir?
	Barınma ihtiyaçlarını karşılaması açısından nasıl bir konutta yaşamak isterdiniz?

IV. Beslenme	Günlük beslenme alışkanlıklarınızdan bahseder misiniz? (genellikle hanede ne tür ürünler tüketiliyor)
	Daha çok tüketmek istediniz fakat yoksulluk nedeniyle tüketemediğiniz ürünler nelerdir?
	Aldığınız gıda yardımlarına yönelik düşünceleriniz nelerdir?
	Sizce gıda yardımları için dağıtılan kolilerde daha çok hangi ürünler olmalı?

V. Eğitim	Yoksulluk çocuklarınızın eğitim yaşamlarını nasıl etkilemektedir?
	Daha iyi bir eğitim hayatınız olsaydı ailenizin ekonomik durumu sizce nasıl olurdu?
	Sizce çocuklarınız iyi eğitim alması gelecekte ailenin ekonomik durumuna nasıl etki eder?

VI. Sağlık	Aile üyelerinin yaşadığı sağlık problemleri hanenin ekonomik durumunu nasıl etkilemektedir?
	Yoksulluk hane üyelerinin aldığı sağlık hizmetlerini nasıl etkilemektedir?
	Ailenizde sağlık sorunları nedeniyle çalışamayan kişiler var mıdır? Bahseder misiniz?

VII. Sosyal Yardım	Sosyal yardımlar ailenizin yaşam kalitesini/ekonomik refahını nasıl etkilemektedir?
	Sosyal yardımları daha iyi hale getirmek için sizce neler yapılması gerekmektedir? (miktarını arttırmak, çeşitlendirmek vs.)
	Bir vatandaş olarak devletten beklentileriniz nelerdir?

VIII. Sosyal Sermaye Ve Dayanışma	Günlük yaşamınızda size en çok destek olan kişiler kimlerdir?
	Aile bireyleriyle ilişkileriniz nasıldır? Nasıl olsun isterdiniz?
	Komşuluk/arkadaşlık ilişkileriniz nasıldır? Nasıl olsun isterdiniz?
	Akrabalık (hane dışında yaşayan kök aile üyeleri ve uzak akrabalar) ilişkileriniz nasıldır? Nasıl olsun isterdiniz?
	Yardım kuruluşlarıyla/ derneklerle (kamer, ihh, betav,vb.) ilişkileriniz nasıldır? Nasıl olsun isterdiniz?
	Resmi makamlarla (muhtarlık, belediye, sydv, ashm) ilişkileriniz nasıldır? Nasıl olsun isterdiniz?

IX. Tek Ebeveynlik	Yalnız bir anne/baba olmak nasıl bir durum? Açıklar mısınız?
	Bir kadın/erkek olarak tek ebeveynliğin zorlukları nelerdir?
	Sizce tek ebeveynli ailelerin sorunları diğer ailelere göre nasıl farklılıklar göstermektedir?
	Tek ebeveyn olmak çalışma durumunuzu nasıl etkilemektedir?
	Tek ebeveyn olmak sosyal ilişkilerinizi nasıl etkilemektedir?
	Sizce tek ebeveynli aileleri güçlendirmek için nasıl destekler sunulmalıdır?

X. Yoksulluk Döngüsü Kırma	Sizce ne olsaydı sizin ve ailenizin yaşadığı yoksulluk biterdi?
	Çocuklarınız ve sizin geleceğiniz için kurduğunuz en büyük hayal nedir? Bahseder misiniz?
	Size ve aile bireylerine nasıl destekler sunulursa yoksulluktan kurtulmanız mümkün olur?
	Yoksulluktan kurtulmak için en etkili çözüm yolları nelerdir?

Görüşmeye dair sorularımızı tamamladık. Sizin eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Araştırmaya yaptığınız katkıdan dolayı teşekkür ederiz.

ÖZGEÇMİŞ

Alpaslan ÇOBANOĞLU Yüzüncüyıl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji bölümünden 2007 yılında mezun oldu. Yüksek lisansını 2010 yılında Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalında tamamladı. 2020 yılında Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın ve Aile Çalışmaları programında doktorasına başladı.

Yazar 2013 yılından bu yana Bitlis Eren Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Sosyal Hizmet Programında öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Yazarın aile, göç, kadın araştırmaları ve yoksulluk gibi alanlarda makale, kitap bölümü ve bildiri çalışmaları bulunmakta ve yazar bu alanlarda akademik çalışmalar yapmaya devam etmektedir.